

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Els tallers d'història de l'art en l'educació infantil a Catalunya (2002-2016). El paper de les empreses de serveis culturals

Eva María Poblador Relancio

Aquesta tesi doctoral està subjecta a la llicència **Reconeixement- NoComercial – SenseObraDerivada 3.0. Espanya de Creative Commons.**

Esta tesis doctoral está sujeta a la licencia **Reconocimiento - NoComercial – SinObraDerivada 3.0. España de Creative Commons.**

This doctoral thesis is licensed under the **Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0. Spain License.**

UNIVERSITAT DE BARCELONA

**ELS TALLERS D'HISTÒRIA DE L'ART EN L'EDUCACIÓ INFANTIL A
CATALUNYA (2002-2016).
EL PAPER DE LES EMPRESES DE SERVEIS CULTURALS**

Eva Ma. Poblador Relancio

Directora: Dra. Maria Feliu Torruella

Director/Tutor: Dr. Francesc Xavier Hernández Cardona

Barcelona 2017

Facultat d'Educació

Programa de doctorat de Didàctica de les Ciències Socials i del Patrimoni

Resum:

La recerca que plantejem s'emmarca en el domini científic de la didàctica de les ciències socials, concretament en la didàctica de la història de l'art centrada en el segon cicle de l'educació infantil. S'aborda des d'una metodologia d'estudi de cas que s'inscriu en un context etnogràfic. Es tracta d'una recerca qualitativa en la qual opcions i resultats es validen a partir de l'avaluació de fets, situacions, materials i resultats amb entrevistes a experts. Tanmateix també té una component quantitativa en tant que per tal de detectar resultats i nivells de satisfacció s'utilitzen qüestionaris que esdevenen importants en el procés de verificació d'hipòtesis.

El nostre objectiu és constatar la importància que tenen els tallers d'història de l'art en unes edats tan joves (3-6 anys) des del punt de vista curricular i metodològic, així com si han estat útils per fomentar i fonamentar un coneixement significatiu sobre artistes rellevants i la seva obra en els entorns formals d'ensenyament-aprenentatge. Per tal d'establir l'estructura concreta d'aquests i la seva importància a l'entorn educatiu hem fet una recerca sobre els tallers de ciències socials en general tant els procedents d'espais museístics i patrimonials com els que es realitzen directament a les escoles catalanes. A partir d'un enfocament genèric sobre el funcionament i estructura d'aquests hem desenvolupat una recerca sobre com han de ser els tallers d'història de l'art i més concretament quan han de ser concebuts per dur-los a terme a educació infantil. El tipus d'activitats, l'estructura, els materials didàctics, la durada, el treball en grup, el treball cooperatiu són elements fonamentals que cal remarcar.

Una vegada avaluat l'estructura i funcionament d'un taller didàctic, tant de ciències socials en general com d'història de l'art en particular vam centrar-nos en analitzar l'oferta educativa que a nivell museístic tenien a l'abast les escoles catalanes per una banda i l'oferta que des d'una empresa de serveis culturals, Schola Didàctica Activa, facilitava a aquestes mateixes escoles. Vam comprovar com aquesta oferta era molt diferent en quant a estructura d'aquestes activitats i vam analitzar aquestes diferències conceptuals. Constatades aquestes diferències vam passar a analitzar l'oferta educativa de l'empresa Schola Didàctica Activa i a valorar l'evolució històrica de la seva demanda per part de les escoles, i a partir d'aquests resultats analitzar els possibles factors que

possibiliten aquest creixement continuat en la demanda dels tallers a educació infantil. En aquesta recerca també considerem fonamental conèixer l'opinió que els diferents equips docents participants tenen sobre aquest tipus d'activitats ofertades des de fora de la pròpia institució escolar.

Un altre aspecte a destacar és el propi seguiment que l'empresa fa dels seus propis tallers, del seu funcionament i posta en escena així com de la professionalitat dels seus educadors recollida en un diari de camp. També ens hem entrevistat amb diferents educadors, especialitzats en aquest tipus de tallers a educació infantil per tal d'avaluar de quina manera creuen que incideixen en l'ensenyament aprenentatge aquesta forma alternativa de treballar amb els alumnes i les reaccions que aquests tenen davant dels materials i de l'activitat en general.

Paraules claus: tallers, educació infantil, tallers d'història de l'art, didàctica, equips docents i educadors

Abstract:

The research that we propose is part of the scientific domain of didactics of social sciences, particularly in the teaching of the history of art focusing on the second cycle of pre-school education.

It is approached from a methodology of a case study which is part of an ethnographic context.

It is qualitative research in which options and results are validated from the assessment of facts, situations, materials, and results from interviews with experts. However, it has also a quantitative component to detect results and levels of satisfaction. Questionnaires are used and they are important in the process of validating the hypothesis.

Our goal is to state the importance of art history workshops at such a young age (3-6 years old) as well as if they have been useful in promoting a significant knowledge on relevant artists and their work in the formal environments of teaching and learning.

To establish the concrete structure of these workshops and their importance in the educational environment, we have done research based on social sciences workshops: in general both coming from museums and heritage and those carried out directly in Catalan schools.

From a generic approach on the functioning and the structure of these, we have developed a research on how art history workshops should be done and more specifically how they should be designed and carried out in pre-school education.

Once we have evaluated the structure and operation of an educational workshop, we then focused on analyzing the educational content that Catalan schools offer and the content provided by a company of cultural services, Schola Didàctica Activa, to those same schools.

We then focused on analyzing the educational offer of this company and rating the historical evolution of its demand on the part of the schools.

Based on these results, we analyzed the factors that enable continued growth in demand.

We also consider essential the opinions that different participating teaching teams have about this kind of educational activity offered from outside their own school institutions as well as the opinions of the individual educators themselves.

Key words: workshops, pre-school education, history of art workshops, didactics, teaching teams, educators.

ÍNDIX:

Agraïments	2
Norma, estil i terminologia de la redacció del text	4
A manera de justificació	5
Estructura del document	7
CAPÍTOL 1. Objectius de la recerca	11
1.1.- Qüestions a resoldre: preguntes i problemes	11
1.2.- Hipòtesi de treball	14
1.3.- Objectius	16
1.4.- Quant al tipus de recerca	18
1.5.- Consideracions sobre les hipòtesis principals	18
1.6.- Consideracions sobre les hipòtesis complementàries	19
CAPÍTOL 2. Marc teòric i estat de la qüestió	25
2.1.- Història de l'Art, artistes, patrimoni i educació	25
2.2.- El concepte de patrimoni històric artístic i la Història de l'Art	26
2.3.- La didàctica del patrimoni i la renovació pedagògica	30
2.4.- L'educació en el patrimoni històric-artístic	33
2.5.- L'educació patrimonial en el context escolar	35
2.6.- L'educació patrimonial i el context legislatiu	37
2.7.- Les relacions Aula-Museu	40
2.8.- Els tallers, dels museus a les aules	47
CAPÍTOL 3. Marc metodològic	49
3.1.- Característiques de la recerca	49
3.2.- Fases de la investigació	52
3.3.- Marc conceptual	55
CAPÍTOL 4. Tallers didàctics de ciències socials	61
4.1.- Origen dels tallers de ciències socials	64

4.2.- Tallers a les escoles i museus	72
4.3.- Tallers en els museus i centres d'interpretació	74
4.4.- Tallers de ciències socials a l'escola	77
CAPÍTOL 5. Oferta dels tallers didàctics d'Història de l'Art en educació infantil als museus de Catalunya	81
CAPÍTOL 6. Context de la recerca	129
6.1.- Els tallers d'Schola Didàctica Activa a l'aula	142
6.1.1.- Estructura dels tallers	143
6.1.2.- Temporalització i necessitats	147
6.1.3.- Materials didàctics dels tallers a l'escola	149
CAPÍTOL 7. Els tallers didàctics d'Història de l'Art a l'educació infantil	165
7.1.- Singularitat dels tallers d'Història de l'Art	168
7.2.- La pràctica del taller	170
7.2.1.- Factors pedagògics	170
7.2.2.- Factors metodològics	174
7.2.3.- Metodologia dels tallers (guió didàctic)	179
7.3.- Estructura dels tallers d'Història de l'Art	183
7.3.1.- Presentació i introducció	184
7.3.2.- Recerca i conclusions	187
7.3.3.- Part pràctica i experimentació	189
7.4.- Temporalització i necessitats	191
7.5.- Materials didàctics dels tallers d'Història de l'Art	193
7.6.- Enquesta com a instrument d'avaluació	205
CAPÍTOL 8. Dos casos de tallers d'artistes a educació infantil	209
8.1.- "El món de Joan Miró"	211
8.1.1.- Recerca sobre l'artista	211
8.1.2.- Transposició didàctica de la informació obtinguda, creació i estructura del taller	225

8.2.- “El món de Vincent van Gogh”	256
8.2.1.- Recerca sobre l’artista	256
8.2.2.- Transposició didàctica de la informació obtinguda, creació i estructura del taller	269
8.3.- Conclusions dels casos treballats	298
8.3.1.- Consideracions sobre objectius i hipòtesis de la recerca	298
CAPÍTOL 9. Anàlisi històrica dels tallers d’Història de l’Art d’Schola Didàctica Activa a educació infantil	301
9.1.- Conclusions sobre les activitats d’Schola Didàctica Activa	357
9.2.- Interpretació de resultats	373
CAPÍTOL 10. Valoració de les escoles. El paper dels tallers dins del currículum escolar	381
CAPÍTOL 11. Entrevistes a educadors sobre l’aprenentatge dels alumnes en referència als tallers d’Història de l’Art a les escoles	399
11.1.- Procés d’elaboració de les entrevistes	402
11.2.- Resultats	414
11.3.- Conclusions	418
CAPÍTOL 12. Dietari de camp	421
12.1.- Procés i elaboració dels dietaris	421
12.2.- Resultats	428
12.3.- Conclusions	438
CAPÍTOL 13. Conclusions finals	441
BIBLIOGRAFIA	453
ÍNDIX PÀGINES WEB	475
ÍNDIX DE FIGURES	479
ANNEXOS	491

AGRAÏMENTS

Una investigació com aquesta necessita de moltes hores de dedicació i dels ànims de moltes persones que en els moments més complicats, quan no tens confiança en si assoliràs els teus objectius estan amb tu per fer-te costat i donar-te aquells consells i dir-te aquelles paraules que t'ajudaran a continuar amb el projecte amb il·lusió.

Una investigació com aquesta necessita de moltes hores de dedicació i dels ànims de moltes persones que en els moments més complicats, quan no tens confiança en si assoliràs els teus objectius estan amb tu per fer-te costat i donar-te aquells consells i dir-te aquelles paraules que t'ajudaran a continuar amb el projecte amb il·lusió.

En primer lloc, vull donar les gràcies per la seva paciència, el seu ajut, els seus ànims i el seu "ja saps on sóc si em necessites" als meus directors de tesi, el Dr. Francesc Xavier Hernández i la Dra. Maria Feliu. Sense ells el camí hauria estat molt més difícil.

En segon lloc, a tots els meus companys i companyes d'Schola Didàctica Activa que, tant amb la seva experiència com a educadors com amb la seva amistat i recolzament, han fet possible fer més amè el dia a dia i han enriquit aquesta recerca amb les seves opinions i vivències. Així com la col·laboració desinteressada dels docents participant a les enquestes amb les seves opinions i comentaris per tal d'enriquir el present estudi i ajudar a millorar en un futur.

En tercer lloc, a les meves sòcies d'Schola Didàctica Activa, la Isabel Boj i la Dra. Núria Castellano, que a més de companyes de fatigues, amigues, treballadores incansables i creadores sense límits, són un referent d'esforç, feina ben feta i companyonia constant.

En quart lloc, als meus companys i companyes del Departament de Didàctica de les Ciències Socials, l'Educació Musical, l'Educació Física i l'Educació Visual i Plàstica per les seves converses i ànims empatitzant en els moments d'estrès pels que estava passant.

I, finalment, però tant important com la resta a tots els meus familiars i amics. Els meus germans Sònia i David, juntament amb la meva cunyada Mari i la meva cosina Vicky que no creien que algun dia arribés al final del camí. Durant aquest anys ha arribat a la meva vida l'Àlex, el meu fill, que tenia tantes ganes o més de què acabés la investigació com jo. A partir d'ara podrem passar més estones jugant. A la tata Mari i l'Isidro que durant els moments més durs han estat recolzant-me i encarregant-se de l'Àlex amb entusiasme i amor infinits. I com no, a les meves amigues, que més que amigues són com de la família: Blanca, Núria i Herme, que fent de "tietes" m'han ajudat desinteressadament. Sense la col·laboració de tots ells la investigació hauria estat impossible. Així com un petó molt especial als petits de la família Àlex, Mara i Elian.

No vull oblidar-me de dues persones fonamentals a la meva vida i que en aquests moments no poden gaudir d'aquesta investigació, els meus pares José i Pilar, a qui dedico aquesta recerca.

MOLTES GRÀCIES!

NORMA, ESTIL I TERMINOLOGIA DE LA REDACCIÓ DEL TEXT

Durant la redacció s'han pres una sèrie de decisions sobre les normes d'escriptura. Aquestes decisions no són pas universals i podria justificar-se una opció diferent, però en el nostre cas hem considerat que eren les més adequades.

Per la presentació acadèmica de la bibliografia consulta i citada en el text s'ha optat per l'ús de les normes APA 6a edició. Aquesta norma és consensuada a l'American Psychological Association i és l'habitual en pedagogia i la que es fa servir des de l'actualització de l'any 2010 i es pot consultar a la pàgina web de la institució. Per citar autors aquesta norma marca l'ús d'un sol cognom, però en el cas d'autors en castellà aquesta norma genera problemes ja que els autors habitualment fan servir els dos. En aquest sentit diversos especialistes en normes bibliogràfiques recomanen fer servir la forma en que els autors han escrit el seu nom en els seus treballs.

Pel que fa referència a l'ús del masculí genèric hem optat per no fer explícits els gèneres, si no era rellevant, per no caure en reiteracions. En aquest sentit hem seguit la recomanació de l'informe de la Unitat d'Igualtat de la Universitat de València, que planteja que en textos llargs, com el present, no és recomanable fer servir de manera reiterada els desdoblament ni les alternatives gràfiques com la barra ja que compliquen la redacció i dificulten la lectura. En el seu lloc, per aquest tipus de textos proposen l'ús d'alternatives com l'ús de noms col·lectius, abstractes i genèrics sempre que sigui possible (Quilis, Merín, Albelda Marco i Josep Cuenca, 2012). Seguint aquesta línia, i a tall d'exemple, hem intentat fer servir els noms docent, educador, professorat, alumnat, escolars o infants.

A MANERA DE JUSTIFICACIÓ

Algunes persones m'han preguntat com es que vaig decidir-me a treballar en el camp de la Didàctica; i quan m'aturo a meditar la resposta sempre em ve la imatge de quan era alumna a l'aula de 6è d'EGB. A l'escola hi havia una professora d'història que feia unes classes entretingudes i vives, i que explicava els fets com si ella mateixa els hagués viscut. Aquesta professora va despertar en mi l'amor per aquesta ciència.

Més endavant, al llarg de la meua vida estudiantil i universitària, he trobat de tot, però pocs professionals com ella. Tot plegat tant els professionals engrescadors, amb capacitat didàctica, com els més tradicionals, m'han conduït cap el món de la didàctica de la història i la didàctica del patrimoni.

La meua primera i gran oportunitat va arribar quan encara estava estudiant a la Universitat de Barcelona. En aquell període, vaig tenir la sort de participar en la creació i posada en marxa d'un gran projecte a Gavà, el meu poble. El Museu de Gavà estava treballant per obrir al públic les Mines Prehistòriques localitzades en els anys 70 del segle XX al municipi. Vaig estar treballant, amb un gran equip, per tal de dissenyar les visites i els tallers que havien de configurar el programa educatiu del nou centre d'interpretació. No vaig trigar en adonar-me de la gran diferència que representa, per a l'alumne, viure la història d'una manera participativa, manipulativa, deductiva... i la que es pugui fer assegut a la cadira d'un aula d'escola escoltant al docent i fent exercicis. Va ser un gran descobriment per la meua formació personal, i encara vaig aprofundir més en aquesta dinàmica quan vaig conèixer l'empresa Schola Didàctica Activa S.L. Just quan el projecte de les Mines de Gavà es posava en marxa, Schola es va posar en contacte amb mi per tal de proposar-me formar part del seu projecte d'intervenció didàctica a les escoles.

Amb aquestes vivències arribem al moment de redactar la present investigació, ja amb una experiència de més de 20 anys en el món de la didàctica de les ciències socials. I aprofitant la perspectiva dels anys vaig decidir embrancar-me en la redacció d'un treball d'investigació a l'entorn d'una de les temàtiques que ha format part de la meua

quotidianitat durant molt de temps, la problemàtica del disseny i avaluació de tallers d'història de l'art en Educació infantil.

L'empresa Schola Didàctica Activa va començar la seva trajectòria en el món dels tallers d'artistes, per a Educació infantil, amb la figura d'Antoni Gaudí. Va ser un encàrrec directe de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet. Amb aquest ajuntament l'empresa ja havia treballat fent tallers d'història per al cycle superior de primària. Les seves escoles del municipi tenien la necessitat de treballar aquest tema i van contactar amb l'empresa per saber si Schola podia fer front a la demanda. Tot i que mai ens havíem plantejat treballar amb cursos de nens tant petits, ens va semblar força interessant i, de fet la proposta era un nou repte per a l'empresa. Així durant el curs escolar 1998-1999 es van ofertar, a les escoles de Santa Coloma de Gramenet, i com a prova pilot, els nostres primers tallers d'artistes. Aquests inicis van ser molt complicats ja que ningú tenia experiència treballant amb nens i nenes de 3, 4, 5 i 6 anys. Vam haver d'aprendre a parlar amb ells, a crear activitats adequades i adaptades a les seves necessitats. D'altra banda, tampoc havíem treballat mai temes relacionats amb l'art. Teníem formació arqueològica i històrica, però no en l'entorn de l'art i la seva història. Les primeres experiències van venir marcades per un seguit de proves, canvis, adaptacions, converses amb mestres... tot buscant optimitzacions i millora. Aquest aprenentatge a l'hora de treballar amb edats tan inicials va ser llarg, però molt motivador. Fixem però l'inici del present treball en el curs escolar 2002-2003, moment en el qual ja havíem assolit prou experiència i teníem clar com havien d'estructurar-se els tallers i, a més a més, ja comptàvem amb quatre tallers programats, per educació infantil, que tractaven artistes creatius de nivell: Antoni Gaudí, Joan Miró, Pablo Picasso i Lluís Muncunill. Salvador Dalí es va crear durant aquell mateix curs. La data de finalització de la recerca la vam fixar en el curs 2015-2016.

ESTRUCTURA DEL DOCUMENT

La investigació que es presenta s'estructura, a partir de l'índex, en diferents capítols començant el text amb aquesta introducció a l'estudi, la motivació i la justificació del tema escollit.

El capítol 1 descriu els objectius de la recerca fem una descripció concisa i clara de les diferents hipòtesis que ens plantegem així com els objectius i el tipus de recerca a partir de la que treballarem.

El capítol 2 desenvolupa el marc teòric i el context en el que s'inscriu la investigació, fent una descripció de l'estat de la qüestió destacant tant el paper de la història de l'art, com el dels artistes, així com la importància del patrimoni en el món educatiu, i destacant què entenem per concepte de patrimoni històric artístic i la història de l'art, sense deixar de banda la importància de la didàctica del patrimoni i la renovació pedagògica, i la importància de l'educació en el patrimoni històric-artístic.

A partir d'aquí ens centrem en l'educació presentant l'educació patrimonial en el context escolar, en el context legislatiu, les relacions entre aula (escola) i museu i finalitzarem en els tallers als museus i a les aules.

Tot seguit, en el capítol 3 presentem el marc metodològic especificant les característiques de la recerca, les fases de la investigació i el marc conceptual de la recerca.

En el capítol 4 ens centrem en presentar l'origen dels tallers de ciències socials i com aquests es van diversificar amb posterioritat amb una oferta adreçada als museus i a les escoles. Especificarem a qui van destinats, els espais on s'han de desenvolupar, els materials didàctics necessaris i la temporalització. Tots ells aspectes fonamentals pel bon funcionament d'aquest producte didàctic.

En el capítol 5 mostrem l'anàlisi dels tallers didàctics sobre història de l'art adreçats a educació infantil des dels principals museus de Catalunya orientats a aquesta temàtica, quines són les temàtiques i quines metodologies i procediments treballen. No intentem fer un anàlisi de tots els museus catalans sinó que és una selecció d'aquells museus que d'alguna manera estan orientats a la història de l'art.

El capítol 6 emmarca el context de la recerca amb un anàlisi de diferents activitats didàctiques de ciències socials que es poden treballar amb els alumnes a les escoles per passar a centrar l'estudi en els tallers que l'empresa Schola Didàctica Activa oferta, quina és la seva estructura, la temporalització, els materials didàctics, l'espai on es desenvolupen, la calendarització i el paper de l'educador com a conductor d'aquests tallers.

Una vegada analitzats els tallers didàctics de ciències socials passem a analitzar aquells relacionats amb l'estudi que ens ocupa. En el capítol 7 centrem l'anàlisi en els tallers didàctics d'història de l'art a l'educació infantil mostrant la singularitat d'aquests així com els factors pedagògics i metodològics que segueixen, i la importància del mètode interactiu i del pensament crític.

Desenvolupem la importància que té l'estructura dels tallers (introducció, recerca i conclusions i part pràctica), la temporalització i els materials didàctics necessaris per captar l'atenció de l'alumne durant tota l'activitat. Finalment presentem l'instrument de l'enquesta que facilitem als docents en tots els tallers per tal de poder conèixer les seves valoracions i identificar els possibles defectes així com descobrir les necessitats concretes que tenen en el dia a dia i poder adaptar-nos en properes ocasions a aquestes.

El capítol 8 descriu dos casos de tallers d'artistes adreçats a educació infantil. En concret "El món de Joan Miró" que és el més demanat per les escoles i "El món de Vincent van Gogh" que era la darrera creació de taller, per part d'Schola Didàctica Activa, en el moment de decidir la recerca que presentem.

Volem mostrar els passos a seguir quan s'ha de crear un nou taller: recerca sobre l'artista, transposició didàctica de la informació, estructuració del taller, activitats a desenvolupar, materials didàctics necessaris i finalment el resultat de cadascú d'aquests tallers en un aula d'infantil de l'escola.

En el capítol 9 mostrem l'anàlisi històric dels tallers d'història de l'art a l'educació infantil de l'empresa Schola Didàctica Activa. El període considerat comprèn des del curs 2002-2003 fins el curs 2015-2016. Analitzem el total d'activitats (tallers, visites, colònies i crèdits) i, d'aquestes, quantes són tallers i d'aquests quants són tallers d'història de l'art a educació infantil, així com quants es fan de cada artista. Finalitzem amb unes conclusions sobre les dades obtingudes.

En el capítol 10 exposem les valoracions de les escoles sobre el paper que desenvolupen aquests tallers dins del currículum escolar, el moment del curs que decideixen treballar-los, els motius que els porten a contractar aquest tipus de servei extern i no un altre, la resposta i reacció dels alumnes davant d'una forma de treballar alternativa i comentem les seves opinions a partir d'una sèrie de figures informatives.

A continuació en el capítol 11 desenvolupem els comentaris de diferents educadors que han realitzat aquests tallers per copsar informacions sobre l'aprenentatge dels alumnes en referència als tallers d'història de l'art a les escoles i analitzem els resultats.

En el capítol 12 detallem un dietari de camp on mostrem els aspectes metodològics que han de seguir els educadors a l'hora de realitzar els tallers, expliquem com fem el seguiment de la seva feina i oferim una sèrie de conclusions.

En el capítol 13 mostrem les conclusions a les que hem arribat al llarg del procés d'estudi.

A la part final del treball recollim, en forma d'annexes, els guions i les fitxes didàctiques dels tallers d'història de l'art treballats i en un CD adjunt les enquestes de les escoles.

CAPÍTOL 1: OBJECTIUS DE LA RECERCA

1.1. QÜESTIONS A RESOLDRE: PREGUNTES I PROBLEMES

La investigació que presentem es fonamenta en una llarga experiència professional i empírica en les escoles de Catalunya i Andorra, i és un treball que es contextualitza en l'àrea de Didàctica de les Ciències Socials. Com s'assenyala en altres parts d'aquest treball la nostra trajectòria didàctica va començar al Museu i a les Mines Prehistòriques de Gavà, aquests treballs ens van conduir cap al món de la Didàctica de les Ciències Socials. Tanmateix va ser a l'empresa Schola Didàctica Activa on vam aconseguir fixar i optimitzar coneixements i experiències. Schola Didàctica Activa, en el moment de redactar aquestes línies, es una empresa que compta amb una trajectòria de més 25 anys treballant en el camp de la Didàctica de les Ciències Socials.¹ Els seus orígens es va centrar en desenvolupar activitats, en forma de tallers, que s'ofertaven a l'ensenyament primari i secundari. Tanmateix, la pròpia experiència, i algunes demandes, van conduir a prospectar les possibilitats d'incidir en Educació infantil. L'encàrrec explícit que al respecte va fer l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet el 1998, va ajudar de manera determinant en aquest sentit. Tanmateix

¹ Veure capítol 6 "Context de la recerca".

s'obrien un munt d'interrogants. Com s'haurien de plantejar aquests nous tallers? Servirien les mateixes metodologies que havíem utilitzat amb els alumnes de cicle superior i secundària? Els mateixos procediments? Al capdavant, però, es van seguir les línies de pensament marcades per Louis Cohen i Lawrence Manion (1990: 24):

«El científico, por contraste, construye sus teorías cuidadosa y sistemáticamente. Sean cuales fueren las hipótesis que formule han de comprobarse empíricamente de modo que sus explicaciones tengan una base firme de hecho.»

I precisament, amb aquest esperit va ser com també ens vam introduir en el camp de la didàctica de la història de l'art a Educació infantil. Vam començar a plantejar hipòtesis, i a les aules comprovàvem si eren correctes o no, i al compàs d'aquestes dinàmiques d'assaig error vam anar definint models de tallers, i la seva funcionalitat va ser, precisament allò que va originar els productes sobre els quals hem efectuat la recerca.

Tot seguit exposarem què és el que pretenem en aquesta recerca, quines són les idees que la justifiquen i quins son els interrogants que es volen resoldre. Sovint, mentre vam anar desenvolupant els tallers d'història de l'art a Educació infantil a les escoles catalanes, vam considerar, tenint en compte l'èxit que assolien, l'interès de fer una recerca que ens ajudés a entendre les claus de l'èxit i la problemàtica que envoltava aquestes activitats. Naturalment, coneixent el funcionament del sistema educatiu a l'ensenyament infantil i, sobretot sent conscients de les seves limitacions i condicionaments, intuïem que la formació plàstica, o si es vol, artística, dels nostres infants es treballava sovint, des de diferents òptiques i amb recursos diversos i desiguals. Tanmateix això no garantia la formació d'idees en estètica o en història de l'art o dels artistes. I des d'aquesta perspectiva ens plantejàvem la possibilitat de que fos aquest aspecte, és a dir una vinculació d'ensenyament-aprenentatge directa a la Història de l'art entesa com a disciplina, la que portés a les escoles a incloure els tallers en els seus programes educatius. Les nostres experiències prèvies en el camp de l'ensenyament formal i no formal ens proporcionaven eines per entendre els processos

però, òbviament, calia aprofundir i afrontar el tema, o si voleu els interrogants que sorgien de manera sistemàtica a l'entorn d'aquest plantejament.²

Des del camp estricte de la Didàctica de les Ciències Socials i des d'una empresa privada externa al sistema i als centres educatius ens semblava evident que aplicant estratègies didàctiques diverses, així com proporcionant materials didàctics fora de l'abast de les pròpies escoles i preparant activitats ben pensades, estructurades, curriculars, divertides, participatives i creatives, s'havien d'obtenir resultats diferents als que aconseguien els mestres amb els seus recursos limitats. Per tant, des del començament, la recerca havia de dirigir-se a poder verificar si des de fora del centre educatiu es podia incidir en l'aprenentatge significatiu dels alumnes d'educació infantil en el camp dels tallers d'història de l'art.

Tenint en compte els aspectes exposats pretenem abordar, amb la recerca tot un seguit d'interrogants molt concrets, a l'entorn dels tallers d'Història de l'art a Infantil, per al període 2002-2016.

1. Han estat útils els tallers d'Història de l'art per fomentar i fonamentar un coneixement significatiu sobre artistes rellevants i la seva obra en els entorns formals d'ensenyament aprenentatge d'Educació infantil?
2. Es pot incidir des de la perifèria dels sistemes educatius i museístics en l'ensenyament aprenentatge de la Història de l'art en l'etapa d'Educació infantil?
3. Quins avantatges presenten les empreses de serveis culturals quant a desenvolupament d'activitats d'ensenyament aprenentatge en un camp

² L'experiència prèvia en aquest camp tant durant l'època que vam treballar a l'administració pública com és el cas del Museu de Gavà i posteriorment a les Mines Prehistòriques de la mateixa localitat, com els anys dedicats a l'empresa privada, i més concretament, des de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L. tal i com hem esmentat a la introducció d'aquesta recerca. Vam poder realitzar tallers de ciències socials com visites al patrimoni adreçades tant a educació infantil com primària i secundària. Aquesta experiència és la que ens va oferir la possibilitat d'entrar en contacte amb el món de la didàctica i va desvetllar-nos la curiositat per saber com aprenen els infants, quins són aquells punts més significatius en el seu aprenentatge i quines les eines i procediments que poden trobar a faltar els seus mestres i que des de fora de l'escola es pot proporcionar.

complex com el de la Història de l'art, i en un període singular com es l'etapa d'Educació infantil.

4. Han contribuït els tallers d'Història de l'art a assolir les demandes curriculars de l'Educació infantil?
5. Fins a quin punt han incidit els tallers d'Història de l'art en la generació de nous plantejaments didàctics en l'etapa d'Educació infantil.
6. Com s'han dissenyat en els darrers decennis els tallers d'Història de l'art per Educació infantil.
7. S'ha generalitzat l'ús dels tallers didàctics com a estratègia rellevant en l'ensenyament-aprenentatge de la Història de l'art a infantil?
8. Quines raons expliquen l'èxit de casos com el de l'empresa Schola Didàctica Activa quant a disseny i execució de tallers d'Història de l'art a l'Educació infantil?
9. Ha augmentat la demanda de Tallers d'Història de l'art en el context empresarial d'Schola Didàctica Activa?

1.2. HIPÒTESI DE TREBALL

Respecte als problemes assenyalats plantejem dues hipòtesis principals:

1. Els tallers d'Història de l'art han estat útils per fomentar i fonamentar un coneixement significatiu sobre artistes rellevants i la seva obra en els entorns formals d'ensenyament aprenentatge de l'Educació infantil. La demanda en augment d'aquests tipus de taller que ha experimentat Schola Didàctica Activa en els darrers decennis evidencia l'èxit de la proposta.
2. Les empreses de serveis culturals que, mitjançant tallers i altres tipus d'activitats, operen des de la perifèria dels sistemes educatius i museístics en l'ensenyament aprenentatge de la Història de l'art en l'etapa d'Educació infantil incideixen de manera positiva en la formació dels alumnes. Si disposen de

productes i personal de qualitat el seu coneixement i praxi, sobre temes i casos concrets, poden aconseguir nivells d'èxit superiors als dels mestres.

Aquestes hipòtesis de treball principal es poden complementar amb altres de complementàries:

1. Les empreses de serveis culturals presenten avantatges quant a desenvolupament d'activitats d'ensenyament-aprenentatge en un camp complex com el de la Història de l'art, i en un període singular com és l'etapa d'Educació infantil, atès que sobre els continguts a desenvolupar compten amb experiència teòrica i empírica, i disposen de tot un seguit de recursos reavaluats i replantejats en funció de la praxi quotidiana.
2. Els tallers d'Història de l'art ajuden a assolir les demandes curriculars de l'Educació infantil. L'opinió del professorat considera molt positivament aquest tipus d'activitats. Els equips docents d'educació infantil valoren positivament els tallers d'art que desenvolupa l'empresa Schola Didàctica Activa.
3. Els Tallers d'Història de l'art contribueixen a la renovació didàctica en l'Educació infantil.
4. Els tallers d'Història de l'art es dissenyen tractant tòpics que son d'interès per part dels mercats, siguin en aquest cas institucions escolars o museístiques, es fonamenten en la manipulació d'elements, en l'experimentació i en propostes lúdiques.
5. L'ús dels tallers didàctics com a estratègia rellevant en l'ensenyament-aprenentatge de la Història de l'art a educació infantil no s'ha generalitzat en tant que el professorat té limitacions per preparar-los, i les empreses de serveis culturals tenen possibilitats limitades, així mateix els recursos econòmics de les escoles també posen límits a la contractació de tallers privats.

6. L'èxit de casos com el de l'empresa Schola Didàctica Activa quant a disseny i execució de tallers d'Història de l'art a l'Educació infantil, es fonamenta en la qualitat dels seus equips, en la capacitat per generar materials i en l'experiència empírica.
7. L'augment sostingut, malgrat el període de crisi, quant a demanda de tallers d'Història de l'art a Educació infantil a l'empresa Schola Didàctica Activa, evidencia l'interès cap al producte i la seva qualitat. Un dels motius del creixement quant a demanda de tallers d'art a educació infantil s'explica pel fet que les ofertes de les institucions de l'ensenyament reglat i museístiques és insuficient.

1.3. OBJECTIUS

En la perspectiva de demostrar les hipòtesis de treball plantejades, ens proposem aconseguir els següents objectius:

Objectius generals:

- Demostrar la validesa dels tallers d'Història de l'art per a l'Educació infantil en els entorns formals d'ensenyament aprenentatge entesos com una pràctica útil en tant que potencien activitats que afavoreixen l'aprenentatge competencial i que fomenten la formació artística.
- Avaluat la trajectòria i les dinàmiques quan a disseny de tallers d'Història de l'art per Educació infantil a partir d'un estudi de cas, el dels tallers dissenyats i executats per l'empresa Schola Didàctica Activa, amb una pràctica quant a disseny i execució de tallers que és remunta al 1998 i fins el moment de redactar el present treball.

Objectius específics:

- Conèixer les principals tipologies de tallers d'Història de l'art per Educació infantil desenvolupats a Catalunya per l'empresa Schola Didàctica Activa, en el context de l'ensenyament formal, a partir del 1998 i precisar quin ha estat el seu impacte en l'Educació infantil globalment considerada.
- Conèixer com s'ha treballat la iniciació a la Història de l'art en Educació infantil en els darrers decennis per comprendre quins són els principals reptes pendents, contextualitzar les dinàmiques amb els processos de disseny i d'avaluació dels tallers.
- Revisar el context històric en el que van néixer i es van generalitzar els tallers d'Història de l'art per Educació infantil per establir quins són els factors que els van crear i comprovar si aquests factors s'han transformat amb el pas del temps.
- Analitzar els continguts, la metodologia, els materials i el context en els que es porten a terme els tallers d'Història de l'art d'Educació infantil per comprovar si responen als fonaments, finalitats, principis, metodologies i dimensions competencials que estableix el currículum d'Educació infantil.
- Analitzar la contractació dels tallers d'Història de l'art per part dels docents al llarg del temps per conèixer quins temes són els més recurrents, quins són exitosos i quins no ho són.
- Avaluar com valoren els mestres i educadors la metodologia i els recursos utilitzats.
- Aportar a la comunitat acadèmica un balanç sobre la necessitat de contribuir en la formació i creació de materials didàctics sobre història de l'art per a l'Educació infantil.
- Suggestir estratègies d'actuació per a afavorir els canvis metodològics i de continguts en les activitats exploratòries d'art i d'història de l'art a l'Educació infantil.

1.4. QUANT AL TIPUS DE RECERCA

La recerca que plantejarem s'aborda des d'una metodologia d'estudi de cas que s'inscriu en un context etnogràfic en tant que la investigadora participa directament en l'entorn a investigar. En aquest sentit, bàsicament es tracta d'una recerca qualitativa en la qual opcions i resultats es validen a partir de l'avaluació de fets, situacions, materials i resultats amb entrevistes a experts. Tanmateix també té una component quantitativa en tant que per tal de detectar resultats i nivells de satisfacció s'utilitzen qüestionaris que esdevenen importants en el procés de verificació d'hipòtesis.

1.5. CONSIDERACIONS SOBRE LES HIPÒTESIS PRINCIPALS

Els tallers d'Història de l'art han estat útils per fomentar i fonamentar un coneixement significatiu sobre artistes rellevants i la seva obra en els entorns formals d'ensenyament-aprenentatge de l'Educació infantil. La demanda en augment d'aquests tipus de taller que ha experimentat Schola Didàctica Activa en els darrers decennis evidencia l'èxit de la proposta.

En l'entorn de Schola Didàctica Activa hom considera que el número de tallers d'Història de l'art a l'Educació infantil gestionats per l'empresa va anar en augment des del moment de la seva creació. Tanmateix i més enllà de la sensació hom considerava important analitzar les dades dels darrers cursos escolars per tal de tenir dades concretes. Així doncs, per verificar aquesta hipòtesi es procedeix a la traducció gràfica de les dades per tal d'analitzar el número de tallers realitzats en els cursos escolars compresos entre el 2002-2003 i el 2015-2016. Es pretén analitzar tant el creixement general d'aquests tallers com el concret de cadascun dels artistes treballats, i buscar les raons que expliquen els resultats, així com arribar a establir si aquests tallers didàctics són útils per tots els cursos del segon cicle d'educació infantil.

Les empreses de serveis culturals que, mitjançant tallers i altres tipus d'activitats, operen des de la perifèria dels sistemes educatius i museístics en l'ensenyament-aprenentatge de la Història de l'art en l'etapa d'Educació infantil incideixen de manera

positiva en la formació dels alumnes. Si disposen de productes i personal de qualitat el seu coneixement i praxi, sobre temes i casos concrets, poden aconseguir nivells d'èxit superiors als dels mestres.

Les empreses de serveis culturals són una realitat aliena a l'escola, i la seva consideració per part dels entorns educatius formals sempre ha estat relativa i condicionada a les possibilitats econòmiques i a l'imaginari del centre que en fa ús. Tanmateix el que planteja la hipòtesi es que s'ha de demostrar que un cop posats en marxa els tallers aquests resulten positius en la formació dels infants i que compten amb un alt nivell de satisfacció. La hipòtesi a demostrar, a partir de les enquestes de satisfacció i les entrevistes als docents i experts es que l'èxit es fonamenta en l'experiència i major coneixement de l'objecte d'estudi per part dels educadors sobre el tema concret i en la possibilitat que tenen les empreses de preparar materials didàctics específics.

1.6. CONSIDERACIONS SOBRE LES HIPÒTESIS COMPLEMENTÀRIES

Les empreses de serveis culturals presenten avantatges quant a desenvolupament d'activitats d'ensenyament aprenentatge en un camp complex com el de la Història de l'art, i en un període singular com es l'etapa d'Educació infantil, atès que sobre els continguts a desenvolupar compten amb experiència teòrica i empírica, i disposen de tot un seguit de recursos reavaluats i replantejats en funció de la praxi quotidiana.

L'èxit dels tallers es fonamenta en una experiència empírica i en una permanent estratègia d'assaig-error. Allò que no funciona en una determinada sessió d'un determinat tipus d'escola és reconsiderat i reformat. Per tant la rectificació i revaluació del producte és una de les condicions que en garanteix l'èxit. Per tal d'avançar en aquesta hipòtesi es procedeix a analitzar diferents tallers i constatar els diferents canvis o dinàmiques de millora que han experimentat.

Els Tallers d'Història de l'art ajuden a assolir les demandes curriculars de l'Educació infantil. L'opinió del professorat considera molt positivament aquest tipus d'activitats. Els equips docents d'educació infantil valoren positivament els tallers d'Història de l'art que desenvolupa l'empresa Schola Didàctica Activa.

Es pretén demostrar que els tallers d'art a educació infantil són un èxit, en termes relatius, i que la seva demanda ha crescut. Però allò que resulta determinant per considerar l'èxit, o no, de la proposta és l'opinió dels mestres. Les opinions dels equips de mestres sempre són importants a l'hora de programar el curs escolar. Ells són els que en definitiva prenen la decisió de contractar els serveis de l'empresa, i els que permeten l'accés a llocs tant reservats com són les aules. Des del nostre punt de vista la seva opinió és fonamental i hem considerat important explicar als mestres l'objectiu d'aquesta recerca, i demanar la seva col·laboració per tal de disposar de dades suficients per poder valorar la nostra oferta educativa. Per aconseguir-lo hem preparat qüestionaris que s'han enviat a les escoles que han contractat tallers d'Història de l'art a Educació infantil durant el curs escolar 2015-2016 per tal de què fessin arribar les seves consideracions. Schola Didàctica Activa ha fet un seguiment de la feina, del material i del funcionament tant dels tallers com de la seva difusió i sistema de reserves. Tanmateix les bateries de qüestions han estat molt concretes (a diferència dels qüestionaris d'altres anys) per poder avaluar en profunditat diferents aspectes dels tallers quant a l'activitat concreta, l'estructura, els materials, la forma de treballar amb els alumnes, la forma de treballar de l'educador, la inclusió de l'activitat dins del programa, quantes sessions dedicaran, com ho treballaran posteriorment, així com les seves valoracions personals. Tot plegat s'intenta demostrar també si l'aplicació de mètodes diferents és suficient per obtenir resultats diferents.

Els Tallers d'Història de l'art contribueixen a la renovació didàctica en l'educació infantil.

La hipòtesi considera que el creixement quant a demanda dels tallers no es justifica únicament pel fet que l'oferta de les institucions sigui insuficient, ja que si l'oferta d'Schola Didàctica Activa no fos funcional i de qualitat l'èxit no seria constant sinó efímer i en funció de les conjuntures. Contràriament els tallers han tingut un èxit

sostingut. Partim de la base que les empreses de serveis culturals poden incidir positivament en el treball d'Història de l'art a educació infantil. La trajectòria d'Schola Didàctica Activa evidencia, precisament, la incidència quant a renovació didàctica en Educació infantil. L'experiència va començar a partir dels tallers d'Història per educació primària i secundària, i des d'aquests sectors es van començar a assajar experiències a infantil. Tanmateix la praxi d'infantil es va evidenciar com a molt diferent amb respecte a primària o secundària. L'Educació infantil requeria productes específics, en cap cas es podia pensar que amb una petita adaptació d'una activitat de primària es podria ajustar a infantil. Cada nivell educatiu té unes necessitats concretes, uns recursos, uns matisos, uns "tempus", uns hàbits, un ritme d'aprenentatge i una motivació diferent, elements que s'han de tenir present a l'hora de treballar amb ells.

Els tallers d'Història de l'art es dissenyen tractant tòpics que son d'interès per part dels mercats, siguin en aquest cas institucions escolars o museístiques, es fonamenten en la manipulació d'elements, en l'experimentació i en propostes lúdiques.

Els tallers d'Història de l'art per Educació infantil dissenyats i executats per Schola Didàctica Activa s'han elaborat en funció de les demandes concretes d'institucions i també d'escoles, tot i que en tot moment han estat congruents amb els dissenys curriculars. Tanmateix la selecció d'un o altre artista s'ha dividit en funció de les preferències del client. Altrament els tallers no solament s'han caracteritzat, quant a continguts, per la selecció d'uns determinats tòpics, també ha estat molt important la justificació metodològica i les opcions d'ensenyament aprenentatge que han donat protagonisme a la dimensió lúdica.

L'ús dels tallers didàctics com a estratègia rellevant en l'ensenyament-aprenentatge de la Història de l'art a Infantil no s'ha generalitzat en tant que el professorat té limitacions per preparar-los, i les empreses de serveis culturals tenen possibilitats limitades, així mateix els recursos econòmics de les escoles també posen límits a la contractació de tallers privats.

Els tallers d'Història de l'art per Educació infantil han estat una experiència exitosa, però solament s'han pogut desenvolupar en determinades condicions o coordinades.

El taller requereix materials i personal especialitzat la qual cosa suposa un cost. En aquest sentit tot i l'èxit de l'experiència aquesta únicament s'ha pogut desenvolupar si les condicions econòmiques i les decisions dels centres han possibilitat invertir en aquests tipus de formació i no en altres. Aquestes limitacions expliquen de manera fonamental la no generalització de l'experiència. Es tracta d'una situació aparentment contradictòria atès que allò que funciona tendeix a expandir-se, tanmateix en aquest cas l'èxit, que en realitat existeix, no ha estat suficient com per a reorientar les inversions dels centres quant a activitats extres, de manera majoritària, cap a aquestes opcions.

[L'èxit de casos com el de l'empresa Schola Didàctica Activa quant a disseny i execució de tallers d'Història de l'art a l'Educació infantil, es fonamenta en la qualitat dels seus equips, en la capacitat per generar materials i en l'experiència empírica.](#)

Schola Didàctica Activa ha tractat de desenvolupar tallers que responguessin a les demandes dels docents. Això ha implicat l'aplicació de criteris de qualitat tant pel que fa al disseny com als materials. Entenem que, en una perspectiva temporal, l'avaluació i consideració dels tallers també exigeix analitzar l'estructura, els continguts, els materials didàctics i les activitats desenvolupades, així com la forma com es transmeten a l'alumne per tal de poder valorar-ne la seva utilitat. És important entendre com hem creat un sistema i una estructura molt concreta de treballar a l'hora de prendre decisions sobre l'objecte de coneixement i els passos didàctics a seguir en les noves propostes tant des de la vessant de l'aprenentatge com des del punt de vista de la creativitat, la diversió, l'entreteniment, la participació, la manipulació i la companyonia. I és precisament aquest sistema de "camins" que s'han definit en el moment de generar les activitats el que assegura que l'alumne acompleixi els objectius del currículum d'educació infantil (Currículum, 2016: 44) com són la participació, la presa de decisions, l'elaboració de respostes, l'experimentació amb l'efecte de les accions i l'actuació sobre el món que l'envolta.

[L'augment sostingut, malgrat el període de crisi, quant a demanda de tallers d'Història de l'art d'Educació infantil a l'empresa Schola Didàctica Activa, evidencia l'interès cap al producte i la seva qualitat. Un dels motius del creixement quant a demanda de tallers](#)

d'art a educació infantil s'explica pel fet que les ofertes de les institucions de l'ensenyament reglat i museístiques és insuficient.

Les institucions que flanquegen o donen suport directe a l'ensenyament reglat com ara els departaments educatius dels museus, o els centres de professors han tingut ofertes molt limitades quant a activitats de formació per l'Educació infantil. De fet, i sovint les ofertes dels museus estan vehiculades directament per empreses de serveis culturals. En aquest sentit es fa difícil comparar l'oferta que pugui haver des d'aquesta perifèria institucional i la que ofereixen les empreses de serveis culturals. Altrament el que sí que sembla fora de dubte és que les ofertes de les empreses de serveis culturals es desenvolupen en tant que altres institucions no desenvolupen iniciatives en aquest camp.

CAPÍTOL 2. MARC TEÒRIC I ESTAT DE LA QÜESTIÓ

2.1. HISTÒRIA DE L'ART, ARTISTES, PATRIMONI I EDUCACIÓ

Els entorns d'Història de l'art, patrimoni i educació, considerats al mateix temps, no sempre donen lloc a educació patrimonial. Ni tan sols els conceptes patrimoni, Història de l'art i Educació són fàcils de definir o delimitar per separat. L'Educació evoca un procés socialitzador, però també de perfeccionament o formació d'un individu (Luengo Navas, 2004), i fins i tot la seva finalitat genera debat. L'informe presentat per Jacques Delors a la UNESCO defineix l'educació com un instrument indispensable perquè la Humanitat pugui progressar cap als ideals de pau, llibertat i justícia social superant els desafiaments de l'avenir (Delors, 1996). Al seu torn les lleis espanyoles assenyalen que l'Educació és una eina de mobilitat social, que ajuda a superar barreres econòmiques i socials i genera aspiracions i ambicions realitzables per a tots (España, 2013). D'altra banda, el concepte patrimoni, en relació a entorns majoritàriament artístics generats en altre temps, és un constructe social que ens permet englobar al conjunt de béns heretats del passat que sentim com a propis i que considerem que mereixen ser conservats (Ballart Hernández, 1997) o un conjunt que destaca per l'extensió dels seus límits (Querol, 2010: 11). Aquesta situació fa difícil poder arribar a una suma mecànica però, a

més a més, la relació entre Educació, Història de l'art i Patrimoni és molt més complexa. No es tracta d'una situació derivada de la unió de conceptes, ja que tot i l'esforç de la posada en valor dels béns culturals per part de les institucions patrimonials, les educatives no necessàriament la consideren com una opció transversal en la formació per a la ciutadania, i no s'aborda en la dinàmica quotidiana dels processos d'ensenyament i aprenentatge. Tampoc és desenvolupada ni estudiada per un únic actor, ni sota un únic focus d'interès, o un mateix nivell de complexitat conceptual (Cuenca López, 2002). Així les institucions patrimonials amb responsabilitat sobre obres artístiques poden contemplar l'educació patrimonial com difusió o interpretació (Morales Miranda, 2001; Tilden, 1957). Al seu torn, el Pla Nacional d'Educació i Patrimoni valora la relació, Educació-Patrimoni, com a forma de garantir la sostenibilitat de la gestió patrimonial en base a la posada en valor de la seva identitat (IPCE, 2013). Comprendre la situació requereix explicar i delimitar cadascun dels conceptes en joc i identificar i analitzar els factors i els antecedents que expliquen la seva complexa relació.

2.2. EL CONCEPE DE PATRIMONI HISTÒRIC ARTÍSTIC I LA HISTÒRIA DE L'ART

No podem entendre el concepte de patrimoni històric artístic sense una visió interdisciplinària que combini les diferents perspectives que l'estudien i el defineixen. Encara que tradicionalment hagin estat la Història i la Història de l'art les disciplines ocupades de definir i gestionar el concepte de patrimoni, cal assenyalar que des de finals del XIX s'ha ampliat el nombre de matèries implicades en el concepte i el seu estudi. Tradicionalment el trinomi educació-història de l'art-patrimoni es contemplava des del punt de vista de l'escola o del museu, però la consolidació, en pedagogia, de l'educació al llarg de la vida, i l'extensió polisèmica del concepte de patrimoni històric-artístic, han provocat l'augment de les disciplines interessades en aquest objecte d'estudi. Tot plegat un complex univers on es creuen les mirades de les matèries implicades en el patrimoni cultural, la pedagogia i les didàctiques específiques amb dos grans objectius: la instrucció i l'educació dels ciutadans i la defensa dels béns culturals. El Pla Nacional d'Educació i Patrimoni (2013) ha tractat de posar ordre en aquest context, però no ha pogut deixar de referir-se al binomi Educació i Patrimoni com un ampli espectre quant

a formes de relació. Es per això que considerem l'estat de la qüestió en funció del model proposat de classificació de David Kerr (1999) sobre el concepte d'educació i ciutadania (IPCE, 2013: 9).

Encara que la investigació en educació i patrimoni s'ha desenvolupat a partir dels anys 80, hi ha interès i preocupació per la relació des de l'aparició dels sistemes educatius al segle XIX. L'establiment dels sistemes educatius reglats a Europa i Amèrica es va justificar en la formació dels individus i la superació de les altes taxes d'analfabetisme. Però, a més a més, es van revelar com una eina per a l'educació per a la ciutadania nacional de totes les classes socials (Carretero, 2001). En aquest context les obres i els béns històric-artístics, així com els artistes nacionals, van ajudar a legitimar la continuïtat històrica de la identitat nacional acompanyant la construcció dels relats nacionals. Un ús que es va intensificar amb les teories pedagògiques que relacionaven l'experiència com a element motivador i vehicle d'aprenentatge. Una escola sense mitjans no podia programar experiències didàctiques en les quals l'alumnat tingués contacte directe amb el seu entorn. Això va afavorir la potenciació d'estereotips i la promoció d'elements identificadors que plasmaven en manuals les imatges d'obres d'art "nacionals" (López Martín, 2009). Així la identitat col·lectiva es reforçava mostrant elements artístics significatius i monuments del país, imatge que roman en l'actualitat en els llibres de text escolars (González Monfort i Pagès Blanch, 2005).

Al seu torn, i encara que l'educació formal estava interessada en l'ús del patrimoni cultural i en els elements artístics significatius, els museus van continuar sent un lloc elitista, destinat a les classes socials poderoses o a les que gaudien d'un mínim de formació. A Espanya, no va ser fins a l'arribada de la II República que es va promoure l'entrada de les escoles als museus. El Decret de 29 maig 1931 va declarar gratuïta l'entrada als monuments nacionals, museus i centres artístics dependents del ministeri del ram per a l'alumnat acompanyat de professorat (García Fernández, 2007).

A partir de la Segona Guerra Mundial les societats europees van superar la barrera entre l'escola i el museu. S'ha assenyalat que va haver un canvi en la forma d'entendre el concepte de patrimoni històric artístic més enllà del context museològic, però també hi va haver una creixent demanda de serveis culturals fora dels contextos escolars. Assegurades les necessitats bàsiques, els esforços humans es van centrar en la qualitat de vida, tant a nivell de salut, com intel·lectual. Aquest desenvolupament va imposar una democratització de l'accés als béns naturals i culturals com a recursos d'oci i formació no reglada (Pastor Homs, 2011). Per respondre a aquesta demanda social el Consell Internacional de Museus (ICOM) va acordar promocionar la missió educadora dels museus en la IV Conferència General (1956). Per a aquesta missió l'ICOM recomanava:

- Realitzar exposicions permanents i temporals per al públic en general.
- Crear materials temàtics, ja que això ajuda a assimilar els continguts.
- Disposar les col·leccions en un ordre que beneficiés la comprensió del públic.
- Donar més importància al missatge, que havia de ser percebut pel visitant enfront de la decoració i els continguts secundaris.
- Establir quantitats raonables d'informació en les exposicions.
- Que es treballés amb els mestres i que sempre que fos possible que s'organitzessin departaments específics d'educació dins els centres. Que és promoguessin les visites guiades o àudio guiades, les conferències, els programes de ràdio i televisió i en general les activitats que tinguessin una funció educativa.

Tanmateix els sectors que van respondre de manera més positiva a aquestes crides en favor de la importància de l'educació no van ser els més vinculats a l'art o el patrimoni històric-artístic. L'entorn que és va comprometre més amb l'educació va ser el dels parcs naturals. En aquells moments les societats estaven demanant coneixement sobre aspectes als quals el sistema educatiu tradicional no podia respondre per falta de flexibilitat i de recursos (Coombs, 1971: 199-201) i els béns naturals es trobaven amenaçats com a conseqüència de les noves dinàmiques d'industrialització. També la

ciutadania necessitava conèixer-los i sentir-los propis per poder valorar-los, estimar-los i finalment protegir-los davant la seva destrucció. Freeman Tilden, un treballador del servei de Parcs Naturals dels Estats Units, es va adonar de la complexa relació entre ciutadania i patrimoni natural. Va considerar que la forma de fer arribar el valor social a la ciutadania no passava solament per fer difusió del patrimoni, sinó que calia donar oportunitats per interpretar-lo. Per aconseguir el seu objectiu Tilden va publicar els seus treballs, el 1957, sobre interpretació del patrimoni: *Interpreting our heritage*. En aquesta obra l'autor nord-americà establí les bases sobre les que s'havia de sustentar un discurs sobre el patrimoni que busqués que els ciutadans i les ciutadanes coneguessin els béns, i que triessin l'opció de conservar enfront de destruir (Tilden, 1957).

Tenint en compte la consigna de que *"No es valora el que no es coneix"* es van desenvolupar programes de formació i conscienciació ciutadana que permetessin a la societat valorar el patrimoni natural (Morales Miranda, 2001). No es tractava només de dinàmiques centrades en continguts cognitius, l'objectiu era aconseguir una formació que permetés comprendre, valorar, gaudir i sentir propis els béns del medi natural. El fruit d'aquests treballs de finals dels cinquanta encara es manifesten dècades després en els moviments socials preocupats per la conservació de la natura.

En el cas del patrimoni històric artístic i cultural, en general, la sensibilitat respecte a la necessitat de promocionar praxi educatives, van començar a desenvolupar-se, més tardanament en la dècada dels setanta (Pastor Homs, 2011). Els museus, i especialment els d'Art, esdevien espais molt més impermeables que els parcs naturals. Sovint aquestes institucions eren poc més que vells casalots reconvertits en magatzems de peces polsoses difícilment accessibles per al públic (Bolaños, 2008: 321-327). El museòleg francès Jean Davallon (1992) denunciava que els museus no s'interessaven per la comprensió dels béns dels quals eren custodis.

Al seu torn el món de l'Educació va seguir reproduint esquemes tradicionals fins a la dècada del 1970 i els béns culturals van continuar relegats a la il·lustració complementària dels continguts. Els canvis van arribar finalment amb la introducció del constructivisme, amb els moviments de renovació pedagògica. Els béns culturals, i

singularment les manifestacions artístiques, oferien oportunitats: d'una banda, permetien interactuar amb els continguts oferint als alumnes eines d'exploració autònoma; i de l'altra, atorgaven a l'alumnat coneixements del seu medi social, la qual cosa modificava en clau crítica la seva visió particular de la realitat. La Llei General d'Educació (Espanya, 1970) establí en el seu article 12 que les biblioteques, museus, arxius i institucions científiques i culturals, havien de cooperar en la consecució dels objectius del sistema educatiu. Per fomentar aquesta cooperació es va regular la realització d'activitats fora de l'aula, primer com a activitats extraescolars durant el temps lliure, i més tard dins de l'horari escolar com activitats complementaries (Duran Hernández i Larumbe, 1994). A la demanda social i escolar quant a promoció d'activitats educatives els museus van respondre, tot i que lentament (García Blanco, Sanz Marquina, Macua d'Aguirre, i García-Ramos Sánchez, 1980). Es van crear els departaments educatius, sota el títol general de Departaments d'Educació i Acció Cultural (DEAC). Els més consolidats van presentar propostes per a grups escolars i per al públic general. Es van celebrar congressos i es van aprovar associacions de professionals de museus com l'Associació Nacional d'Arxivers, Bibliotecaris, Museòlegs i Documentalistes (ANABAD) (García Blanco, 2009). No obstant això, i de manera majoritària, els departaments d'educació dels museus no es van configurar com entitats que desenvolupessin una investigació educativa que servís per al desenvolupament de programes didàctics. Estaven més enfocats a resoldre els problemes diaris que suposava la irrupció de grups a les sales dels museus (Sagués, 1996: 10).

2.3. LA DIDÀCTICA DEL PATRIMONI I LA RENOVACIÓ PEDAGÒGICA

L'interès acadèmic respecte a la problemàtica dels museus amb patrimoni històric, arqueològic i artístic va sorgir en els departaments universitaris de Didàctiques Específiques i de Didàctica de les Ciències Socials que havien estat creats arran de la Llei de reforma universitària del 1980 (González Gallego, 2010). Aquests Departaments van anar definint un marc científic-pedagògic que tenia com a objecte d'estudi els processos, els recursos i les eines existents en el procés d'aprenentatge i ensenyament (Hernández Cardona, 2003; Prats Cuevas, 2001a, 2002). En ells, la Didàctica de les Ciències Socials,

entesa com a disciplina autònoma, va desenvolupar la connexió amb les necessitats d'educació i la instrucció de la ciutadania. Tot plegat un postulat educatiu sorgit del concepte de Pedagogia Crítica de Paolo Freire. En aquest context el patrimoni històric artístic i el museu tenien una funció social en tant que promocionaven una ciutadania de qualitat fonamentada en el coneixement i el respecte a la cultura (Hein, 2006, 2009).

La Didàctica de les Ciències Socials es va orientar a la potenciació d'un pensament social, geogràfic, històric, històric-artístic i patrimonial que ajudés als individus a assolir capacitats per decidir amb llibertat i de manera crítica. En aquest context el patrimoni històric artístic s'entenia com un recurs que afavoria l'adquisició de la competència social i històrica (Pluckrose, 1993). Al seu torn la utilització didàctica del patrimoni permetia incidir en diferents aspectes: afavorir la construcció de la identitat cultural pròpia i aliena a través de la comprensió holística dels béns (Cuenca López, 2002); construir coneixements transversals que sustentessin la configuració d'un marc comú de destreses i capacitats interpretatives (Fernández Salinas, 2005); i desenvolupar actituds respectuoses i compromeses amb la conservació de l'entorn present i la seva vinculació amb el passat (González Monfort, 2011).

Altrament la proliferació de les dinàmiques de recerca va ser tant amplia que és fa difícil presentar una visió de conjunt ordenada i classificada, però, com assenyala Glòria Rodríguez Santana (2012) la situació de finals del segle XX va ser àmpliament superada, i a principis del XXI es van afegir noves idees i noves dinàmiques. Neus González Monfort (2006: 111) resumia tots els interessos generats al voltant de la Didàctica de les Ciències Socials en quatre entorns possibles de desenvolupament:

- La construcció d'una identitat ciutadana responsable.
- La capacitat d'interpretar el present, detectar problemes socials i plantejar alternatives.
- La capacitat d'implicar-se en la conservació, preservació i divulgació del medi local i global.
- L'establiment de la continuïtat temporal, la consciència històrica i l'estudi de la història a través de les fonts primàries.

En aquest panorama d'interessos també s'ha de tenir en compte que no totes les activitats que relacionen educació i patrimoni històric-artístic tenien una implicació educativa (Cuenca López, 2002; Fontal, 2013). Mattozzi (2001) identificava el model didàctic de les activitats en funció del context educatiu, les eines utilitzades i els continguts desenvolupats en quant a difusió i didàctica del patrimoni. A ells s'afegia l'opció de la interpretació del patrimoni sorgida dels treballs realitzats al voltant del patrimoni natural (Morales Miranda, 2001; Tilden, 1957). Aquestes línies de treball van donar lloc al fenomen dels centres d'interpretació, que pretenien revelar significats i interrelacions a través del contacte directe amb el recurs o mitjans il·lustratius o museogràfics (Martín Piñol, 2011).

A partir del treball realitzat per Ivo Mattozzi i José María Cuenca (2002: 189) es van establir dins de la didàctica del patrimoni tres nivells de referència en funció del concepte de patrimoni que es fes servir en les activitats educatives. En el nivell més baix el patrimoni s'entenia com un acompanyament de continguts històric-artístics seleccionats amb criteris simbòlic-identitaris. En el segon nivell de referència el patrimoni cultural esdevenia un recurs educatiu que afavoria l'aprenentatge de procediments. En l'últim nivell de referència el sistema educatiu posava en valor la conservació del patrimoni cultural amb estratègies didàctiques que treballaven sobre actituds actives enfront de la conservació i protecció dels béns culturals. Finalment cal afegir la competència social en la formació bàsica dels ciutadans, així Hernández Cardona (2003) considerava el patrimoni cultural com a recurs en la gènesi de ciutadans competents socialment, integrats en societats plurals i defensors de la conservació dels béns culturals. Un model construït sobre quatre nivells que Careaga (2015) identifica amb conèixer, comprendre, valorar i actuar i els relaciona amb els proposats per Delors (1996) conèixer, fer, viure junts i ser. Tanmateix cal tenir present que aquestes disquisicions sempre es consideraven en una aplicació a l'ensenyament primari i secundari, i poques vegades es considerava la seva validesa o oportunitat per a l'Educació infantil. Partint, però, d'aquests nivells esmentats podem establir quatre objectius desitjables, en tots els nivells educatius, en les propostes a l'entorn del patrimoni històric artístic:

- Conèixer el món del present de forma autònoma.
- Comprendre el concepte de patrimoni històric-artístic i valorar-lo com a referent de la continuïtat històrica i cultural de les societats.
- Reconèixer i valorar la diversitat cultural a través de la comprensió del fet cultural dels béns conservats.
- Generar actituds responsables cap a la conservació dels béns a través de sentiments afectius i d'apropiació dels béns culturals.

2.4. L'EDUCACIÓ EN EL PATRIMONI HISTÒRIC-ARTÍSTIC

Des del 1994 en endavant l'educació a l'entorn del patrimoni històric-artístic va tenir un enlairament acadèmic significatiu. Entre 1994 i 2011 es van defensar, a l'estat espanyol, com a mínim 31 tesis doctorals (IPCE, 2013), és van publicar articles i es van preparar monogràfics en revistes científiques. Es van celebrar congressos especialitzats i és van aconseguir projectes de recerca I+D+i per a grups de recerca de Didàctica de les Ciències Socials (Estepa Giménez, 2009). Prats Cuevas (2001b) va identificar i va classificar els motius d'aquest auge en tres aspectes:

- **Exemples propers:** Les actuacions reeixides en la gestió educativa del patrimoni dels països del nostre entorn eren ben conegudes al país i en molts dels casos es buscaven exemples per imitar en el cas d'activitats patrimonials.
- **Nova sensibilitat:** la sensibilitat social envers la conservació de la riquesa patrimonial, va anar en ascens, així com la consciència respecte a la necessitat de democratitzar l'accés als béns culturals.
- **Avaluació de les activitats i de la seva repercussió social:** Es van començar a avaluar els museus per tal de justificar la seva funció social. Aquestes avaluacions es van centrar en els estudis de públic i les seves conclusions van ajudar a millorar alguns aspectes de la difusió dels museus i a incrementar les visites, símbol de l'èxit. En aquest sentit, la

millora en els programes educatius va ajudar a augmentar els resultats de públic escolar i infantil.

Com calia esperar en una línia de recerca en la qual investigaven i innovaven actors de diferents disciplines és va produir un creixement multidireccional. Autors com Joaquim Prats (1997, 2002) van definir la didàctica del patrimoni com la investigació sobre els efectes educatius de les activitats, al voltant del patrimoni històric-artístic, que es realitzaven en qualsevol context (oci, turisme cultural o activitat escolar). Els aspectes d'interès en aquest àmbit de recerca serien els materials didàctics, les possibilitats educatives dels béns, l'adequació del tractament i intervenció en els mateixos en funció de les possibilitats educatives, els estudis de públic, la funció social dels béns patrimonials i la formació per a la ciutadania. Tant Prats Cuevas i Valls Montés (2011) com Santacana i Mestre, Pibernat i Hernández-Cardona (1998) observaven l'educació patrimonial com un instrument per a la Didàctica de les Ciències Socials. José María Cuenca (2002) i Jesús Estepa (2001) van plantejar centrar la mirada en l'educació formal atenent a la formació del professorat, la presència del patrimoni cultural en els materials educatius i les concepcions dels alumnes. Per la seva banda Calaf (2009) i Fontal (2003b) es van implicar en l'elaboració de la metodologia d'investigació entenent la didàctica del patrimoni històric-artístic com una suma d'accions educatives que tenien com objecte el procés d'ensenyament i aprenentatge de l'entorn cultural dels individus. Les dues autores van defensar la didàctica del patrimoni històric artístic com quelcom més que una línia de recerca. Calaf argumentava que la idea d'emmarcar els coneixements en la Didàctica de les Ciències Socials acotava la recerca a l'escola, i considerava que les escoles no eren l'únic focus d'interès per a comprendre els processos d'ensenyament del patrimoni (Calaf, 2009). Fontal va defensar el terme educació patrimonial com una disciplina científica autònoma emergent l'objecte d'estudi de la qual era el procés d'ensenyament i aprenentatge de l'entorn cultural dels individus (Fontal, 2003b). En el Pla Nacional d'Educació i Patrimoni -coordinat per ella-, es parla d'una disciplina autònoma amb una incipient investigació cada vegada més especialitzada. La seva visió estaria justificada per la creació d'un marc teòric unit a una metodologia pròpia, la didàctica del patrimoni, i un alt grau d'especialització i diversificació en els enfocaments, models, dissenys i implementacions.

Al seu torn Pagès i Santisteban (2014) justificaven l'existència de la Didàctica de les Ciències Socials per la necessitat d'ensenyar i aprendre continguts disciplinars, amb l'objectiu final de treballar en l'educació per a la ciutadania democràtica. En aquest context el patrimoni cultural esdevenia important en tant que permetia la comprensió del present a través de l'estudi del passat i fomentava la posada en valor de la identitat, l'empatia amb el passat i el respecte cultural (Estepa Giménez, Cuenca López, i Martín Cáceres, 2015). A més a més la didàctica del patrimoni entesa com a línia d'investigació de la Didàctica de les Ciències Socials no exclouïa els àmbits procedimentals i actitudinals. Tot plegat es tractava d'una opció amb un marc teòric que tot i que de constitució recent comptava amb un espai prou definit en el camp científic i amb una literatura prou desenvolupada (González Gallego, 2010; Pagès i Blanch i Santisteban Fernández, 2014; Prats Cuevas i Valls Montés, 2011), encara que la definició de l'epistemologia i la metodologia encara estaven en procés de definició (Calaf, 2009, 2010; Fontal, 2010).

2.5. L'EDUCACIÓ PATRIMONIAL EN EL CONTEXT ESCOLAR

La demanda social de "formació al llarg de la vida" va incentivar la preocupació per una cosa tan bàsica com el desenvolupament d'un sistema educatiu que, en tots els seus nivells, inclosa l'etapa infantil, preparés per aprendre a aprendre. Així es va introduir en l'escola l'avaluació dels procediments. Complementàriament la pedagogia es va marcar com a repte fonamental la posada en valor de la diversitat cultural com a base per a la construcció de societats plurals (Delors, 1996). Es va introduir l'avaluació d'actituds respectuoses a les diferents cultures, el medi ambient, la dignitat humana i els drets humans.

Davant d'aquests reptes formatius els docents es van interessar per les possibilitats educatives del patrimoni històric-artístic, cultural i natural, pel que es van popularitzar les sortides a centres (monuments, centres d'interpretació, museus, rutes...) com a experiència educativa complementària a l'aula. D'una banda el patrimoni històric-artístic ajudava a formar l'alumnat en la capacitat de comprendre el present a través del passat de forma autònoma (Almazán Fernández, 2009). De l'altra, la formació en

patrimoni des de punts de vista holístics estimulava i permetia a l'alumnat reconèixer els diferents fets socials que caracteritzen totes les cultures, per així entendre i valorar les diferències entre les maneres de manifestar-los (Cuenca López, 2002).

Per tot això, i arreu, es van anar introduint objectius relacionats amb el patrimoni històric artístic i cultural en els currículums oficials. Es buscava promocionar el vincle d'identitat i generar actituds positives de conservació i respecte als béns; així com fomentar la realització d'activitats amb els alumnes amb experiències que permetessin a l'educant visibilitzar els conceptes i continguts estudiats (González Monfort, 2011). Tanmateix, les investigacions recents (López Cruz, 2014; Martín Cáceres, 2012) han desvetllat un escàs interès pràctic per part de la comunitat educativa, els llibres de text, el professorat i els gestors i gestores patrimonials. Fora de les experiències creades pels museus no han hagut accions continuades a llarg termini, ni rellevants a escala estatal, que busquessin conceptualitzar el patrimoni com a contingut escolar i actualitzar la seva comunicació didàctica i el seu aprenentatge a l'aula. A les aules l'objectiu principal quan a consideració del patrimoni va continuar sent l'acompanyament de la transmissió de continguts conceptuals amb una intencionalitat merament academicista. En aquest sentit a les aules, en general, no s'han considerat els valors del patrimoni cap a la formació d'una ciutadania competent científicament, responsable i crítica (Cuenca López, Estepa, i Martín Cáceres, 2011).

2.6. L'EDUCACIÓ PATRIMONIAL I EL CONTEXT LEGISLATIU

La Institución Libre de Enseñanza va ser pionera en considerar els béns culturals com a recursos educatius (Hernández Perelló, 2013). Tanmateix no va ser fins a l'entrada de noves teories pedagògiques, durant la segona meitat del segle XX, que es va detectar interès pel patrimoni en els entorns escolars, principalment en primària i secundària. La Llei General d'Educació de 1970 definia la sortida al museu com un mètode innovador per l'ensenyament, si bé l'ús del patrimoni estava basat en la concepció artística i monumental de la Carta d'Atenes i la sortida al museu era una activitat extraescolar. Com a resultat d'aquestes consideracions van proliferar les activitats fora de programació, l'objectiu era exclusivament l'observació dels grans èxits de les civilitzacions del passat, el gaudi estètic amb les obres mestres de cada temps i la il·lustració del que s'havia estudiat en els manuals escolars.

La renovadora Llei Orgànica General del Sistema Educatiu (des d'aquí LOGSE) de 1990 va insistir en l'educació patrimonial vinculada als continguts propis de l'etapa en l'àrea de Coneixement del Medi Natural, Social i Cultural a educació primària i en les Ciències Socials, Geografia i Història a l'educació secundària. Tanmateix la temàtica patrimonial no tenia un reconeixement explícit en l'Educació infantil. Tot plegat però, i malgrat la declaració d'intencions, va prevaler una divisió clàssica de la història en base a períodes cronològics, amb un predomini dels continguts conceptuals i del relat històric. No obstant això, la introducció de l'avaluació dels procediments i actituds va promocionar les sortides de l'aula i les activitats escolars complementàries. Va augmentar l'ús escolar del patrimoni com un recurs educatiu, tant el natural, com l'històric i cultural, i no només en museus, també es van començar a visitar centres de l'administració (Ajuntaments, bombers, mossos d'esquadra...), i els més diversos espais patrimonials (monuments, ruïnes, paisatges, rutes...).

De llavors ençà es van anar renovant, a poc a poc, les ofertes escolars dels museus en relació amb la formació en continguts procedimentals i actitudinals. I, de fet, com que molts museus delegaven o subcontractaven els seus serveis didàctics a les empreses de serveis culturals, aquestes, van començar a incidir de manera doble, en els centres

educatiu, a partir de les seves activitats en els museus, o be ofertant directament a les escoles activitats, com ara els tallers, a desenvolupar en les aules. Es van dissenyar activitats de descoberta i experimentació que permetessin a l'alumnat obtenir les capacitats i competències per comprendre el medi on vivien i actuar críticament sobre ell, com també aquelles que afavorissin la seva formació integral. Una de les conseqüències més notables d'aquest canvi de paradigma van ser les propostes que van concedir un notable protagonisme a l'objecte en si, com a element bàsic de la descoberta de la informació de la materialitat. Aprendre a mirar, a formular preguntes, a relacionar objectes i iconografies amb els contextos socioculturals i cronològics on van ser creats (Rico i Calle Vaquero, 2008; Santacana i Llonch Molina, 2012).

La introducció de la formació en competències bàsiques que va marcar la Llei Orgànica d'Educació (Des d'aquí LOE) de 2006, va ajudar a erosionar encara més el monopoli de l'ensenyament basat en continguts conceptuals, i això va significar el reforçament de la funció educativa dels museus i de la resta de centres patrimonials, i alhora aquesta situació va ajudar a desenvolupar les activitats d'algunes empreses de serveis culturals adreçades als museus o les escoles. La LOE introduïa el coneixement, la comprensió, la posada en valor i el respecte al patrimoni cultural en els objectius generals de les dues etapes bàsiques, educació primària i educació secundària obligatòria (des d'aquí ESO), també en batxillerat afegint el desenvolupament de la sensibilitat. En educació infantil s'inclouïa l'objectiu de conèixer i valorar les diferents manifestacions culturals en l'àrea de coneixement de l'entorn (Fontal, 2011). Aquests objectius no van ser millorats per la Llei Orgànica per a la Millora de la Qualitat Educativa (des d'aquí LOMCE) del 2013.

Tant la LOGSE com la LOMCE van insistir en que la presència del patrimoni històric-artístic a l'escola obligatòria tenia com a objectius generals "conèixer, comprendre, valorar i respectar els aspectes bàsics de la cultura". Però, com en altres moments precedents, es tractava d'una idea que no tenia necessàriament reflex en la realitat docent. El tractament del patrimoni en l'educació formal esdevingué purament testimonial si s'analitza la realitat quotidiana a les aules, una simple declaració d'intencions que amb prou feines s'explicitava de manera irregular o puntual i que

tampoc tenia una presència efectiva en la formació inicial del professorat (Rico Cano i Àvila Ruiz, 2003).

En la LOE l'àrea de Ciències Socials tenia com objectiu "Identificar, valorar i respectar el patrimoni natural, històric, cultural i artístic, assumint les responsabilitats que suposa la seva conservació i millora". Però, com en el cas de les altres lleis, el treball quotidià a l'aula no anava més enllà del coneixement d'alguns béns culturals, monuments, jaciments arqueològics, obres d'art o ciutats històriques de les principals civilitzacions. En el millor dels casos, l'ensenyament de les restes monumentals de les cultures del passat transmetia als estudiants els valors que representaven en el present, i la necessitat d'apreciar-les i protegir-les com a llegat a transmetre a les generacions futures. En la LOMCE aquest objectiu va quedar relegat a l'àrea d'Educació Plàstica, una àrea amb un pes lectiu molt inferior al de les Ciències Socials, i amb un enfocament encara més monumental i artístic. El dèficit curricular es va traslladar de manera automàtica als manuals escolars. Estudis diversos (Rico Cano i Àvila Ruiz, 2003) han destacat la precària presència de continguts patrimonials en educació primària, i per descomptat en infantil, que al capdavant oferien al professorat, i als alumnes, una visió reduccionista del concepte de patrimoni amb una escassa visió interdisciplinària (una visió estètica amb predomini del biaix històric i sense relació amb el patrimoni natural). Altrament s'establia un predomini dels continguts conceptuals respecte dels procedimentals i actitudinals, i en aquest sentit s'experimentava un retrocés respecte als materials que s'estaven ofertant des dels museus i les empreses de serveis culturals. Hi havia, d'altra banda escasses referències al valor simbòlic i identitari (Cuenca López, Estepa Giménez, i Ballesteros Arranz, 2003).

A tot això els manuals escolars van incloure un concepte de patrimoni cultural lligat a la monumentalitat i valor artístic dels béns. No es va desenvolupar una preocupació pel coneixement de les societats passades, primant el coneixement dels grans monuments no exempts, al seu torn, d'un alt valor ideològic (López Cruz, 2014). A les aules el patrimoni cultural no es va concebre com un recurs sobre el qual es pugues elaborar coneixement històric, es tractava com un tresor fràgil que calia conservar per ser admirat, però no per ensenyar i aprendre història o per valorar-la. D'aquí l'ús dels béns

patrimonials com il·lustracions que acompanyen al text escrit, sense més intenció que "decorar" els manuals escolars, símbols de la transmissió tradicional del saber històric (González Monfort i Pagès Blanch, 2005).

No ha existit en la realitat escolar, ni tampoc en l'àrea universitària de Didàctica de les Ciències Socials, una reflexió rigorosa sobre el concepte de patrimoni, ni una integració del potencial educatiu que conté aquest concepte. L'educació obligatòria no s'ha preocupat per la integració d'una educació cívica que valori els béns culturals com una herència del passat, que generi identitats positives i que fomenti un compromís al voltant del coneixement de la protecció i gestió ordenada d'aquests béns com a responsabilitat comuna (Querol, 2010).

2.7. LES RELACIONS AULA-MUSEU

A l'escola tradicional, sortir de l'aula sovint tenia finalitats, vinculades amb l'adquisició dels coneixements propis de les assignatures. No era infreqüent que les visites escolars a museus estiguessin associades a unitats didàctiques treballades a l'aula i que el seu objectiu també estigués associat a afavorir la convivència en una perspectiva merament socialitzadora (Benejam, 2003).

Malgrat l'evident benefici per a les dues institucions, museu i escola, no sempre va existir una relació fructífera a causa d'alguns errors de sincronia entre tots dos entorns. Sovint les sortides dels grups escolars a institucions museístiques generaven una relació, però aquesta és limitava a l'horari en el qual s'efectuava la visita. Els docents no van tenir en compte que no totes les experiències eren estrictament educatives, (Dewey, 1966), i al seu torn els museus propiciaven el coneixement sobre els objectes de la seva col·lecció, oblidant l'activitat educativa de l'aula i convertint les visites a museus en activitats de relativa utilitat des del punt de vista docent.

Cal tenir present, d'altra banda, que tota educació implica ensenyament i aprenentatge, i s'ha de considerar aquest procés per aconseguir generar coneixement i potenciar

valors. Un museu pot suposar un espai on l'aprenentatge és efectiu i durador (Asensio, Asenjo, i Rodríguez-Moneo, 2011), i efectiu tal com va assenyalar George Hein (1998: 153). En aquest aspecte ha estat Immaculada Pastor Homs (2011: 55), qui ha identificat les característiques que defineixen un museu orientat a l'aprenentatge. L'autora destaca com aspectes clau: l'adaptació de continguts al visitant; l'aprenentatge per experiència; l'establiment d'itineraris amb diferents processos didàctics; la relació del contingut amb la vida quotidiana i les propostes per a l'elaboració de conclusions autònomes.

Mikel Asensio i Elena Pol van afegir la importància de no confondre context educatiu i model d'aprenentatge. El context educatiu marca els objectius, i sol definir un procés d'ensenyament i aprenentatge propis, però no incompatibles. El model d'aprenentatge es defineix per les accions realitzades i no per l'entorn educatiu (Asensio i Pol Méndez, 2003), és a dir, el fet de sortir de l'aula no necessàriament significa aprenentatge no formal, ni el fet d'estar a l'escola significa aprenentatge formal. Allò rellevant per a l'aprenentatge és el model didàctic, els recursos i les tècniques.

Escola i museu han estat institucions que no han tingut una cooperació estable i el desconeixement de cadascuna de les parts ha estat mutu. El mestre se sent poc coneixedor de la matèria que conserva un museu, però, intueix l'interès que té l'assistència, tant per la importància dels continguts acadèmics com pels procedimentals, la socialització i els actitudinals (Hooper-Greenhill, 2007: 117), és per això que contracta la visita, però no la planifica, delega en el museu (i sovint aquest en les empreses de serveis culturals) . El museu per la seva banda coneix bé la seva col·lecció, però desconeix el que és una aula, el currículum escolar i els problemes als quals ha de respondre un docent (Marco Tello, 2007: 389). A més a més, els treballs de Fullea (1987), Cuenca (2002) i Loison (2008) han identificat alguns dels problemes propis de cadascuna de les institucions que obstaculitzen el desenvolupament d'una cooperació més efectiva i a llarg termini:

Els problemes del museu vénen derivats de no considerar la funció educativa com es mereix, Fullea (1987) detectava les dificultats del museu per encarar les visites escolars: els espais reduïts; les dificultats per interactuar amb els objectes conservats; la manca

de programes específics per a les diferents etapes educatives; la manca d'una oferta adreçada específicament als interessos de l'activitat docent, per sobre de l'exposició dels béns de la col·lecció i les seves característiques pròpies; un personal poc format en didàctica i una escassa participació del professorat en el disseny dels programes educatius.

Pel que fa a l'escola la formació del personal docent sobre el concepte de patrimoni i les seves possibilitats educatives és escassa. Els materials didàctics segueixen transmetent el patrimoni cultural des d'una perspectiva academicista i disciplinar (Estepa Giménez, Ferreras-Listán, i Morón Monge, 2013), factor aquest que incideix de manera molt directa en la no consideració de l'Educació infantil. A més quan mestres i professors decideixen sortir de l'aula per conèixer el patrimoni cultural també troben problemes (Fullea García, 1987): l'adaptació al currículum; la sincronització d'horaris; l'assignació d'espais per desenvolupar les activitats; la relació educador-alumne: generalment dins de concepcions pròximes a la didàctica transmissora; una economia amb pressupostos limitats, escassetat de mitjans tècnics i materials; retard respecte a les TIC; poca formació del personal docent sobre l'ús del patrimoni com a recurs educatiu.

Tenint en compte els beneficis, i les dificultats, que comporta la realització d'activitats d'educació formal en museus alguns autors han volgut fer propostes per facilitar la relació i obtenir uns millors resultats educatius, aquests treballs han anat encaminats a millorar la situació i a definir el paper que s'estableix entre l'acompliment professional dels implicats en la tasca, professionals d'educació del museu, alumnat i professorat. Val a dir que s'han incorporat a la literatura acadèmica una sèrie d'estratègies i experiències que han resultat positives. No obstant això, no sempre el resultat ha estat el desitjat des del punt de vista de l'educació patrimonial. Montenegro Valenzuela (2011) proposava un esquema, per al disseny d'activitats escolars en museus, basat en el coneixement previ dels diferents factors que defineixen la realitat educativa. A partir d'aquest coneixement plantejaven elaborar estratègies didàctiques que després s'havien d'avaluar i rectificar en funció dels resultats. Tanmateix les propostes d'aquest tipus no s'han generalitzat.

A la Universitat de Barcelona el grup DIDPATRI va orientar la seva activitat a explorar les possibilitats didàctiques del museu per a l'aprenentatge social. En aquesta dinàmica es van dissenyar i provar eines com activitats, accions didàctiques, dinàmiques, tècniques expositives, iconografia per millorar la comprensió dels discursos expositius i potenciar el valor educatiu del museu o els conjunts històrics. Els mateixos Hernández Cardona i Santacana Mestre van treballar en aquest camp, i van dirigir diferents tesis doctorals (Almazán Fernández, 2009; Besolí Martín, 2008; Coma Quintana, 2011; Poblet Romeu, 2002 ; Serrat Antolí, 2005) que van donar lloc a la publicació de manuals per a l'acció didàctica en els museus (Santacana i Mestre i Serrat Antolí, 2005). Els seus treballs van suposar una renovació en els materials i recursos en l'entorn de les exposicions de patrimoni, van generalitzar la idea de la creació d'un discurs, els itineraris i les estacions didàctiques, a més a més, van avaluar programes que combinaven les accions educatives amb els mitjans audiovisuals i les modernes tecnologies de la informació i la comunicació. Entre les seves estratègies més significatives destaquen per la seva originalitat la museografia interactiva, les estacions didàctiques, les activitats emotives, l'elaboració de materials didàctics i la posada en marxa d'itineraris lògics dins dels museus, amb referents comprensius així com el disseny de tallers didàctics. En general aquestes propostes s'adreçaven indistintament al gran públic i als alumnes de primària i secundària, però també es consideraven especialment per l'Educació infantil.

En aquest context culturals i a partir de les tradicions endegades per l'Exploratorium de San Francisco, els tallers didàctics han estat una constant en l'oferta dels museus actuals, però no sempre es poden definir com una activitat educativa. Per considerar-los didàctics s'han de tenir en compte quatre aspectes: que introdueixin els processos d'investigació; que impliquin l'usuari i que l'obliguin a participar física i mentalment i, finalment, que permetin que els aprenentatges siguin transferits fora del taller i que siguin lúdics. El problema sorgeix pel fet que els museus tendeixen a contemplar-los com una prolongació de l'activitat tot buscant un moment exclusivament lúdic (Santacana i Mestre, 2005).

La problemàtica dels materials didàctics també és una de les importants en la relació museu-escola. En la gestió educativa d'un museu interessa que el grup arribi amb una

informació prèvia d'allò que ha de treballar. Això implica que el grup estigui motivat, i que comenci l'activitat amb uns coneixements previs mínims i comuns. Es per això que es proposa la confecció de materials i propostes anteriors a la visita. En el cas dels visitants que no han contractat activitats aquest material pot ser entregat a l'entrada del centre i pot incloure mapes i orientacions per la visita, història general de la col·lecció i l'espai (Serrat Antolí, 2005). En el cas de l'educació formal establir paral·lelismes entre les matèries curriculars i les col·leccions és una cosa que als docents els pot resultar útil. A més ajuda a transmetre que el museu no és només un espai on s'exposen objectes (Santacana i Mestre i Serrat Antolí, 2005).

Per assolir èxit educatiu en la relació escola-museu diferents autors han destacat la importància d'estructurar i seqüenciar les activitats a realitzar en el museu en tres moments diferents: abans de fer la visita, durant i després de la mateixa (Domínguez Domínguez, Estepa Giménez, i Cuenca López, 1999: 30-32; Fullea García, 1987).

Abans de la visita: els objectius són motivar l'alumnat i indagar en els conceptes i idees prèvies que té l'alumnat sobre el context patrimonial a visitar. Així, esdevé oportú projectar algunes imatges del que es va a observar al museu o de qualsevol altre referent patrimonial proper i similar, amb l'objectiu d'involucrar l'alumne i establir vincles entre ell i el seu entorn. Cal evidenciar que la visita al museu suposa una necessitat perquè el museu respon a allò que a l'escola no és possible trobar (Santacana i Mestre, 1998).

Durant la visita: l'objectiu final és trobar al museu les respostes als plantejaments que a l'aula no som capaços de respondre. La visita (guiada o orientada) ha de combinar un discurs introductori, que contextualitzi i subministri eines per entendre i comprendre el patrimoni conservat, amb la participació autònoma de l'alumnat. S'ha d'afavorir una metodologia activa, d'aprenentatge per descobriment i la interacció amb l'objecte, l'alumnat és qui ha de desenvolupar el seu propi mètode observacional i interpretatiu. En aquest sentit cal valorar molt positivament la museografia organitzada per estacions didàctiques, que permet seleccionar discursos concrets dins d'una exposició (Serrat Antolí, 2004).

Després de la visita: l'objectiu final és obtenir conclusions que posin en relació els continguts assolits amb la realitat de l'alumne. El treball s'ha d'orientar a l'ordenament i síntesi de les dades obtingudes, que seran presentades en forma de resums, tècniques d'expressió plàstica, redaccions més elaborades, exposicions grupals, debats o mitjançant qualsevol altre procediment que s'estimi oportú.

La manca de desenvolupament d'aquestes tres fases en la realitat docent té com a conseqüència la contrarietat respecte al marc teòric. El professorat sovint desconeix la importància, o no està interessat, o no li és possible desenvolupar les tres fases (Kisiel, 2003). Al seu torn, el museu no sap donar suport al docent per a estructurar la visita a les fases prèvia i posterior, a més sol tenir problemes per desenvolupar satisfactòriament els objectius educatius de la fase de visita.

A la dècada dels vuitanta van aparèixer els primers programes educatius inspirats en la teoria del descobriment dels objectes (García Blanco, 1994). Les aportacions del constructivisme eren una oportunitat per posar remei a una situació que havia deixat fora del museu a la major part de la societat. El museu havia de tornar als individus i la manera més directa era fent-los propietaris dels béns i del seu significat.

Al capdavall però, la relació aula-universitat-museu ha esdevingut un nou i interessant escenari a tres bandes (Fernández, 2003). Alguns autors han considerat que la incorporació de la universitat a la dialèctica escola-museu permetria generar un espai educatiu compartit. En aquest espai els departaments de didàctiques específiques que han tingut capacitat investigadora en gestió patrimonial i educativa, així com la dedicació a la formació de futurs docents han pogut aportar arguments (Arbués i Naval, 2014; Blanco Jiménez i Reyes Leoz, 2009). La universitat com a referent investigador a Espanya, pot desenvolupar projectes encaminats a conèixer les dificultats existents i les eines que afavoreixen una correcta estructuració per millorar la utilitat de les visites escolars i la comunicació entre escola i museu (Vicent Otaño, 2013). Un exemple reeixit del que podria ser aquest camp és el resultat de les investigacions sobre la didàctica de les ciències experimentals en els museus de tecnologia, uns museus basats en mòduls interactius que van reintroduir la figura de l'educador després de comprovar que els

resultats cognitius en els alumnes eren escassos, tot i la motivació dels estudiants pel joc i l'experimentació (Sánchez-Mora, 2013).

Un model de treball entre els tres actors podria ser el proposat per Sprunke i Munilla (2014), en el qual s'han buscat formes de conjugar interessos. Aquestes autores van observar prejudicis per part dels museus i els docents, respecte a les intervencions dels investigadors universitaris, i van realitzar algunes experiències en les quals es canviaven els rols i es realitzava una investigació compartida amb resultats molt positius, que obrien la porta a un model de treball en xarxa per satisfer les necessitats i interessos dels tres actors.

D'altra banda, hi ha el problema de la formació de docents en la matèria. S'ha assenyalat l'escàs coneixement de mestres i professors quant a educació patrimonial com una de les dificultats, que cal solucionar, per poder crear una educació integral ciutadana, on el patrimoni sigui considerat de manera holística (Cuenca López, 2002). Una millora fonamental seria la introducció d'una formació patrimonial bàsica en els plans d'estudi dels graus de magisteri en educació infantil i primària, com en les assignatures del Màster de Formació del Professorat en ESO i Batxillerat (MESOB). Així mateix, la formació pedagògica hauria de ser necessària en la formació del personal educador de museus. Aquesta formació didàctica seria important perquè al costat de les competències professionals, exigides en l'entorn dels museus, comportaria formació en les estratègies educatives i això repercutiria en l'elaboració dels programes educatius dels museus (López Martínez, 2009; MECD, 2012).

Un altre camp interessant a considerar es el de la mediació. Aquest model d'activitat col·loca al personal del museu com a interlocutor entre la col·lecció i el visitant. Aquesta posició que no preconitza la transmissió de coneixements erudits i indiscutibles, permetria la reinterpretació del passat històric lligat al passat individual del visitant (Santacana i Mestre i Hernández Cardona, 2006). Els museus han de ser instruments educatius que ajudin, formin, dialoguin, permetin la reflexió, generin nous coneixements, històries, pensaments, diàlegs; transmetin valors, i ens ensenyin a pensar (Álvarez Domínguez, 2011). Normalment això no es produeix al museu perquè el paper

de l'educador no ha estat del tot definit. Els conservadors han continuat dominant el museu i els educadors no han tingut credibilitat en aquest sector. El museu segueix organitzant l'exposició de les col·leccions sota criteris de la disciplina que estudia els béns, quant no de dissenyadors indocumentats, i en aquest context l'educador sol ser un expert de segona, amb certes aptituds pedagògiques i de comunicació (Alderoqui i Pedersoli, 2011).

La mediació suposa la participació del públic en l'elaboració d'un discurs, i implica un desafiament tècnic i cultural. Promoure la participació dels visitants implica la preparació de situacions d'intercanvi. Cal generar un disseny amb un format pensat en funció del tipus de participació que es requereix o que busca cada institució. Es busca que les persones i els entorns siguin actius i es modifiquin mútuament (Alderoqui i Pedersoli, 2011).

2.8. ELS TALLERS, DELS MUSEUS A LES AULES

La realització de tallers arrenca en bona part de l'entorn dels museus. A partir de la posada en marxa de L'Exploratorium de San Francisco, el 1969, la museografia didàctica i interactiva (mecànica, electrònica, informàtica) es va anar desplegant de manera imparables, i no solament en els museus de ciències, també en els d'humanitats. Cal recordar al respecte que el Museu d'Història de Catalunya, inaugurat el 1996 va comptar amb una exposició permanent que va ser de les primeres a incorporar massivament elements interactius. En paral·lel les noves tendències museogràfiques també perllonguen la dimensió interactiva més enllà de l'exposició, impulsant la interactivitat i la participació, en base a tallers interactius. En alguns casos els museus van desenvolupar activitats i tallers a partir dels seus propis recursos, però la tendència va ser la d'externalitzar els serveis educatius. En aquest context les empreses de serveis culturals van acabar assumint, en força casos la gestió de les visites escolars, el disseny i producció de materials didàctics, la realització de visites guiades i de tallers.

L'èxit de determinats tipus de tallers va empènyer a algunes empreses, i una de les pioneres va ser precisament Schola Didàctica Activa, a redireccionar cap a les escoles les experiències que s'havien adquirit en el disseny i execució de tallers en els entorns patrimonials. A Europa aquests fenòmens també es van donar, però amb menor força atès que la solidesa econòmica de les institucions culturals permetia prescindir dels processos d'externalització. En general els tallers ofertats a les escoles, instituts i institucions van atènyer els més variats camps de coneixement: ciències experimentals, matemàtiques, música, ciències socials, etc., però en general es van desenvolupar en els entorns educatius de l'ensenyament primari i secundari. Les experiències que van implicar Educació infantil van ser molt limitades, i en el camp de la història de l'art les proposades per Schola Didàctica Activa van ser les úniques que es van mantenir, de manera exitosa durant un període prolongat de temps.

El fet que Schola Didàctica Activa s'atrevisís a ofertar tallers d'Història de l'art a l'Educació infantil, va ser doncs un fet extraordinari atès que havia força prejudicis al respecte, i no pocs tècnics (de museus i educació) consideraven que els nens d'infantil no podien treballar a l'entorn de la Història de l'art encara que si que poguessin desenvolupar activitats d'expressió plàstica. A l'Estat espanyol i Europa la situació era similar, algunes institucions museals havien ofertat esporàdicament tallers d'activitats per infantil, com l'IVAM de València, però la iniciativa no havia aconseguit aguantar de manera sostinguda. La única experiència que a finals del segle XX podia considerar-se exitosa a Europa quant a la realització de tallers d'Història de l'art per educació infantil era la del Musée en Herbe, que va potenciar des del 1975 exitoses exposicions amb formats mixtes interactius i de taller (Domínguez Domínguez, Estepa Giménez, i Cuenca López, 1999, pp: 35-46); i que van ser útils per plantejar els tallers de Schola Didàctica Activa.

CAPÍTOL 3. MARC METODOLÒGIC

3.1. CARACTERÍSTIQUES DE LA RECERCA

La recerca que presentem és un estudi de cas a l'entorn dels tallers d'Història de l'art a Educació infantil generats per l'empresa Schola Didàctica Activa, emmarcat en l'àrea educativa de la Didàctica de les Ciències Socials, més concretament en el camp de l'educació patrimonial i la història de l'art i en relació a una etapa educativa singular: l'Educació infantil. Es planteja en base a una funció diagnòstica de la realitat amb procediments basats en una experiència empírica que ens permet acumular evidències. Aquesta perspectiva d'investigació té com a finalitat esdevenir una referència per als entorns acadèmics per tal d'avançar respecte al coneixement de determinades metodologies en la complexa etapa de l'Educació infantil. Es pretén aportar a la comunitat científica nous coneixements sobre la interacció entre l'escola i les empreses de serveis culturals, i sobre les aportacions metodològiques que suposen els tallers d'Història de l'art com estratègia pedagògica. A banda, el treball vol ser útil per als professionals que intervenen en la planificació de l'educació en tant que pot orientar i guiar accions per a la millora del sistema, com també per als responsables de

les empreses de serveis culturals, possibilitant que puguin oferir, amb fonamentació, propostes didàctiques per incidir en la formació inicial, en l'etapa d'infantil, quant a història de l'art. En aquest sentit el treball descriu, analitza i avalua el planejament, execució i administració dels tallers d'història de l'art, destinats a l'Educació infantil, realitzats per l'empresa Schola Didàctica Activa.

És important destacar que el treball té un biaix d'investigació amb funció diagnòstica: l'experiència dels tallers, més que no com a procés d'avaluació de programes educatius. Les diferències són subtils i al respecte s'han mantingut posicions diferenciades. Casanova (1995) planteja que la principal diferència entre ambdós perfils és que la investigació diagnòstica parteix d'una hipòtesi, com en el nostre cas. El mateix autor, assenyala a més que l'avaluació després de presentar un informe valora i pren decisions, la nostra meta, però, és suggerir aspectes que permetin millorar quant a disseny i explotació els tallers d'història de l'art a Infantil, en el context escolar i singularment en els espais formals d'ensenyament aprenentatge. El plantejament de la recerca implica tot un seguit de característiques que són les que personalitzen el nostre treball. Com a referència hem tingut presents les aportacions de Lukas y Santiago (2009), quant a característiques bàsiques de les recerques en educació. Aquesta autors sostenen que la recerca segueix tot un seguit de passos: judicis de valor, hipòtesis, replicació, recollida de dades, manipulació/control de variables/Interpretació de dades, informe, finalitat, parer de l'investigador, temporalitat, cost, generalització, metodologia, disseny, aleatorietat i criteris de validesa.

L'estudi de cas proposat implica una relació amb dues institucions, l'escola i les empreses de serveis culturals, per això considerem que un enfocament d'investigació educativa congruent amb els nostres interessos, i que en aquest sentit hem tingut en compte, es un model mixt tipus CIPP (Context, Input, Procés, Producte) (Stufflebeam i Shinkfield, 1987). Aquest model encaixa amb el nostre objectiu en tant que facilita el procés de presa de decisions quant al disseny d'un futurs programes educatius en història de l'art i educació patrimonial per a l'etapa de l'Educació infantil. A més és un model flexible útil en casos en els quals les fonts de dades són variades ja que permet

la complementarietat de les metodologies quantitatives i qualitatives i considera que l'ús de totes elles es justifica si és el més apropiat en relació a les necessitats de cada moment (Lukas i Santiago, 2009).

La investigació que presentem en aquest treball es va planificar a mitjan del 2005 quan va ser matriculat el projecte de tesi en el programa de Doctorat d'Educació de la Facultat de Formació de Professorat i Educació de la Universitat de Barcelona. En aquell moment els tallers d'història de l'art d'Educació infantil, ofertats per l'empresa Schola Didàctica Activa, estaven en plena promoció i calia començar a pensar en estratègies per avaluar les successives millores que s'havien anat introduint a partir de l'experiència empírica. Atès que no havia, d'entrada, unes idees clares per procedir a valorar la feina feta ens vam veure obligats a anar plantejant una via pròpia per avançar en el tema. Afortunadament aquest panorama va canviar durant el transcurs de la recerca ja que en aquest període es van desenvolupar, a partir de projectes de R+D+i, metodologies estructurades per avaluar l'acció educativa en els entorns patrimonials, i en espais formals o no formals d'ensenyament aprenentatge. Un dels projectes va ser el coordinat per Olaia Fontal, "Educació Patrimonial a Espanya: Avaluació de programes, consolidació i internacionalització de l'Observatori d'Educació Patrimonial a Espanya (OEPE)" (EDU2012-37212), i un altre el coordinat per Roser Calaf, "Avaluació Qualitativa de Programes educatius en Museus Espanyols "(EDU2011-27835). Els resultats d'aquests projectes van ser presentats a partir de 2014 (Fontal Merillas i Gómez-Rodó, 2015; Gutiérrez Berciano, 2014; Suárez Suárez, 2014; Suárez Suárez, Gutiérrez Berciano, Calaf Masachs, i Sant Fabián Maroto, 2013) quan la nostra investigació ja estava plantejada i iniciada. Tot i així, la coincidència del tema, els interessos de recerca i el marc teòric estaven en relació i vam tenir en compte les aportacions per plantejar la nostra recerca.

La recerca que proposem s'aborda des d'una metodologia d'estudi de cas que s'inscriu en un context etnogràfic en tant que la investigadora segueix directament l'entorn a investigar és a dir en els processos de disseny, execució, experimentació i validació dels tallers d'història de l'art, promoguts per l'empresa Schola Didàctica Activa i destinats a

l'Educació infantil. Es pretén, en definitiva, estudiar el cas de l'empresa Schola Didàctica Activa, emblemàtica i representativa en relació a la funcionalitat i eficàcia educativa dels tallers d'Història de l'art a Educació infantil. Es tracta per tant d'una recerca bàsicament qualitativa, en la qual les opcions i resultats es validen a partir de l'avaluació de fets, situacions i materials mitjançant la utilització d'un dietari de camp que recull les observacions de la investigadora. Aquest instrument es complementa amb un estudi històric acurat, a partir de documentació i fonts primàries sobre la trajectòria, quant a disseny de tallers, de l'empresa Schola Didàctica Activa. Altrament la recerca utilitza també un qüestionari per quantificar l'abast real de les propostes i el grau de satisfacció de les escoles, enteses com a institució, respecte a la utilització dels tallers, en aquest sentit podem considerar que la recerca té també una component quantitativa prou significativa. Finalment es fan servir també entrevistes mixtes, que incorporen qüestionaris amb preguntes tancades, i enquestes amb preguntes obertes per establir els resultats i el grau de satisfacció dels mestres responsables dels grups classe i dels educadors responsables del desenvolupament dels tallers. Tot plegat subministra un conjunt d'informació suficient per tal de verificar les hipòtesis.

3.2. FASES DE LA INVESTIGACIÓ

L'estudi de cas és un procés d'investigació en el qual és difícil estructurar un pla de recerca clar, ja que cada cas és completament diferent (Stake, 1998). Tot i així, ens hem marcat com a model el proposat per León y Montero (2002) dividit en cinc fases.

La primera consisteix en la selecció i definició del cas, i al respecte la nostra recerca planteja hipòtesis que sorgeixen de l'observació dels tallers d'història de l'art que per a l'Educació infantil ha proposat l'empresa de serveis culturals Schola Didàctica Activa. Considerem que és un cas d'estudi especialment interessant per diferents raons: per la importància d'una experiència en educació infantil quan no està clar si es poden desenvolupar activitats a l'entorn de la història de l'art en alumnes tant joves; i en segon lloc per la significativa demanda que els tallers d'educació infantil han tingut, curs rere curs, per part de diferents escoles, en el que s'intueix clarament com una

corba en ascens sostingut. Finalment, per la possibilitat que existeix en quant a accedir a dades gràcies a la col·laboració dels diferents docents i escoles que han desenvolupat els tallers. A partir de les hipòtesis de treball, i de les primeres bateries d'objectius genèrics, hem plantejat dos objectius generals funcionals:

- Diagnosticar la validesa dels tallers d'història de l'art per a l'Educació infantil, en els entorns formals d'ensenyament aprenentatge, com a pràctica útil en tant que potencien activitats que afavoreixen l'aprenentatge competencial i que fomenten la formació artística. Es a dir, diagnosticar també, en definitiva, el programa de tallers d'art per educació infantil desenvolupat per Schola Didàctica Activa.
- Avaluar la trajectòria i les dinàmiques quan a disseny de tallers d'història de l'art per educació infantil a partir d'un estudi de cas, el dels tallers dissenyats i executats per l'empresa Schola Didàctica Activa, amb una pràctica quant a disseny i execució de tallers que es remunta al 2002 i fins el moment de redactar el present treball.

La segona fase, seguint el model de León i Montero (2002) consisteix en l'elaboració d'un llistat de preguntes, amb un desplegament congruent d'hipòtesis i objectius. Aquests objectius suggereixen diferents desenvolupaments d'investigació: En quin context de relació entre els centres escolars i Schola Didàctica Activa, i de propostes s'han desenvolupat exitosament els tallers d'educació infantil, i com això ha afavorit les dinàmiques d'educació patrimonial en general i de la posada en valor d'elements significatius de la història de l'art en particular? Quins han estat els factors que han influït quan a disseny d'activitats en els tallers per optimitzar la realització d'aquests en un context de relació entre escola i Schola Didàctica Activa? Resoldre aquestes qüestions i d'altres planteja tenir en compte, pel capbaix, quatre dimensions: el context, la realitat històrica, els programes d'Schola Didàctica Activa i el treball de docents i educadors. Així, s'han generat quatre dimensions de treball que han estat estudiades atenent a les preguntes que de manera implícita o explícita han estat presents al llarg de la recerca:

- En quin context de variables es desenvolupen els tallers d'Schola Didàctica Activa? Es presenten com una activitat en relació al disseny curricular? Tot i realitzar-se a les aules es planifiquen com educació formal o informal?
- Com han evolucionat històricament els tallers d'Schola Didàctica Activa després d'haver rodat per diferents escoles? S'han redissenyat a partir de l'experiència dels educadors? S'han adaptat a les tipologies de grup classe? S'han millorat adaptant continguts conceptuals, o bé s'ha optimitzat la metodologia didàctica? Depèn l'èxit del perfil sociològic de l'escola?
- Les accions del programa educatiu dels tallers d'Schola Didàctica Activa desenvolupen els aspectes de l'educació patrimonial d'acord amb l'escola? Quina és la implicació dels mestres en els tallers? Quines col·laboracions s'estableixen entre l'escola i l'empresa de serveis culturals? Quina imatge es vol transmetre respecte a la creativitat artística? Quin tipus d'activitats són les que tenen més èxit? Quins són els factors interns i externs que defineixen l'èxit o el fracàs del taller?
- Quina és la participació dels docents en la preparació i desenvolupament dels tallers d'art d'educació infantil d'Schola Didàctica Activa? Quins interessos tenen els professors i/o centres per realitzar activitats complementàries? Com preparen la visita a l'aula? Com fan la valoració de l'activitat?

En tercer lloc, i seguint les esmentades fases de León i Montero (2002), hem plantejat la problemàtica quant a localització de les fonts de dades per tal de respondre a problemes, hipòtesis i objectius. En col·laboració amb els responsables de les escoles hem identificat les fonts d'informació més importants per l'estudi. En primer lloc s'ha donat importància al registre de grups que han utilitzat els serveis d'Schola Didàctica Activa; en segon lloc s'han recuperat, també a partir de les enquestes de satisfacció disponibles en els registres d'Schola Didàctica Activa i de diferents qüestionaris i entrevistes, els punts de vista del personal docent participant i les observacions del context escolar delimitat en grups segons els tipus de tallers escollits. Aquestes dades s'han creuat amb les informacions procedents del dietari de camp. Tot plegat els resultats dels diferents instruments i fonts han estat triangulats en l'informe final de la

investigació amb l'objectiu de donar una major credibilitat (validesa interna) i confirmabilitat (neutralitat) a la recerca (Bisquerra Alzina, 2004: 288).

Investigar un cas on intervenen diversos actors i amb una naturalesa de dades diversa, fa que calgui utilitzar una metodologia mixta, quantitativa i qualitativa. Per desenvolupar la recerca s'han creat diferents instruments per a l'observació formal als quals s'han afegit notes de camp sorgides de l'observació no formal a partir del dietari. Per a l'observació formal s'han creat qüestionaris per al professorat i entrevistes amb els educadors, i s'ha analitzat el registre d'escoles que han desenvolupat tallers, així com els qüestionaris de satisfacció que de manera sistemàtica s'han passat als mestres durant el darrer curs d'aquest estudi.

En quart lloc, i seguint les pautes de León i Montero (2002) es tracta de procedir a l'anàlisi i interpretació de les dades obtingudes, i cal assajar aquest procés amb un enfocament descriptiu que permeti tenir una imatge prou significativa de les propostes quant a educació patrimonial i d'història de l'art d' Schola Didàctica Activa. Aquest procés ha de ser rigorós per tal de respondre a la necessitat d'una comprensió global i profunda del cas.

Finalment el cinquè pas consisteix en l'elaboració de l'informe de conclusions. Amb els resultats de cadascuna de les descripcions realitzades es tracta d'articular la discussió de resultats i, a partir d'aquesta discussió, concretar l'acompliment dels objectius marcats i corroborar les hipòtesis per elaborar la tesi final de l'estudi.

3.3. MARC CONCEPTUAL

Una de les diferències entre l'avaluació i els informes de recerca és que aquests darrers parteixen d'un marc teòric i les avaluacions arrenquen en el disseny metodològic (Miguel Díaz, 2000). En el nostre treball la revisió bibliogràfica realitzada ens planteja un marc teòric que presentem atenent als objectius que intentem

complir. D'una banda, volem conèixer la realitat quant a incidència dels tallers d'història de l'art a Educació infantil, per la qual cosa establim quatre perspectives educatives (el context, la realitat històrica, els programes d'Schola Didàctica Activa i el treball de docents i educadors) amb objectius per cadascuna d'elles. D'altra banda, disposem d'un marc teòric que apunta diversos factors per explicar la singular relació establerta entre l'empresa de serveis culturals i l'escola. I tot plegat ens aporta les variables i categories de la investigació a fi de que contempen obstacles, interessos i fortaleces.

Loison (2008) va assenyalar en el seu treball sobre el cos docent l'existència d'obstacles com l'escassa formació del professorat i la manca de recursos. En la mateixa línia sobre la realitat de l'aula, Hopper-Greenhill (2007) va definir els interessos dels docents a Anglaterra quan treballaven en l'entorn del patrimoni o quan visitaven museus. Va assenyalar la importància dels factors estructurals com la intervenció d'institucions públiques, la titularitat i la localització dels centres educatius. Fontal (2011) va destacar el marc legislatiu com una oportunitat per desenvolupar l'educació patrimonial a l'escola. García Blanco (1994) i Serrat Antolí (2005) van posar de relleu com a factor determinant les estratègies didàctiques de les accions educatives. Aquestes autores apunten també a la necessària col·laboració entre les estratègies que poden incidir en els espais formals i no formals d'ensenyament-aprenentatge.

A més a més, en la nostra investigació considerarem altres factors que han estat indicats per treballs especialitzats en la realitat escolar per entendre la complexitat del sistema educatiu. L'existència d'una cultura docent, una cultura de centre i la formació del docent sobre educació patrimonial (Cuenca López et al., 2003; Estepa Giménez, Àvila Ruiz, i Ferreras Listán, 2008) o la de la formació dels educadors de les empreses de serveis culturals (Acaso, 2008; López Martínez, 2009; MECD, 2012). Hem considerat també treballs centrats en la realitat d'espais no formals d'ensenyament-aprenentatge com els realitzats per Divall i Scott (2001) per als casos anglosaxons.

Durant la fase de delimitació hem descartat en aquesta investigació alguns factors, tot i que el marc teòric en fes referència. En principi ens havíem de limitar a l'estranya barreja provocada pel factor d'educació formal en tant que les activitats es desenvolupaven en les aules, però amb la singularitat que el taller tenia un component clar d'activitat no formal ja que estava dirigit per agents d'entorns no formals (empresa i educadors), tot plegat ens va portar a descartar delimitacions excessivament rígides quan a entorns d'ensenyament-aprenentatge. També vam renunciar a estudiar els possibles condicionaments imposats per determinats materials d'aula quant a concepció dels objectes d'estudi atès que en el cas de l'Educació infantil el seu impacte era mínim.

El context d'Schola Didàctica Activa s'ha tingut especialment en compte. El treball s'ha realitzat per comprendre les estratègies educatives d'Schola Didàctica Activa, que tenen un disseny metodològic de naturalesa descriptiva i predominantment qualitatiu. Hem procurat col·locar l'activitat d'Schola Didàctica Activa en el seu espai educatiu, en una doble naturalesa d'espais formals i no formals, per tal de situar l'estudi de cas en el marc que li correspon: la incidència d'una empresa de serveis culturals, considerada com agent educatiu que impacta en un espai reglat d'ensenyament-aprenentatge, però amb dinàmiques i estratègies pròpies de activitats practicades en espais no formals d'ensenyament-aprenentatge.

L'observació no participant assoleix protagonisme en el projecte. Per a l'estudi del context educatiu dels tallers s'han realitzat visites, i entrevistes presencials o telefòniques per tal de conèixer i valorar els diferents tipus de tallers. La selecció de la mostra de tallers s'ha fet en funció de dos criteris: tallers que poguessin ser considerats com a tals perquè eren congruents amb les funcions bàsiques d'aquest tipus d'activitats, i tallers que tinguessin una temàtica assimilable a la proposada en la recerca. El dietari de camp ha estat l'instrument determinant en aquesta observació no participant, en tant que a permès seguir el dia a dia dels tallers constatant les seves diferents casuístiques.

La recerca, no podia ser d'altra manera, atorga importància al context històric, i en aquest sentit s'ha procedit a seleccionar una mostra d'escoles que han desenvolupat tallers, per tal de constatar les casuístiques i resultats d'aquests tallers. Cal considerar que la mostra gairebé coincideix amb l'univers atès que existeix documentació de gairebé tots els centres que han realitzat tallers d'història de l'art a Infantil amb Schola Didàctica Activa. Les dades que s'utilitzen en aquest treball han estat recollides a partir d'Schola Didàctica Activa, a partir del registre de tallers contractats entre el 2002 i el 2016. Això permet un estudi de la continuïtat de les característiques de la mostra al llarg de 15 anys, és tracta per tant d'un estudi longitudinal (Bisquerra Alzina, 2004).

Les bases de dades on s'ha registrat la informació dels grups classe en els quals ha intervingut Schola Didàctica Activa recullen diferents elements informatius: data i hora de la visita, centre escolar, número d'alumnes, nombre d'acompanyants, curs de l'alumnat, nivell educatiu, dades de contacte (adreça, telèfon, nom del centre, persona de contacte), tallers a realitzar, observacions...

La llista de variables és predominantment nominal trobant només dues variables d'escala, totes dues discretes i amb una distribució asimètrica, el nombre d'alumnes i el nombre d'acompanyants. La base de dades registra els tallers i les activitats realitzades cada dia, però aquest registre no explica la realitat de l'aula. El registre de grups és el mètode habitual en referència als grups escolars, no obstant això, els centres escolars tenen la seva pròpia dinàmica. En Educació infantil l'equip de cicle prepara les activitats i pot dividir els grups o l'activitat per motius logístics. Això pot implicar distorsions en la base de dades. Cal tenir present d'altra banda que les dades del registre de grups d'Schola Didàctica Activa estan recollides amb anterioritat a la investigació. Aquestes dades han estat treballades amb Excel per tal de confegir gràfiques que permetessin figures que possibilitessin una lectura ràpida dels resultats.

Pel que fa al programa educatiu d'Schola Didàctica Activa s'han utilitzat dos instruments, el dietari de camp i els qüestionaris a mestres i educadors, a banda, lògicament de la documentació textuals i els reportatges existents sobre diferents tallers. La investigació presenta una descripció detallada de manera exhaustiva de les

activitats proposades en el programa educatiu d'Schola Didàctica Activa, en relació als Tallers d'Història de l'art de Primària, i una reflexió sobre els factors que han incidit en el desenvolupament d'aquests programes en els darrers cursos. Considerem l'estudi de les diferents dinàmiques des de dos punts de vista, en funció de l'objectiu desitjable en educació patrimonial i en funció de la idoneïtat de les accions proposades per al desenvolupament de l'educació patrimonial. Per al primer punt, considerem els èxits aconseguits en base a una hipòtesi de progressió en la categoria de perspectives educatives. En el segon punt busquem indicar la sistematicitat d'accions desitjables en les categories de la col·laboració taller-escola, estratègies didàctiques i valors específics del patrimoni. Els indicadors de cadascuna d'elles s'estableixen en cada cas per les investigacions prèvies que configuren el marc teòric.

En didàctica de les ciències socials s'usa de forma habitual un model d'hipòtesis de progressió per avaluar nivells didàctics de referència sobre un contingut acadèmic. I aquesta ha estat una de les opcions que hem valorat per aproximar les aportacions programàtiques d'Schola Didàctica Activa. Aquests nivells s'han basat en què els continguts són una construcció progressiva, no s'assoleix la fita de referència d'una vegada, si no gradualment, de manera que es poden establir nivells de formulació dels èxits aconseguits (García, 1999; García Pérez, 2000). En el cas de l'educació patrimonial la hipòtesi de progressió s'ha aplicat en els treballs sobre el concepte de patrimoni del grup de recerca EDIPATRI (Cuenca López et al., 2013) i en el Projecte R+D+I aprovat en la convocatòria de 2008 del Pla Nacional d'Investigació: *"El Patrimoni i el seu Ensenyament: Anàlisi de Recursos i Materials per a una Proposta Integrada d'Educació Patrimonial"* (EDUC2008-01968). També és el model proposat per l'instrument d'avaluació de l'acció educativa museal per al Projecte I+D+i: *"Avaluació Qualitativa de Programes Educatius en Museus Espanyols"* (EDU2011-27835) (Suárez Suárez et al., 2013). Aquest sistema proporciona una estructura per a la recollida d'informació seguint un criteri homogeni que garanteix el rigor necessari d'un estudi acadèmic. En el nostre cas hem considerat quatre categories: la implicació educativa, la relació empresa-escola, les estratègies de comunicació i els aspectes específics quant a Història de l'art.

La recerca ha implicat també la utilització de l'observació no formal. Al llarg de la recerca s'han recollit dades a partir de la informació acumulada per Schola Didàctica Activa, i a partir del seguiment directe dels tallers. La tècnica de recollida de la informació ha estat el diari de camp en el que es prenen notes sobre les accions realitzades amb els grups escolars. Aquestes notes es refereixen a un període llarg i mostren una descripció constant dels successos, llocs, participants i conductes. Aquesta observació s'ha realitzat buscant la naturalitat de les accions i evitant la ingerència de l'investigador. Per això no s'ha gravat per evitar un canvi en les conductes quan estan intervenint els subjectes, encara que si s'han pres fotografies. Pel que fa a l'anàlisi de documentació destacar que s'ha fet en relació als directament efectuats, i també sobre diferents tipus de tallers que poguessin tenir relació amb el nivell (educació infantil) o en relació a la temàtica (història de l'art) per tal d'establir relacions o similituds. Per a l'anàlisi dels materials didàctics s'ha utilitzat una plantilla d'observació per sistematitzar la recollida d'informació.

Les enquestes i entrevistes també han tingut un protagonisme rellevant en la recerca, sobre tot per aproximar tot allò referent al treball de docents i educadors, i a la validesa mateixa dels tallers d'història de l'art d'Infantil. Bona part de la informació s'ha obtingut a partir dels extensos qüestionaris de satisfacció que Schola Didàctica Activa passa als mestres per tal d'avaluar la realització dels tallers. A banda també s'han realitzat activitats de tipus entrevista amb les persones implicades en el desenvolupament dels tallers o que han participat en la seva realització. La seva funció ha estat obtenir informació sobre les seves opinions, actituds i experiències o fins i tot explicitar les seves expectatives pel que fa a la realització dels tallers. Hem optat al capdavant per un mètode d'enquesta qualitativa ràpida que facilita l'avaluació de projectes o de programes. Quan s'utilitzen a l'entorn del desenvolupament d'un programa permeten avaluar el seu impacte i comprendre l'actitud dels participants i la seva percepció del mateix. Aquesta dinàmica aporta elements que el qüestionari no necessàriament recull perquè la situació permet aprofundir i copsar directament l'opinió dels agents implicats.

CAPÍTOL 4. TALLERS DIDÀCTICS DE CIÈNCIES SOCIALS

En el capítol d'estat de la qüestió hem analitzat la situació actual en la que es troben els béns patrimonials i culturals que es donen a conèixer al nostre alumnat, així com els punts que considerem importants per poder assolir una sèrie d'objectius concrets. El disseny de tallers requereix d'una estructura, uns continguts, uns materials i un personal especialitzat que els dirigeixi. En aquest capítol es tracta l'origen d'aquests tallers, l'evolució que han anat patit i també els aspectes metodològics i conceptuals principals que els tipifiquen.

En el disseny dels tallers hem de tenir presents diferents aspectes conceptuals respecte a com fomentar valors de ciutadania responsable (Prats i Santacana, 2009) així com la relació existent entre patrimoni i competència social (Cuenca i Martín, 2009), sense deixar de banda la idea de que l'educació patrimonial es pot enfocar sobre la base d'aprendre investigant, ja que és la pròpia ciència la que ens proporciona aquests mecanismes (López Arroyo, 2014). El model basat en la pràctica, l'experimentació i la formulació de preguntes és una proposta didàctica inspirada en el constructivisme

social, l'aprenentatge participatiu, crític i interdisciplinari (López Arroyo, 2014). Em aquest sentit es tracta d'intentar aprofitar el potencial creatiu que té l'alumnat, i que amb el pas dels anys tenim tendència a perdre (Robinson, 2011). Aconseguirem aquest objectiu si som capaços de donar respostes a una sèrie de condicionants (Pozuelos i Travé, 2001) i (Boj i Cullell, Castellano i Solé, Poblador, 2005). Alguns investigadors parlen de motivació, de coneixements previs dels alumnes, adaptació de continguts a les edats i nivells educatius a qui van dirigits els tallers, i que aquests responguin als interessos que els alumnes tinguin, i que es relacionin amb les experiències properes d'ells per fer-les més motivadores.

Els mateixos condicionants, objectius, expectatives i procediments que hem argumentat que s'han de treballar en els museus, per apropar els béns patrimonials i culturals als nostres alumnes, són els que s'han de fer servir a l'hora de dissenyar activitats didàctiques manipulatives i procedimentals en entorns allunyats dels museus i dels centres d'interpretació. Les empreses especialitzades en la didàctica de les ciències socials apropen aquests béns patrimonials i artístics a les aules a partir de la transposició didàctica, i de la creació de series de materials didàctics que permeten treballar els mateixos aspectes que es treballarien in situ. Com és obvi, la gran diferència és la manca del bé patrimonial, que no està a la vista de l'alumne, i que s'ha de suplir amb un material ben pensat, treballat i dissenyat.

Diversificar les activitats d'ensenyament-aprenentatge ens porta a estimular les diverses intel·ligències afavorint el desenvolupament integral de l'alumnat i garantint una atenció a la diversitat (Feliu i Jiménez 2015: 12). Són aquestes activitats alternatives, els tallers de ciències socials i en concret els tallers d'art a l'educació infantil els que centren el present treball. Per començar a desenvolupar la idea de què és un taller, quina estructura té, quina metodologia segueix, com són els seus materials didàctics i com s'hauran de fer servir, i el paper protagonista que assumirà l'alumnat pensem que és fonamental fer un petit anàlisi sobre l'origen d'aquests tallers de ciències socials.

Buscant definicions sobre què és un taller de ciències socials trobem que les interpretacions que es fan sobre aquest concepte són molt variades. Els autors, quan

defineixen o parlen de tallers ho fan des de perspectives diverses. Quinto (2005) afirma que el terme taller té múltiples interpretacions i significats, i destaca que alguns són contradictoris entre si. La Real Academia de la Lengua Española defineix taller com "una escola o seminari de ciències o d'arts", i una altra accepció els considera com un "conjunt de col·laboradors d'un mestre". L'Enciclopèdia Catalana ho fa dient que és un "curset en què hom aprèn i experimenta, generalment de manera lúdica, les tècniques d'un camp artístic determinat". Alguns autors (Quinto, 2005: 35) destaquen que un taller és un lloc on es col·loquen eines i materials, i en el que un grup de persones treballen per poder arribar a desenvolupar un producte útil. Ja que un taller que fabriqués productes sense utilitat no tindria raó de ser. En aquest sentit els tallers demostren una sèrie de capacitats i competències molt variades.

Altres autors defensen que un taller és un tipus d'activitat que s'ofereix amb l'objectiu de profunditzar en determinats continguts, i que necessita de la implicació i participació de l'alumnat, a fi de generar coneixements propis a partir de descobrir i aplicar nous procediments (Serrat, 2005: 162). A la vegada s'insisteix en que el taller és una forma diferent d'aprendre, tot estimulant als participants desenvolupant estratègies destinades a l'aprenentatge d'aspectes concrets d'un període de la història (Boj, Castellano i Poblador, 1998: 20).

Podríem resumir, doncs, considerant que un taller didàctic és un recurs pedagògic i una activitat experimental que es genera fora de l'àmbit dels centres educatius, sobretot en empreses i serveis educatius de museus, amb la idea de complementar la feina diària que es fa a les aules per part dels docents i dels seus alumnes (Boj, Castellano i Poblador, 2005: 24).

També és molt important, a l'hora d'explicar què és un taller de ciències socials, saber què busca el docent quant a la seva realització. Núria Serrat destaca que els mestres, en general, busquen en una activitat didàctica ampliar conceptes del temari, la possibilitat de conèixer de forma directa la història i l'entorn i també poder viure-la i experimentar-la de forma pràctica (Serrat, 2005: 70).

4.1. ORIGEN DELS TALLERS DE CIÈNCIES SOCIALS

Les programacions escolars de Ciències Socials generalment són massa denses i fan difícil assumir el treball a l'entorn de tots els períodes establerts en el currículum. Si a això afegim que els alumnes es troben amb una dificultat afegida que suposa la comprensió del temps històric, el tema se'ns complica encara més. Els tallers de ciències socials poden ser una bona eina de treball per les escoles i una forma d'ajudar també a educadors davant d'aquestes problemàtiques. Una de les primeres investigadores que va plantejar-se la realització de tallers didàctics d'història va ser Assumpta Aragall, que va ser la primera que va donar una definició congruent sobre els tallers d'història a casa nostra (Aragall, 1986). Apostava per uns tallers vertebrats amb objectius diversos i singularitzats que s'havien de tenir presents en el moment del disseny i desenvolupament. Donava importància a la motivació de l'alumne, i a la intenció de facilitar la feina del mestre, i potenciava el descobriment de l'arqueologia en base a un aprenentatge pràctic tot apropant els continguts de l'entorn més proper de l'alumne tal i com es pot percebre en la figura 1.

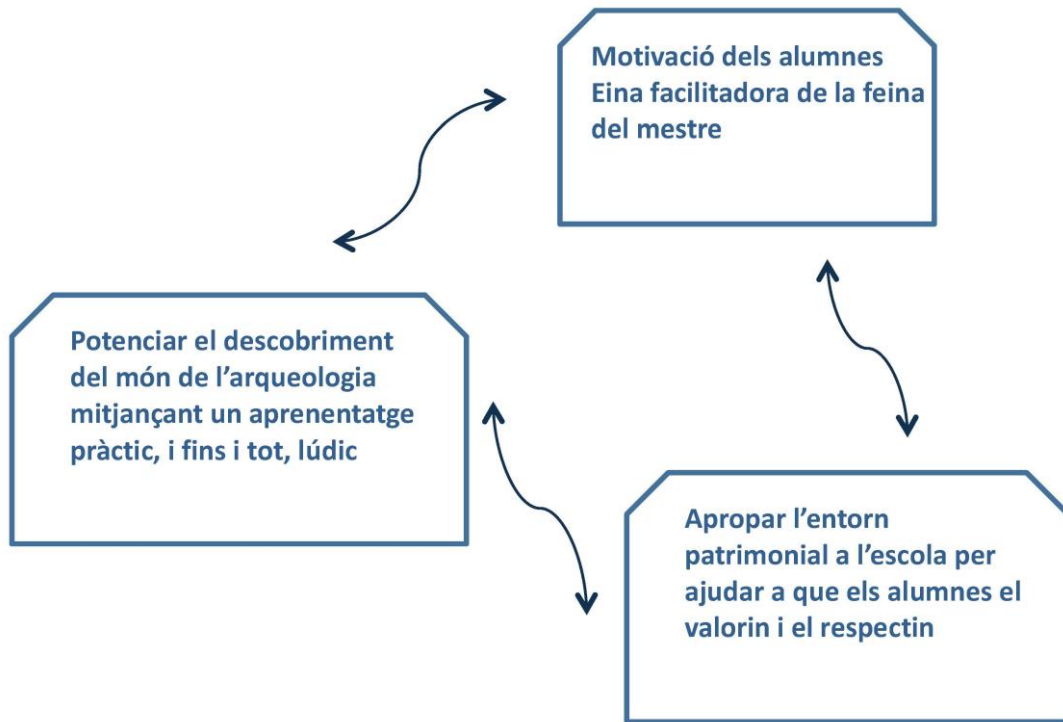

Figura 1. Objectius dels tallers. Font adaptada (Aragall, 1986: 38)

En aquest moment inicial, els tallers a més d'un instrument didàctic tenien una doble funció. D'una banda ajudar al mestre, en moments concrets, incidint en coneixements relacionats amb l'entorn més proper a l'escola, i de l'altra proporcionar activitats pràctiques i participatives que fossin estimulants pels alumnes.

A la figura 2 hom pot constatar un esquema respecte a la funció dels tallers, on especifiquem els objectius i com s'implementen.

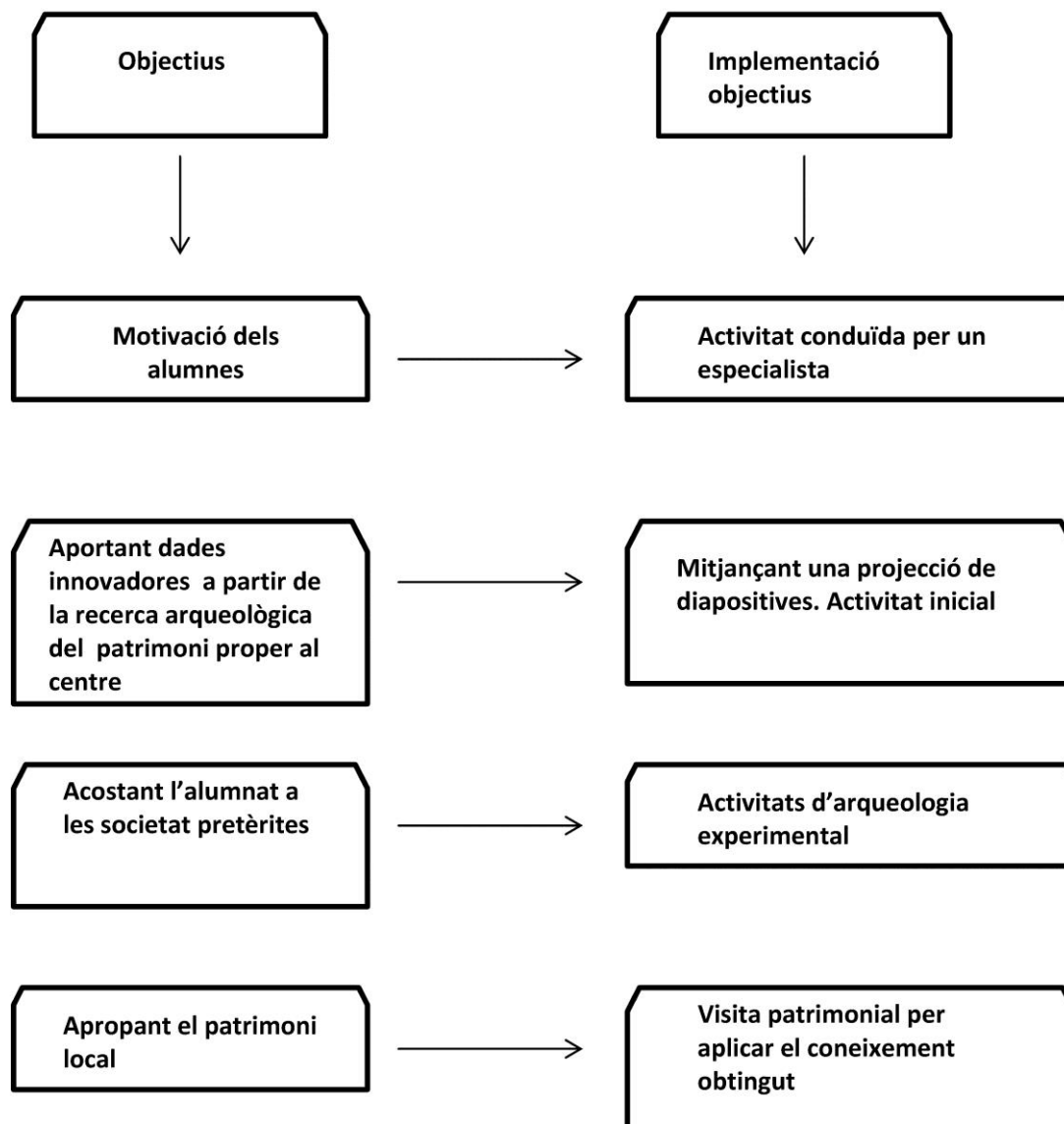

Figura 2. Funció dels tallers. Adaptació dels objectius dels tallers elaborat a partir de la descripció (Aragall, 1986)

Aquest plantejament s'estructurava en tres fases o sessions. En la primera, els educadors amb formació en arqueologia feien una xerrada informativa al centre per presentar el patrimoni en qüestió a docents i alumnat. Aprofitaven aquest moment per donar a conèixer les novetats arqueològiques que s'havien descobert. Aquesta primera activitat responia a l'objectiu de complementar la tasca docent a nivell de coneixements. La segona també es portava a terme en el centre, però es tractava d'una

sessió molt més pràctica, basada en l'observació i anàlisi a partir de material didàctic divers. I finalment, durant la tercera sessió es visitava el jaciment arqueològic proper on el mateix educador amb formació arqueològica els acompanyava amb les seves explicacions (Aragall, 1986: 38).

Aquests van ser els primers tallers realitzats en centres docents a Catalunya, creats i preparats per equips d'arqueòlegs que consideraven important fer arribar el passat a les escoles d'una manera actualitzada, motivadora i entenedora. Anteriorment però, també havien existit experiències de docents que havien intentat apropar les escoles als entorns històrics propers a l'aula. Sovint havien tingut la sort de col·laborar amb els arqueòlegs, tot programant visites esporàdiques no enquadrades per una trama d'objectius i mètode. Experiències com les sostingudes per l'escola gironina de paleolítistes s'han d'entendre en aquest sentit. Tanmateix la societat anava canviant ràpidament, i a finals dels anys 80 naixien iniciatives en les que els propis investigadors, historiadors i arqueòlegs, van començar a considerar que era necessari explicar a la societat, de forma clara i entenedora, la feina que realitzaven. Pensaven que era una bona oportunitat per posar en valor el passat, i donar un significat a la seva recerca, alhora que es potenciaven noves sortides professionals en l'àmbit de la didàctica.

Una fita important va arribar de la mà de l'exposició "Sobreviure a la Prehistòria" que l'any 1988 va ofertar un taller didàctic de forma contínua i sistematitzada. La pràctica continuada dels arqueòlegs-educadors i el contacte constant amb mestres i professors, va donar com a resultat un major coneixement de les necessitats específiques, tant pel que fa als coneixements, que calia posar en valor entre els docents, com als recursos i estratègies didàctiques relacionades amb el passat. També va permetre comprendre el grau de significació que podien arribar a tenir per a l'alumnat, conceptes relacionats amb aquests períodes. Atès que l'exposició havia estat concebuda amb una finalitat clarament divulgativa, el taller de prehistòria que l'acompanyava tenia l'objectiu d'aprofundir en la forma de viure i en les tasques quotidianes d'aquells primers humans i en el paper de les eines en l'evolució.

Però en la situació estàtica de l'ensenyament de les ciències socials, tot i l'èxit d'aquesta exposició i de les seves activitats associades, no era fàcil avançar. Administració i docents estaven d'acord en l'eficàcia del desenvolupament de determinats procediments com l'observació, la manipulació, l'experimentació i la deducció (Boj, Castellano i Poblador, 2005). Però la falta de laboratoris de ciències socials (Santacana, 2005) i (Hernández, 2002a: 118) a l'escola i la falta de temps i de recursos alternatius portaven a les escoles a buscar estructures empresarials i museístiques que proporcionessin els serveis que ells no poden donar al seu alumnat (Boj, Castellano i Poblador: 2005).

Aquests tallers realitzats en el marc de l'exposició "Sobreviure a la Prehistòria" van ser ben acollits. Però no s'havia assolit un dels objectius remarcats per Aragall, que era la implicació del mestre o professor. No era possible una coordinació prèvia i directa amb els docents que visitaven l'exposició. Per tal de pal·liar el problema es van assajar xerrades curtes, prèvies a l'inici de l'activitat per tal de conèixer els continguts treballats prèviament a l'aula i, una vegada començada l'activitat, s'efectuaven una sèrie de preguntes als alumnes per tal de copsar els seus preconceptes. Tot plegat indicava, però, la necessitat d'aprofundir en la formació dels educadors de les exposicions en l'àmbit de la pedagogia i la didàctica.

En una ponència en el marc de les II Jornades d'Arqueologia i Pedagogia celebrades al Museu d'Arqueologia de Catalunya el 1998, es parlava de la necessitat de desenvolupar estratègies didàctiques a les aules, més enllà de la transmissió de coneixement, que permetessin a l'alumnat construir coneixement. En aquest sentit, es posava de relleu el paper i importància que estaven adquirint els tallers d'història tant els que s'estaven consolidant com a oferta didàctica dels museus i centres d'interpretació, com els que es realitzaven dins les aules (Boj i Campins, 1998: 74).

Entre els anys 1987-1988 i en el marc d'unes excavacions arqueològiques a Cerdanyola, va néixer el Servei de Patrimoni de l'Ajuntament i el Col·lectiu de Recerques Arqueològiques de Cerdanyola (CRAC) amb els objectius de recerca, protecció i difusió. El curs 1991-1992 ja ofería activitats escolars al municipi (Argelagués, Mascardó i Carlús, 1998). I és que durant la dècada dels anys 80 i 90 l'oferta de tallers d'història va anar en

constant augment. Com és lògic, aquest creixement depenia de les necessitats i de les possibilitats de les institucions i entitats que oferien els tallers. En l'àmbit dels museus i dels espais patrimonials, els tallers van passar a formar part de l'oferta adreçada als centres educatius. Tanmateix, fins aleshores, les activitats que s'havien vingut oferint eren visites lliures, a finals de la dècada dels 80, però, el Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona va començar a experimentar en el món dels tallers amb una proposta que va portar per títol "Què és l'arqueologia?", que treballava coneixements sobre l'evolució, la metodologia i les tècniques de l'arqueologia (Duran, Nolasco i Prades, 1998).

Els grans museus, com per exemple, el Museu Arqueològic de Catalunya, a la seva seu de Barcelona, va trigar força temps en crear i portar a terme activitats del tipus taller. Sí que es van crear aules-taller, on els responsables de les visites feien projeccions de diapositives per contextualitzar els continguts treballats durant les visites guiades, però la creació d'una oferta estable de tallers no va arribar fins més tard, ben entrada la dècada dels 90 (Portabella, 1996: 65).

El Museu Nacional Arqueològic de Tarragona també va ser un dels pioners en la creació dels primers tallers sobre el món romà, especialment el taller d'arqueologia que es preparà i realitzà en col·laboració amb la cooperativa Còdex d'arqueologia romana, i el treball amb el Camp d'Aprenentatge Ciutat de Tarragona, creat l'any 1982 per la Generalitat de Catalunya (Sada, 1998: 106). Pilar Sada, la principal impulsora, parlava de que era necessari que els alumnes realitzessin una sèrie d'activitats que a través de la recerca, l'experimentació, la comprovació i l'empatia poguessin ajudar als participants a arribar a fer seus els coneixements que es volien transmetre (Sada, 1998: 103). Tenia clar que el col·lectiu de docents es decidiria a fer servir aquestes activitats si s'ajustaven a una sèrie d'objectius (vegis la figura 3) bàsics com desenvolupar un plantejament didàctic òptim, donar resposta a una àmplia diversitat de realitats (Zer, educació especial, educació infantil, educació primària, educació secundària, batxillerat, invidents...), adaptar les propostes didàctiques als programes educatius, que aquestes

propostes fossin participatives, pluridisciplinàries i portades a terme per professionals en didàctica, fàcils de contractar i que fossin assequibles quant a informació.

Bon plantejament didàctic
Conèixer el públic potencial
Donar resposta a diversitat d'interessos del visitant
Adaptar les propostes als programes educatius
Propostes actives, participatives i pluridisciplinàries
Professionals en didàctica
Fàcil i àgil contacte entre escola i producte

Figura 3. Objectius que han de complir les activitats. Adaptació del plantejament de Pilar Sada (1998: 104)

Els camps d'aprenentatge als quals ens hem referit eren i són un servei educatiu del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya que van néixer amb un lema molt clar "Aprendre de l'entorn" (Aluja, Virgili i Moragues, 1998: 185). Aquests camps van destacar a dècada dels 90 oferint als centres educatius activitats totalment lligades als currículums dels centres escolars, i fent d'aquest factor un element fonamental, tal com havia preconitzat Pilar Sada.

Altres museus més petits, portaven anys oferint activitats didàctiques a les escoles, i alguns d'ells amb productes destacats, tal era el cas del Museu del Montgrí i Baix Ter, que disposava d'espais molt didàctics i interactius que tractaven la prehistòria del Massís del Montgrí. El disseny d'aquest museu havia estat concebut per membres de l'escola de paleolítiques de Girona que tenia experiència i tradició en tallers d'arqueologia. Aquesta oferta es va consolidar amb diferents activitats: elaboració i utilització d'eines

prehistòriques, reproduccions d'eines prehistòriques emmanegades, la cacera, la ceràmica, la pintura, la feina de l'arqueòleg, l'escriptura ibèrica i un dia a la prehistòria. Aquest darrer era una síntesi de diversos tallers per tal de desenvolupar una jornada a la prehistòria (Buch, 1998: 232-234).

També hem de destacar el paper del Museu d'Història de Sabadell que a partir dels anys 80, que amb la professionalització del personal del museu va iniciar una nova etapa, amb noves iniciatives pedagògiques més properes als alumnes i als currículums (Juan-Muns i Gurri, 1998).

El Museu de la Conca Dellà també era un dels que, en els anys 90, ja ofertava visites i tallers didàctics. Aquests darrers eren una combinació de visita al museu amb una activitat taller que es realitzava a l'aula taller, tot facilitant un aprenentatge significatiu, dinàmic i engrescador (Llopart i Reyes, 1998: 245-250).

Un altre museu molt destacable era el Museu de Gavà. L'any 1991 l'Institut Nacional de Empleo i el Departament de Treball de la Generalitat van crear l'Escola Taller Mines Prehistòriques de Gavà per portar a terme l'excavació i difusió d'un conjunt que era significatiu a escala europea. L'alcalde de Gavà explicava a la Memòria de l'Escola-Taller Mines Prehistòriques de Gavà de la revista *La Sentiu* (1994) que el projecte va néixer amb dos objectius fonamentals, posar en valor el jaciment i endegar un procés formatiu en el qual els joves del municipi poguessin aprendre un ofici. Aquests joves estaven organitzats en dos àmbits: auxiliar d'arqueologia i auxiliar de difusió. És important destacar aquest segon objectiu ja que demostra que, en aquell moment, es va valorar molt positivament tant la difusió, com la musealització i la creació d'una oferta didàctica diversificada. Aquests auxiliars estaven assessorats i supervisats per un equip tècnic de professorat integrat per un coordinador global del projecte, cinc arqueòlegs, un d'ells amb responsabilitats de coordinació científica i dos tècnics en difusió i museografia (Blasco i Borrell, 2000). El curs 1991-1992, es van iniciar les visites guiades i les activitats didàctiques que és realitzaven mitjançant un equip d'auxiliars de difusió i els corresponents científics. Els tallers inicials es van centrar en la manipulació d'objectes i

la fabricació de denes de collaret similars a les que en període neolític es confegien a les mines. Així doncs, des de la realització dels primers tallers sistemàtics, que es van iniciar en la Societat Catalana d'Arqueologia, l'any 1988, fins a l'actualitat, l'evolució i número de tallers realitzats va anar incrementant-se tant en nombre, com en destinataris, qualitat i temàtica.

4.2 . TALLERS A LES ESCOLES I MUSEUS

En aquest recorregut per la història dels tallers de ciències socials a Catalunya hom pot copsar l'augment i la importància que, tant per centres educatius com per institucions museístiques, van assolir aquests tipus d'experiències a les darreres dècades del segle XX. Altrament en els congressos i jornades científiques es parlava de l'increment d'aquesta oferta concreta, com en el cas de les II Jornades d'Arqueologia i Pedagogia celebrades al Museu d'Arqueologia de Catalunya, en les quals la quantitat d'experiències va ser molt superior a les presentades en les I Jornades, tant en número com en varietat de propostes. Ja al llarg del segle XXI, en les Jornades d'Educació i Arxius organitzades per la Universitat de Barcelona es va poder constatar com en cada una de les convocatòries augmentava la realització d'aquests tipus d'activitats. La gran majoria d'iniciatives procedien de les institucions, però començaven a sorgir, també, iniciatives privades que es desplaçaven als centres docents per dur a terme les activitats, o bé en propostes a partir de cases de colònies, i tot plegat generava un procés de canvi i d'especialització quant a productes. Aquest fet, fa que actualment puguem parlar de diferents tipologies de tallers tant per la forma de realitzar-los com pel lloc on s'oferten.

S'ha de fer, però, una diferenciació entre els tallers ofertats fora del centre educatiu i els ofertats per realitzar a la pròpia escola. La raó principal és que les premisses inicials canvien en funció d'aquestes dues variables, i això ho podem observar en l'esquema de la figura 4. En els tallers que es realitzen als centres educatius la durada normal és més llarga, ja que l'oportunitat s'aprofita per dissenyar activitats molt complertes i àmplies, i tot plegat permet que el docent pugui aprofitar al màxim els coneixements adquirits pels seus alumnes. Els materials didàctics que es fan servir en aquestes iniciatives

acostumen a ser innovadors, originals, manipulatius, fàcils de ser transportats i s'han de poder adaptar a l'espai de l'aula, ja que la infraestructura bàsica que es fa servir és l'aula, una opció que gairebé no entorpeix el funcionament diari del centre educatiu. Al contrari els tallers que s'oferten fora de l'àmbit escolar, en museus, arxius i jaciments arqueològics tenen condicionants diferents. La durada ha de ser més curta ja que s'ha de comptabilitzar el temps de desplaçament dels alumnes fins l'espai on es realitza l'activitat. Els materials didàctics no han de ser desplaçats ni carregats, la qual cosa amplia el ventall de possibilitats i de dimensions d'objectes i artefactes. D'altra banda i pel que fa a les infraestructures, les institucions disposen normalment d'aules taller per tal de realitzar activitats adaptades a les seves necessitats, i a més a més, tenen la possibilitat de crear espais concrets per tallers molt específics com ara reproduccions d'hàbitats, excavacions arqueològiques, preparació de parets per pintar obres d'art, etc.

Centrarem el nostre anàlisi en dos àmbits de desenvolupament concret, dins i fora de l'aula, tot explicant en cada cas les possibilitats que s'ofereixen i les seves característiques principals.

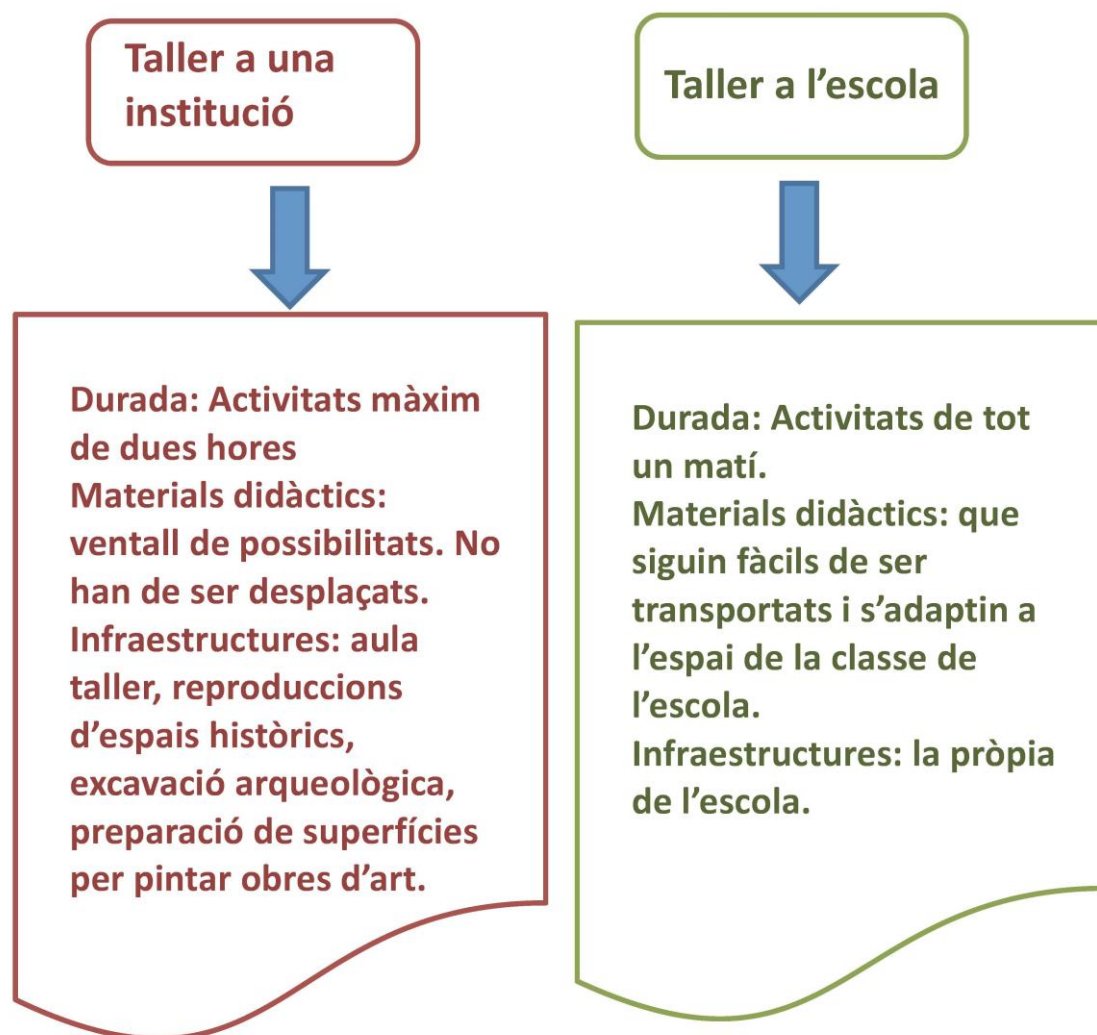

Figura 4. Característiques dels tallers en funció del lloc de realització. Elaboració pròpia

4.3. TALLERS EN ELS MUSEUS I CENTRES D'INTERPRETACIÓ

Els museus tenen un ventall de possibilitats quant a combinacions d'activitats didàctiques. Usualment el docent contracta una modalitat concreta o bé tria diverses possibilitats. En general, els tallers sempre inclouen una visita prèvia a les sales del museu, per tant en poques ocasions podem referir-nos a tallers en exclusiva. Allà més normal és que el docent que encarrega l'activitat tingui interès tant en un taller concret com en els aspectes museístics relacionats.

La durada de les activitats (visites i tallers) en els museus i centres d'interpretació és habitualment d'entre 45 minuts i una hora. Com ja hem comentat anteriorment allò habitual és combinar la visita al museu amb un taller concret, i tot plegat estariem parlant d'una durada total d'unes dues hores. Tot seguit ens centrarem en l'estructura i en els tipus de tallers que podem trobar.

Santacana i Hernández (1999: 192) indiquen que el model de taller més freqüent, a museus i jaciments arqueològics, s'estructura en tres fases. Primer una introducció sobre els objectius i les pautes de funcionament del taller, a continuació una fase d'aprenentatge amb manipulació d'objectes i descoberta tutelada pels educadors, i durant un període de temps que no excedeix els 40 minuts. Finalment també hi ha un temps de conclusions en el qual es valoren els temes treballats. Tanmateix podem trobar propostes diferents atès que son molt diversos els tipus de tallers existents.

Destaquem al respecte dues opinions diferents. L'investigador Castellanos (1998: 252-253) en el seu estudi sobre els tallers didàctics a museus francesos distingeix entre els diferents tipus de tallers en funció de l'activitat que desenvolupen. Aquesta activitat està totalment relacionada amb l'objectiu pedagògic i disciplinar a tractar. Ell ens parla de tallers de demostració, tallers de manipulació d'objectes antics, tallers de dibuix o treball manual, tallers d'iniciació a l'excavació arqueològica i tallers d'arqueologia experimental.

D'altra banda, la investigadora Núria Serrat classifica els tallers dels museus segons la següent tipologia (Serrat, 2005: 168-170):

- Tallers didàctics d'experimentació i demostració.
- Tallers didàctics de dramatització i empatia.
- Tallers didàctics d'expressió.

Observem però que hi ha coincidències entre els dos plantejaments. Segons Serrat, els *tallers didàctics d'experimentació i demostració* són aquells en els quals l'alumne participa en part del procés d'investigació relacionat amb la disciplina en qüestió. Es

fomenta que a partir de la seva pròpia experiència l'alumne pugui crear el seu propi coneixement. Són tallers basats en l'observació, la formulació d'hipòtesis, la manipulació, la comparació i la deducció seguint un procés d'investigació o raonament científic.

També s'ha de destacar que els tallers són interessants en l'àmbit de les ciències socials en general perquè donen la possibilitat a l'alumnat de manipular objectes que normalment estan fora del seu abast (bifaç, esgrafiats modernistes, eines agrícoles, ossos...). A través de l'observació i maneig d'aquests objectes els alumnes poden fer una anàlisi del material, la morfologia i fins i tot formular hipòtesis sobre els possibles usos. Aquest tipus de tallers són molt adients a l'educació primària que és quan els alumnes han d'aprendre a obtenir informació de diferents tipus de fonts històriques materials i objectuals (Boj et al., 2005).

Al seu torn els *tallers didàctics de dramatització i empatia* fomenten que els alumnes puguin imaginar altres situacions històriques, personatges, artistes, societats o hàbitats. Potencien l'empatia de l'alumne per posar-se en el lloc d'altres persones, de moments i llocs diferents. Són tallers que tenen com a disciplina de referència la història o la història de l'art i a partir d'aquí es busca potenciar la imaginació amb la creació d'escenografies, representacions, activitats artesanals de l'època... En paraules de Núria Serrat:

«Estos talleres se dirigen a potenciar la imaginación, la capacidad de análisis y síntesis, la capacidad de comprensión, la búsqueda y elaboración de información y la empatía»

(Serrat, 2005: 169)

Els *tallers didàctics d'expressió* van molt orientats a disciplines artístiques com la història de l'art, la música o l'etnografia. Pretenen desenvolupar la capacitat d'expressió de l'alumne junt amb la seva capacitat creativa i imaginativa. Aquest tipus de taller fomenta també processos d'anàlisi i síntesis, identificació i descripció, així com la potenciació de l'expressió de les pròpies idees (Serrat, 2005: 169). En el cas de la música, el fet que alumnes d'infantil o primària puguin agafar amb les seves pròpies mans un violoncel,

experimentar el seu tacte i descobrir el so que pot sortir d'ell, i desenvolupar una activitat musical en grup esdevé una experiència inoblidable (Ballester i Boj, 2003: 47).

En aquesta classificació també hem de considerar un altre tipus de taller, el *taller de recerca històrica*. Té com a finalitat incentivar la formulació d'hipòtesis a partir de fonts d'informació objectual, documental, iconogràfica, fotogràfica, etc. De caràcter primari o secundari. Analitzant les fonts d'informació i relacionant les dades obtingudes els alumnes poden arribar a treure una sèrie de conclusions a partir de les hipòtesis plantejades en un inici. Un exemple d'aquest tipus de taller de recerca es va presentar a les Segones Jornades d'Educació i Arxius a Barcelona l'any 2005, explicant els tallers-visita que els arxius municipals de districte de Sant Martí de Provençals i de les Corts de Barcelona havien creat amb la col·laboració de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L (Boj et al., 2006).

4.4. TALLERS DE CIÈNCIES SOCIALS A L'ESCOLA

A l'apartat anterior hem aproximat diferents tipologies de tallers ofertades, generalment, per museus i institucions afins. Tanmateix un taller, com a tal, és pot dur a terme en l'indret que es decideixi, a no ser que s'hagi de fer servir, de manera explícita les peces d'una exposició concreta d'un museu, o els espais d'un jaciment arqueològic per posar dos exemples. Així doncs, considerem que, en general, les tipologies de taller aproximades també es podrien realitzar en escoles, arrançant i adaptant espais cas de ser necessari. La gran diferència vindria marcada per les necessitats concretes d'espai o mobilitat dels materials, més que no pas pel tipus de taller (Veure figura 4) tal i com ja hem avançat a l'inici del capítol.

Destinataris

En el moment de crear un taller didàctic de qualsevol disciplina és necessari plantejar-se quins són els diferents tipus de públic al qual anirà dirigit. Sempre hem de pensar en els nostres destinataris, i tenir clar que cada grup té unes expectatives, uns interessos i

uns coneixements específics concrets. En aquest sentit són molt diferents els tallers pensats per museus o els tallers pensats per ser realitzats en centres escolars. Els tallers ofertats en els museus tenen una varietat de públic amb més ventall que els altres. Els museus poden rebre grups escolars, grups de docents, grups familiars o grups de joves (Serrat, 2005: 170-172). Al seu torn els tallers realitzats a les escoles estan orientats a grups d'alumnes que van des de P-3 fins a batxillerat, sempre en funció dels seus currículums escolars.

Espais específics

El caràcter del taller pot variar molt segons si es desenvolupa en un museu (o institució similar) o en un centre educatiu. En el museu és cada vegada més freqüent trobar aules taller. Són espais específics pensats per la realització d'aquestes activitats. Els ben plantejats acostumen a ser espais amplis amb infraestructures complertes. Requereixen disposar de taules amples, i cadires, bona il·luminació, armaris per emmagatzemar els materials didàctics i materials fungibles, punt d'aigua, calaixos grans on deixar abrics i motxilles dels visitants i lavabos situats a prop de l'aula. Tenir un aula taller que acompleixi aquesta sèrie de condicions ajuda a controlar el grup que realitza l'activitat, que aquest se senti còmode i tranquil i que el material necessari estigui disponible sense cap tipus de problema (Serrat, 2005: 172). Tanmateix podríem considerar que l'ús d'un aula taller fa perdre el contacte amb les sales del propi museu, en no poques ocasions, però per pal·liar aquesta possibilitat s'acostumen a dissenyar activitats combinades de descoberta pel museu i de recerca o experimentació a l'aula taller.

A l'escola, l'educador s'ha d'adaptar a les possibilitats que el centre escolar té a la seva disposició. És bo intentar dissenyar activitats que siguin fàcilment desenvolupables a la mateixa aula de l'escola, biblioteca o aula de plàstica.

Material didàctic

Totes les activitats didàctiques necessiten d'una varietat de materials considerable per tal de presentar-la de la forma més entenedora, completa, participativa, creativa i motivadora possible. Els alumnes han de tenir l'oportunitat d'aprendre el passat a partir d'una varietat de fonts històriques com objectes, quadres, fotografies, música, xerrades amb adults sobre el seu passat, fonts escrites, edificis i excavacions o materials multimèdia (Pulckrose, 1993: 164).

El material és un recurs, o un conjunt de recursos que s'utilitzen pel desenvolupament de determinades accions didàctiques intentant aproximar d'aquesta manera continguts conceptuals, procedimentals o actitudinals (Serrat, 2005: 191). Segons Artur Parcerisa els materials didàctics han d'acomplir una funció medidora facilitant el pas d'una situació d'ensenyament a una situació d'aprenentatge (Parcerisa, 2006: 23). Afegeix que un bon material didàctic ha de ser el resultat d'un bon estudi sobre allò que esperem d'aquest material, com el volem dissenyar, que volem que transmeti i com fer-lo servir. Així doncs, en el moment d'elaborar un material didàctic s'han de considerar moltes variables diferents que fan referència a continguts, objectius i característiques físiques (Serrat, 2005: 192):

- Els continguts han d'estar adaptats al nivell educatiu al que van dirigits, relacionats amb la realitat coneguda per l'alumne i que siguin capaços de despertar l'interès per l'aprenentatge.
- Els objectius han de ser clars, viables i avaluables. A la vegada han de ser viables i diversificats per adaptar-los a diferents nivells educatius.
- Les característiques físiques dels materials han de contemplar que siguin resistents ja que passaran per moltes mans diferents, senzills, econòmics, autònoms i amb la possibilitat de ser ampliat, reduïts o modificat sen funció de les necessitats.

Els tipus de materials didàctics són molt variats, des dels que tenen un caràcter general fins a d'altres més específics. Entre els generals destacarem fulls de sala, catàlegs,

publicacions específiques, *flyers*, reproduccions, i entre els específics les fitxes didàctiques, guies didàctiques, projectes didàctics, pòsters, desplegable, dibuixos didàctics, materials audiovisuals i multimèdia, maletes o kits didàctics.

CAPÍTOL 5. OFERTA DE TALLERS DIDÀCTICS D'HISTÒRIA DE L'ART EN EDUCACIÓ INFANTIL ALS MUSEUS DE CATALUNYA

Les institucions que donen suport a l'ensenyament reglat, com podria ser el cas dels departaments educatius dels museus, han ofertat tradicionalment propostes molt limitades d'activitats de formació destinades a l'Educació infantil. Constatar aquesta praxi és l'objectiu d'aquest capítol, en el qual pretenem considerar la proposta educativa en quant a tallers d'art destinats a educació infantil, realitzada per part d'alguns dels museus considerats com a més rellevants de Catalunya. Entenem que es molt important poder valorar els tallers que els museus catalans ofereixen a aquesta franja d'edat, i sobre la temàtica en qüestió a les escoles catalanes. No pretenem una aproximació exhaustiva de tots els museus, però sí una aproximació prou significativa, una selecció orientativa per tal de poder comparar l'oferta d'Schola Didàctica Activa S.L amb l'oferta dels museus, i analitzar si aquests productes existeixen o no, quins temes tracten, de quina manera, quins materials didàctics fan servir, quines activitats han de desenvolupar els alumnes d'educació infantil, quina durada...

Aquesta aproximació la fem des del punt de vista del docent, en base a l'anàlisi de la informació pública que hom pot localitzar respecte a l'oferta educativa existent en el mercat. Es a dir fent servir els instruments a l'abast del docent quan aquest programa un curs escolar. En aquest sentit s'ha considerat la consulta i anàlisi de les propostes existents a internet, a les pàgines webs dels museus i més concretament, a la seva oferta educativa per a l'etapa indicada. Quan la informació localitzada no era suficient, s'han enviat correus electrònics demanant, als departaments educatius dels museus, ampliació d'informació. La nostra intenció ha estat treballar amb la informació que pot tenir qualsevol mestre per conèixer les diferents opcions i decidir quines activitats i amb quina institució es podrien portar a terme en funció de les característiques i interessos dels alumnes. A partir d'aquest context hem procedit a fer una valoració amb la mateixa informació que tindria un docent. Tot plegat, la nostra intenció amb aquesta aproximació és poder valorar si el creixement constant d'Schola Didàctica Activa, en els darrers cursos escolars quant a tallers relacionats amb història de l'art i Educació infantil és fruit d'una "moda" i una tendència generalitzada, i per tant els museus i centres d'interpretació del país també segueixen aquesta línia a l'hora de crear les seves programacions. O si, al contrari les institucions van per un camí diferent i, per tant aquest creixement d'Schola s'ha d'entendre precisament com el resultat de que no hi ha en l'entorn museal o en d'altres institucions públiques o privades aquest tipus d'oferta de "taller d'art" destinat a l'Educació infantil. En el mateix sentit, una vegada feta aquesta aproximació procedim a valorar els resultats obtinguts per tal de saber si és que Schola Didàctica Activa S.L ofereix un producte que no està present en l'entorn museal o bé si el que es valora positivament es el fet de traslladar els tallers a l'àmbit espacial de les escoles.

Els museus analitzats els trobem enumerats a la figura 5. Per una banda, ens centrarem en els que formen part de la Xarxa de Museus d'Art de Catalunya, i per l'altra en museus importants del nostre país en quant a temàtica relacionada amb l'art.

MUSEUS ANALITZATS	
Xarxa museus d'art de Catalunya:	
<ul style="list-style-type: none"> • Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC) • <i>Biblioteca-Museu Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú</i> • <i>Museu Diocesà i Comarcal de Solsona</i> • <i>Museu Episcopal de Vic</i> • <i>Museu d'Art Jaume Morera, Lleida</i> • <i>Museu del Cau Ferrat (Consorti del Patrimoni de Sitges)</i> • <i>Museu de la Garrotxa, Olot</i> • <i>Museu d'Art de Girona</i> • <i>Museu de l'Empordà, Figueres</i> • <i>Museu de Lleida Diocesà i Comarcal</i> • <i>Museu de Reus</i> • <i>Museu de Valls</i> • <i>Museu de Manresa</i> • <i>Museu d'Art de Sabadell</i> • <i>Museu Frederic Marès, Barcelona</i> • <i>Museu Abelló, Mollet del Vallès</i> 	
Museu Picasso de Barcelona	Museu d'art modern de Tarragona
Museu Europeu d'art modern	Gaudí Centre Reus
Fundació Suñol	Catalunya en miniatura
Gaudí Experiència	Centre Miró
Cosmo Caixa Barcelona	Casa-museu Palau Ferre
Museu Vil·la Casals	Museu Diocesà de Tarragona
Museu d'art Santa Mònica	Museu Deu
MACBA	Centre d'Art la Panera de Lleida
Fundació Miró BCN	Museu de la Música de Barcelona
Teatre Museu Dalí	Castell Gala Dalí

Figura 5. Llistat de Museus analitzats per l'estudi sobre els tallers d'art adreçats a educació infantil ofertats per 35 museus catalans

MUSEU NACIONAL D'ART DE CATALUNYA (MNAC):

Oferta visites dinamitzades i visites-taller: <http://www.museunacional.cat/es/escolares>

Visites dinamitzades:

"So i color": <http://museunacional.cat/es/sonido-y-color>

Té com objectiu crear experiències inoblidables i estètiques que ensenyin a l'alumne a obrir la ment al coneixement i buscar un primer contacte de l'infant amb el fet artístic, i més concretament amb l'art romànic.

La durada és d'una hora.

Visites-taller:

"Dansa de fades i follets": <http://museunacional.cat/es/danza-de-hadas-y-duendes>

L'objectiu és apropar el fet artístic mitjançant les fades i els follets tan presents en l'imaginari dels infants i a la col·lecció d'art modern del museu. La fada Goteta d'aigua presenta a d'altres fades i follets que viuen a les obres d'art del museu amb propostes interdisciplinàries i ajudant-se de l'expressió corporal, la dansa i la música.

La durada és d'una hora i mitja.

"Històries en relleu": <http://museunacional.cat/es/historias-en-relieve-la-escultura-para-los-mas-pequenos>

És una primera aproximació dels infants a l'escultura. El taller es centra en presentar l'ofici d'escultor i les eines i materials amb els que treballa per fer les seves escultures. Es treballarà a partir de propostes sensorials i de moviment.

La durada és d'una hora i mitja.

BIBLIOTECA-MUSEU VICTOR BALAGUER:

<http://www.victorbalaguer.cat/ca/node/1459>

L'oferta escolar que presenta pels docents es basa en quatre models d'activitat diferents: visites comentades, visites dinamitzades, visites –tallers i visites + itinerari. Per educació infantil tenen a la seva programació una visita dinamitzada i una visita-taller exclusivament.

Visita dinamitzada:

"Trencaclosques de Museu": els nens i nenes descobriran el museu a partir de la realització d'uns puzles de grans dimensions que representen diferents peces que hi estan exposades. Muntaran els trencaclosques en equip, buscaran els objectes originals per les diferents sales i descobriran la història que amaguen aquestes obres d'art així com altres coses poden trobar al Museu Balaguer.

Marquen com objectius de l'activitat:

- Conèixer què és un museu.
- Apropar la figura de Víctor Balaguer com a fundador del museu.
- Conèixer diferents formes d'art: pintura, escultura, ceràmica, etc.
- Potenciar la imaginació i la capacitat d'observació.
- Aprendre a treballar en grup i a respectar el nostre patrimoni.

Adreçat a Educació infantil i Cicle inicial de Primària.

Visita-taller:

"Formes, textures i colors": és una activitat de nova creació relacionada amb l'exposició "1960-1963: El Museu d'Art Contemporani. Testimoni d'una època" on els alumnes podran descobrir l'art contemporani a través de l'observació de les formes geomètriques, els gestos, les textures i els colors dels quadres que treballaran. La segona part de l'activitat serà un taller on els infants realitzaran les seves pròpies obres d'art contemporani, experimentant amb el gest, les textures, les formes i els colors.

Marquen com objectius de l'activitat:

- Conèixer què és un museu.
- Aproximar-se a les obres d'art d'una manera divertida i pedagògica.
- Ajudar a comprendre conceptes nous amb l'ajuda dels que ja coneixen com són els animals i els colors.

- Identificar animals, colors, els sorolls que emeten i les textures i materials dels diversos objectes.
- Potenciar l'observació i el diàleg.

Adreçat a Educació infantil i Cicle inicial de Primària.

MUSEU DIOCESÀ I COMARCAL DE SOLSONA:

<http://museusolsona.cat/serveis-educatius/>

No tenen activitats guiades solament una proposta d'activitat amb un dossier per l'alumne i un altre pel mestre. De forma que l'escola pot visitar el museu amb el material que proporciona el propi museu diocesà. L'activitat proposada és:

"Per Nadal cada ovella al seu corral": l'objectiu és donar a conèixer l'origen i el significat de la festivitat de Nadal a partir de l'observació directa d'una de les taules de l'altar de Sant Andreu de Sagàs que està exposat en el propi museu.

<http://museusolsona.cat/wp-content/uploads/2014/11/Alumnes-infantil.pdf>

<http://museusolsona.cat/wp-content/uploads/2014/11/professor-infantil.pdf>

MUSEU EPISCOPAL DE VIC:

<http://www.museuepiscopalvic.com/es/menu/aprender>

Per educació infantil oferten una activitat on els nens i les nenes descobreixen el Museu, tot relacionant les narracions orals amb les imatges. De la mà d'un educador, observen, escolten i participen, per aprendre des de ben aviat que els objectes i les imatges ens parlen. Totes les propostes es complementen amb un dossier de suggeriments per fer a l'escola després de l'activitat. No especifiquen el nom de l'activitat ni la durada:

<http://www.museuepiscopalvic.com/es/aprendre/colegios/infantil/1/1>

MUSEU D'ART JAUME MORERA:

<http://mmorera.paeria.es/index.php?op=27&module=editor>

Tipologia d'activitats: no especifiquen ni edats ni cursos a qui van dirigides les visites i els tallers. Fan un llistat d'activitats que oferten sense entrar en més detalls. El tipus

d'activitat que proposen són: visites comentades, visites dinamitzades, visites taller o visites amb exercici pràctic, tallers artístics i visites adaptades a grups d'Educació Especial.

Quaderns educatius: són un seguit de documents que elaboren al voltant de cadascuna de les activitats educatives i que contenen un seguit d'informació teòrico-pràctica per poder preparar la visita al Museu o treballar-la posteriorment.

Assessorament individualitzat: ofereixen la possibilitat de realitzar reunions per preparar i adaptar temes concrets dels continguts de les exposicions a les característiques dels grups escolars. Aquí podem trobar el programa educatiu per aquest curs 2016-2017: http://mmorera.paeria.es/resources/banners/P_Edu16_17.pdf
Adreçat a educació infantil trobem:

Visita dinamitzada:

"100 Anys de Col·lecció del Museu d'Art Jaume Morera": l'objectiu és visitar l'exposició amb el suport de materials educatius per facilitar l'aprenentatge significatiu dels alumnes d'educació infantil. Aquests ajudaran a fer relacions, hipòtesis, deduccions i incitaran als infants a participar activament en la visita. A més a més, realitzaran petits exercicis per tal de reforçar els continguts de forma plàstica.

Durada de l'activitat 1 hora.

Visita i taller artístic:

"Taller d'art abstracte": El taller es centra en observar obres de la col·lecció del Museu relacionades amb l'art abstracte i comparar-les amb d'altres períodes per tal de generar un petit debat sobre el significat de l'abstracció. La segona part es duu a terme a l'aula educativa on expliquen diferents tècniques emprades pels artistes abstractes i realitzen obres d'aquest estil amb diferents tècniques.

Durada de l'activitat 2 hores.

MUSEU DEL CAU FERRAT:

<http://museusdesitges.cat/ca/educacio>

En el seu programa educatiu tenen visites guiades, rutes guiades i visites taller. Però adreçat a educació infantil exclusivament tenen ofertat dues visites taller. I el taller especial "**Any Ramon Casas**" també és a partir d'educació primària.

Visita taller d'educació visual i plàstica:

"Pintem l'auca": a partir de la figura del Santiago Rusiñol expliquen històries com la de l'Auca del Senyor Esteve. S'ajuden per dur-lo a terme a una auca realitzada per Ramon Casas i versos de Gabriel Alomar. Un cop acabada la història, els alumnes reben dibuixos diferents de L'Auca del Senyor Esteve, i l'han d'acolorir i escriure el rodolí corresponent. Un cop acolorida, entre tots han de recompondre el fil argumental de l'obra i memoritzar els respectius rodolins. Cadascú mostra el seu dibuix i recita el seu rodolí.
Durada de l'activitat 2 hores

"Pintem un vitrall": s'explica la història dels vitralls que Santiago Rusiñol va recuperar i que es troben a la Sala del Brollador del Cau Ferrat. Els cinc medallons representen motius florals i naturals i són anteriors al Modernisme. Rusiñol els va instal·lar als finestrals de la Sala del Brollador, quan es va construir el Cau Ferrat. A partir de l'explicació d'aquesta història es fa una visita pel museu on es podrà observar i explicar la tècnica dels vitralls. La tasca del taller serà realitzar a través d'un acetat els medallons de vitralls de la sala del brollador del Cau Ferrat.

Durada de l'activitat 2 hores

MUSEU DE LA GARROTXA:

No oferten activitats.

MUSEU D'ART DE GIRONA:

<http://www.museuart.com/oferta-educativa/infantil-i-primaria/>

Per educació infantil oferten dins del seu programa educatiu tres visites tallers.

Visita-taller per educació infantil:

"Una història de colors: el groc, el vermell, el blau...": A través d'un conte coneixeran la història de tres colors que van arribar ja fa temps al Museu d'Art i que per atzar es van

barrejar i van formar nous colors ben diferents. Des d'aleshores viuen amagats en les obres d'art, i només surten a jugar de nit quan el Museu està tancat. Estimulant l'observació i la descoberta activa, buscaran els amagatalls dels colors, s'aproparan a les històries de les pintures, retaules i escultures de la col·lecció del Museu, i es fixaran en els colors de les imatges i en com els ajuden a distingir els objectes i a delimitar els espais i les formes. Al taller experimentaran amb la barreja dels colors primaris per tal de crear-ne de nous!

Objectius didàctics:

- Estimular les habilitats d'observació a partir de l'anàlisi de les obres examinades.
- Adquirir vocabulari relacionat amb el món del color i de l'art.
- Acostar-se al concepte de museu.
- Conèixer els colors primaris i secundaris.
- Experimentar de forma pràctica les barreges de colors.
- Potenciar la imaginació i la creativitat.
- Estimular l'atenció cap a la paraula dita.

Adreçats a alumnes d'educació infantil, especialment P3 i P4.

Durada de l'activitat 1 hora i 30 minuts.

"La dansa dels animals fantàstics": es tracta de descobrir les sales del museu parant atenció i descobrint els animals fantàstics i els reals de moltes obres d'art: un drac, una àliga amb dos caps, una lleona que s'enfila dalt d'una columna... Aprendran la seva història i experimentaran amb els moviments que aquests animals els suggereixen. Finalment cada nen i nena es disfressarà amb els atributs d'un animal i tots plegats ballaran la dansa dels animals fantàstics!

Objectius didàctics:

- Apropar els nens i nenes a l'estètica medieval i al seu significat simbòlic a través de la representació d'animals fantàstics.
- Experimentar els llenguatges plàstic i corporal establint lligams entre l'un i l'altre.
- Estimular la creativitat, la imaginació i l'habilitat corporal a partir de la representació d'un animal fantàstic.

Adreçats a alumnes d'educació infantil, especialment P4 i P5.

Durada de l'activitat 1 hora i 30 minuts.

"El Drac: un museu ple d'històries": Vols conèixer la llegenda de la lleona de Girona? I la del drac de Sant Jordi? O el conte del llop? Aquestes i altres històries estan amagades en moltes obres del museu. Acompanyats pel drac Drac, i de manera distesa, descobriran les aventures d'altres dracs, de cavallers i fins i tot d'àngels i dimonis que estan representats a les pintures, retaules i escultures del Museu d'Art. Al taller experimentaran amb diferents tècniques artístiques i il·lustraran les històries que més els hagin agradat!

Objectius didàctics:

- Acostar-se al concepte de museu.
- Adquirir vocabulari artístic.
- Experimentar, de forma pràctica, amb diferents tècniques i procediments pictòrics.
- Estimular les habilitats d'observació a partir de l'anàlisi de les obres treballades.
- Sensibilitzar envers la valoració del patrimoni cultural.
- Estimular la imaginació i la creativitat.
- Estimular l'atenció cap a la paraula dita.

Adreçats a alumnes d'educació infantil, especialment P5 i cicle inicial.

Durada de l'activitat 2 hores.

MUSEU DE L'EMPORDÀ:

<http://www.museuemporda.org/me.html>

Aquest museu ofereix pels alumnes d'educació infantil dues visites dinamitzades.

Visita per educació infantil:

"Colors amics":

http://www.museuemporda.org/pdf/2010-07/colors_amics_infantil.pdf

A través d'un recorregut per les sales del museu acompanyats d'un educador, descobriran com els artistes utilitzen formes i colors per explicar secrets amagats. Amb l'ajuda de diferents materials de suport i la participació constant i activa dels alumnes descobriran aspectes relacionats amb el món dels colors. El museu marca una sèrie d'objectius i pautes que consideren que són importants pels mestres.

Objectius:

- Descobrir què és un museu i fer una primera aproximació a les obres d'art.
- Ser capaç de reconèixer els colors i les seves propietats.
- Dialogar sobre el que mirem.
- Adquirir hàbits de comportament en un ambient museístic.

Durada de l'activitat 1 hora.

"Línies amb ritme":

http://www.museuemporda.org/pdf/2010-07/linies_amb_ritme_infantil.pdf

En aquest cas la proposta necessita del protagonisme d'educador, alumnes, mestres i obres d'art. Ja que tots junts han d'interactuar per descobrir un dels elements imprescindibles per poder representar la línia. Amb l'ajuda de materials de suport, la combinació de petites activitats pràctiques i de jocs de descoberta, els nens i nenes reconeixeran noves formes de representació de la realitat. Igual que en el cas anterior destaquen els objectius i unes observacions interessants pels mestres. Són les següents:

Objectius:

- Descobrir què és un museu i fer una primera aproximació a les obres d'art.
- Aprendre a diferenciar les qualitats de diferents materials.
- Analitzar alguns dels elements bàsics del llenguatge plàstic.
- Interpretar les produccions dels artistes i les pròpies dels companys.
- Sensibilitzar la creació artística a través de l'experimentació.

Durada de l'activitat 1 hora.

MUSEU DE LLEIDA DIOCESÀ I COMARCAL:

<http://museudelleida.cat/wp-content/uploads/2016/07/Infantil-i-Prim%C3%A0ria.pdf>

Pàgina on podem trobar l'oferta concreta per aquest curs 2016-2017 i les seves exposicions temporals. És una oferta ampla i molt variada en quant a temes i cicles educatius. Si ens centrem en educació infantil trobem que fan distinció entre escola bressol i educació infantil, i en tots dos casos amb important oferta que va des de la visita guiada tradicional passant per la visita guiada dinamitzada, o la visita guiada teatralitzada, la combinació de visita amb taller, també trobem la possibilitat de visita guiada dinamitzada amb visita per la ciutat. Les activitats que destaquen per educació infantil són els següents:

Visites guiades dinamitzades:

Les diferents activitats van acompanyades d'un dossier adreçat als mestres que proporcionen una vegada confirmada la reserva.

"La Seu vella":

Aquesta visita guiada dinamitzada es basa en una selecció d'objectes procedents de la Seu Vella. Es tracta de fer veure com era la vida en una ciutat medieval i els canvis que l'edifici ha patit al llarg de la seva història. Destaquen fonamentalment el paper dels artesans medieval com escultors, pintors o orfebres.

Durada de l'activitat 1 hora.

"Història de l'alimentació":

És una visita on el grup ha d'interactuar a partir d'una selecció d'objectes de les diferents etapes històriques descobrint quins processos experimenten els aliments al llarg de la història així com sistemes de producció, conservació i comerç.

Durada de l'activitat 1 hora.

"Mites i llegendes a la recerca del món imaginari":

Consisteix en un itinerari per les sales del museu treballant els períodes que van des de la Prehistòria fins al segle XVIII. Es centren en explicar diferents mites i llegendes representats a objectes arqueològics i obres d'art del propi museu. La visita s'acompanya d'audiovisuals i lectura de textos que ajuden a comprendre millor els relats explicats.

Durada de l'activitat és de 75'.

"Animalia":

L'objectiu és donar a conèixer de quina manera els animals han acompanyat els éssers humans i com, en ocasions han estat representats a les obres d'art. L'activitat es basarà en un joc de memòria.

Dóna la possibilitat de realitzar l'activitat en català, castellà, anglès o francès. En anglès i francès a partir de cicle superior.

Durada de l'activitat és de 75'.

"Tècniques artístiques":

A partir de l'observació de l'obra d'art durant el recorregut per les sales han de descobrir com resol l'artista o artesà la manera d'expressar allò que sabia o de lo que volia deixar constància. Es plantegen una sèrie de qüestions com d'on prové? Qui i com la va fer? Per què s'utilitza una tècnica determinada?...

Durada de l'activitat és de 75'.

Visita guiada amb taller i possibilitat de teatre:

"Pinotxo i l'artesà de la fusta": les aventures del conegut Pinotxo són l'excusa per introduir a l'alumnat en el món de la fusta. L'activitat consisteix en una visita guiada dinamitzada que comença al taller del fuster Geppetto (aula taller), on s'explica com neix Pinotxo de la pròpia fusta. A continuació es traslladen a la col·lecció permanent del Museu on relacionaran el que han treballat amb algunes de les peces del Museu realitzades amb fusta com escultures, arquetes, armaris o mènsoles. És una proposta que desenvolupen en el marc del Projecte comú de lectura amb la col·laboració del Centre de Recursos Pedagògics del Segrià i l'Institut Castell dels Templers de Lleida.

Visita guiada dinamitzada amb taller:

"Fem d'arqueòlegs al Museu de Lleida":

Està centrada en el període iber i romà. La proposta és descobrir com vivien aquests avantpassats mitjançant un viatge al passat gràcies a la indumentària i els pentinats de l'època, junt amb una maleta didàctica i maquetes interactives.

Aquesta proposta compta amb la col·laboració del Centre de Recursos Pedagògics del Segrià i dels Instituts Guindàvols i Castell dels Templers de Lleida.

Durada de l'activitat és de 1 hora 30'.

Visita guiada dinamitzada amb taller a escollir:

"Quadrivium, la ciència a l'Edat Mitjana":

Es tracta d'una visita per l'àmbit baix medieval dels museu tot seleccionant una sèrie de peces que permetin descobrir com s'organitzaven els estudis medievals. La visita va acompanyada d'un taller que ajuda a complementar els seus continguts de música, matemàtiques, astronomia, geometria i ciències naturals.

Entre els tallers que poden escollir trobem els següents tallers: **"Paisatges sonors"**, **"Lletres, manuscrits, llibres i papers"**, **"Fem de músics"**, **"Les parts del cos, gaudim mesurant"**. D'aquests no trobem cap tipus d'informació.

Durada de l'activitat és de 1 hora.

Visita guiada dinamitzada amb visita per la ciutat:

"Les tres cultures de la Lleida medieval":

Durant la seva visita al museu observaran obres d'art que ajudaran a descobrir com eren cultures diferents com la jueva, la cristiana i la musulmana. Una vegada feta aquesta visita donen diferents opcions per continuar treballant:

- Visita + taller: en el que a l'aula didàctica crearan un personatge relacionat amb els relats explicats durant la visita.
- Visita + itinerari pel centre històric: on visitaran la moreria, la cuirassa jueva i els espais i monuments cristians.

La durada de l'activitat és variable:

Visita per les sales del museu: 1 hora.

Visita + itinerari pel centre històric: 2 hores.

Visita + taller: 1 hora 30'.

Visita + taller + itinerari: 2 hores 30'.

"Descobrim la Lleida del Barroc":

És un itinerari educatiu que comença al Museu i continua per la ciutat destacant la vida quotidiana, els oficis, l'art i el patrimoni cultural de l'època.

L'activitat va acompanyada d'un dossier adreçat al mestres.

La durada de l'activitat és variable: visita per les sales del museu una hora i visita + itinerari pel centre històric dues hores.

MUSEU DE REUS:

<http://www.museudereus.cat/>

<http://www.museudereus.cat/serveis-educatius> aquesta és l'adreça on es troben els títols dels tallers que ofereixen sense especificar els cicles educatius a que van dedicats ni el seu contingut ni objectius. Destaquen a la pàgina web els següents:

"La prehistòria a cau d'orella"

"I tu... què hi pintes a la prehistòria"

"Posa't elegant"

"Ara toca festa"

"El gòtic, una finestra oberta al passat"

"Tastalart"

"Zoom al 1900"

"El Museu... Quina mina!"

<http://www.museudereus.cat/visites-guiades> i aquesta adreça és on es troba una informació molt superficial on especifiquen que organitzen visites i que si estàs interessat que et posis en contacte amb ells. Cosa que fas i després de dos mesos encara esperes que et donin una resposta.

MUSEU DE VALLS:

<http://visitmuseum.gencat.cat/ca/museu-de-valls/>

A la pàgina web del museu no es troba cap referència a possibles activitats adreçades a les escoles.

MUSEU DE MANRESA: <http://www.museudemanagera.cat/talleres>

És l'adreça on hi ha informació sobre els tallers que el museu ofereix a les escoles. Tenen dos tallers : "El retaule barroc" i "Fem d'arqueòlegs" destinats a cicle superior de primària, educació secundària, batxillerat i cicles formatius.

MUSEU D'ART DE SABADELL:

<http://museus.sabadell.cat/mas/activitats-escoles-grups-mas/taller>

Proposen una combinació de taller-visita ja que una part es desenvolupa per les sales d'exposició permanent o temporals i la part d'experimentació es desenvolupa a les aules-taller o altres dependències del museu amb l'acompanyament d'un educador.

Per educació infantil trobem una única visita-taller:

"Mira qui et mira. Els retrats de la col·lecció permanent": amb l'ajuda d'un personatge d'un quadre explicaran un conte als infants. L'objectiu és intentar que els protagonistes

siguin personatges dels quadres per tal de treballar les obres d'art i apropar-se a la vegada al Sabadell d'aquell temps.

Després amb l'ajut d'objectes, materials i jocs participatius els ajudaran a entendre la manera que tenien els artistes d'expressar-se.

Està pensant tant per segon cicle d'educació infantil com per cicle inicial i mitjà de primària. I els objectius i les competències que el propi museu vol treballar i assolir són els següents:

Objectius:

- Apropar els nens i nenes a diferents maneres de representar figures i cares, per tal d'ajudar-los a avançar en la pròpia representació.
- Aprendre a diferenciar expressions i sentiments de la cara i del cos.
- Fomentar la imaginació i la creativitat a partir de l'expressió plàstica i corporal.
- Conèixer les diferents tècniques i suports utilitzats pels artistes.
- Veure la relació entre les obres d'art i el moment històric i social.
- Apropar l'art sabadellenc als infants.

Competències bàsiques (Educació infantil):

- Capacitat d'aprendre i actuar d'una manera cada vegada més autònoma.
- Capacitat d'aprendre a pensar i a comunicar.
- Capacitat d'aprendre a descobrir i tenir iniciativa.

Durada de l'activitat: 1 hora.

MUSEU FREDERIC MARÉS:

<http://w110.bcn.cat/museufredericmares/ca/activitats-i-educaci%C3%B3?activities=2>

Per escoles oferten exclusivament visites comentades per educació primària i secundària. Tallers o combinació de visita-taller la pàgina web no explica res. I adreçat a educació infantil no hi ha cap referència.

MUSEU ABELLÓ:

<http://www.museuabello.cat/activitats-a-la-casa-del-pintor/>

Dins de la part educació, a la part d'escoles hi han varius tallers adreçats a educació infantil sempre combinats amb la visita al museu. Un d'ells per fer-ho a l'aula de l'escola i l'altre al propi museu.

Taller-visita:

"Obrim l'armari": és una maleta educativa en format d'armari rober de joguina, que conté un DVD i diversos jocs per treballar el contingut de la Casa del Pintor i la figura de Joan Abelló a l'aula. Posteriorment es realitza una visita dinamitzada a la Casa del pintor Abelló. La maleta conté un dossier d'ús amb diferents propostes plàstiques per a treballar abans i després de la visita.

Ofereixen dues possibilitats després d'haver visitat la Casa del Pintor:

- **Taller a l'aula de l'escola:** Després de la visita cada alumne ha de dissenyar la seva postal a l'escola, inspirada en l'obra de Joan Abelló.
- **Taller al museu:** s'oferta de forma opcional. Es basa en un treball experimental amb la cera d'una espelma i el color.

Es realitza l'activitat a la Casa del Pintor.

"La màgia dels colors": és una visita dinamitzada amb un taller opcional. L'objectiu és treballar conceptes bàsics com les formes, els colors, el volum i la silueta a través de les obres de la col·lecció del museu. Una vegada feta la visita tenen dues possibilitats:

- Treballar l'explosivisme de Joan Abelló.
- Treball experimental amb la cera d'una espelma i el color.

Es realitza l'activitat al Museu Abelló.

"Arts plàstiques i música": és una activitat de tot un dia que inclou una visita-taller al Museu o bé a la Casa del Pintor i posteriorment un concert de piano on s'interpreta l'obra d'Abelló a través de la música. Per finalitzar poden escollir entre dos tipus de tallers:

- Elaborar un quadre explosivista.
- Modelatge en tres dimensions utilitzant materials plàstics i reciclats.

MUSEU PICASSO DE BARCELONA:

<http://www.bcn.cat/museupicasso/ca/educacio/programa-educatiu.html>

El Museu Picasso proposa un projecte educatiu basat en la importància d'observar i de dialogar davant de l'obra. Tota la seva oferta va destinada a educació primària, secundària i batxillerat. En cap moment parla d'educació infantil.

Es pot destacar de la seva oferta els següents tipus d'activitats:

- Visites-taller a la col·lecció: destinades a educació primària, secundària i batxillerat.
- Visites dinamitzades a la col·lecció: destinades a educació primària, secundària i batxillerat.
- Visites-taller a l'exposició "Cubisme i guerra. El cristall dins la flama": destinada a educació primària.
- Visites dinamitzades a l'exposició "Cubisme i guerra. El cristall dins la flama": destinada a educació primària i secundària.
- Visites per escoles estrangeres.
- Visites per universitaris i màsters.

MUSEU EUROPEU D'ART MODERN:

<https://meameducacio.wordpress.com/>

És un museu de recent creació ja que va ser inaugurat l'any 2011. La percepció del propi museu sobre la institució indica que:

«El MEAM és un model atípic de museu que destaca per la seva proximitat amb el públic, per aquest motiu no posem barreres entre les obres i els visitants. Els alumnes es poden apropar a l'obra, sense por, la poden fotografiar i, fins i tot, la poden arribar a tocar amb delicadesa per poder apreciar, en el cas de l'escultura, la textura i les característiques del material amb què s'ha elaborat. Volem fer del nostre museu la pròpia aula d'aprenentatge, per això en les nostres activitats es fomenta la interacció de l'alumnat tant amb les obres com amb l'espai, ja que els tallers de producció plàstica també tenen lloc a la Sala Noble del palau».³

³ Font: <https://meameducacio.wordpress.com/>

A les diferents sales del Palau Gomis, un edifici emblemàtic del segle XVIII, tenen lloc una sèrie de jocs en contacte amb les obres d'art, sempre seguint una metodologia creativa i bidireccional, segons la qual els alumnes són els veritables protagonistes. I a la Sala Noble també té lloc el taller on s'estimula la creativitat a través dels materials plàstics que ja han descobert anteriorment.

Les activitats sempre s'adapten a l'exposició en curs.

Oferten visites, visites dinamitzades i casals d'estiu. Dirigits a educació infantil trobem:

Visita dinamitzada:

"Niu d'artistes: obrim un conte": El Xiu és el protagonista. I és ell el que demana ajuda als alumnes des del quadern educatiu que el museu envia a l'escola abans de la visita. Mitjançant un conte il·lustrat i a través de la seva narració, l'alumnat d'educació infantil descobreix la col·lecció del museu destacant elements bàsics del llenguatge plàstic com la forma, el color, la línia, el volum i la textura. Amb el suport de material didàctic, els infants són protagonistes de la visita.

La durada de l'activitat és de 90'.

FUNDACIÓ SUÑOL:

<http://www.fundaciosunol.org/es/educacio/>

Ofereix un programa educatiu amb el nom de "Correspondències" adreçat a educació primària, secundària, batxillerat i cicles formatius de Grau Mitjà. L'objectiu és generar un intercanvi de cartes entre les escoles i el museu buscant un diàleg i una experimentació entre tots amb l'art contemporani.

No trobem cap referència a propostes adreçades a l'educació infantil.

GAUDÍ EXPERIÈNCIA:

<http://www.gaudiexperiencia.com/ca/visita>

http://gaudiexperiencia.com/sites/default/files/gaudiexperiencia_escoles_cat.pdf

i

És un centre d'interpretació de Gaudí de recent construcció. Ells es defineixen com espai d'experiències que et permet viure moments inoblidables: *"Endinsa't en l'univers creatiu del geni de l'arquitectura modernista de manera interactiva i amb tecnologia 4D a G Experiència i descobreix què hi ha darrere de l'innovador llenguatge arquitectònic d'Antoni Gaudí"*.⁴

Totes les propostes que ofereixen són a partir de cicle mitjà de primària tant si es tracta de visites com de recursos online.⁵

COSMO CAIXA BARCELONA:

<https://www.educaixa.com>

Oferta forces activitats adreçades a educació infantil. Algunes d'elles de forma temporal ja que estan relacionades amb les exposicions itinerants que té el propi museu.

Concert:

"El col·leccionista de paisatges": és un espectacle de sons quotidians com el cop rítmic d'un martell, el rumor del vent per posar uns exemples. Serà un personatge pintoresc, anomenat el col·leccionista de paisatges, el que enregistrarà aquestes sonoritats durant el concert, mentre sis músics interpreten obres inspirades en aquests sons, escrites per Debussy, Ravel, Bartok, Schönberg o Stravinski, entre d'altres. En resum, serà una combinació de danses, malabars, ombres xineses, cançons i moltes altres sorpreses que es converteix en un vehicle perquè els més petits es familiaritzin amb la música del segle XX.

Visita narrada:

⁴ Font: <http://www.gaudiexperiencia.com/ca>

⁵ Font: <http://www.gaudiexperiencia.com/ca/recursos-educatius>

"Ming. L'imperi daurat". Contes i llegendes xinesos": La visita consistirà en un recorregut per l'exposició a través de contes i llegendes xinesos. Mitjançant l'observació, el diàleg i el joc, els infants descobriran aquesta cultura llunyana i fascinant.

Taller:

"Una festa a la cuina": és una activitat que s'ofertarà a final de curs durant un mes. Parteix d'un enigma que plantegen al grup de com un amic es troba pel matí en un armari de la cuina un minipastís d'aniversari amb les espelmes enceses i tot. D'on va sortir? Els alumnes hauran d'investigar aquest fet. Per aconseguir-lo posaran banda sonora a aquesta història tot treballant conceptes musicals a partir de cassoles, coberts, paelles i qualsevol mena d'instruments musico culinaris.

"El viatge del cargol": és una activitat que ofertada entre el mes de febrer i març de 2017.

Els participants en aquest taller posaran so i música a les peripècies d'un cargol que, per combatre l'avorriment, s'aventura a fer un viatge. a través del conte i utilitzant instruments, Faran un recorregut pel món del so i de la música tot treballant conceptes musicals bàsics com ara so i silenci, intensitat, altura...

"Encaixos. Petites històries de geometria": és una activitat que s'ofertarà durant tot el curs escolar.

En aquest taller, el nostre amic interactiu Quiric ens convida a experimentar amb les formes geomètriques el quadrat, el triangle i el cercle, són les protagonistes d'aquesta activitat. Explorant l'entorn i fent servir diferents materials, les podreu reconèixer, dibuixar, moure, jugar a compondre figures i fins i tot explicar històries.

"Tants contes tants mons": és una activitat que s'ofertarà durant tot el curs escolar. Es basa en l'explicació de contes, mites i llegendes tradicionals de cultures d'arreu del món. L'objectiu és apropiat-se a la manera en què altres pobles narren els seus contes, com representen els seus mons. També jugaran amb les veus, els ritme, les llengües, els sons, les cançons, els cossos, la gestualitat, la postura o l'actitud.

"Mans a l'obra. L'art a través del cos": és una activitat que s'ofertarà en moments puntuals del curs escolar 2016-2017. Aquest taller explora les arts plàstiques des de la percepció i l'acció del cos lligant-lo amb d'altres disciplines com la música, les matemàtiques, la llengua, la dansa o el moviment. Ajuda a conèixer el propi cos i a experimentar amb ell. En concret per educació infantil amb les mans.

"Dins i fora": és una activitat que s'ofertarà durant tot el curs escolar. A través de l'arquitectura d'Arata Isozaki i de la instal·lació de l'artista Joseph Beuys i de dues de les seves creacions que es poden contemplar a Caixa Fòrum es treballa la percepció de l'espai. Amb l'experimentació i jugant amb els contrastos (dins i fora, llum i ombra, obert i tancat...), aprenen a relacionar-se amb l'entorn.

"Globus 2.0": és una activitat que s'ofertarà durant tot el curs escolar amb una durada d'una hora. En aquest taller es treballa a partir del so. Aquest ens pot explicar històries, ens pot fer imaginar, recordar... Els mateixos sons ens poden explicar històries diferents a cada persona.

MUSEU VIL·LA CASALS:

<http://www.paucasals.org/ca/NOTICIES-MUSEU-PAU-CASALS/246/oferta-educativa-2016-2017/>

L'oferta en general és amplia. Si ens centrem en educació infantil trobem la possibilitat de fer una visita, un taller per llar d'infants i dos tallers per educació infantil.

"Visita guiada": consideren que és una visita dinamitzada en la que es recorren les diferents estances de la casa d'estiueig que Pau Casals tenia a la platja de Sant Salvador (El Vendrell). L'alumne té la possibilitat de conèixer com era la seva habitació, banys i serveis, el seu despatx, la seva galeria o l'espectacular sala de música. La visita al museu és un passeig per 130 anys de la nostra història en què, acompanyats de la música i els audiovisuals, descobreixen qui va ser aquest gran músic universal.

La durada de l'activitat és d'una hora.

"El bosc de la música": està adreçat concretament a llars d'infants. A partir d'un conte ple de màgia i misteri s'endinsen en el bosc de la música on trobaran tres instruments de corda que s'havien perdut. Aquesta és l'excusa per poder treballar el violoncel i les seves possibilitats tècniques i musicals a través de l'observació, l'escolta i l'experimentació directe.

La durada de l'activitat és de 30'.

"Escoltem i provem un violoncel": és un taller adreçat a educació infantil. Es tracta de descobrir el funcionament dels instruments de corda i per aconseguir-lo experimenten i investiguen les parts i la mecànica dels instruments de corda, i en particular del violoncel. A la segona part de la sessió tots els alumnes proven el violoncel dins del marc d'una activitat musical en grup.

La durada de l'activitat és d'una hora.

Activitat dinamitzada:

"Pau Casals, l'amic dels ocells": adreçada a educació infantil i cicle inicial i mitjà de primària. L'objectiu és 'aprofundir en la figura del músic català més universal. Amb el recurs d'un relat i enmig de sons, música i cançons, els ocells amics de Pau Casals descobriran la seva vida.

La durada de l'activitat és d'una hora.

MUSEU D'ART SANTA MÓNICA:

<http://artssantamonica.gencat.cat/ca/detall/Interficies-programa-educatiu>

Té un important ventall de propostes d'activitats per tot tipus de públic. Adreçat a les escoles n'hi ha dues:

- *L'escola al ASM. Visites per centres educatius*: són visites guiades a les exposicions que a cada moment tenen exposades.
- *L'aula expandida. Visites i tallers a mida*: és una visita precedida per l'entrega d'un material per treballar a l'aula prèviament a la visita al centre d'art.

Aquestes activitats estan adreçades, en els dos casos, a alumnes d'entre 8 i 16 anys. Per a educació infantil no tenen res programat.

MUSEU D'ART CONTEMPORANI DE BARCELONA (MACBA):

<http://macba.es/ca/infantil-i-primaria>

Dins de la seva programació per aquest curs escolar 2016-2017 tenen ofertades visites comentades a la col·lecció, visites comentades a l'exposició i ExpressArt adreçat a l'educació infantil.

Les visites comentades: tant les que es fan a la col·lecció del museu com a les exposicions estan pensades per tots els nivells educatius. *"L'objectiu és potenciar intercanvis d'opinió i una perspectiva crítica sobre les obres exposades".*⁶

Projecte Expressart. Museu portàtil: és una activitat que es combina amb una visita al museu. Defineixen que és una visita dinàmica que proposa una sèrie d'activitats d'ensenyament i aprenentatge lligades a diferents àrees de coneixement ja que prenen l'art contemporani com a punt de partida per abordar múltiples temàtiques. Per fer-ho possible, proporcionen materials relacionats amb una selecció d'obres de la Col·lecció MACBA, que representen conceptes, interessos, temàtiques i intencions molt diferents. Els materials inclouen cubs diversos, bales de vidre, un cd-rom i d'altres objectes. Una guia impresa per als professors facilita indicacions clares i exhaustives sobre ExpressArt Museu Portàtil el desenvolupament del projecte. Està especialment indicat per treballar abans de la visita al museu. Va ser una proposta que en un principi es dirigia a alumnes de P-3 a P-5. Aquest darrer curs han ampliat la seva oferta treballant també amb les escoles bressol.

La caixa de materials del projecte ExpressArt es deixa en préstec de manera gratuïta, sol·licitant-la al Servei Educatiu o Centre de Recursos Pedagògics que tinguin més proper

⁶ Font: <http://macba.es/ca/infantil-i-primaria>

a l'escola. El préstec es realitza per un període d'un mes prorrogable en funció de la demanda. La durada de la visita és de 1 hora.

FUNDACIÓ MIRÓ DE BARCELONA:

<http://www.fmirobcn.org/activitats/centres-educatius/educacio-infantil/>

L'oferta orientada a educació infantil és de les més importants. Destaquen tres modalitats: visites, tallers i representacions teatrals.

De l'oferta de visites diferencien entre visites experiencials i visites lliures.

Visites lliures: són els propis mestres els que fan la visita després d'assistir a una reunió d'assessorament.

La durada és d'entre 35' i 60'.

Visites experiencials: van acompanyades d'un treball previ a l'aula que es prepara en una sessió informativa per als docents a la mateixa Fundació. Aquestes visites es basen en l'observació, el joc i la creació . van acompanyats d'un educador.

La durada de la visita és de 75'.

Destacarem algunes d'aquestes:

"Miró. Somnis de colors": són els colors, com el propi títol indica, els conductors de l'activitat. Observaran les obres atentament per intentar descobrir com les va fer destacant diferents elements com els regalims, les esquixades, les llunes, les estrelles... És una visita comentada basada en l'observació i el diàleg. Conduïda per un educador acompanyat d'una maleta didàctica durant la visita.

La durada és d'entre 35' i 50'.

"My. Miró": és una visita interactiva basada en l'observació i el diàleg davant de les obres d'art. És una activitat que combina l'educació artística amb la pràctica de l'anglès. Els objectius són dos, estimular als infants a interpretar les obres a partir de les sensacions i també ajudar-los a expressar-se en anglès.

Adreçada exclusivament a P-5.

La durada és de 60'.

Tallers:

"Esquitxades": és una proposta performativa on l'educador dóna unes instruccions que hauran de portar a la pràctica els alumnes.

És un taller creat i conduït per *Experimentem amb l'ART*.

Taller adreçat exclusivament a P-5.

La durada és de tres hores aproximadament.

"De peus a terra": és un taller que intenta vincular la unió que Miró tenia a la terra.

Comença l'activitat amb l'observació de detalls i el treball del paisatge.

És un taller creat i conduït per *Experimentem amb l'ART*.

Taller adreçat exclusivament a P-5.

La durada és de tres hores aproximadament.

"A petita escala": és un taller amb una primera part de descoberta per les instal·lacions del museu però no per visitar les sales, sinó per descobrir com són les diferents espais de la Fundació com els patis, les terrasses i algunes sales d'exposició. A continuació es dirigeixen cap a l'aula taller on han de muntar una maqueta a escala de l'edifici.

És un taller dirigit per *"El globus vermell"*.

Taller adreçat exclusivament a P-5.

La durada és de dues hores.

Representacions teatrals: és una oferta canviant. Cada mes trobem una oferta diferent.

Destacaré algunes de les propostes:

"Xim": teatre de titelles que ofereix només els dimecres i dijous de novembre de 2016 a les 10.30 hores.

Està adreçat a escoles bressol, P-3 i P-4.

La durada és de 45'.

"Carrer del mar": teatre d'objectes que s'ofereix del 13 al 16 de desembre de 2016 a les 10.30 hores.

Està adreçat a P-4 i P-5.

La durada és de 50'.

"Salta baixet": espectacle sensorial amb música en directe. Faran precisament un viatge sensorial on la música en directe, els jocs de percepció i els cossos en moviment crearan una unió entre els alumnes i els protagonistes del propi espectacle.

S'oferta els dimarts i dimecres del mes de gener de 2017.

Està adreçat per P-3, P-4 i P-5.

La durada és de 45'.

TEATRE MUSEU DALÍ:

<http://www.salvador-dali.org/museus/teatre-museu-dali/activitats/actuals/>

L'oferta del museu a educació infantil està centrada en dues visites guiades didàctiques, i no fa cap referència a possibles tallers. Les visites són:

"Busca els tresors": a partir d'un barret ple de tresors com rellotges tous, mosques o musclos, els alumnes els hauran de trobar pels quadres del museu.

Està adreçat per P-3, P-4 i P-5.

La durada és de 75'.

"Els somnis de Dalí": és una visita amb format de conte on l'Helena una nena veïna del museu no pot somniar i espera que Dalí, un gran pintor de somnis la pugui ajudar. Mitjançant aquest conte s'aproparan a la vida i personalitat de l'artista.

Està adreçat per P-3, P-4 i P-5.

La durada és de 75'.

CASTELL GALA DALÍ (PÚBOL):

<http://www.salvador-dali.org/museus/teatre-museu-dali/activitats/actuals/>

En aquesta ocasió tampoc fan referència a cap taller i si a una única visita adreçada a educació infantil.

"Un castell per a Gala": amb l'ajut d'un teatret els alumnes coneixeran la vida de Gala i Dalí, així com el significat dels símbols i els objectes del propi castell.

Està adreçat per P-3, P-4 i P-5.

La durada és de 60'.

MUSEU D'ART MODERN DE TARRAGONA (MAMT):

<http://www.diputaciodeltarragona.cat/mamt/> i

<http://www.dipta.cat/mamtpedagogic/que-oferim/escoles-i-centres/pintura>

La seva oferta l'estructuren a partir de la pintura, el collage, el tapís, el gravat i l'escultura amb diferents temes concrets a treballar.

Les visites-tallers que ofereixen en el cas de la pintura per a l'educació infantil es centren en tres temes diferents: "Paisatge", "Formes i colors" i "Retrat/Autoretrat".

"El teu paisatge": treballaran a partir d'aquells llocs quotidians de cada alumne com els carrers, la casa, l'escola, el parc, la muntanya, la platja... per tal de conèixer les diverses tipologies de paisatges que es poden trobar a les obres del museu i comparar-les amb les dels alumnes que les estan visitant. A partir d'aquí, cada alumne escollirà el tipus de paisatge que vol realitzar. El pintaran a partir d'un grup concret de colors, freds o calents buscant així la creativitat de l'alumne.

Està adreçat a educació infantil i cicle inicial de primària.

La durada de l'activitat és de 2 hores.

"L'abstracció del paisatge": es treballa a partir de l'artista Gonzalo Lindín. Hauran d'observar el seu llenguatge artístic i els compararan amb altres obres de la col·lecció del museu. Es destacarà la importància del traç, dels colors i de les sensacions que aquests poden transmetre. Una vegada feta la visita a les sales sota aquesta perspectiva passarà a fer el taller a partir de diferents tècniques pictòriques com l'aquarel·la amb la que elaboraran el seu propi paisatge en funció de la creativitat de cada alumne.

Adreçat a alumnes de P-5, educació primària, educació secundària i batxillerat.

La durada de l'activitat és de 2 hores.

"Formes i colors": es centra en l'obra de l'artista Jacint Salvadó que combina formes geomètriques amb els colors. Una vegada analitzada l'obra de l'artista començarà el taller en el que els alumnes a partir de quatre tampons amb formes bàsiques, quatre tèmperes de colors i un full en blanc hauran de construir amb formes i colors la seva pròpia obra seguint les pautes observades de l'artista.

Adreçada a alumnes de P-3.

La durada de l'activitat és de 2 hores.

"Retrat/Autoretrat": treballaran a partir de l'obra *Hermana* de l'artista Barbara Stammel introduiran als alumnes en la temàtica del retrat i de l'autoretrat i les diferències existents entre ells. També observaran les pinzellades, els colors, la llum, l'ombra... A partir d'aquí començaran a treballar sobre el taller on el grup es distribuirà per parelles per tal de poder realitzar el retrat del seu company a partir d'unes pautes establertes.

Adreçada a alumnes de P-5, educació primària, educació secundària i batxillerat.

La durada de l'activitat és de 2 hores.

Si parlem de collage per a l'educació infantil trobem una única visita-taller:

"Treballem el collage": treballaran el collage a partir de l'obra de l'artista Ana Sánchez⁷ on hauran d'identificar els elements que hi apareixen, les semblances i diferències que hi ha entre ells. Aprofitaran també per observar les seves mans, les venes, les empremtes digitals, la forma dels dits a la vegada que les comparen amb les de l'obra que estan analitzant. En el taller hauran de crear el seu propi collage tot seguint les pautes de l'artista.

Adreçada a alumnes de P-4 i P-5 i educació primària.

La durada de l'activitat és de 2 hores.

Sobre el tapís ofereixen una activitat en format també visita-taller:

⁷ És una artista que treballa sempre amb paper manipulant-lo, retallant-lo, enganxant-lo...

"Descobrim el tapís de Tarragona": tracta d'observar l'obra i analitzar els aspectes tècnics, el concepte de l'obra, la importància dels artistes, la temàtica, els colors... Després d'haver analitzat l'obra passaran a treballar en el taller on simularan la tècnica del tapís amb llanes de colors i crearan trames a partir d'una reixeta de plàstic. Treballaran psicomotricitat fina i colors.

Adreçada a alumnes de P-4 i P-5, educació primària, educació secundària i batxillerat.

La durada de l'activitat és de 2 hores.

El gravat el treballen a partir d'una visita-taller anomenada:

"Fem un monotip": treballen el gravat a partir de l'obra d'Antoni Alcàsser visualitzant i analitzant la seva obra, els materials i les diferents tècniques. S'introduiran conceptes com el de simbolisme i iconografia, així com treballaran també l'ofici del gravador. El taller consistirà en realitzar un monotip experimentant amb materials i superfícies diverses.

Adreçada a alumnes de P-5 i educació primària.

La durada de l'activitat és de 2 hores.

En quant a escultura, l'oferta és molt més extensa. Trobem una visita i visites-tallers:

"Tarragona, un passeig per l'escultura pública": es convida a visitar prèviament a l'arribada al museu les escultures de la ciutat. Una vegada ja en el museu analitzaran les que estan exposades i les compararan.

Adreçada a alumnes de P-5, educació primària, educació secundària i batxillerat.

La durada de l'activitat és de 2 hores.

"Coneguem l'escultura de Julio Antonio": visiten la sèrie d'obres que el museu té d'aquest escultor a partir d'un joc. Es formaran grups de quatre o cinc alumnes que hauran d'analitzar l'escultura que els toqui. Després passarem al taller on a partir de l'escultura Cap de Richard Wagner treballaran amb el fang.

Adreçada a alumnes de P-5, educació primària, educació secundària i batxillerat.

La durada de l'activitat és de 2 hores.

"Descobrim el nostre cos": és una activitat que té la intenció de comparar el cos dels alumnes amb el de les escultures seleccionades del museu. I posteriorment a partir d'un teatre d'ombres xineses imitaran a les escultures treballades.

Adreçada a alumnes de P-3 i P-4.

La durada de l'activitat és de 2 hores.

"THALES. Descubrim la forma": és una activitat que es realitza entre el Jardí de la Reconciliació i el Museu d'Art Modern. Observaran l'escultura *Thales* de l'escultor Saumells, l'analitzaran i parlaran de com es relaciona amb l'entorn. Una vegada ja al museu relacionaran l'escultura treballada amb l'*Estilita* del mateix escultor. En el taller modelaran el seu propi cos.

Adreçada a alumnes d'educació infantil.

La durada de l'activitat és de 2 hores.

"Explica'm un conte": a partir de l'explicació del conte "Hi havia una vegada una llàntia al Museu d'Art Moder..." s'endinsaran a les obres *Llàntia escultòrica* i *Cap femení* de Ramon Carreté. S'iniciaran a la conversa inventant narracions al voltant de les obres estudiades. En el taller modelaran una escultura.

Adreçada a alumnes d'educació infantil.

La durada de l'activitat és de 2 hores.

GAUDÍ CENTRE REUS:

<http://www.gaudicentre.cat/ca/content/promoci%C3%B3-escoles>

http://www.gaudicentre.cat/sites/gaudicentre/files/public_files/u28/gcr_escolars2015_fulleto.pdf

La seva oferta es centra en visites didàctiques al seu centre i en promocions combinant la visita al Gaudí Centre amb d'altres com **"Port Aventura i Gaudí Centre"**, **"Teatres de Reus i Gaudí Centre"** o **"Aquatònic i Gaudí Centre"** però cap d'aquests orientat a educació infantil.

També tenen ofereixen la possibilitat d'un taller visita **"Taller el trencadís i visita Gaudí Centre"** però orientada a cicle superior de primària i educació secundària.

Si ens centrem en l'educació infantil trobem en el seu programa educatiu una visita didàctica que la consideren una **visita dinamitzada** en la que els alumnes es disfressen d'època tot representant els personatges més rellevants de la vida de Gaudí.

La durada de l'activitat és de 90'.

Proporcionen unes fitxes i orientacions didàctiques per preparar i completar la visita.

CATALUNYA EN MINIATURA:

<http://www.catalunyaenminiatura.com/wp-content/uploads/2016/09/Oferta-Escoles-2016-17-2-1.pdf>

No oferta cap taller per escoles però si visites i circuits d'aventura. Adreçat a educació infantil trobem:

"Exposició de maquetes": aquest centre d'interpretació té més de 150 maquetes a l'aire lliure realitzades a escala en el taller del propi centre. Cal destacar que hi ha una important exposició d'obres del romànic i del gòtic, així com l'obra completa de l'arquitecte Antoni Gaudí.

"Circuits d'aventura": ofertat per tots els nivells. En el cas de l'educació infantil està adreçat a partir de 3 anys i fins a 1,30 metres d'alçada.

"Exposició de maquetes + granja mòbil": a més de la visita a l'exposició de maquetes als alumnes podran conèixer els animals d'una granja. Els educadors explicaran les característiques de cada animal.

"Paquet combinat": és una combinació de l'exposició de maquetes, el circuit infantil, la visita al taller on es construeixen les maquetes i un viatge en tren per tot el recinte.

CENTRE MIRÓ:

<http://www.centremiro.com/planes/centreMiro.php>

No especifica cap tipus d'activitat ni de proposta educativa per les escoles. Enviat un correu per tal de tenir informació més concreta no he rebut cap tipus de resposta.

CASA-MUSEU PALAU FERRE:

http://www.montblanc.cat/lavila/equipaments/museu_palau_ferre

No especifica cap tipus d'activitat ni de proposta educativa per les escoles. Enviat un correu per tal de tenir informació més concreta no he rebut cap tipus de resposta.

MUSEU DIOCESÀ DE TARRAGONA:

<http://museu.diocesa.arquebisbattarragona.cat/activita.htm>

El Camp d'Aprenentatge de la ciutat de Tarragona organitza visites guiades a la Catedral i el Museu Diocesà de Tarragona, amb el seu propi material didàctic, però no té cap taller en el seu programa. En referència a educació infantil no té cap proposta concreta. Les activitats estan adreçades a les següents franges d'edat: "El zoo petri" (6-7 anys), "Descobreix els secrets de la Catedral" (8-12 anys), "La Catedral de Tarragona" (13-14 anys), "El Museu Diocesà" (15-18 anys), "Vitralls i vitrallers" (15-18 anys) i "El taller de l'escriptura" (15-18 anys).

MUSEU DEU (EL VENDRELL):

<http://www.museudeu.com/activitats-pedag%C3%B2giques/>

La seva oferta es basa en visites dinamitzades al Museu, visites patrimonials pel Vendrell i el barri marítim de Coma-ruga, visites a l'aula de l'escola i activitat teatral per Sant Jordi amb el títol de "La princesa Margarida" adreçada, aquesta última, a cicle inicial de primària. Observem com no oferten cap tipus de taller per cap cicle. Si ens centrem directament en l'educació infantil trobem:

Visites a l'aula:

"Dibuixa'm un conte": prèviament a la visita al museu proposen anar a l'aula de l'escola dels alumnes per tal d'explicar un conte que els motivi per la visita posterior al Museu Deu.

"I tu què pintes?": si la classe de l'escola té un nom concret d'un artista, el museu es trasllada a l'aula per apropar el personatge en qüestió als alumnes.

Visites dinamitzades al museu:

"Canta'm un quadre": és una visita per els sales del museu dedicades a pintura per tal de treballar la interpretació de l'obra d'art a partir de materials de suport i cançons que pertanyen al repertori tradicional català.

Adreçada a P-2 i P-3.

Durada de l'activitat: 45'.

"La caixa dels sons": és un recorregut per la primera i segona planta del museu on estan exposades les col·leccions de pintura contemporània. És una visita dinamitzada amb recursos material i sonors.

Adreçada a P-4.

Durada de l'activitat: 45'.

Visites patrimonials al Vendrell:

"L'escultor al carrer": es tracta d'una visita patrimonial per la vila del Vendrell acompanyats d'un educador del museu. L'objectiu és conèixer les escultures públiques del municipi. Treballaran la ubicació de l'obra, les materials constructius i la interpretació.

Adreçada a P-5.

La durada de l'activitat és de 1 hora.

CENTRE D'ART LA PANERA DE LLEIDA:

<http://www.lapanera.cat/>

És un centre que segons les seves paraules *"és una plataforma de producció, difusió, formació i exhibició de les arts visuals al nostre país i pretén ser un instrument que estableixi ponts entre la creació visual i la creació produïda en d'altres àmbits culturals. Al mateix temps, amb les exposicions i activitats generades, aspira a ser un centre de*

reflexió que vinculi les arts visuals amb les diverses problemàtiques que genera la nostra societat".⁸

Referent a educació infantil oferten visites en funció de l'exposició que tenen en cada moment, com és el cas de "**Natural i Artificial**". Aquesta activitat és dinàmica on els infants podran crear i experimentar aquests dos conceptes segon les paraules de l'Helena Ayuso.⁹

Proporcionen un dossier educatiu pels docents amb la informació i propostes d'activitats.

⁸ Font: <http://www.lapanera.cat/home.php?op=3&module=editor>

⁹ Una de les responsables del servei educatiu del centre.

MUSEU DE MÚSICA DE BARCELONA:

http://w110.bcn.cat/portal/site/MuseuDeLaMusica/index7a88.html?vgnextchannel=000000285754148VgnV6CONT000000000000RCRD&tema=0056902000000&action=acte&lang=ca_ES

És un museu que ofereix visites dinamitzades des d'educació infantil fins a educació secundària i un taller destinat a cicle superior de primària i a tota l'educació secundària. També té a la seva programació algunes exposicions com "Guitart ON/OFF" del 20 de setembre de 2016 fins al 27 de novembre del 2016, i "La gran nit del rock català" del 20 de maig de 2016 fins al 8 de gener del 2017.

Si ens centrem exclusivament en educació infantil trobem que oferten exclusivament visites dinamitzades:

"De puntetes... Descubrim el Museu!": té la modalitat de visita dinamitzada o visita lliure.

El material que proporciona el Museu ha de servir per introduir a la classe un misteri a partir d'unes cartes i de materials que ha enviat el museu. A l'arribar al museu recorreran les sales de la col·lecció observant, escoltant, identificant, descobrint o ballant amb la companyia d'un educador del propi museu.

Adreçat a P-3, P-4 i P-5.

La durada és de 60'.

"Vine a trobar el teu instrument amic": també té la modalitat de visita dinamitzada o visita lliure. Es tracta d'un recorregut per les sales del Museu a partir d'un joc participatiu. El grup classe es dividirà en diferents equips que hauran de buscar, identificar i reconèixer els sons dels instruments ajudats per les imatges d'aquests. La visita acaba a la Sala d'Interactius, on podran experimentar directament amb instruments i maquetes sonores.

Adreçat a P-5 i cicle inicial de primària.

La durada és de 60'.

El museu proporciona informació addicional a les escoles per tal de preparar les activitats prèviament a l'aula. A la vegada proporciona varies dates al llarg del curs, en el que programa un curs de formació molt recomanable per poder treure el màxim de profit a les activitats amb els seus alumnes. I més recomanable encara si opten per la visita lliure. El material que proporciona és prou bo, explicatiu i útil. El podem trobar a la pròpia pàgina web.¹⁰

ANÀLISI DE L'OFERTA D'ACTIVITATS I TALLERS

Analitzats un total de trenta-cinc museus observem com les activitats programades per a grups escolars van des de les tradicionals visites guiades, passant per la combinació de visita-taller, tallers, representacions teatrals, visites al patrimoni, concert i ofertes combinades de varies d'aquestes propostes. Excepcionalment, hi ha algun museu que ofereix la possibilitat de fer un taller o activitat a la pròpia aula de l'escola en format de conte com és el cas del Museu Deu o el Museu Abelló. Aquest darrer ofereix el taller-visita "Obrim l'armari" que els alumnes comencen a treballar a l'escola amb la possibilitat de fer independentment un taller a l'aula de l'escola després de la visita. Es tracta, senzillament, de dibuixar una postal inspirada en l'obra de l'artista. Activitat que fàcilment pot fer qualsevol mestre sense l'ajuda d'un museu.

¹⁰ Font:

http://w110.bcn.cat/portal/site/MuseuDeLaMusica/menuitem.a0c89927b13869d6916c174720348a0c/index20dc.html?vgnextoid=0000001125064664VgnV6CONT0000000000RCRD&vgnextfmt=formatDetall&lang=ca_ES

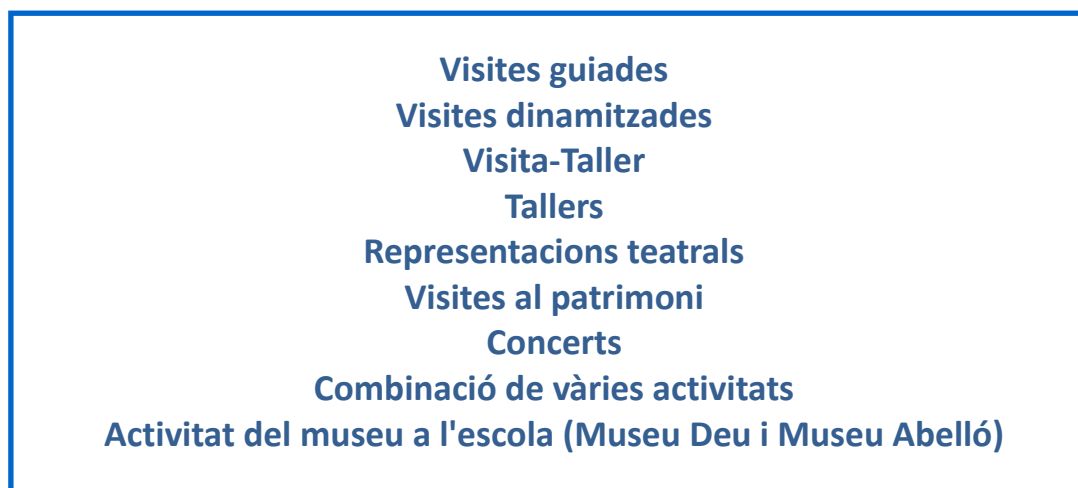

Figura 6. Activitats programades pels museus pel públic escolar. Font pròpia

De tota aquesta varietat d'activitats resumides a la figura 6, si ens centrem en el tema que ens interessa, que és l'educació infantil, les ofertes no són tan variades. En ocasions, ni tan sols existeix cap tipus d'activitat, o senzillament és una adaptació de l'oferta que hi ha per altres edats i que en aquest cas reaprofiten per a aquest nivell educatiu. Dóna la sensació de que no ha estat meditat, ni pensat, ni creat per ells en concret. Faltant, en aquests casos, les particularitats concretes necessàries per poder crear una bona activitat per aquest cicle educatiu tan particular i especial.¹¹

La primera idea era analitzar exclusivament els tallers d'art que és el tema que ens ocupa en aquesta recerca. Però davant de la realitat de que són pocs els museus analitzats que els ofertin i que tan interessant pot ser una visita com un taller, hem decidit fer un estudi més ampli, amb tota l'oferta educativa en general, però sempre destinada a l'educació infantil.

Ja hem comentat que no tots els museus oferten activitats per aquesta franja d'edat. Preguntats per la seva oferta pels més petits, la resposta habitual és que no ho tenen contemplat en el seu programa educatiu, de moment (veure figura 7). Trobaríem en aquesta situació museus com el Museu de la Garrotxa, el Museu de Valls, el Museu

¹¹ Tema que tractarem més àmpliament a l'apartat dels tallers d'història de l'art a educació infantil.

Picasso de Barcelona, la Fundació Suñol, el Gaudí Experiència, el Museu d'Art Santa Mònica, el Museu de Reus o el Museu Diocesà de Tarragona, entre d'altres.

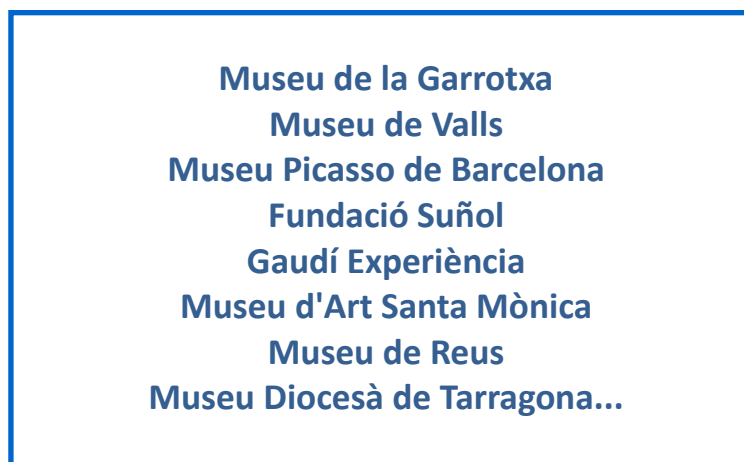

Figura 7. Alguns dels museus que no treballen amb Educació infantil. Font pròpia

Ens sorprèn que museus tan importants com podria ser el Museu Picasso de Barcelona no tingui una programació específica per educació infantil. I més, com veurem més endavant, quan l'artista Pablo Picasso és un dels més escollits per les escoles per treballar a l'aula, si més no amb els tallers d'Schola Didàctica Activa S.L. Es tracta d'un taller que les escoles el demanen habitualment, i fins i tot hi ha demanda a fi que l'empresa assumeixi visites comentades al Museu en tant que la institució no les oferta. Cal destacar també que centres de nova creació com ara el Gaudí Experiència no contempen la possibilitat d'ofertar cap activitat per aquests alumnes d'infantil, cosa inversemblant si tenim en compte que, a tocar, hi ha el Parc Güell al costat, i que precisament la visita a aquest parc es habitual per part dels cursos d'Educació infantil.

Podem constatar altrament que hi ha una sèrie de museus que centren la seva proposta educativa, destinada als infants més petits, en ensenyar les sales del museu amb una visita més o menys tradicional. Això si, tots les oferten com a **visites dinamitzades** (veure figura 8) especificant que acompanyen el recorregut per les sales amb algun material didàctic per tal d'atreure l'atenció de l'alumnat. Tal és el cas de:

- MNAC amb la visita "So i color" on ensenyen objectes que tenen a l'interior d'una caixa.
- La Biblioteca Museu Victor Balaguer que s'ajuda d'uns puzles de grans dimensions que representen peces que hi ha exposades a les sales i que hauran de buscar una vegada fet el trencaclosques. Molt més manipulatiu que l'anterior ja que aquí no han d'observar exclusivament sinó que poden tocar, investigar i crear per després buscar per les sales i identificar.
- El Museu Episcopal de Vic acompanya la visita d'imatges que hauran de relacionar amb les històries i peces del museu que explica l'educador acompanyant. Aquí la manipulació i creació de l'alumne no existeix però sí el fet d'haver de relacionar imatges amb objectes.
- El Museu d'Art Jaume Morera i el Museu de Lleida Diocesà i Comarcal també acompanyen la visita d'objectes.
- El MEAM amb la seva visita dinamitzada "Niu d'artistes: obrim un conte" el museu proporciona a l'escola, prèviament a la visita, un material on el Xiu, una titella, és el protagonista. Aquest els ajuda a preparar la visita al museu amb un quadern que anomenen "Quadern educatiu". Quan ja tenen aquesta feina feta ja estan preparats per visitar el museu. El Xiu els rep juntament amb un educador i un material didàctic que els ajudarà a descobrir la col·lecció del museu a partir del llenguatge plàstic. En aquesta activitat es veu com realment està pensada per aquesta franja escolar i com primer volen motivar a l'alumnat per aconseguir que vinguin amb ganes de participar en la visita que tenen preparada al museu.
- El Teatre Museu Dalí ofereix visites guiades en les que han de trobar una sèrie d'objectes habituals en els quadres de l'artista com rellotges tous, formigues, mosques, roques... Aquests l'educador els ensenya abans de començar la visita i els alumnes els han d'identificar en els quadres que els aniran ensenyant per les sales.
- El Gaudí Centre de Reus disfressa als visitants de l'època representant els personatges més importants de la vida de Gaudí. La resta de la visita és una visita tradicional.

- El Museu Diocesà i Comarcal de Solsona ofereix una única visita per aquesta edat on a partir d'una taula de l'altar de Sant Andreu de Sagàs treballaran sobre la festivitat del Nadal. Com a resultat del tema que treballen és una activitat molt centrada en una època de l'any però molt adequada per aquest cicle educatiu encara que sigui una visita tradicional típica.

Una altre manera d'ofertar les visites és com ho fa el Cosmo Caixa que les anomena "**visita narrada**" (veure figura 8). En el cas "Ming. L'imperi daurat" els alumnes descobriran les sales del museu a partir de contes i llegendes xineses.

El tradicional nom de "**visita guiada**" (veure figura 8) és el que fa servir el Museu Vil·la Casals o el Museu d'Art Contemporani de Barcelona per anunciar aquest servei. Tanmateix el primer la tipifica com una visita dinamitzada ja que el recorregut per les estances de la casa del gran violoncel·lista es complementa amb audiovisuals que mostren la persona, l'artista, el seu sentiment, la seva música i el seu reconeixement internacional. Tot això en un magnífic marc paisatgístic a tocar del mar.

Diferent és la proposta de visita de la Fundació Miró de Barcelona que les qualifica dins del bloc de "**Visites experiencials**" (veure figura 8). Aquestes van acompanyades d'un treball previ a l'aula que es prepara directament amb els documents del propi museu amb una sessió informativa adreçada als ensenyants. En concret defineixen aquest tipus de visites experiencials com a basades en l'observació, el joc i la creació. I el resultat és una visita guiada per un educador que fa que es fixin en conceptes concrets durant el recorregut com seria el tema dels colors amb l'activitat "Miró. Somnis de colors".

Analitzats tots els tipus de visites que ofereixen els museus estudiats es pot concloure que tot les visites guiades es tipifiquen com dinamitzades, experiencials o narrades és una manera de treballar en la qual l'alumne ha d'estar molt atent a l'explicació de les obres d'art i la seva implicació, participació i creativitat és molt baixa. Les visites més innovadores, tot i que poques vegades assolixen una participació activa per part dels participants, són les que anomenen "**visita-taller**" (veure figura 8). En alguns casos es tracta d'una visita a les sales del museu combinat amb una activitat a l'aula taller. En

d'altres és fer, senzillament, alguna activitat, dansa o expressió corporal a les mateixes sales del museu i durant la pròpia visita comentada. Alguns exemples explicatius d'aquest model són:

- MNAC: té dues propostes d'aquestes característiques per educació infantil "Dansa de fades i follets" i "Història en relleu". La primera es basa en que la fada Goteta presenti a d'altres fades i follets que estan en les obres del museu. Ho treballen a partir de l'expressió corporal, la dansa i la música. La segona proposta busca apropar a l'infant a l'ofici de l'escultor, a les seves eines i materials. Aquesta seria la part del taller per passar després a visitar el museu trobant diferents escultures fetes d'aquest material en qüestió.
- La Biblioteca Museu Victor Balaguer proposa una visita taller amb el nom "Formes, textures i colors" que està vinculada a una exposició que visitaran i posteriorment en el taller es faran la seva pròpia d'art contemporània.
- El Museu d'Art Jaume Morera segueix la mateixa línia d'activitat. Primer observen les col·leccions del museu i comparen diferents períodes de l'art per passar, posteriorment, a l'aula taller on treballaran i descobriran diferents tècniques artístiques i realitzaran la seva pròpia obra abstracte.
- El Museu d'Art de Girona ofereix tres activitats amb aquesta estructura "Una història de colors: el groc, el vermell, el blau..." on mitjançant un conte explicaran la història de tres colors i és a partir d'aquí que comencen a explicar les obres del museu. Al taller experimentaran amb la barreja de colors primaris per crear de nous. El treball dels colors és fonamental a educació infantil i aprofitar les obres del museu per treballar-los em sembla correcte, però la part del taller penso que és una activitat que està molt abast dels mestres per poder-la fer a la pròpia escola sense necessitat de visitar un museu. Un altre proposta que tenen és la "Dansa dels animals fantàstics" on descobriran els animals que estan representats a les obres del museu i tots plegats ballaran la dansa dels animals. I per últim amb l'activitat "El drac: un museu ple d'històries" explicaran algunes llegendes representades en obres del museu i en el taller ells hauran de dibuixar la seva pròpia història.

- El Museu de Lleida Diocesà i Comarcal dóna la possibilitat de fer una visita guiada combinant-la amb diferents tallers i fins i tot amb una obra de teatre. Amb l'activitat "*Pinotxo i l'artesa de fusta*" a l'aula taller aprofiten per explicar la feina del fuster amb el conte de Pinotxo. Una vegada que ja saben que es pot fer amb un tros de fusta visiten les sales del museu buscant obres fetes amb aquest material. La combinació d'explicar un conte per introduir un ofici i la utilitat d'aquest està molt bé pensat però l'alumna ha d'estar tota l'estona atenta a l'educador sense poder manipular ni crear en cap moment. També ofereix un altre que és el "*Fem d'arqueòleg al Museu de Lleida*" on han de relacionar els continguts de les sales del museu amb unes peces que tenen una maleta didàctica. El títol de l'activitat és molt engrescador però realment l'alumne en cap moment ha de fer d'arqueòleg ni ha d'experimentar les sensacions que aquest té quan exerceix la seva professió.
- El Museu d'Art de Sabadell només oferta un taller visita que és "*Mira qui et mira. Els retrats de la col·lecció permanent*" on a partir d'un personatge d'un quadre expliquen un conte i fan que observin les expressions i sentiments que representen. Darrerament està molt de moda treballar a partir de les sensacions i els sentiments, però en una activitat anomenada visita taller es fa difícil treballar únicament aquest tipus de conceptes. D'altra banda és una activitat que el mestre podria plantejar-se a l'escola sense necessitat de haver de traslladar-se fins al museu. En aquest cas, la única part que podríem dir que no està a l'abast és precisament l'obra original, naturalment aquest contacte és important, però no necessàriament justifica l'esforç i la despesa de sortir de l'escola i dirigir-se fins al museu.
- El Museu Abelló ofereix dues possibilitats visita taller i també visita taller amb concert de piano. Com és habitual primer es visiten les sales del museu destacant elements concrets com els colors, les formes i els materials. A continuació passen a treballar a l'aula taller on experimentaran amb espelmes i colors o bé podran modelar en tres dimensions amb materials plàstics i reciclats. Si han contractat l'opció de concert de piano després vindria aquesta audició. És una activitat ben orientada curricularment amb el treball sobre els colors i les formes. A més a més, els tallers proporcionen a l'alumnat la possibilitat de crear i experimentar.

- El Museu del Cau Ferrat oferta per educació infantil exclusivament dos visites taller, "Pintem l'auca" i "Pintem un vitrall". En els dos casos aprofiten la visita al museu per destacar la importància de les auques en el primer cas i dels vitralls en el segon. I posteriorment passar a l'aula taller on bé hauran d'acolorir la seva pròpia auca, compondre el fil argumental de l'obra i memoritzar alguns rodolins senzills. O bé realitzar-se a través d'un acetat els medallons de vitralls que han vist. Aquest museu aprofita per visitar alguns elements destacables de la seva col·lecció i posteriorment jugar amb la creativitat dels alumnes per tal de fer-se la seva pròpia auca o bé el seu vitrall.
- El Museu d'Art Modern de Tarragona que oferta una àmplia oferta per aquest cicle educatiu des de la vessant de pintura, collage, tapís, gravat i escultura. Amb una durada de dues hores totes les seves activitats i uns tallers bastant originals.

Si analitzem en conjunt totes aquestes propostes ofertades pels museus, en quant a visites taller, observem que en molts casos és limiten a la descoberta dels colors i les formes, a partir d'exemples de les sales del museu. Usualment es deixa el taller en un segon pla, on l'experimentació i la manipulació sovint és poca o, senzillament, anecdòtica. Cal entendre que un mestre quan pren la decisió de sortir de l'escola, amb la feina i cost que això comporta, ha de ser per dur a terme una sèrie d'activitats que a l'aula no tenen possibilitats de fer. I també amb l'objectiu de despertar l'interès i els sentiments de l'alumne, com també introduir una sèrie de nous aprenentatges. Si de resultes de la visita solament poden fer activitats que ells ja podrien fer sense esforç en el centre escolar l'interès es redueix al fet que l'alumne vegi per primer cop una obra d'art. Òbviament això es important i interessant però no sabem si justifica prou l'esforç del desplaçament per part de docents i famílies. Un cas diferent és, per exemple, el del Museu del Cau Ferrat on realment porten a terme una activitat de creativitat a partir de tot allò que han treballat durant la visita. No és una visita a les sales per veure tot allò que tenen exposat, sinó només allò que fa referència al tema concret del taller.

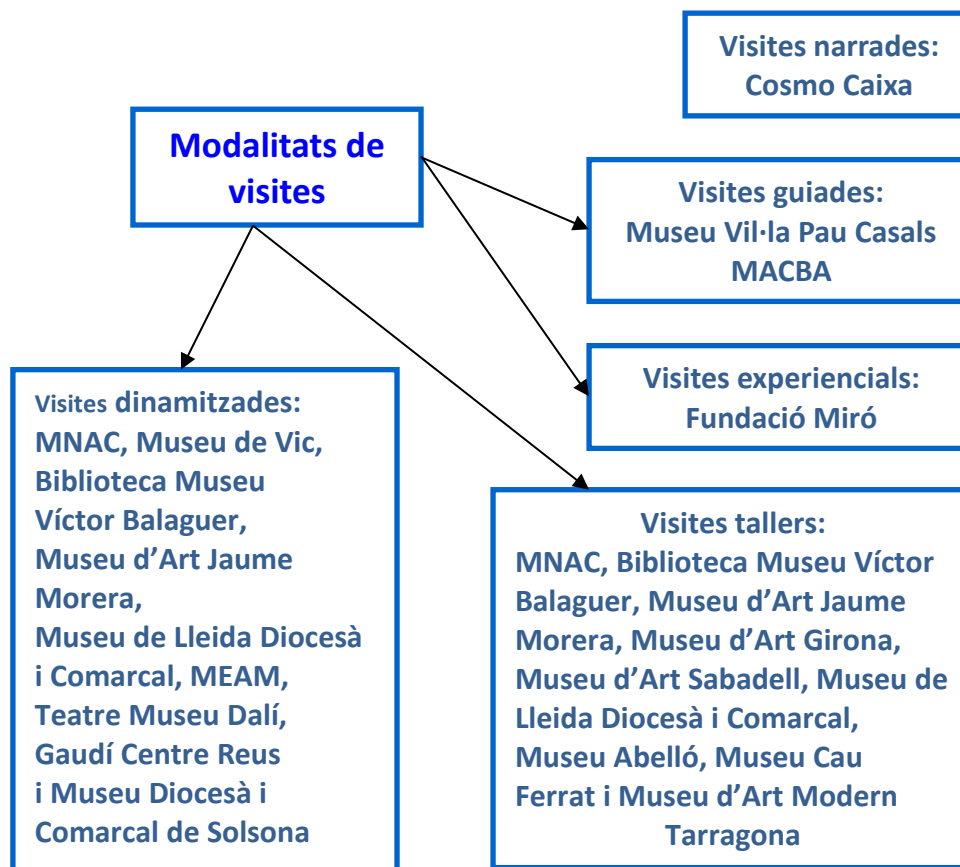

Figura 8. Modalitats de visites programades pels museus per Educació infantil. Font pròpia

Cal considerar també l'oferta explícita de tallers que trobem en els museus de la mostra ja que és allò directament relacionat amb la recerca objecte del present treball. Respecte als museus que ofereixen de manera clara tallers per educació infantil cal destacar que són pocs els que contempnen aquesta modalitat dins del seu programa educatiu, tal i com podem constatar a la figura 9. Entre els trenta-cinc museus analitzats només tres ofereixen tallers de forma explícita:

- Cosmo Caixa de Barcelona que té una gran varietat de tallers i de temàtiques però programats en períodes curts de temps. Per exemple: **"Una festa a la cuina"** que ofereixen durant un mes a final de curs. A partir d'un enigma hauran d'investigar una sèrie de fets. **"El viatge del cargol"** ofertat durant els mesos de febrer i març de 2017. Aquí es treballa a partir d'un conte i d'instruments

musicals, tot realitzant un viatge pel món del so. Aquests són dos exemples entre molts altres ja que durant tot el curs s'oferten diferents propostes, sempre per períodes curts de temps.

- El Museu Vil·la Casals: oferta dos tallers per educació infantil "**El bosc de la música**" adreçat a llar d'infants. A partir d'un conte aproparan el violoncel als nens. L'altre taller és "Escoltem i provem un violoncel" que proporcionarà la possibilitat de descobrir el funcionament dels instruments de corda experimentant amb el violoncel.
- La Fundació Miró de Barcelona que dins de la seva programació compta amb tres tallers diferents. Tots ells, exclusivament, per P-5. "**Esquitxades**" és una proposta performativa. "**De peus a terra**" que es centra en l'observació i el treball del paisatge i "**A petita escola**" on una vegada que analitzen in situ l'arquitectura de l'edifici de la fundació es dirigeixen cap a l'aula taller on hauran de muntar una maqueta a escala de l'edifici que han visitat. Aquests tres tenen una durada aproximada de tres hores.

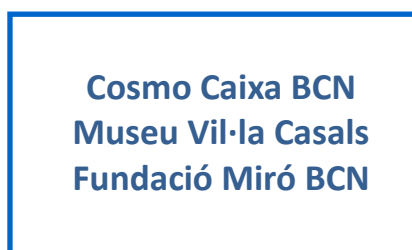

Figura 9. Museus que oferten tallers per Educació infantil. Font pròpia

Amb aquesta aproximació hom pot comprovar com l'oferta d'art centrada en el format taller és molt escassa en els nostres museus. A més, excepte els de la Fundació Miró, la resta són activitats curtes i no sempre sobre temes curriculars. Arribats a aquest punt podem comparar les diferències d'aquests tallers amb els que oferta l'empresa Schola Didàctica Activa. Per poder fer aquesta comparació hem d'aproximar que el que s'entén com a taller, què s'espera d'ell, quines parts ha de tenir, quins objectius s'han d'assolir amb ell, quina durada...

CAPÍTOL 6. CONTEXT DE LA RECERCA

Analitzada l'oferta de 35 tallers d'història de l'art passem a analitzar les propostes de Schola Didàctica Activa S.L., una empresa de serveis dedicada a la didàctica de les ciències socials que ha generat productes adreçats al conjunt de les etapes educatives, des de l'educació infantil fins a educació secundària. El propòsit d'aquest capítol és establir les diferents modalitats d'activitats que s'han ofertat i els objectius fonamentals d'aquestes. Volem demostrar que les repercussions dels tallers implementats van ser positives, que els tallers van incidir en la formació dels infants i que van comptar amb un alt nivell de satisfacció. La hipòtesi a demostrar, a partir de les enquestes i les entrevistes a docents i experts, indiquen que els èxits assolits es fonamentaven en l'experiència i major coneixement dels l'objectes d'estudi per part dels educadors de l'empresa, sobre els temes concrets i en la possibilitat que tenien de preparar materials didàctics actualitzats, complets i específics.

L'any 2015 l'empresa Schola Didàctica Activa va celebrar el seu vint-i-cinquè aniversari. Per tal de celebrar l'efemèride es va preparar un dossier en el qual es parlava de la

importància de l'empresa i dels valors que volien representar i defensar. Sota l'epígraf "Conèixer el passat per construir el futur" (Boj, 2015), s'expressaven les idees motòriques del projecte:

«Aprendre del passat i de la petjada que el temps ha deixat en el nostre entorn, no només ha de servir els nostres joves per saber d'on venim i a on anem, la Història és una ciència que cal conèixer des del seu mètode de recerca. Des d'Schola. Didàctica Activa creem i realitzem activitats didàctiques que tenen la finalitat de donar als alumnes instruments perquè treguin les seves pròpies conclusions del que va passar en altres temps. La metodologia que desenvolupem té la finalitat d'enfortir l'esperit científic, i les capacitats creativa i crítica en els alumnes.»

Amb aquest objectiu, i durant vint-i-cinc anys, es busca la congruència entre les pròpies idees i coneixements i el pensament i possibilitats dels infants. És en aquest sentit que l'activitat principal de l'empresa esdevingué, precisament, preparar estratègies i recursos per tal que els escolars tinguessin interès respecte a allò que s'havia de treballar. Fonamentar el coneixement de la vida en el passat a partir de les fonts d'informació primàries que el mateix passat ens ha deixat, es a dir entendre que l'estudi del passat és un afer científic, ha estat una de les característiques més destacables de la política de l'empresa. Al llarg de la seva trajectòria Schola sempre ha defensat que, com a societat, només podem construir el nostre futur en tant que siguem capaços de conèixer i interpretar el passat.

PETITA HISTÒRIA DE SCHOLA DIDÀCTICA ACTIVA

El curs 1990-1991, un grup de joves emprenedors i apassionats pel passat i per la didàctica van començar a crear activitats pràctiques i experimentals per implementar-les a les aules i en els entorns patrimonials. En aquell moment el concepte Taller d'Història amb prou feines existia, però a les aules hi havia la necessitat de complementar les classes tradicionals amb activitats dinàmiques i materials especials que donessin el protagonisme de l'aprenentatge als alumnes.

En un inici van començar la seva experiència empresarial amb els "Tallers de Prehistòria", ja que la seva formació venia del camp de la prehistòria i l'arqueologia. I poc temps després vam anar ampliat l'oferta, a partir de les demandes dels mestres i professors que s'anaven posant en contacte per tal de traslladar les seves necessitats i demandes. En aquell primer moment, bàsicament treballaven per educació primària amb tallers centrats en prehistòria i en la història general. De seguida va arribar, però, la creació d'un taller de geografia, en concret, sobre la geografia de Catalunya, adreçat a cicle mitjà i superior de primària.

Al mateix temps es van iniciar en les visites al Patrimoni que es realitzaven a partir de l'observació i participació de l'alumnat. S'ofertaven visites molt diverses com ara "Vine a conèixer les coves de Serinyà", "Vine a conèixer Barcino", "Vine a conèixer Empúries", "Vine a conèixer Tarraco". A poc a poc, i així com passaven els cursos escolars, es va ampliar l'oferta de visites en espais patrimonials amb propostes com "Vine a conèixer la Barcelona medieval", "Vine a conèixer la Girona medieval", "Vine a conèixer la Barcelona modernista", "Vine a conèixer la revolució industrial a Terrassa" o "Vine a conèixer una colònia industrial: la Colònia Sedó", entre d'altres. Aquestes visites també adreçades bàsicament a allò que en aquell moment eren els cursos de 5è, 6è, 7è i 8è d'EGB.

Poc temps després van començar a col·laborar amb alguns museus de Barcelona, i és va posar en marxa el programa de colònies d'Història, i és va anar consolidant un equip de treball que pogués fer front a les demandes.

Isabel Boj, administradora de l'empresa afirmava que:

«La major part dels nostres clients ho són des de fa molts anys. Al llarg dels vint-i-cinc anys d'Schola, ens hem esforçat en satisfer les feines encarregades, adaptant-nos tant com fos possible a les necessitats específiques que se'ns plantejaven. Estem acostumats a treballar en equip i ens agrada adaptar-nos i sumar per aconseguir grans resultats. Per nosaltres la feina és aprenentatge i cada nova oportunitat de feina esdevé una nova experiència que sumem.» (Boj, 2015)

L'equip d'Schola va crear totes les activitats que portava a terme, però també inventava i dissenyava tots els materials que les complementaven, ja fossin maquetes, plafons on relacionar conceptes, trencaclosques, objectes, rèpliques, jocs "memory", jocs de cartes, jocs de taula, etc... Tot seguit mostrem una petita part de la gran varietat de material que durant tots aquests anys es vana anar generant (figures 10, 11, 12 i 13). Els primers materials més rudimentaris van ser substituïts per noves propostes més atractives aconseguides també gràcies als avenços tecnològics.

Figura 10. Maqueta del claustre d'un monestir medieval. Schola Didàctica Activa S.L.

Figura 11. Maqueta de l'Eixample de Barcelona. Schola Didàctica Activa S.L.

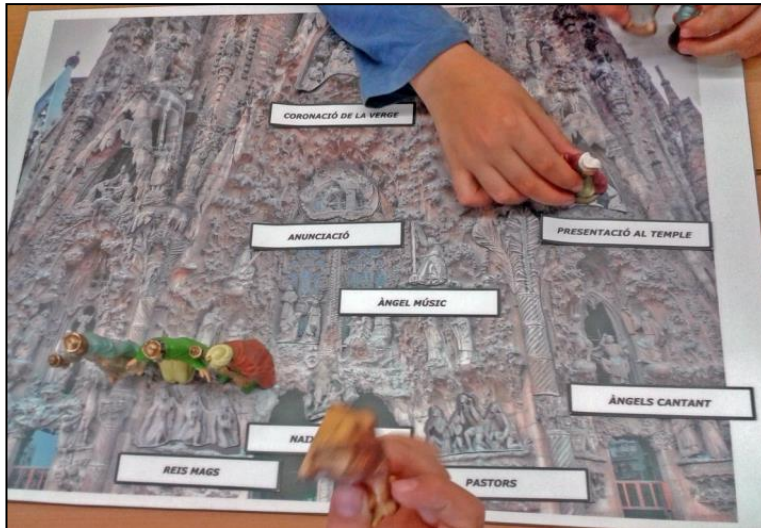

Figura 12. Làmina imantada amb un dibuix de la Sagrada Família d'Antoni Gaudí. Schola Didàctica Activa S.L.

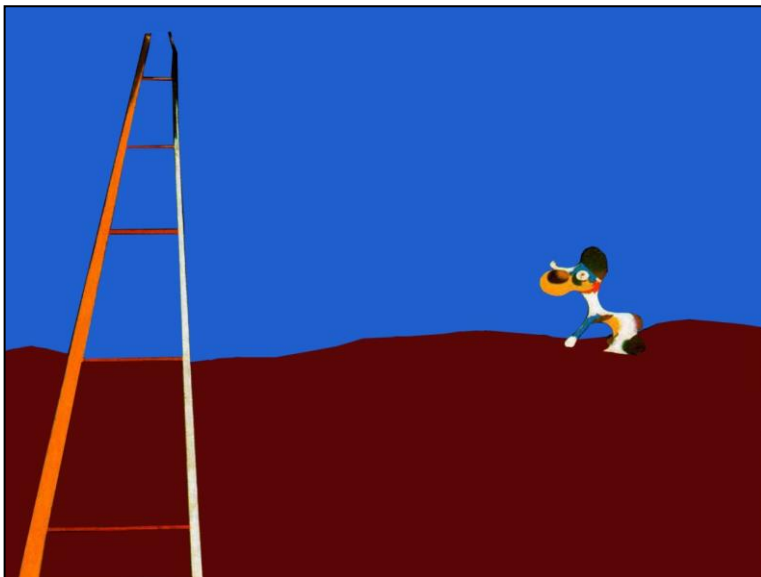

Figura 13. Lona del taller de Joan Miró. Schola Didàctica Activa S.L.

L'àmbit de treball es va projectar a escoles, instituts, museus, ajuntaments, espais patrimonials, les escoles d'Andorra gràcies a contractes amb el govern d'Andorra i totes aquelles empreses i institucions que volien posar en valor el seu passat. Aquesta dinàmica es vehiculava a de materials, exposicions existents o amb l'aportació del material didàctic de l'empresa, o bé amb la creació de noves activitats amb material també de nova creació per aquells que ens contracten.

L'equip

En un inici l'equip es va formar per un grup de llicenciats i amics de carrera que en acabar els estudis van decidir buscar sortides professionals innovadores. En el moment d'escriure el present treball l'equip està format per llicenciats o graduats en Història, Història de l'art, Humanitats o Educació Primària i que, a més a més, incorporen altres qualitats:

- Formats específicament en didàctica de l'Arqueologia, de la Història, de l'Art i del Patrimoni.
- Implicats en el coneixement del passat del territori.
- Compromesos amb la qualitat de l'ensenyament.
- Compromesos amb la racionalitat del procés de coneixement.
- Interessats per introduir als alumnes en la metodologia pròpia dels historiadors, basada en el **mètode científic**.

Figura 14. Equip d'educadors. Schola Didáctica Activa S.L. 2017

Productes didàctics

Amb la idea i el convenciment d'ajudar didàcticament a la comunitat educativa Schola sempre ha intentat innovar buscant la manera de facilitar l'ensenyament de les ciències socials. Per aquest motiu s'han pensat recursos diferents per poder oferir als clients, com ara la creació de maletes didàctiques, dossiers pels professors i mestres, quaderns didàctics pels alumnes, creació de visites i tallers per altres museus...

Maletes didàctiques: el primer prototipus es va centrar en prehistòria (figura 15). Contava amb rèpliques d'eines fetes pel propi equip de l'empresa, un dossier didàctic explicatiu pel docent. Després d'aquesta primera maleta és va constatar que era imprescindible fer propostes d'activitats pels alumnes i explicar més pautadament tot el material per facilitar la feina dels mestres i professors.

Figura 15. Maleta didàctica "Eines de la Prehistòria". Schola Didàctica Activa S.L.

D'aquesta manera es vam arribar a crear maletes didàctiques que contenien rèpliques, facsímils, materials gràfics i objectes que permetien fer una investigació sobre el tema escollit, i que es presentés mitjançant un dossier informatiu acompanyat de diferents propostes didàctiques específiques (figures 16 i 17).

Figura 16. Maleta "MACOSA" i **Figura 17.** Maleta els retaules medievals. Schola Didàctica Activa S.L.

Guies metodològiques: durant uns anys Schola va col·laborar amb el Servei d'Educació de la Diputació de Barcelona (figura 18) participant en cursos de formació per docents sobre Aprenentatge Servei, i en diversos aspectes relacionats amb la didàctica de la història i el patrimoni en l'àmbit local. En aquest context de col·laboració es va desenvolupar, dins la Col·lecció Guies Metodològiques, una proposta en les relacions intergeneracionals en el marc educatiu local.

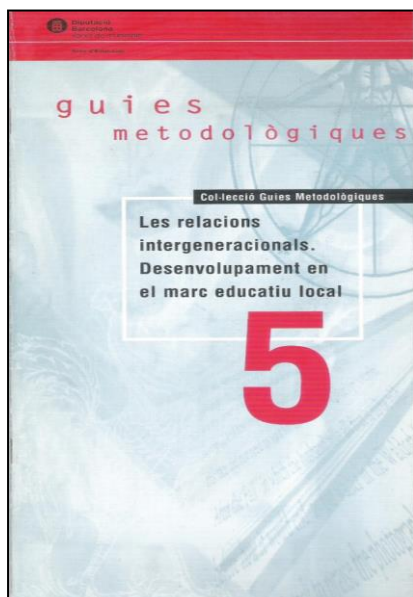

Figura 18. Guia metodològica: Les relacions intergeneracionals. Desenvolupament en el marc educatiu local. Schola Didàctica Activa S.L.

Dossiers pedagògics: s'han desenvolupat en base en base als encàrrecs que diferents institucions (figura 19) com museus o arxius han anat fent a l'empresa per tal de crear una sèrie d'activitats per poder ofertar a les escoles. Aquests dossiers inclouen els continguts (objectius, conceptes, procediments, actituds,...) d'una acció divulgativa específica, per exemple, una exposició, així com la seva transposició didàctica. També inclouen una explicació adaptada al cicle de l'ensenyament a qui vagi adreçada l'acció d'aquests continguts. Opcionalment els dossiers poden tenir com a annex un quadern de treball.

Figura 19. Quadern de treball de l'alumne (Museu del Mar de Lloret). Schola Didàctica Activa S.L.

Tallers d'Història: són activitats participatives en les quals els alumnes desenvolupen el mètode de l'historiador. L'estructura del taller té tres parts. La primera és una introducció per tal de copsar els coneixements previs que té el grup classe, a la vegada que es donen una sèrie d'informacions bàsiques sobre el tema i època a treballar. La segona part és centra en el mètode de l'historiador a partir de fonts primàries o secundàries com ara les maquetes didàctiques (figures 20, 21 i 22). Els alumnes treballen

amb materials innovadors amb la finalitat de descobrir com era la vida en un episodi concret del passat, i la tercera part és en la que exposen les conclusions de la feina feta.

En alguns casos en finalitzar el taller es reproduïen feines pròpies de l'època que s'està treballant, com és el cas dels tallers de prehistòria que sovint han incorporat experimentació quant a obtenció de foc.

Figura 20. Maqueta "Temple grec" i **Figura 21.** Maqueta "Ciutat romana". Schola Didàctica Activa S.L.

Figura 22. Maqueta "Castell medieval". Schola Didàctica Activa S.L.

Tallers d'artistes: són activitats participatives en les quals els alumnes descobreixen un artista concret a la vegada que treballen amb materials innovadors que els ajuden a aprendre, a la vegada que juguen i descobreixen. La finalitat és treballar d'una forma

diferent però curricular per tal d'extreure el màxim de profit d'aquest tipus d'activitats fent servir la creativitat i l'experimentació (figures 23 i 24).

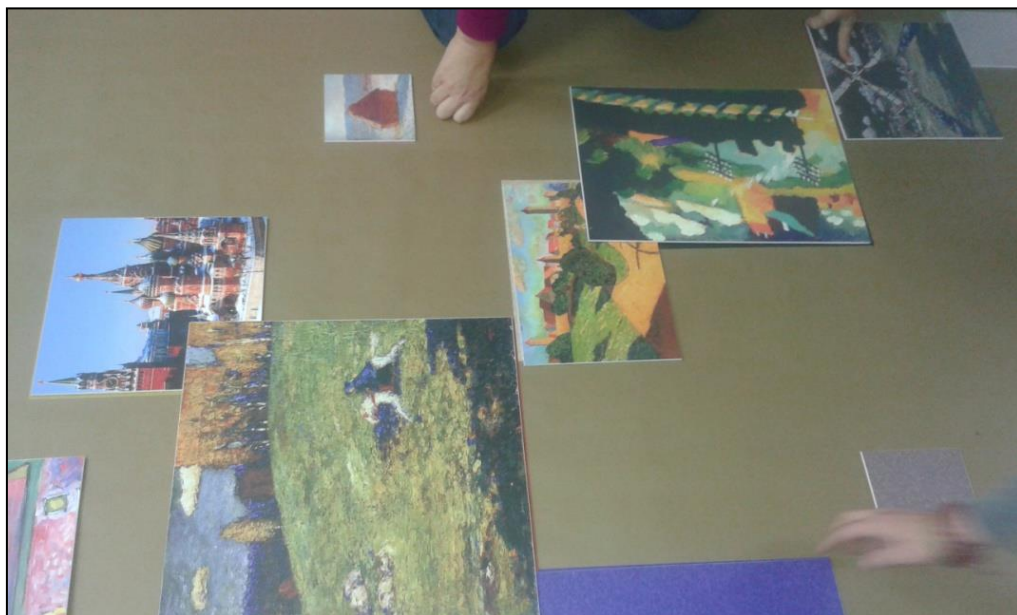
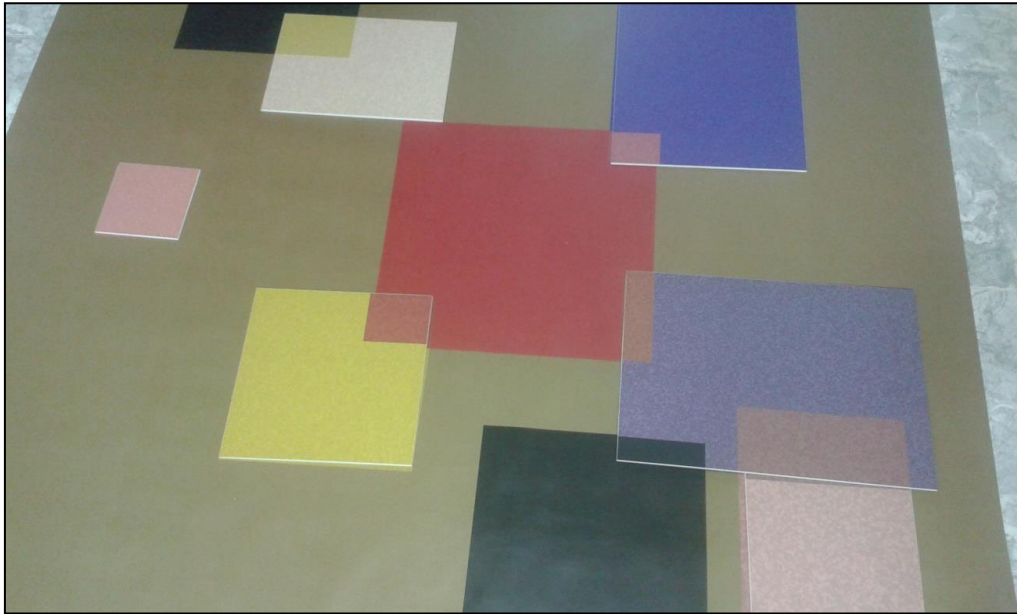

Figura 23 i 24. Part introductòria del taller de Kandinsky. Schola Didàctica Activa S.L.

Visites al Patrimoni: són activitats participatives, en les que les estratègies principals són l'observació i la deducció (figura 25). En el decurs de les visites "fem parlar les pedres", que ens expliquin qui les va posar al seu lloc i per què. Sempre tenen un quadern de treball de camp en el que l'alumne va prenent nota dels elements observats. S'intenta que els coneixements treballats a l'experiència siguin significatius, tot defugint models tradicionals explicatius en les quals el seu paper és exclusivament d'observador i receptor.

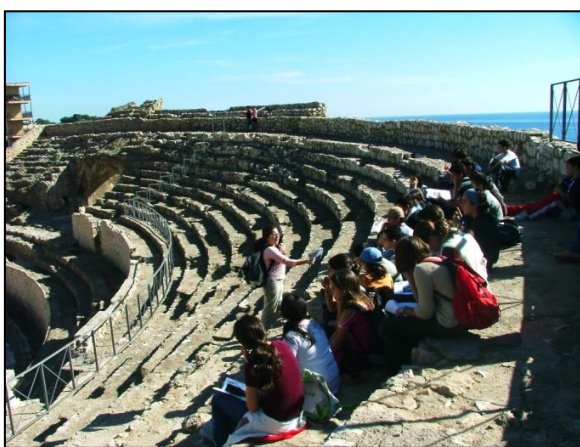

Figura 25. Visita Tarraco. Schola Didàctica Activa S.L.

Setmanes culturals: són activitats adaptades dissenyades per museus, escoles o ajuntaments, pensades per apropar a l'alumnat a una època concreta, normalment relacionada amb el tema escollit per poder treballar durant tota la setmana cultural. Així doncs, són sessions dedicades a descobrir i aprofundir en una part molt concreta del passat. Normalment es centren en activitats de descoberta complementades amb activitats molt pràctiques. O sigui, treballar a partir d'una maqueta i finalitzar amb la simulació d'una tasca quotidiana del període o del tema que s'està treballant (figura 26).

Figura 26. Elaboració d'escuts medievals pels alumnes. Schola Didàctica Activa S.L.

Colònies d'Història: són activitats amb una durada que va d'un a cinc dies, i que giren a l'entorn d'un aspecte del passat. Per treballar-lo fem servir materials propis. A més a més, per convertir el temps percebut en temps viscut, simulem algunes de les activitats que feien els nostres avantpassats (figura 27).

Figura 27. Formació en tortuga. Schola Didàctica Activa S.L.

Crèdits de síntesi: són activitats amb una durada d'un a cinc dies agafant com a fil conductor un període de la història i a partir d'ell es treballen diferents àrees implicades en un determinat curs segons la programació curricular. Seguint la idea de les colònies fem servir materials propis per tal de simular algunes de les activitats que feien els nostres avantpassats (figura 28 i 29).

Figura 28. Escritura medieval.
Schola Didàctica Activa S.L.

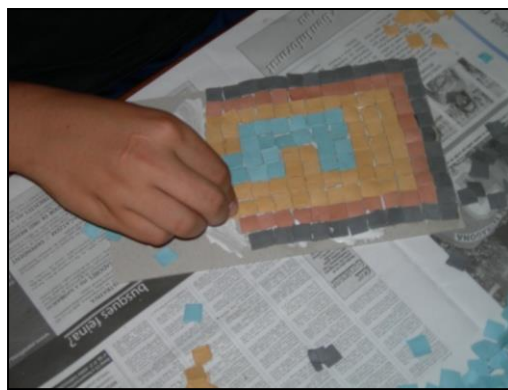

Figura 29. Fabricació d'un mosaic romà.
Schola Didàctica Activa S.L.

6.1. ELS TALLERS DE SCHOLA DIDÀCTICA ACTIVA A L'AULA

Des de l'entorn d'Schola Didàctica Activa es considera que un taller ha de ser una experiència didàctica que té com a finalitat la construcció del coneixement amb el protagonisme del propi alumne. Per aconseguir aquesta finalitat es treballa a l'entorn del mètode científic (Boj et al., 2005: 25), i no per formar investigadors, sinó en tant que aquest actua com a facilitador de les estratègies de coneixement que es fan servir en investigació històrica. Altres investigadors també defensen la idea de que els tallers didàctics han de tenir com objectiu introduir a l'alumnat en els processos d'investigació propis de la disciplina de referència (Serrat, 2005: 163).

Adaptem el mètode científic iniciant el taller amb el plantejament d'una pregunta, es continua amb la formulació d'una o diverses hipòtesis que condueixen al desenvolupament d'una investigació basada a partir d'unes fonts primàries o secundàries que ens proporcionaran coneixements que s'aportaran al grup a partir d'una exposició de les conclusions assolides al llarg del procés d'aprenentatge desenvolupat. Els tallers de ciències socials a l'aula no són activitats didàctiques simples, són activitats complexes que combinen diferents metodologies de treball que responen a una manera d'entendre l'aprenentatge de la història i a una manera de fer-la (Boj et al., 2005), tenint en compte els condicionants que intervenen en el procés d'aprenentatge dels infants i joves. Per tant, cal desgranar quins són els factors pedagògics, metodològics i la concepció històrica per poder comprendre la seva complexitat.

Els tallers han de proporcionar una sèrie d'estratègies d'aprenentatge, i una materials que no estan a l'abast dels centres educatius. Aquest serà la principal raó que motivarà al docent a buscar aquesta oferta basada en l'observació, la manipulació i l'experimentació fora de l'àmbit estrictament escolar (Boj et al., 2005: 25).

Així doncs, un taller didàctic de ciències socials, és una forma diferent d'estudiar, d'investigar i de treballar qualsevol aspecte relacionat amb la disciplina en qüestió.

Gràcies a la manipulació, l'observació, la deducció, l'empatia, les simulacions, els jocs d'estratègia i la investigació aconseguirem que l'atenció de l'alumne sigui alta i continuada. Considerem molt important organitzar les activitats tenint en compte les modalitats d'aprenentatge establertes pel PNL (programa neurolingüístic) (Boj et al., 1998: 22). Va sorgir en els anys 70, parla de les formes en què recollim, emmagatzemem i codifiquem la informació a la nostra ment. Aquestes formes les anomenen sistemes representatius i destaquen el visual, l'auditiu i el cinestèsic¹² (Serrat, 2005: 26). Hem d'intentar dissenyar activitats que captin l'atenció dels alumnes, sigui quin sigui el seu sistema representatiu principal. Una proposta és més o menys didàctica en funció de la capacitat que tingui de motivar i d'implicar al seu destinatari (Hernández, 2004: 5).

L'èxit també dependrà d'una bona estructuració del taller didàctic, d'uns bons materials didàctics que resultin atractius pels alumnes i d'una bona relació d'aquests amb l'educador. I també és fonamental que no sigui una activitat tancada, sinó que es pugui adaptar a les demandes del docent (Boj et al., 2005: 26).

Aquests didactes també han de proposar models que facilitin la feina dels docents ja que aquests no són professionals de la Història i necessiten rebre idees i recursos nous per implementar la seva pràctica quotidiana (Hernández, 2002b: 92).

6.1.1. ESTRUCTURA DELS TALLERS

Seguint amb la idea del taller concebut com "experiència didàctica" i de construcció del coneixement per part de l'alumne (Boj et al., 2005: 25) explicarem com introduïm el mètode científic per estructurar els tallers de ciències socials. Segons exposem a la figura 30, facilitarem les estratègies de coneixement necessàries, plantejarem una pregunta, formularem una sèrie d'hipòtesis i a partir d'aquí, els alumnes, realitzaran una recerca i arribaran a unes conclusions.

¹² Sistema visual són les persones que retenen més fàcilment les imatges, sistema auditiu correspon a les persones que recorden amb fidelitat i tons de veu allò que han sentit amb anterioritat, i el sistema cinestèsic aquelles persones que són molt hàbils amb les mans i transmeten amb facilitat emocions.

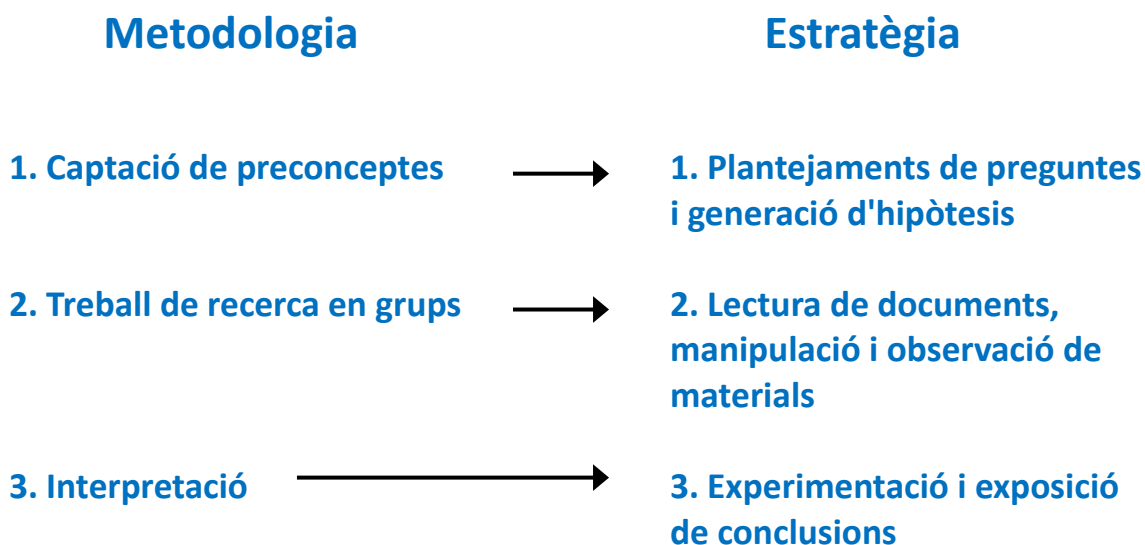

Figura 30. Estructura dels tallers. Font adaptada (Boj et al., 2005: 26)

El taller acostuma a iniciar-se amb la presentació per part de l'educador de la seva persona i del motiu de la seva presència a l'aula durant aquella sessió. A continuació, s'explica el funcionament del taller i de la feina que s'haurà de fer. Es deixa molt clar en tot moment que ells seran els protagonistes de l'activitat. Continuarem exposant la temàtica i organització a la vegada que aprofitem per intercanviar informació amb els alumnes. Es fa servir aquesta estratègia per intentar captar els preconceptes que els alumnes ja tenen i saber com adaptar-nos als seus coneixements i com orientar l'activitat. Cal insistir en que és fonamental esbrinar els coneixements previs que tenen (Ausubel, 2002). Quan el tema s'ha treballat abans, es fan preguntes directes sobre els conceptes que s'han d'investigar, quan el tema no s'ha treballat abans, cal preguntar si el poden situar en el temps i en l'espai, i entre tots aconseguir establir uns preconceptes.

La metodologia que utilitzarem per captar aquests preconceptes, a la vegada que intentem fomentar la motivació dels alumnes participants, serà a partir d'estratègies de preguntes i respostes, generant hipòtesis que seran contestades amb l'ajuda de diferents materials didàctics. En ocasions farem servir projeccions audiovisuals, observació de quadres o mapes, treball a partir d'una línia del temps, explicació de

contes o titelles per destacar algunes de les possibilitats didàctiques que tenim al nostre abast.

Amb el desenvolupament d'aquesta primera part del taller plantejarem també una sèrie de preguntes o hipòtesis que hauran de contestar amb la seva recerca i el recolzament dels diferents recursos didàctics que proporcionarem. Així doncs, durant aquesta primera part, introduïrem els conceptes que s'aniran investigant. Ens plantejarem dos objectius, el primer que l'alumnat tingui consciència de què és el que es treballarà. En segon lloc, ser capaç d'arribar a conèixer què saben els alumnes de tot allò.

Una vegada arribats a aquest punt s'organitza la classe en tres o quatre grups de recerca, dependrà de cada taller i de les seves necessitats. Habitualment s'intenta que siguin quatre, d'aquesta manera els grups són menys nombrosos. Treballant sis alumnes per grup intentem aconseguir la participació de tots ells, un factor fonamental per la nostra forma d'entendre el funcionament d'un taller didàctic.

És el moment de començar a treballar en grup per tal de fomentar el diàleg, la convivència, la companyonia, la tolerància i el respecte a la vegada que treballen exposant les seves idees i interpretacions.

Aquest treball en grup també s'organitza d'una forma concreta. En primer lloc es reparteixen al grup els textos que donen la informació necessària per poder avançar en la investigació. Quan es tracta de fonts primàries, els textos són adaptacions de documents històrics perquè l'alumnat els pugui entendre amb facilitat. També poden ser targetes informatives o fitxes amb adaptacions de fonts secundàries, també amb la finalitat de facilitar al màxim que l'alumnat els pugui processar. Un cop treballades les fonts documentals passem a tractar les fonts objectuals o maquetes. És el moment de repartir a cada grup la segona part del material, en aquest cas les peces de les diferents maquetes que hauran de construir o diferents objectes que hauran d'analitzar.

Cada grup treballa un aspecte concret del període que s'està investigant a partir d'estratègies tan habituals com la lectura i l'observació, però amb l'ajuda d'un material

didàctic atractiu: maquetes, objectes, imatges, documents, mapes, plànols, puzles o jocs de simulació. La relació existent entre aquesta varietat de materials és la que ha de possibilitar contestar les hipòtesis plantejades a l'inici. La lectura ajuda a entendre una sèrie de conceptes que facilitaran el muntatge de la maqueta o la manipulació i utilitat dels objectes, puzles, imatges o rèpliques. Quan l'alumne és conscient de la importància de la lectura per poder avançar en la recerca la seva perspectiva davant del document canvia, entenen la seva utilitat i la necessitat del seu esforç per llegir i entendre el seu significat.

Quan han llegit, relacionat, manipulat i processat tota la informació que han descobert entre tot el grup, arriba el moment de plasmar-ho en unes fitxes o quadern de treball. Llavors es procedeix a relacionar o dibuixar per tal d'interioritzar els coneixements adquirits.

La tercera part del taller és tan important com les dues anteriors. Sempre s'intenta que l'alumne entengui que tan important és ser un gran investigador com un gran comunicador. Si els científics no expliquem els resultats de les seves investigacions la societat no els podrà posar de manera positiva o negativa. És una estratègia per motivar l'alumne a parlar davant de tota la classe sense vergonya ni por. També aconseguim donar un valor afegit a la feina dels científics i a la feina desenvolupada per ells mateixos. Amb aquesta activitat també aconseguim treballar l'expressió oral i l'escolta per part de tots els alumnes cap a la resta dels seus companys.

Amb les conclusions tots els grups hauran explicat la seva recerca presentant una visió general del tema treballat. Per la seva banda l'educador haurà tingut un paper fonamental de conductor, assessor a la vegada que els farà pensar durant les tres hores de durada del taller. Durant les conclusions adoptarà un paper de moderador davant de les possibles preguntes que els alumnes es faran entre si, així com una funció de dirigir i ordenar les idees que exposin els diferents grups durant les seves exposicions.

En el cas que el taller tingui una part pràctica o experimental serà el moment de realitzar-la en finalitzar les conclusions. Aquesta part no sempre és necessària per

entendre els fets d'un període concret, d'un artista o d'una zona geogràfica. Contràriament si realitzem una activitat pràctica sense recerca prèvia podem convertir l'experiència en una activitat buida, sense contingut, encara que pugui ser molt divertida per l'alumne participant (Boj et al., 2005: 28).

6.1.2. TEMPORALITZACIÓ I NECESSITATS

Els tallers impliquen una sèrie d'activitats que necessiten d'una preparació prèvia molt important, d'unes seqüències didàctiques clarament planificades, d'uns recursos i materials didàctics adequats a les necessitats i d'uns resultats clars.

«Las potencialidades didácticas de los talleres permiten una variedad temática y de implementación casi infinitas, hecho que los convierte en propuestas idóneas para la búsqueda de espacios de encuentro.»

(Serrat, 2005: 163).

Els tallers s'han de pensar i dissenyar en funció de les necessitats dels centres escolars i dels diferents nivells de l'ensenyament amb una adaptació específica per a cada cas. Les pautes generals són:

DURADA: generalment, és de tot un matí. Unes tres hores repartides de 9 del matí a 12.30 hores fent el descans de 30 minuts per esmorzar i esbarjo. Si l'escola demana una adaptació horària concreta per necessitats específiques del centre, no hi ha problema per adaptar tant l'horari com el taller a les noves demandes. La flexibilitat i adaptació és fonamental.

ESPAI: l'aula habitual del grup és òptima pel desenvolupament del taller sempre que es pugui treballar en grup. En alguns tallers concrets es necessita canó de projecció o pissarra digital. Actualment, pràcticament totes les aules en tenen a la seva disposició. Cas contrari ens podem traslladar, per desenvolupar aquesta part inicial de l'activitat, a l'aula d'informàtica i després tornar a l'aula. És bo fer servir el seu espai habitual sobretot

quan es tracta de grups d'educació infantil en tan que és important mantenir referents i hàbits diaris.

MATERIALS DIDÀCTICS: l'escola ha de proporcionar l'espai on es durà a terme el taller didàctic. La resta de material, o el gruix d'aquest, ha de ser aportat per l'empresa encarregada de la realització del taller. Aquests materials didàctics poden ser molt diversos: materials textuais (fitxes o quaderns), materials gràfics (fotografies o mapes), materials audiovisuals, materials en tres dimensions (maquetes, objectes actuals o rèpliques d'objectes) i instrumental específic de cada disciplina (Serrat, 2005: 174). Podríem afegir alguna categoria més com materials visuals (puzles, murals, disfresses, titelles o composicions visuals) (Boj et al., 2005: 29).

CALENDARITZACIÓ: el taller s'adapta en funció del moment del procés d'aprenentatge en el que es trobin els alumnes, introducció de nous conceptes, estructuració o aplicació de coneixement. Està pensat per ser útil tant al principi del tema a treballar com a introducció o bé al final com a cloenda. S'ha d'intentar que l'èxit del taller estigui assegurat es realitzi en un moment o en un altre del procés d'aprenentatge.

EDUCADOR: el taller el conduirà un educador especialitzat (didacta) que asseguri unes capacitats científiques i unes habilitats comunicatives (Serrat, 2005: 174). És convenient que l'educador tingui formació en història, ciències de l'educació i en didàctica i que conegui els principis psicopedagògics que segueixen els tallers per poder-los realitzar adequadament. També és necessari que tinguin experiència en el tracte amb infants. És convenient proporcionar els mecanismes i les estratègies necessàries per desenvolupar aquestes activitats i fer un seguiment constant de la seva evolució.

ESTRUCTURA: el taller, tal i com hem explicat a l'apartat d'estructura dels tallers, s'organitza en tres parts ben diferenciades. En els casos específics que contenguin una part experimental s'afegirà una més al global. Començarem el taller amb un primer contacte amb els alumnes a través d'una xerrada introductòria per tal de copsar els seus coneixements previs i a la vegada introduir el tema i les característiques de l'activitat que desenvoluparem. Seguidament dividirem la classe en grups per desenvolupar el

treball de recerca i finalment farem les conclusions a les que han arribat cada grup de treball. En el cas de tallers amb part experimental, la darrera part, serà realitzar aquesta experimentació.

6.1.3. MATERIALS DIDÀCTICS DELS TALLERS A L'ESCOLA

Ja hem destacat la importància dels materials didàctics al capítol de tallers de ciències socials, i més concretament a l'apartat dels materials didàctics. Tenim el convenciment que són tan importants que tornarem a definir que considerem què és un material didàctic i quina funció ha de complir.

El material és un recurs o un conjunt de recursos que s'utilitzen pel desenvolupament de determinades accions didàctiques intentant concretar d'aquesta manera alguns dels aspectes conceptuals, procedimentals o actitudinals (Serrat, 2005: 191). I aquests han de proporcionar el pas d'una situació d'ensenyament a una situació d'aprenentatge (Parcerisa, 2006: 23).

Durant la preparació d'un taller necessitem pensar pausada i organitzadament els recursos materials que seran idonis pel desenvolupament del mateix. Intentem crear un material que sigui molt visual, creatiu, original i que ajudi en la construcció del coneixement a diferents tipologies d'alumnes i d'edats. Per tal ha de ser adaptable a cada situació així com fàcilment transportable.

Els tallers necessiten tant de recursos materials com de documentals (Boj et al., 2005: 29) i tal i com detallem a la figura 31 uns són materials necessaris durant la investigació i d'altres durant la part introductòria de la mateixa.

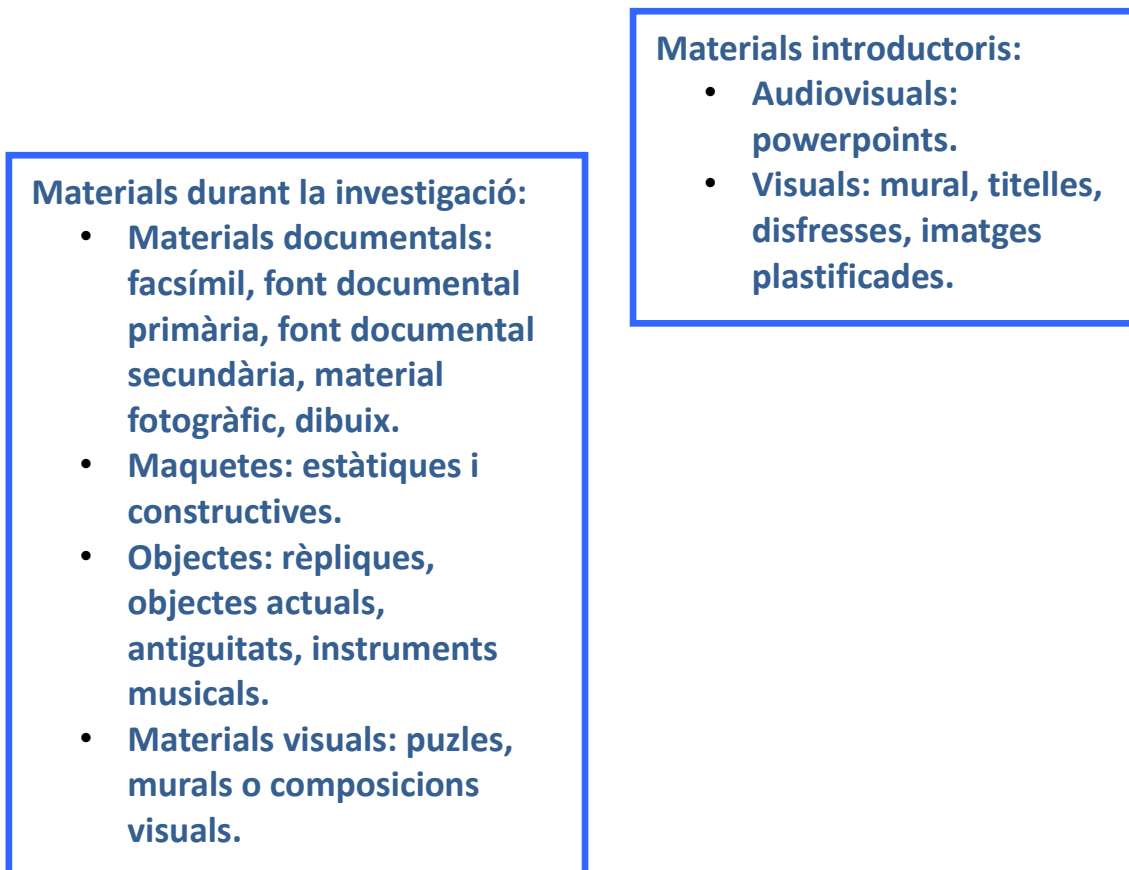

Figura 31. Materials didàctics en els tallers de ciències socials a l'aula.

Font adaptada (Boj et al., 2005: 29)

La majoria dels recursos materials que fem servir en els tallers didàctics són de creació pròpia, fets per Schola. Dissenyats en funció de les necessitats dels alumnes que els hauran de treballar. A continuació detallarem les característiques de les diferents tipologies en funció del moment en el que són necessàries:

MATERIALS PER A LA INTRODUCCIÓ DEL TALLER: en el moment inicial de presentació de l'activitat i captació de preconceptes dels alumnes podem ajudar-nos de diferents recursos didàctics:

Presentacions audiovisuals de creació pròpia amb format powerpoint o prezi com a la figura 32. Les imatges junt a una selecció de preguntes ens ajuden a introduir el tema

sobre el que investigaran posteriorment així com a captar els coneixements previs que ja tenen. És un material adient per cicle mitjà i superior d'educació primària i educació secundària. La infraestructura necessària per part de l'escola és un canó de projecció i un ordinador.

Figura 32. Taller "La Geografia de Catalunya".
Schola Didàctica Activa.

Lona penjada a la paret amb una línia del temps que els alumnes hauran d'anar omplint amb els fets mitjançant l'observació de diferents objectes o imatges que ells mateixos situaran en el lloc corresponent. És un material adient per cicle mitjà i superior d'educació primària i educació secundària. La infraestructura necessària pel seu funcionament és una pissarra o paret on penjar la lona amb la línia del temps. És material plegable, lleuger, de fàcil rentat, amb colors vius i fàcilment manipulable.

Narracions de contes a partir de **titelles**, **lones penjades** a la paret o **quadre catifa** com el que podem observar a la figura 33. En qualsevol d'aquests recursos aniran enganxant els alumnes imatges relacionades amb el conte, ensenyaran fotografies, quadres, faran servir disfresses i objectes d'època. És un material adient per educació infantil i educació primària adaptant-lo a cada cicle. La infraestructura necessària és la pròpia aula de l'escola.

Figura 33. Dibuix catifa de Virginia Vallés pel taller "Bandolers i pirates a Catalunya".

Schola Didàctica Activa.

MATERIALS DE RECERCA DEL TALLER: la segona part de l'activitat és la del treball de recerca en grup. És el moment on farem servir un ventall considerable de recursos didàctics que ajudin a l'alumne en la formació del seu propi coneixement. Destacarem els recursos didàctics següents:

DOCUMENTS: la gran majoria de tallers, excepte els d'educació infantil aporten fonts escrites. Els tallers d'educació primària i educació secundària comencen la part de recerca amb una sèrie de documents, fonts primàries o secundàries. Aquestes fonts solen estar adaptades tant en el contingut com en el llenguatge perquè siguin enteses per tothom i poden estar integrades en el **quadern de treball** o bé en format **targetes informatives** (figura 34), **targetes imantades** o **plastificacions** (figura 35). Per tant, són fonts d'informació que aporten coneixements concrets i orientacions que facilitin la recerca de l'entorn cultural, econòmic, social o polític i la interpretació de les maquetes didàctiques.

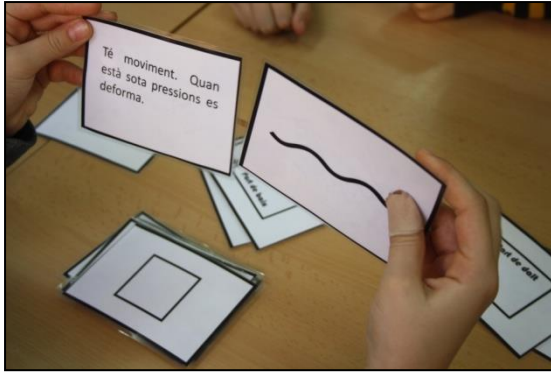

Figura 34. Targetes informatives per relacionar del Taller "El món de Kandinsky". Schola Didàctica Activa.

Figura 35. Plastificació d'un mapa, taller "1714. Viure lliures o morir". Schola Didàctica Activa.

En d'altres tallers, com el d'educació secundària sobre l'època franquista, les fonts primàries són facsímils de documentació original. Aquesta documentació prové de fons d'arxiu o bé d'hemeroteques i ha estat seleccionada per l'equip de creació i realització dels tallers. Intentant marcant aquells conceptes que es volen ressaltar donat que davant d'una gran quantitat de dades, l'alumnat no sempre té criteris per saber quines són rellevants per la seva recerca i quines no.

Figura 36. Material del taller "Les Corts parlen". Arxiu Municipal del Districte de les Corts.

Treballar fonts documentals permet que l'alumnat es familiaritzi amb tipus de fonts diferents, que aprengui a treballar amb elles, a treure informació important i l'entengui i la faci seva. Aquest tipus de material ens permet desenvolupar les següents estratègies:

- Observació del document com si fos un objecte.
- Anàlisi dels elements descriptius.
- Recerca de la data i el lloc on va ser emès.
- Lectura del document.
- Extracció de la informació més rellevant.
- Relació amb altres documents proporcionats per l'educador.
- Exposició de conclusions.

LES MAQUETES DIDÀCTIQUES són un dels elements característics dels tallers d'història a l'aula, és la forma d'apropar als alumnes el patrimoni cultural, arquitectònic o urbanístic. És el material més exclusiu que té aquesta tipologia de taller.

Les maquetes és un recurs que ha d'estar molt ben pensat i tenir molt clar què esperem d'ella, com la volem treballar, amb quins materials ha de ser fabricada, si ha de ser estàtica, constructivista, adaptable, transportable i quants alumnes han de treballar amb ella per clarificar les seves dimensions. Totes aquestes premisses les han de decidir aquells educadors amb experiència que les hauran de fer servir. Les maquetes reproduïxen elements patrimonials del nostre entorn proper. Quan no disposem de dades concretes sobre determinats edificis o espais d'ocupació, es busca documentació arqueològica per reconstruir l'espai excavat intentant ser lo més ajustats a la realitat possible a la vegada que didàctics.

El treball que fa l'alumnat amb les maquetes és de reconstrucció tal i com podem apreciar a la figura 37. És a dir, la maqueta es presenta a l'alumne completament desmuntada amb cadascun dels elements aïllats. Quan és una ciutat, es donen els elements de la ciutat, cases, edificis singulars, muralla, i altres elements que puguin ser

significatius com aqüeducte o altars, en el cas de la ciutat romana, o bé camps, masia, corrals quan és el cas d'un mas medieval.

Per construir la ciutat romana per posar l'exemple de la fotografia, l'alumnat parteix o bé dels seus coneixements previs o bé dels textos que aporta el taller en el quadern de l'alumne o de les targetes informatives de les que parlàvem en el apartat anterior. Aquesta informació ajudarà a construir l'espai.

La ciutat no té una morfologia específica, sinó que es deixa al grup d'alumnes que decideixin quina estructura li volen donar en funció dels seus criteris. D'aquesta manera es dóna llibertat d'interpretació i se'ls deixa que formulin les seves pròpies hipòtesis.

Figura 37. Procés de muntatge de la ciutat romana. Taller "Un dia a la Catalunya romana".

Schola Didàctica Activa.

Quan es tracta de maquetes que reproduïxen diferents espais, l'alumnat ha d'observar les estructures, els terres de les cases, els camins o els colors dels edificis per tal d'arribar a la construcció de la seva maqueta sigui una domus romana o monestir medieval. En aquets cas, no hi ha possibilitat d'error, tampoc no hi ha creativitat, atès que l'alumne ha de buscar la manera de construir l'edifici amb les seves parts i col·locar-les en el lloc que correspon. Per completar aquesta tasca i facilitar la comprensió de l'edifici en procés d'estudi, es dóna el mobiliari que hauran d'ubicar en les estances. A més a més,

l'alumnat necessitarà d'orientacions que podrà trobar en el quadern de treball o en les targetes informatives i que, normalment, es basen en fonts secundàries que s'adapten a cada nivell educatiu perquè les puguin entendre.

Figura 38. Maqueta muntada pels alumnes d'un monestir medieval. Taller "Monestirs, castells i masos a la Catalunya medieval". Schola Didàctica Activa.

Un cop construït l'edifici i col·locat el mobiliari a cada estança, l'alumnat dibuixarà la maqueta tal i com està fent a la figura 39, posant el nom a cadascuna de les parts. Finalment el grup exposa les conclusions de la feina feta a la resta de la classe.

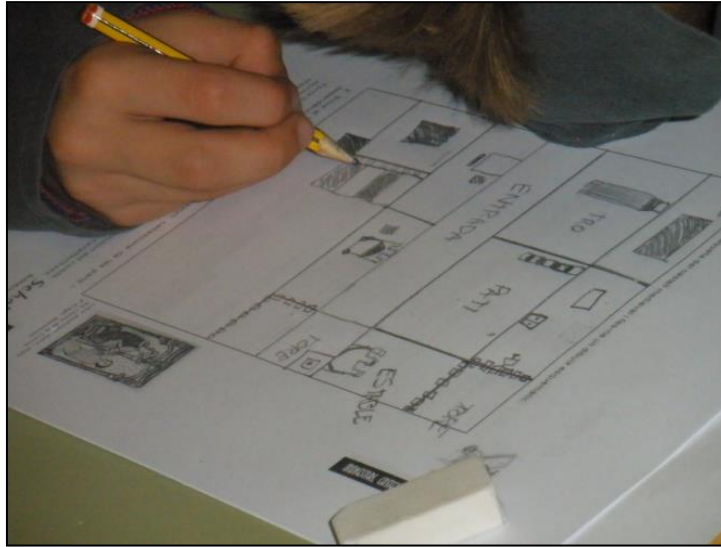

Figura 39. Dibuix de la maqueta d'un castell medieval al quadern de l'alumne. Taller "*Monestirs, castells i masos a la Catalunya medieval*". Schola Didàctica Activa.

Les maquetes, permeten tractar aspectes relacionats amb la vida quotidiana i ajuden a aprofundir en qüestions socials, polítiques, econòmiques, culturals i de gènere de les societats que representen.

Aquest recurs ens ajuda a treballar a partir d'una sèrie d'estratègies d'aprenentatge com la manipulació del material per tal de construir la maqueta, l'anàlisi de les parts i la seva estructura, observació i interpretació dels espais per establir la seva funció i poder ubicar el mobiliari en el lloc corresponent, dibuix de la maqueta i finalment l'exposició de les conclusions a la resta dels grups de la classe.

És un material adient per educació primària i educació secundària. La infraestructura necessària és l'aula de l'escola organitzada en grups de treball.

OBJECTES: són materials que ajuden a apropar als alumnes a una època, a una societat, a una classe social, a un hàbitat. Ajuden als infants a entendre més ràpidament altres realitats. Amb aquest objectiu fem servir l'objecte com a font d'informació.

És important fer veure que ens interessa treballar, la funció que tenien aquests objectes i on els podríem ubicar, deixant de banda la seva vessant més estètica. És important que l'alumnat intenti deduir a partir de l'observació que va ser necessari per crear-lo, quina possible utilitat tenia i com ens ha arribat a nosaltres amb el pas del temps. A la figura 40 podem observar el treball amb objectes i com es relacionen amb documents d'arxiu, en aquest cas fotografies antigues. I a la figura 41 treballant l'evolució humana amb cranis i prenent les seves mesures.

Figura 40. Material del taller "Coneguem l'Arxiu de les Corts". Schola Didàctica Activa S.L.

Figura 41. Mesura del crani del material del taller "Caçadors i pagesos a la prehistòria".
Schola Didàctica Activa.

També podem treballar a partir de collage (figura 42), en aquest cas de l'artista Pablo Picasso amb el recolzament d'una fitxa didàctica.

Figura 42. Collage de Picasso. Schola Didàctica Activa.

Les estratègies que farem servir per treballar l'objecte seran la manipulació, l'observació, l'anàlisi de la seva forma, el material amb el que està fabricat, dibuix per intentar comprendre la seva morfologia, la importància de l'objecte a la seva època a partir de documents explicatius que ens ajudaran a poder formular una sèrie d'hipòtesis i trobar-ne una resposta, i finalment una exposició de conclusions davant dels altres grups de la classe.

És un material adient per educació infantil, primària i secundària. La infraestructura necessària és l'aula de l'escola organitzada en grups de treball.

MATERIALS VISUALS: les imatges, les fotografies, els dibuixos, els puzzles o les rèpliques d'obres d'art són una font fonamental per la construcció dels coneixement dels nostres alumnes. És un material que ens ajuda a explicar algun dels fets esdevinguts a partir d'una font primària, i en ocasions, també secundària si és una nova interpretació com és el cas del material exposat a la figura 43.

Aquest tipus de fonts són molt adients per a treballar el passat amb infants d'educació infantil ja que els ajuda a conèixer un passat remot i a descobrir com vestien, on treballaven o com eren les cases o les ciutats. A educació primària i secundària també perquè tant els elements com els personatges són fàcils d'identificar si es complementen amb un joc de fitxes descriptives. Aquest material complementari aportarà aquelles dades que l'alumnat no pot extreure de la pròpia imatge.

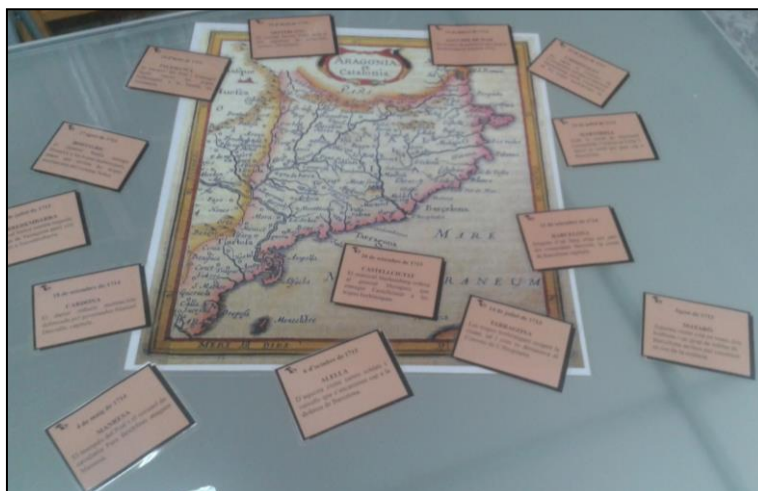

Figura 43. Plastificació d'un mapa amb targetes informatives, taller "1714.Viure lliures o morir" d'Schola Didàctica Activa.

En d'altres ocasions la imatge pot ser un dibuix didàctic en el que l'alumne hagi d'intervenir completant aquelles parts que faltin. Com és el cas de les següents figures. La primera és un dibuix didàctic de la Casa Batlló de l'arquitecte Antoni Gaudí realitzat per la didacta Imma Mestieri i el segon la Casa Milà dibuixada per la didacta Virginia Vallés per ser treballats en un taller d'art de l'empresa Schola Didàctica Activa amb alumnes de cicle mitjà i superior de primària. És un recurs que possibilita observar, deduir, interpretar i relacionar una sèrie de conceptes diversos. A la primera relacionen allò que explica la història de la façana amb objectes (calavera, espasa, drac...)

Figura 44. Dibuix didàctic d'Imma Mestieri pel taller "Antoni Gaudí, l'artista". Schola Didàctica Activa.

En aquesta segona (figura 45), els alumnes han d'acabar de construir la façana col·locant les peces que falten fent servir l'observació de tots els elements arquitectònics, significació, elements decoratius, història que explica la façana...

Figura 45. Dibuix de la casa Milà d'Antoni Gaudí, taller "Antoni Gaudí, l'artista!". Schola Didàctica Activa.

Les fonts visuals permeten desenvolupar una sèrie d'estratègies d'aprenentatge:

- Establiment del tipus d'imatge (fotografia, obra d'art, il·lustració de l'època)
- Observació de l'espai on es produeix l'escena
- Observació dels personatges que hi apareixen
- Anàlisi de les vestimentes per establir l'època i el grup social
- En cas que sigui possible identificació dels personatges
- Descripció del que representa
- Treball dels colors i les formes

És un material adient per educació infantil, primària i secundària. La infraestructura necessària és l'aula de l'escola organitzada en grups de treball. En aquest cas, s'ha de vigilar de fer servir el material adient al cicle educatiu amb el que s'ha de treballar i no caure en l'error de simplificar els continguts i la recerca dels nostres alumnes.

RECURSOS DIDÀCTICS

Existeix un altre tipus de material didàctic que es crea específicament pel taller. Els recursos són fonts primàries, habitualment fonts visuals, que reben un tractament didàctic buscant la creació d'uns materials atractius, constructivistes, manipulatius que afavoreixen l'aprenentatge dels nostres alumnes mitjançant el joc. Aquests materials seran trencaclosques, jocs de memòria, jocs de taula o jocs de relació com les figures 46 i 47. Han de ser creats amb materials de llarga durada com el PVC ja que han de ser manipulats a diari per l'alumnat i lleugers.

Un exemple de jocs de relació seria el *timeline* (figura 46) dissenyat per la didacta Georgina Castell, on a partir de targetes amb esdeveniments històrics, els alumnes els han de situar cronològicament en una línia del temps. És un material molt versàtil que es pot aprofitar en molts tallers diferents.

Figura 46. Targetes del timeline. Schola Didàctica Activa.

Si parlem de jocs de taula (figura 47) podem observar un sobre els mals usos dissenyat també per la didacta Georgina Castells per treballar uns aspectes molt concrets de l'edat mitjana amb alumnes de cicle superior de primària i educació secundària.

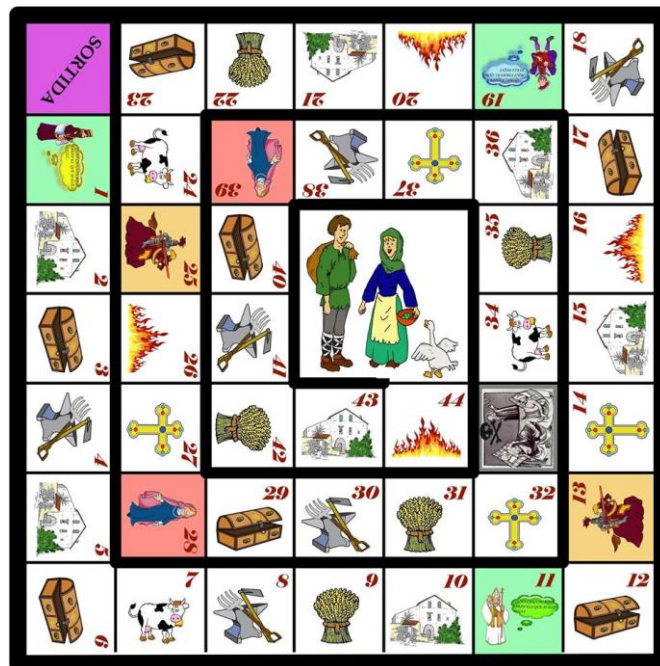

Figura 47. Joc de taula dels mals usos. Schola Didàctica Activa.

És un material didàctic atractiu que cridi l'atenció de l'alumne i permeti avançar en el seu propi aprenentatge a la vegada que treballa altres àrees curriculars. Adient per educació primària i secundària, sempre que s'adaptin les normes i instruccions al nivell educatiu dels participants.

CAPÍTOL 7. ELS TALLERS DIDÀCTICS D'HISTÒRIA DE L'ART A L'EDUCACIÓ INFANTIL

Aproximat en els apartats anteriors l'anàlisi dels tallers de ciències socials a l'aula, de la seva metodologia, estructura, durada i materials, cal detallar tot seguit, tal com s'ha explicat en l'apartat de justificació, els inicis dels tallers d'història de l'art a infantil. L'origen d'aquests tallers està en relació amb un encàrrec directe per part del Servei Educatiu de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet l'any 1998. En paraules de la Tècnica d'Educació Carme Montoto:

«Tenim un programa educatiu per les escoles molt important i ampli però, en aquell moment, teníem una mancança d'activitats adreçades a educació infantil. En converses amb equips docents de la ciutat vam veure la necessitat d'ofertar en el nostre programa tallers d'artistes, i més concretament sobre l'arquitecte Antoni Gaudí. Davant d'aquesta decisió, presa en consens entre institució pública i escoles, vam buscar empreses que poguessin assumir aquest encàrrec. La nostra sorpresa va ser comprovar que no existia aquest producte en el mercat. I va ser en aquest moment quan vam decidir posar-nos en contacte amb una empresa consagrada, amb experiència i amb la que ja havíem treballat en d'altres ocasions però amb la vessant dels tallers d'història per

educació primària. Aquesta empresa va ser Schola Didàctica Activa. El curs 2016-2017 farà 19 anys que formen part de la nostra programació amb un gran èxit de demanda i havent passat d'un taller d'artistes a 7 de diferents».

Els didactes que formaven part de l'equip d'educadors de l'empresa vam acceptar el repte sense saber ben bé en quin camp d'estudi ens estaven involucrant. Amb l'experiència prèvia que teníem vam creure que seria relativament fàcil traspasar el model de taller d'història de primària a tallers d'art a educació infantil. Ràpidament, però, vam comprovar que no era tan senzill i que els esquemes que sempre ens havíem funcionat a primària no eren necessàriament els adequats en aquesta franja escolar. Es feia necessari plantejar aquesta etapa amb una entitat pròpia, tenint molt clar que volíem ensenyar i el per què, reflexionar sobre els continguts que volíem que l'alumne aprengués al llarg de l'activitat i, una vegada assumides aquestes premisses, trobar les diverses maneres de poder tirar endavant (Bassedas et al., 2000: 95).

Tot l'equip de didactes d'Schola Didàctica Activa va considerar que era important fer una recerca d'aproximació sobre com els professionals treballaven en l'àmbit de l'educació infantil. Vam descobrir com, des de la dècada dels anys 80 del segle XX, l'activitat a l'aula convencional havia buscat altres alternatives per interactuar amb els alumnes. S'havia començat a treballar a partir de la distribució de la classe en racons i tallers (Laguía & Vidal, 1987). Beatriz Trueba defensa una distribució per tallers dins de l'aula establint un temps per activitats comunes i un altre, més ampli, on l'alumne es mou de forma autònoma pels tallers disposats en diferents espais de la mateixa aula (Trueba, 1989). Una altra proposta diferent de tallers a l'aula era la que estructurava la classe en un espai exclusiu per la realització de tallers durant tota la jornada escolar. Les característiques d'aquests tallers eren (Trueba, 1989):

- Implica la transformació total de l'espai classe.
- Reclama dedicació completa.
- Afavoreix el desenvolupament íntegre, cognitiu, afectiu, físic i social de la personalitat, la intel·ligència i la imaginació.
- Facilita la socialització.

- Fomenta actituds autònomes.
- Facilita el contacte amb les famílies.

A banda, i pel que respecta a les experiències fora d'aula, ens va semblar una experiència molt motivadora i engrescadora l'ofertada pel Musée en Herbe. Creat l'any 1975 que ofería a les escoles la possibilitat de que els tècnics el museu anessin als centres educatius per presentar a un pintor i la seva obra. També havia la modalitat de visitar el museu per part dels escolars. L'activitat que es plantejava a l'aula tenia una durada de mig dia i es realitzava part en el pati i part en la classe.

Aquestes dues propostes ens van ajudar a plantejar el problema, així com l'experiència adquirida en els tallers de ciències socials adreçats a educació primària i secundària. Tot plegat amb des d'aquestes bases vam començar a perfilar els futurs tallers.

La forma de treballar i organitzar l'aula per tallers tenia punts comuns amb la nostra praxi quant a tallers d'història de l'art. Aquests també afavorien el desenvolupament íntegre, cognitiu, afectiu, físic i social, facilitaven la socialització i fomentaven actituds autònomes. Però indiscutiblement, no tenien dedicació completa i no transformaven l'espai classe de forma permanent, ni facilitaven el contacte amb les famílies precisament per tractar-se d'activitats d'un matí de durada. Però el plantejament de treball per racons sí que ens va ajudar a constatar que cada cicle tenia unes particularitats i que en l'educació infantil aquestes eren prou importants com per adaptar les activitats en funció d'aquestes necessitats. Havíem de crear un producte a partir del qual els alumnes poguessin adquirir coneixements rellevants i significatius col·laborant els uns amb els altres, autogestionant el seu aprenentatge i millorant-lo, junt amb el desenvolupament de comportaments fonamentats en l'ètica i la responsabilitat ciutadana (Gutiérrez, 2016). La resultant va ser un continu descobrir, provar, adaptar, investigar, tornar a provar fins que vam crear un nou producte, tenint present les directrius curriculars:

«Tenint present que aquestes propostes que formem o preparam per als infants han de ser prou variades i diferents com per atraure l'interès

i proporcionar experiències valuoses a tots els infants, i que aquests les puguin transformar en aprenentatges útils i significatius» (Currículum Educació infantil, 2016)

El currículum també indicava que l'escola havia de poder transmetre estabilitat, familiaritat i afectivitat. I que per aquest motiu l'organització del temps era fonamental. I és per això mateix que quan vam estructurar els tallers vam tenir present les rutines quotidianes dels alumnes i intentàvem canviar-les el mínim possible. Manteníem els espais concrets com el de l'aula, i el temps dedicat a esmorzar o l'activitat del "Bon dia" a l'inici del matí.

Ens vam centrar en la importància curricular que tenien els tallers d'art a l'educació infantil i quins passos, estratègies i recursos havíem de crear per aconseguir els objectius marcats inicialment, que esdevenien al capdavant la conseqüència d'un profund treball de recerca i d'experiència empírica.

7.1. SINGULARITAT DELS TALLERS D'HISTÒRIA DE L'ART

Els tallers són activitats experimentals que contenen un conjunt de procediments i que requereixen de la utilització de diferents tipus de materials (Boj et al., 2005: 24). A la vegada han de ser plantejats conforme a una programació didàctica i per aquest motiu considerem que han de dirigir-se cap a habilitats cognitives i organitzar-se a partir de procediments rigorosos.

«Los talleres escolares dentro de una programación educativa podían representar una apuesta por la innovación de la educación primaria, incluida la educación infantil» (Quinto, 2005: 48)

Fet fonamental ja que en ells es concentren al màxim els moments de creativitat (Quinto, 2005: 31).

Segons Vigy:

«El taller es una organización de diversiones o de actividades educativas que utiliza la inteligencia concreta, auxiliada por la motricidad manual, para la producción de objetos... Por extensión, el término taller designa también el lugar en que se desarrolla tal actividad o el grupo que se entrega a ella» (Vigy, 1986: 36)

Els tallers són una forma d'organitzar en la que destaca el treball col·lectiu i dinamitzat per un adult (Marín López, 2010), en el nostre cas per un educador. Els tallers són experiments i en el cas de l'art la finalitat es que acabin identificant l'estètica de l'artista treballat a la vegada que avancen en el seu propi aprenentatge. Són necessàries activitats sistematitzades per aconseguir que els infants es familiaritzin treballant autònomament amb tots els recursos que tinguin a l'abast (Marín López, 2010) de forma totalment creativa.

El terme "taller" descriu una activitat manual (Boj et al., 2005: 28). En el cas dels tallers d'art a educació infantil seria l'obra d'art que es realitzarà a la part pràctica d'aquest:

«Los talleres entendidos como espacios de crecimiento garantizan a las niñas y niños la posibilidad de hacer cosas y, al mismo tiempo, incitan a la reflexión sobre lo que están haciendo» (Quinto, 2005: 17).

Rosa Agazzi destaca la necessitat i la capacitat d'exploració i descobriment per part de l'alumne i la necessitat que té de controlar constantment allò que succeeix a l'entorn més immediat. Aquest és un dels motius que ens condueix a que l'educació i les escoles necessitin de materials i objectes així com un continu contacte amb l'exterior (Agazzi, 1976).

A partir dels tallers podem arribar a demostrar com treballem molts dels continguts establerts pel currículum fent servir diferents llenguatges com el corporal, verbal, artístic i audiovisual de forma integrada i globalitzada.

7.2. LA PRÀCTICA DEL TALLER

En aquest apartat exposarem els factors pedagògics i metodològics en els que fonamentem els tallers d'història de l'art a educació infantil. Així com en la influència del mètode interactiu i del pensament crític, sense oblidar el paper important que juga el constructivisme.

7.2.1. FACTORS PEDAGÒGICS

En la primera dècada del segle XXI hom considera que tot procés d'aprenentatge té present els principis provinents d'estudis realitzats per la Psicologia Evolutiva i la Psicologia de la Instrucció, tot donant rellevància al constructivisme i l'aprenentatge significatiu. Pel que fa a la psicologia cognitiva és imprescindible tenir presents als autors que van contribuir de forma destacable a fonamentar el pensament constructivista: Piaget, Ausubel, Bruner i Vygotsky.

Jean Piaget, inspirat en l'obra *Emili* de Rousseau, va establir que el desenvolupament cognitiu és un progrés quant a la capacitat de l'individu per comprendre, explicar i fer prediccions respecte al món que l'envolta. Les persones necessitem entendre el nostre entorn i és aquesta necessitat cognitiva, però també l'afectiva, la que ens porta a construir esquemes mentals explicatius de la realitat a partir de les informacions obtingudes mitjançant l'experiència. A través de les accions, els problemes mentals entren en relació amb l'entorn, modificant-se mútuament, i donant lloc a nous significats.

La descripció dels estadis de desenvolupament cognitiu que va aportar Piaget (1999) fa referència a les fases de maduració en la que les persones formen el seu coneixement. Passar d'un estadi a un altre durant la infància depèn del grau de desenvolupament de la pròpia estructura cognitiva que portarà a crear una realitat a partir de la generació d'esquemes i noves estructures. Aquests esquemes s'organitzen en el pensament en

forma d'estructures estables, però no estàtiques, és a dir són capaces de modificar-se per mantenir la coherència interna del sistema davant de la variada quantitat d'estímul (Trilla, 2001: 182).

Així doncs, podem dir que l'aprenentatge és un procés d'adaptació de les estructures mentals de l'individu al seu entorn. Aquesta adaptació es produeix en dues fases, la fase de modificació i la fase d'assimilació. Cada canvi en el coneixement, és una adaptació producte de la síntesi entre el procés d'assimilació i el procés d'acomodació.

Al seu torn Vigotsky concep l'individu dins l'entorn social i és aquesta relació amb l'entorn la que proporcionarà la formació de l'individu de fora cap a dins, ja que és la societat la que el forma. La zona de desenvolupament proper de la que parla Vygotsky fa referència a que és tan important allò que l'alumne pugui aprendre com allò que exteriorment el condueix a nous coneixements:

«El estado de desarrollo mental de un niño puede determinarse únicamente si se lleva a cabo una clasificación de sus dos niveles: del nivel real de desarrollo y de la zona de desarrollo potencial» (Vygotsky, 1978: 134).

En aquest sentit es pot parlar d'una important diferència entre Piaget i Vygotsky ja que mentre el primer pensava que l'aprenentatge depèn del desenvolupament cognitiu de la persona, el segon defensava que el desenvolupament cognitiu de la persona està determinat per l'aprenentatge.

El constructivisme es basa fonamentalment en la idea de que l'individu és el resultat d'una construcció pròpia a través de la interacció entre les seves disposicions internes i el seu entorn (Carretero, 1995). Per tant és necessari deixar que l'aprenentatge es vagi construint a partir dels esquemes que ja posseeix com a fruit de la seva relació amb l'entorn i de la seva pròpia experiència. L'alumne necessita d'un mediador que elabori continguts, que creï un ambient i condicions òptimes, i que guiï l'activitat perquè aconsegueixi ser una autèntica construcció de coneixement (Coll, 1990).

Carretero (1995), al seu torn, destaca que el procés constructiu d'aprenentatge és intern i que per tant, no es conforma amb la presentació tradicional de la informació. I considera que l'estratègia més eficaç per aconseguir l'aprenentatge és la creació de contradiccions i conflictes cognitius seguint el paradigma constructivista per tal d'afavorir l'aprenentatge.

Francesco Tonucci, amb molta experiència quant a educació infantil, defensa que l'escola constructiva es basa en que el nen té, inicialment, una sèrie de coneixements i que va a l'escola a reflexionar sobre ells, a organitzar-los, aprofundir-los, enriquir-los i desenvolupar-los. I els mestres han de garantir que cada alumne pugui assolir els òptims nivells de participació i contribució a la classe (Tonucci, 1990: 23). En el món dels tallers considerem que s'han de tenir present les mateixes consideracions proposades per Tonucci.

Al llarg del segle XX la investigació en psicopedagogia ha donat com a resultat nous plantejaments que han canviat la concepció del que és l'aprenentatge i que per tant, proposen altres formes d'ensenyar. Una d'aquestes aportacions és la d'Ausubel que va mantenir que l'aprenentatge sigui significatiu, és a dir aquell que té significació per a l'individu i que té un horitzó d'aplicabilitat, requereix que en primer lloc es generi una actitud positiva, que sigui motivadora. Aquesta motivació genera un procés de descoberta que esdevindrà aprenentatge quan els conceptes adquirits es relacionin i vinculin als que ja estan integrats en l'estructura cognitiva. Per tal de generar aquesta motivació és necessari proporcionar a l'alumnat un material que desencadeni aquest procés. És molt important, doncs, en el procés d'aprenentatge significatiu, la qualitat dels materials amb els que han de treballar els nostres alumnes. Els materials han de ser potencialment significatius (Ausubel, 2002). Aquest han d'ajudar a establir relacions lògiques entre conceptes i objectes i amb l'entorn. Serà necessari un conductor que guï i orienti en tot el procés, en el nostre cas serà l'educador. Però que deixi que l'alumnat construeixi coneixement a través del plantejament de situacions en les que s'ha de resoldre un problema a través de la formulació d'hipòtesis, com a estratègia lògica de

l'acte de descobriment (Barrón, 1993: 4). I amb la finalitat que l'alumnat aprengui a partir de la construcció de significats sobre els coneixements previs dels que parteix.

L'aprenentatge per descobriment és un procés en el que l'individu es proposa comprovar les hipòtesis formulades a través de la seva recerca. Per fer-ho ha d'escollir, organitzar, aplicar i controlar la seqüència d'operacions que componen les estratègies de comprovació (Barrón, 1993: 4). En la seva aplicació en els tallers d'història de l'art l'educador convida l'alumnat a pensar sobre hipòtesis i després de la seva recerca decidirà i comprovarà si eren correctes o no. A nivell d'educació infantil seran evidències molt simples que pels nostres alumnes seran grans avenços en el seu procés d'aprenentatge.

L'estratègia educativa del taller és un resultat de la maduració de les pedagogies actives basades en la construcció i el descobriment (Quinto, 2005: 37). Les característiques pedagògiques que Frabboni (1990: 117-118) destaca com a fonamentals en un taller són:

- Espai on s'aprèn a aprendre.
- Ajuda a analitzar les necessitats expressades pels alumnes.
- Desperta i treballa aspectes relacionats amb la comunicació, la socialització, l'exploració, la construcció, la fantasia, l'aventura, el moviment o l'autonomia.
- Dóna respostes i crea noves preguntes generant nous interessos.
- Activa i desenvolupa la investigació-acció.
- És una estructura didàctica molt bona per practicar un mètode científic.
- Ajuda al mestre a poder valorar la feina dels seus alumnes qualificant el saber, el saber-fer i el saber interactuar.

7.2.2. FACTORS METODOLÒGICS

«El taller se configura sobre todo como un contexto cultural con un amplio uso de los instrumentos que favorecen la percepción y la organización del pensamiento, asume el lenguaje como vehículo de interpretación de la experiencia y el pensamiento como herramienta para utilizar los instrumentos de la cultura con el fin de resolver problemas» (Quinto, 2005: 53)

També es configura com a activitat de participació caracteritzada per diferents situacions en les que la solució als problemes arriba formulant vàries hipòtesis (Quinto, 2005: 53) i amb la guia de l'educador.

Segons aquest autor les característiques metodològiques dels tallers són (Quinto, 2005: 58):

- Els objectes poden manipular-se i entendre's sense la intervenció del guia (l'educador en el nostre cas).
- El taller afavoreix l'experiència directa tant individual com de grup.
- Permet accedir a coneixements i experiències fruit de les habilitats materials relacionades amb el taller.
- Permet aprendre a aprendre.
- Afavoreix les capacitats d'inventiva i creativitat.
- Permet experimentar amb els materials, tocar, satisfer la curiositat, buscar raons, rebre i acceptar explicacions.

Per poder treballar aquesta metodologia podem fer servir diferents mètodes científics com el mètode interactiu i el pensament crític.

a) MÈTODE INTERACTIU:

El Termcat defineix el mètode científic com aquell *«procediment de recerca que es basa en processos lògics del pensament i que s'organitza per relacionar dades i*

generalitzacions, amb l'objectiu de proposar i contrastar explicacions d'esdeveniments perceptibles». Seguint aquesta definició defensem que els *tallers d'història de l'art a l'aula* segueixen el mètode interactiu (Quinquer, 2004: 1) en el que l'alumnat interactua entre iguals i coopera per obtenir un resultat o en aquest cas, respondre a una pregunta.

Quinquer (2004: 7) estableix que el mètode interactiu s'aplica a partir de diverses premisses:

- A través del treball cooperatiu en grup en el que els alumnes assumeixen reptes en comú, aportant idees i fan servir el principi de reciprocitat
- Quan l'alumnat és capaç d'expressar diferents punts de vista discutint, defensant idees i buscant solucions que permetin enriquir al grup i avançar en la recerca, més del que s'avançaria individualment.
- Quan tot el grup està integrat en la recerca sense que cap dels membres del grup quedi exclòs. La interacció i la superació del problema cohesiona el grup. Les explicacions entre infants poden ser més entenedores que les paraules que els adrecin els docents.

Podem constatar que el treball cooperatiu en grup és la fórmula més atractiva i útil per a la realització de tallers. Que durant la part de recerca del taller els membres del grup han de parlar, argumentar i defensar una sèrie d'idees que han assolit durant aquest procés de recerca per finalment arribar a un acord entre tots els membres del grup que donarà lloc a la resposta a les diferents hipòtesis plantejades a l'inici del taller. És lògic pensar que els resultats seran molt més enriquidors si són comentats i argumentats entre tots els participants del grup que de forma individual per un únic alumne. És important subratllar que al final de l'activitat, quan el grup exposa les conclusions a les que ha arribat a la resta de la classe, la responsabilitat que assoleix cadascun dels membres del grup fa que aquesta part del taller sigui la més seriosa i la més important, donat que és l'alumnat en aquest moment el "mestre" i el que expressa l'adquisició de tots els seus nous aprenentatges. El que ha après ha de ser compartit amb la resta de la classe adquirint un rol protagonista i sentint-se que la recerca realitzada és realment important pels seus companys, el mestre i l'educador. També és el moment en què el

conductor de l'activitat pot fer preguntes per tal de reforçar les explicacions dels alumnes, donant encara més rellevància al treball en grup i el protagonisme de l'alumne.

L'ensenyament de la història de l'art, ha de dotar l'alumnat d'un mètode per afrontar l'anàlisi crític d'obres, fets i situacions diverses en el temps i l'espai. A diferència de la idea que tenen i defensen molts mestres, el domini del mètode és més important que les dades històriques. Si l'alumne assumeix com a seu aquesta forma de treballar descobrirà que el mètode funcionarà a qualsevol moment de la seva vida. Treballant sota aquestes perspectives fomentarem el pensament crític dels nostres alumnes. Com a resultat de que extreu informació de les diferents fonts a l'abast dels alumnes d'infantil i les treballa, el mètode d'investigació permet el replantejament constant de l'esdevenir humà. Per tant, sense el mètode científic no hi ha visió crítica i no hi ha construcció del coneixement. (Hernández, 2002a).

b) EL PENSAMENT CRÍTIC:

«La naturaleza del pensamiento crítico se comprende com un constructo, creencia o teoría personal de los docentes, que intenta definir las características a través de las cuales se pueden reconocer los elementos constitutivos del pensamiento crítico» (Ardila, 2009: 37).

A partir de l'experiència adquirida durant 25 anys en el món de la didàctica i de les ciències socials a les escoles els tècnics i educadors de Schola Diàctica Activa pensen que tenir la capacitat de pensar críticament és un objectiu que s'ha d'assolir al llarg de l'escolarització i durant la resta de la vida de l'individu. Pensar críticament és una tasca col·lectiva i no individual. El pensament crític es basa en els processos de raonament sobre els coneixements que tenim o bé que anem assolint dia a dia. Així com en habilitats cognitives com l'anàlisi, la síntesi, la comparació, la classificació i l'assoliment de conclusions, entre altres (Lopez Frias, 2013; 15). Sense capacitat per pensar no hi ha anàlisi i tampoc hi ha aprenentatge. Tot aquell que pensa críticament avalua alguna cosa. Assumir el pensament crític com a estratègia o habilitat de pensament significa entendre'l com un conjunt de coordinades que se sustenten a partir d'habilitats

bàsiques com podrien ser l'anàlisi, la inferència, la comparació, la classificació i la predicció (Ardila, 2009: 43).

El pensament crític no és en si mateix una metodologia, està lligat al mètode científic i desenvolupa una sèrie d'estratègies que li són pròpies. A la figura 48 destaquem que l'alumne haurà organitzar idees, arribar a conclusions, establir i identificar relacions causa-efecte, donar respostes argumentades, formular noves preguntes, comprendre i analitzar informació tot influenciat pel corrent constructivista.

Boisvert (2004) parla de tres habilitats del pensament crític:

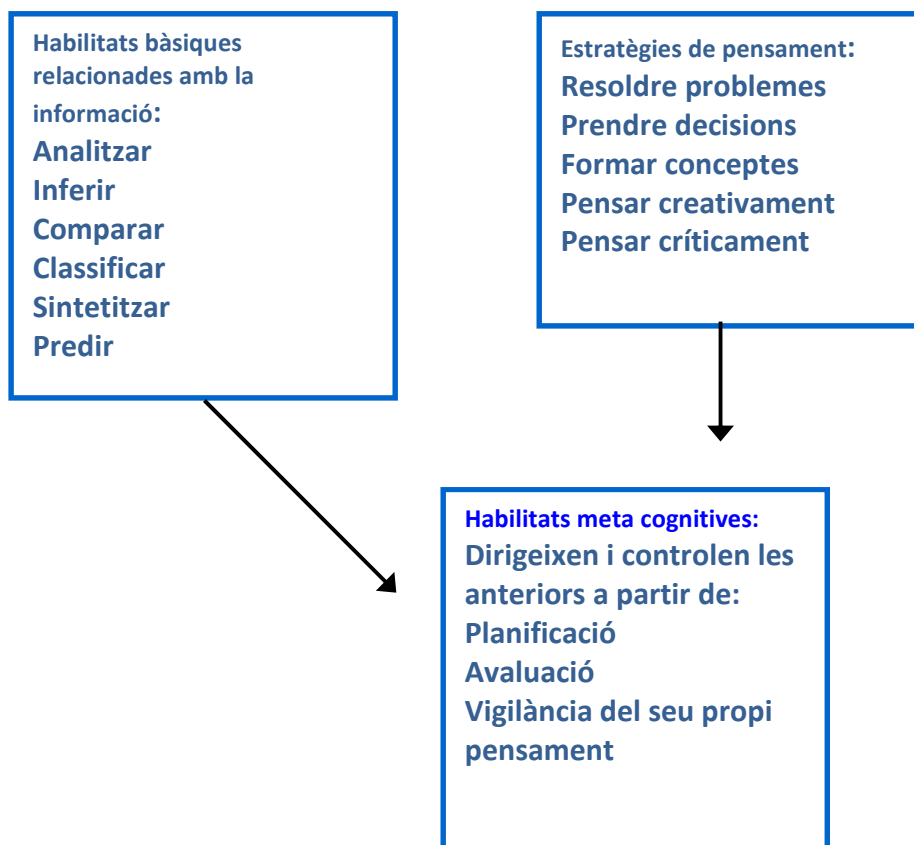

Figura 48. Adaptació de les habilitats de pensament crític (Boisvert, 2004)

És evident que no n'hi ha prou en fer un *taller d'història de l'art a l'aula* per adquirir les destreses del pensament crític, però si és cert, que molts dels criteris que estan a la base d'aquesta forma de pensament s'adquireixen amb el treball disciplinat i lògic que aporta el mètode científic i del que es nodreixen aquests. Podríem considerar que el pensament crític és disciplinat, perquè aporta un ordre en el treball que inclou estratègies fonamentals en el mètode científic com interpretar, analitzar, comparar, avaluar, formular preguntes i respostes, prendre decisions, oferir arguments i plantejar propostes entre d'altres.

Altres investigadors destaquen altres factors a tenir en compte. Meyers (1986) parla de l'habilitat per formular generalitzacions, obrir noves possibilitats i suspendre judicis. Aquesta visió és molt destacable ja que introdueix una metodologia que evita fer judicis de valor, i permet que l'individu observi la realitat des d'una distància que pensem que és necessària per poder processar els artistes i les seves obres, així com problemes socials que vivien, per tal d'analitzar, comprendre i prendre decisions sobre aquestes qüestions. També Dewey (1989) associa el pensament crític a exercitar una ment oberta, un pensament reflexiu, a la vegada que defensa els components intel·lectuals i emocionals que conté el pensament crític. Punt importantíssim ja que considerem fonamental que l'alumne tingui la possibilitat d'observar, meditar, associar i reflexionar amb un ritme que l'ajudi a construir el seu propi coneixement.

Destacarem que aquesta perspectiva es veu influenciada per la importància que a partir dels anys 80 assoleix el cognitivisme en el camp educatiu influenciant en els currículums convidant-los a treballar en torn a la solució de problemes. Si partim del supòsit que els individus construeixen coneixement a partir de processos d'assimilació podem considerar que tot procés d'ensenyament implica la comprensió de continguts específics propis de les disciplines, i de la necessitat de reforçar-los amb un treball planificat que ensenyi a l'alumne a pensar. Considerem que arribats a aquest punt, qualsevol proposta per l'ensenyament de la història de l'art deu tenir present la disciplina, les limitacions i peculiaritats del desenvolupament cognitiu, els mètodes didàctics i els objectius socio-polítics que es pretenen assolir (Ardila, 2009: 44).

Hem analitzat algunes de les estratègies fonamentals del pensament crític i encara que no totes les desenvolupem en els tallers és una bona base per emmarcar i reflexionar sobre el plantejament idoni referent a l'obtenció de coneixement. Destacant aquelles en les que es basen els propis tallers:

- Inici de les sessions plantejant preguntes amb la finalitat de que els alumnes aconseguixin formular hipòtesis.
- Treball en grup.
- Sessions de 75 minuts per proporcionar el temps necessari per propiciar el raonament dels alumnes.
- Realitzar activitats pensades en les necessitats dels alumnes.

Podem comprovar tant en l'apartat d'estructura dels tallers de ciències socials com en el de tallers d'història de l'art com l'estructura de aquests tallers és molt similar. És per tot això que considerem que els tallers contribueixen a treballar el pensament crític dels alumnes.

7.2.3. METODOLOGIA DELS TALLERS (GUIÓ DIDÀCTIC)

Fins el moment hem exposat en diverses ocasions la necessitat de crear activitats curriculars i que aquestes siguin útils, tant pels alumnes com per equips docents. Per aquest motiu considerem fonamental proporcionar un document on poder reflexar clarament els objectius, continguts, idees claus i mètode pedagògic dels tallers ofertats. Creiem que és bàsic pel docent tenir unes pautes clares sobre la proposta per tal de decidir si és profitós o no per l'aprenentatge dels seus alumnes i per la programació que s'han plantejat al centre educatiu.

El guió¹³ dels tallers havia de ser clar, concís, explicatiu i adaptat a les pautes que del currículum d'Educació infantil de la Generalitat de Catalunya. Com, evidentment, no es

¹³ A annexos trobarem diferents guions didàctics en funció del curs i de l'artista.

tractava d'una unitat de programació, vam adaptar-los a les nostres necessitats i als interessos dels docents. Aquests guions han estat socialitzats a la pàgina web¹⁴ de l'empresa Schola Didàctica Activa i s'han enviat sistemàticament per part de la secretaria de l'empresa junt amb la confirmació de l'activitat, o bé quan els mestres han demanat informació concreta sobre algun taller. Des del punt de vista de Schola Didàctica Activa sempre s'ha considerat fonamental aquest diàleg constant amb els mestres i els equips docents.

El guió comença amb una petita informació sobre l'artista en qüestió i la seva època així com una invitació a participar en el taller. A partir d'aquí anem desenvolupant una sèrie de punts que considerem imprescindibles pel bon funcionament de la proposta. Uns fan referència al funcionament de l'activitat i a les necessitats, altres als continguts i altres als coneixements previs que considerem òptims que tinguin assolits els alumnes abans de la realització del taller.

Els coneixements previs són molt breus ja que considerem necessari adaptar-nos als aprenentatges que ja tenen els alumnes en el moment de començar l'activitat. Per aquest motiu només marquem com interessants haver treballat amb els alumnes el concepte d'artista i el de pintor, escultor o arquitecte, el que sigui necessari en cada cas. A continuació enumerem les capacitats que es treballaran durant la realització de l'activitat:

- Aprendre a ser i a actuar.
- Aprendre a pensar i a comunicar.
- Aprendre a descobrir i tenir iniciativa.
- Aprendre a conviure i habitar el món.

I d'aquestes no especifiquem totes sinó les que realment són susceptibles de ser treballades en els tallers tal i com especifiquem a la figura 49. Com serien:

¹⁴ Vegis: www.scholactiva.com.

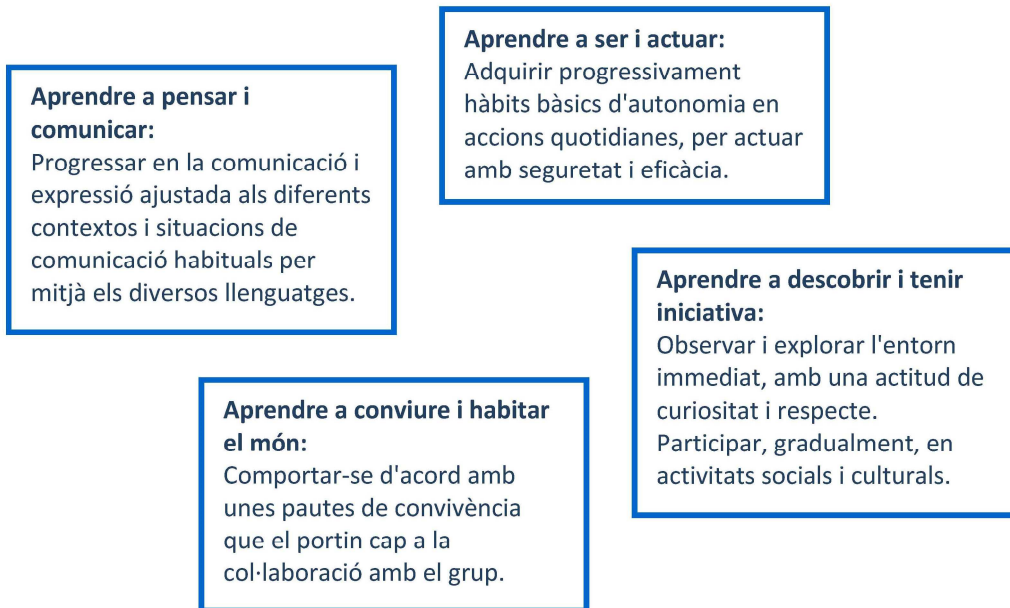

Figura 49. Capacitats treballades en els tallers d'història de l'art a educació infantil.

Font: elaboració pròpia.

A continuació passem a detallar els objectius que ens plantegem que s'han de treballar:

- Familiaritzar-se amb l'artista.
- Situar-lo en el temps.
- Identificar algunes de les seves obres.
- Familiaritzar-nos i reconèixer els personatges i símbols de les seves obres d'art.
- Reconèixer algunes de les seves tècniques.
- Identificar els principals colors que fa servir.
- Enumerar els colors i les formes que feia servir.
- Treballar les matemàtiques a partir dels quadres (sempre que sigui possible).
- Observar diferents maneres de representar la realitat.
- Experimentar amb diferents textures (sempre que sigui possible).

- Relacionar objectes amb representacions del quadre.
- Estimar les manifestacions artístiques i el seu significat.
- Respectar el material de treball.
- Aprendre amb els companys.

No sempre serà possible plantejar-se tots aquests objectius sinó que en funció de l'artista i del curs dels alumnes seran més idonis uns que uns altres. Una vegada que tenim clars els objectius és el moment de marcar els continguts a treballar basats en l'observació, l'audició, la manipulació, l'experimentació, la representació, l'elaboració... En funció d'aquests objectius desenvoluparem un llistat d'idees claus que es tractaran en el taller: l'artista, els colors, els símbols, les figures geomètriques, les línies, l'expressió, la tècnica, les textures o les obres entre d'altres. En aquest punt arriba el moment d'especificar el mètode pedagògic en funció de les diferents parts i activitats del taller. En tots els casos començarem el taller amb una xerrada introductòria per copsar coneixements previs. A continuació presentarem a l'artista fent servir diferents estratègies:

- A través d'un joc d'empatia s'explica la manera d'entendre el món i els aspectes més rellevants de la vida de l'artista.
- La visualització de reproduccions de gran format i la realització de jocs visuals ajudaran als alumnes a entendre l'obra de l'artista.
- La narració d'un conte amb la utilització de diversos mitjans gràfics serviran per apropar-se a la vida i a l'evolució de l'obra de l'artista.

Continuarem amb el treball de recerca sobre la tècnica i l'obra de l'artista on podran:

- Manipular i identificar els símbols bàsics de l'obra de l'artista.
- Un cop s'hagin familiaritzat amb els símbols, podran reproduir-los tot completant una fitxa didàctica preparada pel nostre equip.
- Manipular i identificar els elements presents en l'obra i els podran relacionar amb diferents quadres.

- Amb l'ajut de material gràfic que reproduïx algunes de les principals obres de l'artista es treballa per grups aspectes relacionats amb la temàtica, colors, tècnica...
- Visualització de reproduccions i realització de jocs visuals.

I finalment arribarà el moment de l'experimentació i elaboració d'una obra pictòrica o arquitectònica, en funció de l'artista treballat.

7.3. ESTRUCTURA DELS TALLERS D'ART¹⁵

L'estructura i metodologia d'un taller d'art fa possible establir diferents eixos de recerca que facin possible l'aprenentatge. Per aconseguir-lo és important despertar la curiositat, crear tasques amb sentit i que facin pensar, que proposin reptes als alumnes i que ells mateixos puguin fer, resoldre i comunicar en l'entorn de l'aula (Currículum, 2016). En el moment de començar a estructurar un taller pensem que és fonamental saber què volem treballar, i el motiu de la seva importància, ja que els objectius educatius han de ser a la base de totes les decisions que prenguem (Bassedas et al., 2000: 184). El tractament biogràfic d'un personatge ens permet treballar aspectes diversos, no només de la seva vida, sinó també aquells que són col·laterals. És a dir, es tracta d'assolir un coneixement i una comprensió global del personatge, del seu entorn, de la seva família, de la seva ciutat, per tal de copsar com tot això influenciava en el resultat de la seva obra. A més a més, proporcionarem elements que fan comparable la vida d'aquell personatge amb la dels nostres alumnes d'aquesta manera ens apropem a la seva realitat. Aquests artistes també tenien família, anaven a escola, visitaven als avis durant les vacances, es posaven malalts o tenien amics.

«L'establiment d'un procés d'empatia ens ajuda a construir un criteri per entendre els paisatges que envolten l'artista.» (Boj et al., 1998: 22).

¹⁵ En el capítol 8 ens hem plantejat explicar acuradament el funcionament de dos dels tallers d'art a educació infantil. De forma que en aquest apartat exposarem, a grans trets, la seva estructura genèrica i posteriorment ja definirem més concretament dos exemples.

Arribats a aquest punt no podem oblidar la importància que té l'observació i el seguiment de l'educador cap a l'alumne. Convé tenir en compte que l'alumnat ens ensenyarà molt sobre la seva manera d'entendre el món si escoltem les interpretacions que ell fa d'allò que l'envolta (Bassedas et al., 2000: 184) i les relacionem amb les de l'artista que estem treballant.

En el cas dels tallers d'artistes a educació infantil també estructurarem els tallers seguint el mètode científic però adaptant-nos al nivell dels infants. Facilitarem les estratègies de coneixement necessàries, plantejarem una pregunta, formularem una sèrie d'hipòtesis i a partir d'aquí, els alumnes, realitzaran una recerca o sèrie d'activitats curtes que els conduiran a unes conclusions.

7.3.1. PRESENTACIÓ I INTRODUCCIÓ

Si com defensa Tonucci:

«Acceptar que el nen sap significa iniciar sempre la feina escolar partint d'allò que els nens, tots i cadascun, coneixen realment del tema proposat, és a dir, significa treballar sempre sobre allò que és proper» (Tonucci, 1990: 24).

Nosaltres haurem de començar el taller amb la presa de contacte amb els alumnes i la prospecció dels seus coneixements previs. Aquesta la durem a terme en el moment de presentació de l'educador i de l'activitat que es farà durant aquell matí. La metodologia que utilitzarem per captar aquests preconceptes, a la vegada que intentem fomentar la motivació dels alumnes participants, serà a partir d'estratègies de preguntes i respostes, generant hipòtesis que seran contestades al llarg del taller. Les preguntes han de partir dels coneixements disponibles per encetar nous camins d'investigació que ens portin a potenciar el raonament. Formular bones preguntes és complicat i s'ha d'intentar que siguin clares, amb capacitat d'atreure l'atenció i l'interès, que parteixin de coneixements previs, busquin la connexió entre allò conegut i el problema plantejat. No podem oblidar

que tan important és la resposta com la manera de plantejar la pregunta (Bosch Grau et al., 2055). Fer parlar als nens no vol dir donar-los la paraula, sinó facilitar les millors condicions per poder-se expressar i per aconseguir-lo serà necessari fer servir diferents tipus de llenguatges que permetin que cadascú trobi el mitjà idoni per expressar-se (Tonucci, 1990: 32).

Primer ens presentem i fem que es presentin els alumnes intentant recordar el màxim de noms ja que això els fa sentir-se importants i protagonistes. A continuació preguntem qui és l'artista en qüestió que treballaran. Els anem conduint per tal de treballar el concepte "artista" què és i què fa. Després intentem saber els coneixements previs que tenen sobre l'artista concret que treballarem. Una vegada copsats aquests preconceptes comencem amb el taller.

Presentem la vida de l'artista, parlant dels pares, germans, casa seva, els dibuixos de quan era petit. Per què comencem per la seva infantesa? Busquem un punt d'anclatge entre la realitat de l'alumne i l'artista que volem treballar, és fonamental treballar sempre sobre allò que és proper per l'alumne (Tonucci, 1990: 24). Per aconseguir-lo sempre ho fem a partir de la història de la seva vida en format conte. Si a la classe no hi ha una imatge de l'artista que han de treballar, el primer procediment a desenvolupar serà penjar a la pissarra una imatge seva per tal que el puguin identificar i al costat escrivim el seu nom. Continuem amb l'explicació de qui era la seva família ensenyant bé una fotografia o un quadre on estiguin representats. Aprofitant per parlar de qui ha representat, com vestien, com anaven pentinats i si és una fotografia en blanc i negre els hi dóna la pista de que és molt antiga.

Habitualment el format que millor s'adapta a aquestes característiques és la narració d'un **conte** en el que participen activament els propis alumnes. Durant el conte observen imatges, dedueixen fets, treballen conceptes, plantegem problemes i solucions. A través dels contes es canalitzen molts sentiments, emocions, pensaments, dubtes i angoixes. Aquests ens ajuden a transmetre oralment els comportaments de diferents

protagonistes i a partir de la creativitat de l'educador descrivint fets, personatges i situacions que despertaran la imaginació i l'enginy dels infants (Puig et al., 2001:39).

«Amb els contes pretenem que tot l'alumnat adquireixi aprenentatges de manera globalitzada, significativa i funcional, enquadrats sempre en el currículum establert, però adaptats, seqüenciats i temporitzats d'acord amb les seves característiques» (Conde et al., 2009: 41).

Els contes han de tenir estructures narratives simples, una comprensió fàcil i ben seqüenciada jugant amb l'empatia dels alumnes amb els personatges (De Puig et al., 2001:39). L'explicació d'un conte està molt lligat amb el desenvolupament de les emocions i per aquest motiu és un recurs ideal per aconseguir que els infants es traslladin a espais i temps allunyats i visquin l'experiència tant de forma individual com compartida amb la resta de la classe (Feliu et al., 2015: 23).

El format en el que s'inclourà aquesta narració varia en funció dels tallers. Unes vegades és un conte amb el suport d'una lona ambientada, que penjarem a la paret i que serà el fil conductor per descobrir a l'artista, a la vegada que diferents alumnes seran protagonistes desenvolupant el paper de mare, pare, germans, amics, mestres, altres artistes. A tots aquests personatges els ambientarem amb elements d'època. En d'altres ocasions serà a partir de **l'escenari d'un teatre** amb telons de fons i personatges i objectes que aniran apareixent durant la narració. Un altre procediment que dóna molt bons resultats és presentar a l'artista a partir de la reproducció dels seus quadres fent servir autoretrats, retrats de la seva família, dels seus amics, paisatges d'on va néixer, d'on anava de vacances, dibuixos seus de quan era petit. Tots ells reforçats amb objectes, vestits de l'època en la que va viure i símbols de les obres del propi artista. I una de les darreres incorporacions s'esdevingué amb la presentació de l'artista Kandinsky que es va presentar a partir del disseny d'una transposició didàctica del seu quadre "*Tretze rectangles*" convertint-lo en un **quadre catifa**. Els elements geomètrics representats els vam convertir en peces aïllades que per una banda representaven la imatge del quadre i per l'altre elements destacables de la seva vida, i a mesura que anem avançant en l'explicació del conte, els alumnes anaven girant aquestes peces. Fent servir un format o un altre estava clar que els personatges i la història havien de ser clars i ben

definitos per tal de facilitar la identificació i afavorir el desenvolupament de la creativitat de l'alumnat (De Puig et al., 2001:39). Els procediments i les àrees treballades queden reflectides a la figura 50.

PART DEL TALLER	PROCEDIMENTS	ÀREES
INTRODUCCIÓ	<ol style="list-style-type: none"> 1. Presentació parlada de l'educador i dels alumnes participants. 2. Presentació de l'artista penjant una fotografia seva a la pissarra i escrivint el seu nom al costat. 3. Explicació d'un conte sobre la vida i obra de l'artista. 	<p>Comunicació i llenguatge: Observar, escoltar i experimentar. Parlar, expressar i comunicar.</p> <p>Descoberta de l'entorn: Exploració de l'entorn.</p> <p>Descoberta d'un mateix i dels altres: Relacions afectives i comunicatives. Autonomia personal i relacional.</p>

Figura 50. Procediments i àrees emprades durant la introducció del taller. Font: elaboració pròpia

7.3.2. RECERCA I CONCLUSIONS

La segona part del taller és molt més manipulativa, treballen en grups, observen objectes i materials didàctics, els analitzen, relacionen conceptes i treballen la creativitat.

Arribats a aquest moment, es divideix la classe en quatre grups i comença la part de recerca per part dels alumnes a partir del material didàctic que se'ls aporta.

És el moment d'aprofundir en l'obra concreta de l'artista a partir d'una activitat en grup en la qual tots els alumnes hauran de ser protagonistes. Proporcionarem els símbols, els objectes, els puzles, els elements geomètrics que l'artista representava en els seus quadres i hauran de centrar-se en fer una feina de descobriment, observació, relació i tria entre tots els materials a l'abast. D'aquesta manera la història de l'art fomenta els aprenentatges metodològics a partir de la capacitat de classificar, seleccionar i agrupar,

aspecte fonamental en el desenvolupament cognitiu dels alumnes d'educació infantil (Feliu et al., 2015: 55). Si la història de l'art dóna la possibilitat de comparar, aquesta part del taller ens donarà l'opció d'establir un tipus de relacions entre objectes i persones a través d'un viatge del present al passat i a l'inrevés (Puig, 2013). I faran tota aquesta recerca a partir del joc, peça fonamental en el desenvolupament de l'infant que contribueix a millorar aspectes psicomotrius, intel·lectuals, socials i afectius, així com la comunicació i la socialització (Garai, 2005: 37).

A partir d'aquesta recerca i en referència a l'artista aconseguen descobrir com s'expressava, què expressava, quins materials o colors feia servir, etc. i són capaços d'explicar-lo als seus companys. Aquesta recerca va acompanyada amb materials creats per Schola que permeten mostrar l'expressió artística des de perspectives molt diferents. Ensenyar un quadre d'una manera no habitual, a través d'un forat, per una cantonada o amb uns objectes relacionals fa que els alumnes opinin, donin respostes, les raonin, plantegin dubtes i arribin a acords a partir d'una motivació diferent (De Puig et al., 2001). Els puzles, els objectes i reproduccions ens permeten que l'alumne toqui, manipuli, treballi amb textures, colors, línies i millori la psicomotricitat fina.

En algunes ocasions aquesta part de la recerca va acompanyada d'un fitxa didàctica personal on es plasmen els coneixements adquirits durant aquesta part de l'activitat de descoberta. Cada grup compta amb una sèrie de quadres diferents, en aquest moment ja s'han format el seu propi coneixement respecte a l'artista, i és el moment de transmetre'l a la resta de la classe. Són les conclusions finals on l'educador farà de conductor per tal d'ajudar als expositors a que facin un discurs entenedor i sumatiu per la resta del grup.

Aquesta part del taller de conclusions i exposició de les obres i interpretacions que de forma grupal o individual han realitzat els alumnes ajuden a elaborar criteris propis, conscients i argumentats, com a pràctica d'aprenentatge, per a l'acceptació d'altres visions i la comprensió de punts de vista nous alhora que permet una reflexió sobre les pròpies creences i opinions (De Puig et al., 2001: 41). A la figura 51 detallem els procediments emprats i les àrees treballades.

PART DEL TALLER	PROCEDIMENTS	ÀREES
RECERCA I CONCLUSIONS	<ol style="list-style-type: none"> 1. Fer puzles de les obres. 2. Relacionar obres amb objectes, símbols o parts del cos. 3. Relacional materials constructius arquitectònics amb objectes. 4. Realitzar una fitxa didàctic individual. 	<p>Comunicació i llenguatge: Observar, escoltar i experimentar. Parlar, expressar i comunicar. Interpretar, representar i crear.</p> <p>Descoberta de l'entorn: Exploració de l'entorn. Experimentació i interpretació. Raonament i representació.</p> <p>Descoberta d'un mateix i dels altres: Joc i moviment. Relacions afectives i comunicatives. Autonomia personal i relacional.</p>

Figura 51. Procediments i àrees emprades durant la recerca i conclusions del taller.

Font: elaboració pròpia.

7.3.3. PART PRÀCTICA I EXPERIMENTACIÓ

La tercera part és la destinada a l'experimentació amb l'art i la demostració del coneixement que han adquirit durant tot el taller:

«Las manifestaciones artísticas constituyen la plasmación material de visiones, emociones, creencias, percepciones que el ser humano ha tenido sobre el mundo y sobre sí mismo en disitntos momentos históricos» (Feliu et al., 2015: 24).

Serà el moment en el qual l'alumne tindrà l'oportunitat d'actuar com un artista i mostrar la seva creativitat:

«El fet de representar no és gratuït: la representació és una activitat matemàtica que implica organitzar i enregistrar una informació per tal d'explicar-la» (Arnaiz, 2005: 11).

Intentem sempre que la part de recerca realitzada sigui la inspiració per la creació per part de l'alumne de la seva pròpia obra d'art seguint les característiques artístiques treballades. Aquesta darrera part pot ser tant individual com grupal en funció del taller i dels objectius que ens plantejem en cada moment. L'expressió artística ha d'ajudar als infants a aprendre a ser i a tenir capacitat per poder expressar-se, compartir i comunicar com és cadascú (Feliu et al., 2015: 25).

Anteriorment quan hem descrit els tallers de ciències socials hem argumentant que, en general, no sempre és necessari que un taller tingui una part pràctica o experimental. També destacavem la importància de que si se'n plantejava alguna hauríem, de vigilar que no es convertís en una activitat buida, sense contingut encara que pogués ser molt divertida per l'alumne participant (Bojet al., 2005: 28). En el cas dels tallers d'art considerem imprescindible potenciar la creativitat de l'alumne i fomentar l'expressió dels sentiments i de les sensacions que l'alumne pugui tenir com a conseqüència de la recerca realitzada. I els procediments utilitzats i les àrees treballades les podem observar a la figura 52.

PART DEL TALLER	PROCEDIMENTS	ÀREES
PART PRÀCTICA	<ol style="list-style-type: none"> 1. Realització d'una obra d'art individual o grupal. 2. Interpretació de la seva obra i explicació a la classe. 	<p>Comunicació i llenguatge: Observar, escoltar i experimentar. Parlar, expressar i comunicar. Interpretar, representar i crear.</p> <p>Descoberta de l'entorn: Experimentació i interpretació. Raonament i representació.</p> <p>Descoberta d'un mateix i dels altres: Joc i moviment. Relacions afectives i comunicatives. Autonomia personal i relacional.</p>

Figura 52. Procediments i àrees emprades durant la part pràctica final del taller. Font: elaboració pròpia

7.4. TEMPORALITZACIÓ I NECESSITATS

Com hem assenyalat els tallers són activitats curtes que combinen el treball en grup amb l'individual, i a més a més, són participatius. Tenen una durada d'un matí repartit segons s'indica en la següent figura:

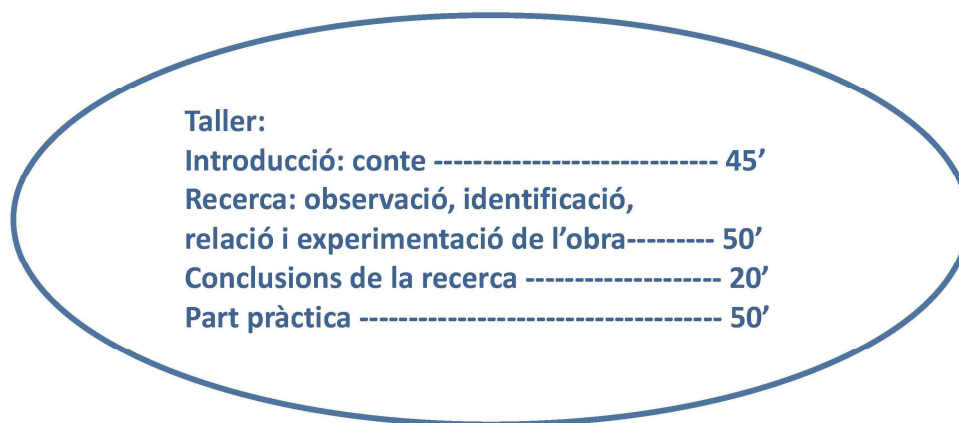

Figura 53 . Temporalització dels tallers d'història de l'art a educació infantil. Font: elaboració pròpia

La introducció és una activitat que es fa en gran grup, i esdevé una presa de contacte a l'entorn de l'artista que es treballarà, i compta amb una durada aproximada d'uns 45 minuts. La segona part, dedicada a la recerca compta amb un desenvolupament d'uns 50 minuts repartits en diverses activitats curtes que ajudaran a adquirir nous coneixements. Posteriorment, durant uns 20 minuts arriba el moment de les conclusions per part dels alumnes, que són conduïdes pel propi educador. Finalment, la part pràctica compta amb uns 50 minuts en els quals l'alumne, de forma grupal o individual, segons els casos, farà la seva pròpia obra d'expressió artística inspirada en l'artista.

Els tallers són una sèrie d'activitats que necessiten d'una preparació prèvia important. Necessiten d'una recerca per part de l'equip d'educadors, i una transposició didàctica que portarà a que en el taller es pensi i dissenyi en funció de les necessitats dels centres escolars i dels diferents nivells d'ensenyament amb una adaptació específica per a cada cas. Les pautes generals són:

DURADA: generalment, és de tot un matí. Unes tres hores repartides de 9 del matí a 12.30 hores fent el descans de 30 minuts per esmorzar i esbarjo. Podem observar com la durada és la mateixa que hem destacat a l'apartat dels tallers en general, estiguessin adreçats a primària, secundària o infantil com ens ocupa en aquest moment. Els alumnes poden adaptar-se fàcilment a treballar sobre un mateix tema durant tres hores sempre que el ritme i varietat de les activitats sigui adient per la seva edat.

Si l'escola demana una adaptació horària concreta per necessitats específiques del centre, no hi ha problema per adaptar tant l'horari com el taller a les noves demandes. La flexibilitat i adaptació és fonamental.

ESPAI: l'aula habitual del grup és òptima pel desenvolupament del taller sempre que es pugui treballar en grup. Considerem fonamental fer servir l'espai habitual de treball de l'alumne d'educació infantil ja que tenen establertes unes normes i uns hàbits molt marcats, i això és necessari pel bon ritme i funcionament de l'activitat i per no fer canvis innecessaris. És important poder disposar d'un punt d'aigua proper tant per la neteja del material emprat com per la dels propis alumnes.

MATERIALS DIDÀCTICS: l'escola ha de proporcionar l'espai on es durà a terme el taller didàctic. La resta de material serà aportat per l'empresa encarregada de la realització del taller. Aquests materials didàctics van des de materials gràfics com fotografies, materials audiovisuals, materials en tres dimensions (objectes actuals o rèpliques d'objectes) i materials instrumentals propis de la disciplina d'art (pinzells, pintures, ceres, paper d'embalar, recipients, llapis, tisores, cartolines, paper, esponges, xeringues, rodets...), i materials visuals (puzles, murals, disfresses, titelles o composicions visuals) (Boj et al., 2005: 29). A partir de la manipulació de tots aquests materials l'alumne

aprendrà a desenvolupar el llenguatge tant fent servir el temps passat com el present i ampliant el seu vocabulari, entenent el seu significat i els sons de les paraules noves (Cooper, 2002: 50).

CALENDARITZACIÓ: el taller s'adapta en funció del moment del procés d'aprenentatge en el que es trobin els alumnes, amb la introducció de nous conceptes i l'estructuració o aplicació de coneixement. Està pensat per ser útil en totes les seves fases, tant al principi del tema amb la introducció com en la cloenda. S'ha d'intentar que l'èxit del taller estigui assegurat i de manera independent segons es realitzi en un moment o en un altre del procés d'aprenentatge.¹⁶

EDUCADOR: el taller el conduirà un educador especialitzat (didacta) que asseguri unes capacitats científiques i unes habilitats comunicatives (Serrat, 2005: 174). És convenient que l'educador tingui formació en història de l'art, ciències de l'educació i concretament en didàctica, i que conegui els principis psicopedagògics que segueixen els tallers per poder-los realitzar adequadament. També és necessari que tinguin experiència en el tracte amb infants. És convenient proporcionar els mecanismes i les estratègies necessàries per desenvolupar aquestes activitats i fer un seguiment constant de la seva evolució¹⁷ així com organitzar sessions formatives i xerrades d'intercanvi d'experiències.

7.5.- MATERIALS DIDÀCTICS DELS TALLERS D'ART:

Ja hem destacat la importància dels materials didàctics en capítols precedents. Tant en el dels materials didàctics dels tallers de ciències socials com en el de materials didàctics dels tallers de ciències socials a l'aula de l'escola.¹⁸ El taller en educació infantil està lligat a la necessitat de tenir a l'abast materials especialitzats, ben escollits. (Quinto, 2005: 24). És evident que són un recurs indispensable per la realització dels tallers didàctics, tant des de l'àmbit conceptual com procedimental o actitudinal.

«Considerem materials tots aquells recursos que puguin ser utilitzats a la classe amb una finalitat educativa.» (Bassedas et al., 2000: 182).

¹⁶ Vegis capítol "Valoració de les escoles sobre el paper que desenvolupen els tallers d'art dins del currículum escolar" i "Entrevistes a educadors sobre aprenentatge dels alumnes en referència al taller".

¹⁷ Vegis capítol "Dietari de camp".

¹⁸ Vegis capítol "Els tallers d'Schola Didàctica Activa a l'escola" a l'apartat Materials didàctics dels tallers.

Hi ha un cert consens respecte als materials que es necessiten a l'educació infantil:

- Ús col·lectiu: jocs, tricicles, pilotes.
- Ús individual: estris d'higiene personal.
- Material d'escriptori fungible: llapis, diferents tipus de papers, pintura.
- Material no fungible: tisores, punxons, pinzells.
- Material de rebuig: pots, taps, restes de porexpan.

En el cas dels materials didàctics pels tallers d'història de l'art considerem interessant i imprescindible que aquests siguin originals, visuals, manipulatius i que proporcionin l'oportunitat de treballar amb un material que difícilment tinguin a classe quotidianament. La tria de material ha d'estar orientada a la seguretat de les criatures, ha de ser variada i ha d'estar en bon estat (Bassedas et al., 2000: 183).

Si abans afirmàvem que era necessari pensar pausada i organitzadament respecte de com han de ser els diferents recursos materials, en funció dels cicles educatius amb els que treballarem. Ara hem de destacar encara més la importància que té el pensar i dissenyar uns materials didàctics adreçats a educació infantil. És fonamental que siguin pensats per aquestes franges d'edat i no una adaptació d'altres existents ja que és un públic molt especial amb unes necessitats molt concretes. És molt més enriquidor proporcionar una gran varietat de materials diferents amb possibilitats d'usos variables (Marcos Palomo, 2009: 11) i una quantitat i varietat idònia (Marín López, 2010). Els materials han d'afavorir (Bassedas et al., 2000: 183):

- El joc simbòlic i el desenvolupament del llenguatge.
- La representació de l'espai.
- La motricitat fina i la capacitat de representació.
- Les capacitats creatives.
- Les capacitats motrius.

- La sensibilitat musical i el ritme.

Els tallers necessiten tant de recursos materials com de documentals (Boj et al., 2005: 29), adaptats a l'edat dels participants a l'activitat.

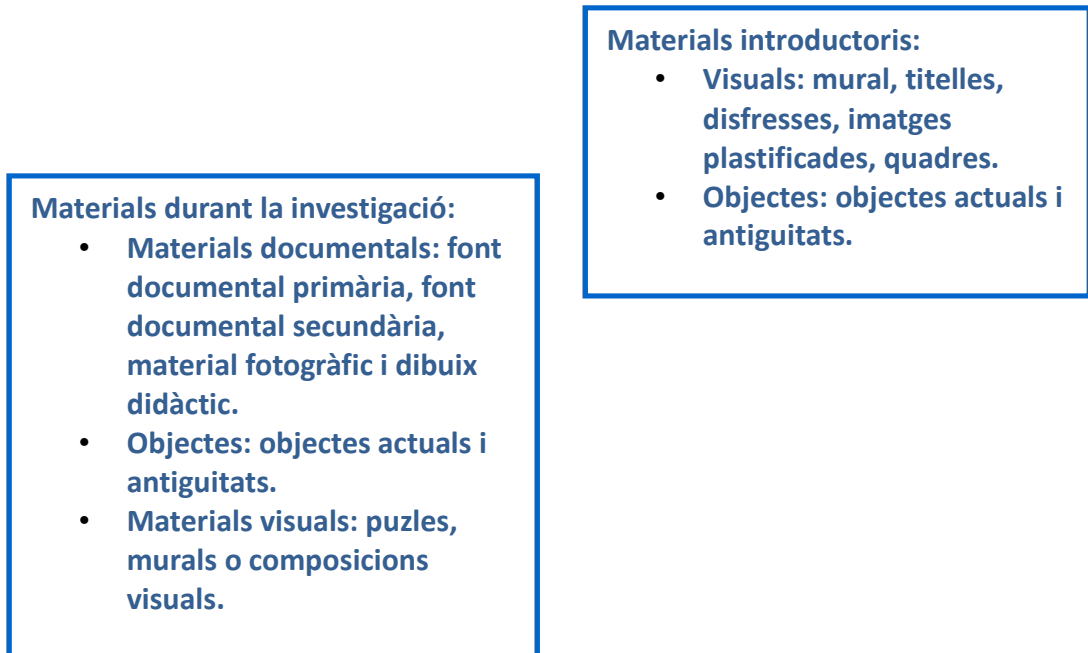

Figura 54. Materials didàctics en els tallers de ciències socials al'aula.

Font adaptada de Boj et al. (2005: 29)

La varietat dels materials és fonamental tal i com detallema la figura 54. Els podem adquirir en el mercat si són productes que ja existeixen o bé fabricats i dissenyats per la pròpia empresa en funció de les necessitats i objectius plantejats:

- Han de ser escollits a mida i ús dels infants tant les seves dimensions com el seu funcionament.
- Els materials han de ser de bona qualitat, no tòxics, que es puguin netejar amb facilitat i resistents.

- Vigilar molt l'estètica i els colors que es faran servir.

MATERIALS PER A LA INTRODUCCIÓ DEL TALLER: en el cas dels tallers d'art a l'educació infantil començarem l'activitat amb la narració d'un conte participatiu basat en l'explicació de la biografia i l'obra de l'artista que treballarem. Els materials didàctics a utilitzar en aquesta ocasió podrien ser repertoris de dibuixos animats sobre l'artista objectiu del taller, com per exemple "Les tres bessones i Gaudí" o "Les tres bessones i Mozart" o "Les tres bessones i Van Gogh", o també contes publicats com "La petita història de Joan Miró" o "La petita història de Pau Casals", ens aquets casos ens trobaríem treballant a partir d'un material que està a disposició de les escoles amb una certa facilitat. Tanmateix és fa necessari pensar com proporcionar la possibilitat de treballar amb uns materials que habitualment no tenen a la seva disposició (Boj et al., 2005: 29). En qualsevol cas la varietat i especificitat dels materials disponibles millora la pròpia activitat didàctica (Quinto, 2005: 25). Avui dia amb els recursos que tenim via internet i la facilitat per disposar de recursos a partir dels fons d'arxius i biblioteques, la preparació dels continguts generals esdevé cada vegada més assequible. Tot seguit es desenvolupa el treball de transposició didàctica en el qual es decideix que volem destacar, com ho volem fer, adaptar-lo a l'edat i coneixements dels nostres alumnes i trobar el disseny didàctic més ajustat a les nostres necessitats.

Així doncs, en el moment inicial s'haurà de presentar l'activitat i marcar les normes de funcionament del taller. A continuació a partir de la transposició didàctica de la vida i obra de l'artista explicarem un conte amb la participació activa dels propis alumnes a la vegada que captarem els coneixements previs que aquests tenen. Per dur a terme aquesta part de l'activitat ens podem ajudar de diferents recursos didàctics com narracions de contes a partir de titelles, lones penjades a la paret o quadre catifa en el qual els alumnes aniran enganxant imatges relacionades amb el conte, ensenyaran fotografies, quadres, faran servir disfresses, maquillatge i objectes d'època.

Tot plegat es tracta de materials adients per l'educació infantil i l'educació primària sempre que s'adaptin a cada cicle. La infraestructura necessària és la pròpia aula de

l'escola. En el cas del quadre catifa haurem d'arraconar les taules i cadires per tal de deixar un espai ampli en el centre de la classe on estendrem la catifa. Els alumnes es col·locaran al voltant per tal de tenir una bona visibilitat i poder participar activament en el desenvolupament de l'activitat.

Figura 55. Quadre catifa de lona inspirat en l'obra de Kandinsky pel taller "El món de Kandinsky". Schola Didàctica Activa.

Quan es tracta de teatre o titelles (figura 56), l'estructura de l'escenari la situem a sobre de la taula del mestre i els alumnes asseguts a la seva pròpia cadira. És una estructura amb diferents quadres de fons que anirem canviant així com va avançant l'explicació de la vida de l'artista. Ens ajudaran a fer una explicació motivadora i entretinguda per l'alumne amb la seva implicació directa aportant objectes o personatges a l'obra.

Figura 56. Teatret amb titelles pel taller "El món de Salvador Dalí". Schola Didàctica Activa.

Un altre recurs és de lones penjades (figura 57 i 58) a la paret, serveix per apropar als alumnes a l'educador, i per ordenar el material que farem servir formant una rotllana just davant d'ella. Durant la narració del conte, els alumnes de forma ordenada aniran participant tot creant el seu propi aprenentatge significatiu.

Figura 57. Lona penjada amb un dibuix de Xavier Càliz pel taller "El món d'Antoni Gaudí".

Schola Didàctica Activa

Figura 58. Lona penjada amb una sèrie de material didàctic pel taller "El món d'Antoni Gaudí".

Schola Didàctica Activa

Si parlem d'artistes i en aquest cas de pintors, estaria bé destacar aquesta faceta seva tan important que és la de reproduir un quadre del propi artista, i que sigui ell el conductor de la història que explicarem. Bé ensenyant aquest material durant la narració o bé enganxant d'altres elements a l'obra artística com a les figures 59 i 60.

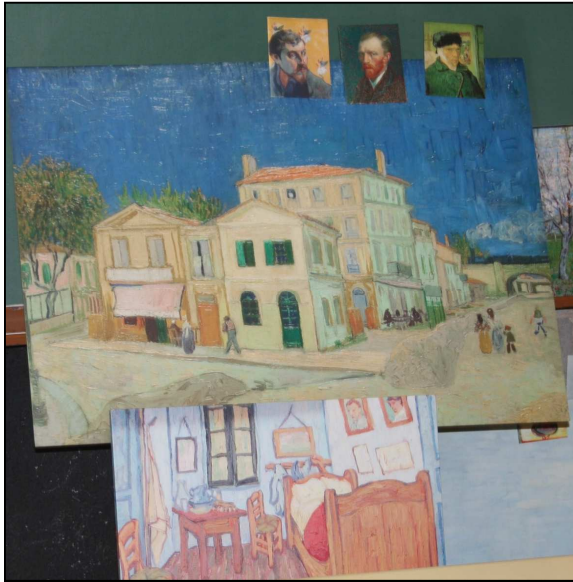

Figura 59. Quadres i peces imantades pel taller "El món de Vincent van Gogh". Schola Didàctica Activa.

Figura 60. Quadres pel taller "El món de Pablo Picasso". Schola Didàctica Activa.

MATERIALS DE RECERCA DEL TALLER: la segona part de l'activitat és la del treball de recerca en grup. És el moment on farem servir un ventall considerable de recursos didàctics que ajudin a l'alumne en la formació del seu propi coneixement. Destacarem els recursos didàctics següents:

a) OBJECTES: és un material que ajuda a apropar als alumnes a una època, a una societat, a una classe social, a un hàbitat o a uns oficis com el de la figura 61. Els infants entenen molt més ràpidament altres realitats a partir del treball amb objectes que fins i tot la seva pròpia realitat. Amb aquest objectiu fem servir l'objecte com a font d'informació.

En el cas de l'educació infantil ens interessa treballar aquests documents, com a punt relacional amb l'obra artística i no pas com a font que ens proporciona informació sobre el passat, el material amb el que està fet o lloc on s'ha trobat.

Figura 61. Material del taller "*El món d'Antoni Gaudí*". Schola Didàctica Activa S.L.

Figura 62. Material del taller "*El món de Salvador Dalí*". Schola Didàctica Activa.

Les estratègies que farem servir per treballar l'objecte seran la manipulació, l'observació i la relació o simulació, com mostra la figura 62. Aquestes estratègies permetran als alumnes formular una sèrie d'hipòtesis i trobar-ne respostes, i finalment una exposició de conclusions davant dels altres grups de la classe.

És un material adient per educació infantil i cicle inicial de primària. La infraestructura necessària és l'aula de l'escola organitzada en grups de treball.

b) MATERIALS VISUALS: les imatges, les fotografies, el dibuixos, els puzles o les obres d'art són una font fonamental per la construcció del coneixement dels nostres alumnes.

Aquest tipus de fonts és molt adient per a treballar el passat amb infants d'educació infantil ja que els ajuda a conèixer un passat remot i a descobrir com vestien, on treballaven, com eren les cases o les ciutats, etc.

L'adaptació d'aquestes fonts primàries i secundàries a les etapes d'infantil dóna uns resultats molts interessants amb l'ajut de dibuixos didàctics en el que l'alumne hagi d'intervenir completant aquelles parts que faltin. Com és el cas que mostra el repertori de fotografies.

La primera és un dibuix didàctic de la Casa Batlló de l'arquitecte Antoni Gaudí realitzat per la didacta Imma Mestieri per ser treballats en un taller d'art de l'empresa Schola Didàctica Activa amb alumnes d'educació infantil i cicle inicial de primària tal i com detallem a les figures 63 i 64. És un recurs que possibilita observar, deduir, interpretar i relacionar una sèrie de conceptes diversos. La primera part de l'activitat de recerca es fonamenta en la relació dels espais pintats en negre amb una sèrie de peces imantades per tal d'acabar de construir la façana de la casa. La segona relaciona allò que explica la història de la façana amb els objectes didàctics que tenen el seu abast (calavera, espasa, drac...) i finalment comprovar que la història que han descobert que explica la façana de la casa Batlló és la que s'amaga a la part del darrera de les peces imantades que formen el puzle de l'edifici.

Figura 63. Dibuix didàctic d'Imma Mestieri pel taller "Antoni Gaudí, l'artista". Schola Didàctica Activa.

Figura 64. Dibuix didàctic interpretatiu d'Imma Mestieri pel taller "Antoni Gaudí, l'artista". Schola Didàctica Activa.

Els **puzzles** (figura 65) és un altre recurs que permet a l'alumne apropar-se a l'obra de l'artista a la vegada que juga i experimenta.

Figura 65. Puzzle, taller "El món de Salvador Dalí!". Schola Didàctica Activa.

Els **memoris** ajuden a exercitar la memòria, l'observació, l'atenció i la psicomotricitat fina com l'exemple de la figura 66. És un recurs més per treballar aspectes sobre la vida, l'època o l'obra que s'està treballant.

Figura 66. Memory, taller "El món d'Andy Warhol" de nova creació. Schola Didàctica Activa.

Les fonts visuals permeten desenvolupar una sèrie d'estratègies d'aprenentatge com l'observació, manipulació, deducció, relació, simulació i descripció.

És un material adient per educació infantil i cicle inicial de primària. La infraestructura necessària és l'aula de l'escola organitzada en grups de treball.

MATERIALS PER A LA REALITZACIÓ DE LA PART PRÀCTICA: tots els tallers d'art a educació infantil tenen una darrera part dedicada a l'experimentació artística que necessiten materials. En el cas dels pintors són necessaris pintures de dits de colors

variats, pinzells de diferents mides i formes, esponges, xeringues, rodets, bols i plats de plàstic, paper d'embalar i fitxes didàctiques. En el cas de l'arquitecte Antoni Gaudí proposem dues activitats diferents, la realització d'un trencadís (figura 67) o bé la creació de la casa Milà (figura 68) per part del grup classe. En el cas del trencadís és necessari ciment, cartrons, recipients, rajoles trencades de quatre colors diferents, i en el de la casa Milà fitxes amb les parts de la casa, sorra, pintura de dits, bols de plàstic, cola i pinzells de cola. El resultat és el que podem observar a les fotografies.

Figura 67. Part pràctica del taller "El món d'Antoni Gaudí", realització d'un trencadís.

Schola Didàctica Activa

Els materials de les activitats pràctiques de tallers de pintors, "El món de Joan Miró" i "El món de Vincent van Gogh" s'expliquen més endavant en el capítol 9 "*Dos casos de tallers d'artistes a educació infantil*".

7.6. ENQUESTA COM A INSTRUMENT D'AVUACIÓ

L'opinió del mestre que acompanya als educadors de Schola Didàctica Activa durant la realització del taller didàctic és bàsica pels planificadors de l'empresa ja que a través d'ells les propostes es poden adaptar a les necessitats de les escoles, així com procedir a readaptar i canviar els procediments, activitats o materials que no acaben de funcionar. Per aquesta raó sempre es proporciona una enquesta a l'escola per conèixer les seves opinions. Aquestes enquestes es passen sistemàticament a totes les escoles per avaluar els resultats i fer un seguiment constant. En aquest cas les farem servir com a part de la nostra recerca.

En el present estudi analitzem 126 enquestes contestades per equips docents durant el curs 2015-2016 que es treballen en el capítol 9¹⁹ i detallades a l'apartat d'annexos. Les qüestions plantejades en les enquestes són les següent:

Enquesta tallers d'art a educació infantil:

Estimat/ada mestre/a:

El següent qüestionari està plantejat com una eina per dur a terme un estudi que té com a objectiu fonamental conèixer el valor que tenen els Tallers d'Història de l'art a Educació infantil realitzats a l'aula per l'empresa Schola Didàctica Activa i el seu ús dins de l'ensenyament-aprenentatge. LES TEVES RESPOSTES SERAN CONFIDENCIALS. En cas que no estiguis d'acord amb la utilització de les dades, no omplis l'enquesta. T'agraïm igualment l'atenció prestada. Si us plau, llegeix amb atenció les instruccions per als diferents grups de preguntes i sigues TAN HONEST/A COM PUGUIS en expressar el que penses.

Moltes gràcies per la teva col·laboració!

1. Nom de l'escola:
2. Curs:
3. Nom del taller:

¹⁹ Valoració de les escoles del paper que desenvolupen aquests tallers dins del currículum escolar.

Antoni Gaudí

Joan Miró

Pablo Picasso

Salvador Dalí

Vincent van Gogh

Vasili Kandinsky

4. Com has conegut aquesta activitat?

Catàleg

Pàgina web

Recomanació altres persones

Per haver-la fet altres cursos

Altres

5. Utilitzes el taller com a introducció al tema a treballar?

Si

No

Altres

6. Ja havies introduït el tema abans del taller?

Si

No

7. Com?

Fotografies

Contes

Petita introducció

Sortida escolar a museus, llocs patrimonials...

Altres

8. Quantes sessions dedicareu a aquest tema?

Un trimestre

Tot el curs

Un projecte concret

Un mes

Altres

9. Quines altres activitats fareu relacionades amb el tema?

Sortida a museus o visites al patrimoni

Activitats plàstiques

Treball d'obres

Reproducció d'obres

Altres

10. De què et serveix el taller?

Introducció de la vida i obra de l'artista

Aprofundiment

Motivació extra treballant d'una manera diferent

Altres

11. Com valores el treball per grups?

Nota més baixa 1 2 3 4 5 Nota més alta

12. Com valores els materials?

Nota més baixa 1 2 3 4 5 Nota més alta

13. Com valores l'activitat pràctica final?

Nota més baixa 1 2 3 4 5 Nota més alta

14. Consideres significatius pels alumnes els conceptes treballats?

Si

No

Altres

15. Com valores les estratègies desenvolupades?

Nota més baixa 1 2 3 4 5 Nota més alta

16. S'ha adequat els continguts al nivell dels alumnes?

Si

No

Altres

17. Com valores el taller en el seu conjunt?

CAPÍTOL 8. DOS CASOS DE TALLERS D'ARTISTES A EDUCACIÓ INFANTIL

L'èxit dels tallers es fonamenta en l'experiència i en una permanent estratègia d'assaig-error. Allò que no funciona en una determinada sessió és reconsiderat i reformat. Per tant la rectificació i reavaluació del producte es una de les condicions que en garanteix l'èxit. En el present capítol mostrarem el resultat final d'aquest assaig-error en el cas de dos tallers concrets "El món de Joan Miró" que és el més consolidat i "El món de Vincent van Gogh" de creació molt més recent.

L'estructura que a Schola Didàctica Activa S.L. hem après que és la que ens funciona a l'hora de crear un nou taller és la següent:

- **Recerca sobre l'artista:** investigar sobre la vida i l'obra, en aquest cas, del pintor Joan Miró. És necessari conèixer on vivia, com vivia, quina família tenia, on anava de vacances, amb que jugava, que va estudiar, com va començar en el món de l'art, quins eren els seus ídols artístics, quins colors feia servir, que pintava, com pintava... Entendre tota la seva vida personal i artística en ajuda a poder fer-nos

una idea de la persona i d'aquells factors interns i externs que el van influenciar per convertir-se en l'artista que nosaltres hem d'explicar a l'alumnat.

- **Transposició didàctica de la informació obtinguda: creació i estructura del taller:** una vegada finalitzada la recerca hem de fer nostres totes les informacions sobre l'artista, tant les biogràfiques com les artístiques. Decidir els punts fonamentals a explicar i aquells temes que considerem que poder ser obviats. Aquesta transposició sempre l'hem de fer pensant en el cicle educatiu al que va adreçat el taller en qüestió. Quan ja ens hem decidit amb els continguts que volem transmetre haurem de començar a fer la dita transposició. O sigui, la forma més apropiada de comunicar allò que considerem imprescindible, així com els procediments a seguir i els materials necessaris. En aquest cas concret vam decidir que la millor manera era escriure un conte que expliqués la seva vida familiar i escolar on els alumnes fossin protagonistes. I que, a més a més, tingués com a fil conductor els propis símbols mironians. Aquests consideràvem que seria important i molt interessant que es treballessin durant tot el taller. Així seran protagonistes totals al llarg de tota l'activitat de recerca pictòrica en la que hauran de buscar-los i relacionar-los amb uns símbols tridimensionals. I com no podia ser d'una altra manera, aquests mateixos símbols seran el centre de la seva creació pictòrica a l'activitat final. Hem d'aconseguir ser capaços de trobar vincles propers entre el personatge a treballar i els alumnes que tindrem davant, així com buscar els procediments necessaris per poder-lo treballar correctament.
- **Creació dels diferents materials:** a la vegada que anem creant el taller i les diferents activitats que el formaran hem d'anar imaginant els possibles materials. Tenim la possibilitat de que aquest material existeixi i per tant l'haurem de comprar, o bé si és un material que pensem nosaltres d'una manera concreta i no existeix en el mercat l'haurem de fabricar. Un exemple clar seran els símbols tridimensionals mironians que es faran servir durant tot el taller. Vam creure que seria molt interessant que poguessin tocar aquelles formes que Miró pintava i per aquesta raó vam fabricar aquests símbols.

- **Valor del taller:** en el moment de fer la transposició didàctic és quan observem i poder reforçar tot allò que és necessari treballar i destacar de l'artista amb el currículum concret de l'alumne. Per exemple: treballant aquest artista ens apropem a la línia, els colors, la natura, els temes, la simbologia, el sentiment de pertinença, la demostració de que les coses no són fàcils, que triomfar i aconseguir uns objectius costa esforç i temps.

8.1. "EL MÓN DE JOAN MIRÓ"

8.1.1. RECERCA SOBRE L'ARTISTA

Joan Miró va ser un artista que destacà per la seva constant recerca de nous recursos per tal de desenvolupar les seves inquietuds artístiques, i alhora, va ser una persona que experimentava una forta satisfacció personal quan experimentava amb noves matèries. Va ser un artista de constant recerca i reelaboració del seu treball personal. Tot i tenir una llarga trajectòria artística i moltíssima obra per tot el món, amb característiques, tècniques i temes diferents, podríem dir que hi ha un sentiment constant en l'obra de Miró: ***el lligam a la seva terra, a les seves gents i a les tradicions del seu país***. I aquesta constant es trasllada, de dues formes ben diferents, en la seva obra: la reflexió entorn de la volatilitat de la vida urbana moderna, l'existència d'una vida "ideal" al camp i el rebuig a la industrialització.

Els inicis (1893-1922)

Joan Miró i Ferrà va néixer el 20 d'abril de l'any 1893 a Barcelona (al barri Gòtic). Fill d'un rellotger i orfebre de Montsant: en Miquel Miró i Adzerias, i de la Dolors Ferrà i Oromí, que era filla d'un ebenista de Palma de Mallorca. De ben petit ja demostrava les seves qualitats artístiques prova d'això són els dibuixos que es conserven de quan tan sols tenia 8 anys.

Als 7 anys va anar a una escola del carrer Regomir i tenia un professor de dibuix anomenat Civil. Un dels dibuixos que es conserven d'aquell moment és el de la Tortuga que podem veure a la fotografia.

Els seus pares no volien que es dedicés a la pintura, ja que en aquells moments no estava ben vist, ni ben considerat. Els pares volien que aprengué un ofici "tradicional" i per això va assistir a l'Escola de Comerç de Barcelona i a les tardes a l'escola Llotja fins l'any 1910. Allà va tenir professors importants com Modest Urgell. Els dibuixos que es conserven d'aquest moment mostren que Miró té una predilecció per recrear la línia de l'horitzó que defineix el cel i la terra a més la presència constant dels astres. Un cop finalitzà els estudis, el pare l'obligà a treballar a la Drogueria Dalmau i Oliveres com a comptable. Va ser en aquest període que participa per primera vegada en una exposició organitzada per l'Ajuntament de Barcelona.

Degut a que no es va adaptar al tipus de vida que el seu pare volia que portés va portar una vida incerta. A més a més va agafar la febre tifoide,²⁰ va sobreviure i ja fora de perill es traslladà a Mont-Roig²¹ per passar la convalescència. A Mont-Roig, els pares havien comprat una masia i aquest lloc va ser un punt clau dins l'obra de Joan Miró. Allà és on va decidir dedicar-se plenament a la pintura, tot i l'oposició familiar. Tot just tenia entre 18 i 19 anys.

L'any següent va optar per matricular-se a l'escola de pintura de Francesc Galí on va estudiar entre els anys 1912 i 1915. Era una escola caracteritzada pel seu "antiacademicisme" a l'hora d'impartir classes. Els alumnes feien excursions al camp on aprenien a tocar instruments, llegien poesia, prenen apunts del natural, observaven, tocaven, oloraven i recollien totes aquestes sensacions per tal de fer-se-les seves.

²⁰ Sempre s'ha dit que Miró va agafar la febre tifoidea a causa de les aigües de la ciutat de Barcelona, però sembla que més aviat va patir una forta depressió que el va portar a una total inactivitat durant dos mesos. Probablement el seu dèbil estat de salut va provocar que agafés el tifus. (segons altres autors va ser la seva mare la que va patir la malaltia dos anys més tard).

²¹ Mont-roig és una petita població de la comarca del Baix Camp d'on era original el seu pare.

L'objectiu era proposar una educació integral on, a més a més, d'experimentar amb els sentits discutien sobre les obres dels grans mestres: Van Gogh, Cézanne, Gauguin...

Va ser precisament Francesc Galí, el gran pedagog, qui va influir profundament en Miró. El principal mètode d'ensenyament artístic de Galí era d'orella i d'ull, segons ell primer calia escoltar i després observar abans de pintar. En una segona fase els feia dibuixar de memòria allò que havien tocat prèviament, o bé anaven d'excursió al camp sense cap estri de pintura, només amb les mans i els ulls per mirar i tocar. Buscava obtenir la percepció de la linealitat i la volumetria. Galí també feia que treballessin amb fang, i sovint amb els ulls embenats per donar valor, precisament, a la forma i el volum. A Miró el feia treballar de valent ja que considerava que era un alumne especialment dotat per l'art.

Miró tenia un problema a l'hora de plasmar el volum en les seves obres. Sovint, molts dels treballs dels seus inicis estan caracteritzats precisament per la manca de volum i per mostrar cares planes. En aquesta escola va aprendre a recrear el volum, les sensacions i les formes, ja que feien exercicis amb els ulls tancats: tocaven un objecte i d'aquesta manera podien percebre tots els aspectes que aquest tenia i això ajudava a traslladar les sensacions de forma correcta a les teles. A l'escola va coincidir, entre d'altres, amb Joan Prats, Josep Francesc Ràfols i Enric Cristòfol Ricart. Posteriorment es va inscriure en el Cercle Artístic de Sant Lluç, on va assistir també a sessions amb model, i va coincidir amb Joan Prats, amb qui va establir una bona amistat. Aquí demostra ja el seu domini del color, les seves obres esdevingueren espontànies, una barreja entre la descomposició cubista i la importància del color fauvista tal com s'evidencia en el *Nord-Sud* i *Prades*, dues obres de l'any 1917.

L'any 1916 va conèixer a Josep Dalmau, gran marxant d'art del moment, que s'interessà per la seva obra. Gràcies a ell va conèixer a Maurice Raynald i Francis Picabia. I al cap de dos anys, el 1918, va fer la seva primera exposició individual a la Galeria Dalmau que esdevingué un absolut fracàs quant a crítica i vendes. Això va fer que cap al 1918 es

decidís a canviar la seva pintura, va deixar les avantguardes al marge per centrar-se més en Catalunya.²² Va ser una època realista i detallista preludi de la seva marxa a París.

L'evolució que va anar experimentant i la recerca de noves formes de representació dels propis sentiments el va cap a una pintura minuciosa, detallista i plana, influenciada pel cubisme però també pel futurisme²³, els elements van assolir un grau de detall tan important que quasi es van convertir en símbols amb autonomia dins d'una mateixa obra. Els temes esdevingueren els quotidians, familiars i de paisatges propers. Una mostra d'aquest nou estil són obres com l'*Autoretrat* de l'any 1919 i el *Mont-roig* de la mateixa data.

Mont-roig representa per a Miró l'arquetip de la natura i els costums catalans. És com un petit univers perfecte, on tot allò petit entra en equilibri amb allò més gran. És important com està representat cada detall, hi ha una síntesis geomètrica d'espais, fets a partir de puresa en les línies, que confereix un aire oníric al quadre.

Durant aquest temps Miró intenta, per damunt de tot, triomfar, però no ho aconsegueix, la barreja d'estils de la seva pintura, paisatges i temàtiques classicistes amb elements de les avantguardes, no acaben de convèncer a Barcelona, ell considerarà la ciutat com un nucli provincià i sense visió artística, per tant la única opció que té és marxar. Va ser precisament l'any 1920 quan va fer un canvi important en la seva vida. Viatjà a París per primer cop el març de 1920. Per poder tenir la possibilitat d'una estada llarga la seva família li paga el viatge, i part de l'allotjament. Miró va arribar a un tracte amb el procer Josep Dalmau, aquest li comprà totes les seves teles i es va comprometre a fer una exposició. Va arribar a París amb una base tècnica prou desenvolupada, però encara millorable. Durant aquest període va alternar les estades a París amb Mont-roig i Ciutat de Mallorca.

²² Es fixarà en l'art romànic i gòtic per exemple.

²³ El futurisme és una de les primeres avantguardes, neix a Itàlia, Marinetti és el seu màxim representant. Es caracteritza per ser els primers que volen trencar amb les coses que representen el passat i allò tradicional. Per primera vegada l'art mostra interès cap a les màquines i el progrés, intentant representar en les seves obres aquests elements, junt amb la sensació de moviment.

Fins als anys 1922 o 1923 va continuar en la senda del període, detallista i minuciós, que havia obert a Catalunya. Tanmateix el contacte amb fauvestes i dadaistes va fer que aquestes obres detallistes copsessin un tractament de color fauvista o un anàlisi espacial cubista. A París es va instal·lar a la Rue Blomet, on tenia veí al pintor francès André Masson. Va ser allà que va entrar en contacte amb molts dels artistes del moment com Michel Leiris, Robert Desnos, Jean Dubuffet, Paul Éluard, Marcel Jouhandeau, Georges Limbour, Raymond Queneau entre d'altres. La influència de l'ambient va fer que es plantejés desarrelar-se tot buscant un canvi de context per a la seva personalitat. Durant les estades a Mont-roig observava, analitzava i considerava els objectes en el seu estat natural, i d'aquesta manera podia plasmar l'entorn segons la seva pròpia creativitat. En contrast, quan tornava a París ho plasmava en les seves obres. Tot plegat posava en pràctica les ensenyances del professor Galí, primer observar i després pintar.

El 29 d'abril de 1921 s'inaugura a París l'exposició que s'havia compromès a fer Dalmau, la crítica va ser bona, però no va aconseguir vendre cap obra. I en aquestes dates arribà a un acord amb Pau Gargallo, que tenia un estudi a París, per tal de compartir l'espai. Miró ocupava l'estudi a l'hivern, mentre Gargallo estava fent classes a Barcelona, i a l'estiu quan tornava Gargallo, ell marxava cap a Mont-roig.

Pel que fa a les obres d'aquesta etapa cal destacar que Joan Miró estava molt preocupat, des dels seus inicis, pel color i la forma, i va pintar molt sovint, del natural, sobretot a Tarragona. Els quadres de tot aquest període, i fins que va pintar *La Masia*, encara estan molt lligats a la seva tradició pictòrica amb influències de fauvestes, expressionistes i, en certa manera, també dels cubistes. Són quadres on hi veiem molt color, molta llum, amb gran quantitat de pintura, són obres figuratives, de temàtica, generalment, paisatgística (Mont-Roig i el camp de Tarragona), i també tracta, sovint, temes relacionats amb les feines del camp. Al llarg de tot aquest període Miró manifesta clarament l'assimilació de l'art d'avantguarda i busca les seves pròpies formes a partir d'expressions ja existents.

A partir del 1918 Miró empen el viatge que el porta a la creació d'un nou i propi llenguatge de símbols. Apareixen quadres d'un preciosisme i d'un detallisme molt clar,

com en el cas de *La casa de la Palmera*, que prefigura el que després seran les formes de *La masia*, quadres amb molts detalls, fets amb pinzells fins. A partir d'aquest moment les seves obres són fruit d'una observació disciplinada i el color pren unes noves i diferents dimensions. En els primers quadres d'aquest nou període el color està deslligat del dibuix i esdevé expressiu per sí mateix; ara el color deixa de ser un element estructurador i torna a acompanyar al dibuix.

Trobem, doncs, des dels inicis de la seva obra, formes i estils diferents, Miró comença a buscar el seu propi llenguatge. Aquesta primera etapa culmina amb el quadre *La masia* (1921-1922). Hi ha múltiples interpretacions d'aquest quadre, una d'elles és la que defensa Janis Mink (2008), que dóna una explicació basada en les al·lusions, que ell observa, en relació al concepte de fertilitat. El mateix autor afirma que Miró era un "romàntic" en tant que utilitzava el camp i l'autenticitat de la gent dins la seva obra i, al mateix temps, era capaç d'expressar els impulsos que el món de l'art exercia sobre ell mateix.

La masia és un senyal de la profunda estimació cap a la seva pròpia masia, de la qual en coneixia tots els detalls a la perfecció. Va ser una obra de llarga durada. Va tardar 9 mesos a pintar-la, i treballava durant 7 o 8 hores al dia. La va pintar a Mont-roig i la va acabar al taller de París on fins i tot s'hi va endur herbes de Mont-roig. Ens mostra amb molt detall diferents escenes d'activitat quotidiana d'una masia catalana, una dona que renta roba, un cavall que ajuda a treure aigua del pou, un gos que borda, ocells, insectes... Elimina tots els detalls irrellevants de manera que en resta una composició homogènia, tot està col·locat de forma molt acurada i crea un ritme entre els elements. L'eucaliptus central que representa el poble català, divideix la composició en dues parts, al mateix temps que aquest mostra la seva rellevància vital en tant que des de la terra s'enlaira cap al cel. Sembla, efectivament que tracta temes com la fertilitat. La regadora de primer terme, junt amb la paraula del diari, sovint s'han interpretat com la representació d'un penis i, de fet, a prop hi ha uns peus que marquen el camí que porta fins a una dona ajupida. El gall, el conill i la cabra reforcen l'al·lusió sexual.

Miró utilitza alguns elements característics del romànic. La mida dels objectes no és natural, sinó que depèn de la importància que el pintor li vol donar a cadascun dels elements. Tot plegat sembla com si volgués desvincular-se de tots els estils aproximats anteriorment tot buscant una relació singular amb Catalunya i les seves tradicions i costums. Miró afirmava que:

«Vaig necessitar tant temps per pintar-lo perquè allò que veia estava patint una metamorfosis constant, el quadre era totalment realista. No em vaig inventar res. Només vaig treure la valla del galliner perquè es poguessin veure els animals. L'eucaliptus, que està al centre del quadre, el vaig copiar amb tota fidelitat.»²⁴

En aquesta obra ja comencem a veure símbols que després seran recurrents en la seva obra, com ara l'escala amb un ocell, que es convertirà en l'escala de fugida, aquella que proporcionarà un mitjà de comunicació entre allò tangible i allò intangible. A través d'aquests símbols ell va crear una concepció poètica del paisatge català, desvinculat de qualsevol idea política i sobretot desvinculat de les "teoritzacions" existents en aquell moment a l'entorn de l'art modern. Tot l'art d'avantguarda va ser una constant recerca que fluctuà des de la necessitat de buscar noves formes d'expressió, fins a l'afirmació de que l'art és mort. Miró va insistir més en l'actitud moral de l'art d'avantguarda i expressà el seu menyspreu per tots els pintors que volien teoritzar.

En resum, Miró, en aquest període, va intentar construir un paisatge per mitjà d'un vocabulari de signes iconogràfics i lingüístics.

El surrealisme i l'assassinat de la pintura (1923-33)

Miró va continuar vivint a París i va assistir a "reunions artístiques" amb poetes i escriptors, al voltant de la figura d'André Masson i dels surrealistes, per bé que Miró mai va ser un surrealista ortodox, podríem dir que fou lleial a ells per qüestions d'afinitats

²⁴ Vegis: <https://www.youtube.com/watch?v=UnFRH0yZZQY>

personals i intel·lectuals, però mai la seva obra podrà ser anomenada plenament surrealista. L'any 1925 va tenir la primera trobada amb André Breton.²⁵ Els artistes del moment buscaven noves formes d'expressió. I la pintura de Miró també experimenta un canvi en aquest sentit, en tant que es produeix un progressiu abandó del model real. Pinta la realitat de forma molt diferent, ja no ho fa tal i com la veu, sinó com la sent des de seu l'interior. Aquest canvi és fruit d'un procés que el porta a considerar que els recursos expressius realistes estan completament acabats, però el canvi també és degut als contactes artístics que ell té a París.

A l'estiu de 1923 a Mont-roig és quan la seva pintura va fer un gir radical cap al que serà el seu llenguatge propi. **L'onirisme esquemàtic**, donarà tot un seguit de canvis, noves formes, riquesa d'idees, noves solucions de construcció dels espais, tintes planes, símbols esquemàtics... En aquest moment es passa de representar el món exterior a l'interior, del realisme a la imaginació. Mica en mica s'aniran depurant aquells elements detallistes i minuciosos... i Miró anirà entrant a la pintura del somni. Anul·la la consciència per que surti la part inconscient, vol un art pur i directe com la poesia surrealista. En aquest moment és quan apareix un univers simbòlic amb uns símbols que apareixeran ja sempre (estrelles, ocells, genitals...). Algunes de les obres d'aquest període són: *Terra Llaurada 1923*, *Cap de pagès català 1925*, *El carnaval de l'arlequí 1925*, *Camperol català amb guitarra 1925* o *Gos que borda a la lluna 1926*.

El surrealisme de Miró, podríem dir, que va més enfocat a fer somniar a l'espectador que a traslladar somnis a la tela. *Terra llaurada*,²⁶ recorda en molts aspectes a *La Masia* ja que retrobem la casa, l'hort, els animals... Amb aquesta obra és veu que ja ha contactat amb el surrealisme i que aquest l'influeix. Les formes s'esquemmatitzen molt, tot allò real va desapareixent, i les relacions entre els personatges o les figures també canvien, ara són més lliures. Així, per exemple, el pi el representa amb atributs humans, ulls i orella per remarcar que és un ésser viu. Tot plegat defineix una obra on coincideix el real i l'imaginari.

²⁵ Líder del moviment surrealista, iniciat just un any abans.

²⁶ Vegis: <https://www.youtube.com/watch?v=MIGw1U8mxng>

Al *Carnaval de l'arlequí* trobem elements inspirats en *El jardí de les delícies* del Bosco i en els *Jocs infantils* de Breughel, un cop més, tot està dispostat de forma molt pensada. És una pintura detallista, figurativa però no realista, en tant que està dominada per la imaginació.

El protagonista de la composició és una mena d'autòmat que toca la guitarra i un arlequí amb grans bigotis. També apareixen una parella de gats que juguen amb un cabdell de llana, un ocell d'ales blaves que sembla sortir d'un ou, peixos voladors que s'enlairen cap als estels, insectes que surten de l'interior d'un dau, sobre la taula hi ha una bola del món, de l'escala en surt una immensa orella i cilindres, cons amb ulls escampats pel terra, una finestra s'obre cap a l'exterior on es veuen el sol i una forma cònica que representa la torre Eiffel:

*«Per aquest quadre vaig fer molts dibuixos en què expressava les meves al·lucinacions provocades per la fam. Arribava a casa a les nits sense haver sopat i anotava les meves sensacions en un paper».*²⁷

En aquest període Miró forma part del grup d'escriptors i artistes plàstics que acaben de publicar el Primer Manifest del Surrealisme però d'una forma irregular ja que a ell no li interessaven les discussions teòriques que duren dies però si els resultats. Vol arribar a assolir el descobriment per la pròpia experiència.

Finalment l'any 1925 i acompanyat pels surrealistes, Miró farà una exposició a París que serà un èxit i aconseguirà la fama internacional.

L'any 1929 es casa a Ciutat de Mallorca amb Pilar Juncosa i se'n van a viure a París a un apartament. L'any següent va néixer, a Barcelona, la seva única filla, la Dolors. Era un moment personal molt bo, però econòmicament encara tenia estretors. Després de fer els decorats d'una obra de ballet a Montecarlo decideix tornar temporalment a

²⁷ Vegis: <https://www.youtube.com/watch?v=EyZKAeqdEN4>

Barcelona sense deixar mai París com a punt de referència. Durant aquests anys es radicalitza i comença a fer força costat a la causa republicana.

Tot aquest context fa que el seu estil canviï un cop més, acostant-se cap a l'expressionisme, però sense deixar de banda el surrealisme oníric. Aquesta inquietud el portarà també a començar a experimentar amb l'escultura i l'objecte (al capdavant per influència del surrealisme). Construccions en les que experimentarà amb el *collage*, dibuix, objectes reals... que barrejarà i ensamblarà .

A partir de l'any 1934 crea les pintures "salvatges" que mostren el rebuig a la situació política i social d'Espanya i que semblen ser una premonició de la guerra. Són obres de colors pastels, però violents, amb una gran importància del clarobscur, amb personatges deformes i amb sensació de claustrofòbia. Ell mateix deia que estaven farcides d'oposicions, de contrastos, representa l'ambient tràgic que el tortura, amb tot un seguit de monstres que l'atrauen però que al mateix temps el rebutgen. Així cal considerar els casos *Cap de dona*, i *Home i dona davant un munt d'excrements*, i més tard, en plena Guerra Civil el famós *Aidez l'Espagne*. Del quadre *El sabotot* Joan Miró va dir:

«El vaig fer a París, estava enfonsat, un dia em vaig trobar una ampolla al terra i vaig pensar que faria un bodegó, el sabotot segurament li vaig posar pensant en el bodegó de les botes de Van Gogh, li vaig dir a la Pilar que anés a comprar una poma i hi vaig clavar la forquilla, no com un soldat que clava la baioneta sinó simplement perquè és el que s'usa per menjar-lo, la guerra ve mostrada pels colors i la composició és realista perquè aquell ambient de terror em tenia paralytitzat i gairebé no podia pintar res.»²⁸

Un altre exemple seria el del quadre *Home i dona davant un munt d'excrements*. Aquesta obra constitueix un dels exemples més significatius de les pintures salvatges. La va fer a sobre de coure. La temàtica es basa en dos personatges gesticulant enmig d'un paisatge desolat. L'artista deixa evidència de l'angoixa que l'artista sent i podríem dir que materialitza una mena presagi de la Guerra Civil.

En aquests moments els seus collages, dibuixos, obres basades en l'objecte, pintures de somni, són fets a partir de coses vistes, a partir de l'observació. L'objectiu de Miró és

²⁸ Vegis: <https://www.youtube.com/watch?v=A51IMSB65bk>

que l'espectador respongui davant dels estímuls de les seves obres. Apareix en aquest moment la reducció de l'obra fins a una superfície gairebé buida en què l'espectador pot llegir signes. Un art que en ocasions ens recorda a dibuixos infantils.

L'art infantil és en aquest moment de la història de l'art reivindicat per molts artistes. Kandinsky, en l'expressionisme alemany, defensa que el nen petit és l'únic que es sorprèn de forma pura davant d'un estímul perquè tot és nou en la seva descoberta del món i, per tant, les manifestacions artístiques de l'infant també ho són. Això doncs, Miró, en aquest moment allò que buscava era un mitjà de regenerar la seva pintura. Miró tornava a ser un altre cop el seu propi espectador creatiu.

En aquest moments apareixen també altres mitjans d'expressió com el baix relleu i l'escultura. L'any 1931 a Mont-Roig va realitzar una sèrie de pintures sobre paper ingrés, i una sèrie de pintures objecte. A partir d'aquest moment va decidir passar més temps a Barcelona i es va instal·lar a la casa familiar. Aquesta decisió era motivada per diversos factors, el primer de tots, l'econòmic. Tanmateix també s'havia produït una ruptura amb el grup dels surrealistes (que s'havia dissolt); de fet, les constants lluites del grup el distreien més que no pas l'ajudaven. Tornà també perquè les conseqüències de la primera guerra mundial es notaren en el món de l'art i tot i que en aquest moment Miró ja era reconegut i ja havia fet varies exposicions individuals, no podia viure del seu art. L'any 1932 va conèixer a través de Joan Prats a Josep Lluís Sert. I és també en aquest període en que es van fer dues exposicions seves a New York. De fet, l'any 1934 va signar contracte amb Pierre Matisse que va esdevenir el seu representant als Estats Units.

Temps de canvis (1933-1943)

Aquesta etapa va començar marcada pels anys previs a la Guerra Civil espanyola. Miró fugí de qualsevol vinculació política. Va actuar com un espectador que va representar la seva opinió i sentiments amb una sèrie de quadres amb colors i formes que mostraven els temps que es vivien. Ens els anys 40 va tornar definitivament a Espanya i es va instal·lar a Mont-roig, Ciutat de Mallorca i Barcelona.

És en aquest moment quan ja podem veure el seu llenguatge propi totalment identificable, s'eliminen totes les referències espacials. Mont-roig, Mallorca i Normandia estimulen a Miró a estimar la terra i a captar la força del blau del mar. La Segona Guerra Mundial el portarà no a mostrar els esdeveniments bèl·lics, sinó a un profund desig d'escapar. La inquietud que li va produir la guerra es va convertir en un llenguatge propi en el qual el cel era protagonista a la vegada que era mirall i el seu oient. Miró va buscar en tot allò que es troba al cel una mena d'oasis de felicitat totalment oposada a la desesperació creada per la guerra. Un exemple clar en seran les *Constel·lacions*, concebudes com a punt d'escapament de la guerra. Són un conjunt de 23 aiguades sobre paper.²⁹ El denominador comú d'aquest conjunt serà la seva musicalitat. Les formes van suggerint altres formes que fan que al final l'equilibri sigui perfecte. Quan una travessa una altra, aquesta canvia de color, fent que el resultat siguin formes molt més dinàmiques. El fons el feia netejant els pinzells de la constel·lació anterior. Pinta les constel·lacions a sobre d'un full de paper de 38 x 46 cm i en destaquen els personatges que simbolitzen la terra, els estels que fan referència al món inabastable del cel, els ocells i l'escala que enllacen entre el món terrestre i el món celest (font de la imaginació). Els personatges que hi apareixen s'han d'interpretar com a éssers lligats a la terra, de fet, la figura humana, per bé o per mal mai deixa d'aparèixer a l'obra de Miró, l'home i dona son espectadors o protagonistes dels seus quadres. I, a més a més, estan lligats a la terra, que no deixa de ser un tema recurrent en la seva obra des dels inicis. Els estels fan referència clara al cel, i els ocells i ens marquen la unió entre els dos móns, el cel i la terra., per bé que l'escala també es pot interpretar com una metàfora de la recerca d'una sortida enfront de la guerra.

L'any 1945, les seves *Constel·lacions* són exposades a New York on van causar un gran impacte. Les 23 obres van entrar al país de contraban, formant part d'una "vaixella diplomàtica". Els espectadors destacaren la gran puresa existent en els quadres pintats durant la guerra i a més a més, causaren un gran impacte en els artistes nord-americans.

Maduresa (1942-1956)

²⁹ És una època de guerra i postguerra amb la conseqüent escassetat de materials que el porten a dibuixar directament sobre paper.

Serà durant aquests anys quan la seva fama a Nova York i París anirà en augment com autor que influenciarà a les darreres avantguardes i en l'informalisme amb Antoni Tàpies entre d'altres. També hem de destacar, però, que ell es deixarà influenciar per aquests nous corrents.

A partir d'aquest moment Miró mostrarà una preocupació, anteriorment poc explicitada, pels materials, i això farà que experimenti amb les més diferents opcions: collages, litografies, bronze, ceràmiques, murals, escultures, escenaris de teatre... L'any 1944 Miró inicia els seus treballs amb ceràmica aprofitant el material d'una fornada defectuosa feta el 1941 per Josep Llorens i Artigas. Va ser en aquests moments quan s'inicia una col·laboració entre tots dos que durarà fins l'any 1947.

D'aquest període és la sèrie de 50 litografies coneguda com *Sèrie Barcelona*. Són un conjunt de litografies en blanc i negre que les concep com a versió impresa de constel·lacions, tot continuant el marcat to antibel·licista. La litografia amb blanc i negre li permetia poder expressar totes aquelles emocions que li provocaven des de feia temps els esdeveniments internacionals. Sense color es podia centrar amb els traços i ombres, i havia de mostrar de forma molt concreta les boques amb ullals, bigotis com si fossin banyes, mandíbules obertes, membres, pits... L'any 1947 Miró va anar per primera vegada als Estats Units on va realitzar una gran pintura mural per la Gourmet Room del Terrace Plaza Hotel de Cincinnati. Aquest mateix any, també participà en una exposició organitzada per André Breton i Marcel Duchamp a la Galerie Maeght de París.

A partir de l'any 1949, Miró va alternar dos tipus de pintura, una més reflexiva i l'altra més impulsiva i gestual. I la seva activitat en escultura i ceràmica va ser cada cop més intensa. Vivia a Barcelona i viatjava a París on aprofitava per fer obra gràfica.

L'any 1955, va rebre l'encàrrec de L'UNESCO de dissenyar dues parets exteriors del nou edifici a París. Miró va projectar dos murals, un dedicat al sol i l'altre a la lluna, als que va donar gran quantitat de color que contrastava amb les parets de formigó de l'edifici.

Ciutat de Mallorca (1956-1983)

L'any 1956 es va traslladar definitivament a viure a Ciutat de Mallorca on Josep Lluís Sert li havia construït un taller i una casa. En aquest període va revisar les seves idees, va destruir quadres i en va repintar d'altres. Tal va ser el cas de l'*Autoretrat* que va començar al 1937 com una obra minuciosa, amb un dibuix fet en ploma molt detallista, però mai el va acabar, mostrava el seu interior, flames sortint del cap, ulls encesos. Més de 20 anys més tard quan ja està instal·lat al seu nou taller, el retrobarà i tindrà la intenció de continuar-lo de la mateixa manera que l'havia començat, però no va ser així, va reaccionar pintant a sobre d'una manera infantil, amb un gruixut traç negre, tot i així va mantenir els ulls amb un cert regust diabòlic.

Durant els anys 60 va tornar a pintar amb intensitat d'una forma més espontània, més lliure, va desenvolupar un llenguatge alegre i lliure. Sovint allò representat perdia importància davant la contundència dels materials utilitzats, s'inspira en Pollock sobretot, i en la cal·ligrafia oriental.

L'any 1972 va quedar constituïda la Fundació Joan Miró, Centre d'Estudis d'Art Contemporani, de Barcelona. I el seu amic Josep Lluís Sert es va fer càrrec del projecte arquitectònic. La Fundació va obrir les seves portes l'any 1975 i exposà una àmplia selecció de pintures, escultures, sobreteixits i obra gràfica del seu fons inicial.

L'any 1977, Miró, començà el tapís que es troba en l'actualitat a la Fundació i en va fer un altre per la National Gallery de Washington.

L'any 1980 Joan Carle I li lliurà la Medalla d'Or de les Belles Arts de l'estat espanyol. I l'any 1982 s'instal·là l'escultura monumental *Dona i Ocell* al parc Joan Miró de Barcelona. El 25 de desembre Joan Miró va morir a Palma de Mallorca i va ser enterrat al cementiri de Montjuïc de Barcelona.

8.1.2. TRANSPOSICIÓ DIDÀCTICA DE LA INFORMACIÓ OBTINGUDA: CREACIÓ I ESTRUCTURA DEL TALLER

L'esquema del taller didàctic és una introducció a la seva vida i el seu art, seguida d'un treball teòric i una part pràctica final.

Introducció

En el moment de treballar un artista en Educació infantil ens plantejem que el punt d'inici és presentar a la persona, qui era, quina família tenia, que va estudiar, quins eren els seus amics, on anava de vacances, en quina època va viure.³⁰ En definitiva, tot allò que pels infants és fonamental per tal d'arribar a conèixer i a entendre com era aquesta persona de la que treballarem, i quines coses li agradaven quan era petit com ells. És necessari apropar al màxim l'artista a la realitat quotidiana dels alumnes com podem observar que estan començant a fer a la figura 68.

Figura 68. Part introductòria del taller "El món de Joan Miró". Explicació d'un conte. Schola Didàctica Activa

Una vegada presentada la seva vida i a la seva família ens endinsarem en el seu món professional, en aquest cas en el què representa ser artista, ser un pintor, i que pintava i com pintava. Per assolir tots aquests objectius inicials tots plegats participem en un

³⁰ No especifiquem mai a educació infantil els anys concrets però si que mostrem si tenien cotxes o feien servir carros, si vivien en masies o a ciutats amb gratacels i com funcionaven o com eren cadascú.

conte molt especial³¹. Primer de tot, col·loquem una lona blava a la pissarra de la classe, aquesta ens servirà de suport per poder anar desenvolupant el conte³². Aquesta lona és de color blau i vermell ja que el conte parla molt de la relació que les obres de Miró tenen amb el paisatge i amb el cel. Aquests dos colors, a més a més, són colors bàsics en les seves representacions. Durant l'explicació del conte aniran apareixent personatges (Joan Miró, la mare, el pare i la germana) quadres, símbols (estrella, sol, lluna, escala màgica, ocell, ull, peu...), objectes que formen part de l'entorn de Miró i que ens ajuden a emmarcar la seva vida, amb la seva època i amb la seva obra durant l'explicació del conte. Alguns d'aquests protagonistes seran alumnes disfressats, en altres ocasions seran fotografies, reproduccions de símbols, maquillatge o toca toca (figura 69 i 70).

Figura 69. Part introductòria del taller "El món de Joan Miró". Explicació d'un conte i protagonisme dels propis alumnes. Schola Didàctica Activa

³¹ En el següent apartat desenvolupament el contingut del conte de la vida i la obra de Jan Miró.

³² Aquest conte l'explicarem al darrer punt d'aquest capítol de la recerca.

Figura 70, 71 i 72. Part introductòria del taller "El món de Joan Miró". Explicació d'un conte i treball dels sentits. Schola Didàctica Activa

Fer servir un material didàctic (figura 71 i 72) tan variat i diferent té com objectiu aconseguir captar l'atenció dels alumnes durant l'estona que dura aquesta primera activitat. A les fotografies podem observar com participen de forma activa durant tota l'estona bé representant a un membre de la família, o col·locant diferents plastificacions o símbols a la lona per tal de crear el seu propi paisatge mironià, o participant en el toca toca on hi ha amagat un símbol de les obres de Miró i ells han de saber quin és. Per arribar a aquesta resposta anirem preguntant si està fred o calent, si és tou o dur, si és rodó o allargat... Tot preguntes relacionades amb conceptes curriculars.

A continuació presentem el conte tal i com ho expliquem als alumnes de les escoles d'educació infantil destacant els recursos i els procediments que fem servir en cada moment.

SÍMBOLS	CONTE	"ALTRES" (fotos, activitats, objectes)
	<p>Joan Miró (<i>fotografia de Joan Miró infant</i>) va néixer fa molts i molts anys, més de cent (1893-1983). Va néixer al bell mig de Barcelona, al Barri Gòtic de la ciutat. Però hem de pensar que fa tants i tants anys que les coses han canviat molt i la Barcelona que va conèixer Joan Miró no és com la que nosaltres coneixem! Era una ciutat molt més petita, i no hi havia aquests blocs de pisos tan alts que ara veiem per tot arreu, i la gent, anava amb cotxe? No!!! No tothom en tenia, n'hi havia poquíssims. La majoria de gent com es movia, doncs? Amb carros de cavalls. La gent, no sentia les botzines que nosaltres sentim ara, ni els sorolls dels motors... sinó que sentien el soroll dels cavalls. Era una ciutat molt diferent, no hi havia semàfors, motos.... però sí que començava a haver-hi fàbriques. Què són les fàbriques? Algú ho sap? Doncs a Barcelona s'hi van començar a instal·lar aquestes fàbriques i aviat es va omplir de xemeneies que treien molt fum i tot ho embrutaven! (<i>Fotos Barcelona</i>)</p>	 <p>Activitat: reproduir el so dels cavalls (picant amb les mans sobre les cuixes)</p>
	<p>Doncs, Miró va néixer en aquesta Barcelona, i els seus pares es deien Miquel i Dolors. En Miquel era d'un poble que es diu Cornudella de Montsant i era rellotger i orfebre. Què és un orfebre? Quina paraula més estranya! És la persona que treballa</p>	

	<p>amb metalls com l'or o la plata. I la seva mare venia de Palma de Mallorca.</p> <p>Què sabeu on és Mallorca? És una illa, que vol dir que està tota ella envoltada de mar, també parlen català però tenen paraules i expressions una mica diferents!</p> <p>I a part de tenir en Joan, en Miquel i la Dolors també van tenir una filla que li van posar el nom de la mare, Dolors. Mireu-los aquí (<i>Fotografia de la família</i>).</p> <p>De ben petit, en Joan passava les vacances als pobles dels seus avis, és a dir, Cornudella (muntanyes Montsant) i Palma de Mallorca (platja Mallorca).</p> <p>En Joan, doncs, coneixia molt bé tan el mar com la muntanya! Dos paisatges molt diferents un de l'altre. I és clar, el que veia quan anava a casa els avis, era també ben diferent que el que veia a Barcelona.</p> <p>I ell ja en feia dibuixos d'aquests paisatges, que per cert, són ben diferents!. (<i>Dibuixos de Miró quan era petit: barqueta de Mallorca, tortuga i sabata</i>)</p>	
--	---	--

	<p>El seu pare era fill d'un ferrer de Cornudella de Montsant, i recordem que hem dit que era rellotger i volia que el seu fill, en fer-se gran, fos rellotger com ell. Això, quan en Miró era petit, passava moltes vegades, els pares volien que els seus fills aprenguessin un bon ofici i tinguessin una bona feina! I ara encara passa! (<i>Ensenyar rellotge de butxaca i comentar lo diferents que eren i la importància d'aquells primers rellotges per la gent</i>).</p> <p>Però, sabeu què?, en Miró ja li agradaven els rellotges ja, però ell no volia pas ser rellotger. Sabeu què volia fer? Volia dibuixar, volia ser un artista!!. Però creieu que el pare de Miró estava d'acord?? No gaire, no li feia molta gràcia, perquè pensava que això de "ser pintor" no servia per res! I per això el va fer matricular-se a l'escola de Comerç pel matí, era una escola una mica especial, on ensenyaven a portar un negoci. Però no penseu que el senyor Miquel era un home dolent, sinó que va deixar que en Joan Miró anés a les tardes a una altra escola ben diferent: l'Escola de Belles Arts de la Llotja, on anava a aprendre de dibuixar i pintar. Allí va començar a fer bons amics i va tenir molts bons professors (Modest Urgell, Josep Pascó).</p>	<p>Rellotge de butxaca</p>
--	---	-----------------------------------

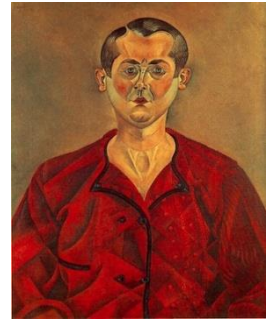
	<p>Quan va acabar d'estudiar, el seu pare el va fer anar a treballar a la drogueria dels Dalmau i a ell, no li agradava gens. Havia de fer de comptable que era una feina molt avorrida i a més la nova feina no li deixava temps per dibuixar!! Com us imagineu que estava en Miró? Content o trist? Poc a poc en Joan es va anar posant trist, això de treballar tot el dia amb una feina que no li agradava el va acabar posant molt malalt! Imagineu-vos si en Joan estimava la pintura que es posava malalt si no podia pintar! Una malaltia que li provocava moltes febres i al final el metge li va recomanar que marxés a la muntanya a descansar, ben lluny de la ciutat. I així ho va fer, en Miró va marxar a un poble molt petit, que es deia Mont-Roig del Camp, que estava a prop de Cornudella de Montsant, el poble del pare. Allí els seus pares feia poc s'hi havien comprat una Masia. <i>(Ensenyar quadre de Mont-roig i comentar com eren els pobles).</i></p> <p>Poc a poc en Joan Miró es va començar a trobar bé i va prendre una decisió molt i molt importat: dedicar-se a la pintura, convertir-se en un gran artista! Què és un artista? Què fa? Els metges són artistes? Tot i que els seus pares no hi estaven gens d'acord, i no perquè no s'estimessin al seu fill, sinó perquè tenien por que no fos una bona feina!</p>	
	<p>Allà a Mont-Roig, en Joan va observar molt bé tot el que l'envoltava, va veure tota la gent que vivia allà, va començar a mirar el món amb els seus propis ulls; un món rural en el que la gent estava</p>	

<p>PEUS</p>	<p>molt lligada a la terra, com si haguessin sortit d'allí. Sabeu qui vivia a Mont-Roig? Com es diuen les persones que treballen la terra? Els pagesos. <i>(Plastificació d'un dibuix de pagesos treballant el camp).</i></p> <p>En Miró va observar molt bé la feina dels pagesos i va aprendre moltes coses! Penseu en les coses que surten de la terra, oi que les plantes surten de la terra? Doncs nosaltres, els homes tot i que som lliures de moure'ns amunt i avall, també estem lligats al terra d'alguna manera. Penseu que sempre hi ha una cosa que tenim a terra: els PEUS. <i>(Plastificació del peu estreta d'un quadre de Miró)</i></p> <p>I Miró va començar a pintar uns peus, uns peus molt grans que enganxen els seus personatges al terra.</p> <p>Però Miró estimava molt la seva terra, i aviat els seus quadres es van omplir de personatges que representaven pagesos, d'horts, de masies....així era com Miró li agradava imaginar-se Catalunya, una terra primitiva no alterada pel temps, ni per les fàbriques, on el pagès i la terra representaven l'estabilitat, la continuïtat i la renovació natural de les coses.</p> <p>Més enllà del camp al món passaven moltes coses, tot canviava molt depressa, i a més hi van haver guerres, desgràcies.</p>	
--------------------	---	---

<p style="text-align: center;">ULLS</p>	<p>Com que havia decidit dedicar-se a la pintura es va apuntar a una altra escola per aprendre encara més coses: Escola d'Art de Francesc Galí. Allà va aprendre a pintar d'una manera molt especial! Què és el que necessitem per pintar? (pintura, pinzells, paper...resposta evident!) Però sobretot, els ulls que ens ajuden a observar el que veiem i poder-ho pintar! Doncs en aquesta escola, li tapaven els ulls! Per què? Doncs perquè aprengué a dibuixar molt i molt millor totes les formes, el volum i les sensacions. <i>(exercici i caps amb símbol de Miró*)</i>. Els pintors necessiten fer servir molt els ULLS i per en Joan són molt i molt importants i mireu com els pintava!</p> <p>Poc a poc Joan Miró va pintant cada cop més i més bé i farà la seva primera exposició a Barcelona. Però en Joan decideix que per ser un gran artista ha d'anar a una ciutat molt important en aquell moment per tots els que volien ser grans pintors! Sabeu quina ciutat és? PARÍS! <i>(Ensenyar Torre Eiffel)</i> I dividia la seva vida entre París (hivern) i Mont-Roig (estiu).</p> <p>Miró va començar a pintar de moltes maneres diferents, i sabeu per què? A vegades, la feina dels pintors és com la dels investigadors, que busquen</p>	<p><i>*Fer l'exercici amb els nens: que un tanqui els ulls i toqui un objecte i expliqui com és! Per fer-ho tenim una capsa amb un forat i a l'interior hi col·locarem els símbols de Miró (fets de guix). Els nens poden notar si és tou, dur, fred, calent, pla o amb volum...Cal que l'educador els faci preguntes i ells expliquin què noten.</i></p> <p style="text-align: center;">Capsa + símbols per fer l'exercici</p>
---	--	---

sempre pistes per trobar el que busquen! Doncs en Joan també podríem dir que és un "pintor-investigador" perquè sempre busca noves maneres de pintar! I per això veurem quadres molt diferents! (*Ensenyar diferents quadres*)

Al cap d'uns anys (l'any 1929), en Joan es casarà (*fotografia del seu casament*) amb Pilar Juncosa amb la que van tenir una filla que li van posar el nom de Dolors (com la germana de Miró).

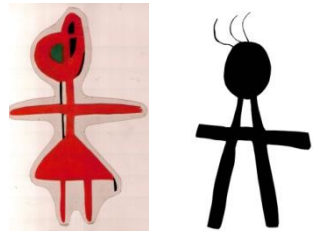

Ensenyar diferents quadres
d'aquesta època:

Autoretrat

La Masia

<p>HOME I DONA</p>	<p>Allà a París, en Joan coneix a molts pintors i es fa amic d'uns que pintaven d'una manera una mica especial: pintaven els somnis!</p> <p>En Joan li agradava molt aquella pintura però enlloc de pintar els somnis, ell volia que la gent que mirava els quadres, somniés! I pensava que la manera com havia pintat abans ja no li agradava, comença a pintar de forma diferent i amb materials diferents! I d'aquesta manera, la gent, quan mirava els seus quadres, podria somniar, imaginar.... <i>(quadres època "surrealista").</i></p> <p>Ell volia que els homes i les dones fossin més feliços mirant els seus quadres. Uns homes i unes dones com aquests: HOME, DONA. <i>(Símbols de nen i nena de Joan Miró)</i></p> <p>Mireu com els pinta? Vosaltres els pinteu així? No, oi? Doncs aquesta és una de les maneres com en Joan pintava els nens i les nenes i fixeu-vos-hi bé, què té el noi al cap? (tres pèls) i la nena? Porta una faldilla com si fos un triangle! Doncs els homes i les dones sempre surten en els seus quadres, perquè els col·loca a dins, però també perquè vol que els mirin!</p>	
--------------------	--	--

ESCALA

Hem dit que en Joan era un pintor-investigador i sempre buscava noves maneres de pintar, i a vegades aquestes noves maneres eren perquè volia fer-ho, perquè s'ho inventava, perquè li sortia... o d'altres vegades, en Joan buscava noves maneres perquè estava trist o enfadat!

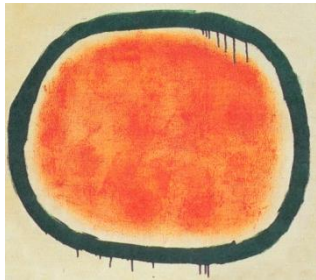
Mentre ell vivia a París va esclatar una guerra a Espanya i ell es va quedar a París, quan aquesta guerra va acabar en va començar una altra a Europa. I en Joan, com a molts altres artistes, va canviar la seva manera de pintar. Per què? Doncs perquè la guerra no els agradava, la gent es moria, estaven tristos i amb la pintura podien canviar les coses: queixar-se, pintar un món sense guerres, defensar la pau.... i això és el que en Joan Miró va fer: pintar un món diferent! (*Quadre Constel·lacions*).

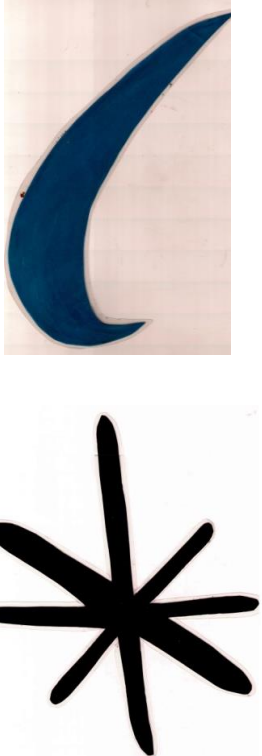

Es va imaginar un lloc millor per viure, un món més bonic on no passés res de dolent, un lloc on no es necessitaven ni fàbriques, ni masies...o potser sí! No ho sabia! Era un lloc nou! Però on era aquest món? Cap on devia voler anar Miró? Doncs un dia va aixecar el cap i va veure que al cel tot semblava més bonic, i molt més tranquil! Però tenia un problema i és que el cel se'l podia mirar però ell no hi podia pas arribar! Així que pensant pensant, va adonar-se que la manera més senzilla que tenim els homes per anar cap amunt és amb una **ESCALA**, amb l'escala en Miró, i tots els personatges dels

	<p>seus quadres, i tots els espectadors, podrien fugir de les coses de la terra que no li agradaven. Amb l'escala es podia començar un viatge cap al cel! Però clar, amb una escala normal no hi podem pas anar, necessitem l'escala de Miró! (<i>Quadre Escala de l'evasió</i>)</p> <p>Poc a poc, en Joan Miró segueix investigant i va buscant noves maneres de fer els seus quadres i fins i tot, comença a fer escultures, o també comença a treballar amb la ceràmica. I a més a més, s'anirà fent famós, a tothom li agraden els quadres de Miró i viatge a un país que està molt lluny, molt lluny, marxa als Estats Units d'Amèrica! (<i>Plastificació Dona i ocell a Chicago</i>) allà coneix altres artistes i continua investigant per poder aprendre moltes coses! I noves maneres de pintar. Anirà als Estats Units fins a 4 vegades! Tan famós com és arribarà a viatjar fins al Japó!</p>	
--	--	--

<p>OCELL</p>	<p>Però a en Joan va arribar un moment que va preferir quedar-se a per sempre a Palma de Mallorca (1956), i s'hi va instal·lar amb la família. Va anar a viure en una casa que li havia fet un amic seu arquitecte: en Josep Lluís Sert. I també li havia fet un taller perquè pogués pintar. Allí Miró continuava pensant i imaginat un nou món millor en els seus quadres, us recordeu que hem dit que mirava molt el cel i intentava pujar-hi amb les seves escales màgiques, doncs en aquest cel també hi vivien uns animals que, en Joan, pensava que eren molt feliços, quin és aquell animal tan repreciós que és capaç de volar??!!! Ja sabeu de qui parlo oi? Doncs sí, l'OCELL, és clar!. L'ocell veu el món des de dalt, no està lligat a la terra i és lliure d'anar on vulgui. <i>(Ensenyar símbol de l'ocell de Joan Miró)</i></p>	
	<p>I tan i tan Joan Miró estimava la pintura que volia que arribés a tota la gent, que tothom l'ha pogués mirar i sobretot que també la pogués estudiar! Per això va crear La Fundació Joan Miró, Centre d'Estudis d'Art Contemporani (1972). I va voler que aquesta estigués situada a Barcelona i tingués un edifici ben bonic que sabeu qui el va fer? El seu amic: en Josep Lluís Sert.</p> <p>Però què és això d'una Fundació? És un nom una mica estrany, no? Què vol dir això? Mireu, en Joan volia crear una espècie de museu, on hi haguessin els seus quadres exposats i guardats, perquè tothom els pogués mirar. Però volia que fos un museu una miqueta especial, on no només s'hi</p>	

	<p>pogués veure l'obra d'ell, sinó que també hi haguessin exposicions d'altres artistes, perquè en Joan estimava l'art i volia que tothom l'estimés!! Al cap de tres anys, ja s'havia construït l'edifici i es va inaugurar (1975).</p> <p>En Joan ja era una mica gran, però no va deixar mai de pintar i imaginar noves coses. Va pintar molt i molt i va ser un artista molt important, fins i tot li van donar una medalla (Medalla d'Or de les Belles Arts de l'estat espanyol, 1980). I a més a més es van fer moltes exposicions, moltes a tot arreu del món i també a la Fundació. En Joan, semblava que tothom l'admirava, es van escriure molts llibres que parlaven dels seus quadres i la seva obra. L'any 1983, quan en Joan tenia 90 anys, va morir a Palma de Mallorca.</p>	
<p>SOL</p> <p>ESTRELLA</p> <p>LLUNA</p>	<p>Ara, els seus quadres els podem veure a la Fundació Miró però també repartits arreu del món, perquè va anar a molts llocs i tothom volia quadres seus.</p> <p>En Joan va observar sempre el món que l'envoltava i les coses que no li agradaven les intentava canviar amb la pintura, s'imaginava un món millor on tothom hi tingués cabuda: tothom? Ens falten coses en aquest món? Què creieu que hi falta?? Hi veieu llum en aquest món?</p> <p>Què és allò que hi ha dalt del cel i que ens dóna llum i calor durant el dia? Doncs el SOL.</p>	

	<p>I a la nit, quan el sol es pon, el cel s'omple d'unes llumetes petites ai! Ara no recordo com es diuen.....mmmmm.... això!!! LES ESTRELLES petites i bellugadisses que cada nit acompanyen la senyora que ens vigila i que ens fa passar una bona nit! Qui és? LA LLUNA.</p> <p>Un món que hi arriba a través de l'escala, dels ocells, on hi ha l'home i la dona.... I sabeu com ho va fer tot això? Doncs amb els ulls, a través dels ulls va viatjar cap a un món millor! (<i>Ensenyar els símbols del sol, l'estrella i la lluna</i>)</p>	
<p>Queden tots els símbols de la lona posats, com si fossin un quadre de Miró</p>	<p>Molt bé, ara ja sabem com pintava en Joan Miró, sabem que va voler que els homes i les dones somniem amb els seus quadres, i veiem un món millor, i va dibuixar ulls, estels, llunes, sols, ocells, peus, homes i dones, escales màgiques.... ben diferents de les que dibuixem nosaltres, són els símbols del Joan Miró! Voleu descobrir-los dins dels quadres?!</p>	

8.1.3. Treball teòric i treball dels símbols

Al llarg de tot el conte apareixen els símbols que conformen l'univers mironià: l'ocell, el nen i la nena, el peu, l'escala, l'estrella, el sol, les constel·lacions i la lluna. Aquests símbols són diferents al preconcepte que els alumnes tenen de com ha de ser un sol, una lluna... així que aniran interioritzant aquests nous conceptes fins que se'ls facin seus. Al final relacionaran allò que per ells són el Sol, la lluna, les estrelles... amb aquests nous donant lloc als símbols de Miró!

A continuació farem un treball de relacionar per tal que s'acabin de familiaritzar amb els símbols mironians:

a) Primer de tot repartirem els símbols per les taules tal i com podem observar a les figures 73, 74, 75 i 76, per tal que els nens i nenes puguin manipular-los bé. Són símbols que estan fets per ser observats i tocats. És important que siguin objectes que es puguin tocar per tal de treballar les textures, les formes, a més dels colors primaris.

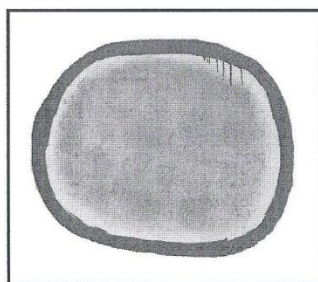

Figura 73, 74, 75 i 76. Material didàctic del taller "El món de Joan Miró", en concret escales, nens, ulls, sol, lluna i nena. Schola Didàctica Activa

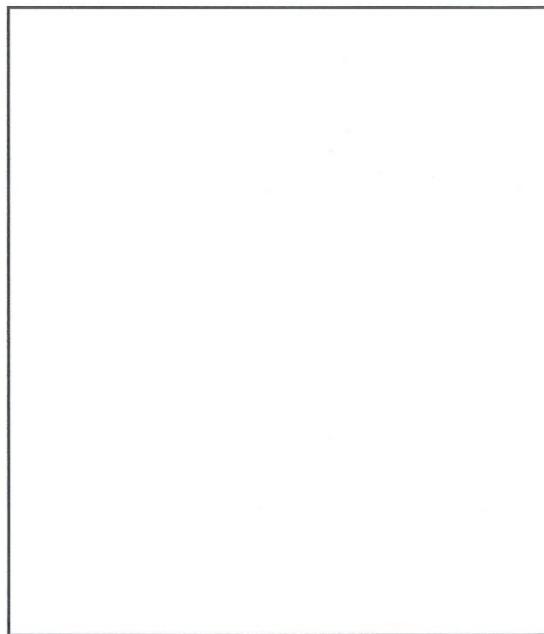
Un cop els hagin analitzat i tocat l'educador els anirà ensenyant un a un per tal de que els alumnes expliquin que simbolitza, quin color té, on el trobaríem, quina forma té... i a continuació hauran de practicar com es dibuixen activitat que faran a partir d'una fitxa que l'educador repartirà. Aquestes fitxes (figures 77 i 78) variaran en funció de si estem treballant amb alumnes de P-3, P-4 o P-5. Cada curs té dues fitxes, a continuació podem observar com són i comentaré el motiu que ens va portar a confeccionar-les d'aquesta manera.

Fitxes per educació infantil P-3:

ELS SÍMBOLS DE MIRÓ (P-3)

EL SOL

Schola
Didáctica Activa, S.L.

Figura 77. Fitxa de l'alumne P-3: El sol. Schola Didàctica Activa S.L.

ELS SÍMBOLS DE MIRÓ (P-3)

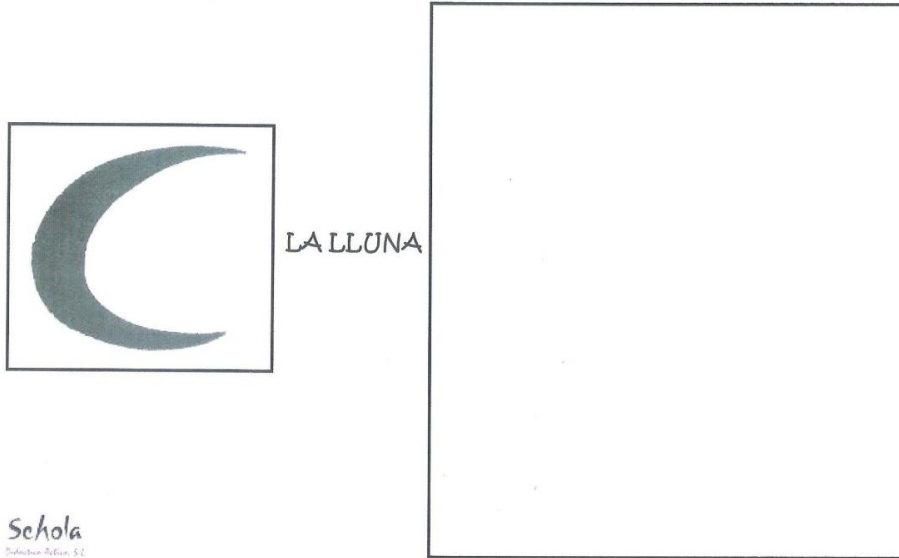

Figura 78. Fitxa de l'alumne P-3: La lluna. Schola Didàctica Activa S.L.

En els dos casos observem com mostrem el model mironià del sol i de la lluna. L'alumne a partir d'aquí té llibertat per dibuixar la seva pròpia lluna i sol com ell vulgui. El requadre que proporcionem és força gran ja que tenim present les necessitats que en aquell nivell tenen els alumnes per espais grans on poder plasmar la seva creativitat. De tots els símbols que hem anat treballant només els farem dibuixar durant el treball de fitxes dos per no fer l'activitat massa llarga ni feixuga per ells.

Fitxes per educació infantil P-4 i P-5:

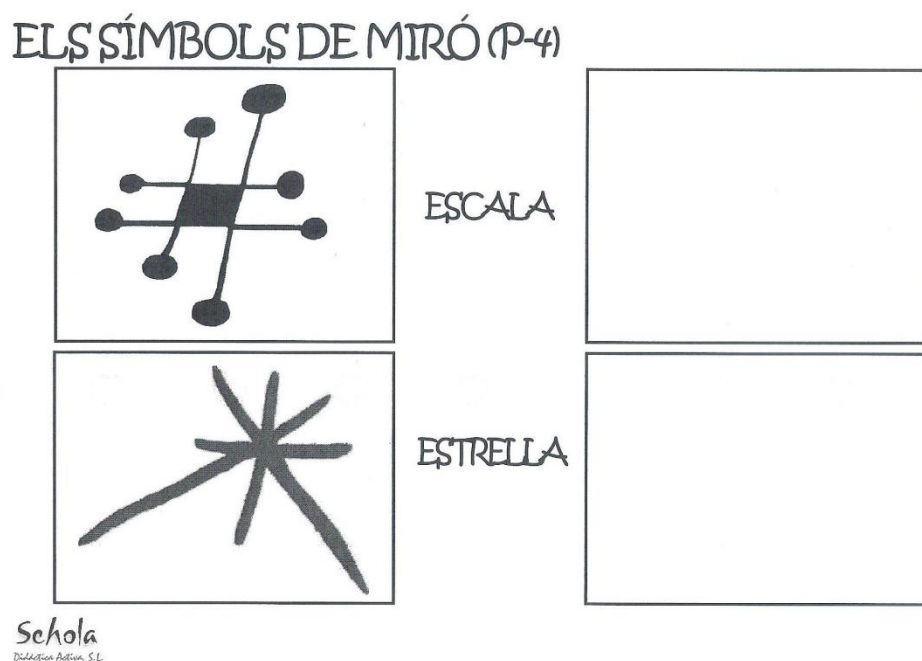

Figura 79. Fitxa de l'alumne P-4: L'escala i l'estrella. Schola Didàctica Activa S.L.

Podem observar un canvi a les fitxes per P-4 i P-5. Els fem provar com serien cinc dels símbols mironians que hem estat treballant. L'alumne a partir d'aquí té llibertat per dibuixar els seus propis com vulgui. El requadre que proporcionem és força més petit que a P-3 ja que el concepte espai el tenen més desenvolupat i ja no és necessari espais tan amplis per poder plasmar la seva creativitat.

ELS SÍMBOLS DE MIRÓ (P5)

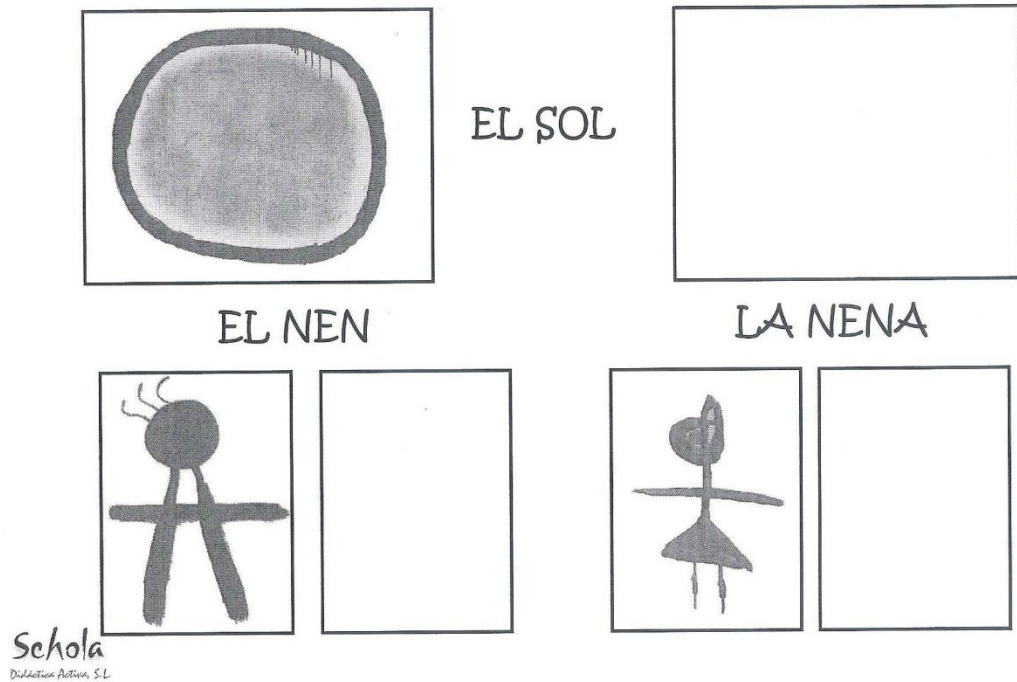

Figura 80. Fitxa de l'alumne P-5: La nena, el nen i el sol. Schola Didàctica Activa S.L.

A les figures 81 i 82 podem apreciar com treballen els alumnes d'educació infantil les fitxes didàctiques.

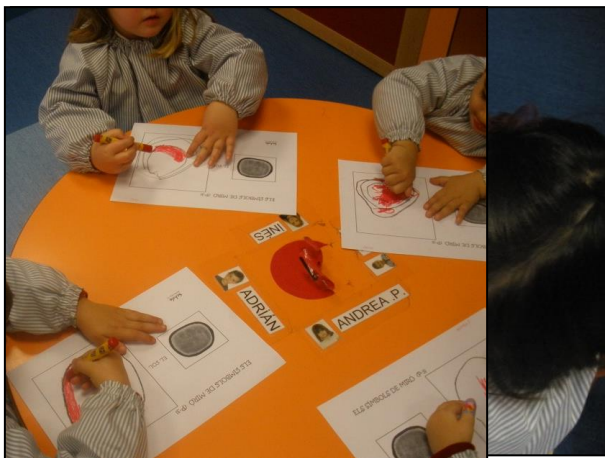

Figura 81 i 82. Alumnes treballant les fitxes amb els símbols mironians. Schola Didàctica Activa

b) Com que els nens i nenes ja han dibuixat els símbols, ara cal que els veiem dins les obres de Joan Miró. Fins aquest moment hem treballat els símbols de forma independent dels quadres. Amb aquesta activitat integrarem els símbols que ja coneixem i els relacionarem amb els quadres. Repartirem reproduccions dels quadres als alumnes que estaran repartits en grups de treball. Amb els símbols que tenen des de l'inici de l'activitat teòrica i les reproduccions dels quadres hauran d'observar els dos materials didàctics i relacionar els símbols amb els quadres. Allà on aparegui un símbol en el quadre hauran d'agafar i col·locar el seu símbol a sobre de la reproducció del quadre tal i com podem observar a la figura 83.

Figura 83. Alumnes relacionant els símbols mironians amb quadres de l'artista. Schola Didàctica Activa.

Aquesta activitat la realitzaran per grupets, i una vegada relacionat el símbol i el quadre l'educador els ajudarà a entendre que ens intenta explicar l'artista amb aquesta obra.

Figura 84. Resultat de la relació dels diferents símbols mironians amb quadres de l'artista. Schola Didàctica Activa.

c) Posta en comú (figura 84): per finalitzar aquesta part del taller haurà d'explicar cada grup a la resta de la classe els quadres i els símbols que ha treballat. L'educador ajudarà en tot moment a cada alumne durant les conclusions per tal de poder treure el màxim profit de l'experiència.

8.1.4. Activitat pràctica

Una vegada que ja coneixem a la persona, a l'artista, la seva obra és el moment de plantejar als alumnes el repte de pintar com un autèntic pintor. Durant el treball teòric ja han experimentat i han practicat com dibuixar els símbols de Miró (lluna, sol, estrella, nen, nena). Ara és el moment de crear un propi somni, una pròpia il·lusió de societat igualitària, en pau i felicitat.

Dividirem la classe en 4 grups, els mateixos de l'activitat anterior. Cada grup tindrà un tros gran de paper d'embalar blanc (mida pòster) com si d'una tela es tractés i hauran de pintar la seva pròpia obra d'art. Practicaran els mateixos símbols que hem estat

treballant tota l'estona, però ara amb pintura de dits. Per tal de treballar diferents traços i textures, uns colors ho faran amb pinzell prim (color negre), un altre amb gruixut (color blau), un altre amb les mans (color groc) i amb els dits (color vermell).

Explicarem als nens i nenes que farem una espècie de joc, on els colors aniran rotant per totes les taules. Cal que en aquest "joc" que farem els nens estiguin molt atents a la veu de l'educador, quan aquest digui PAREM, o digui PROU, els nens han de deixar els pinzells dins el plat de pintura i no tocar res. A vegades, els colors van a ritmes diferents, sobretot amb el blau que pinten amb pinzells gruixuts i van molt més ràpid, cal que l'educador estigui atent i que controli i avisi aquest grup abans que als altres.

Cada vegada que l'educador canvia el color i el símbol que han de pintar a un grup, ha de tornar a repetir com s'ha de fer, quin símbol toca pintar i amb quin estri, no podem oblidar que cada símbol té un color i un tipus de pinzell o part de la mà per poder pintar. I és per això que s'ha de deixar molt clar el ritual a seguir, sobretot en el cas que els alumnes siguin de P-3. En aquest cas les instruccions han de ser clares i curtes, i repetir-les tant com sigui necessari. Una manera de procedir seria preguntant: Què pinten?, Com ho pinten?, De quin color ho haurem de pintar?. A continuació mostrem un exemple de cada color i cada símbol tal i com els alumnes van treballant:

- Ocell el pintarem amb el color groc (figura 85). L'educador pintarà una de les mans dels nens i aquests l'han de posar sobre el paper blanc a la vegada que van imitant el vol i el cant dels ocells.

Figura 85. Part pràctica. Treballant el símbol de l'ocell amb les mans i el color groc.

Schola Didàctica Activa.

- Sol el pintarem de color vermell (figura 86) a un dit màgic de la mà i posteriorment amb el pinzell prim i el color negre farem l'entorn del sol segons la forma de pintar mironiana. La nena també la pintarem de vermell i amb el dit.

Figura 86. Part pràctica. Treballant el color vermell amb el dit representant els símbols de les nenes i del sol. Schola Didàctica Activa.

- Nen, escales i estrelles les pintarem de color negre amb el pinzell prim (figura 87).

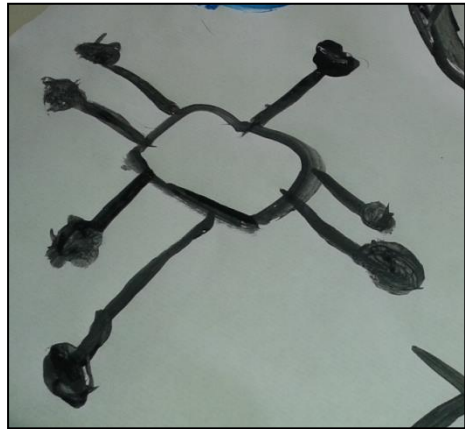

Figura 87. Part pràctica. Treballant el color negre amb el pinzell prim representant els símbols de l'estrella, el nen i les constel·lacions. Schola Didàctica Activa.

- Lluna la pintarem amb el color blau i pinzells gruixuts (figura 88).

Figura 88. Part pràctica. Treballant el color blau amb el pinzell gruixut representant el símbol de la lluna. Schola Didàctica Activa.

L'educador ha de controlar en tot moment que els diferents símbols es reparteixin equitativament per tot el mural. El resultat final serà l'imaginari de cada grup sobre com els agradaria que fos el món que els envolta (figura 89).

Figura 89. Part pràctica. Treball de grup amb la realització de diferents quadres mironians. Schola Didàctica Activa.

A la figura anterior observem com els quatre grups estan treballant seguint les normes explicades anteriorment. I com la lona blava amb el paisatge que ells han creat durant el conte els observa treballar.

Figura 90 i 91. Part pràctica. Resultat del treball de grup amb la realització de diferents quadres mironians. Schola Didàctica Activa.

I aquestes dues figures, 90 i 91, ens mostren el resultat final de la seva pròpia obra. Els resultats varien molt depenent si els alumnes són de P3, P-4 o P-5 però sempre observant com s'ha assolit l'objectiu de treballar diferents traços i els colors primaris junt amb els símbols mironians.

Pel bon funcionament del taller són necessaris una sèrie de materials didàctics que passem a detallar.

LLISTAT MATERIAL DEL TALLER DE JOAN MIRÓ:

OBJECTES DEL CONTE DE JOAN MIRÓ
Fotografia infantil de Joan Miró
Fotografia antiga de la ciutat de Barcelona
Fotografia familiar amb pares, germana i Joan Miró
Dibuixos infantils de Joan Miró: " <i>Barqueta de Mallorca</i> ", " <i>La tortuga</i> " i " <i>Les sabates</i> "
Relotge de butxaca
" <i>Mont-roig del Camp</i> " (quadre)
Símbols de Miró: un peu
Dibuix de Virginia Vallès d'uns pagesos treballant al camp
Capsa vermella amb símbol de Miró a l'interior
Torre Eiffel (objecte)
" <i>Autoretrat</i> " (quadre), 1919
" <i>La Masia</i> " (quadre), 1922
Símbols de Miró: ull
Fotografia del casament de Joan Miró i Pilar Juncosa
" <i>Constel·lacions</i> " (quadre), 1940-1941
Símbols de Miró: nen i nena
" <i>Escala de l'evasió</i> " (quadre), 1926
" <i>Dona i ocell a Chicago</i> " (escultura)
Símbols de Miró: un ocell
Fotografia de Joan Miró
Fotografia de la Fundació Miró a Barcelona
Fotografia de Joan Miró el seu estudi
Símbols de Miró: sol, lluna i estrella

MATERIAL ACTIVITAT DE DESCOBERTA DEL TALLER DE JOAN MIRÓ:

NOM QUADRE	SÍMBOLS NECESSARIS
<p><i>"Ocell migratori"(1945)</i></p> 	<p>Estrella, lluna, ull i escala</p>
<p><i>"El somriure de les ales flamejants"(1953)</i></p> 	<p>Estrella, sol i ocell</p>
<p><i>"L'escala de l'evasió"(1945)</i></p> 	<p>Escales, estrelles, ulls i nen</p>
<p><i>"Poema III" (1968)</i></p> 	<p>Lluna, estrella i sol</p>

<p><i>"Les constel·lacions"(1941)</i></p> 	<p>Ulls, lluna, estrella, escales i nena</p>
<p><i>"Gos davant del sol"(1953)</i></p> 	<p>Sol, estrella, nena, nen i escala</p>
<p><i>"Dona i ocell a la nit (1945)"</i></p> 	<p>Ull, escala, estrella i nena</p>
<p><i>"Dona escoltant música"</i></p> 	<p>Ne, nena, estrella, escala i ull</p>

MATERIAL PART PRÀCTICA:

MATERIAL	IMATGE
Fitxa mida A4 amb cartolina blanca per practicar els símbols de Joan Miró	
16 plastificacions A3 dels quadres de Joan Miró a treballar	
30 símbols de Joan Miró fabricats per Schola Didàctica Activa S.L.(ulls, nens, nenes, estrelles, sol, lluna i escala)	
4 posters de paper d'embalar blanc, un per grup	
Recipients de plàstic per posar els quatre colors de pintures que farem servir	
8 pinzells prims, 8 pinzells gruixuts i 1 pinzell rectangular	
Pintures de dits de color blau cel, groc, vermell i negre	

8.2. "EL MÓN DE VINCENT VAN GOGH"

8.2.1. RECERCA SOBRE L'ARTISTA

Vincent van Gogh va néixer el 30 de març de 1853 a Groot Zundert³³ (Holanda) en una família conservadora. Els seus pares eren Theodorus un sacerdot protestant del que diuen que era un home irascible, i la mare Anna Cornelia de la que destacaven el seu temperament fort amb molta traça a l'hora d'escriure cartes.

Va ser el fill gran després que un any abans els seus pares tinguessin un altre que va néixer mort també de nom Vincent. Vivien al costat del cementiri on hi havia la làpida del germà. Tot això va fer que Vincent tingués un sentiment de culpa, una recerca de l'afecte matern. Dels sis fills que van tenir ell va tenir més relació amb Theo i Willemina³⁴ que a més a més, sempre el van recolzar.

Els orígens de la família Van Gogh es remunten al segle XVI. Gairebé tots els seus membres homes es dedicaven a ser artistes o sacerdots. Precisament, el seu pare va ser sacerdot. La relació amb Vincent no va ser pas fàcil ja que va ser molt estricte amb el seu fill.

La seva infantesa la va passar entre camps de cereals i grans extensions de sorra amb matolls. La seva germana Anna i ell van estudiar uns anys a l'escola de la seva localitat, però ràpidament, el seu pare va buscar una institutriu per encarregar-se de l'educació dels seus fills.

Quan tenia 12 anys el van enviar a estudiar a Zavenburgen, situat a 30 kilòmetres de casa seva. Deien d'ell que era un estudiant poc atent i que tenia enyorança de casa seva. Aquesta separació de la família va tenir conseqüències en l'evolució psicològica de l'infant. Aquest fet va provocar un trauma ja que molts anys més tard encara recordava

³³ La casa on va néixer va ser derruïda el 1903. Ara hi ha una casa amb una placa amb una frase de l'artista "*Sento que la meva obra té les seves arrels en el cor del poble*".

³⁴ Coneguda familiarment amb el nom de Wil.

l'escena del comiat amb la seva família. "*La meva joventut ha estat fosca, freda i estèril*" escrivia en una de les seves cartes el seu germà Theo (Van Gogh, 2014).

A l'escola sempre va ser un nen callat, atent i observador. Tenia molta facilitat pels idiomes. Es divertia passejant pels camps, caçant insectes, recollint flors i dibuixant tot allò que veia.

Als 16 anys havia d'escollir un ofici, però no ho tenia clar, i menys en el context d'una família pobre i nombrosa. El 1869 el seu oncle Vincent el va fer entrar com a dependent d'una galeria d'art a l'Haia, Goupil, que ell havia fundat. Esdevingué l'empleat perfecte atès que allà podia veure aiguaforts, litografies, fotos i pintures. Aquest va ser el primer contacte que va tenir amb els pintors realistes holandesos i els naturalistes francesos.

Durant aquest període va viure a la Haia amb la seva tieta Sophy i la seva cosina. Aquesta estava promesa a Anton Mauve, un pintor destacat de la Haia, que pintava paisatges i pagesos amb un estil fotogràfic, tot tractant de captar els matisos lluminosos. Vincent va idolatrar Mauve.

L'any 1873, la galeria l'envia a la sucursal que tenien a Londres. El seu germà Theo estava en una altra sucursal situada a Brussel·les. Durant la seva estada a Londres s'enamora d'una noia, Úrsula que tenia 19 anys i era filla de la mestressa de la casa que ell tenia llogada. Era vídua d'un vicari, fet que la va convertir en un símbol proper a la seva mare. Demanà la seva mà però la mare d'aquesta li va dir que estava promesa en secret i el va fer fora. Desil·lusionat i desencantat va tornar a casa dels pares durant un temps, fins que es traslladà a la sucursal de París. Finalment l'abril de 1876 el van acomiadar pel seu fort caràcter i comportament inapropiat. En aquell moment tenia vint-i-tres anys.

Maltractat en qüestions d'amor i acomiadat d'una feina que li proporcionava l'oportunitat d'estar envoltat de quadres va voler fer un canvi important a la seva vida. Va buscar refugi en la religió sent professor auxiliar i predicador adjunt d'un pastor.

En arribar el Nadal es va traslladar a casa dels seus pares i es va quedar allà, treballant en una llibreria, durant mig any. Durant aquest temps va decidir intentar passar les proves per estudiar teologia, però no ho va aconseguir i aquest fet el va fer sentir novament fracassat.

Es va assabentar que estava lliure la plaça de predicador en el Borinage³⁵ i va pensar que era una bona solució. Va dedicar-se per complert a la nova feina. El seu sacrifici i obsessió per viure a la misèria, com els miners, li va portar conflictes amb els seus superiors i l'any 1878 va ser acusat de "bogeria mística" i va ser acomiadat precisament pel seu comportament. Tot i així, com es trobava tan a gust treballant amb els pobres, va decidir quedar-se un any més com a missioner laic. Va ser en aquest moment quan va començar a pintar, en concret dibuixos sobre miners.

Inicis com a artista (1880-1886)

La seva formació va ser essencialment autodidacta seguint la tradició d'aprendre copiant als mestres (Millet, Israel...). A l'octubre de 1880, Vincent es va inscriure a l'Acadèmia d'Art de Brussel·les on va rebre l'ajut d'un pintor anomenat Anton van Rappard i per recomanació del seu germà Theo va tenir un contracte amb el pintor Willem Roeloff.

Va continuar estudiant pintura, la proporció, la perspectiva, la llum i l'ombra. Va participar en seminaris d'anatomia i estudis relacionats amb l'esquelet. Així com amb còpies de quadres famosos. Destacava per la seva predilecció pel paisatge de la seva terra, i es caracteritzava per fer servir colors marrons foscos i negres. Però va tenir problemes amb el professor perquè aquest volia que pintés a partir d'escultures de guix i ell no estava disposat.

³⁵ Era una zona molt pobre de Bèlgica.

En aquest període va buscar el suport de l'Acadèmia d'Art de Brussel·les i el del seu cosí Anton Mauve³⁶ i va crear el seu propi estudi. A partir de l'any 1885 també va buscar relació amb l'Acadèmia d'Art d'Anvers, i va fer cursos per millorar la tècnica pictòrica amb professors i models naturals.

L'any 1881 es va traslladar a Etten amb els seus pares. Allà va pintar a l'aire lliure sempre que el temps ho permetia. El seu tema preferit eren els veïns treballant.

L'estiu del 1881 es va enamorar de la seva cosina vídua Kee Vos, ella tenia 35 anys i ell 28. Ella estava de visita, amb el seu fill, a casa dels pares de Vincent per intentar recuperar-se de la pèrdua del seu marit. El fill, anomenat Jan, va mantenir una molt bona relació amb Vincent, fins el punt que mare i fill acompanyaven a l'artista al camp i observaven com pintava. De resultes va néixer una relació d'amistat entre ambdós, que va fer pensar a Vincent que era molt més profunda del que en realitat era. Els seus sentiments, per segona vegada, no van ser atesos. Ell va insistir molt en el seu amor i precisament aquesta insistència va produir forts enfrontaments familiars, i la seva expulsió de la casa paterna durant el Nadal de 1881. Llavors es va traslladar a l'Haia on va conèixer i conviure amb la prostituta retirada Sien Hoornik, embarassada en aquell moment i també mare d'una nena de 5 anys. Ella tenia 32 anys i Vincent 29. A les cartes que escrivia el seu germà Theo en parla molt d'ella.

Eren dues persones solitàries i desgraciades que es van trobar en un moment de la vida en el que es necessitaven mútuament. Aquesta relació li va proporcionar tranquil·litat i, a banda ella li va servir de model per les seves obres.

Va trigar molt a comunicar aquesta nova relació a la seva família, que estava ressentida després dels episodis succeïts amb la seva cosina. El seu germà Theo es va oposar, i la relació va provocar que el seu cercle més íntim el deixés de banda. Més endavant i per pressions familiars va deixar la Sien per por a quedar-se sense l'ajut econòmic que li proporcionava el seu germà Theo.

³⁶ Important representant de l'escola de l'Haia.

Va ser en aquest moment que va començar una etapa pictòrica en la que ja no es va dedicar exclusivament a reproduir, amb la major fidelitat possible, allò que veia, sinó que va començar a expressar, cada vegada més, els seus sentiments cap als temes escollits. En un primer moment dibuixava figures aïllades, poc a poc, les va transformar en petites històries amb expressivitat, compassió i denúncia. Representava a homes i dones desenvolupant les tasques quotidianes, persones descansant, gent melancòlica, gent miserable, gent senzilla així com paisatges...

L'any 1882 comença a pintar olis sobre tela, sembla que ara esdevingué la seva manera preferida d'expressar el seu art.

Entre el 1883-1885 torna a instal·lar-se a casa dels seus pares a Nuenen. La seva mare es posa malalta i les discussions amb el seu pare van ser constants. Durant la malaltia de la seva mare va conèixer a la seva veïna Margot Begemann, filla d'un pastor protestant. Ella tenia 43 anys i ell 31. Margot va ser l'única dona que es va enamorar d'ell. La família de la dona no estava d'acord i es va oposar a aquesta relació fins al punt en que ella es va intentar emmetzinar.

Durant aquesta temporada Vincent es va dedicar a contractar a camperols com a models. Va experimentar combinant el color vermell i el verd. I va ser en aquest moment que va crear el "Sembrador", ja que veia en aquests pagesos la presència de Déu en la natura. Però el sacerdot del poble va prohibir a la gent de la comunitat fer de model per Van Gogh i aquest, sense possibilitat de continuar contractant models, es va dedicar a pintar natures mortes.

L'any 1885 va morir el seu pare d'un atac de cor. La seva mare i germanes es van barallar per qüestions de l'herència. Ell va abandonar la casa i va marxar cap Anvers on va llogar una casa, va aprofitar per visitar museus i va continuar estudiant, en aquest cas a Rubens.

Pintava a l'exterior sempre que era possible. Va decorar la seva habitació amb xilografies. Aquests van ser els primers contactes que va tenir amb l'art japonès. Durant el temps que estigué relacionat amb l'Acadèmia d'Anvers va assistir a classes de dibuix i pintura. Tenia problemes econòmics i va intentar vendre quadres sense èxit.

L'any 1885, a Nuenen, pinta la seva primera obra coneguda "*Els menjadors de patates*" on veiem colors foscos i terrossos com grisos, marrons i negres que reflectien la seva feina diària al camp. També observem tons ataronjats per la influència de la llum. Les cares no semblen representar un realisme sinó caricatures a les que dóna trets salvatges per poder-los apropar a la natura.

Aprenentatge a París (1886-1888)

A la primavera de 1886 arribà a París i s'instal·là a casa del seu germà Theo. Aprofità per anar a l'escola d'art de Fernand Cormon, que li va ensenyar el cloisonisme.³⁷ Aquí es va relacionar amb Toulouse-Lautrec, Monet, Rodin i Matisse. En entrar en contacte amb els impressionistes va deixar els colors foscos i es va dedicar a pintar paisatges urbans. Va fer un *autoretrat*, tot abandonant la paleta de colors foscos i utilitzant colors frescos i lluminosos com el blau, el verd, el vermell i el taronja.

La relació amb el seu germà i la seva cunyada esdevingué complicada i durant el mes de juny d'aquell mateix any es va traslladar a Montmartre per muntar el seu propi estudi. Va ser en aquest moment que va començar a tenir contacte amb d'altres impressionistes, i es va fer amic de Paul Gauguin. Aquestes noves amistats van influir i formar a Van Gogh. En aquest moment freqüentà la botiga de Tanguy, i va assajar la tècnica del puntillisme.³⁸

D'aquest període podem destacar l'obra "*Retrat de Père Tanguy*" on podem observar una cara simètrica, en primer plànol. No hi ha perspectiva. En aquesta època fa

³⁷ Es basa en pintar superfícies circulars amb colors plans i perfilar-los amb el color negre.

³⁸ El puntillisme és una tècnica impressionista de pintar mitjançant tocs de color.

reproduccions de xilografies japoneses amb unes característiques molt concretes: dibuix del contorn simple, el fons són estampes japoneses, els tons de terra cremada amb pinzellades d'ocre i blanc per fer arrugues i donar la sensació de tenir força a les mans.

Ell de l'art japonès valorava:

- La claror de les formes de les estampes japoneses.
- La llum.
- L'exacte traçat de les línies.
- La riquesa de detalls.
- La riquesa dels colors.

A més de la inspiració en l'art japonès, va tenir altres noves fonts d'inspiració com ara els cafès. Es dedica a freqüentar els cafès on els pintors discutien sobre diferents tècniques de moda com ara el puntillisme. També sovintejava els parcs de París, les zones industrials, els horts, les pedreres i els camins...

Durant l'hivern de 1887 li va escriure una carta a la seva germana Willemina expressant el seu desig de viatjar al sud, ja que París ja no li satisfieia, ja no tenia atractiu ni li donava la inspiració necessària. Ell opinava que al sud del país podria trobar més color i més sol.

L'any 1888, Theo va aconseguir que al Saló dels Independents li exposés tres obres. I En aquest moment Vincent va demanar figurar amb el seu nom en el catàleg, renunciant al cognom Van Gogh, ja que segons ell, la gent no sabia pronunciar correctament el seu cognom. Totes les seves obres estaven signades amb el seu nom i no pas amb el cognom.

Provença (1888)

Durant el mes de febrer de 1888 es trasllada a Arlés amb l'ajut econòmic del seu germà Theo. S'instal·la a un hotel i va començar a pintar escenes d'hivern, persones senzilles, retrats, les ciutats, gira-sols, els paisatges, els canals amb ponts, els rius amb barques, els camps de conreu... A Arlés començà a pintar amb colors brillants i contorns per

destacar les formes, i també va fer servir les línies de color fosc. Va ser un període de gran producció artística i molta creativitat que el va portar a un cansament extrem, a un fort estrès i una profunda crisi nerviosa.

Més tard es va instal·lar a la plaça Lamartine d'Arle, en concret al número 2. La casa que va llogar és la coneguda amb el nom de "la casa groga". I va ser en aquesta casa groga on va començar a fer una sèrie de quadres de gira-sols. Per ell les flors eren el símbol del sud. A les cartes que escrivia a Theo explicava que el groc li semblava l'encarnació de l'amor.

No tenia prou diners i en un primer moment només tenia una taula, dues cadires i alguns objectes d'ús quotidià. Com la casa no tenia tot el necessari va continuar pernoctant a l'hotel fins que va rebre part de l'herència del seu oncle Cent i va comprar el que faltava per poder fer la mudança.

Qualsevol moble o objecte que tenia a la casa servia d'inspiració i de model com unes sabates, unes cadires, un ram de flors, unes botes... A les cartes li explicava al seu germà l'orgullós que estava de tenir la seva pròpia casa i d'haver pogut decorar-la amb coses senzilles però del seu gust i inspiració.

Va rebre visites però, encara i així, es va sentir aïllat i sol com un monjo. Aquest va ser un dels motius que el va portar a una creació artística tan considerable que, al capdavall, el va portar al límit físic i psíquicament.

Entre el 1888-1889 va viure el període de la llum. Podríem dir que el seu període més creatiu. El motiu és que la Provença va representar, per a ell, un lloc amb una llum diferent i un sol més intens. Tot plegat va donar lloc a una profunda creativitat i inspiració. El seu tema preferit va ser les vistes d'Arle. Durant l'estiu es passava tot el dia a l'exterior pintant amb el propòsit d'acabar el quadre en un dia.

En aquest període també va continuar estudiant sobre Japó i va declarar que Arle era el seu particular Japó.

Ell feia servir colors clars, sense barrejar-los a la paleta. Fent ratlles i corbes de mides i amplades diferents. Les agrupava amb fines línies i creava un contrast amb colors complementaris. Va ser el primer en mostrar la bellesa de les marques de l'arada i els camps de cereals així com en donar un protagonisme al Sol que fins el moment ningú no li havia donat.

Durant la seva estada a Arle és va relacionar amb la família Roulin. El pare, Joseph-Étienne, era l'administrador de correus i precisament es van conèixer quan Vincent portava a l'oficina de correus les cartes que escrivia pel seu germà Theo. En aquest període va pintar nous retrats, alguns d'aquests van ser d'aquesta família, tant del pare, com de la mare i dels seus tres fills. Van Gogh va arribar a dir que Josep-Étienne el considerava com a un pare i a tots plegats com a la seva nova família.

Durant l'estiu de 1888 va pintar quadres nocturns ja que va interessar-se per la llum artificial dels fanals de gas i de la llum de la lluna i els estels. Els temes més habituals eren els cafès nocturns, els prostíbuls i les nits amb els cels estrellats.

Pintar a l'aire lliure esdevenia una novetat del s XIX. Pintar de nit, a l'aire lliure i amb llum artificial va ser un invent de Van Gogh, així com destacar els tres elements bàsics de la pintura (color, línia i composició) que tan bé va desenvolupar.

Des de que es va instal·lar a Arle tenia una idea a la que donava voltes. Ho va comentar amb el seu germà Theo i amb d'altres pintors. La idea era la de crear una colònia d'artistes a Arle. Seguint aquesta idea, va rebre la visita de Paul Gauguin que va ser font d'inspiració per Van Gogh. Durant la convivència d'aquests dos artistes no van trigar en arribar els conflictes i les disputes unides a les habituals crisis de Van Gogh.

Gauguin pintava de memòria i Vincent pintava la vida real. Gauguin deia que ell era caòtic, massa emocional i que tenia por. Vincent deia que ell era dominant i massa antic.

Discutien molt i el 23 de desembre de 1888 van tenir una baralla.³⁹ Vincent va treure una navalla i intentà atacar-lo sense èxit. Aquesta crisi el porta a tallar-se un tros de l'orella dreta amb la navalla d'afaitar. Al dia següent la policia comunica a Gauguin els esdeveniments i ell, aprofitant que Vincent estava a l'hospital, va marxar.

També expliquen que quan Van Gogh es va tallar l'orella, la va embolicar en un mocador i li va portar a la prostituta Rachel. Va estar ingressat a l'hospital dues setmanes i quan va sortir els veïns és van oposar a que continués fent estada. Van parlar amb l'alcalde per tal de demanar que el portessin a un psiquiàtric.

En els quadres es veu que s'ha tallat l'orella dreta perquè quan fa un autoretrat es pinta mirant-se en un mirall.

A l'octubre de 1888 pintà un famós quadre "*El dormitori*". El va repetir dues vegades quan va estar a l'hospital psiquiàtric. La cadira era blava però la pintà groga perquè el groc era el color del sol, de la calor i la felicitat. També s'hi poden observar objectes aïllats, sense relació, terra en pendent cap endavant, la finestra mig oberta, els mobles com de costat, quadres torçats.

El 24 de desembre de 1888 Vincent ingressà a l'hotel-Dieu d'Arle, un psiquiàtric. Aquell mateix any es va casar el seu germà Theo, el germà que sempre es preocupava per ell i que sufragava les seves despeses diàries. Durant aquest temps visità diferents metges i hospitals. Els metges no es posaven d'acord, els diagnòstics eren diversos. Uns deien que tenia accessos de paranoia i depressions maníacques, altres que eren malalties venèries i alcohol, altres parlen de complex de culpa, d'epilèpsia lobular transitòria, complicada amb trastorn afectiu bipolar, consum d'alcohol i dieta inadequada. Tanmateix sembla que podríem parlar d'un estat paranoic.

³⁹ El motiu de la discussió va ser una incògnita durant 15 anys, fins que Gauguin va parlar dels conflictes personals i artístics que van viure durant el temps que van conviure. Sembla ser que un dia que Van Gogh estava pintant gira-sols, Gauguin va decidir pintar a l'artista i quan aquest va veure el resultat es va enfadar ja que encara que es reconeixia en el quadre es veia representat com a un boig.

Passa una temporada en la que constantment va estar entrant i sortint de l'hospital com quan el 23 de març de 1889, intentà enverinar-se amb trementina.

Saint-Rémy (1889)

El maig de 1889 la gent de la plaça Lamartine on vivia, demanen que el tanquin i ell acceptà anar a l'hospital de Saint-Rémy voluntàriament. El sanatori estava dirigit per un metge de la marina sense cap especialització en malalties mentals. En un primer moment ingressa per un període d'uns tres mesos que es transforma en gairebé un any. Període en el que com és lògic estigué totalment aïllat del món i de tota influència artística.

Durant la seva estada, Van Gogh va tenir una habitació individual amb un petit estudi. Van continuar les al·lucinacions i les crisis, però va ser un període de forta creació artística. Durant aquesta reclusió voluntària pintà lliris i xiprers, que ell veu com un símbol de la transcendència. Altres quadres que va pintar en aquell moment són "*Vestíbul del convent: la tanca del sanatori*" o "*Arbre i home davant l'asil de Saint-Paul*".

Durant tot el període d'ingrés no sempre estava amb atacs sinó que passava temporades tranquil·les mentalment parlant, però frustrat pel seu aïllament. Podia sortir a l'exterior acompanyat d'un infermer cosa que produïa nerviosisme i acabava amb la seva inspiració i concentració.

Ell creia que la solució a la seva malaltia estava relacionada amb la seva producció artística i després d'una nova crisi va arribar a la conclusió de que mai es curaria, no podria arribar a ser un gran artista i no podria tornar els diners que el seu germà li havia anat donant al llarg de la seva vida, i així ho va explicar en una carta el seu germà.

Davant aquesta desmoralització es dedica a pintar exclusivament com a entreteniment donant lloc a alliberar els seus sentiments deixant visibles les seves angúnies.

D'aquest període cal destacar per la seva importància i transcendència *La nit estrellada*: un oli pintat l'any 1889. Amb aquesta obra intentà representar la terra, entre la vida i la mort. Són com flames fosques que busquen el cel. És un poble de nit amb un bosc verd, muntanyes blavoses, estels fosforescents formant espirals, dos xiprers.

Finalment el 17 de maig de 1890 va sortir de l'hospital i es traslladà cap a París a casa del seu germà Theo. Aquest li va presentar al doctor Gachet, un metge que avui dia seria considerat homeòpata i psiquiatra. També era amant de l'art. Així com es van conèixer es van fer amics per la visió semblant que ells dos tenien d'entendre l'art. El doctor Gachet va ser el seu protector, com també d'altres artistes com Cézanne i Pissarro. Com a doctor va estar d'acord en intentar ajudar a Van Gogh amb els seus problemes de salut i a canvi s'oferia a fer de model natural per l'artista. És així com Vincent va pintar un retrat del seu amic i metge: *Retrat del doctor Gachet*. Es destaca d'aquesta obra com mostra la melancolia, la tristesa i la resignació. Les línies del fons són com les de la gorra, cara i espatlles. És un retrat considerat modern.

Auvers-sur-Oise (1890)

Durant l'estada de Vincent a París a casa del seu germà i la seva cunyada, ell es trobà com un estrany i de resultes va buscar un altre lloc per viure. Finalment marxà a Auvers el 20 de maig. Es tractava d'un indret situat a una hora de París, i va optar pel lloc per tal de trobar-se més a prop del seu germà. Aquí tenia assistència mèdica constant i estava ben cuidat.

Durant aquest període va continuar amb la seva creació artística i podem destacar una de les seves obres, "*Últim autoretrat*", de mig cos, quasi de front amb fons d'espirals blaves, verdes i grises com remolins. El vestit sobre una camisa blanca és d'un color similar al del fons, i en destaca la barba pèl-roja, els trets tensos de la cara i els ulls foscos (1889)

En el 1890 va participar a l'exposició del Saló dels Vint, a Brussel·les i va vendre un dels seus quadres "*La vinya vermella*" (1889). Destacava pels seus colors i com els contraposava. Actualment aquest quadre es troba a Moscou.

També cal destacar d'aquest moment el quadre "*Camp de blat amb vol de corbs*" (1890) en el qual va aplicar el color amb un ganivet. Els crítics destaquen d'aquesta obra que és una representació de l'estat d'ànim de l'artista. El cel fosc i amenaçador transmet el seu esperit amoïnat, els tres camins anant en diferents direccions és la representació del seu sentiment indecís. I els corbs negres mostren els sentiments i, fins i tot la mort. És creu que és la darrera obra del pintor abans de la seva mort.

No va ser aquest un bon moment pels dos germans. Theo està malalt, debilitat per una tos crònica i Vincent continuava amb els seus problemes de salut. Al juliol Vincent va amb un revòlver pels camps "a matar corbs". Es disparà en direcció al cor, però el tret va anar cap al diafragma. Tot i ferit va arribar a casa seva, però va morir el 29 de juliol de 1890, amb 37 anys, deixant unes 900 pintures i uns 1.100 dibuixos.

El seu hereu va ser el seu germà de l'ànima, Theo. Aquest va morir el 25 de gener de 1891, pocs mesos després de Vincent, com a conseqüència de la tos crònica, agreujada per episodis de deliris que van provocar el seu ingrés en un sanatori per malalts mentals i finalment morí de sífilis.

Theo a més d'heretar les obres del seu germà, també va col·leccionar obres d'altres artistes com Paul Gauguin, Henri de Toulouse-Lautrec o Jean-François Millet entre d'altres. La seva herència va passar a la seva vídua Johanna van Gogh. Va ser ella la que va organitzar les primeres exposicions i va publicar les cartes del seu marit amb el seu cunyat Vincent. Quan ella va morir el seu fill Vincent Willem van Gogh va heretar tota la col·lecció i fundà l'any 1960 la Fundació van Gogh.

8.2.2. TRANSPOSICIÓ DIDÀCTICA DE LA INFORMACIÓ OBTINGUDA: CREACIÓ I ESTRUCTURA DEL TALLER

Introducció

El treball d'aproximació d'un artista als alumnes d'Educació infantil es planteja a partir d'un inici que passa per presentar a la persona, qui era, quina família tenia, que va estudiar, quins eren els seus amics, on anava de vacances, en quina època va viure.⁴⁰ En definitiva, tot allò que pels infants és fonamental per tal d'arribar a conèixer i a entendre com era aquesta persona sobre la qual treballaran i quines coses li agradaven quan era petit com ells. És necessari apropar al màxim l'artista a la realitat quotidiana dels alumnes, sense oblidar que el referent més proper dels alumnes és el seu propi entorn, i per tant el nucli familiar és fonamental (figura 92).

Figura 92. Material didàctic pel desenvolupament del conte sobre la vida de Vincent van Gogh. En concret membres de la seva família. Schola Didàctica Activa.

Una vegada presentada la seva vida i a la seva família ens endinsarem en el seu món professional, en aquest cas en què consisteix ser artista?, ser un pintor?, què pintava i com pintava?. Per assolir tots aquests objectius inicials tots plegats participarem en un conte molt especial⁴¹. Primer de tot, col·loquem un cavallet al costat de l'educador on anirem exposant alguns dels quadres que va pintar Van Gogh. N'ensenyem alguns replicats en grans dimensions i que la seva finalitat serà fer de fons a imatges de detall

⁴⁰ No especifiquem mai a educació infantil els anys concrets però si que mostrem si tenien cotxes o feien servir carros, si vivien en masies o a ciutats amb gratacels...

⁴¹ En el següent apartat desenvoluparem el contingut del conte de la vida i la obra de Vicent van Gogh.

més petites que els alumnes aniran col·locant a sobre d'aquests gràcies a un sistema de peces imantades.

Fem servir una particularitat de la vida de Vincent, el seu nomadisme. Constantment estava viatjant d'un país a un altre o d'una ciutat a un altre. Amb aquesta excusa farem servir alguns d'aquests llocs on va viure per tal de poder explicar com va ser la seva vida en cada moment i fer veure com el lloc on vivia afectava directament el seu comportament i actitud davant la vida. El Sol l'ajudava a pintar més i amb colors més vius i alegres, la pobresa dels miners el feia pintar amb colors foscos i tristos per posar dos clars exemples.

Així doncs, durant l'explicació del conte aniran apareixent personatges (Vincent, la mare, el pare i el seu germà Theo), amics, paisatges, quadres, ciutats, edificis... que formen part de la vida de Vincent i que ens ajuden a emmarcar la seva vida amb la seva època i amb la seva obra durant l'explicació del conte. Alguns d'aquests protagonistes seran els propis alumnes que ajudaran a representar el conte i a visualitzar l'obra i vida de l'artista.

Figura 93. Material didàctic pel desenvolupament del conte sobre la vida de Vincent van Gogh. En concret quadres que ens ajuden a explicar on vivia i com. Schola Didàctica Activa.

Fer servir un material didàctic tan variat i diferent, com podem observar a la figura 93, té com objectiu aconseguir captar l'atenció dels alumnes durant l'estona que dura aquesta primera activitat. A les fotografies hom pot constatar com participen de forma activa durant tota l'estona bé representant a un membre de la família, o col·locant diferents peces imantades en diferents quadres.

A continuació mostrarem com treballem el conte i quin és el material i els procediments que fem servir a cada moment.

CONTE	"MATERIAL DIDÀCTIC" (fotos, activitats, objectes)
<p>Bon dia a tots, aquest matí farem un taller per descobrir qui va ser Vincent van Gogh. Sabeu a què es dedicava??? Era un pintor; però no un pintor de parets eh? Un pintor que pintava quadres. I sabeu com firmava els seus quadres? Doncs posava el seu nom, Vincent, perquè deia que el seu cognom era tan difícil que ningú sabia com es pronunciava.</p> <p>Va pintar paisatges, va pintar flors, va pintar persones, fins i tot es va pintar a ell mateix. I ho va fer amb mooolts colors. Voleu conèixer la seva història?</p> <p>Vincent van Gogh va néixer a Groot Zundert (a Holanda) el 1853, fa més de 150 anys. En aquella època no hi havia cotxes; quan la gent volia anar d'una ciutat a una altra anava en carro amb cavalls i no hi havia tele, ni internet, ni telèfon ni neveres!!! Aquesta és la casa on va néixer el Vincent (<i>ensenyar 1r fons: làmina imantada de la seva casa</i>). No tenim</p>	 <p>(Làmina imantada on s'aniran enganxant diferents imatges de la vida de Van Gogh)</p>

una foto més moderna perquè la casa no existeix; la van enderrocar per fer més pisos, així que només tenim aquesta foto antiga.

El seu pare, que es deia Theodorus (*enganxar la fotografia del pare*) era sacerdot, dels que estan a l'església i fan missa. Alguna de les vostres famílies a lo millor va a l'església en alguna ocasió i escolta a la persona que parla des de l'altar, doncs aquest era l'ofici del seu pare.

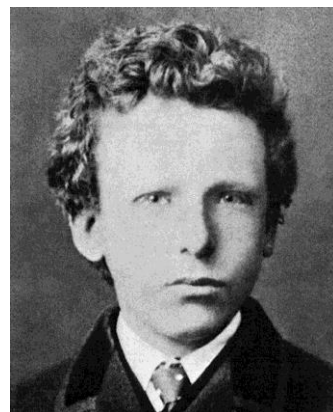
La seva mare, l'Anna Cornèlia (*enganxar el quadre de la mare*) era una senyora a la que li agradava molt escriure cartes. Què sabeu que és una carta? És un paper on escrivim les notícies que volem explicar a una altra persona. Nosaltres ara podem trucar per telèfon, enviar missatges per wassap o per correu electrònic. Però a l'època de Van Gogh si volies comunicar-te amb una altra persona ho havies de fer mitjançant la carta. L'havies d'escriure, ficar en un sobre, posar un segell i portar a la bústia de cartes o a correus.

Els seus pares van tenir sets fills, el primer va néixer mort. Quan un any més tard neix el nostre Vincent van Gogh li van posar el mateix nom que el seu germà mort. *Enganxar una fotografia de Vincent de quan era petit*).

Els altres fills del matrimoni es deien:

Anna Cornelia,

Theo,

Elisabetha Huberta,
 Willemina Jacoba,
 Cornelius Vincent.

I de tots els seus germans, amb els que més bona relació tenia Vincent era amb el Theo i la Wilhemina o Wil com li deia ell.

Quan van créixer els germans alguns es van haver de separar per continuar estudis o poder treballar. Aconseguien mantenir el contacte escrivint cartes tal i com la seva mare els havia ensenyat des de ben petits. Aquestes cartes són molt importants perquè gràcies a elles podem conèixer, entre moltes altres coses, els pensaments del Vincent, si estava content o trist...

Què feu vosaltres cada matí? Anar a l'escola per poder aprendre moltes coses i jugar amb els vostres amics oi? Doncs quan Vincent era petit també anava a l'escola del poble i allà, com vosaltres, era un nen molt atent i calladet.

Què penseu que li agradava més fer a Vincent quan no estava a l'escola?... Li encantava anar pels camps caçant bitxos, recollint flors i sobretot, dibuixant el que veia.

Quan va acabar l'escola dels petits els seus pares el van enviar a estudiar fora del seu poble. A una escola on havia d'estudiar i viure sense poder veure cada dia ni a pares ni a germans. Imagineu-vos,

estava sol, sense la seva família ni els seus amics. Es va posar molt trist i la veritat és que no va estudiar molt.

Amb 15 anys va deixar els estudis i calia posar-se a treballar, ja que la seva família no tenia gaires diners. Així que el van enviar a una altra ciutat que es deia La Haia a Holanda, a casa del seu tiet que es deia Vincent com ell (*enganxar fotografia*). El tiet Vincent era marxant d'art; que què vol dir això? Doncs vol dir un senyor que compra i ven quadres. Us imagineu? El Vincent treballava en una botiga per vendre quadres!! Quina alegria que va tenir!! Amb el que li agradava a ell dibuixar i ara podia treballar en una botiga plena de quadres!!

Li agradava tant aquesta feina i ho va fer tan bé que el van enviar a treballar a una botiga que tenien a Londres (*ensenyar fotografia*).

Durant el temps que va viure i treballar a Londres va conèixer a una noia, la Úrsula. Van Gogh es va enamorar. Però ella no li va fer cas i ell trist i enfadat va decidir marxar de Londres cap a París a continuar treballant a la mateixa botiga.

Ai! Com el Vincent era una mica malcarat, va tenir alguna baralla i és clar, el seu cap el va acomiadar. Això el va posar molt trist s'havia quedat sense feina i havia de decidir que faria a partir d'aquell moment.

Després de molt pensar va decidir que com hi havia molta gent que estava trista perquè no tenia casa, ni res per menjar potser ell els podria ajudar. Així que va marxar de París cap a una zona molt pobre de Bèlgica, el Borinage (2n fons: làmina imantada on anirem enganxant d'altres imatges).

(Làmina imantada on s'aniran enganxant diferents imatges de la vida de Van Gogh)

La gent d'aquella zona treballava en les mines. Què sabeu que és una mina? Són unes galeries subterrànies que els miners van excavant per tal de treure el mineral que necessiten, en aquest cas el carbó. Qui em diu què és el carbó? (ensenyar un tros de carbó).

Tros de carbó

Els miners treballaven moltes hores, cobraven poc, no tenien gaires aliments per menjar. (Ensenyar el quadre dels miners treballant). Fixeu-vos com van vestits tots de negre, perquè el carbó deixa una pols negra que embruta molt i que a més a més també entrava als pulmons quan respiraven i sempre anaven tossint (a veure com tossiu). I és clar, molts estaven malalts i no tenien prou menjar.

Activitat: Fer tossir als alumnes com si tinguessin alguna cosa a la gola que els piqués molt.

Allà el Vincent va començar a dibuixar en carbonet la gent de la zona. (Ensenyar un carbonet). I aviat ell va començar a donar tota la seva roba, els seus diners, el seu menjar... Va arribar a anar tan brut com els miners.

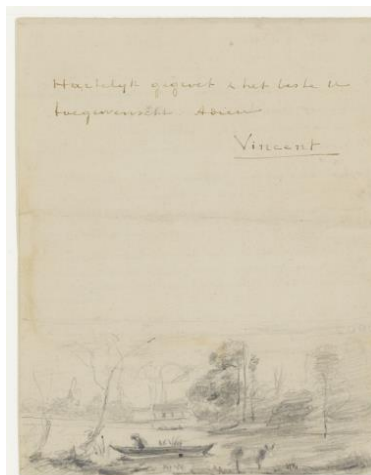
Recordeu que abans dèiem que la mare els va ensenyar a escriure cartes i que quan estaven lluny els uns dels altres se les enviaven? Doncs amb el germà que més carta s'escrivia era amb el Theo, on li explicava com era la seva vida i la dels miners, quines mancances tenien, quines malalties... i Theo li contestava amb cartes on li deia que s'havia de cuidar i com el Vincent no li va fer cas, es van enfadar i van estar força temps sense escriure's. (*Ensenyar una carta*)

La gent d'aquest poble es va començar a preocupar per ell. Van començar a dir que potser estava una mica boig perquè anava com els miners no es preocupava pel seu aspecte... I al final després d'un temps d'intentar ajudar a la gent no va tenir més remei que tornar a casa seva.

Quan va arribar estava tan abatut i desmoralitzat que el seu pare es va plantejar portar-lo al psiquiatre, però finalment no ho van fer però el van intentar animar. Durant tot aquest temps en Vincent havia enviat els dibuixos que feia dels miners a en Theo i aquest al veure lo bons que eren li va proposar a en Vincent que es dedicés a pintar. Que fos artista!!

Entre el consell del seu germà, la protecció dels seus pares i després de tot allò que havia viscut ell ja sabia el que volia fer, volia pintar. I per poder ser un bon pintor s'havia de preparar estudiant i anant a classes de pintura.

Ensenyar un carbonet

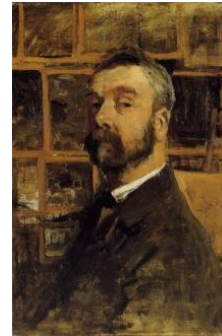

Es va matricular en una acadèmia de pintura, on el van ensenyar a pintar molt bé les figures. I a ell li agradava tant pintar els paisatges i a la gent que quan el seu professor li va dir que havia de pintar escultures de guix, ell es va enfadar i va marxar.

Al llarg d'aquella temporada, vivint amb la família, es va enamorar-se bojament, aquest cop d'una cosina seva, la Kee Vos (*enganxar la imatge*), tot i que ella el rebutjarà ell farà tot el possible per aconseguir-la, com anar-la a veure a casa. I finalment els seus pares i familiars li hauran de prohibir que la vegi. Així que després d'una forta discussió amb el seu pare decideix marxar de casa.

Com que volia continuar aprenent a pintar, marxa a la ciutat de la Haia per aprendre amb el seu cosí l'Anton Mauve (*enganxar la imatge*). Aquest, va ser un important pintor que va ensenyar a Van Gogh algunes formes de pintar diferents com la de l'aquarel·la, al mateix temps que li donarà confiança com a pintor.

El seu cosí, a més d'ensenyar-li a pintar, també li donava diners com el Theo. Allà coneix una senyora que es deia Sien Hoornik (*enganxar la imatge*). La Sien era una dona molt pobre que acabava de tenir un fill i el Vincent l'acull a casa seva i ella es converteix en la seva model. Sabeu què és ser una model?

Activitat: treure un alumne que faci de pintor i un altre de model i explicar com funcionava.

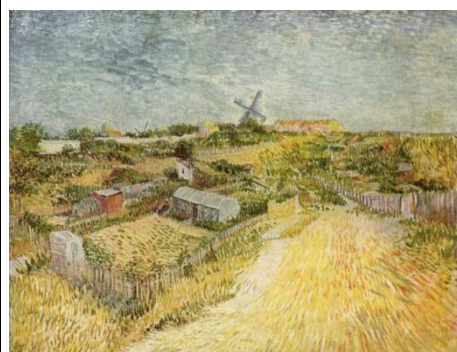
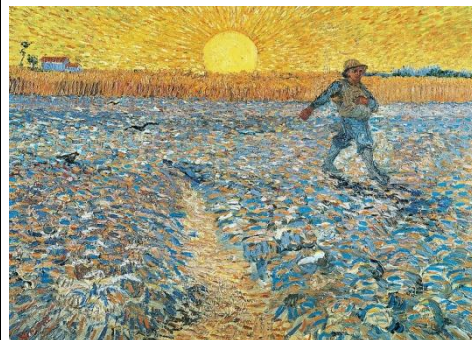
Els seus pares, tampoc no estaven d'acord amb aquesta relació i deixen d'enviar-li diners i per tant, va haver de tornar a casa els pares. Al marxar va continuar viatjant.

És en aquest moment que anirà pintant cada cop més i pinta, la que es considerarà la seva primera obra mestra: (*ensenyar quadre els menjadors de patates*). Sabeu com es diu el quadre??, Què hi veieu representat? Unes persones al voltant d'una taula menjant. Així doncs, el quadre és diu "Els menjadors de patates". Quins colors veieu en el quadre? Molt foscos: marrons, negres, blancs, ocres, blaus... eren els colors que estaven de moda a Holanda en aquell moment.

Durant aquest viatge va trobar un lloc per viure-hi que el va encantar!! La ciutat de Neunen, on hi havia camps i pagesos com quan ell era petit. I els va pintar molt i molt bé. (*Ensenyar quadre*).

Què poc li va durar aquesta tranquil·litat!! La mort del seu pare i problemes a una nova escola van fer que decidís anar a viure amb el seu germà Theo a París.

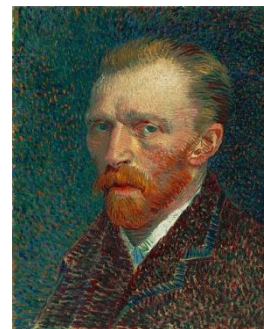
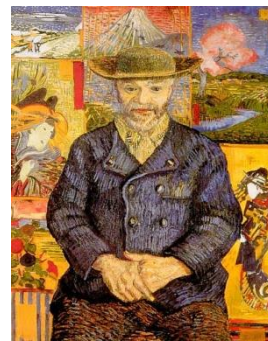
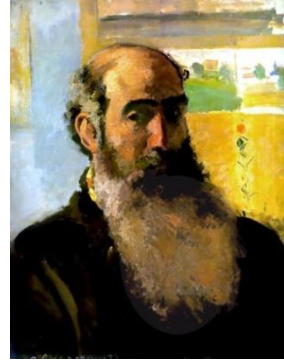
I que va descobrir a París? Mireu aquest quadre de París (*3è fons: làmina imantada quadre de Montmartre*).

(Làmina imantada on s'aniran enganxant diferents imatges de la vida de Van Gogh)

Doncs els colors!! Ell estava acostumat a pintar en tons marrons i foscos, molt tristos, perquè el que ell havia vist eren persones pobres i tristes. Però a París hi havia uns pintors (impressionistes) que pintaven amb molts colors com el seu amic Camille Pissaro (*enganxar fotografia*) o amb puntets molt petits com George Seurat i a més pintaven al carrer, amb la llum del sol. I el Vincent va voler aprendre a pintar com ells; per això anava als cafès on es reunien els pintors i parlaven de com eren els seus quadres: amb cafès, camps, espais d'oci...

I no només pintava paisatges sinó també feia retrats de persones com del Père Tanguy (*enganxar retrat*), que tenia una botiga de pintures on hi anava molt el Vincent. Molts cops com que aquest no tenia diners i no el podia pagar. Li regalava un dels seus quadres, i en Tanguy el posava a l'aparador de la seva botiga de pintures. Fixeu-vos en el que hi ha dibuixat al darrera del senyor Tanguy. Són figures japoneses, que estaven molt de moda.

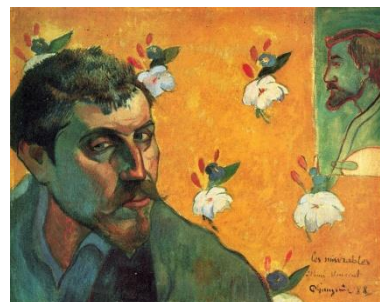
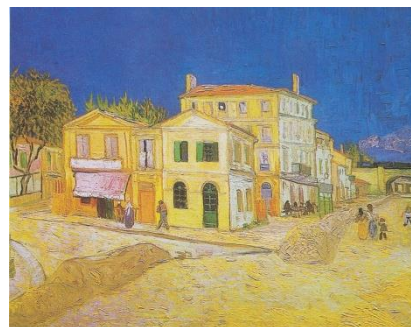

I també va fer autoretrats d'ell mateix (*enganxar autoretrat*). Veieu com el fons està ple de puntets de colorins?

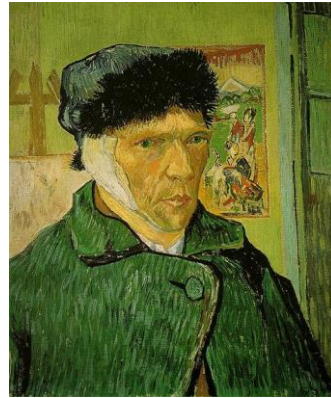
I li va agradar tant pintar amb colors clars i la llum que va marxar a viure a un lloc on feia un sol esplèndid. Un poble que es diu Arle. Al principi va viure en un hotel però aviat va llogar una casa on només tenia una habitació amb poquets mobles. (*Ensenyar el quadre de l'habitació*). Quins colors hi ha? Quins mobles veieu? Pocs mobles oi? Però no li importava perquè ell de bon matí marxava al camp a pintar amb la seva paleta i els seus quadres. Aquí ja havia desenvolupat totalment el seu propi estil, i utilitzarà més que mai els colors saturats i pintats directament de l'exterior.

A Arle el cel era blau, amb núvols blancs, els camps de blat eren grocs, que era el seu color preferit i les flors eren de color molt macos: taronja, vermell, verd... (*4rt fons: làmina imantada quadre casa groga d'Arle*). Allà no tenia molts amics ja que dedicava tot el dia a sortir als camps.

Temps després de la seva arribada al poble, va rebre la notícia que el seu amic Paul Gauguin (*enganxar retrat*), que també era un pintor que havia conegut feia temps, vindria a la seva casa groga de visita per passar una temporada amb ell.

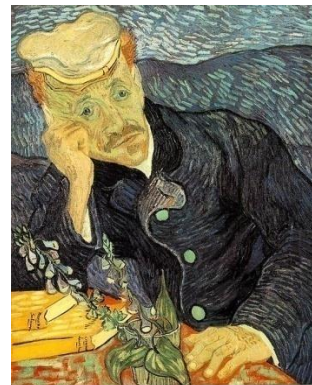
Quina alegria! Però com la casa no tenia mobles, Van Gogh va pensar que estaria bé decorar-la amb un quadre especial i d'aquesta manera estaria ben maca. El quadre que va pintar eren uns gira-sols. *(Enganxar quadre dels gira-sols).*

Però Vincent i Gauguin es barallaven molt: a Vincent li agradava pintar al carrer i a Gauguin li agradava tenir models. I un dia la discussió va ser tan forta que el Vincent va agafar un ganivet i es va tallar l'orella esquerra. Quin ensurt es va endur en Gauguin! Va marxar corrents i a Vincent el van portar a l'hospital perquè els metges el curessin. *(Enganxar autoretrat amb orella tallada).*

Durant la seva estada a l'hospital va tenir la sort de poder tenir una habitació per a ell sol on podia pintar de nit i de dia i va fer uns quadres en els que tot donava voltes. *(Ensenyar quadre Nit estrellada).*

I quan es va trobar millor va marxar cap a París per retrobar-se amb el seu germà Theo. Allà va conèixer un altre metge el doctor Gachet *(ensenyar retrat)* que li va recomanar que pintés molt i que no es preocupés de res més.

Encara que estava visitant el seu germà, i que el metge que l'havia visitat i recomanat que pintés tot el que volgués ell no es trobava bé. El Theo el veia

<p>sol i trist. Ni la família ni els metges aconseguien fer feliç a Van Gogh</p> <p>Ell continua pintant quadres, com aquest que es diu que és l'últim que va pintar: "Corbs sobre el camp de blat" (<i>ensenyar-lo</i>).</p> <p>Què us sembla, quina sensació us dóna, és alegre o trist? Si us hi fixeu hi ha un camí que s'acaba i uns corbs que són el símbol de la mort. Pot ser que Vincent ens volgués dir alguna cosa amb aquest quadre? No ho sabem, la qüestió és que estava tan trist que al final va marxar un dia a passejar pel camp i va disparar-se amb una pistola. Encara que van venir els metges i el seu germà, no es va poder curar i va morir. I els seus familiars van decidir fer un museu per poder posar els seus quadres i que tothom els pogués veure.</p>	
---	--

Treball teòric i manipulació de quadres

Un cop que s'ha treballat en context de grup la vida de Van Gogh, podrem entendre molt millor els seus quadres. Per poder-los treballar millor dividim el grup classe en quatre grups més petits. Cadascun dels grups haurà d'investigar aspectes concrets a partir de l'observació i d'arribar a una sèrie de conclusions entre tots els membres que formen el grup.

Una vegada formats els grups passem a repartir dos puzzles per grup que seran els següents:

1. **Grup 1 Retrats:** "*Retrat del doctor Gatchet*" i "*Retrat de Roulin*". Amb aquests volem treballar què és un retrat, que representa, per què ho pintaven. Segons el

- grup podem comparar amb els retrats actuals que són les nostres pròpies fotografies.
2. **Grup 2 Oficis:** "*Café de nit*" i "*Barques a la platja*". Són dos bons exemples per poder treballar diferents oficis tot destacant els colors, la vegetació, les muntanyes, els edificis, els mobles, si hi ha persones representades, l'interior d'un edifici...
 3. **Grup 3 Paisatges:** "*Migdiada*" i "*Pont de Langlois amb rentadores*". En aquest cas volem treballar els paisatges intentant que ens expliquin tot allò que veuen representat, els colors que fa servir i també el paisatge, la vegetació, els elements protagonistes...
 4. **Grup 4 Natura morta:** "*Cadira de van Gogh*" i "*Natura morta amb verats, llimones i tomàquets*". Per finalitzar volem treballar objectes quotidians que qualsevol pot tenir a casa seva però identificant-los segons la manera de pintar que tenia Van Gogh.

La primera feina que han de dur a terme es observar les peces que hem repartit i muntar els dos puzzles (figures 94, 95 i 96). La intenció és que a partir de l'observació, de la classificació, i la manipulació puguin arribar a tenir davant seu les imatges d'uns quadres que va pintar l'artista que estan treballant. Podem observar a les fotografies alguns exemples dels quadres que treballen els nostres alumnes.

Figura 94. Puzzle que han de treballar sobre el quadres "Migdiada" de Vincent van Gogh.
Schola Didàctica Activa.

Figura 95 i 96. Puzzles que han de treballar sobre quadres de Vincent van Gogh.

Schola Didàctica Activa.

Quan ja tenen els puzzles muntats els hi diem que els han d'observar bé, intentar esbrinar que representen, quins colors fa servir, si hi ha paisatges, animals, persones, nens, nenes, famílies, objectes... Però no els direm que hauran de mirar exactament, només, que després farem un exercici amb aquests quadres i que cal que els observin atentament.

Un cop fets els trencaclosques, els hi canviem pel quadre. I els diem que tindran temps de mirar-los fins que nosaltres diguem prou, en aquell moment els hauran de girar i no els podran tornar a mirar.

Com tots els grups no acaben a la vegada fem que cada grup posi un títol a aquell quadre que han estat treballant.

Un cop els hem fet girar els quadres, és en aquest moment quan comencem a posar sobre una taula tots els objectes que tenim guardats en uns calaixos de fusta (figura 97, 98 i 99). Quan observen aquests objectes es quan es comencen a adonar de què era el què havien hagut d'observar dels quadres.

Figura 97. Calaixera amb objectes que hauran de relacionar amb les imatges representades en els quadres de Vincent van Gogh. Schola Didàctica Activa

Figura 98 i 99. Detall de la calaixera amb objectes que hauran de relacionar amb les imatges representades en els quadres de Vincent van Gogh. Schola Didàctica Activa

Farem una espècie de mercat, on cada alumne haurà de sortir com a mínim una vegada. Amb P-3 i P-4, l'educador va dient que surtin d'un en un. Amb P-5 podem donar números i anem fent sortir dient números a l'atzar. No els corregim si surten i agafen un objecte que no és el seu.

Aquest objecte que han triat al mercat l'hauran de col·locar a sobre del seu corresponent representat al quadre de Van Gogh.

Puzzle 1: "Pont de Langlois amb rentadores" (figura 100 i 101) on han de relacionar amb el quadre un pont, una barca, rentadora, un carro, herbes i burro.

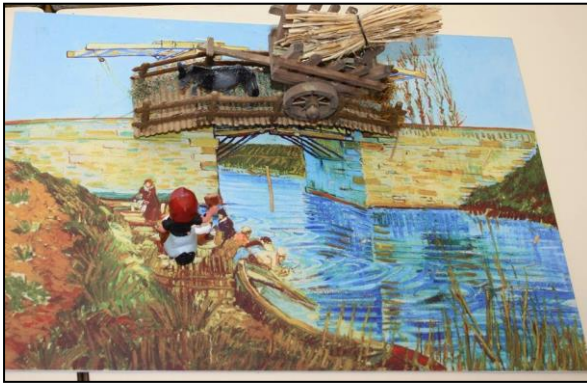

Figura 100 i 101. Activitat de relacionar objectes i quadres del puzzle 1. Schola Didàctica Activa

Puzzle 2: "Retrat del doctor Gachet" (figura 102) on han de relacionar amb el quadre un llibre, unes flors blanques, uns botons daurats, un bigoti, una gorra, un got i unes fulles.

Figura 102. Activitat de relacionar objectes i quadres del puzzle 2. Schola Didàctica Activa

Puzzle 3: "La migdiada" (figura 103) on han de relacionar amb el quadre llenya, dos feixos de palla, un carro amb una vaca, uns esclops i una falç.

Figura 103. Activitat de relacionar objectes i quadres del puzzle 3. Schola Didàctica Activa.

Puzzle 4: "Barques a la platja de les Saintes-Maries-de-la-Mer" (figura 104) on han de relacionar amb el quadre la sorra de la platja, unes barques, unes veles i pal de fusta.

Figura 104. Activitat de relacionar objectes i quadres del puzzle 4. Schola Didàctica Activa.

Puzzle 5: "*Natura morta amb verats, llimones i tomàquets*" (figura 105) on han de relacionar amb el quadre dos peixos, dos tomàquet, una gerra, una mandarina i una navalla.

Figura 105. Activitat de relacionar objectes i quadres del puzzle 5. Schola Didàctica Activa.

Puzzle 6: "*El café de nit*" (figura 106) on han de relacionar amb el quadre un got, una ampolla, una taula de jugar a billar, un taco de billar, unes boles, un rellotge de paret, una cadira, una làmpada i la signatura de l'artista.

Figura 106. Activitat de relacionar objectes i quadres del puzzle 6. Schola Didàctica Activa.

Puzzle 7: "La cadira de Van Gogh" (figura 107) on han de relacionar amb el quadre una cadira, una pipa, unes rajoles del terra, un mocador, una frontissa i la firma.

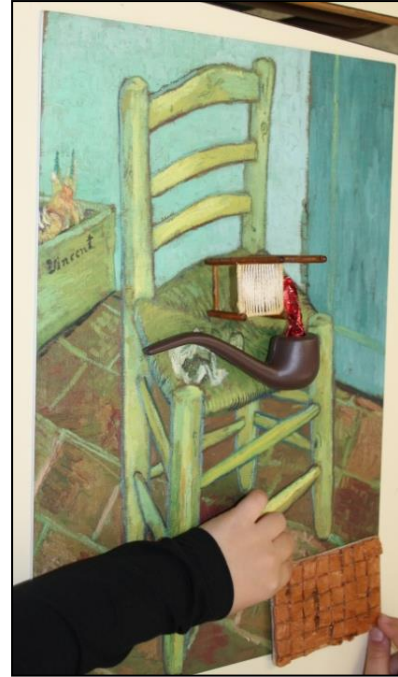

Figura 107. Activitat de relacionar objectes i quadres del puzzle 7. Schola Didàctica Activa.

Puzzle 8: "Retrat de Joseph Roulin" (figura 108) on han de relacionar amb el quadre una gorra de carter, dos botons daurats, flors vermelles i la barba pèl-roja.

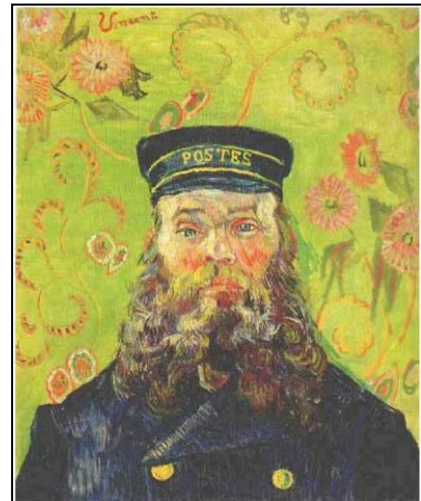

Figura 108. Activitat de relacionar objectes i quadres del puzzle 8. Schola Didàctica Activa.

Quan tothom ha acabat, l'educador retira els objectes que estan malament i els nens tenen una segona oportunitat per anar a triar els que realment són seus i encara no els tenen. Normalment els companys de la seva taula o de les del costat els hi donen pistes.

Una vegada comprovat si tots els objectes i els quadres són correctes, tindran uns minuts per preparar-se l'explicació de cada un dels quadres per tal d'explicar a la resta de companys l'obra que han estat investigant. Incidirem en que ens expliquin tant la temàtica, com els colors, els protagonistes, la sensació que el quadre transmet. I fins i tot en alguns casos podem fer que intentin representar el propi grup l'escena del quadre que tenen al davant.

Amb aquestes dues parts del taller realitzades ja tenim prou coneixements tots plegats sobre l'artista. Ha arribat el moment de passar a la tercera i darrera part del taller.

Activitat pràctica

La proposta que fem és la reproducció d'un dels quadres de Vincent van Gogh, en aquest cas el de "*Camp de blat amb corbs*". Els ensenyem el quadre o bé si la classe té canó de projecció el projectem directament a la pantalla. L'educador fa que observin tots els detalls del quadre (colors, personatges, paisatge, que vol explicar, com creuen que el va pintar...).

Una vegada que ja tenim ben analitzada l'obra i que ja la coneixen prou bé passem a explicar a poc a poc, i pas per pas com han de fer l'activitat pràctica, quins colors i quines tècniques hauran de fer servir sense deixar de banda la pròpia creativitat de l'alumne.

Ensenyem que tenim una cartolina dibuixada però sense cap color tal i com detallem a la figura 109, i els preguntem quins colors veuen: blau, groc, marró... Llavors els hi expliquem que pintarem amb esponja, pinzell gruixut, pinzell prim, amb un tampó i amb el dit.

L'educador enganxa la cartolina a la pissarra i pregunta quin color hi ha a la part de dalt: el cel és de color blau, tot i que dalt de tot és un blau fosc de tempesta. Primer pintarem el cel de color blau cel amb una esponja, però fent remolins.

Figura 109. Fitxa de treball de l'alumne per expressar la seva creativitat. Schola Didàctica Activa.

Hem de pintar tot el cel, sense deixar res blanc però amb compte de no pintar el camp. Després agafem el pinzell gruixut i li posem color groc i marró i fem el camp, amb pinzellades seques però amb molta pintura segons el model de les figures 110 i 111.

Figura 110 i 111. Procés creatiu dels alumnes. Schola Didàctica Activa.

Després s'ha de pintar el camí, la part de fora és de clor verd i la de dins de color marró (figura 112 i 113). Amb el pinzell prim suquem i fem puntets o petites ratlles evitant que no quedi res de blanc. A la part dreta hi ha com una muntanyeta amb la signatura de van Gogh, que poden pintar amb el color marró i amb el dit.

Figura 112 i 113. Procés creatiu dels alumnes. Schola Didàctica Activa.

El resultat de l'obra dels nostres alumnes seria aquest que mostrem a la figura 114.

Figura 114. Resultat final del quadre realitzat pels alumnes seguint els coneixements adquirits durant el taller. Schola Didàctica Activa.

Pel bon funcionament del taller són necessaris una sèrie de materials didàctics que passem a detallar.

LLISTAT MATERIAL DEL TALLER DE VAN GOGH:

IMATGES CONTE DE VAN GOGH:

PLAFÓ IMANTAT	IMATGES ENGANXAR	ENSENYAR
1 CASA NADIUA	Pare: Theodorus (fotografia)	
	Mare: Anna Cornelia (retrat)	
	Germà: Theo (fotografia)	
	Vincent (fotografia)	
	Oncle: Vincent (fotografia)	
	Torre de Londres (fotografia)	
2 BORINAGE, 1879		Tros de carbó (objecte)
	<i>"Els portadors de la càrrega"</i>	Carbonet (objecte)
		Carta de Theo a Vincent
	<i>"Anton Mauve"</i> (autoretrat)	
	Kee Vos (fotografia)	
	<i>"Sien Hoornik"</i>	
3. MONTMATRE	<i>"Retrat de Père Tanguy"</i>	
	Vincent (autoretrat, 1887)	
4. ARLE		L'habitació en Arle
		<i>"Retrat de Paul Gauguin"</i>
		<i>"Gerro amb dotze gira-sols"</i>
		<i>"Autoretrat amb l'orella tallada"</i>
		<i>"Nit estrellada"</i>
		<i>"Retrat del doctor Gachet"</i>
		<i>"Camp de blat amb corbs"</i>

OBJECTES TALLER DE VAN GOGH:

NOM DEL PUZZLE/QUADRE	NOM DELS OBJECTES
<p data-bbox="244 488 699 521"><i>"Pont de Langlois amb rentadores"</i></p> A painting by Van Gogh showing a stone bridge over a river. In the foreground, several women are washing clothes on the bank. A horse-drawn cart is on the bridge. The sky is blue with some clouds.	<p data-bbox="812 488 1353 577">Un pont, una barca, rentadora, un carro, herbes i burro.</p>
<p data-bbox="244 1075 587 1108"><i>"Retrat del doctor Gachet"</i></p> A portrait of a man with a mustache, wearing a dark coat and a light-colored hat. He is sitting at a desk with a book and a vase of flowers. He has a sad expression and is resting his head on his hand.	<p data-bbox="812 1075 1353 1220">Un llibre, unes flors blanques, uns botons daurats, un bigoti, una gorra, un got i fulles.</p>
<p data-bbox="244 1603 427 1637"><i>"La migdiada"</i></p> A painting showing a man lying on the ground in a field, resting. There are haystacks in the background and a horse-drawn cart in the distance. The scene is set in a rural landscape.	<p data-bbox="812 1662 1353 1751">Llenya, dos feixos de palla, un carro amb una vaca, uns esclops i una falç.</p>

"Barques a la platja de les Saintes-Maries-de-la-Mer"

Sorra de la platja, unes barques, unes veles i pal de fusta.

"Natura morta amb verats, llimones i tomàquets"

Dos peixos, dos tomàquet, una gerra, una mandarina i una navalla.

"El café de nit"

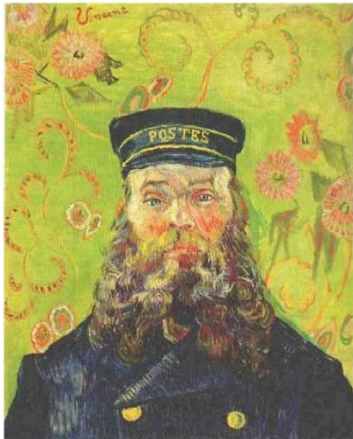
Un got, una ampolla, una taula de jugar a billar, un taco de billar, boles, un rellotge de paret, una cadira, un rellotge, una làmpada i la firma.

"La cadira de van Gogh"

Una cadira, una pipa, unes rajoles del terra, un mocador, una frontissa i la firma.

"Retrat de Joseph Roulin"

Una gorra de carter, dos botons daurats, flors vermelles i la barba pèl-roja.

MATERIAL PART PRÀCTICA:

MATERIAL	IMATGE
Làmina de cartolina amb alguns elements d'un quadre de van Gogh.	
Recipients de plàstic per posar pintures.	
Pinzells prims.	
Xeringues.	
Pintures de dits de color marró, blau cel, blau fosc, groc i blanc	

8.3. CONCLUSIONS DEL CASOS TREBALLATS

En aquest capítol hem pogut constatar el procés seguit a l'hora de crear un nou taller d'història de l'art adreçat a Educació infantil. Una vegada decidit l'artista en qüestió hem de procedir a un període de recerca sobre la vida i obra de l'artista així com de l'època història en la que va viure. A partir de la informació recollida procedim a la transposició didàctica dels continguts. Hem de decidir quins són els conceptes imprescindibles per ser tractats durant la realització del taller. En el moment que tenim clars els continguts a desenvolupar hem de crear els mecanismes necessaris per assolir amb èxit els objectius plantejats en un inici. Hem de decidir quins seran els procediments, a partir de quins materials didàctics i de la realització de quines activitats podrem treballar amb cada una de les edats a les que va adreçat el taller. I una vegada decidides, estructurades, fabricats els diferents materials i provats amb nens i nenes de les edats en qüestió procedirem a ofertar aquest nou taller.

Amb el pas dels anys i amb l'experiència adquirida podem constatar com l'estructura del taller (conte introductori, recerca i activitat pràctica final) és l'adequada i la que hem fet servir al llarg de la creació dels nous tallers d'Història de l'art. Les grans innovacions arriben a l'hora de pensar, crear i produir els diferents materials que són el tret distintiu d'aquests tallers.

La durada dels tallers també s'ha mantingut de 3 hores que equival a tot un matí, descasant l'estona d'esmorzar i pati dels alumnes. És una temporalització que va bé en el ritme de l'escola i és totalment correcte per tal de poder treballar a partir del mètode científic. Així sí adaptat al nivell dels alumnes que tindrem davant.

8.3.1. CONSIDERACIONS SOBRE OBJECTIUS I HIPÒTESIS DE LA RECERCA

Arribats a aquest punt de la recerca considerem important destacar els objectius que ens havíem plantejat en un inici de la investigació per tal d'avaluar els resultats dels diferents anàlisi segons les premisses inicials.

Objectius:

- Conèixer les principals tipologies de Tallers d'Història de l'art per Educació infantil desenvolupats a Catalunya per l'empresa Schola Didàctica Activa, en el context de l'ensenyament formal, a partir del 1998 i precisar quin ha estat el seu impacte en l'Educació infantil globalment considerada.
- Analitzar la contractació dels *tallers d'història de l'art* per part dels docents al llarg del temps per conèixer quins temes són els més recurrents, quins són exitosos i quins no ho són.
- Demostrar la validesa dels *tallers d'història de l'art* per a l'Educació infantil en els entorns formals d'ensenyament aprenentatge entesos com una pràctica útil en tant que potencien activitats que afavoreixen l'aprenentatge competencial i que fomenten la formació artística.
- Aproximar avaluació i resultat dels tallers des del punt de vista de la formació dels alumnes d'Educació infantil.
- Avaluar com valoren els mestres i educadors la metodologia i els recursos utilitzats.

Els propers capítols analitzarem els resultats obtinguts de l'estudi històric dels tallers d'història de l'art a educació infantil des del curs escolar 2002-2003 fins el 2015-2016, així com les opinions dels mestres sobre aquests tallers i els resultats d'aprenentatge que assoleixen els seus alumnes, sense oblidar també les aportacions dels educadors que són els que dia a dia condueixen aquests tallers per les escoles catalanes.

CAPÍTOL 9. ANÀLISI HISTÒRICA DELS TALLERS D'HISTÒRIA DE L'ART D'SCHOLA DIDÀCTICA ACTIVA A EDUCACIÓ INFANTIL

En aquest capítol analitzarem els darrers 16 anys de l'empresa Schola Didàctica Activa per tal de poder demostrar que els tallers d'història de l'art a Educació infantil són un èxit, en termes relatius, i que la seva demanda a crescut. Traurem una sèrie de conclusions sobre la seva evolució, quines són les activitats que més èxit tenen i quines les que menys i intentarem arribar a unes conclusions concretes.

L'anàlisi l'hem realitzat estudiant les activitats realitzades per l'empresa Schola Didàctica Activa des del curs 2002-2003 fins el 2015-2016. Hem partit del còmput general d'activitats dutes a terme per l'empresa fins arribar al cas concret dels tallers d'història de l'art a Educació infantil. Primer farem un estudi per curs escolar i finalment exposarem unes conclusions estretes d'aquest anàlisi que trobarem detallades al finalitzar aquest capítol.

CURS 2002-2003

Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa: el curs escolar 2002-2003 es van dur a terme un total de 1687 activitats. D'aquestes 1012 corresponien a activitats ofertades per museus i arxius municipals com en els casos del Museu Vil·la Casals de Sant Salvador (El Vendrell) amb 71, la Casa Garriga Nogués amb 89, exposició "Humans! Els primers pobladors de Catalunya" de La Caixa amb 174, Museu d'Història de l'Hospitalet amb 111, el Museu Nacional d'Arqueologia de Barcelona amb 438, l'Arxiu Municipal del Districte de Sant Martí i de les Corts amb 36 entre d'altres.

Podem comprovar com el 40% de les activitats realitzades són les que l'empresa oferta directament a les escoles i instituts. El 60% restant són el resultat d'encàrrecs directes d'institucions públiques i fundacions privades.

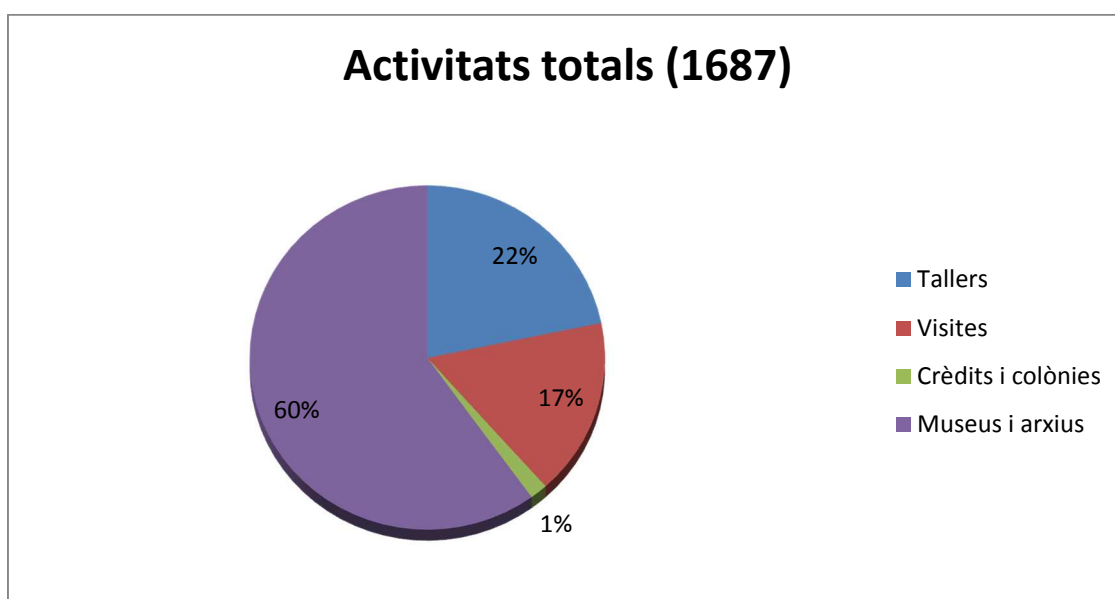

Figura 115. Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa (2002-2003). Font: elaboració pròpia.

Activitats pròpies de l'empresa Schola Didàctica Activa: del total d'activitats que realitza l'empresa, unes són ofertades per museus, arxius i institucions i les altres directament per ella a les escoles de Catalunya i Andorra. Entre l'oferta que és pròpia de l'empresa estan els tallers didàctics de ciències socials (història, art i geografia) amb 367, les visites al patrimoni amb 281 i crèdits i colònies amb un total de 27.

Del 40% d'activitats fetes de l'oferta directa de l'empres queden repartides de la següent manera, un 47% són tallers, un 49% visites al patrimoni i un 4% crèdits i colònies.

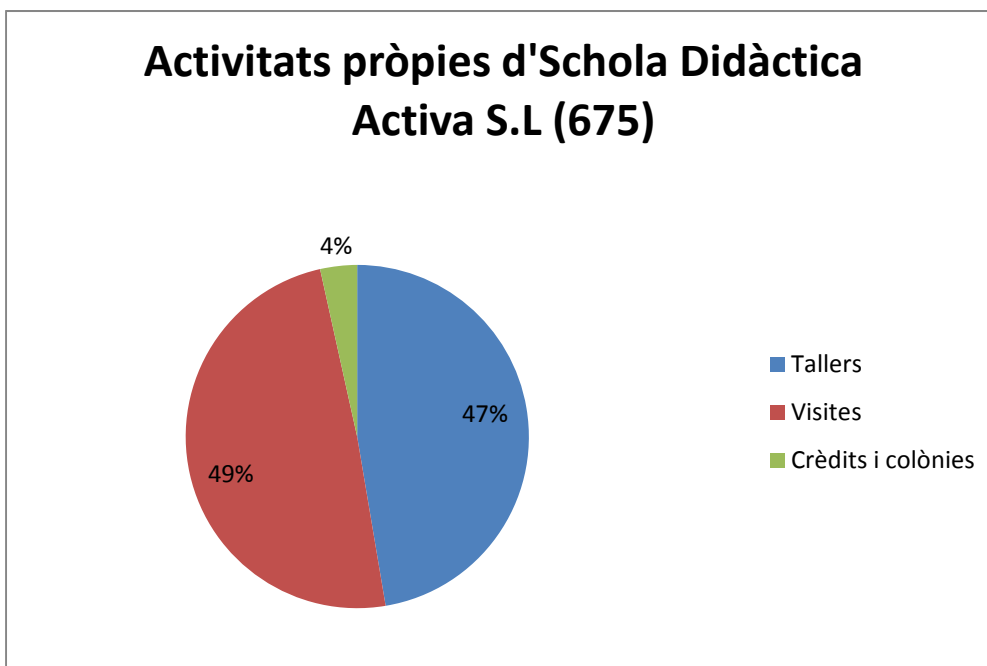

Figura 116. Activitats de creació pròpia de l'empresa Schola Didàctica Activa (2002-2003).

Font: elaboració pròpia.

Tallers d'història de l'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: el total de tallers que es van dur a terme durant el curs escolar 2002-2003 va ser de 367 dels quals 146 van ser tallers d'artistes adreçats a alumnes d'Educació infantil i Cicle Inicial de primària. La resta, 221, corresponen a tallers sobre la prehistòria, l'arqueologia, època clàssica, època medieval, època moderna, època contemporània i geografia. Aquests tallers estan adreçats a educació primària i secundària. Encara que el ventall d'alumnes és molt més elevat veiem que la diferència de tallers fets és molt baixa.

Del 47% que representen els tallers que l'empresa Schola va realitzar durant aquest curs un 40% són els referents a tallers d'artistes i un 60% a història i geografia.

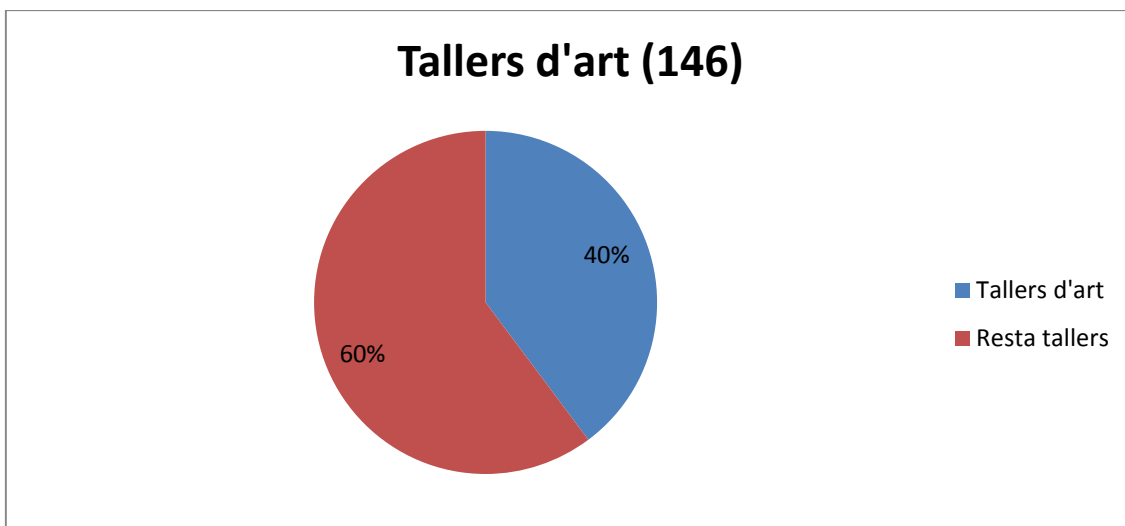

Figura 117. Tallers d'història de l'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa (2002-2003). Font: elaboració pròpia.

Tallers d'història de l'art de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: aquest curs en concret es van ofertar tallers sobre els arquitectes Antoni Gaudí i Lluís Muncunill, i els pintors Joan Miró, Pablo Picasso i Salvador Dalí. El taller més demanat va ser el d'Antoni Gaudí amb 49 tallers, seguit per Pablo Picasso amb 44 i Joan Miró amb 43. Molt més lluny tenim a Lluís Muncunill amb 9 i Salvador Dalí amb 1.

En quant a la representació en % dels tallers exclusivament d'art podem observar a la gràfica com el taller d'Antoni Gaudí representa un 34% del total seguit de prop pel taller de Pablo Picasso amb un 30% i el de Joan Miró amb un 29%. Els dos últims representen dos casos molt especials. El taller de Lluís Muncunill està ofertat exclusivament per escoles de Terrassa i representa un 6% del total i el taller de Salvador Dalí amb un 1% és el resultat d'una prova pilot per tal d'ofertar-lo el curs vinent dins de la celebració de l'any Dalí.

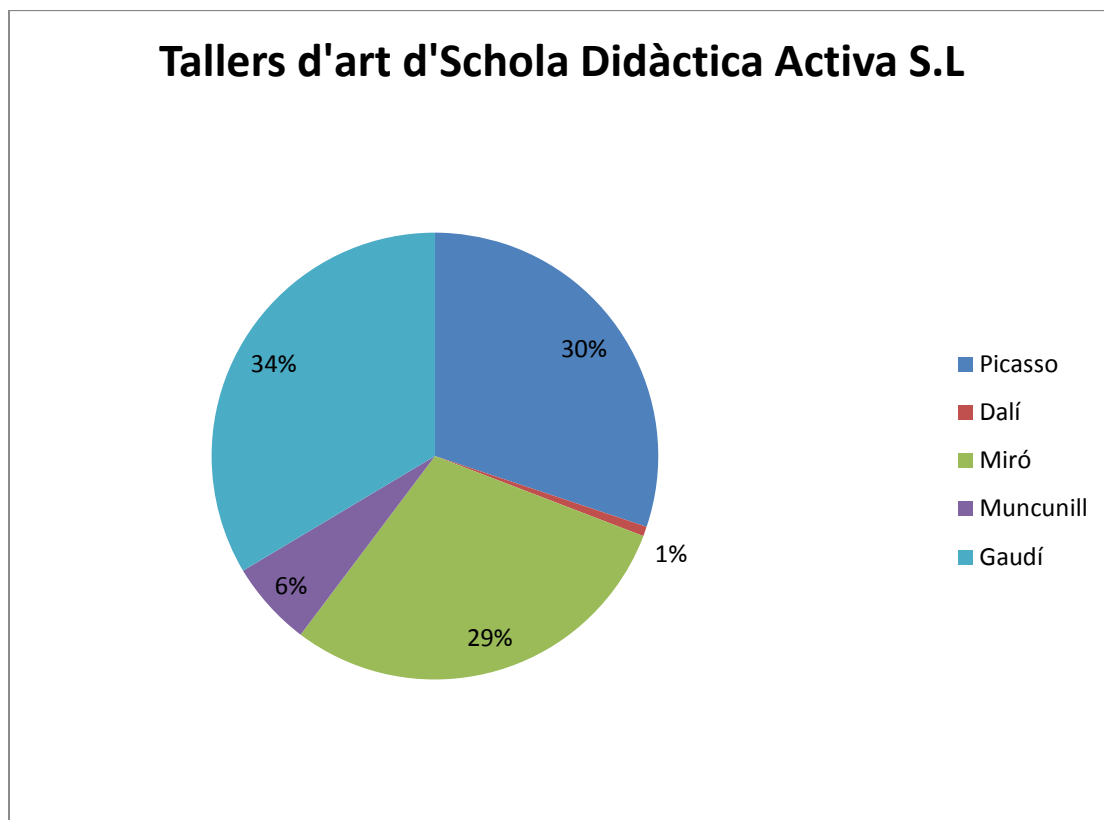

Figura 118. Tallers d'història de l'art dins a Educació infantil de l'empresa Schola Didàctica Activa (2002-2003). Font: elaboració pròpia.

CURS 2003-2004

Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: el curs escolar 2003-2004 va dur a terme un total de 1836 activitats. De les quals 803 corresponen a activitats ofertades per museus i arxius municipals com són el cas del Museu Vil·la Casals de Sant Salvador (El Vendrell) amb 94, el Museu Nacional d'Arqueologia de Barcelona amb 287, l'exposició "Humans! Els primers pobladors de Catalunya" de La Caixa amb 128, Museu d'Història de l'Hospitalet amb 59, l'Arxiu Municipal del Districte de Sant Martí i de les Corts amb 61, el Castell de la Santa Creu de Calafell⁴² amb 82, entre d'altres.

⁴² L'empresa Schola Didàctica Activa S.L. va guanyar en concurs públic la concessió d'explotació de les entrades, activitats didàctiques i botiga de la mateixa.

Podem comprovar com el 56% de les activitats realitzades són les que l'empresa oferta directament a les escoles i instituts. El 44% restant són el resultat d'encàrrecs directes d'institucions públiques i fundacions privades.

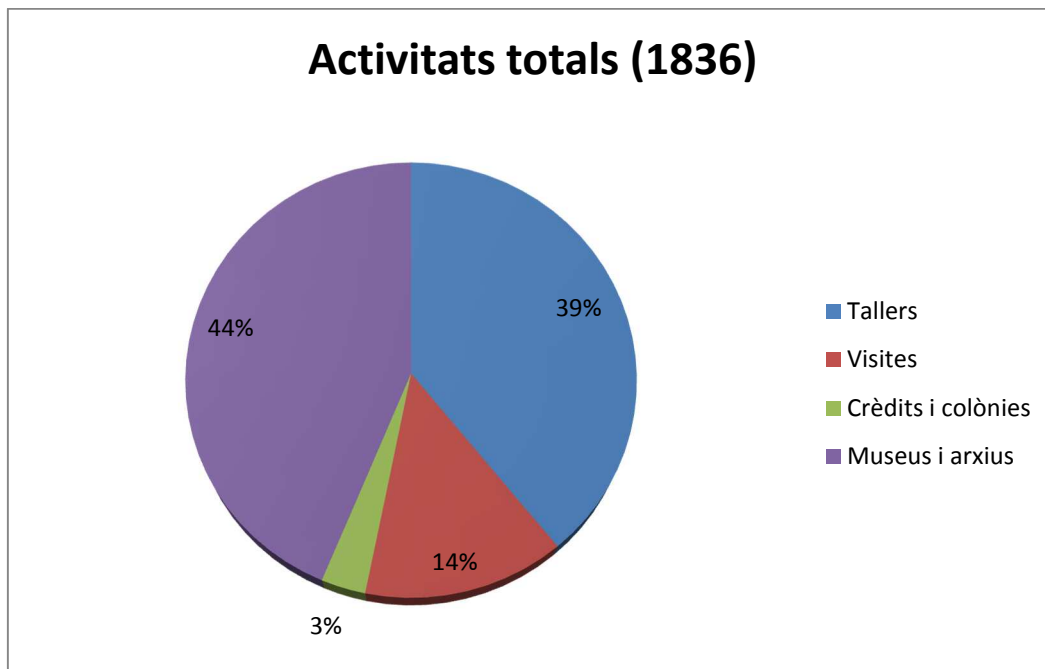

Figura 119. Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa (2003-2004). Font: elaboració pròpia.

Activitats pròpies de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: del total d'activitats que realitza l'empresa, unes són ofertades per museus, arxius i institucions i les altres directament per ella a les escoles de Catalunya i Andorra. Entre l'oferta que és pròpia de l'empresa estan els tallers didàctics de ciències socials (història, art i geografia) amb 718, les visites al patrimoni amb 258 i crèdits i colònies amb un total de 57.

Del 56% d'activitats fetes de l'oferta directa de l'empres queden repartides de la següent manera, un 69% són tallers, un 25% visites al patrimoni i un 6% crèdits i colònies.

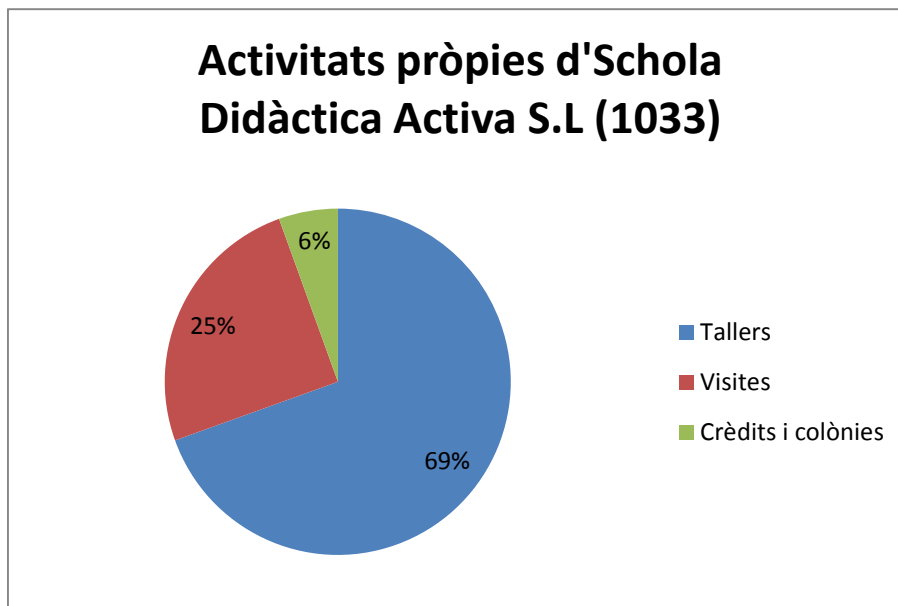

Figura 120. Activitats de creació pròpia de l'empresa Schola Didàctica Activa (2003-2004).

Font: elaboració pròpia.

Tallers d'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.:

el total de tallers que es van dur a terme durant el curs escolar 2003-2004 va ser de 718 dels quals 497 van ser tallers d'artistes adreçats a alumnes d'educació infantil i primària. La resta, 221, corresponen a tallers sobre la prehistòria, l'arqueologia, època clàssica, època medieval, època moderna, època contemporània i geografia. Aquests tallers estan adreçats a educació primària i secundària. Encara que el ventall d'alumnes és molt més elevat veiem com més de la meitat dels tallers són els d'art. Un punt molt important que hem de tenir present és que aquest curs es celebrava l'any Dalí que és el que en realitat fa disparar la quantitat de tallers d'artistes portats a terme.

Del 69% que representen els tallers que l'empresa Schola ha realitzat aquest curs un 69% són els referents a tallers d'artistes i un 31% a història i geografia.

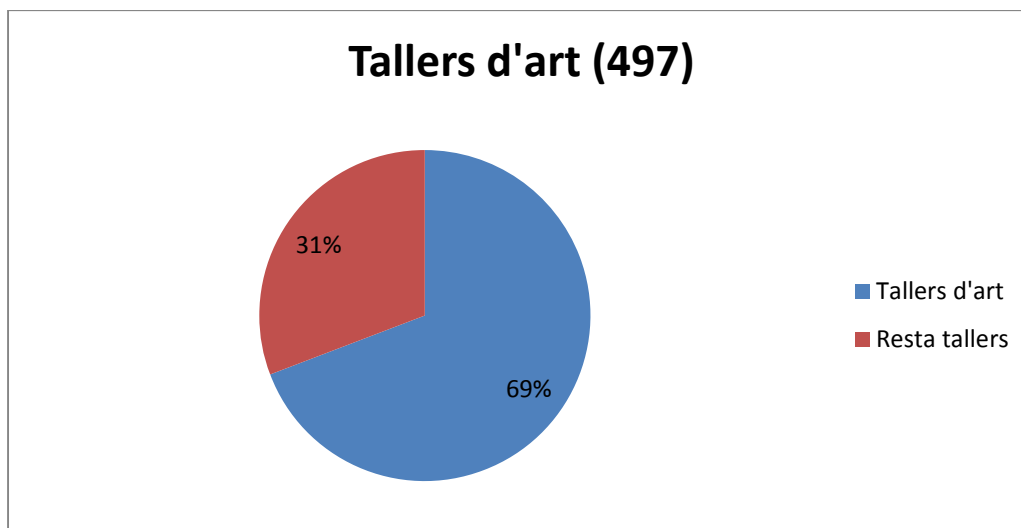

Figura 121. Tallers d'història de l'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa (2003-2004). Font: elaboració pròpia.

Tallers d'art de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: aquest curs en concret es van oferir tallers sobre l'arquitecte Antoni Gaudí i els pintors Joan Miró, Pablo Picasso i Salvador Dalí. El taller més demanat va ser el Salvador Dalí amb 414 tallers, seguit per Joan Miró amb 31, Antoni Gaudí amb 29 i Pablo Picasso amb 23.

En quant a la representació en % dels tallers exclusivament d'art podem observar a la gràfica com el taller de Salvador Dalí⁴³ representa un 83% del total. La resta de tallers d'artistes queden molt lluny d'aquest i fins i tot com una simple anècdota. El taller de Joan Miró i Antoni Gaudí amb un 6% i el de Pablo Picasso amb un 5%.

⁴³ Hem de recordar que era l'any de la celebració de l'any Dalí a Catalunya.

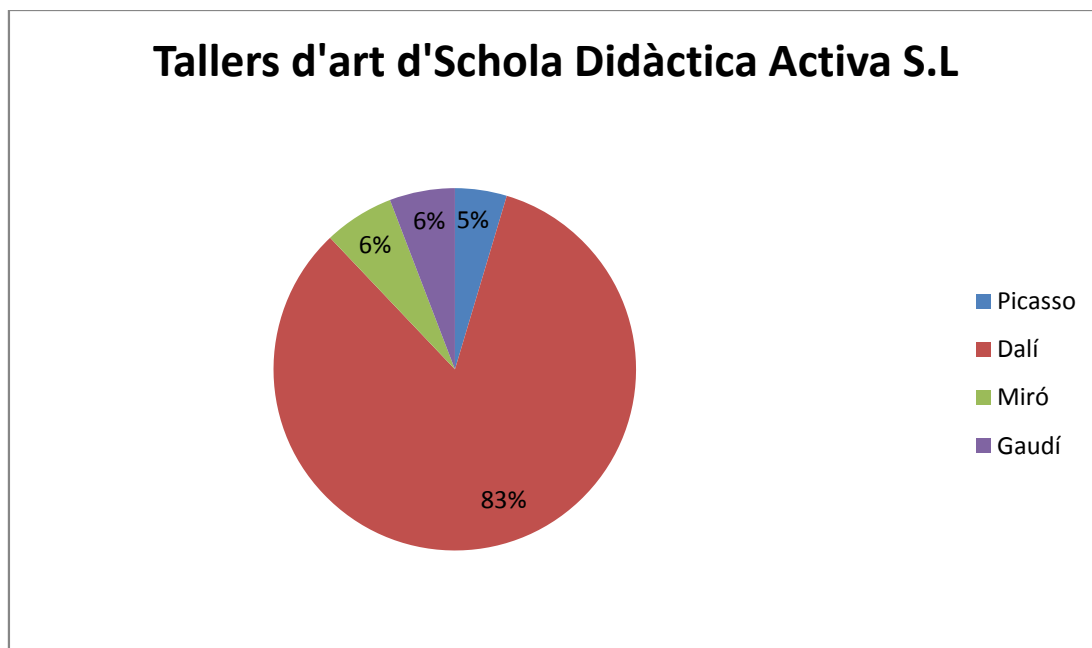

Figura 122. Tallers d'història de l'art dins a educació infantil de l'empresa Schola Didàctica Activa (2003-2004). Font: elaboració pròpia.

CURS 2004-2005

Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: el curs escolar 2004-2005 va dur a terme un total de 1557 activitats. De les quals 788 corresponen a activitats ofertades per museus i arxius municipals com són el cas del Museu Vil·la Casals de Sant Salvador (El Vendrell) amb 130, el Museu Nacional d'Arqueologia de Barcelona amb 311, l'exposició "Humans! Els primers pobladors de Catalunya" de La Caixa amb 141, Museu d'Història de l'Hospitalet amb 131, l'Arxiu Municipal del Districte de Sant Martí i de les Corts amb 59, entre d'altres.

Podem comprovar com el 49% de les activitats realitzades són les que l'empresa oferta directament a les escoles i instituts. I el 49% restant són el resultat d'encàrrecs directes d'institucions públiques i fundacions privades. Pràcticament la meitat de les activitats que realitza l'empresa Schola Didàctica Activa S.L. són ofertades per ella.

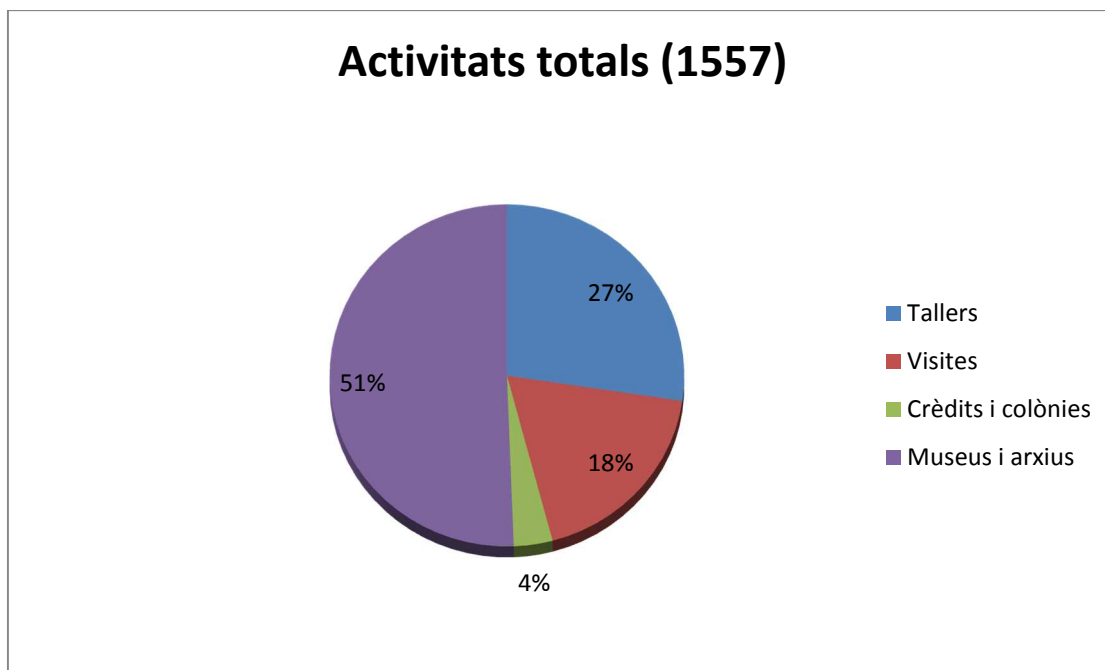

Figura 123. Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa (2004-2005). Font: elaboració pròpia.

Activitats pròpies de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: del total d'activitats que realitza l'empresa, unes són ofertades per museus, arxius i institucions i les altres directament per ella a les escoles de Catalunya i Andorra. Entre l'oferta que és pròpia de l'empresa estan els tallers didàctics de ciències socials (història, art i geografia) amb 426, les visites al patrimoni amb 288 i crèdits i colònies amb un total de 55.

Del 49% d'activitats fetes de l'oferta directa de l'empres queden repartides de la següent manera, un 55% són tallers, un 38% visites al patrimoni i un 7% crèdits i colònies.

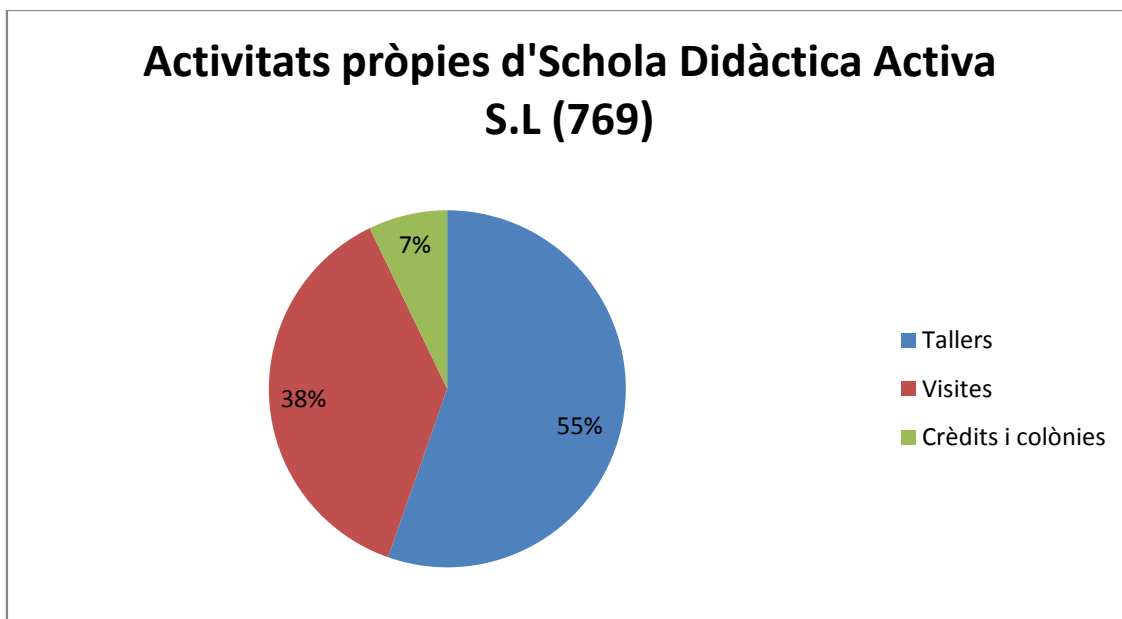

Figura 124. Activitats de creació pròpia de l'empresa Schola Didàctica Activa (2004-2005).

Font: elaboració pròpia.

Tallers d'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.:

el total de tallers que es van dur a terme durant el curs escolar 2004-2005 va ser de 426 dels quals 178 van ser tallers d'artistes adreçats a alumnes d'educació infantil i primària. La resta, 248, corresponen a tallers sobre la prehistòria, l'arqueologia, època clàssica, època medieval, època moderna, època contemporània i geografia. En aquest cas veiem que s'han fet més d'història i geografia, adreçats a primària i secundària que no pas dels d'art com el curs anterior. El punt bàsic per entendre aquest canvi de tendència és que la celebració de l'any Dalí ha acabat.

Del 55% que representen els tallers que l'empresa Schola ha realitzat aquest curs un 42% són els referents a tallers d'artistes i un 58% a història i geografia.

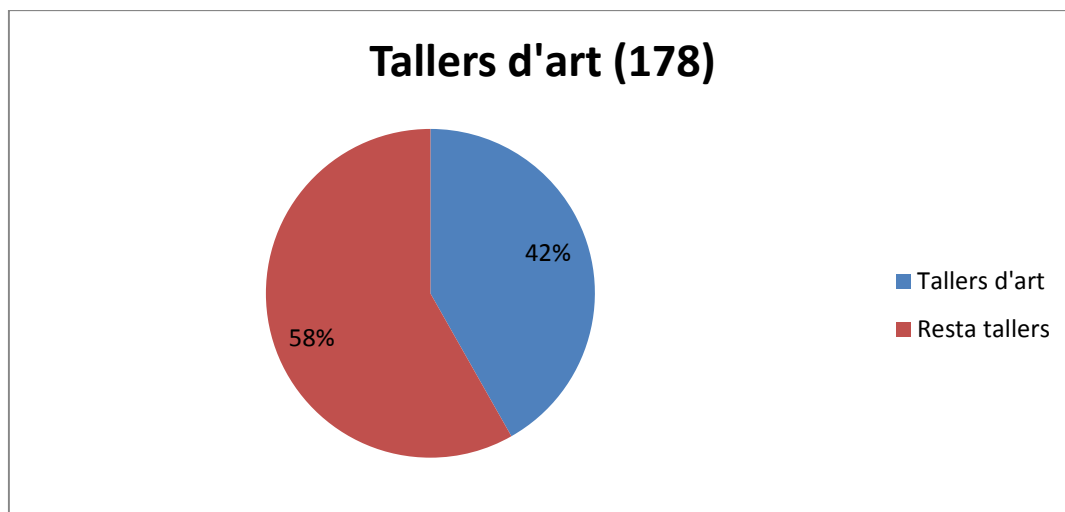

Figura 125. Tallers d'història de l'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa (2004-2005). Font: elaboració pròpia.

Tallers d'art de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: aquest curs es van tornar a ofertar tallers sobre l'arquitecte Antoni Gaudí i els pintors Joan Miró, Pablo Picasso i Salvador Dalí, i a més a més, des de l'Ajuntament de Terrassa ens van demanar un taller sobre un dels seus arquitectes més característics del modernisme: Lluís Muncunill. El taller més demanat va ser el de Joan Miró amb 73, seguit del de Salvador Dalí amb 52 tallers molt lluny dels més de 400 del curs anterior. A continuació destaquem a Pablo Picasso amb 26, a Antoni Gaudí amb 24 i a Lluís Muncunill amb 3.

En quant a la representació en % dels tallers exclusivament d'art podem observar a la gràfica com el taller de Salvador Dalí⁴⁴ que el curs passat va representar un 83% del total ara passa a un 29%. Aquest percentatge representa un 29% del total. La resta queden repartits de la següent manera: Joan Miró amb un 41%, Pablo Picasso amb un 15%, seguit de molt de prop per l'Antoni Gaudí amb un 13% i com taller minoritari ja que s'oferta exclusivament a Terrassa, el Lluís Muncunill amb un 2%.

⁴⁴ Hem de recordar que era l'any de la celebració de l'any Dalí a Catalunya.

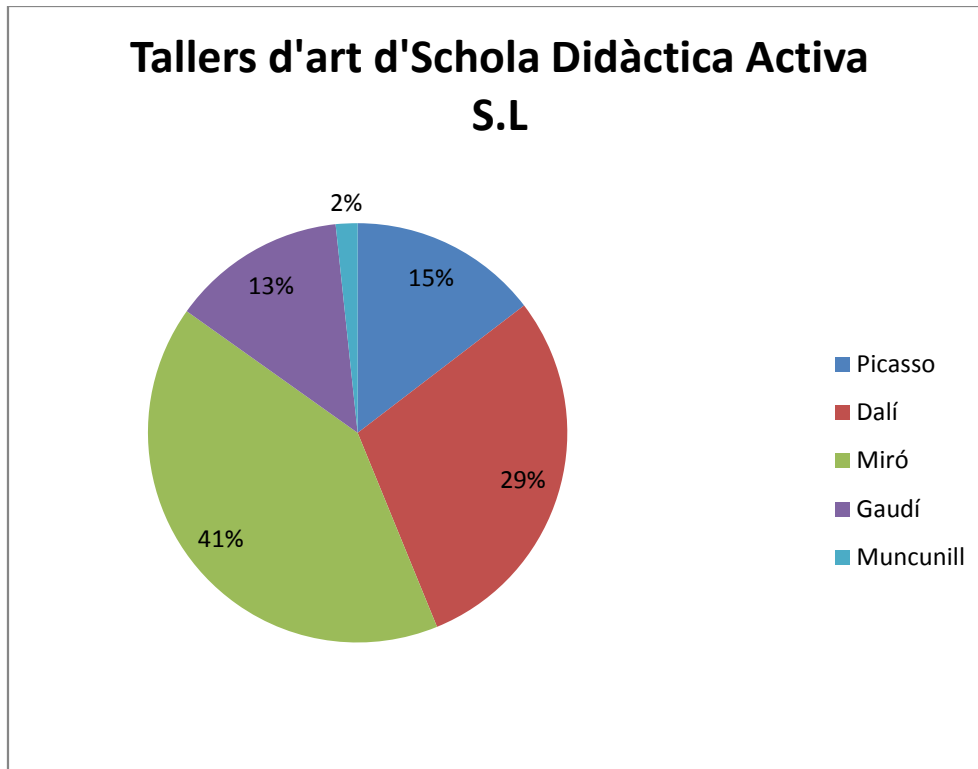

Figura 126. Tallers d'història de l'art dins a educació infantil de l'empresa Schola Didàctica Activa (2004-2005). Font: elaboració pròpia.

CURS 2005-2006

Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: el curs escolar 2005-2006 va dur a terme un total de 1601 activitats. De les quals 670 corresponen a activitats ofertades per museus i arxius municipals com són el cas del Museu Vil·la Casals de Sant Salvador (El Vendrell) amb 154, el Museu Nacional d'Arqueologia de Barcelona amb 292, l'exposició "Humans! Els primers pobladors de Catalunya" de La Caixa amb 97, Museu d'Història de l'Hospitalet amb 85, l'Arxiu Municipal del Districte de Sant Martí i de les Corts amb 34, entre d'altres.

Durant aquest curs escolar podem comprovar com el 54% de les activitats realitzades són les que l'empresa oferta directament a les escoles i instituts. I el 46% restant són el resultat d'encàrrecs directes d'institucions públiques i fundacions privades. En aquesta ocasió més de la meitat de les activitats que realitza l'empresa Schola Didàctica Activa S.L. són ofertades per ella.

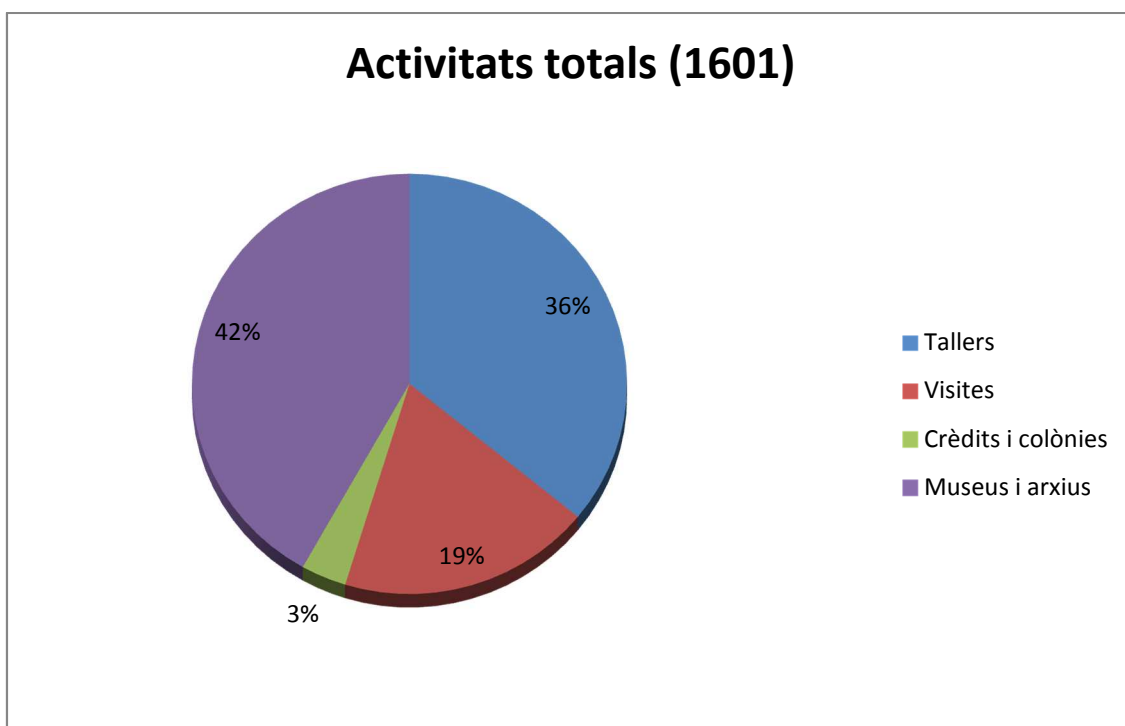

Figura 127. Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa (2005-2006). Font: elaboració pròpia.

Activitats pròpies de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: del total d'activitats que realitza l'empresa, unes són ofertades per museus, arxius i institucions i les altres directament per ella a les escoles de Catalunya i Andorra. Entre l'oferta que és pròpia de l'empresa estan els tallers didàctics de ciències socials (història, art i geografia) amb 575, les visites al patrimoni amb 302 i crèdits i colònies amb un total de 54.

Del 54% d'activitats fetes de l'oferta directa de l'empresa queden repartides de la següent manera, un 62% són tallers, un 32% visites al patrimoni i un 6% crèdits i colònies. Podem observar com amb referència al curs passat els crèdit i colònies es mantenen pràcticament igual, els tallers creixent una mica i les visites baixen també lleugerament.

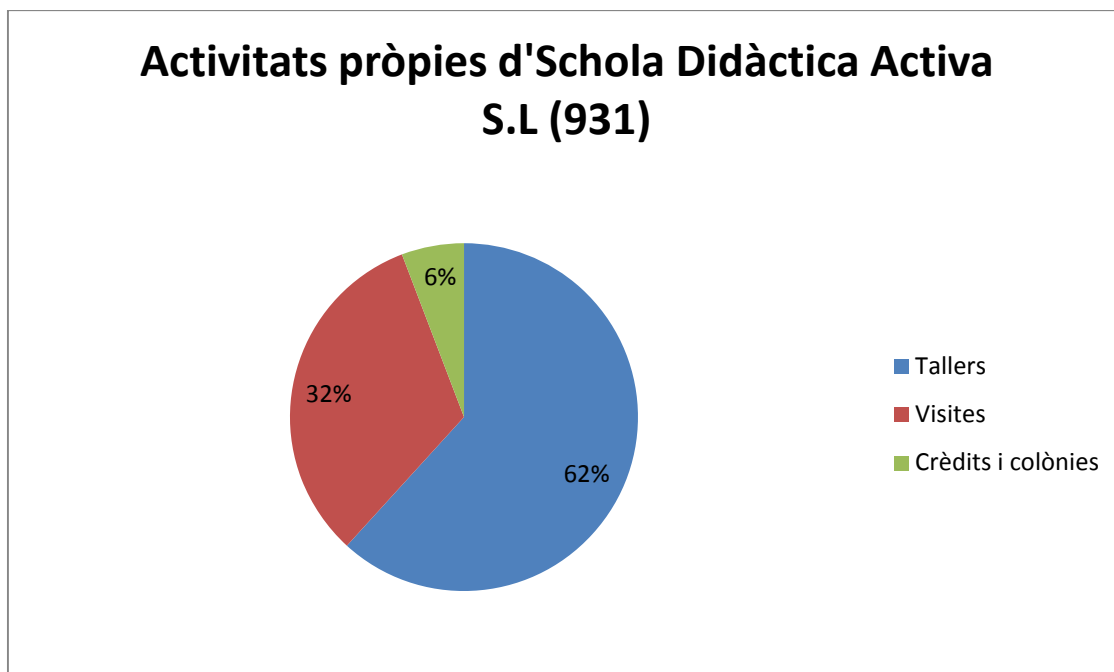

Figura 128. Activitats de creació pròpia de l'empresa Schola Didàctica Activa (2005-2006). Font: elaboració pròpia.

Tallers d'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.:

el total de tallers que es van dur a terme durant el curs escolar 2005-2006 va ser de 575 dels quals 241 van ser tallers d'artistes adreçats a alumnes d'educació infantil i primària. La resta, 334, corresponen a tallers sobre la prehistòria, l'arqueologia, època clàssica, època medieval, època moderna, època contemporània i geografia. Aquest curs continuen aquest darrers per sobre dels d'artistes d'educació infantil i primària però amb poca diferència.

Del 62% que representen els tallers que l'empresa Schola ha realitzat aquest curs un 42% són els referents a tallers d'artistes i un 58% a història i geografia. El percentatge és idèntic al curs passat. Així que si el resultat és que hem pujat en número de tallers però els tants % són iguals vol dir que el creixement en tallers d'artistes i en tallers d'història i geografia ha sigut equivalent.

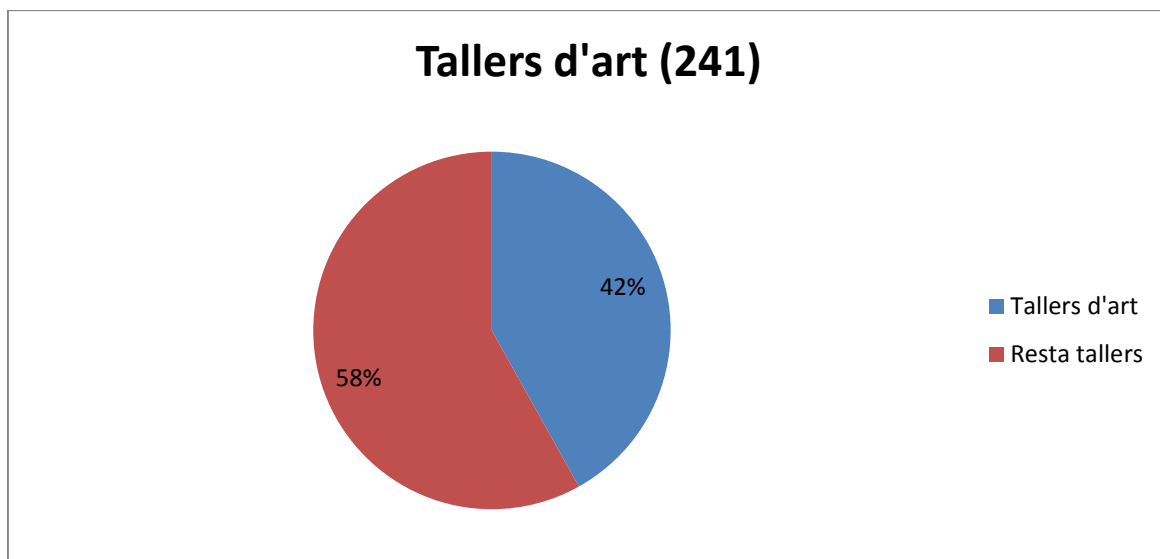

Figura 129. Tallers d'història de l'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa (2005-2006). Font: elaboració pròpia.

Tallers d'art de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: aquest curs es van tornar a ofertar tallers sobre l'arquitecte Antoni Gaudí i els pintors Joan Miró, Pablo Picasso i Salvador Dalí. El taller més demanat va ser el de Pablo Picasso amb 111, seguit del de Joan Miró amb 77 tallers, Antoni Gaudí amb 35 i a Salvador Dalí amb 18.

En quant a la representació en % dels tallers exclusivament d'art podem observar a la gràfica com el taller de Pablo Picasso representa gairebé la meitat amb un 46% del total. Seguit a certa distància pel taller de Joan Miró amb un 32%, Antoni Gaudí amb un 15% i Salvador Dalí amb un 7%. Aquest curs l'Ajuntament de Terrassa ha decidit no ofertar el taller de Lluís Muncunill, per aquest motiu podem observar que ha desaparegut del nostre estudi.

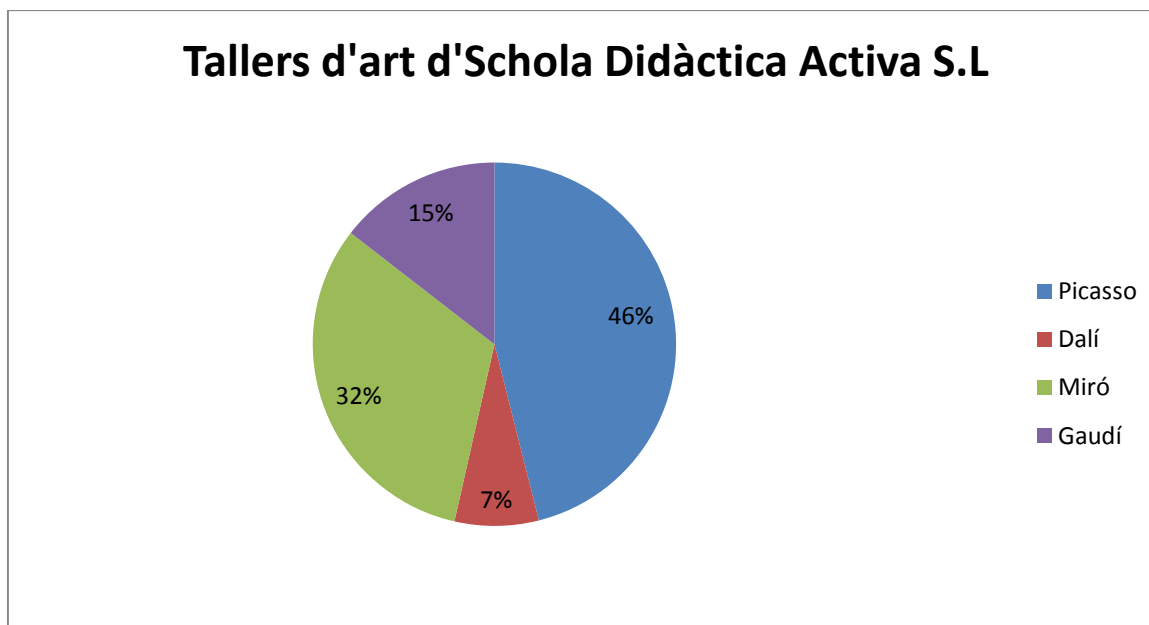

Figura 130. Tallers d'història de l'art dins a educació infantil de l'empresa Schola Didàctica Activa (2005-2006). Font: elaboració pròpia.

CURS 2006-2007

Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: el curs escolar 2006-2007 va dur a terme un total de 1704 activitats. De les quals 928 corresponen a activitats ofertades per museus i arxius municipals com són el cas del Museu Vil·la Casals de Sant Salvador (El Vendrell) amb 204, el Museu Nacional d'Arqueologia de Barcelona amb 368, l'exposició "Humans! Els primers pobladors de Catalunya" de La Caixa amb 45, Museu d'Història de l'Hospitalet amb 81, l'Arxiu Municipal del Districte de Sant Martí i de les Corts amb 51, Museu del Mar de Lloret de Mar 148, entre d'altres. Veiem com aquest curs les activitats d'altres institucions són superiors a les pròpies de l'empresa.

Durant aquest curs escolar podem comprovar com el 45% de les activitats realitzades són les que l'empresa oferta directament a les escoles i instituts. I el 55% restant són el resultat d'encàrrecs directes d'institucions públiques i fundacions privades. En aquesta ocasió veiem com tornen a superar el 50% les activitats ofertades i encarregades a Schola des de fora de la pròpia empresa.

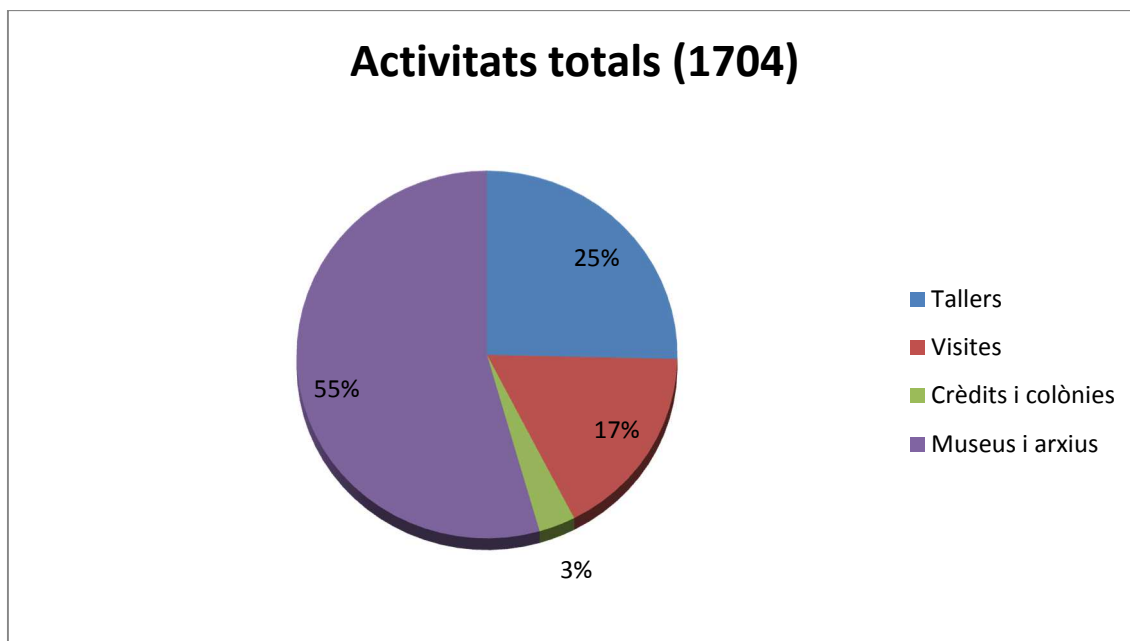

Figura 131. Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa (2006-2007). Font: elaboració pròpia.

Activitats pròpies de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: del total d'activitats que realitza l'empresa, unes són ofertades per museus, arxius i institucions i les altres directament per ella a les escoles de Catalunya i Andorra. Entre l'oferta que és pròpia de l'empresa estan els tallers didàctics de ciències socials (història, art i geografia) amb 432, les visites al patrimoni amb 291 i crèdits i colònies amb un total de 53.

Del 45% d'activitats fetes de tota l'oferta directa de l'empresa cap a les escoles i instituts queden repartides de la següent manera, un 56% són tallers, un 37% visites al patrimoni i un 7% crèdits i colònies. Podem observar com amb referència al curs passat els crèdit i colònies es mantenen pràcticament igual, i amb els tallers i visites passa el contrari que el curs anterior. Els tallers baixen una mica i les visites pugen lleugerament.

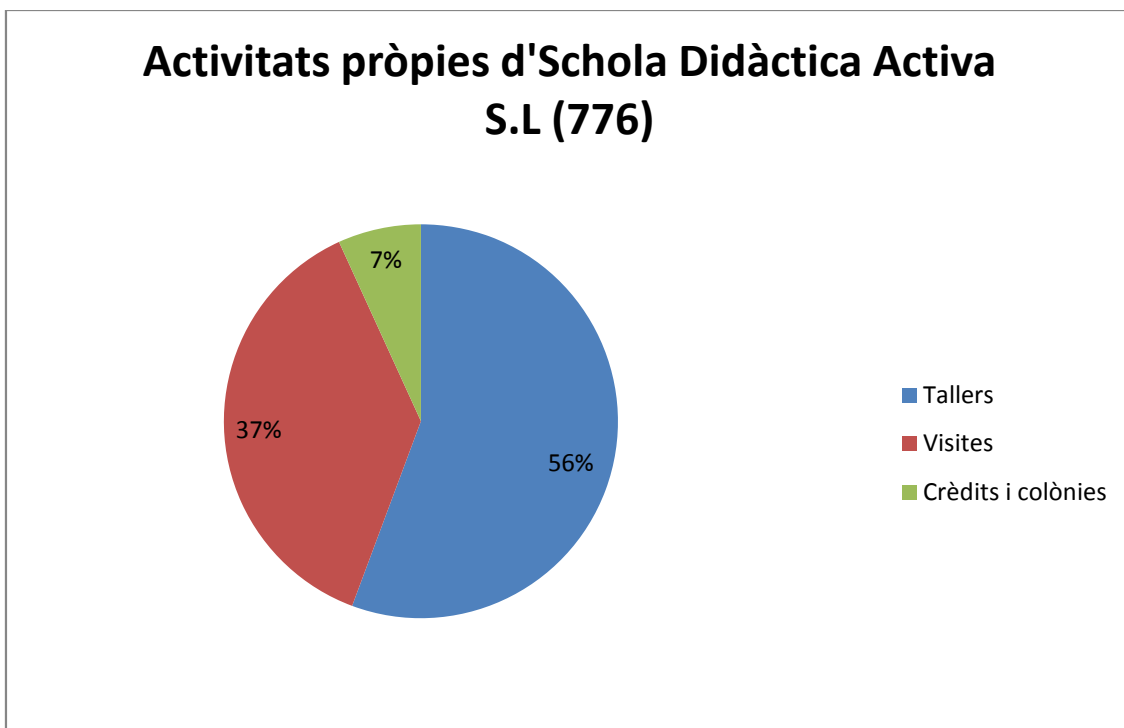

Figura 132. Activitats de creació pròpia de l'empresa Schola Didàctica Activa (2006-2007).

Font: elaboració pròpia.

Tallers d'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.:

el total de tallers que es van dur a terme durant el curs escolar 2006-2007 va ser de 432 dels quals 227 van ser tallers d'artistes adreçats a alumnes d'educació infantil i primària. La resta, 205, corresponen a tallers sobre la prehistòria, l'arqueologia, època clàssica, època medieval, època moderna, època contemporània i geografia. Per primer cop ens trobem amb que els tallers d'artistes superen per molt poc a la resta de tallers que oferta l'empresa.

Del 56% que representen els tallers que l'empresa Schola ha realitzat aquest curs un 53% són els referents a tallers d'artistes i un 47% a història i geografia. Després de dos cursos consecutius on el percentatge era idèntic hem passat a augmentar el número de tallers d'artistes.

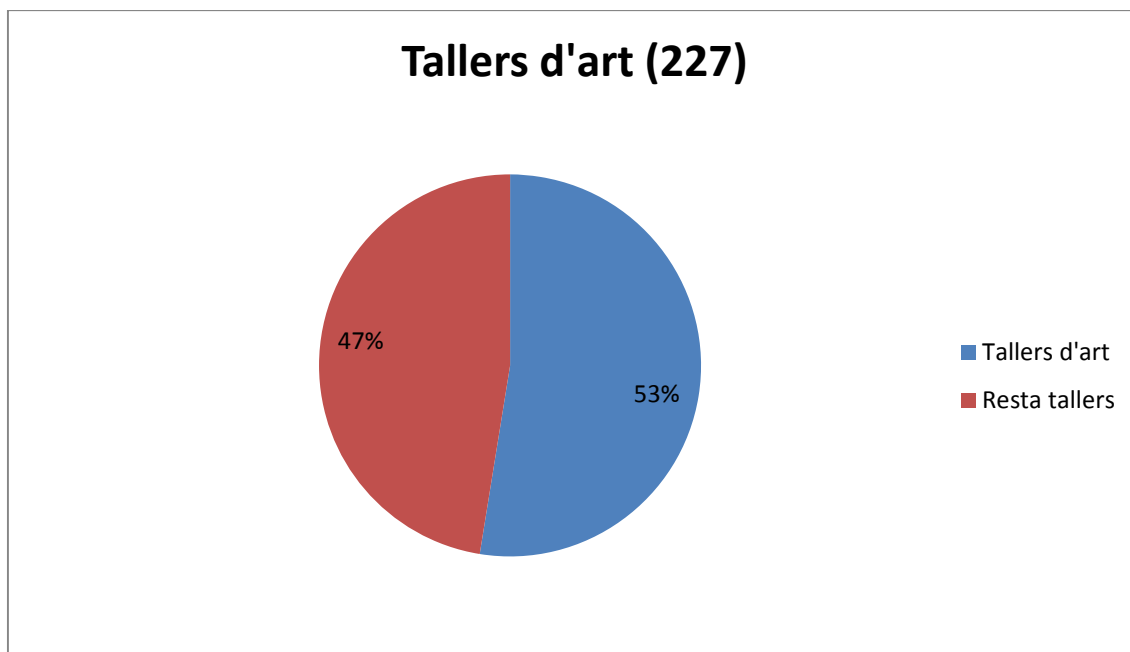

Figura 133. Tallers d'història de l'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa (2006-2007). Font: elaboració pròpia.

Tallers d'art de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: aquest curs es van tornar a ofertar tallers sobre l'arquitecte Antoni Gaudí i els pintors Joan Miró, Pablo Picasso i Salvador Dalí. El taller més demanat va ser el de Joan Miró amb 93, seguit del de Pablo Picasso amb 76 tallers, Antoni Gaudí amb 52 i a Salvador Dalí amb 6.

En quant a la representació en % dels tallers exclusivament d'art podem observar a la gràfica com el taller de Joan Miró passa a ser el primer amb un 41% del total. Seguit a certa distància pel taller de Pablo Picasso amb un 33%, canviant-se el lloc respecte al curs passat i conservant els percentatges que l'altre tenia. En tercer lloc trobem el taller de l'Antoni Gaudí amb un 23% i Salvador Dalí amb un 3% que representa un lleuger descens.

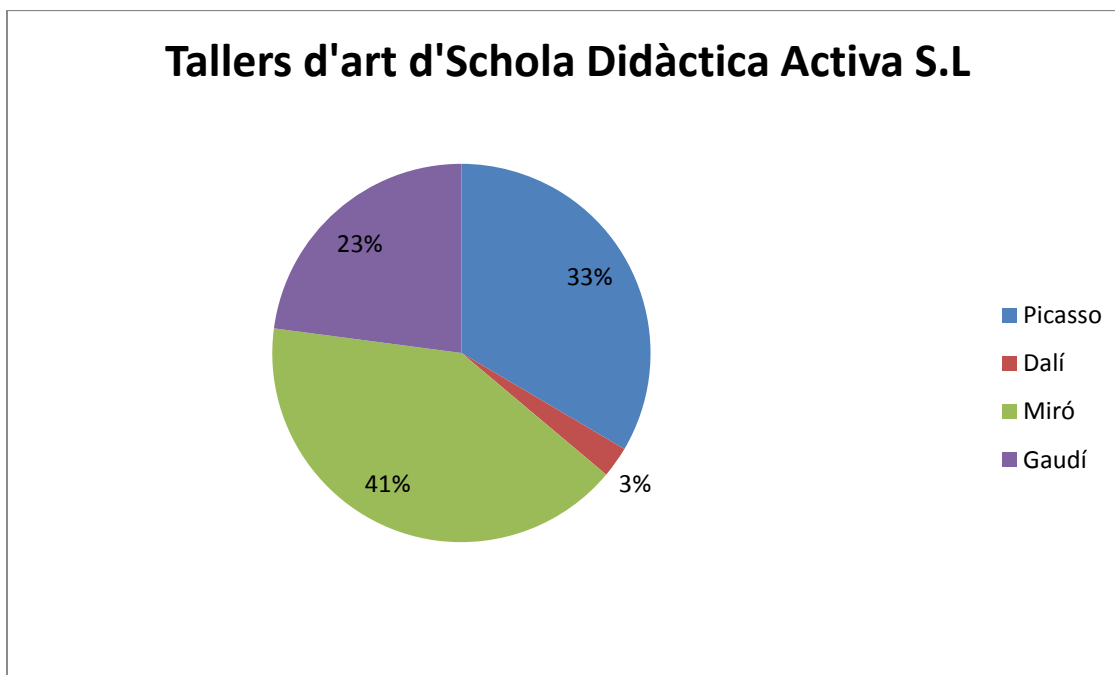

Figura 134. Tallers d'història de l'art dins a educació infantil de l'empresa Schola Didàctica Activa (2006-2007). Font: elaboració pròpia.

CURS 2007-2008

Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: el curs escolar 2007-2008 va dur a terme un total de 1837 activitats. De les quals 948 corresponen a activitats ofertades per museus i arxius municipals com són el cas del Museu Vil·la Casals de Sant Salvador (El Vendrell) amb 277, el Museu Nacional d'Arqueologia de Barcelona amb 318, l'exposició "Humans! Els primers pobladors de Catalunya" de La Caixa amb 67, Museu d'Història de l'Hospitalet amb 93, l'Arxiu Municipal del Districte de les Corts amb 21, Museu del Mar de Lloret de Mar 112, entre d'altres. Veiem com aquest curs les activitats d'altres institucions són superiors a les pròpies de l'empresa.

Durant aquest curs escolar podem comprovar com el 48% de les activitats realitzades són les que l'empresa oferta directament a les escoles i instituts. I el 52% restant són el resultat d'encàrrecs directes d'institucions públiques i fundacions privades. En aquesta ocasió veiem com ha pujat una mica el percentatge de les activitats que Schola Didàctica Activa S.L. va portar a terme directament amb les escoles i instituts.

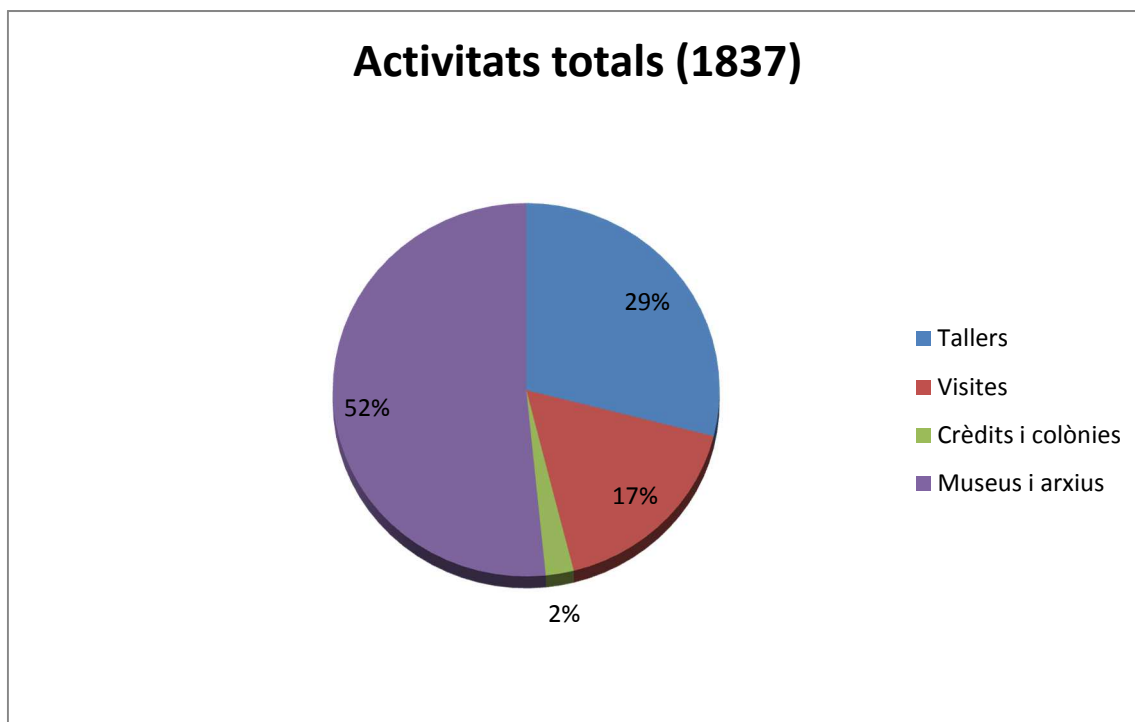

Figura 135. Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa (2007-2008). Font: elaboració pròpia.

Activitats pròpies de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: del total d'activitats que realitza l'empresa, unes són ofertades per museus, arxius i institucions i les altres directament per ella a les escoles de Catalunya i Andorra. Entre l'oferta que és pròpia de l'empresa estan els tallers didàctics de ciències socials (història, art i geografia) amb 532, les visites al patrimoni amb 314 i crèdits i colònies amb un total de 43.

Del 48% d'activitats fetes de tota l'oferta directa de l'empresa cap a les escoles i instituts queden repartides de la següent manera, un 60% són tallers, un 35% visites al patrimoni i un 5% crèdits i colònies. Podem observar com amb referència al curs passat els crèdit i colònies baixen una mica, i els tallers i visites continuen pujant lleugerament els primers i baixen unes dècimes els segons.

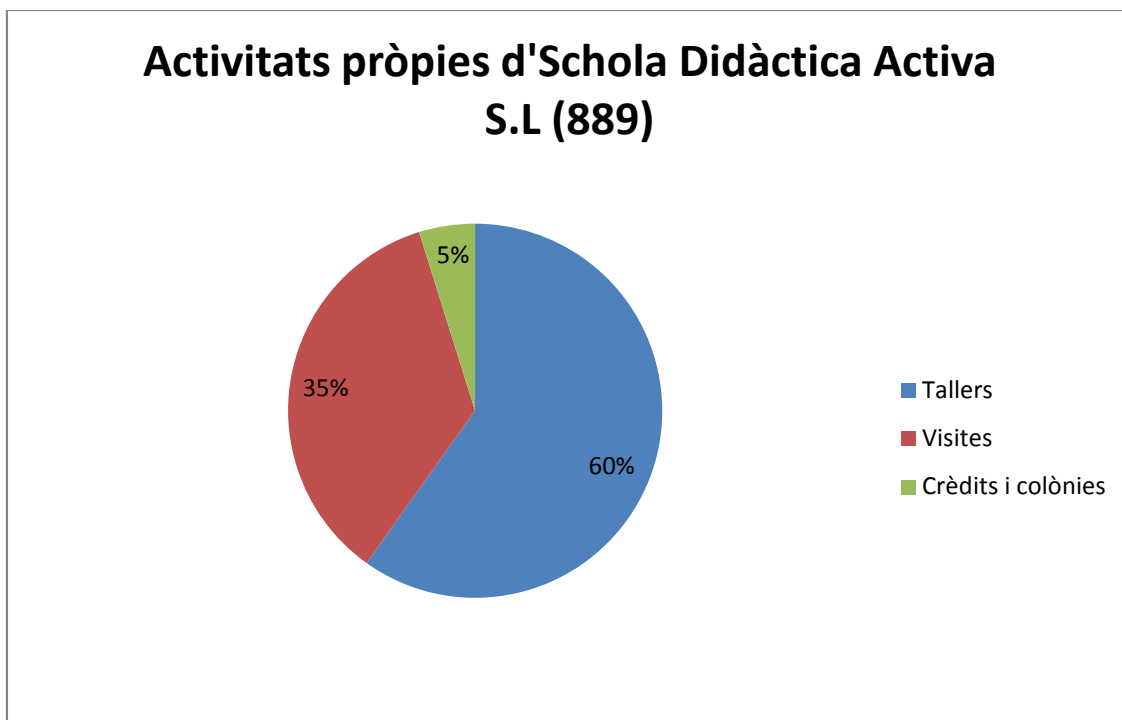

Figura 136. Activitats de creació pròpia de l'empresa Schola Didàctica Activa (2007-2008).

Font: elaboració pròpia.

Tallers d'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.:

el total de tallers que es van dur a terme durant el curs escolar 2007-2008 va ser de 532 dels quals 280 van ser tallers d'artistes adreçats a alumnes d'educació infantil i primària. La resta, 252, corresponen a tallers sobre la prehistòria, l'arqueologia, època clàssica, època medieval, època moderna, època contemporània i geografia. Per segon any consecutiu trobem que els tallers d'artistes superen per a la resta de tallers que oferta l'empresa.

Del 60% que representen els tallers que l'empresa Schola ha realitzat aquest curs un 53% són els referents a tallers d'artistes i un 47% a història i geografia. Després de l'augment de tallers d'artistes del curs passat tornem un cop més a mantenir els percentatges aquest any respecta a l'anterior.

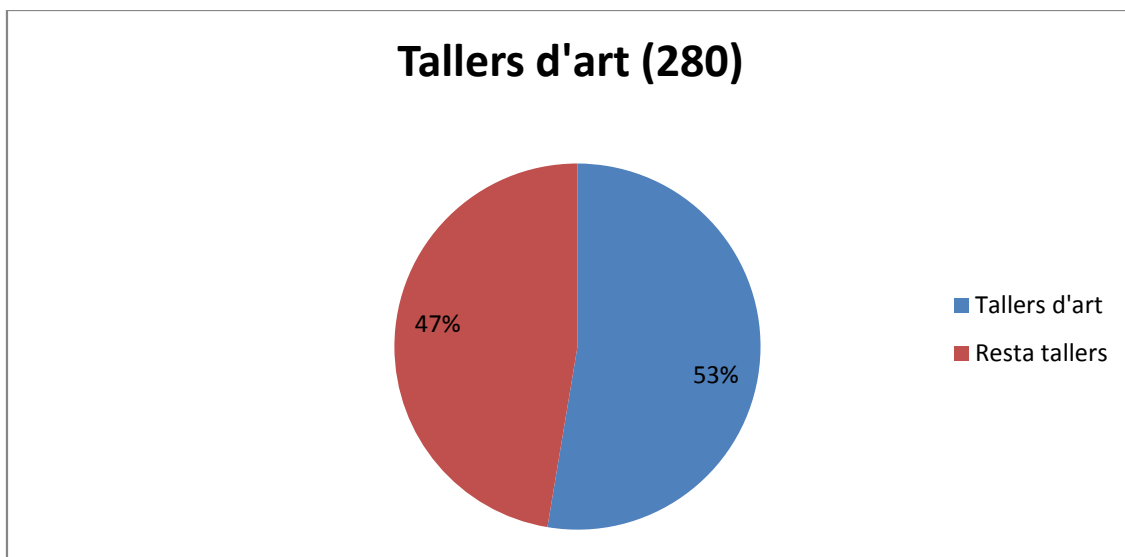

Figura 137. Tallers d'història de l'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa (2007-2008). Font: elaboració pròpia.

Tallers d'art de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: aquest curs es van tornar a ofertar tallers sobre l'arquitecte Antoni Gaudí i els pintors Joan Miró, Pablo Picasso i Salvador Dalí. I de nou, l'Ajuntament de Terrassa ens sol·licita tallers de l'arquitecte local Lluís Muncunill. El taller més demanat va ser el de Joan Miró amb 125, seguit del de Pablo Picasso amb 83 tallers, Antoni Gaudí amb 45, Salvador Dalí amb 16 i Lluís Muncunill amb 11.

En quant a la representació en % dels tallers exclusivament d'art podem observar a la gràfica com el taller de Joan Miró per segon any consecutiu es manté el primer amb un 45% del total, que suposa una pujada respecte al curs anterior. Seguit a molta distància pel taller de Pablo Picasso amb un 29% que suposa una lleugera baixada. En tercer lloc es manté el taller de l'Antoni Gaudí amb un 16%, Salvador Dalí amb un 6% que representa un lleuger ascens. I torna a aparèixer el taller de Lluís Muncunill⁴⁵ amb un 4% del total.

⁴⁵ Com sempre és un taller que ofertem per encàrrec directe de l'Ajuntament de Terrassa.

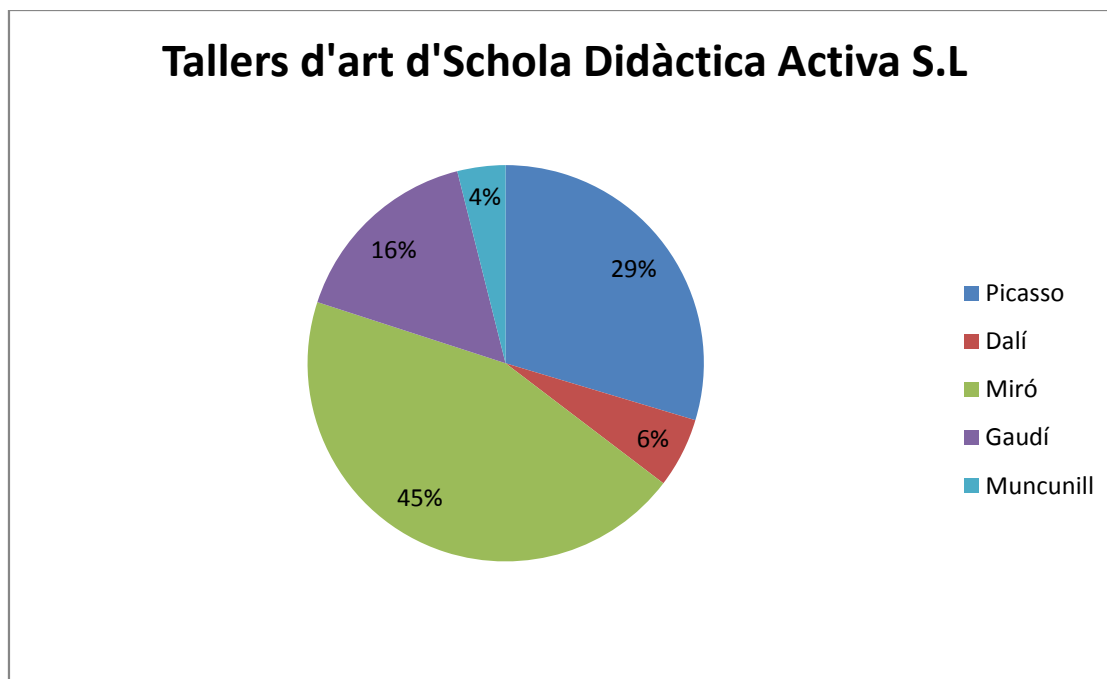

Figura 138. Tallers d'història de l'art dins a educació infantil de l'empresa Schola Didàctica Activa (2007-2008). Font: elaboració pròpia.

CURS 2008-2009

Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: el curs escolar 2008-2009 va dur a terme un total de 1702 activitats. De les quals 818 corresponen a activitats ofertades per museus i arxius municipals com són el cas del Museu Vil·la Casals de Sant Salvador (El Vendrell) amb 326, el Museu Nacional d'Arqueologia de Barcelona amb 285, Museu d'Història de l'Hospitalet amb 111, l'Arxiu Municipal del Districte de les Corts i de Sants Montjuic amb 59, entre d'altres. Després de molts anys desapareixen les activitats vinculades amb l'exposició "Humans! Els primers pobladors de Catalunya" de La Caixa. Les activitats ofertades per la pròpia empresa té un número més gran d'activitats que les de les institucions durant aquest curs escolar.

Durant aquest curs escolar podem comprovar com el 52% de les activitats realitzades són les que l'empresa oferta directament a les escoles i instituts. I el 48% restant són el resultat d'encàrrecs directes d'institucions públiques i fundacions privades. En aquesta ocasió veiem com els percentatges s'han intercanviat respecta al curs passat.

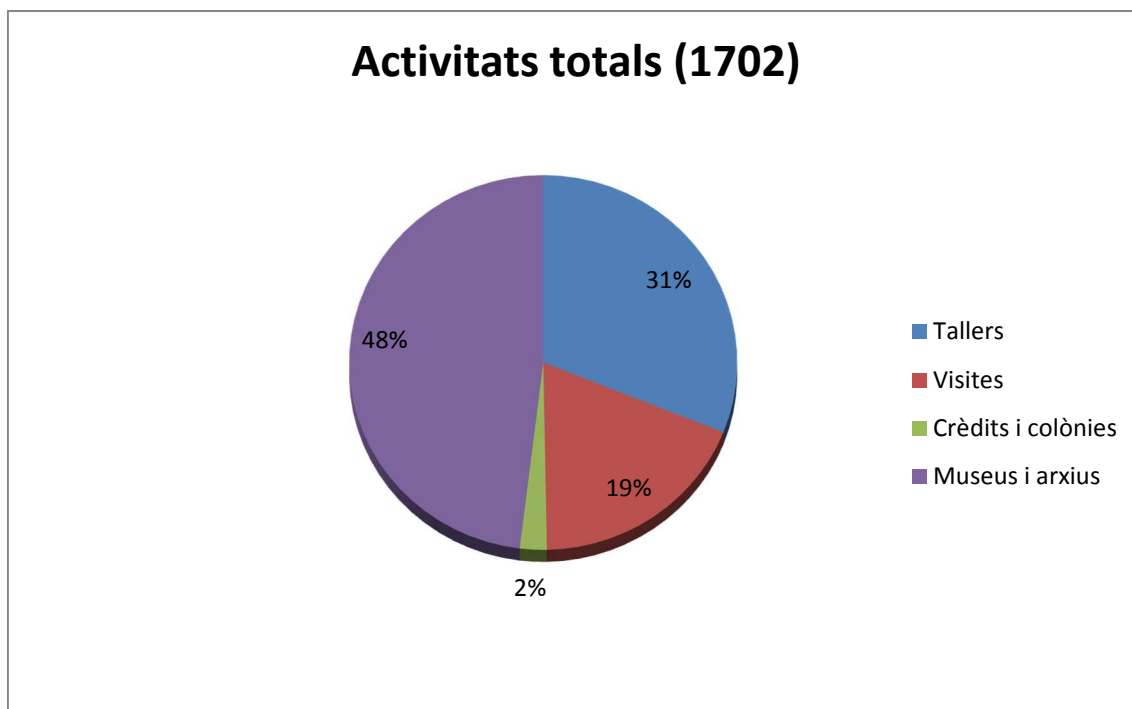

Figura 139. Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa (2008-2009). Font: elaboració pròpia.

Activitats pròpies de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: del total d'activitats que realitza l'empresa, unes són ofertades per museus, arxius i institucions i les altres directament per ella a les escoles de Catalunya i Andorra. Entre l'oferta que és pròpia de l'empresa estan els tallers didàctics de ciències socials (història, art i geografia) amb 529, les visites al patrimoni amb 317 i crèdits i colònies amb un total de 38.

Del 52% d'activitats fetes de tota l'oferta directa de l'empresa cap a les escoles i instituts queden repartides de la següent manera, un 60% són tallers, un 36% visites al patrimoni i un 4% crèdits i colònies. Podem observar com amb referència al curs passat es manté tot pràcticament igual sense gaires diferències.

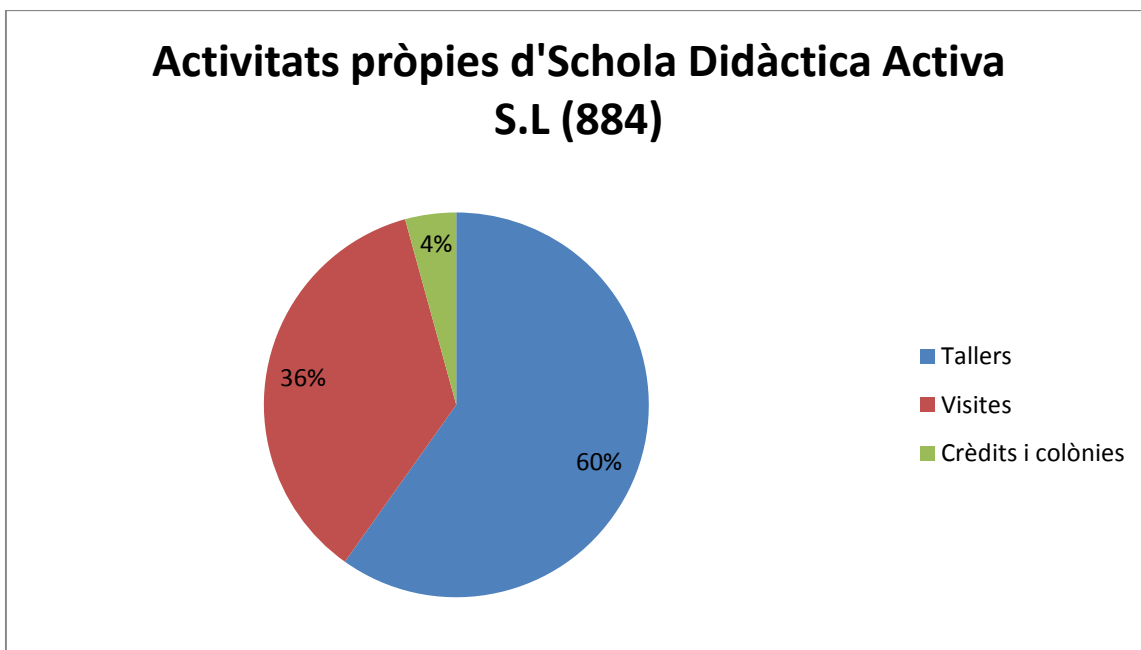

Figura 140. Activitats de creació pròpia de l'empresa Schola Didàctica Activa (2008-2009).

Font: elaboració pròpia.

Tallers d'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.:

el total de tallers que es van dur a terme durant el curs escolar 2008-2009 va ser de 529 dels quals 299 van ser tallers d'artistes adreçats a alumnes d'educació infantil i primària. La resta, 230, corresponen a tallers sobre la prehistòria, l'arqueologia, època clàssica, època medieval, època moderna, època contemporània i geografia. Per tercer any consecutiu trobem que els tallers d'artistes superen a la resta de tallers que oferta l'empresa i cada curs amb una distància més gran.

Del 60% que representen els tallers que l'empresa Schola ha realitzat aquest curs un 57% són els referents a tallers d'artistes i un 43% a història i geografia. En aquesta ocasió observem un creixement per part dels tallers d'artistes. Creixent la distància que existeix respecte als d'història i geografia.

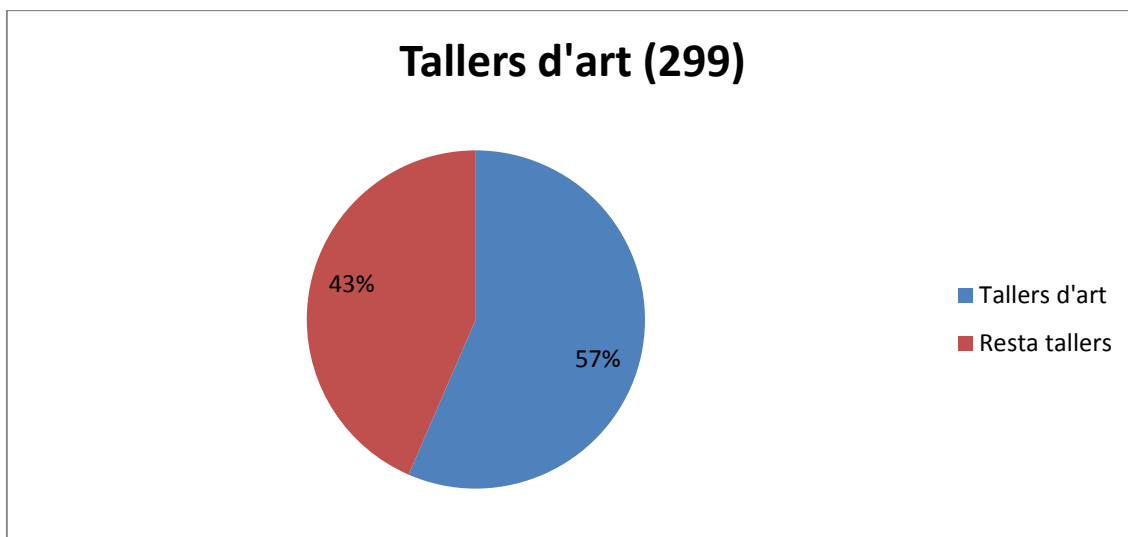

Figura 141. Tallers d'història de l'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa (2008-2009). Font: elaboració pròpia.

Tallers d'art de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: aquest curs es van tornar a ofertar tallers sobre l'arquitecte Antoni Gaudí i els pintors Joan Miró, Pablo Picasso, Salvador Dalí i Lluís Muncunill. El taller més demanat va ser el de Pablo Picasso amb 96, seguit del de Joan Miró amb 91 tallers, Antoni Gaudí amb 54, Salvador Dalí amb 49 i Lluís Muncunill amb 9.

En quant a la representació en % dels tallers exclusivament d'art podem observar a la gràfica com el taller de Pablo Picasso avança a Joan Miró per molt poc. El primer representa un 32% del total mentre que el segon un 31%. El tercer taller segons els percentatges és el d'Antoni Gaudí amb un 18% seguit pel de Salvador Dalí amb un 16% que representa un important ascens si tenim present els percentatges en els que es movia els darrers anys. I darrer lloc tenim a Lluís Muncunill amb un 3% del total.

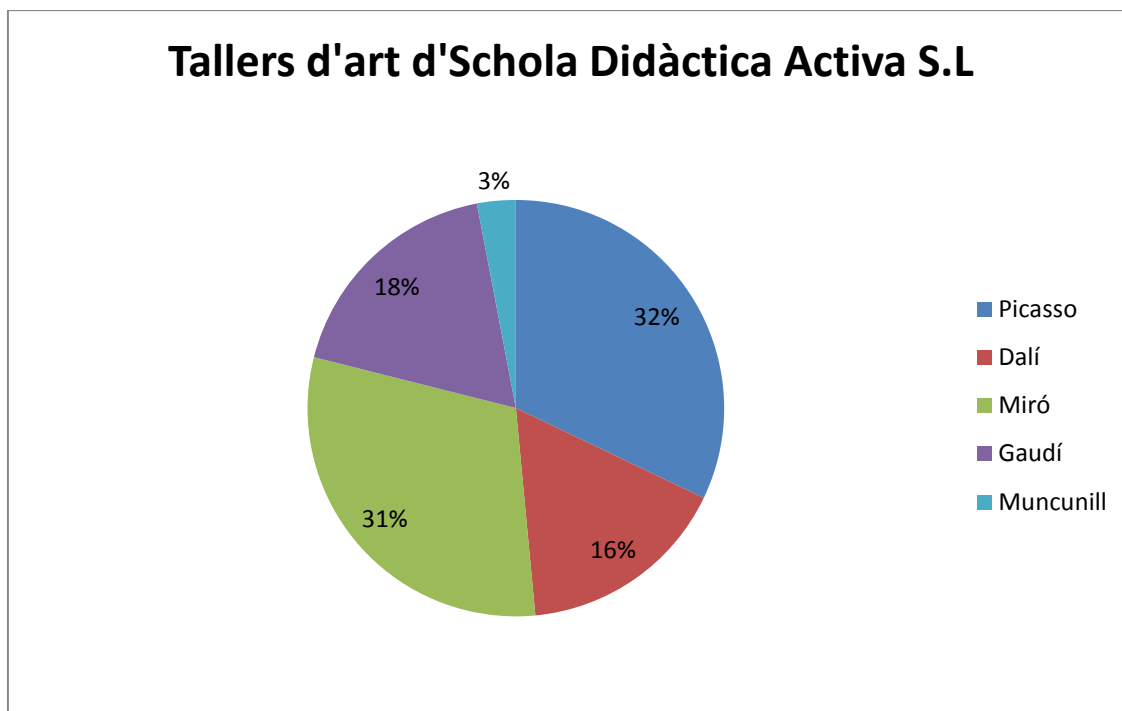

Figura 142. Tallers d'història de l'art dins a educació infantil de l'empresa Schola Didàctica Activa (2008-2009). Font: elaboració pròpia.

CURS 2009-2010

Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: el curs escolar 2009-2010 va dur a terme un total de 1673 activitats. De les quals 896 corresponen a activitats ofertades per museus i arxius municipals com són el cas del Museu Vil·la Casals de Sant Salvador (El Vendrell) amb 284, el Museu Nacional d'Arqueologia de Barcelona amb 306, Museu d'Història de l'Hospitalet amb 144, l'Arxiu Municipal del Districte de les Corts amb 27, entre d'altres. En aquesta ocasió observem que les activitats ofertades per la pròpia empresa representen un percentatge inferior a les de museus, institucions...

Durant aquest curs escolar podem comprovar com el 46% de les activitats realitzades són les que l'empresa oferta directament a les escoles i instituts. I el 54% restant són el resultat d'encàrrecs directes d'institucions públiques i fundacions privades. Torna a representar més de la meitat de les activitats encarregades directament per institucions.

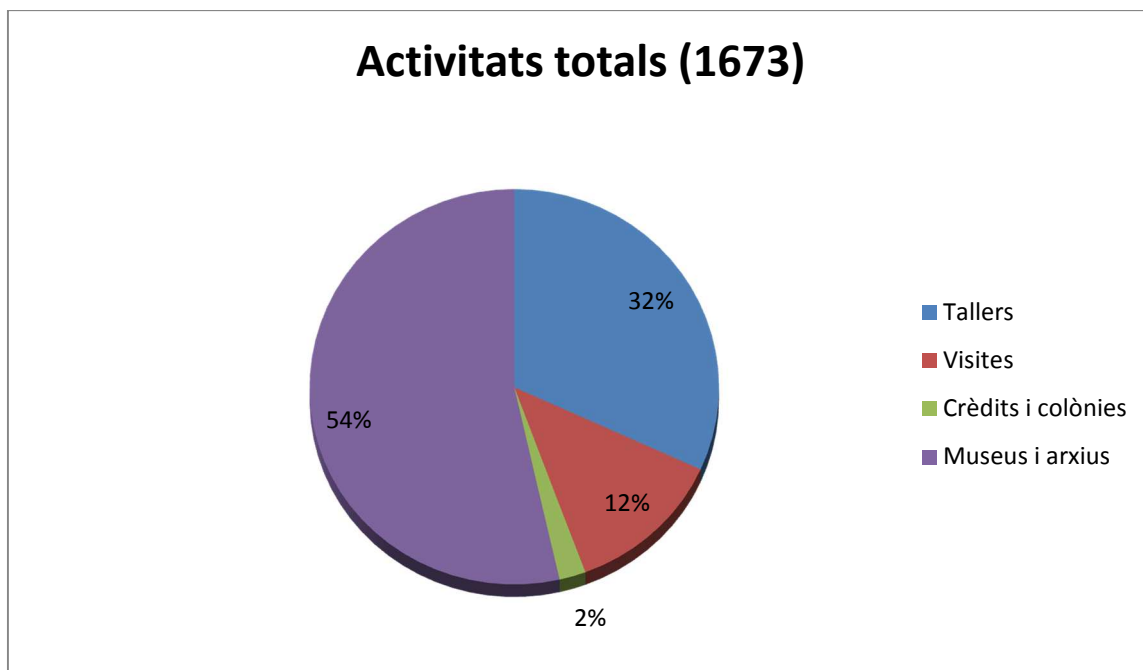

Figura 143. Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa (2009-2010). Font: elaboració pròpia.

Activitats pròpies de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: del total d'activitats que realitza l'empresa, unes són ofertades per museus, arxius i institucions i les altres directament per ella a les escoles de Catalunya i Andorra. Entre l'oferta que és pròpia de l'empresa estan els tallers didàctics de ciències socials (història, art i geografia) amb 532, les visites al patrimoni amb 210 i crèdits i colònies amb un total de 35.

Del 46% d'activitats fetes de tota l'oferta directa de l'empresa cap a les escoles i instituts queden repartides de la següent manera, un 68% són tallers, un 27% visites al patrimoni i un 5% crèdits i colònies. Podem observar com amb referència al curs passat es produeix un important creixement dels tallers, les visites baixen considerablement i els crèdit i colònies es mantenen en els seus números.

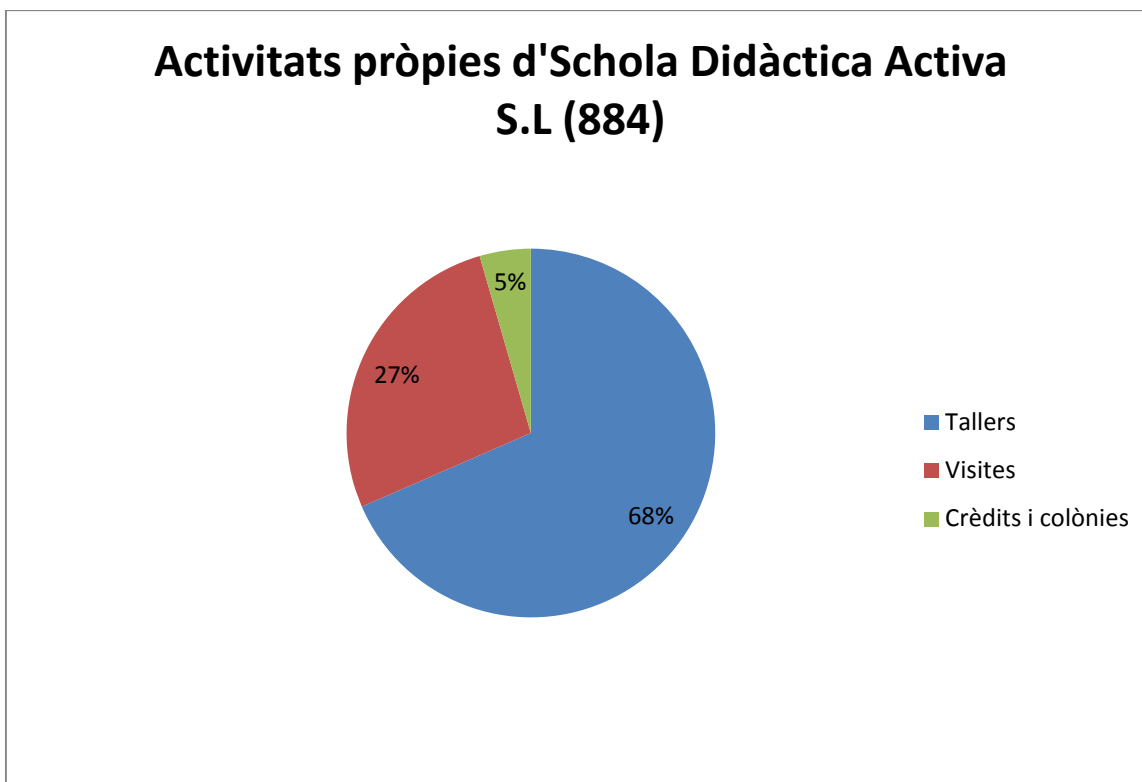

Figura 144. Activitats de creació pròpia de l'empresa Schola Didàctica Activa (2009-2010).

Font: elaboració pròpia.

Tallers d'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.:

el total de tallers que es van dur a terme durant el curs escolar 2009-2010 va ser de 532 dels quals 279 van ser tallers d'artistes adreçats a alumnes d'educació infantil i primària. La resta, 253, corresponen a tallers sobre la prehistòria, l'arqueologia, època clàssica, època medieval, època moderna, època contemporània i geografia. Per quart any consecutiu trobem que els tallers d'artistes superen a la resta de tallers que oferta l'empresa.

Del 68% que representen els tallers que l'empresa Schola ha realitzat aquest curs un 52% són els referents a tallers d'artistes i un 48% a història i geografia. En aquesta ocasió observem un creixement per part dels tallers d'història i geografia respecte als tallers d'art. Tot i que en general tots dos han tingut una pujada important.

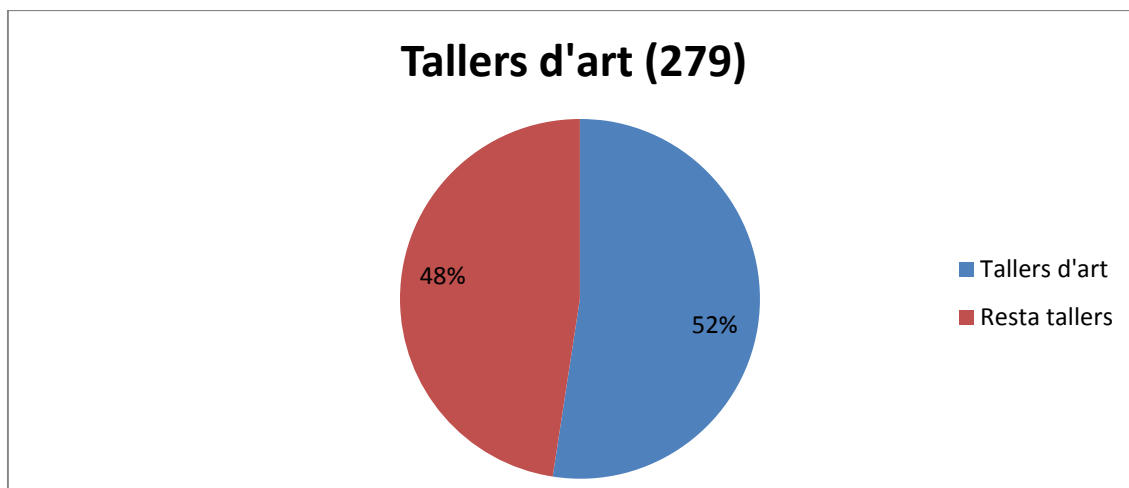

Figura 145. Tallers d'història de l'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa (2009-2010). Font: elaboració pròpia.

Tallers d'art de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: aquest curs es van tornar a ofertar tallers sobre l'arquitecte Antoni Gaudí i els pintors Joan Miró, Pablo Picasso i Salvador Dalí. El taller de Lluís Muncunill va ser eliminat per decisió de l'Ajuntament de Terrassa que és el que ens el demanava. El taller més demanat va ser el de Joan Miró amb 107, seguit del de Salvador Dalí amb 66 tallers, Pablo Picasso amb 64 i Antoni Gaudí amb 42.

En quant a la representació en % dels tallers exclusivament d'art podem observar a la gràfica com el taller de Joan Miró torno a la primera posició amb un 38% del total. El segon i el tercer taller tenen una diferència mínima, Salvador Dalí amb un 24% i Pablo Picasso amb un 23%. És interessant la pujada del taller de Dalí ja que excepte el curs que es va celebrar l'any Dalí els seus percentatges sempre eren baixos. I en darrer lloc trobem a l'Antoni Gaudí amb un 15% molt lluny del número de tallers que habitualment realitzem.

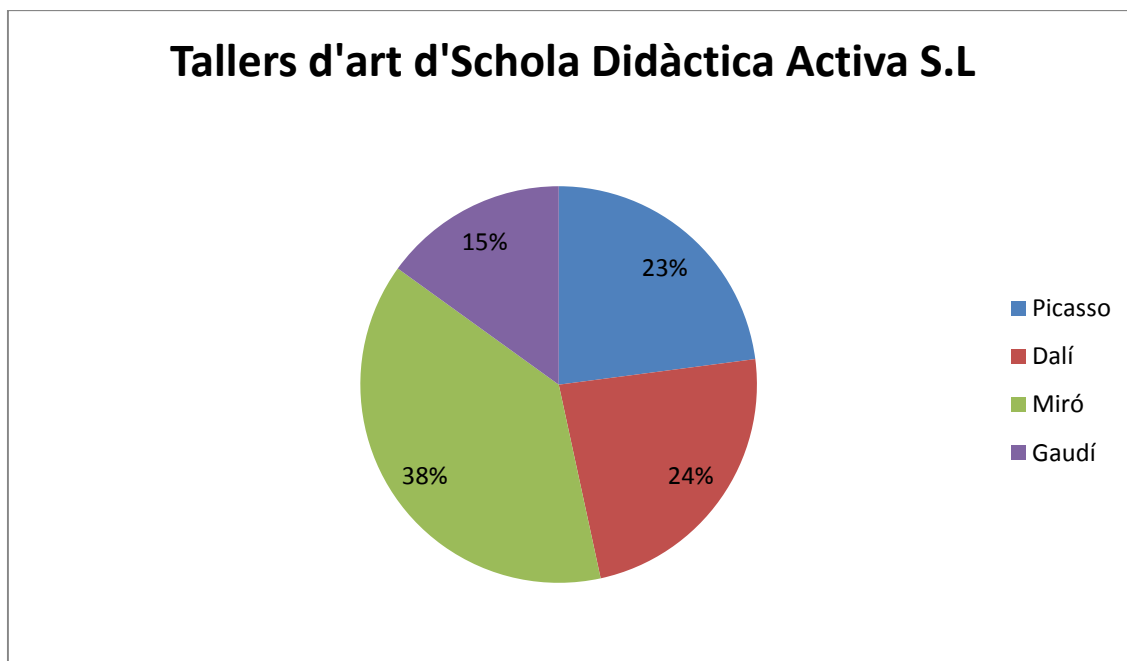

Figura 146. Tallers d'història de l'art dins a educació infantil de l'empresa Schola Didàctica Activa (2009-2010). Font: elaboració pròpia.

CURS 2010-2011

Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: el curs escolar 2010-2011 va dur a terme un total de 1422 activitats. De les quals 633 corresponen a activitats ofertades per museus i arxius municipals com són el cas del Museu Vil·la Casals de Sant Salvador (El Vendrell) amb 234, el Museu Nacional d'Arqueologia de Barcelona amb 175, Museu d'Història de l'Hospitalet amb 140, l'Arxiu Municipal del Districte de les Corts amb 24, entre d'altres.

Durant aquest curs escolar podem comprovar com el 56% de les activitats realitzades són les que l'empresa oferta directament a les escoles i instituts. Això és un 10% més que el curs anterior. I el 44% restant són el resultat d'encàrrecs directes d'institucions públiques i fundacions privades.

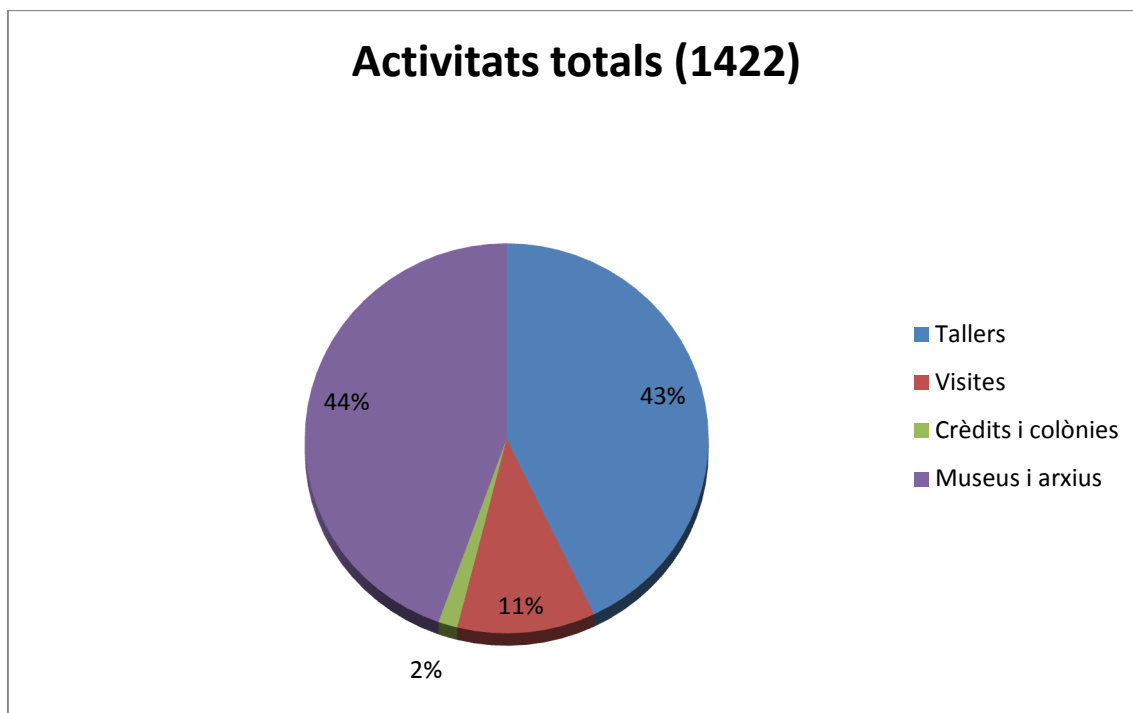

Figura 147. Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa (2010-2011). Font: elaboració pròpia.

Activitats pròpies de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: del total d'activitats que realitza l'empresa, unes són ofertades per museus, arxius i institucions i les altres directament per ella a les escoles de Catalunya i Andorra. Entre l'oferta que és pròpia de l'empresa estan els tallers didàctics de ciències socials (història, art i geografia) amb 610, les visites al patrimoni amb 157 i crèdits i colònies amb un total de 22.

Del 56% d'activitats fetes de tota l'oferta directa de l'empresa cap a les escoles i instituts queden repartides de la següent manera, un 77% són tallers, un 20% visites al patrimoni i un 3% crèdits i colònies. Podem observar com amb referència al curs passat tota l'oferta baixa excepte la dels tallers que puja considerablement d'un 68% a un 77%.

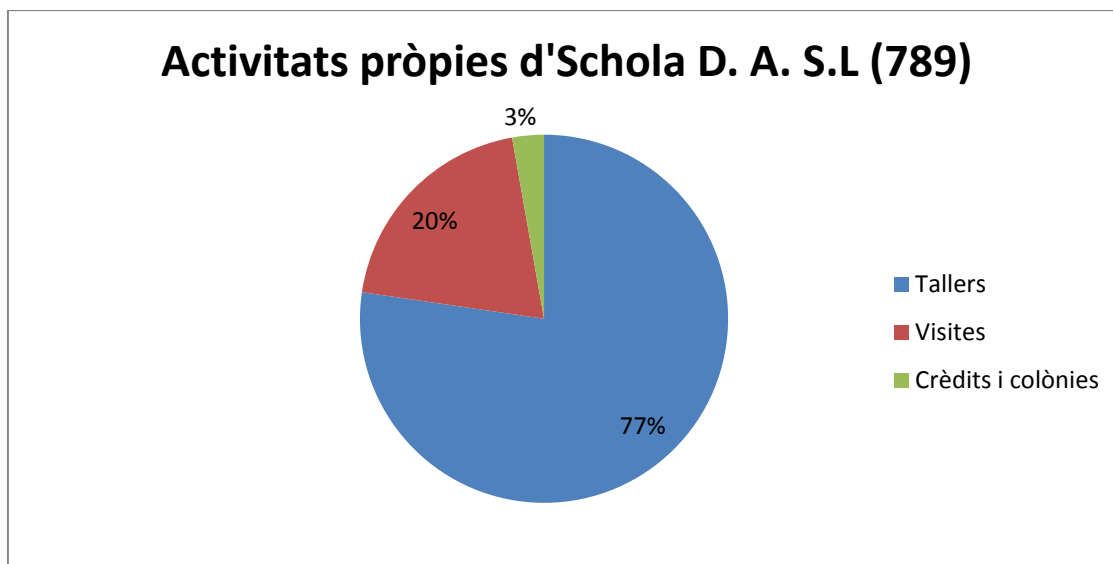

Figura 148. Activitats de creació pròpia de l'empresa Schola Didàctica Activa (2010-2011).

Font: elaboració pròpia.

Tallers d'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.:

el total de tallers que es van dur a terme durant el curs escolar 2010-2011 va ser de 610 dels quals 345 van ser tallers d'artistes adreçats a alumnes d'educació infantil i primària. La resta, 265, corresponen a tallers sobre la prehistòria, l'arqueologia, època clàssica, època medieval, època moderna, època contemporània i geografia. Per cinquè any consecutiu trobem que els tallers d'artistes superen a la resta de tallers que oferta l'empresa.

Del 77% que representen els tallers que l'empresa Schola ha realitzat aquest curs un 57% són els referents a tallers d'artistes i un 43% a història i geografia. En aquesta ocasió observem un creixement per part dels tallers d'art respecte a la resta de tallers.

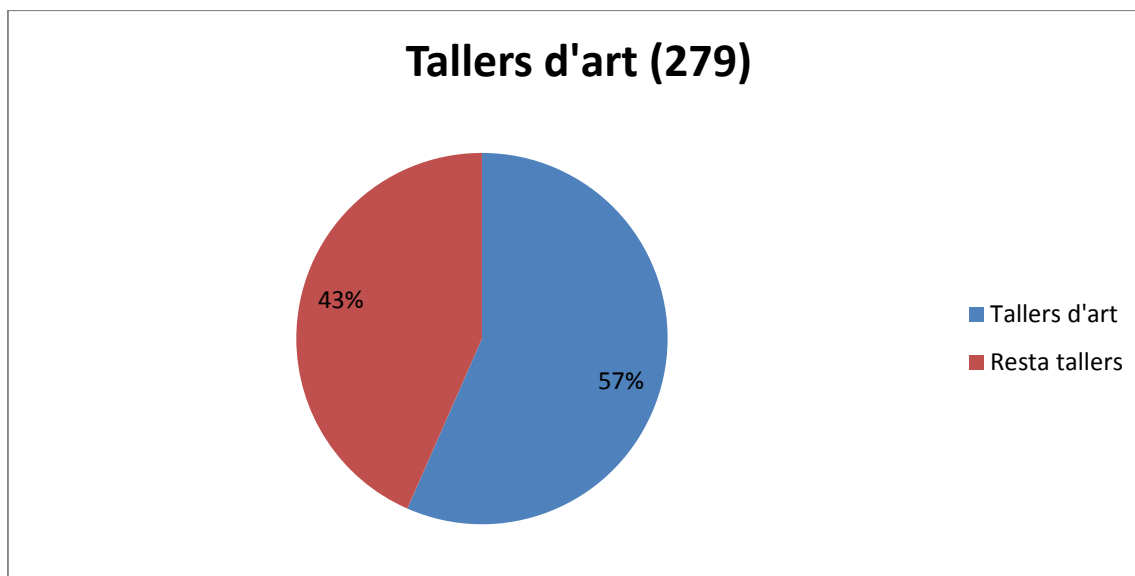

Figura 149. Tallers d'història de l'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa (2010-2011). Font: elaboració pròpia.

Tallers d'art de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: aquest curs es van tornar a ofertar tallers sobre l'arquitecte Antoni Gaudí i els pintors Joan Miró, Pablo Picasso i Salvador Dalí. El taller més demanat va ser el de Joan Miró amb 133, seguit del de Pablo Picasso amb 81 tallers, Salvador Dalí amb 66 i Antoni Gaudí amb 65.

En quant a la representació en % dels tallers exclusivament d'art podem observar a la gràfica com el taller de Joan Miró continua a la primera posició amb un 39% del total. El segon és Pablo Picasso amb un 23%, que és el mateix percentatge del curs anterior. I en tercer i quart lloc amb el mateix resultat de 19% del total trobem a Antoni Gaudí i Salvador Dalí.

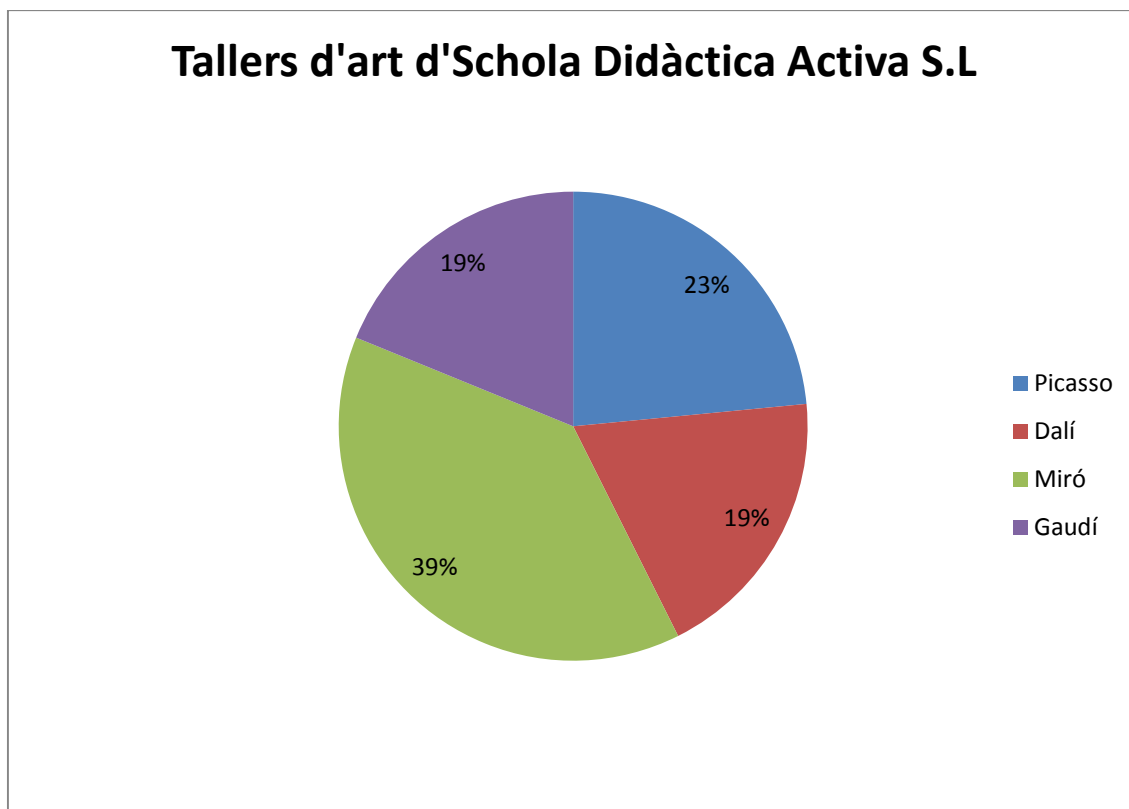

Figura 150. Tallers d'història de l'art dins a educació infantil de l'empresa Schola Didàctica Activa (2010-2011). Font: elaboració pròpia.

CURS 2011-2012

Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: el curs escolar 2011-2012 va dur a terme un total de 1109 activitats. De les quals 387 corresponen a activitats ofertades per museus i arxius municipals com són el cas del Museu Vil·la Casals de Sant Salvador (El Vendrell) amb 211, Museu d'Història de l'Hospitalet amb 106, l'Arxiu Municipal del Districte de les Corts amb 32, entre d'altres.

Durant aquest curs escolar podem comprovar com la pujada en el percentatge de les activitats realitzades directament per l'empresa continua creixent de forma evident. En aquesta ocasió representen el 65% del total. Això és un 10% més que el curs anterior a sumar al 10% que el curs anterior també havien pujat. El 35% restant són el resultat d'encàrrecs directes d'institucions públiques i fundacions privades.

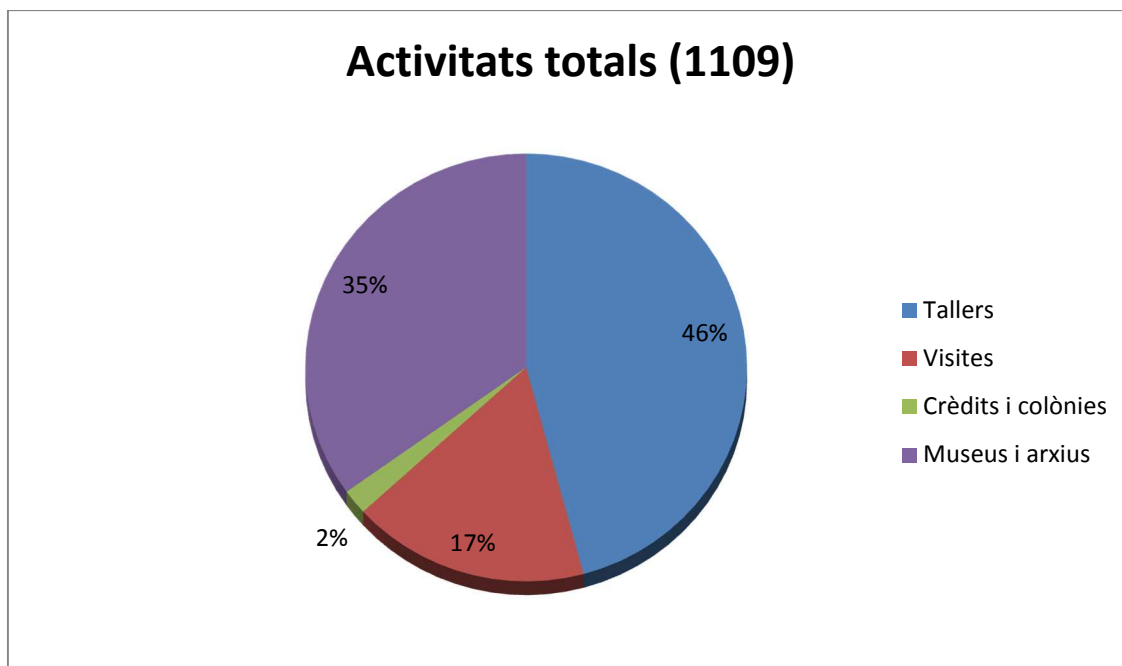

Figura 151. Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa (2011-2012). Font: elaboració pròpia.

Activitats pròpies de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: del total d'activitats que realitza l'empresa, unes són ofertades per museus, arxius i institucions i les altres directament per ella a les escoles de Catalunya i Andorra. Entre l'oferta que és pròpia de l'empresa estan els tallers didàctics de ciències socials (història, art i geografia) amb 508, les visites al patrimoni amb 193 i crèdits i colònies amb un total de 21.

Del 65% d'activitats fetes de tota l'oferta directa de l'empresa cap a les escoles i instituts queden repartides de la següent manera, un 70% són tallers, un 27% visites al patrimoni i un 3% crèdits i colònies. Podem observar com amb referència al curs passat pugen les visites i crèdits i colònies i baixa lleugerament els tallers en general.

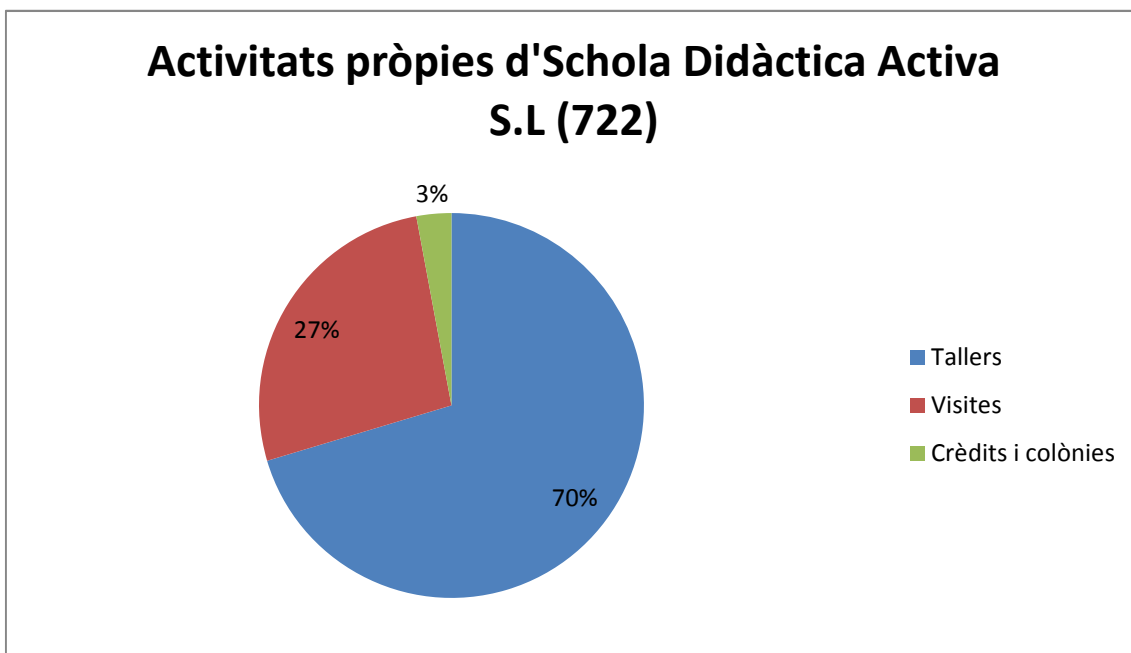

Figura 152. Activitats de creació pròpia de l'empresa Schola Didàctica Activa (2011-2012).

Font: elaboració pròpia.

Tallers d'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.:

el total de tallers que es van dur a terme durant el curs escolar 2011-2012 va ser de 508 dels quals 313 van ser tallers d'artistes adreçats a alumnes d'educació infantil i primària. La resta, 195, corresponen a tallers sobre la prehistòria, l'arqueologia, època clàssica, època medieval, època moderna, època contemporània i geografia. Per sisè any consecutiu trobem que els tallers d'artistes superen a la resta de tallers que oferta l'empresa.

Del 70% que representen els tallers que l'empresa Schola ha realitzat aquest curs un 54% són els referents a tallers d'artistes i un 46% a història i geografia. En aquesta ocasió observem un creixement per part dels tallers d'història i geografia respecta a la resta de tallers d'artistes.

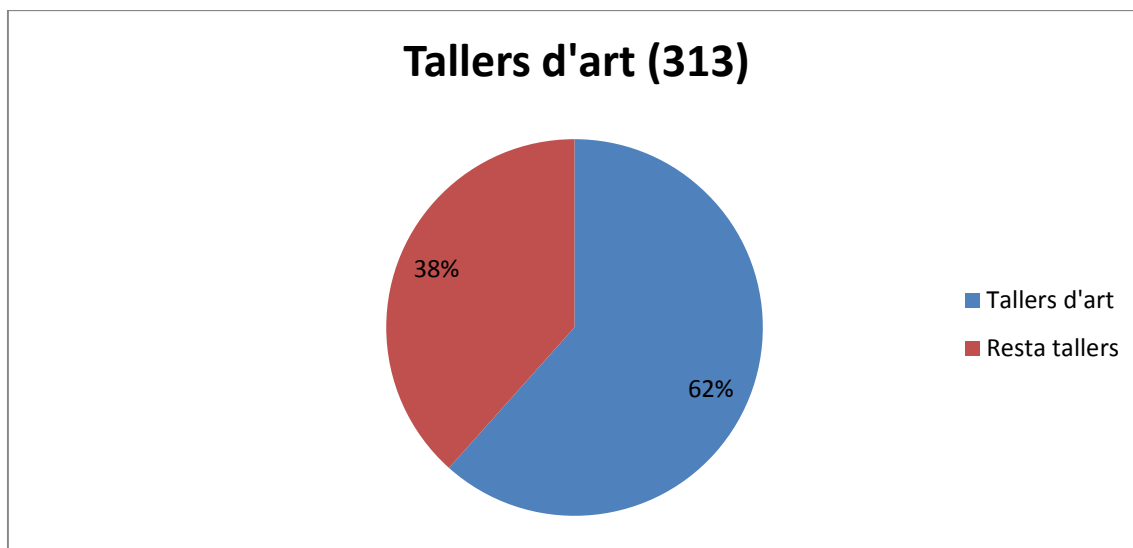

Figura 153. Tallers d'història de l'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa (2011-2012). Font: elaboració pròpia.

Tallers d'art de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: aquest curs es van tornar a ofertar tallers sobre l'arquitecte Antoni Gaudí i els pintors Joan Miró, Pablo Picasso i Salvador Dalí. El taller més demanat va ser el de Joan Miró amb 126, seguit del d'Antoni Gaudí amb 75 tallers, Pablo Picasso amb 63 i Salvador Dalí amb 49.

En quant a la representació en % dels tallers exclusivament d'art podem observar a la gràfica com el taller de Joan Miró continua a la primera posició per tercer any consecutiu amb un 40% del total. El segon és Antoni Gaudí amb un 24%, seguit de Pablo Picasso amb un 20% i Salvador Dalí amb un 16%.

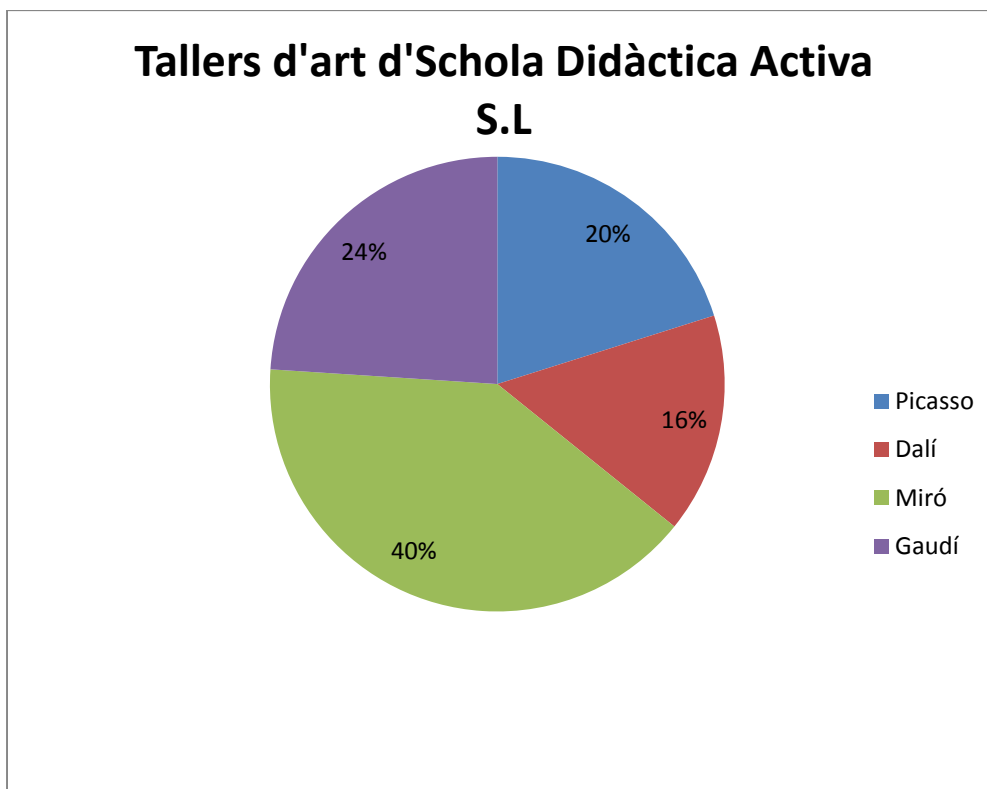

Figura 154. Tallers d'història de l'art dins a educació infantil de l'empresa Schola Didàctica Activa (2011-2012). Font: elaboració pròpia.

CURS 2012-2013

Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: el curs escolar 2012-2013 va dur a terme un total de 1162 activitats. De les quals 405 corresponen a activitats ofertades per museus i arxius municipals com són el cas del Museu Vil·la Casals de Sant Salvador (El Vendrell) amb 187, Museu d'Història de l'Hospitalet amb 151, l'Arxiu Municipal del Districte de les Corts amb 25, el Museu de les Puntes d'Arenys de Mar amb 24 entre d'altres.

Durant aquest curs escolar podem comprovar com la pujada en el percentatge de les activitats realitzades directament per l'empresa es manté igual després de dos anys consecutius de creixement. En aquesta ocasió torna a representar un 65% del total. El 35% restant són el resultat d'encàrrecs directes d'institucions públiques i fundacions privades.

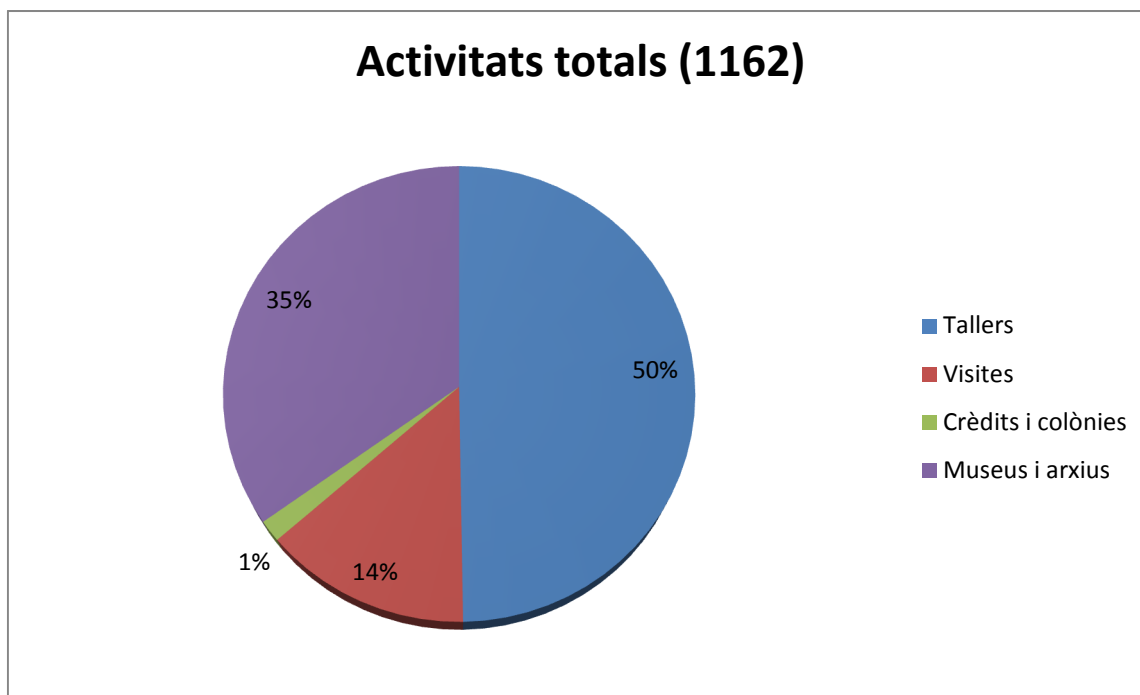

Figura 155. Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa (2012-2013). Font: elaboració pròpia.

Activitats pròpies de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: del total d'activitats que realitza l'empresa, unes són ofertades per museus, arxius i institucions i les altres directament per ella a les escoles de Catalunya i Andorra. Entre l'oferta que és pròpia de l'empresa estan els tallers didàctics de ciències socials (història, art i geografia) amb 578, les visites al patrimoni amb 161 i crèdits i colònies amb un total de 18.

Del 65% d'activitats fetes de tota l'oferta directa de l'empresa cap a les escoles i instituts queden repartides de la següent manera, un 76% són tallers, això representa un 6% més que el curs anterior. Les visites al patrimoni representen un 21% perdent el 6% que guanyen els tallers, ja que el 3% de crèdits i colònies és idèntic a l'any anterior.

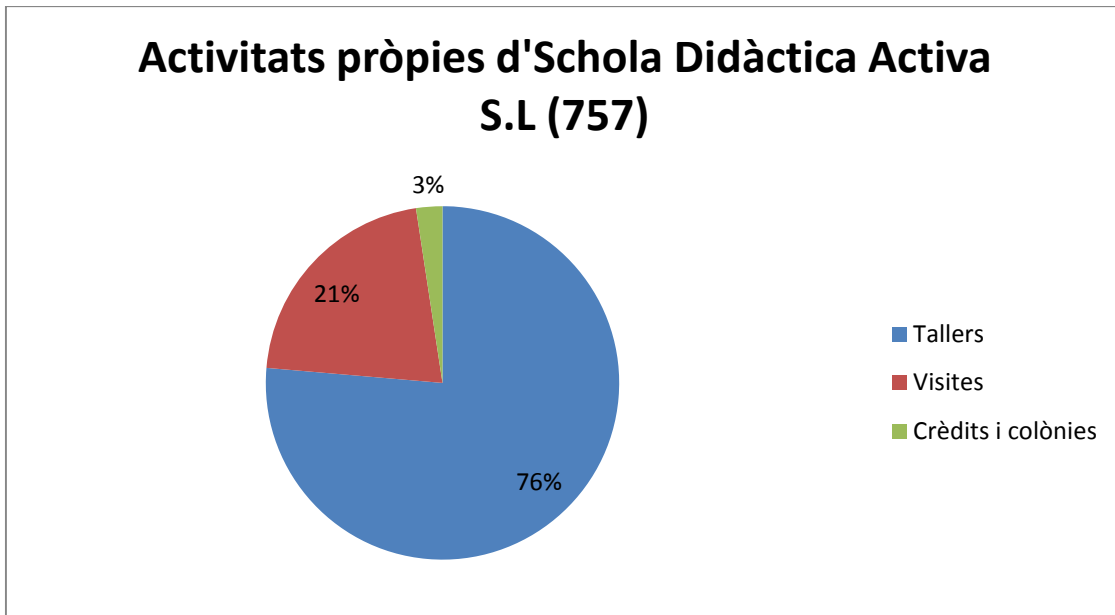

Figura 156. Activitats de creació pròpia de l'empresa Schola Didàctica Activa (2012-2013).

Font: elaboració pròpia.

Tallers d'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.:

el total de tallers que es van dur a terme durant el curs escolar 2012-2013 va ser de 578 dels quals 319 van ser tallers d'artistes adreçats a alumnes d'educació infantil i primària. La resta, 259, corresponen a tallers sobre la prehistòria, l'arqueologia, època clàssica, època medieval, època moderna, època contemporània i geografia. Per setè any consecutiu trobem que els tallers d'artistes superen a la resta de tallers que oferta l'empresa.

Del 76% que representen els tallers que l'empresa Schola ha realitzat aquest curs un 55% són els referents a tallers d'artistes i un 45% a història i geografia. En aquesta ocasió observem que pràcticament no canvien els percentatges entre ells.

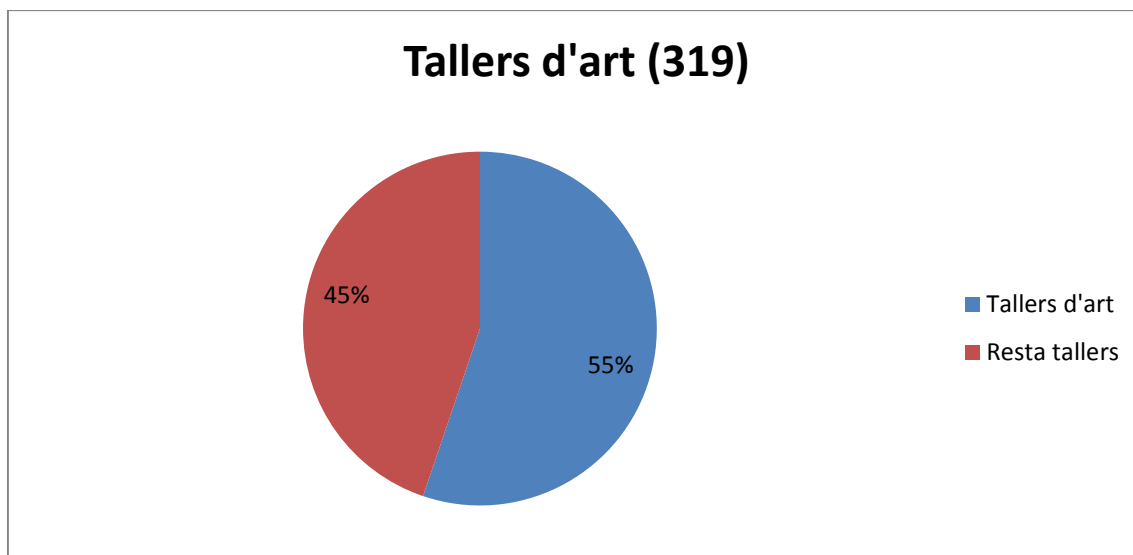

Figura 157. Tallers d'història de l'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa (2012-2013). Font: elaboració pròpia.

Tallers d'art de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: aquest curs es van tornar a ofertar tallers sobre l'arquitecte Antoni Gaudí i els pintors Joan Miró, Pablo Picasso i Salvador Dalí. El taller més demanat va ser el de Joan Miró amb 121, seguit del d'Antoni Gaudí amb 83 tallers, Pablo Picasso amb 67 i Salvador Dalí amb 48.

En quant a la representació en % dels tallers exclusivament d'art podem observar a la gràfica com el taller de Joan Miró continua a la primera posició per quart any consecutiu amb un 38% del total. El segon és Antoni Gaudí amb un 26%, seguit de Pablo Picasso amb un 21% i Salvador Dalí amb un 15%. Si analitzem els resultats amb els del curs anterior pràcticament són els mateixos.

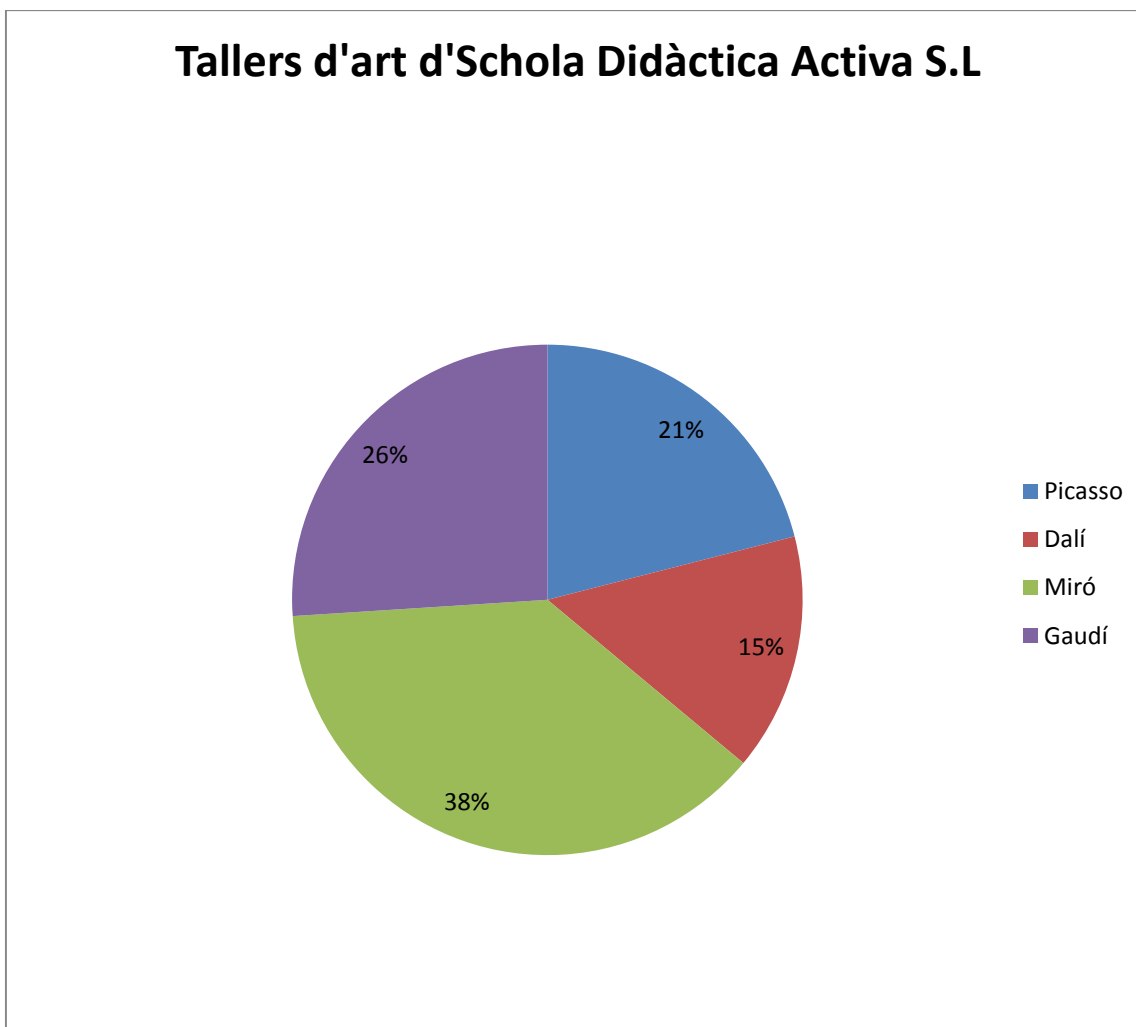

Figura 158. Tallers d'història de l'art dins a educació infantil de l'empresa Schola Didàctica Activa (2012-2013). Font: elaboració pròpia.

CURS 2013-2014

Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: el curs escolar 2013-2014 va dur a terme un total de 1178 activitats. De les quals 456 corresponen a activitats ofertades per museus i arxius municipals com són el cas del Museu Vil·la Casals de Sant Salvador (El Vendrell) amb 175, Museu d'Història de l'Hospitalet amb 169, l'Arxiu Municipal del Districte de les Corts i del Districte de Sant Martí de Provençals amb 43, el Museu de les Puntes d'Arenys de Mar amb 28 entre d'altres.

Durant aquest curs escolar podem comprovar una lleugera baixada en les activitats realitzades directament per l'empresa que ha sigut d'un 61% del total. El 39% restant són el resultat d'encàrrecs directes d'institucions públiques i fundacions privades.

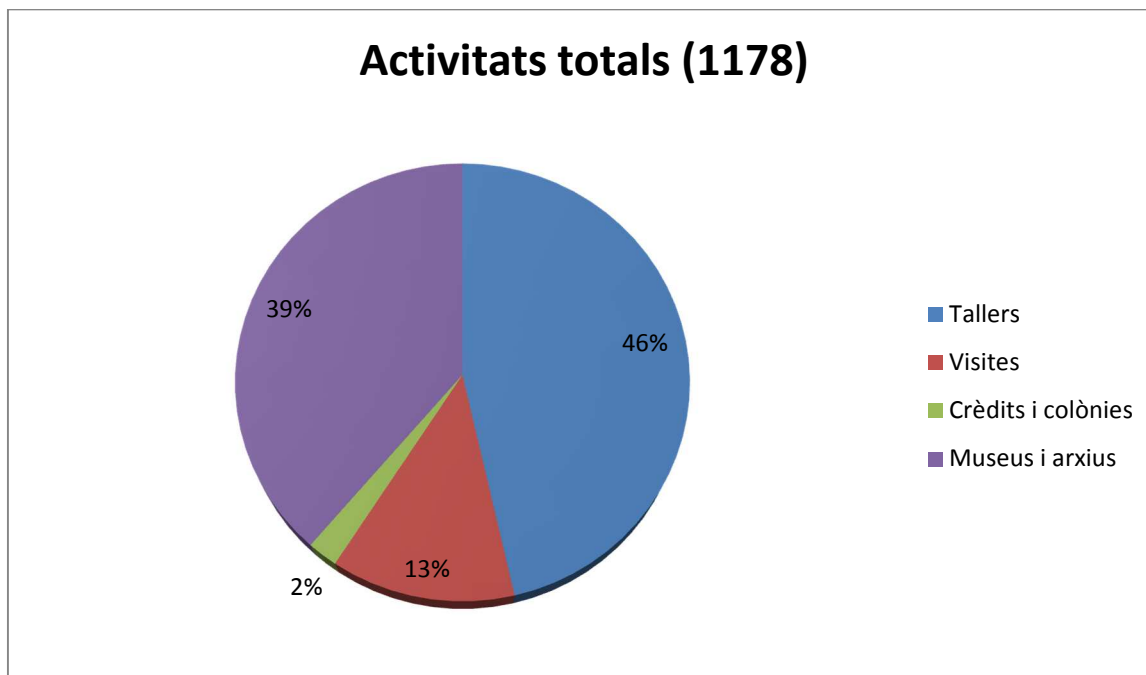

Figura 159. Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa (2013-2014). Font: elaboració pròpia.

Activitats pròpies de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: del total d'activitats que realitza l'empresa, unes són ofertades per museus, arxius i institucions i les altres directament per ella a les escoles de Catalunya i Andorra. Entre l'oferta que és pròpia de l'empresa estan els tallers didàctics de ciències socials (història, art i geografia) amb 547, les visites al patrimoni amb 150 i crèdits i colònies amb un total de 25.

Del 61% d'activitats fetes de tota l'oferta directa de l'empresa cap a les escoles i instituts queden repartides amb els mateixos percentatges de l'any anterior. Un 76% són tallers, un 21% visites al patrimoni i un 3% de crèdits i colònies.

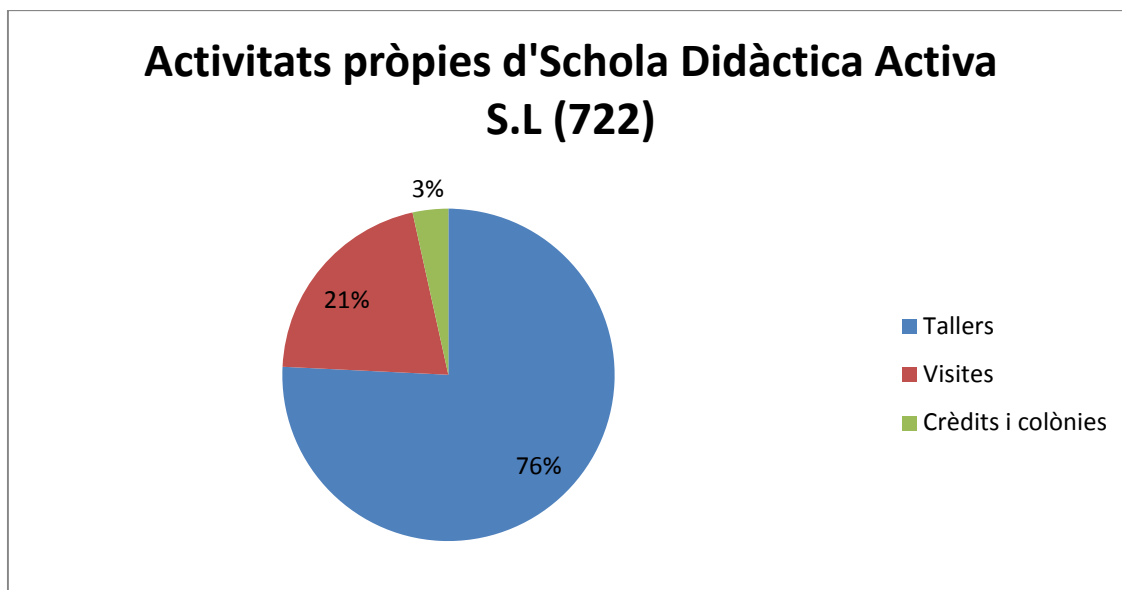

Figura 160. Activitats de creació pròpia de l'empresa Schola Didàctica Activa (2013-2014).

Font: elaboració pròpia.

Tallers d'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.:

el total de tallers que es van dur a terme durant el curs escolar 2013-2014 va ser de 547 dels quals 324 van ser tallers d'artistes adreçats a alumnes d'educació infantil i primària. La resta, 223, corresponen a tallers sobre la prehistòria, l'arqueologia, època clàssica, època medieval, època moderna, època contemporània i geografia. Per vuitè any consecutiu trobem que els tallers d'artistes superen a la resta de tallers que oferta l'empresa.

Del 76% que representen els tallers que l'empresa Schola ha realitzat aquest curs un 59% són els referents a tallers d'artistes i un 41% a història i geografia. En aquesta ocasió observem que tot i que el percentatge de tallers era el mateix del curs anterior quan analitzem el de tallers d'artistes i la resta trobem diferències. El tallers d'art pugen a un 59% del total i la resta de tallers d'història i geografia es queden amb el 41% restant.

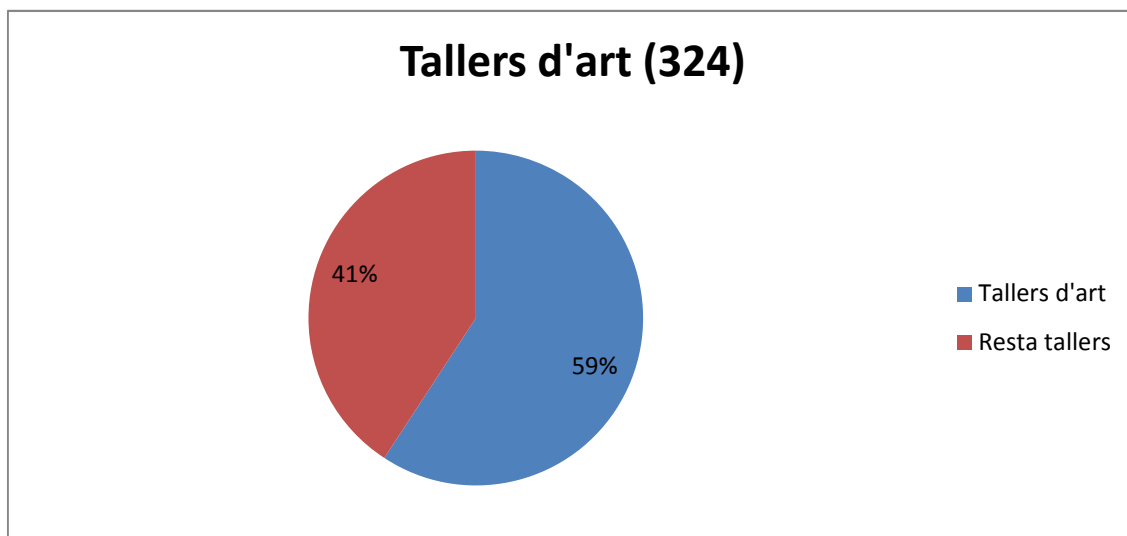

Figura 161. Tallers d'història de l'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa (2013-2014). Font: elaboració pròpia.

Tallers d'art de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: aquest curs es van tornar a ofertar tallers sobre l'arquitecte Antoni Gaudí i els pintors Joan Miró, Pablo Picasso i Salvador Dalí. I per primer cop es va ofertar Vincent van Gogh. El taller més demanat va ser el de Joan Miró amb 106, seguit del d'Antoni Gaudí amb 77 tallers, Pablo Picasso amb 76, Vincent Van Gogh amb 35 i Salvador Dalí amb 30.

En quant a la representació en % dels tallers exclusivament d'art podem observar a la gràfica com el taller de Joan Miró continua a la primera posició per cinquè any consecutiu amb un 33% del total. El segon és Antoni Gaudí amb un 24%, seguit de Pablo Picasso amb un 23%. En el primer curs d'ofertar el taller de Vincent van Gogh el trobem amb un 11% i Salvador Dalí amb un 9%. S'ha de destacar que amb el nou taller els altres tots han perdut percentatge excepte el de Pablo Picasso que ha pujat una mica.

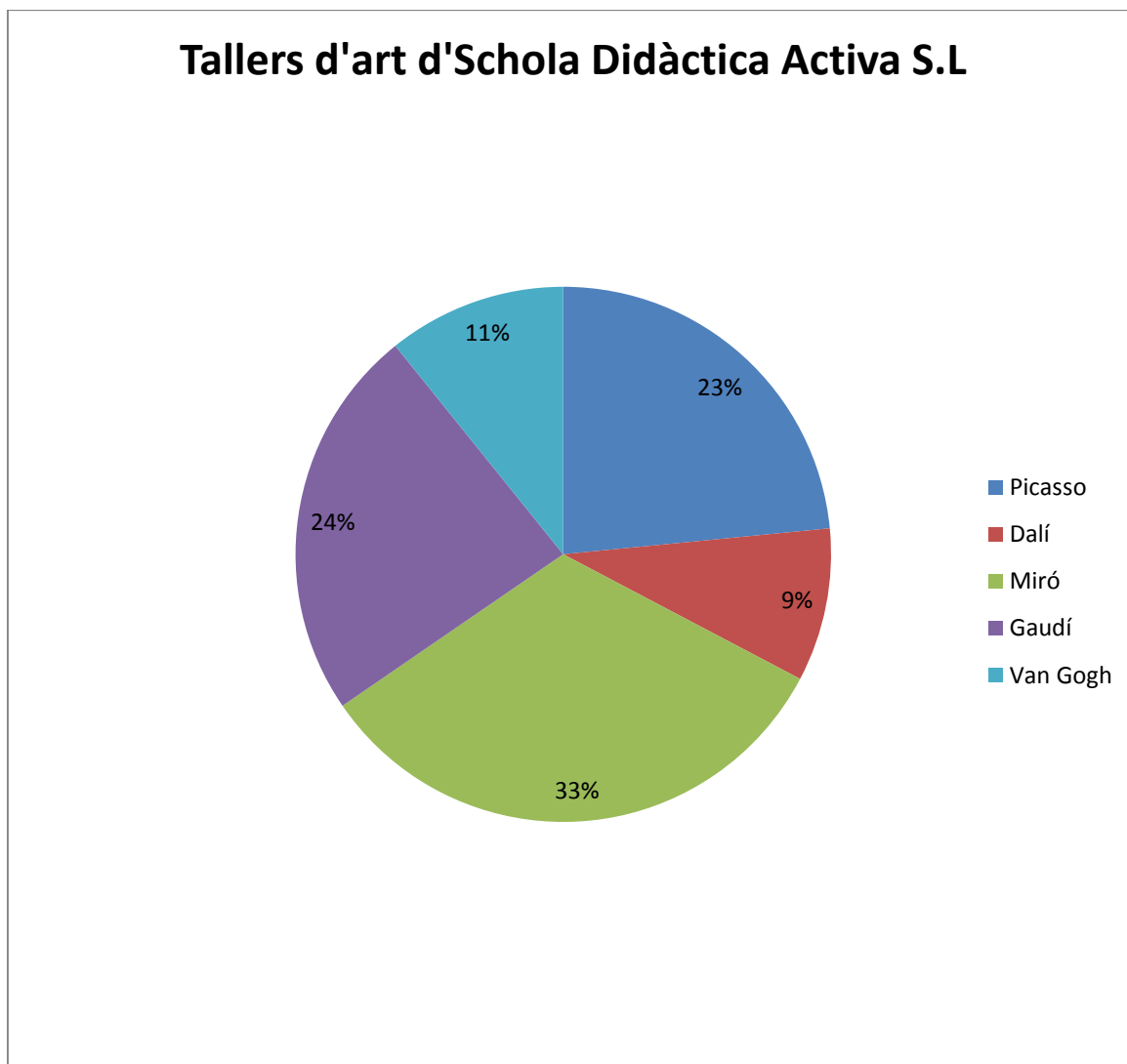

Figura 162. Tallers d'història de l'art dins a educació infantil de l'empresa Schola Didàctica Activa (2013-2014). Font: elaboració pròpia.

CURS 2014-2015

Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: el curs escolar 2014-2015 va dur a terme un total de 1278 activitats. De les quals 532 corresponen a activitats ofertades per museus i arxius municipals com són el cas del Museu Vil·la Casals de Sant Salvador (El Vendrell) amb 283, Museu d'Història de l'Hospitalet amb 162, l'Arxiu Municipal del Districte de les Corts i del Districte de Sant Martí de Provençals amb 56, el Museu de les Puntes d'Arenys de Mar amb 22 entre d'altres.

Durant aquest curs escolar podem comprovar una lleugera baixada en les activitats realitzades directament per l'empresa que en aquesta ocasió representen un 59% del total. El 41% restant són el resultat d'encàrrecs directes d'institucions públiques i fundacions privades.

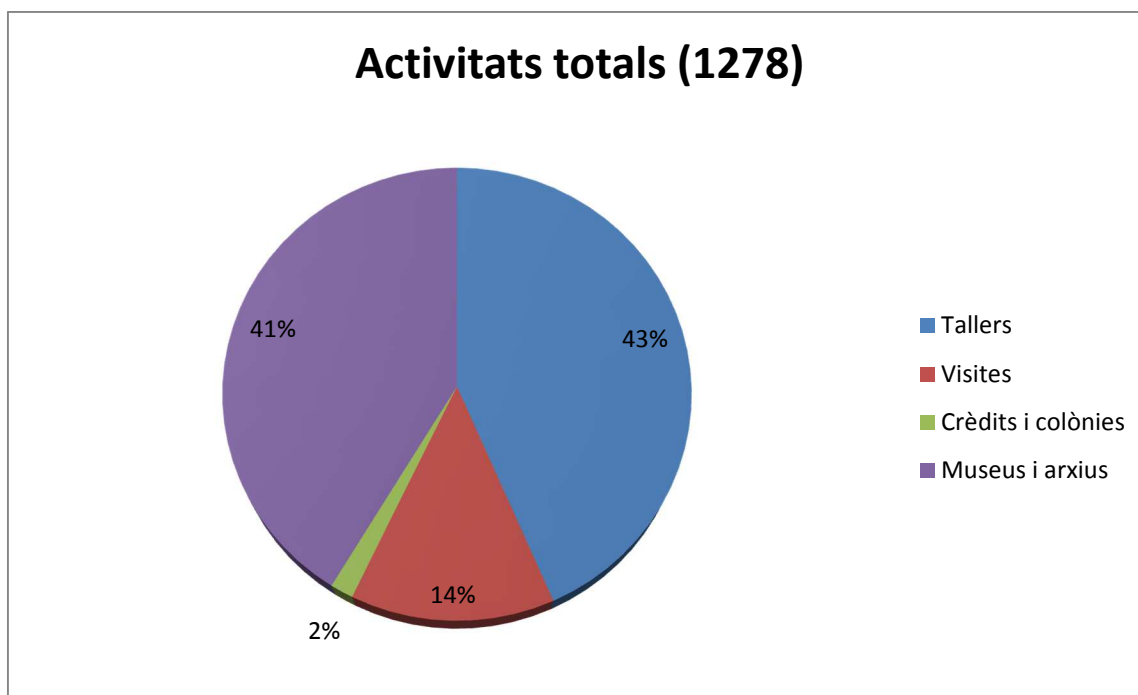

Figura 163. Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa (2014-2015). Font: elaboració pròpia.

Activitats pròpies de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: del total d'activitats que realitza l'empresa, unes són ofertades per museus, arxius i institucions i les altres directament per ella a les escoles de Catalunya i Andorra. Entre l'oferta que és pròpia de l'empresa estan els tallers didàctics de ciències socials (història, art i geografia) amb 560, les visites al patrimoni amb 176 i crèdits i colònies amb un total de 20.

Del 59% d'activitats fetes de tota l'oferta directa de l'empresa cap a les escoles i instituts queden repartides amb un 74% pels tallers, un 23% visites al patrimoni i un 3% de crèdits i colònies.

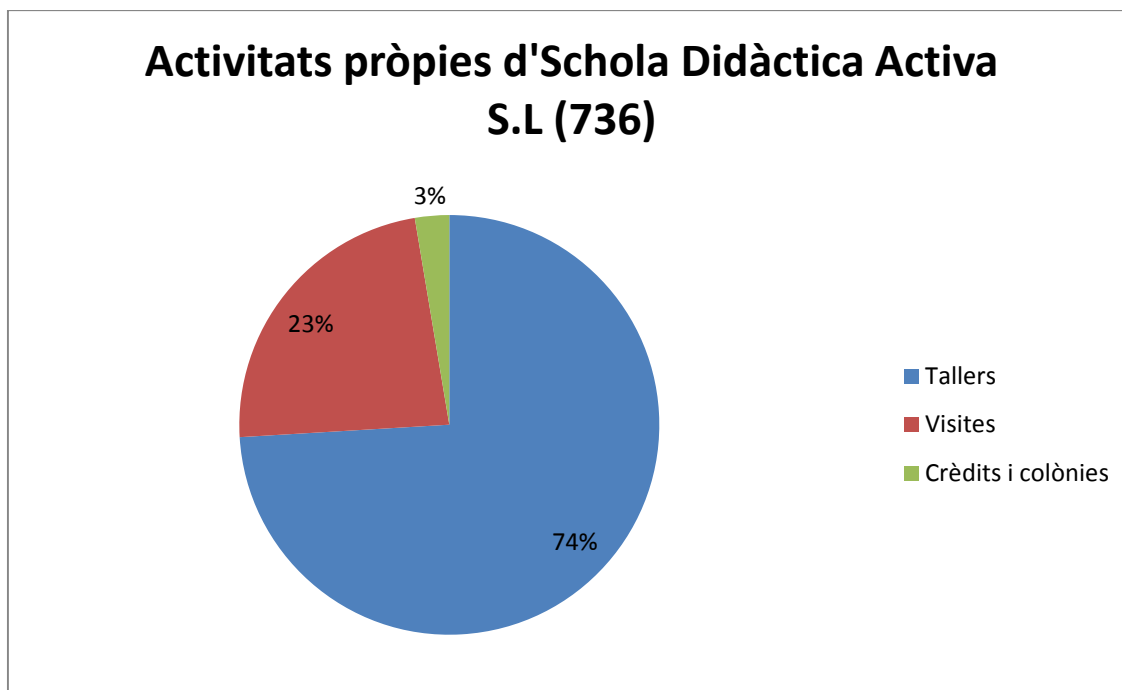

Figura 164. Activitats de creació pròpia de l'empresa Schola Didàctica Activa (2014-2015).

Font: elaboració pròpia.

Tallers d'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.:

el total de tallers que es van dur a terme durant el curs escolar 2014-2015 va ser de 560 dels quals 349 van ser tallers d'artistes adreçats a alumnes d'educació infantil i primària. La resta, 211, corresponen a tallers sobre la prehistòria, l'arqueologia, època clàssica, època medieval, època moderna, època contemporània i geografia. Per novè any consecutiu trobem que els tallers d'artistes superen a la resta de tallers que oferta l'empresa.

Del 74% que representen els tallers que l'empresa Schola ha realitzat aquest curs un 62% són els referents a tallers d'artistes i un 38% a història i geografia. El creixement dels tallers d'artistes és important aquest curs.

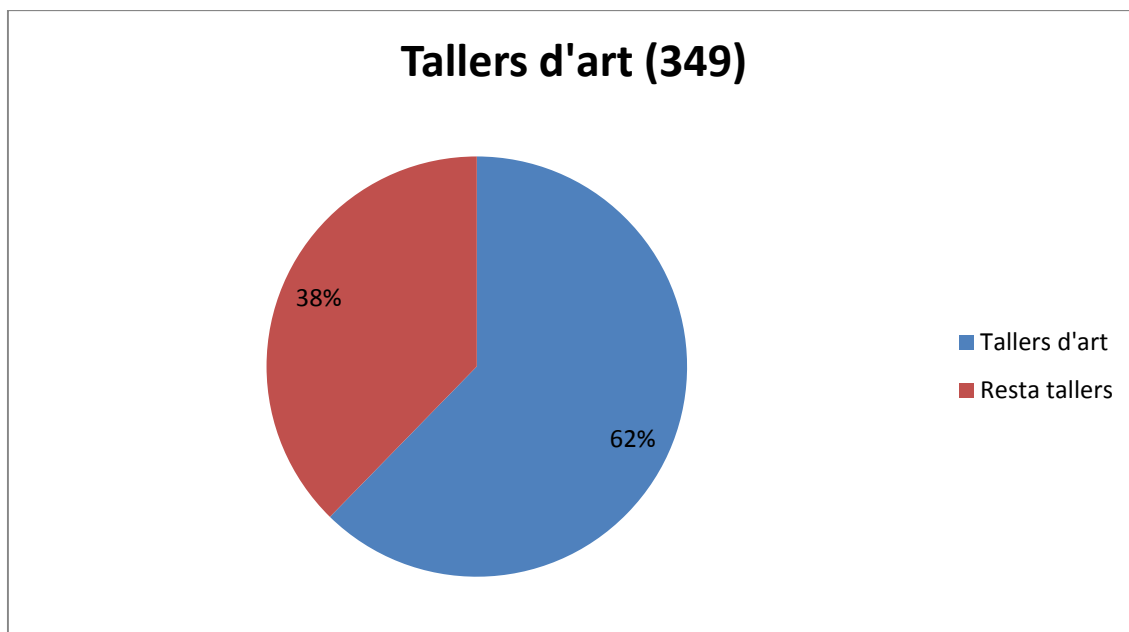

Figura 165. Tallers d'història de l'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa (2014-2015). Font: elaboració pròpia.

Tallers d'art de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: aquest curs es van tornar a ofertar tallers sobre l'arquitecte Antoni Gaudí i els pintors Joan Miró, Pablo Picasso, Salvador Dalí, Vincent van Gogh, i com a novetat Kandinsky. El taller més demanat va ser el de Joan Miró amb 109, seguit del d'Antoni Gaudí amb 79 tallers, Vicent van Gogh amb 60, Pablo Picasso amb 59, Salvador Dalí amb 26 i Kandinsky amb 16.

En quant a la representació en % dels tallers exclusivament d'art podem observar a la gràfica com el taller de Joan Miró continua a la primera posició per sisè any consecutiu amb un 31% del total. El segon és Antoni Gaudí amb un 23%, seguit de Pablo Picasso i Vincent van Gogh amb un 17% cadascú. A continuació trobem a Salvador Dalí amb un 7% del total. Hem de destacar que aquest curs vam començar a ofertar el taller de Vasili Kandinsky a partir del mes de gener i representa un 5% del total de tallers d'artistes.

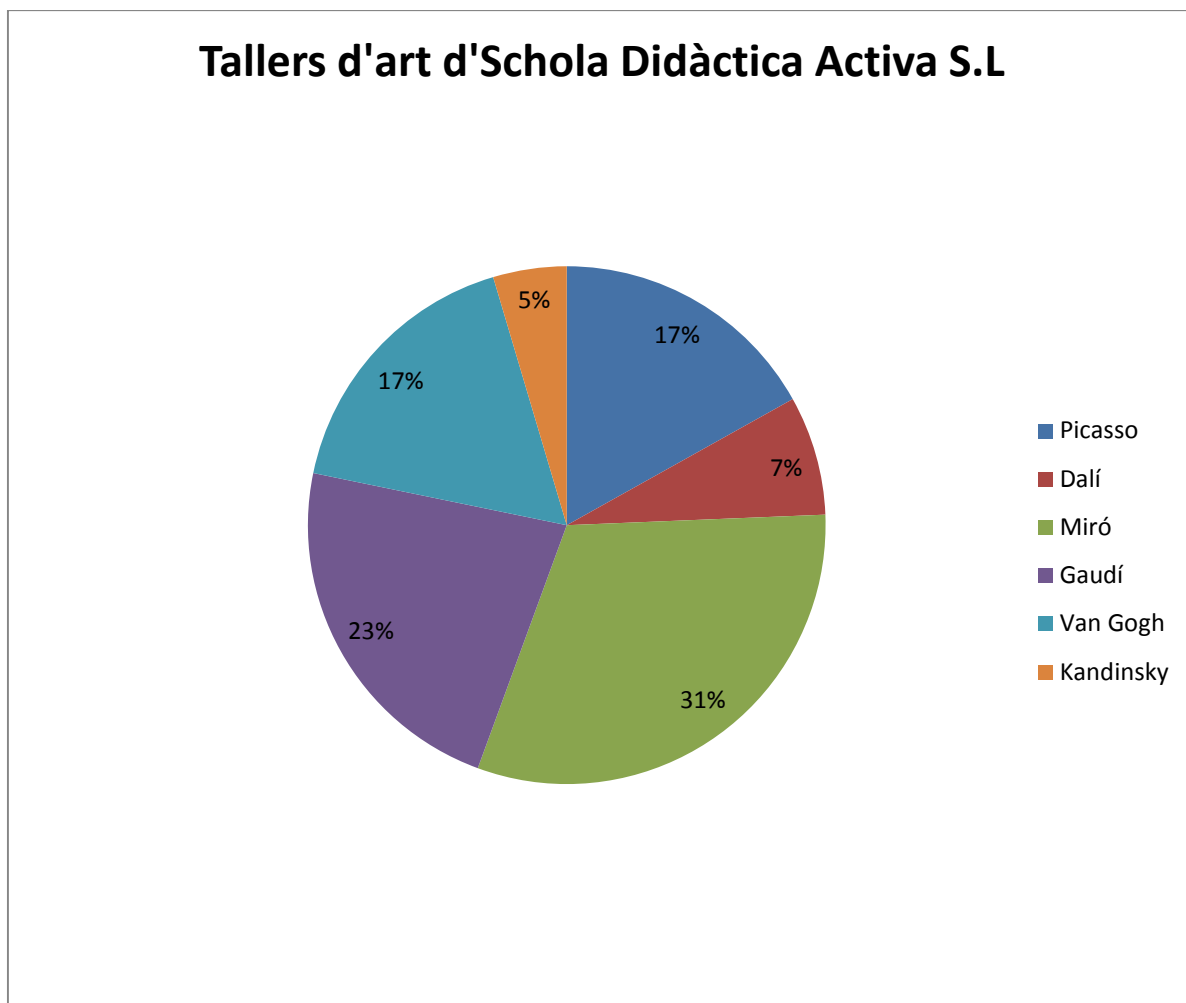

Figura 166. Tallers d'història de l'art dins a educació infantil de l'empresa Schola Didàctica Activa (2014-2015). Font: elaboració pròpia.

CURS 2015-2016

Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: el curs escolar 2015-2016 va dur a terme un total de 1465 activitats. De les quals 682 corresponen a activitats ofertades per museus i arxius municipals com són el cas del Museu Vil·la Casals de Sant Salvador (El Vendrell) amb 309, Museu d'Història de l'Hospitalet amb 179, l'Arxiu Municipal del Districte de les Corts i del Districte de Sant Martí de Provençals amb 59, el Museu de les Puntes d'Arenys de Mar amb 22 entre d'altres. Aquest curs escolar hem participat amb unes activitats familiars molt especials associades a l'exposició "Animals i faraons" al Caixa Forum amb la realització de visites amb el nom "Dins de la mastaba..." amb un total de 85 activitats.

Podem comprovar com el 55% de les activitats realitzades són les que l'empresa oferta directament a les escoles i instituts, una mica inferior al del curs passat. El 45% restant són el resultat d'encàrrecs directes d'institucions públiques i fundacions privades.

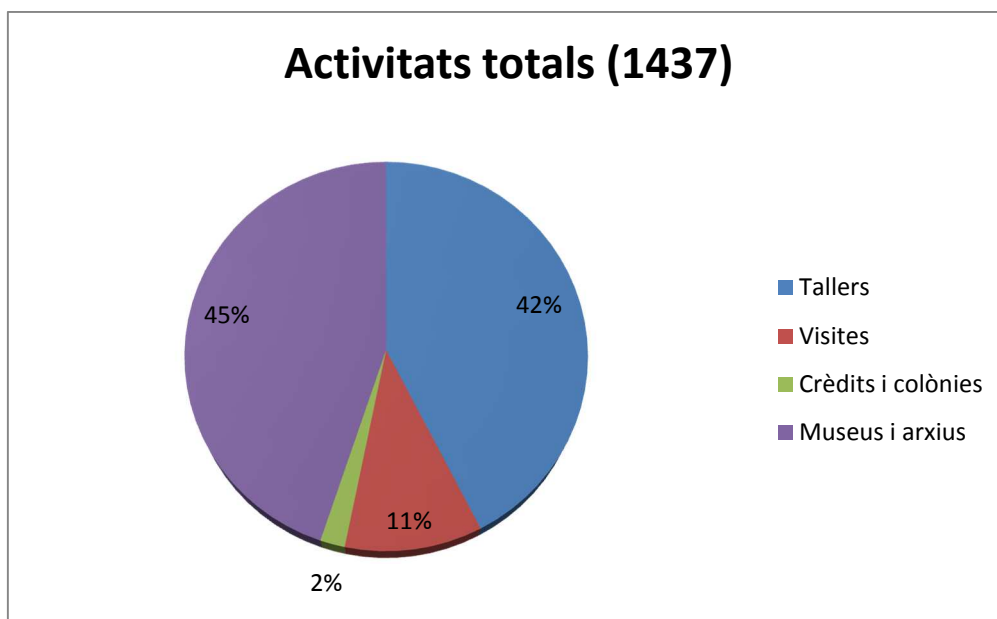

Figura 167. Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa (2015-2016). Font: elaboració pròpia.

Activitats pròpies de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: del total d'activitats que realitza l'empresa, unes són ofertades per museus, arxius i institucions i les altres directament per ella a les escoles de Catalunya i Andorra. Entre l'oferta que és pròpia de l'empresa estan els tallers didàctics de ciències socials (història, art i geografia) amb 619, les visites al patrimoni amb 156 i crèdits i colònies amb un total de 28.

Del 55% d'activitats fetes de l'oferta directa de l'empres queden repartides de la següent manera, un 77% són tallers, un 19% visites al patrimoni i un 4% crèdits i colònies.

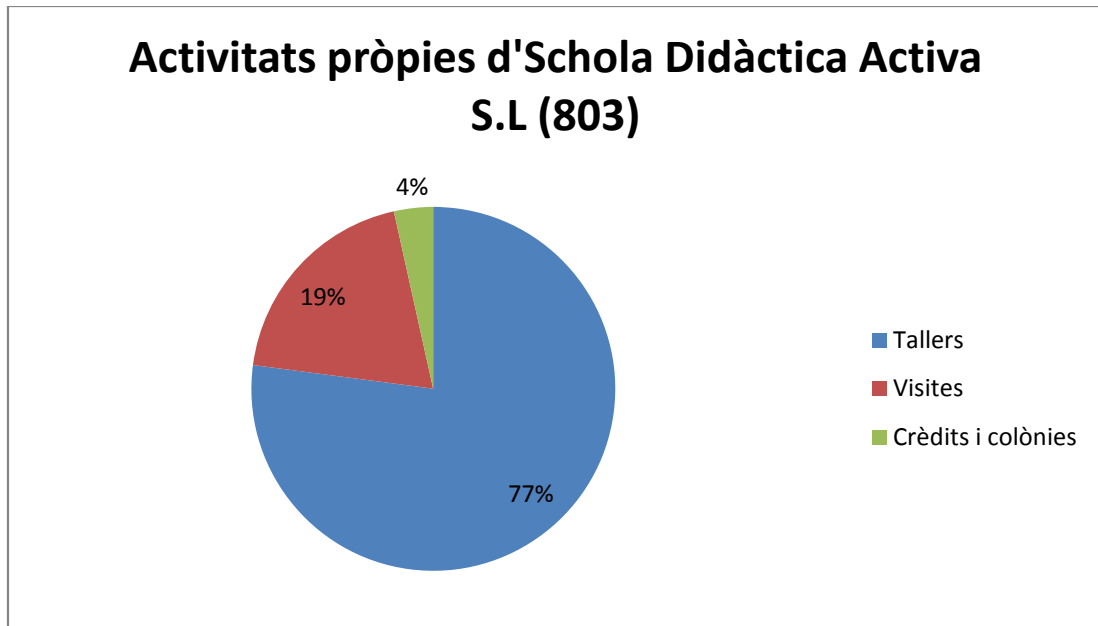

Figura 168. Activitats de creació pròpia de l'empresa Schola Didàctica Activa (2015-2016).

Font: elaboració pròpia.

Tallers d'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.:

el total de tallers que es van dur a terme durant el curs escolar 2015-2016 va ser de 619 dels quals 411 van ser tallers d'artistes adreçats a alumnes d'educació infantil. La resta, 208, corresponen a tallers sobre la prehistòria, l'arqueologia, època clàssica, època medieval, època moderna, època contemporània i geografia.

Per desè any consecutiu trobem que els tallers d'artistes superen a la resta de tallers que oferta l'empresa en un percentatge que representa un 66% de tallers relacionats amb l'art i un 34% a la història i la geografia.

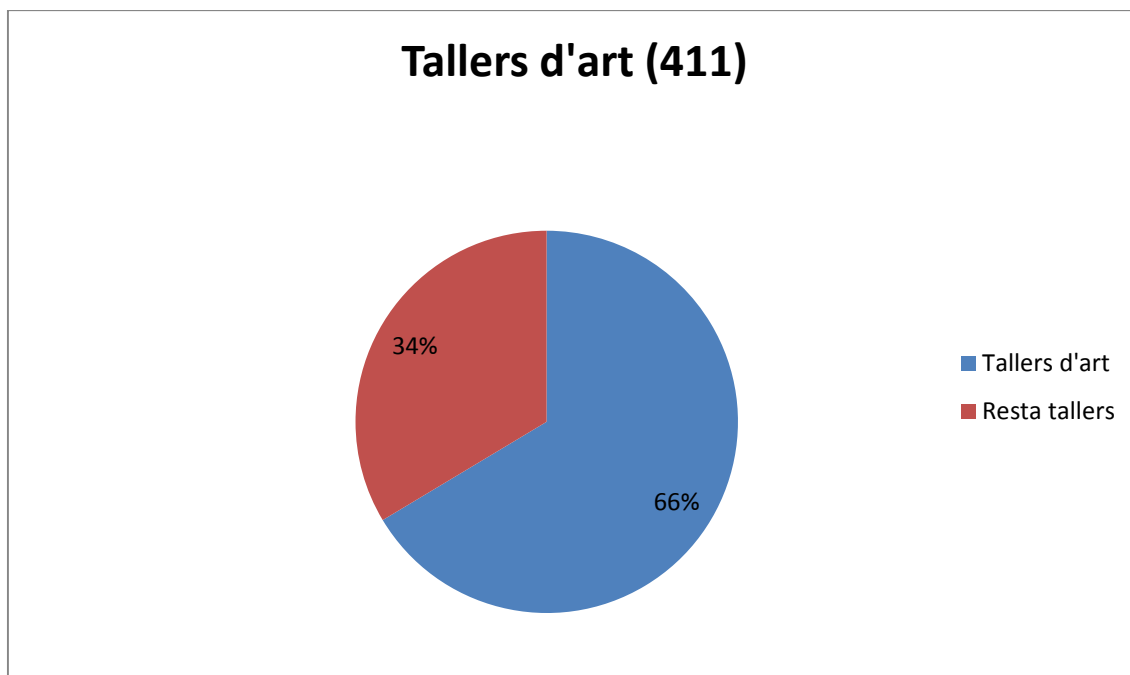

Figura 169. Tallers d'història de l'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa (2015-2016). Font: elaboració pròpia.

Tallers d'art de l'empresa Schola Didàctica Activa S.L.: aquest curs es van tornar a ofertar tallers sobre l'arquitecte Antoni Gaudí i els pintors Joan Miró, Pablo Picasso, Salvador Dalí, Vincent van Gogh i Vasili Kandinsky. El taller més demanat va ser el de Joan Miró amb 137, seguit del d'Antoni Gaudí amb 80 tallers, Vasili Kandinsky amb 56, Vincent van Gogh amb 55, Pablo Picasso amb 49 i Salvador Dalí amb 34.

En quant a la representació en % dels tallers exclusivament d'art podem observar a la gràfica com el taller de Joan Miró representa un 33% del total seguit a una distància substancial pel taller d'Antoni Gaudí amb un 20%. Els tallers de recent creació, com són el de Vasili Kandinsky⁴⁶ i Vincent van Gogh representen el 14% i el 13% respectivament. Immediatament seguits pel de Pablo Picasso amb un 12%. I com és habitual el darrer és el de Salvador Dalí que encara que té una lleugera pujada es manté últim amb un 8% del total.

⁴⁶ El taller de Vasili Kandinsky és el primer curs que s'oferta des de l'inici. El curs anterior es va començar a ofertar a partir de gener.

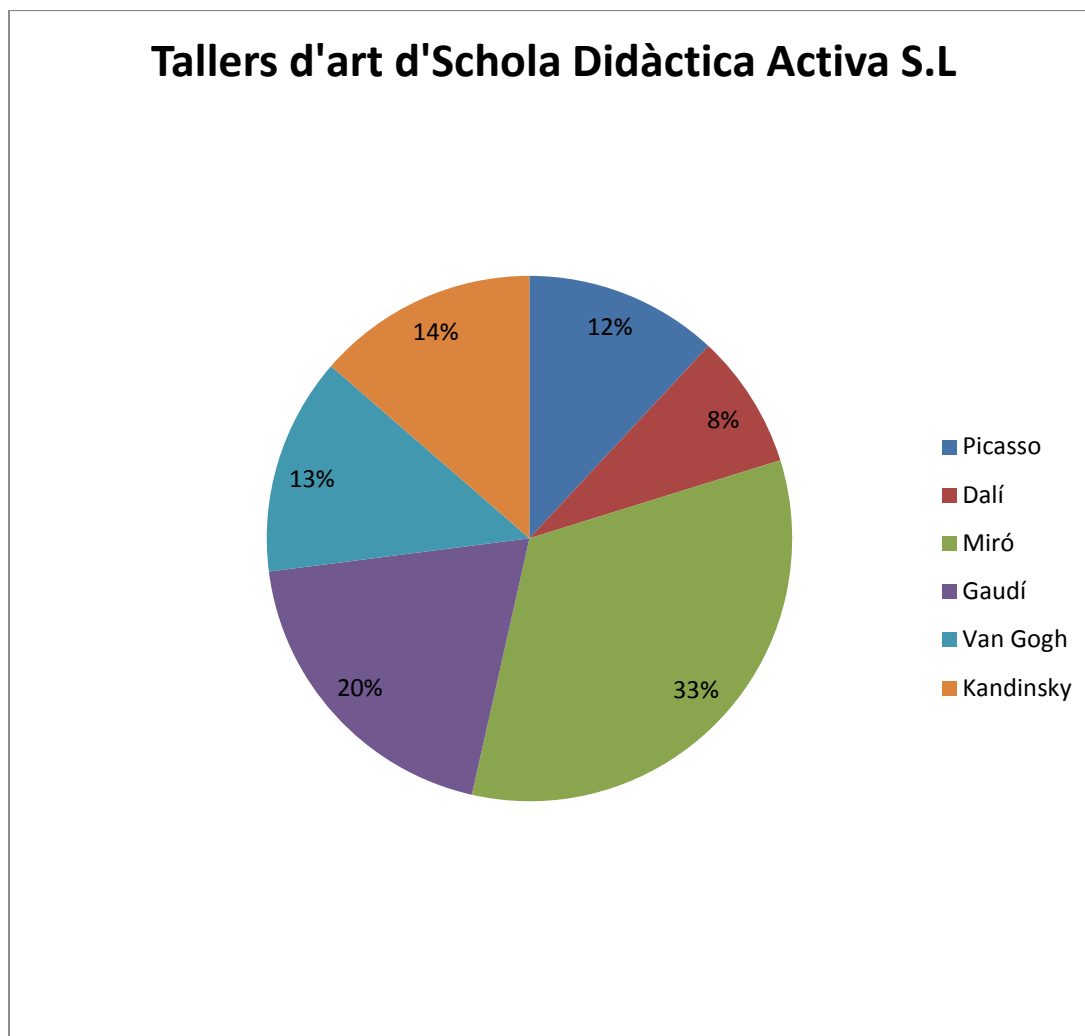

Figura 170. Tallers d'història de l'art dins a educació infantil de l'empresa Schola Didàctica Activa (2015-2016). Font: elaboració pròpia.

9.1. CONCLUSIONS ACTIVITATS SCHOLA

Una vegada buidats i observats els resultats de catorze cursos escolars, des del 2002-2003 fins el 2015-2016. Passem a detallar els resultats en funció de les premisses que ens havíem marcat en iniciar el treball.

L'anàlisi s'ha centrat en quatre observacions diferents. La primera era identificar el percentatge d'activitats fetes organitzades directament per l'empresa respecte de les encarregades per institucions, museus públics, privats, arxius o fundacions. La segona observació es basa en establir d'entre les activitats pròpies de Schola Didàctica Activa

quin percentatge han estat tallers, visites i crèdits i colònies⁴⁷. La tercera analitza d'entre els tallers quants són d'història i quants d'història de l'art. I la quarta d'entre els tallers d'història de l'art quants n'hi han de cada artista. Aquí també podem veure com l'oferta de l'empresa ha anat augmentat de resultes de l'increment en les demandes d'aquest tipus de tallers.

Anàlisi conjunt d'activitats realitzades

L'empresa Schola Didàctica Activa ha realitzat activitats de pròpia creació que ha ofertat directament a les escoles i instituts, i d'altra banda també ha realitzat activitats externes per encàrrec d'institucions, museus i fundacions en les quals l'empresa s'ha encarregat del monitoratge. Analitzant les gràfiques observem com el percentatge d'activitats pròpies realitzades respecte a l'oferta feta per d'altres institucions representa menys de la meitat de les activitats (i dels ingressos) d'Schola Didàctica Activa durant els cursos 2004-2005 (51%), 2006-2007 (55%), 2007-2008 (52%) i 2009-2010 (54%). Això suposa que dels catorze cursos analitzats només en quatre ocasions la demanda externa supera les iniciatives realitzades directament per l'empresa. Aquest fet explica que al llarg dels pitjors anys de la crisi el percentatge més elevat d'activitats ha estat el de les efectuades per la pròpia empresa, que treballa i cobra en el moment, i no a 60 o 90 dies com en el cas d'encàrrecs de les institucions.

Pel que fa a la resta de cursos observem que el percentatge d'activitats d'encàrrecs externs sempre està per sota del 45% del total. Arribant al 35% els cursos 2011-2012 i 2012-2013.

Analitzant conjuntament les activitats dutes a terme entre pròpies i externes observem com en els crèdits i colònies el percentatge és molt baix ja que només en una ocasió arribem al 4% que és el curs 2004-2005. La resta de cursos es manté entre el 3 i el 2%, excepte el curs 2012-2013 que és en la única ocasió en la que ens quedem amb 1%.

⁴⁷ Els crèdits i colònies els avaluem junts ja que són activitats que desenvolupem a cases de colònies o albergs de la Generalitat.

Encara que el percentatge sigui molt baix, des d'un punt de vista econòmic l'empresa no podria subsistir sense aquestes activitats ja que deixen importants beneficis.

En quant a l'anàlisi que podem fer de les visites és que no passen en cap cas del 20%, arribant a un 19% el curs escolar 2008-2009, i a un 11% el curs 2010-2011 en plena crisi econòmica i també el 2015-2016. La resta de curs es mantenen entre aquesta forquilla. El percentatge que més es repeteix és el del 14 i el 17%.

En quant a tallers respecte al total d'activitats fetes per l'empresa, el curs 2012-2013 arriba al 50% del total. La resta està per sota del 46% arribant a un 25% el curs 2006-2007. Els darrers cursos es manté per sobre del 40%.

Activitats pròpies d'Schola Didàctica Activa

El primer curs estudiat és el 2002-2003 en el qual el 47% de les activitats realitzades eren en format taller, el 49% visites al patrimoni i un 4% en crèdits i colònies. La diferència que en aquell moment hi havia entre tallers i visites era mínim. A partir d'aquí, i coincidint amb la celebració de l'any Dalí que ens va donar un protagonisme mai viscut es va passar a un 69% de tallers, les colònies van pujar a un 6% i les visites van baixar al 25%. Els tallers ja mai més van baixar del 55% del curs 2004-2005, la resta està per sobre, i a partir del curs 2010-2011, que arriben al 77%, ja s'han mantingut sempre per sobre del 74%. Això representa que els darrers sis cursos analitzats s'ha estat per sobre del 70% i que han hagut set anys consecutius d'augment. Les visites per contra, després de l'any Dalí es van recuperar un mica arribant al 38% el curs 2004-2005, van estar cinc cursos per sobre del 32% i en els darrers temps analitzats estan per sota del 27% arribant en el darrer curs analitzat al percentatge més baix amb un 19% del total d'activitats pròpies de l'empresa.

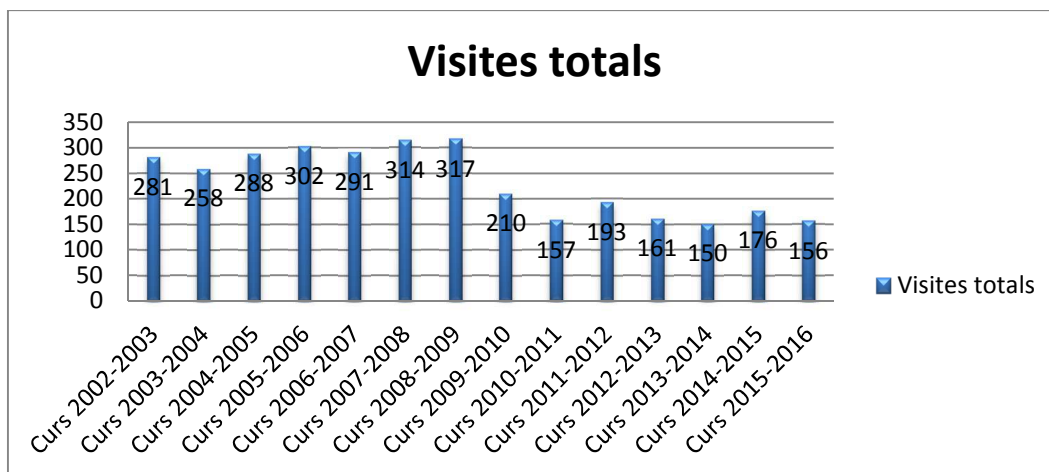

Figura 171. Visites totals. Font: elaboració pròpia.

Finalment pel que fa a colònies i crèdits mai han superat el 7% del total. L'han aconseguit els cursos 2004-2005 i el 2006-2007. A partir d'aquest curs per una decisió empresarial es va decidir no acceptar molts encàrrecs per no haver d'augmentar el número de treballadors puntuals de forma molt elevada i els percentatges van baixar fins a un 3% durant cinc cursos consecutius, del 2010-2011 fins el 2014-2015. En el darrer curs analitzat va haver un augment de fins el 4%. La crisi també és va notar molt en aquest tipus de sortides de les escoles.

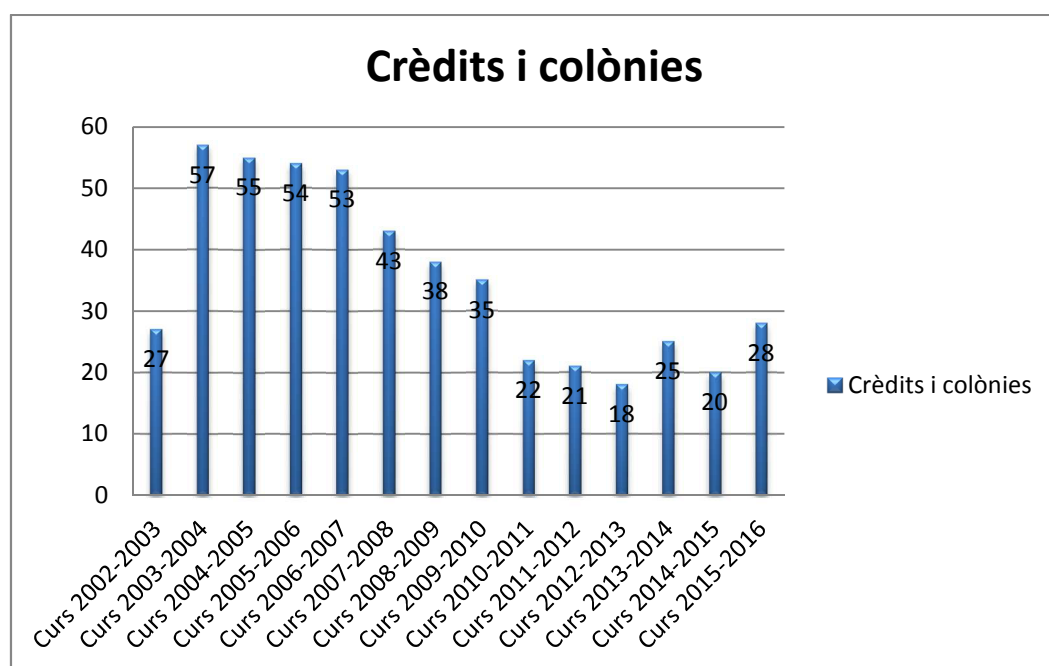

Figura 172. Crèdits i colònies. Font: elaboració pròpia.

Tallers de ciències socials en general

Dels resultats obtinguts dels tallers propis d'Schola ara analitzarem l'evolució que han patit. Diferenciarem entre tallers d'història i tallers d'història de l'art en educació infantil.⁴⁸

Observant l'evolució dels tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa en general podem observar com entre el primer curs analitzat (2002-2003) i el darrer (2015-2016) s'han doblat el número de tallers realitzats en escoles de Catalunya.

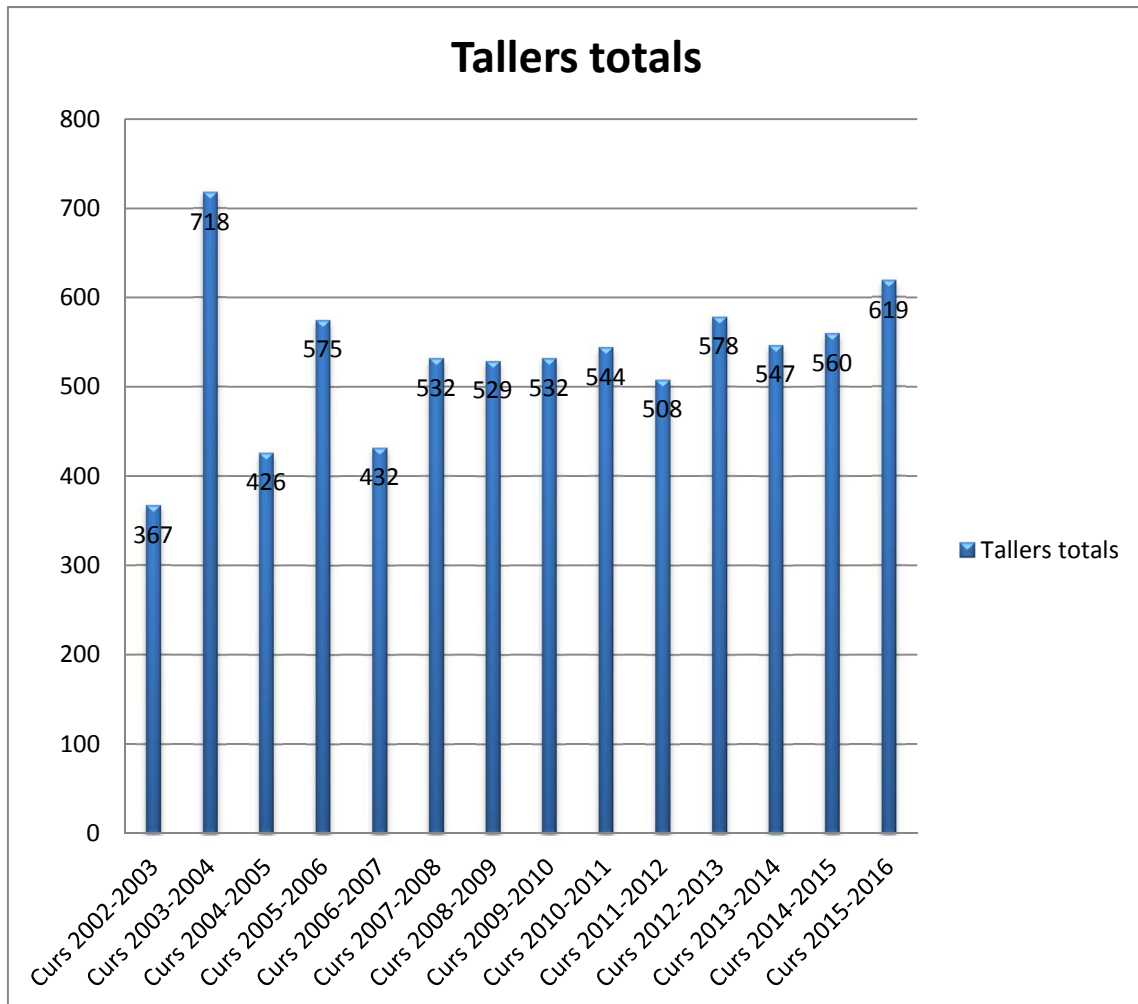

Figura 173. Tallers totals. Font: elaboració pròpia.

⁴⁸ Sempre recordant que els tallers d'art en educació infantil representen més d'un 90% del total.

És de destacar la pujada espectacular del curs 2003-2004 quan passem de 367 tallers a 718. És el curs en el que més tallers s'han realitzat amb diferència en els vint-i-sis anys d'història de l'empresa. Sense cap tipus de dubte el motiu va ser la celebració de l'any Dalí a Catalunya que va portar a l'empresa a crear un taller específic d'aquest artista i a tenir-lo quadruplicat.⁴⁹ Fet que no havia passat fins el moment amb cap altre tipus de taller.

Deixant de banda aquest fet puntual veiem com el número de tallers ha anat augmentant progressivament, a poc a poc, amb un petit estacament i fins i tot baixada durant els pitjors anys de la crisi econòmica.

Tallers de ciències socials

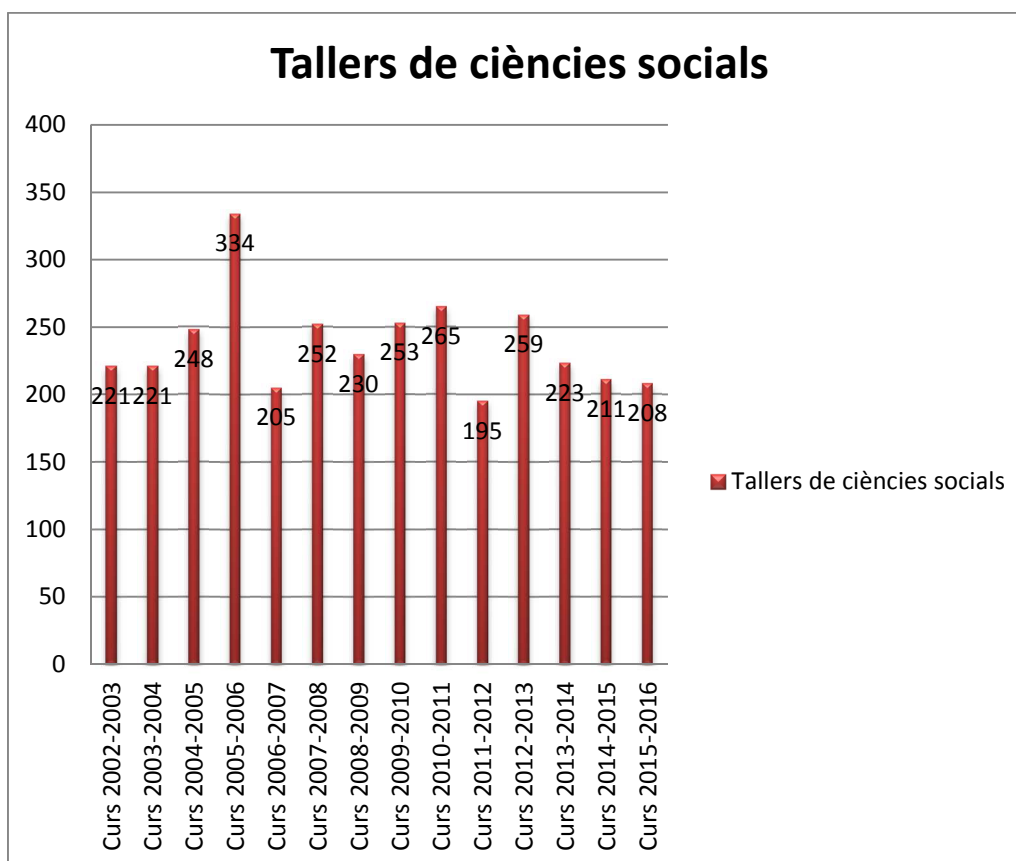

Figura 174. Tallers de ciències socials. *Font: elaboració pròpia.*

⁴⁹ Significa tenir quatre tallers idèntics per poder oferir a la vegada a tots els nostres clients.

Si ens centrem en l'anàlisi dels tallers de ciències socials adreçats a educació primària i secundària sense els d'història de l'art a educació infantil, observem com els forts creixements que hem destacat a la gràfica dels tallers en general no coincideixen amb els de ciències socials en general. Per començar no veiem que entre el primer curs analitzat i el darrer el número de tallers s'hagi duplicat com era el cas de l'estudi dels tallers en general. En aquest cas concret veiem que ha baixat de 221 a 208, per tant no són aquests els que fan augmentar el número de tallers totals que l'empresa realitza durant el curs escolar.

Els dos primers cursos es mantenen amb 221 tallers respectivament, per passar després a dos anys consecutius de creixement amb 248 i 334. Aquest darrer serà el curs on més tallers d'aquesta modalitat es van realitzar, i amb diferència. A partir del curs 2005-2006 mai més s'arribaran a realitzar més de 270 tallers en un curs. Arribant a tenir els pitjors resultats els cursos 2011-2012 amb 195 en plena crisi econòmica, seguits pel curs 2006-2007 amb 205 i el curs 2015-2016 amb 208. Aquest darrer curs hem de comentar que va ser el segon en número de tallers generals fets, no més va davant seu el curs escolar 2003-2004, i per contra és el tercer pitjor quan parlem de taller d'història en exclusiva.

Tallers d'història de l'art

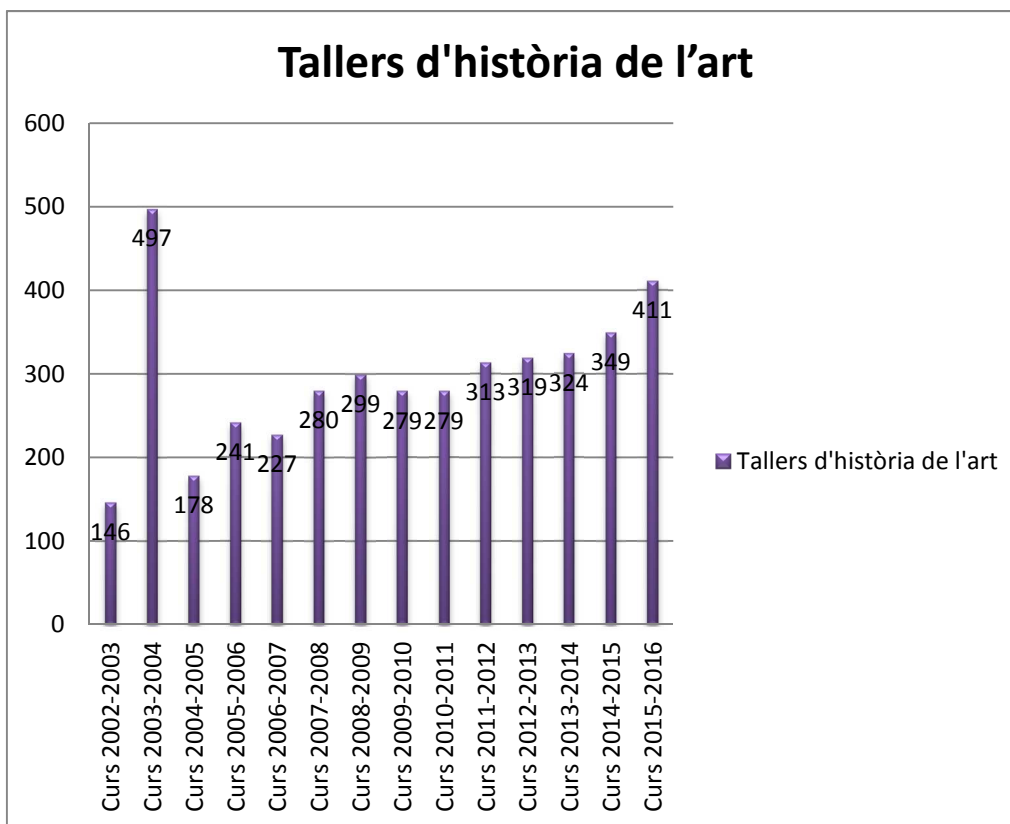

Figura 175. Tallers d'història de l'art a educació infantil. *Font: elaboració pròpia.*

Una vegada analitzats els tallers, en general, i més concretament també els tallers de ciències socials que en un inici era el senyal identificatiu de l'empresa podem veure com el creixement ve donat pels tallers d'història de l'art a educació infantil i no pas per la resta d'oferta escolar que té l'empresa.

Entre el primer curs estudiat, 2002-2003 i el darrer 2015-2016 veiem que gairebé es tripliquen el número de tallers d'artistes realitzats, i per contra el número de tallers de ciències socials és el tercer curs més baix. També observem el creixement espectacular del curs 2003-2004 amb els 497 tallers d'història de l'art realitzats coincidint, tal i com he explicat anteriorment, amb la celebració a Catalunya de l'any Dalí.

El curs 2004-2005 baixa molt ja que s'havia acabat l'impuls dels tallers de Dalí però tot i així ja es situa per sobre del curs anterior a l'any Dalí. Excepte el curs 2006-2007 que en general va ser de baixada en tots els serveis, veiem que el creixement va ser més o menys constant. Els cursos 2009-2010 i 2010-2011 van tenir una aturada amb 279 tallers tots dos cursos, coincidint amb l'agreujament de la crisi econòmica. A partir d'aquí el creixement ja és constant passant de 313 tallers el curs 2011-2012 fins els 411 d'aquest darrer curs escolar 2015-2016.

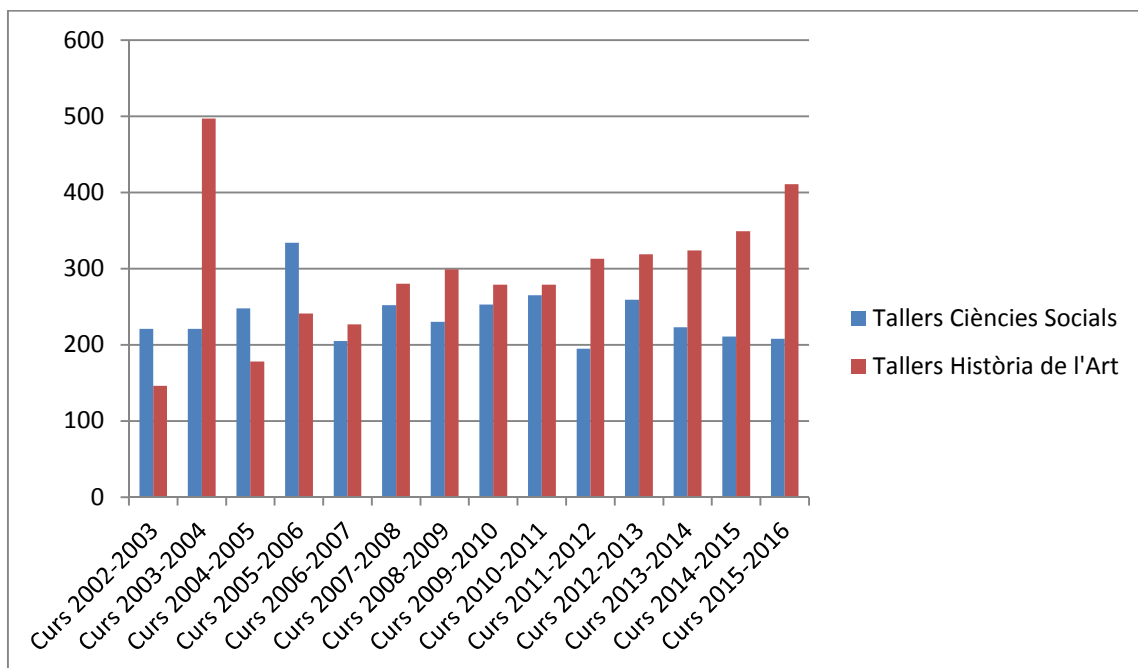

Figura 176. Comparació entre tallers de ciències socials i tallers d'història de l'art.

Font: elaboració pròpia.

També podem constatar a partir de la gràfica número 176 com a partir del curs escolar 2006-2007 el percentatge dels tallers d'història de l'art a educació infantil sempre serà superior que els de ciències socials. Sense oblidar que els tallers d'història de l'art analitzats fan referència estrictament a l'educació infantil mentre que els de ciències socials simbolitzen tota l'educació obligatòria.

També podem destacar com els tallers de ciències socials tenen fluctuacions constants donant lloc a una gràfica amb dents de serra. I els d'història de l'art a educació infantil si exceptuem l'any Dalí la resta d'anys sempre és de millor o manteniment de l'anterior. Progressant amb pujades contínues però sense ser espectaculars d'un any a l'altre. Sempre deixant de banda el curs 2003-2004 celebració de l'any Dalí.

Taller "El món d'Antoni Gaudí"

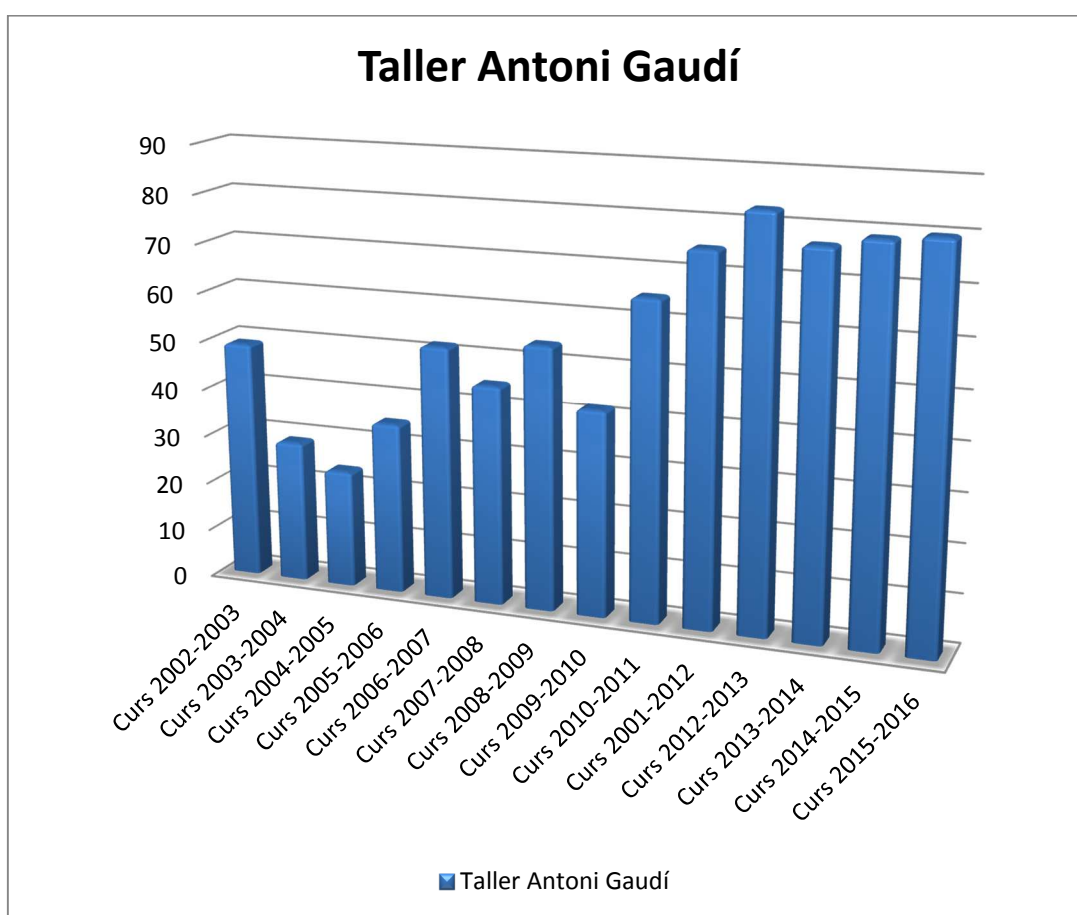

Figura 177. Taller "El món d'Antoni Gaudí". Font: elaboració pròpia.

El taller "El món d'Antoni Gaudí" es va començar a ofertar el curs 1998-1999 per encàrrec directe de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet que el volia incloure dins de la seva oferta subvencionada per les escoles del seu municipi. Van ser anys de proves i experiments fins arribar a crear un taller que ens agradés i treballés tot allò que

nosaltres consideràvem important curricularment. El curs 2002-2003 la Generalitat de Catalunya va decidir celebrar els 150 anys del seu naixement. I aquesta vegada va ser la primera que vam arribar a fer 49 tallers d'un únic artista. A la gràfica podem observar com els dos cursos següents no arribem al número de tallers de Gaudí que vam fer l'any de la seva commemoració. Un primer motiu és que el curs següent va ser l'any Dalí i es van disparar aquests tallers en perjudici dels altres i en segon lloc que a continuació vam crear el taller de Pablo Picasso i els nostres clients es van repartir entre una oferta més variada. En aquell moment encara no eren prou conegudes com per augmentar el número de tallers sense perjudici dels anteriors.

Ens trobem amb una forta davallada els cursos 2009-2010 i vam pensar que un dels possibles motius era que feia uns quants cursos que el taller no tenia cap canvi i que no invertíem en millorar els materials. Vam canviar el conte introductor i alguna de les activitats i sembla que va agradar veient els resultats finals. Van passar de 42 a 65 tallers i a partir d'aquí ja no es va baixar del 75 arribant fins als 83 dels cursos escolars 2012-2013. Cal destacar que aquest taller es manté entre els tres primers de tota l'oferta d'Schola.

Taller "El món de Joan Miró"

El taller "**El món de Joan Miró**" va ser el segon taller d'artistes que l'empresa va crear davant de l'èxit del primer i de la necessitat que vam veure que hi havia al mercat per trobar activitats per educació infantil que no fossin relacionades amb granja escola, zoo i aquàrium. Es va començar a ofertar el curs 2000-2001.

És un taller que va tenir una molt bona acollida des del primer moment. Vam veure que la forma en que el podíem treballar s'adaptava perfectament al currículum d'educació infantil i sobretot de P-3. Si observem els números de la gràfica veiem que el primer curs analitzat vam realitzar un total de 43 tallers, el segon, coincidint amb l'any Dalí pateix una baixada per passar a tenir més del doble el tercer curs i a partir d'aquí amb una pujada constant. Aquest darrer curs és en el que més tallers hem fet amb un total de 137 i convertint-se en el setè curs consecutiu amb més de 100 tallers d'aquest artista.

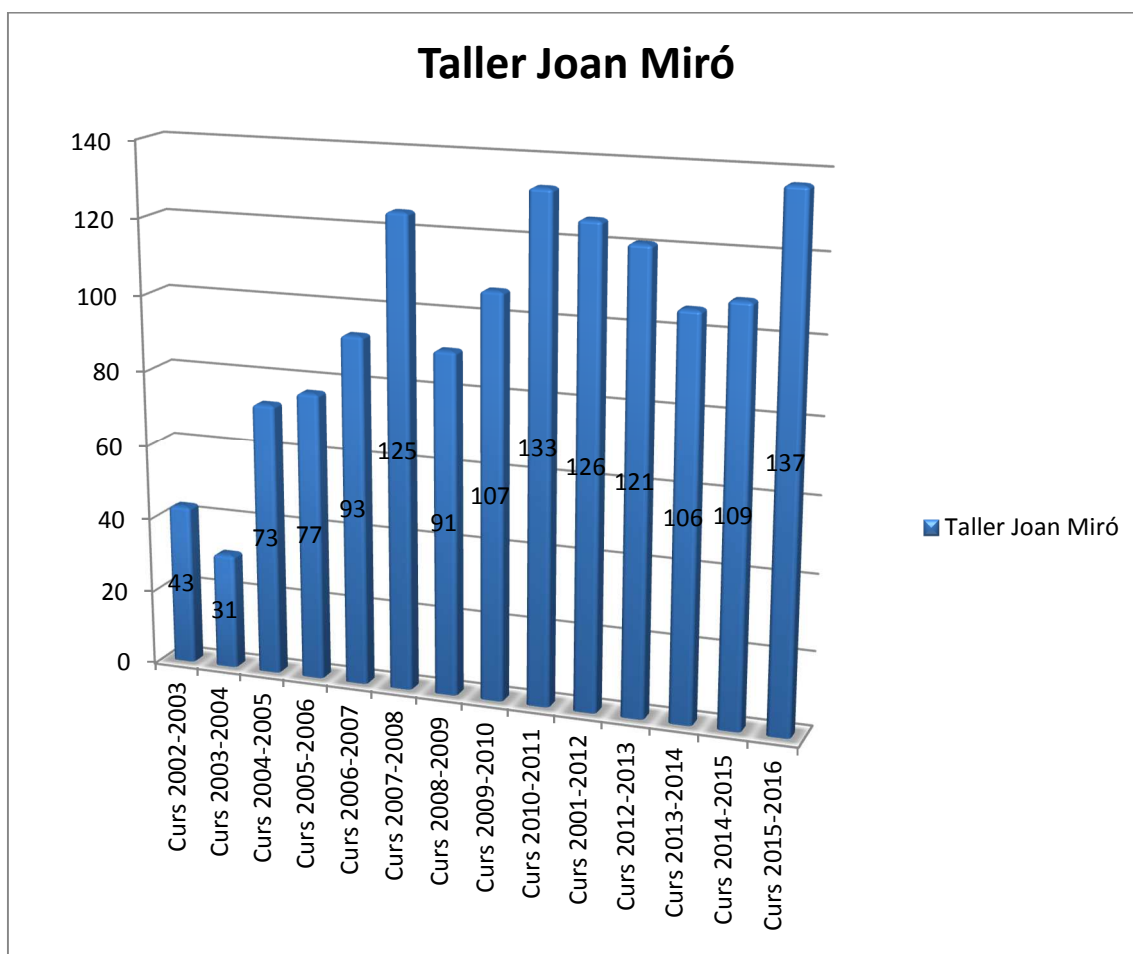

Figura 178. Taller "El món de Joan Miró". Font: elaboració pròpia.

Taller "El món de Pablo Picasso"

El taller "El món de Pablo Picasso" va ser el tercer taller que l'empresa va crear. Es va començar a ofertar el curs 2001-2002. La nostra aproximació la comencem quan d'aquest taller se'n van fer 43 edicions el curs 2002-2003. Com en tots els altres tallers analitzats ja veiem com el curs 2003-2004 pateix una forta davallada com a conseqüència de la celebració de l'any Dalí. El curs següent es manté pràcticament igual i el curs 2005-2006 passa de 26 tallers a 111 un creixement espectacular sense un motiu concret com en d'altres ocasions per causa de celebracions institucionals. De fet és la única vegada que ha passat de 100 tallers en un curs. A partir del curs 2008-2009, quan es van fer 96 tallers, ha anat patint una davallada més o menys constant arribant al curs

2015-2016 amb 49 tallers que són pràcticament els mateixos amb els que vam començar el nostre estudi. El taller de Pablo Picasso podríem dir que ha patit una davallada amb la creació del taller de Van Gogh i Kandinsky els darrers dos cursos. En el període que els altres han pujat o s'han mantingut aquest és l'únic on s'observa una baixada important.

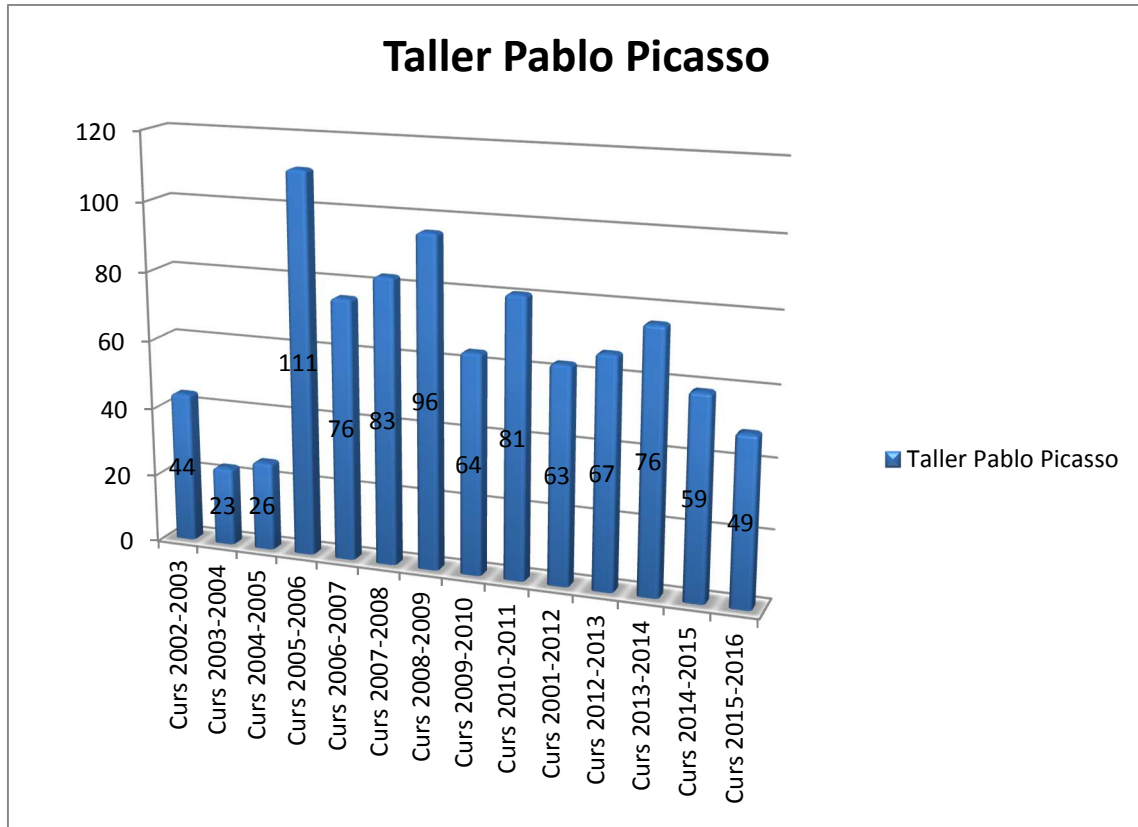

Figura 179. Taller "El món de Pablo Picasso". Font: elaboració pròpia.

Taller "El món de Salvador Dalí"

Aquest taller es va crear el curs 2002-2003 amb una prova pilot d'un taller abans de la celebració dels 100 anys del seu naixement el curs 2003-2004. Si observem la gràfica atentament veiem que no és com la resta dels artistes analitzats. "El món de Salvador Dalí" va ser un èxit durant el curs de la seva celebració amb 414 tallers. La resta de cursos es va mantenint en uns números gens espectaculars però constants. Va patir una davallada del curs 2005-2006 fins el 2007-2008 i a partir d'aquí es manté amb petites baixades i pujades sempre sense arribar a 70 tallers i sense baixar dels 25. La creació de

nous tallers d'artistes tampoc ha afectat de manera directe els número de tallers contractats per les escoles.

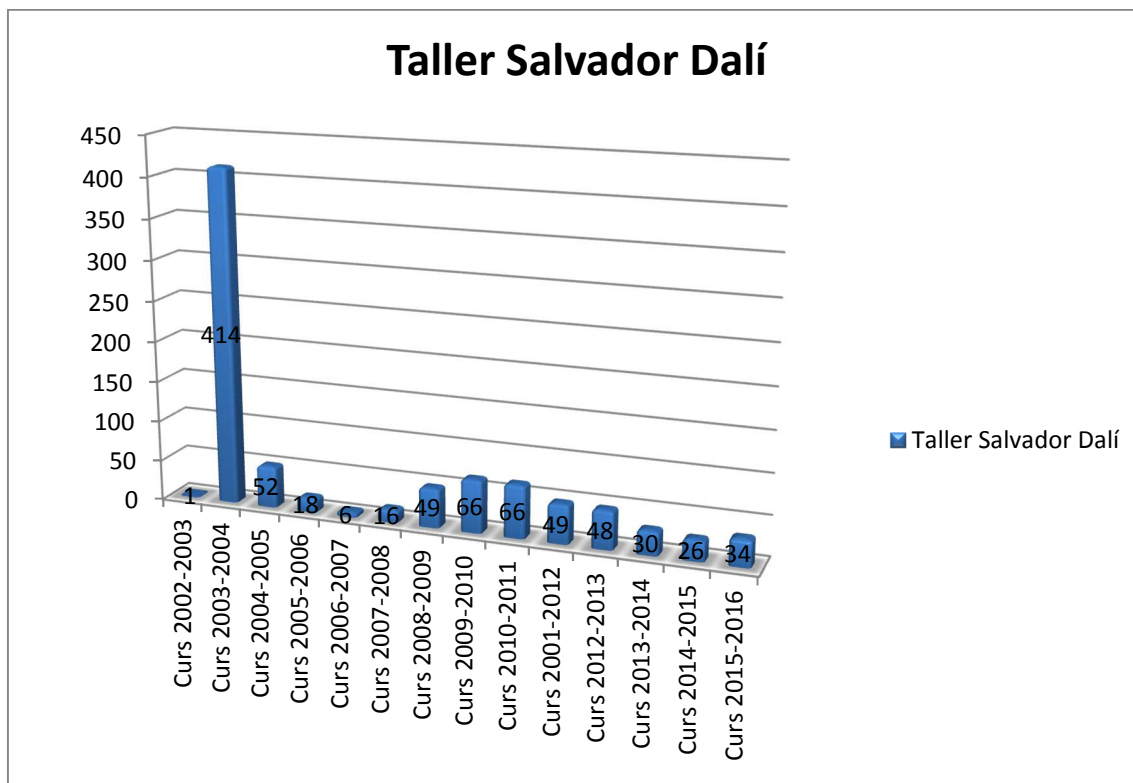

Figura 180. Taller "El món de Salvador Dalí". Font: elaboració pròpia.

Taller "El món de Lluís Muncunill"

Aquest taller va ser una demanda directa per part de l'Ajuntament de Terrassa ja que va ser un arquitecte modernista de la ciutat que a més va ser arquitecte municipal. Ens van encarregar a Lluís Muncunill en lloc de l'Antoni Gaudí ja que consideraven que era més adient per les seves escoles conèixer a un arquitecte terrassenc.

Es va començar a ofertar el curs 2002-2003. No ha sigut un artista que hagi cridat l'atenció als docents de la ciutat i les seves demandes han sigut molt escasses. Per aquest motiu l'Ajuntament ha anat ofertant-lo i desestimant-lo durant alguns cursos sense donar temps a que les escoles es poguessin interessar al parlar les unes amb les altres. Excepte el curs escolar 2004-2005 que es va fer 3, la resta de cursos que han arribat a

fer-se entre 9 i 11. Hem de tenir present que el públic al que està ofertat és molt més reduït que els altres.

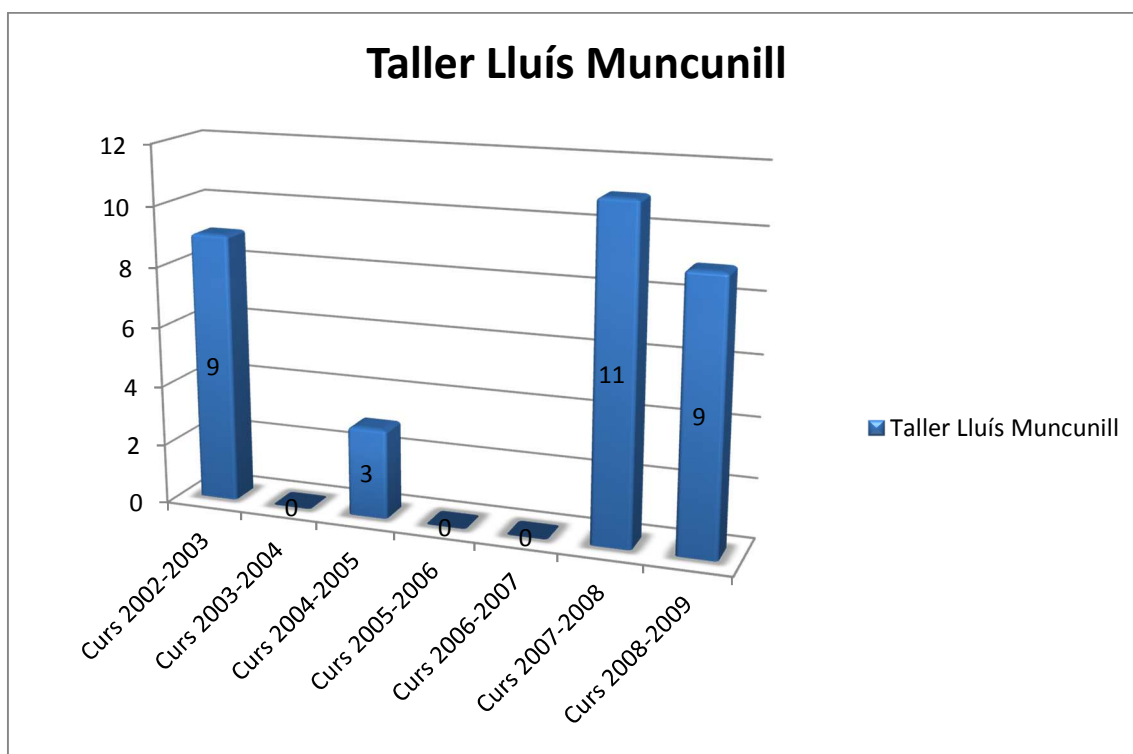

Figura 181. Taller "El món de Lluís Muncunill". Font: elaboració pròpia.

Taller "El món de Vincent van Gogh"

Es va començar a ofertar el curs 2013-2014 després d'uns anys sense noves creacions i incorporacions a l'oferta d'Schola. És el primer artista no català o no vinculat a Catalunya, com el cas de Pablo Picasso, que vam decidir treballar.

El primer curs van fer 35 tallers, xifra que pràcticament vam doblar el curs següent amb 60 tallers realitzats. Aquest darrer curs hem baixat en 5 que no sabem si és per la incorporació a la nostra oferta de Kandinsky o senzillament és la resposta a que a vegades hi ha escoles que demanen tallers per cicles i es passen un any sense tornar a demanar-lo novament. Així que haurem d'esperar a tenir més cursos per poder fer un anàlisi més elaborat i rigorós.

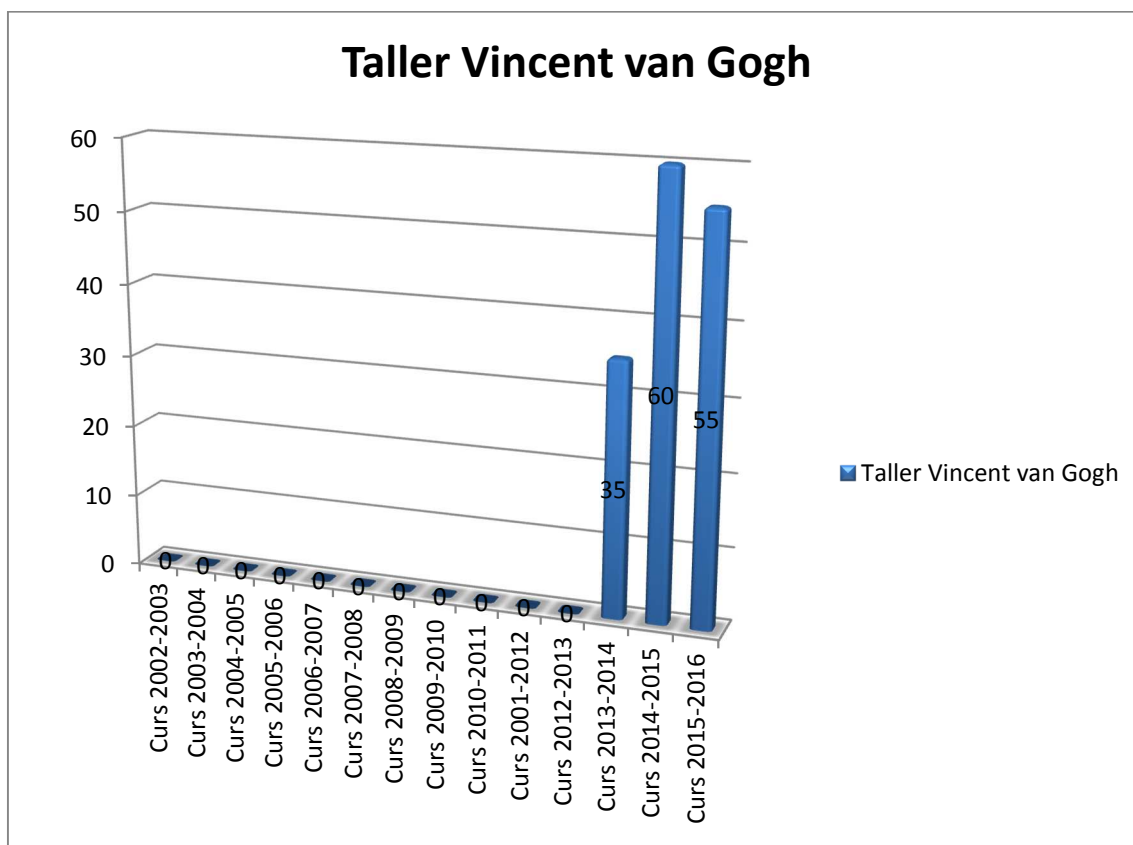

Figura 182. Taller "El món de Vincent van Gogh". Font: elaboració pròpia.

Taller "El món de Vasili Kandinsky"

El taller de Vasili Kandinsky el vam començar a ofertar el curs 2014-2015 però a partir del mes de gener, no durant tot el curs escolar. Encara i els pocs mesos que el vam tenir i ser una novetat, vam arribar a fer 16 tallers. Aquest darrer curs 2015-2016 és el primer curs que l'hem ofertat tot el curs sencer i el resultat ha sigut molt important amb 56 tallers realitzats. D'aquesta manera s'ha convertit en el tercer taller més demanat per darrera del taller de Joan Miró amb 137 i el d'Antoni Gaudí amb 80. Vincent van Gogh s'ha quedat molt a prop amb 56 tallers, seguit de Pablo Picasso amb 49 i Salvador Dalí amb 34.

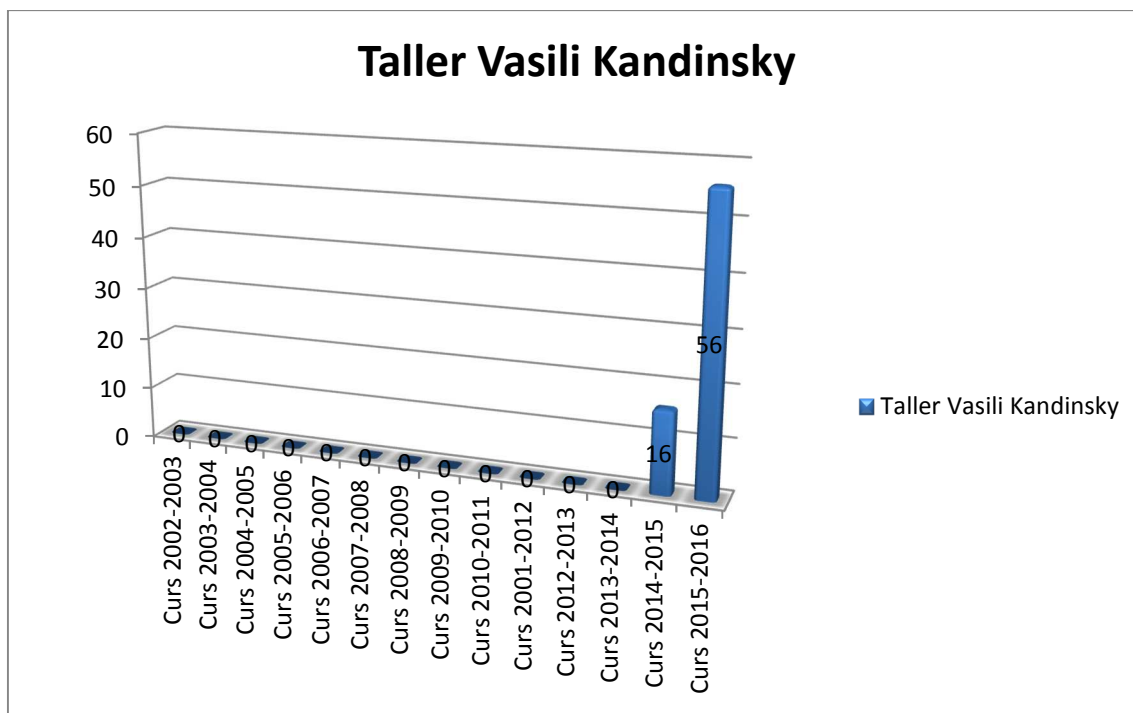

Figura 183. Taller "El món de Vasili Kaninsky". Font: elaboració pròpia.

9.2. INTERPRETACIÓ DE RESULTATS

L'estudi l'hem centrat en l'anàlisi anual de les activitats desenvolupades per Schola Didàctica Activa des del curs escolar 2002-2003 fins el 2015-2016. Són un total de catorze cursos dels que hem volgut analitzar, com hem assenyalat, quatre ítems diferents:

1. Identificar el percentatge d'activitats organitzades per altres institucions i dutes a terme per Schola Didàctica Activa.
2. Identificar el percentatge d'activitats de cadascun dels diferents tipus que oferim directament des d'Schola Didàctica Activa als centres educatius (tallers a l'aula, visites al patrimoni, crèdits de síntesi i colònies).
3. Identificar el percentatge de tallers de ciències socials, en general, adreçats a educació infantil, educació primària i secundària i els d'història de l'art a educació infantil.

4. Identificar el percentatge de tallers d'història de l'art realitzats de cadascú dels artistes ofertats.

1. Identificar el percentatge d'activitats fetes organitzades per altres institucions i dutes a terme per Schola Didàctica Activa:

El percentatge d'activitats realitzades ofertades des d'altres institucions suposaven el 51% i el 55% del total entre els cursos 2004-2005 i el 2009-2010. La resta de cursos es queda entre el 45% i el 35%. Aquest percentatge més baix es dona durant els cursos 2011-2012 i 2012-2013.

2. Identificar el percentatge d'activitats de cadascun dels diferents tipus d'activitats que oferim directament a les escoles (tallers a l'aula, visites al patrimoni, crèdits de síntesi i colònies):

En el primer curs analitzat (2002-2003) el percentatge de tallers representava un 47% del total de l'oferta de l'empresa. Les visites arribaven a un 49% i les colònies i crèdits de síntesi el 4% restant. La diferència entre visites al patrimoni i tallers a l'aula, en aquell moment era mínim. La gran pujada dels tallers a l'aula es produeix coincidint amb la celebració de l'any Dalí (2003-2004) que va arribar a representar el 69% del total, mentre que les visites representaven el 25% i les colònies i crèdits de síntesis un 6%. A partir d'aquest curs d'inflexió ja no tornen a baixar per sota del 55% del curs 2004-2005 arribant fins al 77% el curs 2010-2011 i mantenint-se a partir d'aquí per sobre del 74%. Aquestes dades ens demostren que en els darrers sis cursos els tallers representen el 70% del total de les activitats i que han hagut set cursos consecutius d'augment. Les visites, per la seva banda, van pujar fins el 38% el curs 2004-2005. Es van mantenir cinc cursos per sobre del 32% i ara portem set anys per sota del 27% arribant aquest darrer curs de l'estudi (2015-2016) al percentatge més baix amb un 19%. Per últim les colònies i crèdits de síntesi mai han superat el 7% arribant fins a un 3% durant cinc cursos consecutius, del 2010-2011 fins el 2014-2015. El darrer curs 2015-2016 hem augmentat un punt.

3. Identificar el percentatge de tallers de ciències socials, en general, adreçats a educació infantil, educació primària i secundària i els d'història de l'art a educació infantil:

Observant l'evolució dels tallers en general, constatem com des del primer curs analitzat (2002-2003) al darrer (2015-2016) s'han doblat el número de tallers realitzats. Destacant l'espectacularitat del 2003-2004 que vam passar de 367 tallers a 718 com a conseqüència de la celebració de l'any Dalí. Deixant de banda aquest pic, la trajectòria dels tallers és ascendent amb un petit estancament durant els pitjors anys de la crisi econòmica.

Si ens centrem, exclusivament en els tallers d'història en general observem com no coincideixen els percentatges més alts amb els cursos que més tallers d'aquest tipus es van realitzar. Per tant podem constatar que l'augment de tallers en general no es deu a un augment en els tallers de ciències socials adreçats a educació primària i secundària i si als tallers d'història de l'art a educació infantil.

Així podem demostrar que els tallers d'història de l'art per a educació infantil entre el primer curs analitzat (2002-2003) i el darrer (2015-2016) s'han gairebé, triplicat. Destacant els 497 tallers que es van realitzar durant l'any Dalí (2003-2004). Excepte el curs 2006-2007 que va ser de baixada general en tota l'oferta, la resta és de creixement més o menys constant ja que durant el 2009-2010 i 2010-2011 es produeix una aturada per la crisi que remunta ràpidament, arribant el darrer curs 2015-2016 fins a 411 tallers. Lluny dels 497 de l'any Dalí, però el millor resultat després d'aquest.

4. Identificar el percentatge de tallers d'història de l'art realitzats de cadascú dels artistes ofertats:

En referència als tallers d'història de l'art hem analitzat el percentatge de tallers realitzats d'entre set artistes diferents: Antoni Gaudí, Joan Miró, Pablo Picasso, Salvador Dalí, Lluís Muncunill, Vincent van Gogh i Vasili Kandinsky.

El taller "**El món d'Antoni Gaudí**" es va començar a ofertar el curs 1998-1999 però el seu creixement important es va produir el curs 2002-2003 amb motiu de la celebració dels 150 anys del seu naixement. Durant aquest curs vam arribar per primer cop a fer 49 tallers del mateix artista. Els dos cursos següents van ser de davallada per la influència de la celebració de l'any Dalí i per la creació d'un nou taller sobre Pablo Picasso. En aquell moment el número de clients d'educació infantil encara era molt limitat i la creació de nous tallers ens portava a diversificar la demanda entre tots ells. Durant cinc cursos vam anar intercalant pujades amb baixades alternativament però sense que fossin espectaculars. El curs 2009-2010 sí que pateix una forta davallada coincidint amb la baixada general en el nombre d'activitats. A partir d'aquest moment, el creixement ja ha sigut constant com a resultat de millores i canvis d'activitats en aquest taller. Vam aconseguir passar de 42 a 83 tallers. És un taller que es manté entre els tres primers de l'oferta general d'Schola Didàctica Activa.

El taller "**El món de Joan Miró**" va ser el segon taller d'artistes que vam crear per tal de dotar a l'empresa d'una oferta més variada. El vam començar a programar a partir del curs 2000-2001. És un dels tallers, exceptuant el de Dalí, que millor acollida va tenir des del primer curs d'ofertar-se. Va arribar a un total de 43 tallers en els seus inicis. El segon any va baixar a conseqüència de la celebració de l'any Dalí i a partir d'aquí ha portat una pujada constant arribant aquest darrer curs 2015-2016 a 137 tallers. Convertint-se en el setè curs consecutiu que passa dels 100 i sent el taller número 1 entre tota l'oferta general d'Schola Didàctica Activa.

El taller "**El món de Pablo Picasso**" va ser el tercer taller d'història de l'art que vam crear a partir del curs 2001-2002. Els cursos 2002-2003 i 2003-2004 es van fer 43 tallers cada

curs. Patint una davallada durant la celebració de l'any Dalí igual que la resta de tallers. Per contra, el curs 2005-2006 pateix un augment espectacular passant de 26 a 111 tallers. És l'únic curs que supera els 100 tallers sense poder relacionar aquest augment a una causa provada. A partir d'aquest fet puntual ha anat baixant fins arribar a la quantitat de 49 en el darrer curs 2015-2016.

El taller "**El món de Salvador Dalí**" ja hem comentat que es va crear dins de la celebració de l'any Dalí, fent una prova pilot el curs anterior a la seva celebració. És un taller atípic, va tenir un èxit espectacular l'any de la celebració amb 414 tallers passant a 52 el curs següent i arribant al seu pitjor moment el curs 2006-2007 amb 6. Els cursos 2009-2010 i 2010-2011 va arribar a 66 i a partir d'aquí es manté en una forquilla variable d'entre 25 i 50. Sent el darrer curs 2015-2016 el millor dels tres darrers.

El taller "**El món de Lluís Muncunill**" és una demanda directa de l'Ajuntament de Terrassa ja que va ser arquitecte municipal d'aquesta ciutat. Va formar part de l'oferta escolar durant set cursos consecutius, del 2002-2003 fins el 2008-2009. Mai va tenir uns resultats per sobre dels 11 tallers. Són pocs però hem de destacar que els possibles clients eren les escoles terrassenques i no pas totes les de Catalunya, al tractar-se d'un arquitecte modernista d'aquesta ciutat. I per aquest motiu precisament va tenir una forta competència amb de l'Antoni Gaudí portant a l'Ajuntament a prendre la decisió de prescindir d'ell.

El taller "**El món de Vincent van Gogh**" el vam començar a ofertar el curs 2013-2014, després d'uns anys sense noves creacions vam pensar que davant d'un moment de crisi econòmica era una bona iniciativa. Aquesta decisió no va ser fàcil, teníem molts dubtes ja que no volíem que es deixessin de fer d'altres artistes per fer un de nou sinó que la nostra intenció era arribar a nous clients i no pas repartir els existents. És el primer artista amb el que vam treballar que no fos català o estigués vinculat a Catalunya. El primer curs van fer un total de 35 tallers passant a 60 durant el segon. I aquest darrer curs (2015-2016) hem baixat 5.

El taller "El món de Vasili Kandinsky" és el més recent dins del període d'estudi. El vam començar a ofertar el segon trimestre del curs 2014-2015. En aquest primer curs vam arribar a fer 16 tallers passant a 56 el curs següent, convertint-se en el tercer taller més demanat darrera del de Joan Miró amb 137 i del d'Antoni Gaudí amb 80. Van Gogh s'ha situat en quart lloc però molt a prop del de Kandinsky amb 56 tallers, seguits de Picasso amb 49 i Dalí amb 34.

Analitzant aquests resultats arribem a diferents conclusions refermades amb les sessions d treball que mantenim amb els docents de les escoles on els impartim. Destacarem:

- El taller "**El món d'Antoni Gaudí**" és el més antic, vam ser conscients de que passava per un període de crisi intern. No teníem la seguretat dels motius ja que els docents estaven satisfets amb els resultats i valoràvem molt positivament la part pràctica final amb la realització d'un trencadís. Però per una altra banda, ofertàvem més tallers d'història de l'art i no sabíem si això comportava un canvi en l'elecció de l'artista per part de les escoles. Davant del dubte vam decidir millorar el taller amb modernització de materials didàctics i canviant alguna de les activitats fent-les més innovadores i originals. El resultat va ser una recuperació en la seva demanda.
- El taller "**El món de Joan Miró**" és el de més èxit a llarg termini. Degut a aquest èxit hem constatat que és el taller on menys invertim tant en millores de material com en canvi d'activitats fet que no fa davallar la seva demanda sinó ben al contrari.
- El taller "**El món de Pablo Picasso**" és un taller que sense ser espectacular en demanda, excepte en el curs 2005-2006 que va passar dels 100 tallers, es va mantenint en una demanda més o menys constant. Fins arribar als darrers cursos, on observem com la suma dels nous tallers de Van Gogh i Kandinsky s'apropa al número de tallers que ha perdut el de Picasso. És cert que és un taller en el que si bé hem modernitzat parts del materials didàctic no hem trobat unes noves activitats didàctiques per substituir a les que desenvolupem en l'actualitat

ni recursos innovadors per millorar i fer més atractiu el conte introductori. És el taller on haurem de centrar els nostres esforços pròximament.

- El taller "**El món de Salvador Dalí**" el vam crear pensant que seria efímer. És un artista que normalment no es treballava a educació infantil per la seva complexitat i els temes que tracta. Passats els anys hem comprovat que sense ser dels més demanats es manté i tenim moltes escoles que són fidels a ell. Fet que demostra que qualsevol tema ben treballat és susceptible de ser tractats a educació infantil. Fins el punt que a l'inici del curs 2016-2017 hem invertit en actualitzar i millorar els seus materials didàctics.
- El taller "**El món de Lluís Muncunill**" també teníem la sensació de que tindria aquest caràcter d'efímer i en aquesta ocasió vam tenir raó. Encara que havia sigut un arquitecte municipal, emmarcat en el moviment modernista era difícil que les escoles de Terrassa prenguessin la decisió de treballar-lo. Junt amb l'Ajuntament vam intentar que es fidelitzés dins l'oferta de tallers per intentar cridar l'atenció dels docents però després de set cursos vam constatar que preferien estudiar a un altre arquitecte modernista: Antoni Gaudí.
- El taller "**El món de Vincent van Gogh**" va néixer fruit d'un període de meditació profund. Ens feia respecte crear un nou taller, invertir esforços i diners per aconseguir diversificar els clients existents i no crear de nous. Les converses mantingudes amb docents ens van fer decidir. Hi havia moltes escoles que ens comentaven que necessitaven més artistes per poder ampliar els cursos amb els que treballar. En lloc de demanar artistes per cursos preferien poder fer-lo per classes i així cada classe seria un artista diferent, i aquest argument ens abocava a noves creacions. D'altres escoles ens van comentar l'interés que tenien els docents de cycle inicial per incloure la història de l'art en els seus programes a través dels nostres tallers però és obvi que no podien sinó teníem una oferta més gran. No hem d'oblidar que hi ha escoles que tenen tres línies per curs i això representa una gran varietat de demanda. Són precisament l'acumulació de tots aquests arguments la que ens porta a aquestes noves incorporacions.
- El taller "**El món de Vasili Kandinsky**" és el resultat d'aquesta nova política d'empresa. Per una banda hem constatat que nous artistes no vol dir perjudicar als existents ja que excepte en el de Picasso la resta han continuat en ascens. I

per l'altre que han arribat nous clients que ens han demanat precisament aquests nous tallers i no pas els anteriors. Arribant a repetir el curs següent la seva reserva.

- També hem de destacar que segons les dades analitzades, excepte l'any Dalí que els tallers d'història de l'art van doblar als de ciències socials, hem d'esperar al curs 2005-2006 per trobar el primer curs en el que es fan més tallers d'artistes en l'educació infantil que d'història en general (educació infantil, educació primària i educació secundària). A partir d'aquest curs i fins el darrer d'aquest estudi (2015-2016) el creixement dels tallers d'història de l'art augmenta constantment arribant a doblar-los. El darrer curs vam realitzar 411 d'història de l'art i 208 de ciències socials.

CAPÍTOL 10. VALORACIÓ DE LES ESCOLES. EL PAPER DELS TALLERS DINS DEL CURRÍCULUM ESCOLAR

Una vegada que s'ha demostrat que els tallers d'art a Educació infantil han tingut un creixement sostingut, resulta imprescindible conèixer l'opinió dels equips de mestres de les escoles. La seva opinió és fonamental i hem considerat important explicar als mestres l'objectiu d'aquesta recerca, i demanar la seva col·laboració per tal de disposar de dades suficients per poder valorar la nostra oferta educativa. Per aconseguir-ho hem preparat qüestionaris que s'han enviat a les escoles que han contractat tallers d'art a educació infantil durant el curs escolar 2015-2016 per tal que fessin arribar les seves consideracions. Schola Didàctica Activa S.L. ha fet un seguiment de feina, del material i del funcionament tant dels tallers com de la seva difusió i sistema de reserves. Tanmateix les bateries de qüestions han estat molt concretes (a diferència dels qüestionaris d'altres anys) per poder avaluar en profunditat diferents aspectes dels tallers quant a l'activitat concreta, l'estructura, els materials, la forma de treballar amb els alumnes, la forma de treballar de l'educador, la inclusió de l'activitat dins del programa, quantes sessions dedicaran, com ho treballaran posteriorment, així

com les seves valoracions personals. Tot plegat s'intenta demostrar també si l'aplicació de mètodes diferents és suficient per obtenir resultats diferents.

Hem intentat que el màxim d'escoles poguessin participar donant la seva opinió i d'aquesta manera tenir un ventall més gran per poder analitzar. Hem volgut que fos d'un únic curs escolar per tal de poder valorar més fidelment els comentaris que es fessin a un material didàctic en concret, a un educador o a una activitat ja que amb el pas dels anys hem anat fent canvis en funció dels comentaris i demandes del grup de mestres que ens comunicaven les seves opinions.

Del total de 411 tallers del curs escolar 2015-2016 hem recopilat un total de 126 respostes. No hem buscat una opinió per cada escola sinó per cada grup classe que ha fet el taller, ja que hi ha escoles de més d'una línia. En aquests casos creiem que és millor tenir l'opinió del tutor de cada classe ja que pot variar en funció de com és cada grup, de l'educador que fa l'activitat i de la percepció i les sensacions que té cada mestre a la seva aula. No tots els grups són igual ni reaccionen de la mateixa manera davant del mateix procediment o activitat. A més a més, hi ha escoles que fan diferents tallers d'art per cada curs de l'educació infantil. Així que observarem en els resultats finals com hi ha escoles que surten representades més d'una vegada.

L'estudi s'ha fet entre els clients d'Schola que són el reflex de tots els tipus d'escoles que tenim en el nostre entorn. Així que tenim opinions tant d'escoles privades, com concertades o públiques. La ubicació d'aquestes també és molt variada, troben escoles de tota Catalunya.

Els ítems que es volien analitzar són per una banda informatius sobre el grup que contestarà l'enquesta: nom de l'escola, curs on s'ha fet el taller, el taller concret realitzat i de quina manera s'ha assabentat de la seva existència... A continuació hi ha un bloc de preguntes enfocades a saber en quin moment de l'aprenentatge de l'alumne programen fer aquest tipus d'activitat, amb preguntes com si el taller el fan servir com a introducció al tema a treballar o no, si prèviament a la realització del taller

dedicaven alguna sessió a la seva preparació, i si és aquest el cas, quantes sessions dedicaven i com continuaran treballant el tema posteriorment.

Una vegada analitzats aquests dos blocs d'informació ens interessa entrar a analitzar ja qüestions concretes del taller pròpiament dit. Passem a preguntar sobre l'estructura d'aquest, el seu contingut, els procediments que es fan servir, les activitats desenvolupades, les estratègies i els materials. I finalment, de forma més concreta donem la possibilitat de que el mestre pugui opinar de forma més oberta sobre la seva valoració global del taller per aquest motiu serà una pregunta totalment oberta sense possibilitats establertes.

Nom de l'escola: ja hem comentat que són escoles molt variades, públiques, concertades i privades. Tant de Catalunya com d'Andorra. En el cas de Catalunya la gran majoria de l'àrea metropolitana de Barcelona.

Curs que ha realitzat el taller: el 100% són del cicle de Parvulari (3-6 anys). En els que el curs de P-5 representa un total del 37,9% del total, seguit per P-3 amb un 31,5% i per últim P-4 amb un 30,6%. No observem grans diferències entre uns cursos i uns altres, això ens demostra que són tallers que vàlids per qualsevol curs de l'educació infantil i que ens adaptem en cada ocasió a les necessitats del grup i el seu nivell.

Curs (124 respuestas)

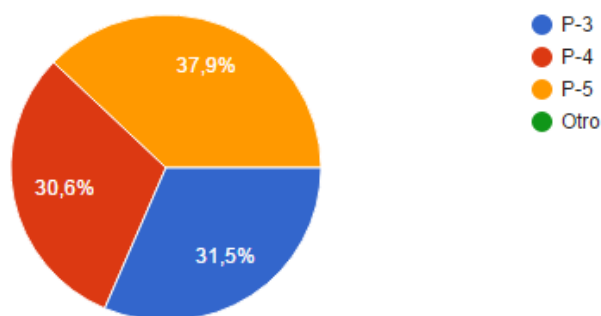

Figura 184. Curs que ha realitzat el taller. Font: elaboració pròpia.

Taller d'art: aquest curs que estem analitzant hem ofertat un total de sis tallers d'artistes diferents. L'estrella de tots és "El món de Joan Miró" amb un 37,1% del total, seguit pel més antic de tots els que tenim que és "El món d'Antoni Gaudí" amb un 22,6%. En tercer lloc trobem "El món de Pablo Picasso" amb un 13,7% i molt a prop "El món de Vincent van Gogh" amb un 10,5%. Els dos darrers són "El món de Vasili Kandinsky" amb un 9,7% que és el de creació més recent i "El món de Salvador Dalí" amb un 6,5% del total.

Taller d'art (124 respuestas)

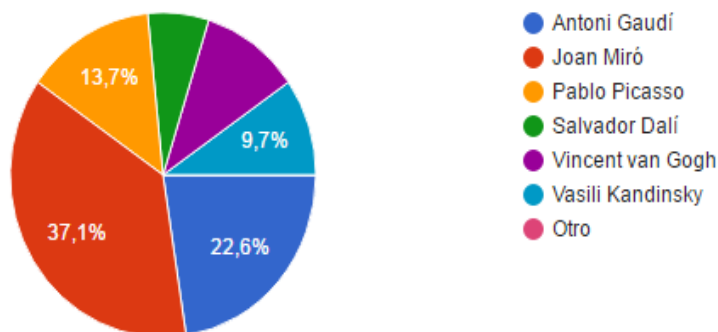

Figura 185. Taller d'història de l'art realitzat. Font: elaboració pròpia.

Si aquest resultat de l'enquesta del professorat la comparem amb les gràfiques dels tallers totals realitzats podem observar com els dos primers "El món de Joan Miró" i "El món d'Antoni Gaudí" coincideixen en les dues primeres posicions. Per contra el tercer i quart més demandats van ser "El món de Vasili Kandinsky" que és el darrer taller que s'ha creat i "El món de Vincent van Gogh" de creació d'un any abans que l'anterior. El que continua mantenint-se en el darrer lloc és "El món de Salvador Dalí" que mai hem deixat de fer però que des de la celebració de l'any Dalí mai no ha recuperat les primeres posicions però, això sí, es va mantenint.

Com has conegut aquesta activitat?: les opcions que donàvem per contestar eren catàleg, pàgina web, recomanació d'altres persones, per haver-la fet altes cursos i altres. El seu repartiment és molt sorprenent, més de la meitat, en concret un 58,7% del total reserven els tallers per l'experiència d'haver-los fet en d'altres ocasions i un 23,8% per la recomanació d'altres companys. Molt lluny d'aquests resultats queden amb un 7,9% tant haver rebut el catàleg i haver-lo mirat, així com haver buscat la pàgina web per tal de saber que, com i quines activitats oferim.

Cal destacar que Schola des dels seus inicis, fa ja 26 anys en el moment de redactar aquest treball, ha enviat a les escoles de Catalunya un catàleg, en format díptic, amb tota l'oferta didàctica pel curs en qüestió. Com és lògic en els darrers temps també hi ha hagut una pàgina web amb tota l'oferta estructurada per cicles educatius i tipus d'activitat. I encara que l'empresa va fer esforços importants per poder arribar a totes les escoles mitjançant aquests medis, la seva trajectòria i forma de treballar fa que els mestres arribin a les seves propostes més per la recomanació d'altres persones i companys de feina, així com per l'experiència d'haver realitzat activitats en d'altres ocasions, més que no pas per la publicitat que es pugui arribar a fer.

Hem de destacar que l'empresa està orgullosa de que la primera opció marcada pels clients sigui la fidelitat que tenen respecte a Schola any darrera any. Així com la importància que té fer la feina ben feta i que aquesta manera de treballar faci que entre els propis mestres parlin de les propostes d'Schola i es recomanin les activitats els uns als altres. Així, sovint com quan un mestre canvia de centre escolar continua fent els tallers d'Schola en una nova escola i amb un equip de mestres diferent.

Com has conegut aquesta activitat? (126 respuestas)

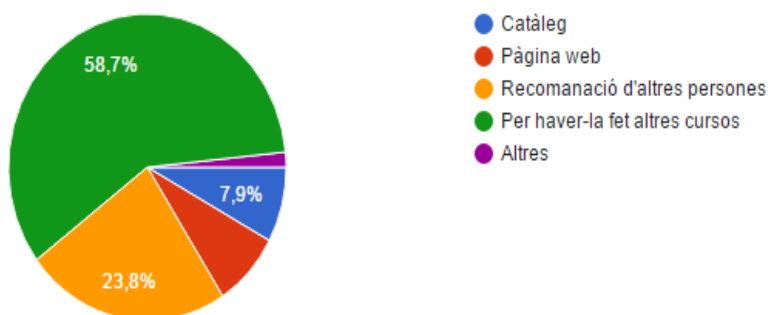

Figura 186. Com has conegut aquesta activitat?. Font: elaboració pròpia.

Utilitzes el taller com a introducció al tema a treballar?: aquí la resposta era molt clara o si o no. El 70,7% dels mestres han contestat que si. I només un 29,3% que no.

Utilitzes el taller com a introducció al tema a treballar? (123 respuestas)

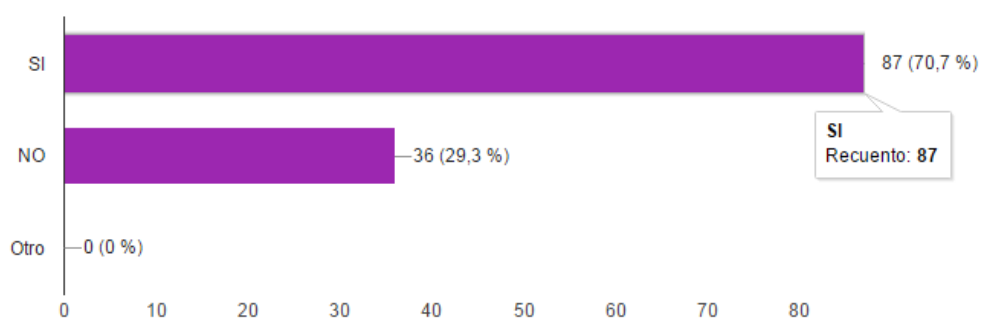

Figura 187. Utilitzes el taller com a introducció al tema a treballar?. Font: elaboració pròpia.

Ens ocasions quan fan la reserva les escoles pregunten si és millor fer el taller com introducció al tema o com a conclusió. Schola no recomana mai si és millor una opció o l'altre ja que l'experiència porta a saber que cada grup classe és un món. I per aquest

motiu els tallers estan pensats, creats i dissenyats per poder funcionar perfectament tant en un moment d'aprenentatge com en l'altre. Però no deixa de ser curiós com en la pràctica els propis mestres pensen, majoritàriament, que prefereixen que siguin els educadors d'Schola els qui introdueixin el tema a l'aula que no pas ells.

Ja havies introduït el tema abans del taller?: la resposta a aquesta pregunta ha sigut molt curiosa. L'han contestat tots els participants tant si feien servir el taller com a introductori, com si era com a conclusió, o a mitjans del tema a tractar. I més curiosa ha estat la resposta de si ja havien introduït el tema, atès que un 60,5% consideraven que sí, quan anteriorment en un 70,7% consideraven que la introducció al tema era el propi taller. Els que no havien introduït el tema abans del taller són un 39,5% del total. Preguntats a alguns d'aquests mestres per aquesta resposta hem arribat a la conclusió que tal i com estava formulada la pregunta han considerat que una petita xerrada sobre lo que faríem en el taller ja era una introducció prèvia treballada a l'aula.

Ja havies introduït el tema abans del taller? (124 respuestas)

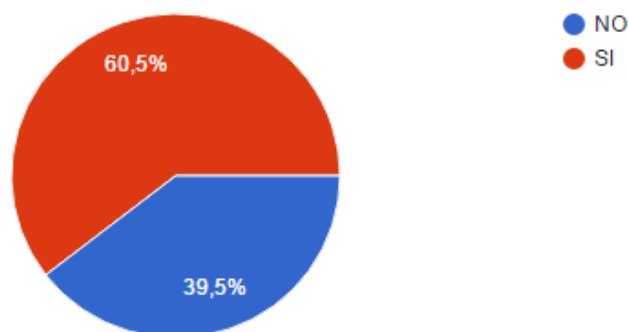

Figura 188. Ja havies introduït el tema abans del taller?. Font: elaboració pròpia.

Com has introduït el tema a l'aula?: davant de la curiositat que ha despertat la resposta a la pregunta anterior podem trobar una lògica analitzant la resposta a aquesta. Amb un 60,3% del total han contestat que amb una petita introducció imaginem que per motivar a l'alumne de cara al taller que realitzarà. L'opció de fer-lo

amb fotografies i contes ha tingut una resposta del 12,8% respectivament. El 11,5% contesten que d'altres formes i un 2,6% del total amb sortides escolars a museus, llocs patrimonials...

Com? (78 respuestas)

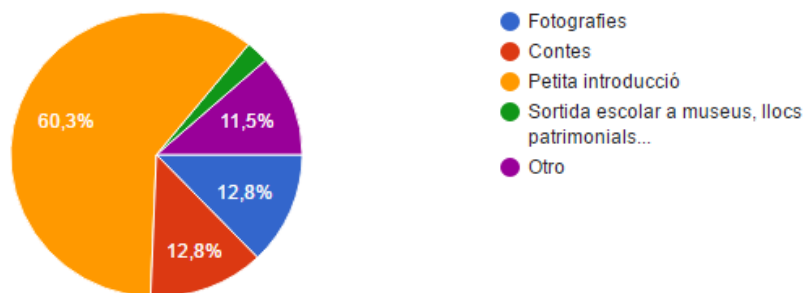

Figura 189. Com l'havies introduït?. Font: elaboració pròpia.

Quantes sessions dedicareu a aquest tema?: moltes escoles treballen algun projecte concret durant el curs escolar i això s'analitza clarament amb aquesta pregunta on un 46,3% senyalen aquesta resposta precisament. Amb el 30,1% trobem que destinaran un mes aquest tema, seguit d'un trimestre amb un 18,7%. Pocs són els que dediquen tot un curs a treballar un sol artista ja que representen un 4,1% de les enquestes rebudes. I en darrer lloc trobem altres amb un 0,8% ja que en ocasions, hi ha escoles que els treballen durant els dos o tres dies que dura la setmana cultural de l'escola.

Quantes sessions dedicareu a aquest tema? (123 respuestas)

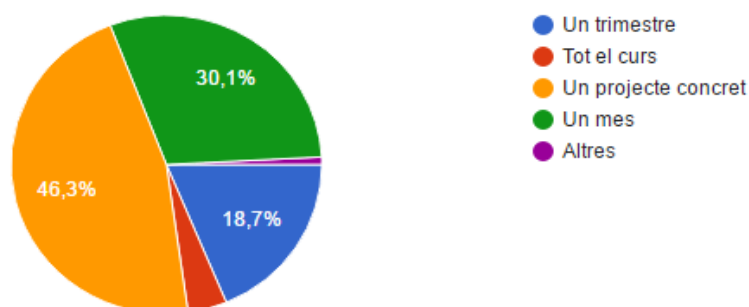

Figura 190. Quantes sessions dedicareu a aquest tema?. Font: elaboració pròpia.

Quines altres activitats fareu relacionades amb el tema?: en un tema com el dels artistes és lògic trobar que el 62,3% del total ampliaran el tema amb d'altres activitats plàstiques o bé amb reproducció d'obres que representa un 18% del total, seguit per sortida a museus o visites al patrimoni amb un 12,3%. Els dos menys escollits són el del treball més concret d'algunes de les seves obres amb un 6,6% i altres possibilitats que només representen el 0,8% del total.

L'opció de sortides a museus o visites al patrimoni la gran majoria dels casos són al Parc Güell, Fundació Miró i Museu Picasso. Aquest darrer amb els comentaris a les escoles de que no tenen cap activitat adreçada a educació infantil.⁵⁰ Els que treballen a Salvador Dalí no aprofundeixen en el tema visitant la Fundació Dalí ni cap altre centre d'interpretació relacionat amb l'artista com a resultat de trobar-se lluny de les escoles amb les que treballem nosaltres.

⁵⁰ Veure capítol 3 "Oferta de tallers didàctics d'història de l'art en educació infantil als museus catalans.

Quines altres activitats fareu relacionades amb el tema? (122 respuestas)

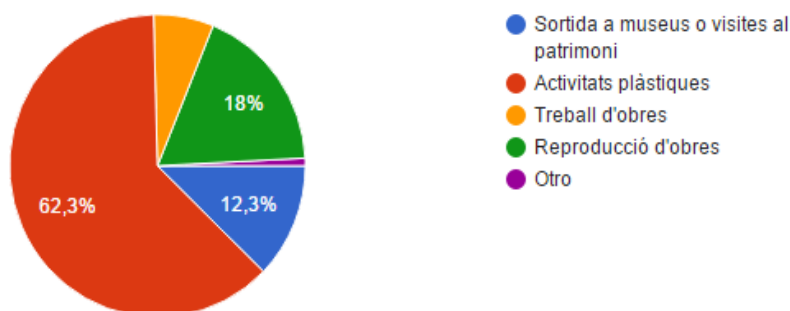

Figura 191. Quines altres activitats fareu relacionades amb el tema?. Font: elaboració pròpia.

De què et serveix el taller?: en aquest punt ens interessava analitzar que era el que més valoren o allò que ells podien extreure d'aquesta manera de treballar tant diferent i amb un material que no tenien el seu abast. Pensàvem que precisament seria el material novel·lós, creat per nosaltres i que no pots trobar en el mercat junt amb els procediments que fem servir per treballar amb ell el que valorarien més ja que seria una motivació extra pels alumnes. I ens ha sorprès constatar que no és així. Si que és cert que intentem que aquest conte biogràfic sigui en cada cas original i jugant amb procediments molt diferents d'un taller a l'altre.

Les possibles respostes que donàvem eren introducció de la vida i obra de l'artista que han contestat gairebé la meitat dels enquestats, en concret amb un 49,2% del total. Seguit amb un 26,6% d'aprofundiment del tema i amb un 24,2% una motivació extra treballant d'una manera diferent. L'opció d'altres no l'ha escollit cap mestre.

De què et serveix el taller? (124 respuestas)

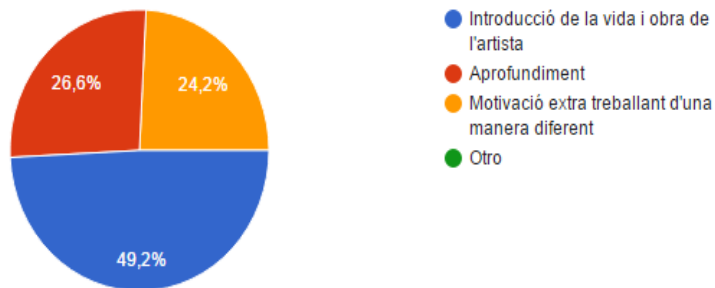

Figura 192. De què et serveix el taller?. Font: elaboració pròpia.

Com valoreu el treball per grups?: amb aquesta pregunta buscàvem una valoració concreta sobre la forma que tenim de treballar dividint el grup classe en petits grups de treball, normalment quatre. Aquests grups han d'observar, analitzar, relacionar, manipular, parlar entre els membres i posar-se d'acord sobre les conclusions de la seva feina que hauran d'explicar posteriorment a la resta de la classe.

El resultat el valorem com de molt positiu ja que el 92,1% ens avalua amb la nota màxima que era d'un 5, i el 7,9% restant amb un 4.

Com valoreu el treball per grups? (126 respuestas)

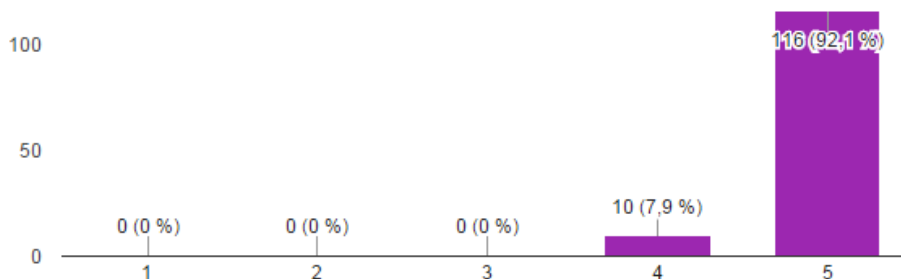

Figura 193. Com valoreu el treball per grups?. Font: elaboració pròpia.

Com valoren els materials?: en aquest cas buscàvem una valoració sobre els materials didàctics que són creats gairebé en un 100% per la pròpia empresa. Tant si es tracta d'un trencaclosques, una lona en la que han d'intervenir, símbols que han de relacionar entre d'altres. El resultat també és molt positiu ja el 88% del total els valoren amb la nota màxima de 5 i el 12% restant amb un 4.

Com valoren els materials? (125 respuestas)

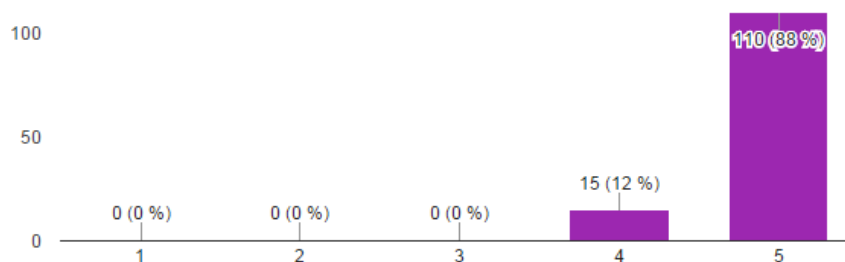

Figura 194. Com valoren els materials?. Font: elaboració pròpia.

Com valoren l'activitat pràctica final?: aquesta activitat varia molt en funció del taller realitzat. Sempre intentem fomentar la creativitat del propi alumne tot seguint les pautes que faria servir el propi artista. Encara que nosaltres valorem per sobre de tot la creativitat en ocasions assegurar-se un bon resultat final a la part pràctica és complicat si deixes molta creativitat. Per aquesta raó és tan important per nosaltres l'opinió dels mestres en aquesta part del taller en concret.

Ens hem trobat que el resultat és molt semblant als anteriors. Valoren amb un 88% l'activitat amb un 5, un 11,2% amb un 4 i un 0,8% amb un 3.

Com valores l'activitat pràctica final? (125 respuestas)

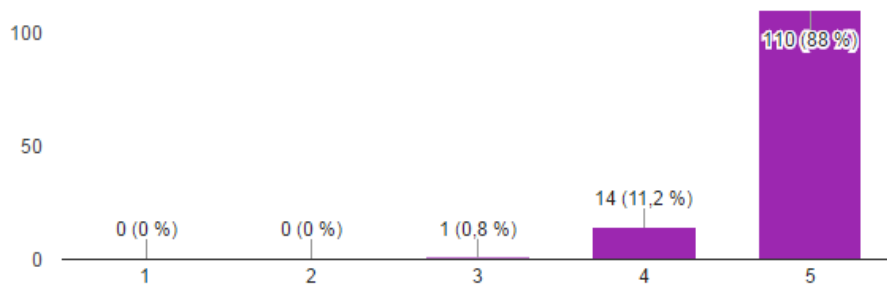

Figura 195. Com valores l'activitat pràctica final?. Font: elaboració pròpia.

Consideres significatiu pels alumnes els conceptes treballats?: la resposta és unànime amb un 100% de si. Sempre busquem treballar tots aquells aspectes que són importants de l'artista i emmarcar-los de forma que sigui proper i significatiu per l'alumne. Per això sempre comencem per la família, els estudis, els amics, els jocs... després ja arribarà com pintava, que pintava i posteriorment la pròpia experimentació.

Consideres significatiu pels alumnes els conceptes treballats? (124 respuestas)

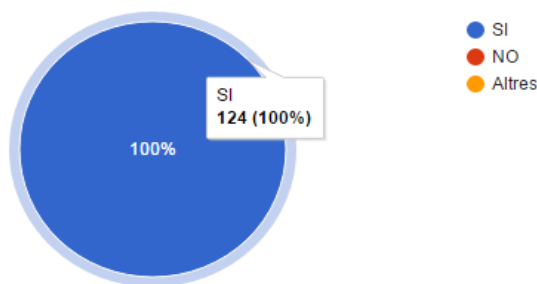

Figura 196. Consideres significatiu pels alumnes els conceptes treballats?. Font: elaboració pròpia.

Com valores les estratègies desenvolupades?: nosaltres intentem sempre treballar fent servir diferents estratègies per tal de tenir sempre guanyada l'atenció de l'alumne.

Per aquest motiu és tan important constatar que amb la nota més alta que torna a ser un 5 trobem un 91,2% del total, amb un 4 un 7,2% i amb un 3 un 1,6%.

Com valoreu les estratègies desenvolupades? (125 respuestas)

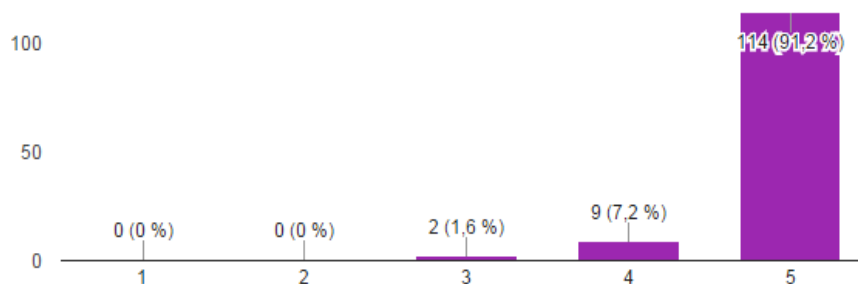

Figura 197. Com valoreu les estratègies desenvolupades?. Font: elaboració pròpia.

S'ha adequat els continguts al nivell dels alumnes?: la nostra obsessió es crear activitats pensades sempre per una edat concreta d'alumnes. Considerem que ha de ser l'activitat la que ha de néixer en funció del grup d'infants que tindràs i no pas adaptar l'activitat en funció de lo que et trobes. Si que és cert que sempre t'hauràs d'adaptar ja que cada grup té les seves pròpies particularitats i característiques però sempre a partir d'uns mínims.

Els mestres ens han valorat amb un 99,2% del total que els continguts estan adaptats i pensats pel nivell dels seus alumnes. Només trobem una resposta d'altres però sense especificar res més aquesta representa el 0,8%.

S'ha adequat els continguts al nivell dels alumnes? (124 respuestas)

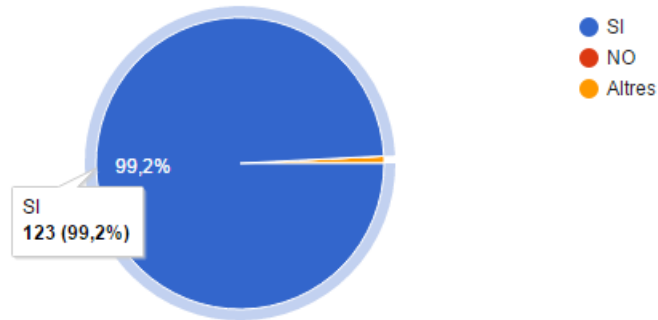

Figura 198. S'ha adequat els continguts al nivell dels alumnes?. Font: elaboració pròpia.

Com valorem el taller en el seu conjunt?: aquesta pregunta era la única en la que vam pensar que era necessari fer-la totalment oberta per tal de donar la possibilitat als mestres d'escriure àmpliament les seves opinions per tal de que tinguessin l'oportunitat de proposar millores o crítiques sobre conceptes o materials concrets del taller. Les respostes són molt variades però no hem aconseguit grans comentaris per part dels mestres sinó que en la gran majoria de les ocasions són respostes molt concretes amb dos o tres paraules. Les podríem agrupar en funció de l'opinió dels mestres i en ocasions també de les dels alumnes que han sigut consultats pels educadors. En destacarem algunes com:

- Dinàmica dels alumnes que és valorada des d'una perspectiva "molt positiva", "molt participativa", "els alumnes estaven totalment captivats", "els alumnes gaudeixen molt", "s'ho passen molt bé", "els nens estan molt contents i atents tota l'estona", "molt motivador" o "... els nens els hi ha agradat molt i també els hi ha quedat bastant clar els trets més significatius de Joan Miró".
- La metodologia on els mestres destaquen que "dóna cohesió de grup i és treball cooperatiu", "molt bona valoració. Els nens han gaudit, han après, han pintat...", "es tracta d'un taller molt participatiu i engrescador, just el que els alumnes necessiten per gaudir de l'art", "una experiència molt positiva. La millor part l'activitat final", "les propostes són significatives", "està bé i l'activitat final és molt bona", "ha estat creatiu i una activitat diferent",

"complet i adequat pel nivell al que va adreçat", "engrescador i molt participatiu" o "bona organització, temporalització adient a l'edat i al ritme de la classe".

- Els material didàctics també han sortit en alguna de les valoracions amb afirmacions com "molt creatiu", "introduiria més objectes durant l'explicació del conte de Kandinsky", "els materials molt llamatius han captat l'atenció dels alumnes", "l'explicació els ha semblat del seu interès" i "potser cal renovar els símbols de Miró ja que estan malmesos".
- La valoració dels educadors és molt positiva amb afirmacions com ""els materials molt llamatius, han captat l'atenció dels alumnes i l'explicació els ha semblat del seu interès", "són molt professionals i didàctics sobretot el Francesco", "la feina de la monitora va ser molt bona", "m'ha agradat molt i la monitora ho ha fet molt i molt bé", "les persones que imparteixen el taller també ho han fet molt bé", "positiu, tant pels monitors com per l'artista" o "m'ha semblat excel·lent el taller i el monitor".

Els únics comentaris on proposen canvis són els tres següents: "introduiria més objectes durant l'explicació del conte de Kandinsky", "el conte de Kandinsky m'ha semblat massa llarg i poc dinàmic" i "potser cal renovar els símbols de Miró ja que estan malmesos".

Els comentaris referents al taller "El món de Joan Miró" i els seus símbols és totalment cert ja que són manipulats pels alumnes durant el taller i pateixen cops constantment. Estan fabricats per la pròpia empresa de forma manual i encara que passen pel taller de reparacions varies vegades durant el curs a vegades no estan en les condicions que ens agradarien, sobretot a final de curs.

Per una altra banda, els comentaris que fan referència al taller "El món de Vasili Kandinsky" el curs 2015-2016 és el primer curs que s'oferta durant tots el curs ja que l'anterior es va ofertar a partir de gener. Està en procés d'adaptar aquelles petites coses que amb la pràctica diària es pot millorar. I és cert que nosaltres també havíem

detectat que la part del conte havia de ser més participativa per part dels alumnes i amb alguns objectes més. Al llarg del curs es va anar milloraran.

BREU INTERPRETACIÓ D'AQUESTS RESULTATS

Aquest estudi s'ha reaitzat a partir de les enquestes contestades per docents que han realitzat un dels tallers d'història de l'art a educació infantil durant el darrer curs escolar 2015-2016. Del total de 411 tallers realitzats hem pogut analitzar l'opinió de 126 docents. Es pot observar com en ocasions una mateixa escola contesta més d'una vegada, el motiu és que han realitzat més d'un taller amb cursos o classes diferents i cada mestre tutor ha donat la seva pròpia opinió en funció del seu propi grup classe.

Ens ha sorprès comprovar com el 58,7% del total d'enquestats han contestat que coneixen aquestes activitats per haver-les fet en d'altres ocasions i el 23,8% per recomanacions d'altres companys. Fet que ens fa entendre que la trajectòria positiva de 26 anys d'experiència de l'empresa Schola Didàctica Activa en el camp de la didàctica ens ha portat a fidelitzar als clients i a que aquests ens recomanin a d'altres escoles. I per contra, també constatem com els esforços publicitaris a partir de díptics, *newletters* o pàgina web no assoleixen els resultats esperats.

El moment que consideren els mestres idoni per programar el taller segons el 70,7% del total és com introducció al tema a treballar. No obstant, el 60,3% realitzen una petita introducció el dia previ a la nostra vista per donar unes pinzellades generals sobre l'artista. Un 12,8% del total introdueix el tema a partir de contes o fotografies. Les sortides patrimonials, activitats plàstiques o l'ús de les TIC són opcions que pràcticament no destaquen cap dels nostres enquestats.

Pel 46,3% del total el taller forma part del projecte de curs. Un 30,1% el treballaran durant un mes, un 18,7% un trimestre i només un 5% tot el curs. D'aquests un 62,3% ampliaran el tema posteriorment amb d'altres activitats plàstiques o un 18% amb

realitzacions de reproduccions d'obres. Molt lluny queden els que realitzaran visites a museus amb un 12,3% o els que treballaran d'altres obres amb un 6,6%.

Els tallers es realitzen en el segon cicle de l'educació infantil i queden molt repartits la seva participació. Representant un 37,9% a grups de P-5, un 31,5% a grups de P-4 i el 30,6% restant a P-3.

En quant a l'artista que més ben valoren, a l'hora de demanar el taller, entre els 6 ofertats és el de Miró amb un 37,1% seguit de Gaudí amb un 22,6%, Picasso amb un 13,7%, Van Gogh amb un 10,5%, Kandinsky amb un 9,7% i Dalí amb un 6,5%. És destacable la gran diferència de demanda entre els dos primers i la resta. Alguns perquè són de nova creació i d'altres com el Dalí que es va mantenint en percentatges baixos però constants.

Si parlem sobre quina part del taller valoren millor, ens ha sorprès que destaquin el conte en un 49,2% del total, ja que és un recurs que ja fan servir ells moltes vegades a l'escola. Però si relacionem aquest resultat amb l'opinió que tenen sobre els materials didàctics que fem servir podem constatar com el 92,1% del total els valoren amb un 5 sobre 5 i el 7,9% restant amb un 4. Així doncs podem entendre que encara que el conte és un recurs habitual a educació infantil els materials que l'acompanyen el fan únic.

En quant a com valoren l'activitat pràctica final el 88% ho fan amb un 5 sobre 5, el 11,2% amb un 4 i el 0,8% amb un 3. El 100% dels enquestats consideren que els conceptes treballats són realment significatius pels seus alumnes, i valoren les estratègies desenvolupades amb un 92,1% amb un 5 també sobre 5, el 7,2% amb un 4 i el 1,6% restant amb un 3.

I finalment el 99,2% dels enquestats valoren positivament l'adequació dels continguts al nivell dels alumnes.

CAPÍTOL 11. ENTREVISTES A EDUCADORS SOBRE APRENTATGE DELS ALUMNES EN REFERÈNCIA ALS TALLERS D'HISTÒRIA DE L'ART A LES ESCOLES

En el capítol anterior destacàvem la importància que té per nosaltres l'opinió dels equips de mestres de les escoles. De la mateixa manera considerem essencial l'opinió dels educadors que dirigeixen els tallers. El paper que juguen durant el desenvolupament del taller és fonamental. En el nostre, però, encara cas va més enllà, en tant que considerem necessari que s'involucrin en la creació de noves activitats ja que l'experiència diària que tenen enriqueix la creació dels nous productes.

A l'aula, el seu paper és indiscutible. L'educador organitza l'espai i el temps, el moment de fer servir un material o un altre. És qui ha d'analitzar la realitat de cada grup i decidir si ha d'adaptar els temps de les activitats als ritmes d'aprenentatge del grup en qüestió. Ha de saber quin és el moment de l'activitat en el que ha d'assolir un paper protagonista i quin en el que s'ha de limitar a observar i deixar fer.

Com ens marca el currículum d'Infantil (2016: 18) és imprescindible establir una relació afectiva positiva entre l'infant i la persona adulta, en aquest cas l'educador, així com entre els mateixos alumnes. L'educador ha de ser capaç de crear una comunicació fluida i agradable entre tots els participants. I a nosaltres ens interessa tant la relació que es crea entre tots els participants com els resultats finals i l'èxit o no en el moment d'assolir una sèrie d'aprenentatges nous per part de l'alumne.

METODOLOGIA

Per tal de saber quin és el grau de coneixements previ al taller i quins són els assolits, una vegada realitzada l'activitat, hem cregut necessari mantenir una sèrie d'entrevistes amb alguns dels educadors que han participat en el desenvolupament d'aquests tallers d'història de l'art a les escoles. Van ser trobades de treball revaloritzades amb la intenció de poder analitzar una sèrie d'opinions relacionades amb l'aprenentatge dels alumnes. Per poder unificar criteris i, sobretot, orientar les seves reflexions, vam fer servir una pauta de preguntes, per facilitar comentar els mateixos ítems i arribar a conclusions.

També vam pensar que seria interessant disposar de les opinions d'educadors que van realitzar aquests tallers en els seus inicis i d'altres que ho fan actualment. Era una manera de poder constatar si amb el pas del temps i amb l'evolució dels tallers els objectius i manera de treballar per part de les escoles canviava.

Els punts que ens van semblar importants per centrar les converses es van definir a l'entorn dels coneixements previs dels alumnes i la seva motivació, per una banda, i el procés d'aprenentatge gràcies a la realització dels tallers per un altre. La pauta que ens vam marcar s'estructurava a partir de sis preguntes, algunes d'elles estaven palnetjades en base a les respostes que els propis mestres ens havien donat a les seves enquestes. La intenció era poder analitzar si les respostes coincidien, o bé, si els plantejaments previs dels mestres no eren congruents amb els que mantenien en el moment de realitzar el taller. L'entrevista la vam pautar a partir de les següents qüestions:

1. *En general, els grups classe tenen coneixements previs treballats a classe sobre l'artista abans de la realització del taller?*
2. *Considera que és més apropiat realitzar el taller com a introducció al tema o com ampliació de coneixements?*
3. *Quins alumnes estan més motivats? Els que ja han treballat aspectes sobre l'artista prèviament, els que tenen una petita idea sobre el taller que realitzaran o els que el treballen com a cloenda?*
4. *Són importants els tallers en el procés d'aprenentatge de l'alumne?*
5. *Quin grau d'aprenentatge creu que assoleixen els alumnes després de la realització del taller?*
6. *Quines reaccions tenen els alumnes davant de les diferents activitats que es desenvolupen durant el taller?*

La darrera pregunta és molt important per nosaltres ja que, si pensem que la varietat d'activitats i de materials didàctics ajuda a l'èxit del taller, necessitem constatar si aquestes idees prèvies que tenim són certes o no. I, a més a més, no podem oblidar que el currículum d'Infantil (2016: 10) destaca que allò que fa possible l'aprenentatge és crear curiositat, fer tasques amb sentit, marcar reptes i aconseguir que els alumnes facin, pensin i comuniquin. Analitzant l'estructura i activitats pensem que són uns objectius que sempre ens marquem però hem d'analitzar si els aconseguim assolir o no.

Hem realitzat un total de 16 entrevistes. Vam pensar que seria molt interessant recollir informació d'educadors de dos períodes diferents de la història d'aquests tallers. Volíem constatar si amb el pas dels anys la forma de preparar un taller per part dels mestres havia canviat, i si els resultats d'aprenentatge eren diferents. De la mateixa manera que

els tallers han anat en evolució amb el pas del temps, també podria haver passat amb la preparació prèvia per part dels docents o en els aprenentatges dels alumnes.

11.1. Procés i elaboració de les entrevistes

Primer hem considerat necessari fer referència a les opinions trasmeses pels educadors per passar a continuació a comentar aquestes en el seu conjunt.

Entrevista a **Pere Cervera Bolet**, llicenciat en Història i educador entre els anys 2005-2010.

Creu que en la seva majoria els grups classe no acostumaven a tenir coneixements previs. Els mestres i les mestres aprofitaven per introduir el tema a partir de la realització del taller. I constata que els alumnes que tenien una petita idea sobre el taller que farien estaven molt més motivats que els altres. Però sense tenir-ne molta sinó podia portar a no sorprendre'ls i a desconnectar. Parlant sobre la importància dels tallers en el procés d'aprenentatge dels alumnes contesta que moltíssim. Ajuden en l'aprenentatge, en la motivació i en l'adquisició de coneixements de manera pràctica i atractiva assolint un grau molt alt. Perquè en la majoria dels casos els agrada tant el que s'explica com el com s'explica. I sobre les reaccions dels alumnes davant de les diferents activitats que conformen el taller afirma que es mostren interessants en conèixer més i practicar amb els diferents materials que habitualment no tenen a l'aula.

Hem de destacar que actualment Pere Cervera Bolet és professor d'història a educació secundària, i que reserva tallers de prehistòria i visites al patrimoni cada curs escolar ja que de la seva experiència a Schola Didàctica Activa diu *que va aprendre de la importància de viure la història a partir del descobriment del seu patrimoni o de la realització d'activitats de recerca i de tasques quotidianes de les èpoques remotes.*

Entrevista a **Francisco Benítez Velarde**, llicenciat en Història, màsters ELE i TEFL i educador entre els anys 2004-2009.

Destaca que *els grups classe normalment tenien coneixements previs sobre l'artista que treballarien durant el taller. No molt aprofundits però ja havien donat petites pinzellades. Els casos molt minoritaris eren els que no sabien res sobre el tema que tractàrem. Per tant la gran majoria feien servir el taller per ampliar els coneixements previs que ja tenien.* En quant a la motivació del grup classe pensa que *els que ja han treballat, encara que sigui mínimament, aspectes sobre l'artista estan més motivats ja que tenen ganes de descobrir més coses.* Sobre el procés d'aprenentatge desca que *és molt important ja que adquireixen coneixements sobre l'artista en qüestió que desperten la seva motivació i curiositat.* El grau d'aprenentatge que assoleixen els alumnes després de la realització del taller creu que *és adient per a tenir uns coneixements bàsics sobre la vida i l'obra de l'artista, i utilitzar-los com a punt de partida per a desenvolupar més continguts relacionats en el futur.* I sobre les reaccions dels alumnes davant de les diferents activitats que formen el taller destaca que *algunes estan relacionades amb la corroboració dels seus coneixements previs sobre l'artista, i altres de sorpresa i el consegüent interès quan assoleixen algun tipus d'informació nova. Després, quan arriba la part pràctica en que ells han d'experimentar estan motivats per posar en pràctica el que han après a la part prèvia teòrica.*

Entrevista a **Imma Mestieri Malaspina**, llicenciada en Belles Arts i educadora entre els anys 2006-2009.

Parlant sobre els seus records dels tallers destaca que *no sabia dir si eren més els grups on el taller era la introducció al tema o ens els que ja l'havien treballat i era una activitat més relacionada amb el projecte o tema que estaven treballant a l'aula.* Però si que té clar que *els resultats eren millors quan es tractava d'una ampliació de coneixements i no pas d'una introducció a allò que treballarien posteriorment a la classe. Ja que quan es tracta d'ampliació de coneixements els*

alumnes estan molt més motivats i pots aprofundir molt més en els continguts. Està convençuda que els tallers són importants en el procés d'aprenentatge de l'alumne ja que creu que és una manera de que els coneixements els hi arribin de manera molt més amena i a través d'una experiència, majoritàriament positiva, per tant, crec que és una bona manera d'obtenir un bon grau de coneixements i de ser capaços de consolidar-los. En quant a les reaccions que tenen el alumnes davant de les diferents activitats que es desenvolupen durant el taller destaca una gran atenció durant el conte i ganes de participar-hi sent els protagonistes o fent aportacions sobre el tema o amb els objectes que proporcionem. Durant l'activitat plàstica alegria de veure els resultats, sorpresa de treballar amb materials o eines diferents, concentració durant la realització de l'activitat. En fer repàs al final del què hem après, molts se sorprenen i estan contents de tot el què recorden.

Entrevista a **Sònia Poblador Relancio**, mestre d'Educació infantil i educadora entre els anys 2002-2005.

Recorda que no tots els docents preparaven de la mateixa manera el taller a l'aula, *alguns mestres dediquen un temps per donar uns coneixement mínims i altres utilitzen el taller com iniciació a un projecte o centre d'interès.* Encara que els tallers estan pensats per poder funcionar tant amb coneixements previs com sense, ella destaca que *els resultats eren millors si a l'aula s'havia fet una petita introducció al tema que no pas si els alumnes no sabien res relacionat amb el tema que treballarien durant el matí ja que entre d'altres coses això assegura una grau més elevat de motivació.* La Sònia ara és mestre d'educació infantil i destaca que encara valora en l'actualitat més positivament la importància dels tallers en el procés d'aprenentatge de l'alumne ja que pensa que *dóna una informació sobre l'artista que es treballa i que es fa d'una manera molt engrescadora pels més petits. Així ells van assimilant poc a poc nous aprenentatges durant la durada de tot el taller.* Sobre el grau d'aprenentatge assolit pels alumnes després de la realització del taller comenta que *cada nen és un món, però en general, tots els infants quan acaben el taller saben més coses sobre l'artista treballat, tant de la*

seva vida com de la seva obra i sempre amb un grau de motivació molt elevat. I és precisament aquesta motivació la que associa a la proposta d'activitats on els alumnes són els protagonistes i a materials molt manipulatius amb els que poden experimentar i deduir.

Entrevista a **Griselda Codinach Palacín**, llicenciada en Història i educadora entre els anys 2002-2006.

Recorda que quan arribes a la classe d'una escola els alumnes et rebien amb curiositat i alegria. Tots volien saber el motiu de la teva presència i només amb totes les caixes, baguls i bosses que portaves ja aconseguies la seva atenció i motivació. Sobre els coneixements previs que tenien a l'inici del matí destaca que lo més habitual era saber qui era el personatge del que parlàriem i quatre cosetes importants de la seva vida. Sobre l'obra era més difícil trobar que tinguessin coneixements previs. Segons la seva experiència considera que és molt més útil realitzar el taller com una ampliació dels coneixement ja adquirits prèviament a classe ja que aquests alumnes tindran un grau de motivació més gran que els altres i per tant els resultats seran més alts i el grau d'aprenentatge molt més satisfactori.

Entrevista a **Toni Valdivia Dachs**, llicenciat en antropologia i educador entre els anys 2002-2008.

La seva experiència la destaca com molt positiva i recorda que els docents feien servir el taller com a introducció al tema, com a molt el dia abans explicaven una mica que es faria durant el taller i presentaven a l'artista. Però amb aquesta petita introducció i els coneixements previs que els alumnes tenen per les seves pròpies vivències ja era suficient com a punt de partida. Amb la presentació del taller i durant la captació dels coneixements previs que ja tenen és funció de l'educador motivar als alumnes per la feina que realitzaran a partir d'aquell moment. Troba importants els tallers en el procés d'aprenentatge de l'alumne ja que és important l'experiència de treballar continguts curriculars ja que aquest

permet desenvolupar un tipus de seqüència didàctica que moltes vegades no té cabuda dins les classes ordinàries. A més a més, s'ha de valorar que el taller en si es converteix en una experiència que l'alumne recordarà de forma especial i dona instruments per assimilar millor coneixements tant previs com posteriors.

Entrevista a **Patricia Ruiz del Pozo**, doctora en Història i educadora entre els anys 2006-2008.

Parlant sobre les diferents escoles a les que va realitzar tallers d'història de l'art a educació infantil destaca que els seus records són de que *sempre havien introduït el tema els mestres i les mestres encara que fos d'una manera molt superficial i que per tant el taller servia per ampliar coneixements*. La motivació de l'alumne considera que *depenia de la importància que els mestres havien donat a l'activitat que desenvoluparien aquell matí. Sent molt considerable, en general, el grau de motivació per part de l'alumne i del mestre*. Treballar a partir de tallers de forma puntual *afavoreix el procés d'aprenentatge ja que trenca amb el ritme habitual de la classe i crea unes expectatives realment importants en els alumnes que seran capaços d'assolir un grau d'aprenentatge considerable a partir de la manipulació de materials i de l'experimentació*. Recorda perfectament les reaccions dels alumnes i això que destaca que fa molt de temps de la seva experiència, però *les cares dels alumnes davant de les propostes d'activitats que plantejàvem o l'expectació en el moment de manipular diferents materials o participar en la creació d'una obra d'art no té preu*.

Entrevista a **Alexandre Reverté Romeu**, graduat en Educació Primària i llicenciat en Història i educador entre els anys 2013-2014.

La seva experiència a Schola Didàctica Activa i amb els tallers d'història de l'art va ser durant un curs escolar i opina que *en general la majoria d'alumnes tenen coneixements previs sobre l'artista abans de realitzar el taller atès que molts cops es notava amb les respostes que feien a determinades preguntes o informacions que aportaven*. I per aquests motius considera que *és més apropiat realitzar el taller com ampliació dels coneixements treballats a l'aula prèviament*. Sobre el

tema de si són importants els tallers en el procés d'aprenentatge de l'alumne la resposta la tenia molt clara: *els tallers són importants perquè és una forma diferent de treballar a l'aula d'infantil i realitzada per gent que no és la mestra aporten una visió i activitats diferents a les que els alumnes estan acostumats, tot potenciant la imaginació. I a partir d'aquesta manera de treballar els alumnes assoleixen un bon grau d'aprenentatge ja que aquests tallers ajuden als alumnes a consolidar i ampliar el coneixement a la vegada que exerceixen la creativitat. I són les diferents activitats que formen els tallers junts amb els seus materials didàctics els que motiven i emocionen a l'alumne a desenvolupar-los. És fonamental el grau de diversió i creativitat que proporcionen les diferents parts del taller.*

Entrevista a **Xavier Trench Pastallé**, llicenciat en Història i educador des del 2005 fins a l'actualitat.

Destaca com una de les primeres feines que fa a l'arribar a una escola a part de preparar el material és parlar amb els mestres per *saber si han treballat prèviament a la classe sobre l'artista que treballarem durant tot el matí. Hi ha pocs casos en els que hagin treballat en profunditat sobre l'artista, el que em trobo més és una petitíssima introducció sobre l'artista en general, i a partir d'haver fet el taller aprofiten per aprofundir-hi. Sobre el moment més adient per encabir aquesta activitat creu que és més apropiat realitzar-lo com a introducció per poder donar una sèrie d'idees, continguts i detalls de l'artista que els i les mestres després poden aprofitar per seguir investigant i donant una visió encara més àmplia de l'artista. En quant a la importància dels tallers en el procés d'aprenentatge pensa que *si que no són d'importants, perquè trobo que els tallers és una experiència única i diferent que tenen per conèixer l'artista d'una forma entenedora i experimental, i que poden complementar perfectament la tasca dels mestres sobre aquell tema. Destaca sense cap tipus de dubte la importància del grau d'aprenentatge que assoleixen els alumnes i ens explica com *la majoria de casos que em trobo i parlant amb els mestres, crec que assoleixen un grau de coneixement sobre les principals característiques de l'artista treballat prou***

correcte perquè els mestres hi puguin seguir treballant i anar aprofundint o ampliant més coneixements. I per últim, sobre la qüestió de les reaccions dels alumnes davant de les activitats que proposem destaca que la part inicial del taller, que és coneixença de l'artista a través d'un conte/història per explicar la seva vida, em trobo que si han treballat o han fet una petita introducció de l'artista fa que el conte els interessi gairebé tot el temps que li dediquem. Si no han treballat res sobre l'artista, a vegades podem trobar moments de desconexió. La part central que la podríem considerar més experimental, els alumnes toquen, agafen, relacionen objectes, etc... trobem reaccions molt positives per anar relacionant amb obres de l'artista i els alumnes mostren la seva capacitat d'observació, originalitat i creativitat. I finalment la part pràctica sobre l'artista, els alumnes els hi encanta poder practicar i experimentar sobre alguna tècnica creativa de l'artista treballat.

Entrevista a **Roger Noble Cordón**, grau en ciències de l'Activitat física i de l'Esport i educador des del 2005 fins a l'actualitat.

Parlant de la preparació que les escoles fan dels continguts dels tallers opina que hi ha molta variabilitat. Generalment les escoles a les que he anat no tenen unes nocions gaire extenses sobre l'artista que anem a treballar, però de tant en tant trobes alguna classe que et sorprèn pel nivell dels seus coneixements. I considera que és més apropiat realitzar el taller com a introducció al tema però havent realitzat una sessió d'explicació prèvia per tal motivar als alumnes de cara a aconseguir el desenvolupament òptim del taller. Destaca la sorpresa que va tenir el primer dia que va seguir un taller d'un company quan va poder comprovar la importància d'aquests tallers dins del procés d'aprenentatge. Afirmar que si el taller es pot desenvolupar amb normalitat, el coneixement que obtenen és força sòlid. Ja que reben un contingut teòric que després refermen realitzant la part pràctica. Després ja depèn del tipus de nen o nena, si aquest va més enllà o notes que li has despertat l'espurna de l'interès. Per tant, també és important la gestió que fa el monitor del taller així com el grau d'inspiració del moment. Destaca com un punt molt important i que el va sorprendre molt positivament que quan els

tallers finalitzen els alumnes estan satisfets. Tot i que sempre hi ha moments on les activitats dutes a terme poden fatigar-los més i s'han d'adaptar a les exigències del moment, com és el cas d'alguns parvularis amb el conte introductori.

Entrevista a **Núria Castellano Solé**, doctora en Història i educadora des del 1994 fins a l'actualitat.

Té una dilatada experiència en el món de la didàctica i destaca que *els grups classe són molt diferents els uns dels altres. Depèn en part dels mestres que encarreguen les activitats: alguns ho plantegen com una activitat introductòria i moltes vegades és una sorpresa pels nens, altres han demanat als alumnes que reballin amb les famílies i portin coses relacionades amb l'artista i altres centres han treballat prèviament l'artista i els alumnes tenen molts coneixements previs.* Entre totes aquestes variables creu que *és més apropiat realitzar el taller com a introducció al tema però sempre que tinguin petites nocions sobre l'artista ja que és en aquest cas quan l'alumne té una motivació més destacada.* La importància de treballar a partir de tallers defensa que bé de la *possibilitat de reforçar els conceptes previs i si cal corregir-los. Al ser una activitat manipulativa els permet experimentar amb les tècniques que ells només han vist de l'artista a través de les seves obres. I és aquesta manipulació la que permet crear en certa manera el seu coneixement, usar l'empatia, ser els protagonistes.* La combinació de tots aquests elements fa que el grau d'aprenentatge sigui més alt que en una classe transmissiva on es limiten a veure imatges i experimentar amb elements que tenen a classe i que no són novedosos. Aquesta forma de treballar pot despertar reaccions sorprenents per part dels alumnes i ella destaca que *la part pràctica és la que els motiva més, ja que experimenten normalment amb tècniques i materials que no acostumen a utilitzar a classe.* La part introductòria, en forma de conte on participen d'una manera o altra també és molt engrescadors. I la part de treball per grups, si és molt manipulativa també els agrada. Degut potser a que generalment ja porten força estona parant atenció, de vegades és la part on costa més que estiguin atents.

Entrevista a **Marta de la Vega Toro**, llicenciada en Història i educadora des del 2008 fins a l'actualitat.

Durant la xerrada vam poder comprovar com tenia dubtes de quin era el millor moment per a realitzar el taller ja que segons ella *funciona bé tant com a introducció al tema com ampliació de coneixements sempre que el monitor en sigui conscient després de parlar amb el mestre i amb petites preguntes a l'inici del taller als alumnes*. A la pregunta de quins alumnes són els que estan més motivats també es va trobar indecisa ja que va argumentar que *la motivació no resulta un problema en aquestes edats. Potser els que ja han tocat el tema tenen una disposició per demostrar el que ja han après que no es dóna tant en els altres casos, i a diferència de l'ús com a cloenda (que no és habitual), no estan saturats pel tema*. Davant de la pregunta de si són importants els tallers en el procés d'aprenentatge de l'alumne no va tenir cap dubte i la seva resposta va ser rotunda: *Si, evidentment, com a monitor, no pots fer correctament la teva feina si creua que no és important i no serveix de res. Són una experiència diferent, amb activitats a les que no estan acostumats, de caire molt participatiu i manipulatiu que donen com a resultat un grau molt alt d'aprenentatge. Si bé com a monitor és molt complicat fer un seguiment dels coneixements, és freqüent trobar alumnes d'anys anteriors que encara et recorden a tu i el que els vas explicar. Si més no, els coneixements queden ben fixats*. I per finalitzar va destacar que *com la seva motivació acostuma a ser alta, les reaccions, davant de les activitats i dels materials són habitualment positives, d'il·lusió, de ganes de participar, de sorpresa i d'agraïment per l'atenció rebuda*.

Entrevista a **Laia Serrano Calpe**, llicenciada en Història de l'art i educadora des del 2014 fins a l'actualitat.

La seva experiència la fa comentar que *en la major part dels casos les escoles han introduït mínimament el personatge que es treballarà al taller, però l'aprofundiment en cada cas és molt divers. Hi ha casos en els que porten mesos*

treballant amb tallers i fotografies l'artista, i d'altres que simplement el dia abans han parlat de qui era i a que es dedicava. Sempre és més interessant si realitzen el taller com una ampliació de coneixements i no pas com a introducció del tema ja que el grau de motivació sempre és més gran si ja tenen uns coneixements previs. La importància dels tallers en el procés d'aprenentatge de l'alumne considera que és molt destacable. És una manera de posar en pràctica coneixements que els nens i nenes tenen, cadascú al seu nivell, en un registre teòric. Quan han d'aplicar la memòria, raonar davant d'un joc, etc, apliquen aquesta informació que estan començant a aprendre i l'acaben d'entendre d'una manera més amena i diferent del que estan acostumats. Sobre el grau d'aprenentatge assolit destaca que depèn dels coneixements previs, pensa que és força alt però en funció de si s'ha treballat anteriorment a classe o no es podrà aprofundir més o menys. Davant de la pregunta relacionada amb les reaccions dels alumnes amb els materials i les activitats proposades comenta que li agrada molt observar la cara dels alumnes quan va ensenyant materials i explicant com els hauran de treballar. Ja que en la major part dels casos treballen amb materials vistosos i manipulatius que els motiva i els fa estar receptius i contents. Es veu molt clar a la part en que s'explica el conte introductori on s'intenten portar bé per tal de poder col·laborar o sortir a formar part, per un moment, del protagonisme d'aquesta història. La viuen per un instant. A la part més analítica del taller, penso que es detecta quins grups saben treballar en equip i quins no. Aquí les reaccions de vegades poden ser diverses, de cooperació i orgull del propi grup que ha aconseguit el propòsit demanat o desacords que acaben provocant discussions. Per últim, a la part de creació, es mostren molt contents i amb ganes de ser ells també uns artistes i d'estar fent una cosa igual que l'artista que han treballat. A més el component, en alguns casos, de poder quedar-se el treball individualment fa que tinguin ganes d'endur-se'l per ensenyar-lo i explicar com l'han fet.

Entrevista a **Georgina Castells Sala**, llicenciada en Història de l'art i educadora des del 2008 fins a l'actualitat.

Parlant de la seva experiència amb els tallers d'història de l'art a educació infantil defensa que *és molt més apropiat realitzar el taller com a introducció del tema sempre que els alumnes tinguin un petita idea sobre l'artista que treballaran ja que es guanya en motivació. Els que tenen alguna noció solen ser els més motivats, ja que saben alguna cosa però poques i esperen amb moltes ganes saber-ne moltes més. En canvi els alumnes que han treballat molt l'artista, les coses no els hi venen tant de nou i per tant el factor sorpresa es perd en gran part.*

En quant als coneixements previs que tenen els alumnes destaca que en un alt percentatge l'escola ha treballat alguns conceptes bàsics sobre l'autor, ja sigui fent que els nens i nenes busquin informació a casa o portin algun llibre, com havent-lo treballat a classe. En algunes ocasions per tema de calendari, el temps se'ls hi ha tirat a sobre i no l'han pogut introduir. *Són rars els casos que ens trobem on els alumnes no saben ni que aquell dia faran un taller, però s'ha de dir que en alguna ocasió també es dona.*

Destaca amb il·lusió la importància que va descobrir que tenien els tallers el primer dia que va realitzar un. I el seu argument és que *durant un matí els alumnes no només senten explicacions sobre un artista, sinó que s'hi immergeixen. Ja que són ells mateixos els que a través de jocs, puzzles, manipulació d'elements... van descobrint tot l'univers del protagonista, de manera que és molt més probable que assumeixin i retinguin els continguts a llarg termini.*

Sobre el grau d'aprenentatge que assoleixen els alumnes afirma que depèn molt de cada alumne, però *en general els coneixements assumits són molt alts. Després de tot un matí els alumnes tenen uns conceptes clars i unes bones nocions dels elements o característiques més importants de l'artista. La prova d'això és que de fet, en molts casos d'un any per l'altre recorden no només el nom de l'artista que van fer l'any passat sinó algunes de les característiques treballades.*

Sobre les reaccions dels alumnes davant dels materials i de les diverses activitats pensa que *és molt bona. Allò que els crida més l'atenció en molts casos és el material, lones, plafons de PVC, imants... un material que per les escoles és molt difícil de realitzar i per tant pels alumnes és sempre una novetat. Una altra cosa que els fa reaccionar molt bé, és el fet que des del primer moment, no estan davant d'una simple transmissió d'informació sinó que tot allò que forma part del taller, ho poden manipular i experimentar per*

ells mateixos. Les activitats dins un mateix taller són molt lúdiques, muntar trencaclosques, enganxar peces dins un quadre... per tant tot i que per ells és gairebé un joc estan aprenent molt sobre l'artista. Aprenen mentre es diverteixen i jo crec que això és bàsic.

Entrevista a **Elisenda Sala Boj**, grau en educació primària i educadora des del 2015 fins a l'actualitat.

És una educadora que va començar a treballar amb nosaltres el darrer curs de carrera i sempre ens destaca com van cridar la seva atenció aquestes activitats i les reaccions dels alumnes. Molt lluny de les seves experiències a les pràctiques que havia dut a terme. Sobre els coneixements previs dels alumnes comenta que *la majoria d'escoles han treballat l'artista abans del taller, ja sigui la seva o alguna obra concreta. Tot i que sempre n'hi ha alguna que no ho fan i els alumnes aporten les seves pròpies vivències.* Sobre la seva opinió referent a quin és el moment més apropiat per realitzar el taller destaca que *està organitzat perquè sigui útil de qualsevol de les maneres però sense dubtes treuen més profit si es tracta d'ampliar els coneixements previs que ja tenen assolits, i a més són els que tenen coneixença de l'artista els que tenen una motivació més gran.* El procés d'aprenentatge dels alumnes és fonamental per qualsevol docent i *els tallers han de donar resposta a aquest objectiu. Realment són molt importants perquè els alumnes treballen de manera diferent a la que estan acostumats i això augmenta la motivació. Els tallers també serveixen per desenvolupar la creativitat dels infants, i aquesta és una part molt important de l'aprenentatge dels nens i les nenes. Fruit d'aquest treball els alumnes assoleixen un aprenentatge molt alt al finalitzar el taller. El fet de treballar de manera diferent els motiva i n'augmenta l'aprenentatge.* Parlant amb ella sobre les diverses activitats i els materials didàctics que les acompanyen ens va comentar que els agraden molt, els alumnes a educació infantil encara no han perdut les ganes de pintar i de ser creatius. S'ha d'incrementar el desenvolupament d'activitats artístiques per tal que els alumnes no perdin aquesta creativitat, i els tallers d'artistes són una bona manera de potenciar-la.

Entrevista a **Albert Figueras Dalmau**, grau en educació primària i educador des del 2012 fins a l'actualitat.

Quan parlem amb ells sobre els tallers d'història de l'art a educació infantil ens comenta que *les escoles els valoren molt positivament i els treballen prèviament a classe, així quan arribem nosaltres els alumnes ja tenen uns coneixements previs a partir dels quals comencem a treballar. És molt apropiat que el taller sigui una ampliació del tema que ja han treballat abans perquè d'aquesta manera sempre els trobem molt motivats i engrescats per treballar aspectes nous en torn a l'artista. Sobre la qüestió si són importants els tallers en el procés d'aprenentatge dels alumnes està convençut que si i ens argumenta que el fet de vivencial les activitats és indispensable. El fet de veure noves persones explicant continguts i dinamitzant activitats és, en sí mateix, motivador per l'alumnat. I, per suposat, el fet de manipular material "diferent" i específic a l'aula és molt interessant. Donat lloc a un molt satisfactori grau d'aprenentatge. Molt probablement recordaran l'activitat durant molt de temps, fet que portarà a que els coneixements esdevinguin significatius. Evidentment es necessitarà continuar treballant a l'aula d'altres aspectes i amb diverses metodologies. Però el grau d'aprenentatge en un taller és elevat. Destaca la sorpresa que va viure durant el seu primer taller al comprovar les reaccions que els alumnes tenien davant de qualsevol proposta d'activitat i ens ho explica destacant *lo contents i encuriosits que estaven d'entendre el que s'estava explicant. D'aprendre una mica més. Després del taller és indispensable mostrar el resultat, allò que s'ha creat, ja sigui enganxat a l'aula, passadissos o a l'exterior perquè cada dia recordin tot el que s'ha explicat**

11.2. Resultats

Després d'unes sessions d'entrevistes amb molts companys i companyes que hem coincidit treballant al llarg dels 25 anys d'història de l'empresa, hem pogut extreure una

sèrie de conclusions a l'entorn dels aprenentatges dels alumnes fruit de la realització dels tallers d'història de l'art a les aules. Per tal d'intentar fer-lo de la forma més visual possible anirem detallant les conclusions en funció de les preguntes que ens vam marcar a la pauta inicial.

Les conclusions es basaran en les opinions recollides d'entre 15 educadors i educadores que en algun moment han treballat o treballant amb nosaltres des del moment en que ens vam especialitzar en els taller d'història de l'art a educació infantil.

En general, els grups classe tenen coneixements previs treballats a classe sobre l'artista abans de la realització del taller?

Totes les respostes coincideixen en que en general totes les escoles preparen el taller a classe abans de la nostra visita. Aquest grau de preparació, normalment és una sessió introductòria on expliquen què és un pintor o un arquitecte, quins eren els seus pares i germans i ensenyen la imatge d'alguna obra per tal de que tinguin un element identificador d'allò que feia l'artista en qüestió.

En poques ocasions ens trobem que el taller sigui la cloenda a un projecte o centre d'interès però si la preparació per dur-lo a terme.

Considera que és més apropiat realitzar el taller com a introducció al tema o com ampliació de coneixements?

Davant aquesta pregunta és molt curiós que les respostes es reparteixen en la mateixa proporció entre la resposta que és més apropiat realitzar el taller com a introducció al tema que s'ha de treballar i la de com ampliació de coneixements. Però tots i totes estaven d'acord en què s'havia fet una petita introducció, generalment, d'una sessió o com a molt dues de preparació del tema. Per tant, és lògic pensar que la introducció general ja s'havia fet per part del docent i que nosaltres continuaríem a partir d'aquest punt ajudant a ampliar coneixements. També és cert, que en ocasions aquestes sessions prèvies són tan superficials que és com si haguéssim de començar des del principi. El

punt positiu a destacar com fa l'educadora Marta de la Vega és que *el taller funciona bé d'ambdues maneres sempre i quan l'educador en sigui conscient*. I arribar a saber quins són els coneixements previs dels nostres alumnes i treballar a partir d'aquest punt és una de les primeres tasques que tot educador ha de tenir present en el moment de començar el taller.

Quins alumnes estan més motivats? Els que ja han treballat aspectes sobre l'artista prèviament, els que tenen una petita idea sobre el taller que realitzaran o els que el treballen com a cloenda?

En aquesta pregunta vam decidir pautar una mica les respostes per tal de poder-les analitzar més fàcilment. L'opció sobre si els alumnes que estan més motivats eren el que realitzaven el taller com a cloenda no la va contestar ningú. Lògic si tenim en compte que cap educador va destacar que el taller es fes com a cloenda del tema en qüestió. Sobre l'alternativa de que els més motivats eren els que havien treballat aspectes sobre l'artista és la més acceptada entre tots els entrevistadors per sobre dels que opinen que són els que tenen una petita idea sobre el taller que realitzaran. És obvi que si els alumnes han començat a descobrir a un artista en concret tinguin una gran motivació per avançar en aquest descobriment, i si se'ls explica que ho faran d'una manera molt especial, amb un taller a l'aula doncs encara més. Aquestes dues alternatives poden ser complementaris i no excloents.

Són importants els tallers en el procés d'aprenentatge de l'alumne?

Parlant sobre la importància dels tallers d'història de l'art a l'aula d'educació infantil totes les respostes han destacat el paper d'aquests com *una experiència única que recordaran durant molt de temps, una forma entenedora i experimental de conèixer a l'artista, una forma de treballar molt participativa, engrescadora i manipulativa, una adquisició de coneixements de manera pràctica i atractiva, és l'experiència de treballar en format taller continguts curriculars desenvolupant un tipus de seqüència didàctica que normalment no té cabuda dins les classes ordinàries, o la importància d'avançar en l'aprenentatge desenvolupant la creativitat de l'alumne*.

En definitiva podem constatar que realment són importants aquests taller en el procés d'aprenentatge dels alumnes i una manera molt interessant de treballar amb l'afegit que per un dia no és el docent habitual el que conduirà la classe sinó una persona externa. Trencar amb la monotonia i escoltar a una persona diferent normalment són uns recursos molt vàlids per motivar i avançar en l'aprenentatge.

Quin grau d'aprenentatge creu que assoleixen els alumnes després de la realització del taller?

Tots els educadors entrevistats consideren que el grau d'aprenentatge és molt elevat. La Núria Castellano per exemple destaca que *el fet de poder manipular, crear en certa manera el seu coneixement, usar l'empatia, ser els protagonistes fa que el grau d'aprenentatge sigui més alt que en una classe transmissiva*. Al finalitzar el taller sempre fem una posta en comú amb tots els alumnes on a partir de preguntes que plantegem poder constatar si han assolit els coneixements que ens havíem plantejat. A partir de les converses que es mantenen al finalitzar el taller amb els docents podem afirmar que l'opinió d'ells també és molt positiva. Així doncs, en aquest punt tots i totes estan d'acord que s'assoleix totalment.

La part que ens consta més valorar és la relacionada amb aspectes curriculars que no estan vinculats al coneixement de l'artista, com podria ser el treball dels colors, de les figures geomètriques, de la línia prima i gruixuda, de la motricitat fina per posar alguns exemples. Si més no posem un granet de sorra a la feina que faran durant tot el curs escolar.

Quines reaccions tenen els alumnes davant de les diferents activitats que es desenvolupen durant el taller?

En general les reaccions són de sorpresa i entusiasme. Durant la primera part de l'activitat, la dedicada a conèixer en profunditat a l'artista a partir d'un conte observem com tots estan d'acord que el nivell de motivació i atenció varia en funció dels

coneixements previs que tenen els alumnes sobre l'artista. Si han treballat prèviament sobre ell estan molt més atents i participatius que si és el cas contrari. Durant la part central de l'activitat que és més manipulativa, on han de classificar, observar, relacionar, fer puzzles, els alumnes demostren la seva capacitat d'observació, originalitat i creativitat. I la part final, la realització d'una obra sobre l'artista els alumnes estan encantats i entusiasmats amb la possibilitat de poder practicar i experimentar alguna de les tècniques que feia servir l'artista en qüestió. En resum, en paraules de l'educadora Marta de la Vega *les reaccions són habitualment positives, d'il·lusió, de ganes de participar, de sorpresa i d'agraïment per l'atenció rebuda.*

11.3. Conclusions

Hem analitzats un total de 15 entrevistes a educadors i educadores de l'empresa Schola Didàctica Activa. Treballadors que en algun moment van conduir tallers d'història de l'art a educació infantil.

A la pregunta sobre si els grups classe tenen coneixements previs, treballats a classe, sobre l'artista abans de la realització del taller tots van estar d'acord en que les escoles presenten com a mínim a l'artista abans de la nostra intervenció. Sobre la qüestió si és més apropiat programar el taller com a introducció al tema o com ampliació de coneixements per part de l'alumne, els educadors entrevistats valoren per un igual les dues opcions. Consideren que són activitats pensades i amb bons resultats siguin en un moment de l'aprenentatge o en l'altre. Valorant que els alumnes més motivats són aquells que tenen coneixements previs sobre l'artista ja que això els porta a voler saber més i a experimentar amb més ganes.

Un punt que ens semblava molt important d'analitzar era si els tallers eren importants en el procés d'aprenentatge de l'alumne. Els educadors entrevistats van coincidir en la seva importància destacant frases tant significatives com "experiència única", "forma de treballar molt participativa, engrescadora i manipulativa" o "l'experiència d'avançar en l'aprenentatge desenvolupant la creativitat de l'alumne". També destaquen la

importància que té treballar un dia amb una persona diferent al mestre habitual, trencant amb la monotonia habitual de la classe. Que els porta a adquirir uns graus d'aprenentatge molt elevats ja que el fet de poder manipular, crear o ser els protagonistes els enriqueix com a persones i els anima a implicar-se més en el seu propi aprenentatge.

Donat que són taller amb una sèrie de materials didàctics molt considerables volien constatar les reaccions que tenien els alumnes davant d'ells i com les gestionaven. En general totes les respostes van destacar les reaccions de sorpresa i entusiasme d'un inici passen ràpidament a unes reaccions d'atenció, observació, creativitat, participació, cooperació i respecte. En paraules de l'educadora Marta de la Vega *les reaccions són habitualment positives, d'il·lusió, de ganes de participar, de sorpresa i d'agraïment per l'atenció rebuda.*

En conjunt podem considerar que tant l'estructura dels tallers, els materials, els continguts, les capacitats a treballar, la temporalització i els aprenentatges que s'assoleixen són molt positius.

CAPÍTOL 12. DIETARI DE CAMP

12.1. Procés i elaboració dels dietaris

Hem parlat anteriorment de la importància de l'assaig-error per tal d'aconseguir crear un producte exitós per les escoles. De la mateixa manera considerem molt important els resultats de la feina que desenvolupem diàriament a les escoles catalanes. I és precisament per aquesta raó que donem molt pes a la formació i seguiment dels educadors que formen part de l'equipament.

L'equip usual està format per quatre persones, tres d'elles sòcies de l'empresa i una quarta que treballa a jornada sencera des de fa 9 anys. Al treballar a les escoles, és obvi que tenim feina, directament, amb alumnes des del mes d'octubre fins a mitjans de juny. El fet de ser una feina temporal, i no anual, fa que els educadors siguin contractats en funció de la quantitat d'activitats que tinguem compromeses. Habitualment, el mes d'octubre és quan fem el curs de formació pels educadors. Tant

per noves incorporacions com pels veterans, molts d'aquests porten gairebé una dècada amb nosaltres.

Pels educadors organitzarem un curs de formació d'entre dos i tres dies per tal de fer una formació en temes relacionats amb psicopedagogia, constructivisme i com actuar davant d'un grup. Amb els educadors veterans fem curs de formació per parlar dels nous materials, de nous tallers i d'aspectes en general que hem modificat, canviat o reestructurat fruit de les opinions recollides a les enquestes de satisfacció als mestres durant el curs anterior.

A partir d'aquí els que ja han treballat altres cursos amb nosaltres poden començar ja amb la realització dels tallers diaris. Pera els nous serà el moment d'assistir com oients a diferents tallers per conèixer *in situ* les metodologies i els recursos que fem servir, així com el funcionament intern d'un aula amb els hàbits i costums diaris dels alumnes. Aquests educadors nous podran seguir el mateix taller les vegades que considerin necessàries per tal de ser capaços de fer-lo en solitari sense cap tipus de problema. Normalment, al principi, necessiten d'un seguiment d'entre 2 i 4 tallers. Quan creuen que estan segurs i preparats busquem la data d'estrena. Aquell dia no els deixem sols sinó que els acompanyarem a l'aula i estarem a la seva disposició per si en algun moment necessiten ajuda o referents. Aprofitem l'estada per prendre nota de la seva feina parant una especial atenció en els següents aspectes:

- **Com dirigir-se als alumnes:** considerem fonamental parlar amb els alumnes com si fossin persones normals i no nens o nenes petits. Si que és cert que ho són, però això no comporta que no siguin capaços d'entendre a una persona que parla amb un to de veu normal que haurà de canviar l'entonació i el volum en funció d'allò que expliqui quan vulgui incidir més en un tema o quan vulgui cridar l'atenció del grup. Si el grup aixeca el to de veu valorar la importància de baixar el nostre per tal de tranquil·litzar-los i poder continuar amb naturalitat amb l'activitat. És molt necessari mirar als alumnes sempre de cara quan s'està parlant amb ells. No explicar mirant a la pissarra o mentre busquem materials didàctics en un bagul o una caixa. És molt important el contacte visual constant

amb els nostres interlocutors. En moltes ocasions per culpa de la falta d'experiència o dels nervis és freqüent cometre aquests errors que ens poden portar a perdre el control del grup classe.

- **Quin vocabulari fa servir:** hem d'intentar fer servir un vocabulari ric, senzill i adequat a l'edat dels alumnes que tinguem davant. Hem de ser conscients que algunes de les paraules és possible que sigui la primera vegada que les escoltin per aquest motiu és necessari fer servir la paraula en qüestió seguida d'una petita explicació sobre el seu significat. És una manera àgil i molt útil d'aconseguir ampliar el vocabulari dels alumnes amb activitats tan específiques com les que realitzem nosaltres.
- **Com es presenta i descriu l'activitat que faran durant tot el matí:** l'alumne d'educació infantil necessita respostes immediates i quan veu que per la porta de la classe entra una persona desconeguda ràpidament s'apropa i vol saber qui és, què fa a la classe i els motius. És molt important el primer contacte que es té amb ells ja que tant ens els podem guanyar en un moment com perdre'ls i que sigui molt més complicat fer-nos durant l'activitat amb el grup classe. Hem de donar respostes clares, concises i ràpides. Com per exemple: "*he vingut a fer un taller molt entretingut amb vosaltres ara has de seure i quan estigueu tots preparats us explicaré qui sóc*". No és necessari donar tota la informació al principi, podem donar la mínima necessària i la resta que sigui sorpresa per poder mantenir el nivell de motivació alt constantment.
- **Com estructura les preguntes que fa a l'alumnat:** aquest és un dels punts en el que més hem de corregir i guiar als nous educadors. La nostra metodologia es basa molt en les preguntes cap a l'alumne per tal de fer-los pensar i participar, i a partir d'aquí que siguin capaços de crear el seu propi aprenentatge. És molt complicat "*fer preguntes ben fetes*". Sempre que fem servir aquesta frase ens miren amb cara rara i no és fins que es posen davant del grup que entenen el seu significat. Podem preguntar molts fets concrets però allò realment

important és com fer-lo. No és tan important el nivell de contingut que pot tenir la resposta de la pregunta plantejada com aconseguir fer preguntes que tinguin resposta pels alumnes que tenim davant, que no coneixem de res i que no estan segurs encara del seu nivell de coneixements. Així doncs hem de recalcar la necessitat de preguntar aspectes que puguin contestar a partir de l'observació o de continguts que acaben de treballar. És una estratègia molt útil per assegurar-nos l'atenció de l'alumne i aconseguir que no pensi que no sap res, es decebi i desconnecti del taller. És obvi que podem fer una pregunta que no sàpiguen contestar però hem de ser molt àgils per replanteja-la donant pistes per tal que ells mateixos puguin donar la resposta correcte. Considerem molt important també no deixar mai en evidència a un alumne per una resposta errònia sempre hem de buscar la manera de fer sentir al participant bé, corregint allò que no és correcte però sense que el grup ni ell ho vegin com un gran problema sinó com a part de la recerca de l'activitat.

- **Com controla els torns de paraula:** si basem la nostra metodologia inicial en preguntes cap a l'alumne hem de donar els mecanismes a l'educador per ser capaç de controlar el grup classe i els torns de paraula. Els alumnes sempre volen ser els protagonistes, explicar les seves vivències i les seves experiències sense escoltar al company del costat. Per aquest motiu considerem que és bàsic marcar uns torns de paraula des de l'inici de l'activitat. Fer aixecar el braç i esperar el torn de paraula. Quan l'educador senyala qui ha de contestar és necessari que aquest alumne es presenti, digui el seu nom i que l'educador faci l'esforç de recordar quants més millor. Aquest fet és molt important per la confiança de l'alumne i també per la seva atenció. Sovint, l'educador, a les primeres sessions no és conscient que l'energia dels més participatius fa que sense volgué acabi donant la paraula sempre els 3 o 4 mateixos alumnes que són els més actius i desvergonyits. És molt interessant intentar que participin tots fent preguntes directes a aquells que tenen més vergonya i volen passar desapercebuts.

- **Com soluciona els petits conflictes quotidians de les aules:** aquest és un dels punts en el que les característiques pròpies de cada grup classe faran que sigui més o menys complicat. Per aquest motiu és fonamental parlar abans de començar amb la mestra, saber si és un grup conflictiu, si forma part del grup algun alumne amb necessitats especials, si el docent té algun mecanisme concret per fer-los callar (apagar els llums de la classe, posar música, creuar braços, relaxació) sempre serà útil poder fer servir el sistema al que estan acostumats els alumnes.
- **Com dirigeix les diferents activitats que conformen el taller:** quan treballem en Educació infantil és necessari crear activitats curtes i molt variades, per tal de trobar el mecanisme idoni per passar d'una activitat a un altre sense perdre l'interès de l'alumne ni el seu grau de motivació. No a tots els educadors ni a tots els grups classe els hi serveix el mateix sistema per tant s'ha de ser astut i intentar canviar d'activitat lligant l'una amb l'altre, sempre relacionant-les i no com calaixos independents. Sempre jugant amb el factor sorpresa, amb el factor participatiu i amb el factor creatiu.
- **Com aprofita el material didàctic:** un dels punts forts que han tenir els tallers és el dels materials didàctics. Si defensem que han de ser molt variats, vistosos, manipulatius, originals, creatius i constructivistes estem dient que és un material que ha de ser observat i treballat per l'alumne i amb l'alumne. Si ensenyem un quadre s'ha de parlar sobre ell, els seus colors, paisatges, personatges, edificis, objectes que surten representats i no ensenyar-lo amb l'excusa que el va pintar l'artista del que estem parlant però sense donar el protagonisme que es mereix, tant el material com l'alumne que es el subjecte de l'observació.
- **Com organitza els temps:** els tallers ja sabem que per norma general tenen una durada de tres hores i que estan estructurats amb uns temps molt concrets. Però hem de treballar amb els educadors per ser hàbils i adaptar-se a

les condicions de cada grup. En ocasions els alumnes de P-3 i P-4 poden esmorzar a classe durant 30 minuts i després sortir al pati 30 minuts més, d'altres escoles fan un descans de 30 minuts i continuen amb l'activitat. Davant d'aquestes situacions hem d'aconseguir donar les eines necessàries per tal que l'educador sigui capaç de retallar, o allargar el taller, sense que ni mestres ni alumnes tinguin la sensació de que deixen de fer alguna activitat, i sense la sensació d'anar molt ràpid i preocupat per arribar a fer tot allò que estava previst. Per motius com aquest és tan important tenir una petita conversa abans de començar el taller amb el mestre no només sobre els coneixements que tenen els alumnes i si han treballat o no el tema, sinó també sobre els horaris concrets que s'han de mantenir. També és important destacar com hem de treballar amb l'educador el tema relacionat amb retallar l'activitat, sempre tenen la sensació de que si ho fan els alumnes no aprendran tot allò previst. Hem d'aconseguir que sàpiga decidir que és allò realment important i no es pot deixar de banda, i quina part del taller i quines informacions podem obviar sense perdre qualitat i continguts.

- **Quin és el grau de protagonisme que dóna als alumnes:** si considerem que l'alumne és el que crearà el seu propi coneixement és evident que ha de ser el protagonista en tot moment. Un bon educador no és el que se sap molt bé la vida de l'artista i l'explica impecablement, sinó aquell que fa participar a l'alumne i que aquest amb les eines i estratègies que proporcionem és capaç d'adquirir aquests nous coneixements. L'educador en moltes parts del taller ha de ser un simple conductor i guia, i l'alumne el protagonista real. Arribar a aconseguir-lo és complicat i s'ha de treballar molt ja que no depèn d'una premissa només, sinó de moltes, com controlar el grup, controlar els torns de paraula, fer participar a tots els membres de la classe, fer preguntes coherents i amb respostes senzilles, mantenir la motivació... Haurem de treballar individualment aquesta faceta amb el propi educador per tal d'assegurar l'èxit d'aprenentatge dels alumnes.

- **Quina relació manté amb els alumnes:** un educador no és un amic ni un alumne més de la classe. Hem de transmetre que no som el mestre, però si una persona que estarà amb ells per fer una feina molt important, interessant i divertida. No hem de transmetre un excés de serietat però si marcar unes pautes des de l'inici per tal de no perdre el control del grup classe.
- **Quina relació manté amb el docent:** ja hem destacat en punts anteriors que considerem fonamental la comunicació constant amb el mestre del grup classe amb qui farem l'activitat. És habitual trobar a educadors que tenen vergonya i fins i tot por de parlar amb el mestre. Al principi no estan segurs de la seva feina, i aquestes inseguretats fan que prefereixin parlar amb els alumnes i no amb el mestre i així evitar mirar-los a la cara i comprovar si estan contents, satisfets, preocupats o decebuts. És lògic que tinguin aquest sentiment, per aquest motiu treballarem amb ells per fer veure l'important què és tenir aquest contacte tant per conèixer que han treballat sobre el tema. Tenir una idea dels coneixements previs és fonamental, saber si el taller s'emmarca dins d'un projecte concret, d'una setmana cultural o si senzillament és una activitat puntual, si tenen alguna norma de funcionament del grup que s'ha de mantenir durant l'estona del taller, conèixer si algun alumne necessita una adaptació concreta de les activitats, o els horaris de pati i de sortida de classe per destacar els més importants. Tan important és parlar amb ells al principi del taller com al final. Conèixer si el resultat del taller és el que esperaven, si ha sigut superior o si els ha sorprès la forma de treballar d'algun alumne en concret ajuda a sentir-se partícip del taller al mestre de l'aula que en ocasions no sap com ajudar-nos o quin grau de protagonisme ha d'assolir. Així com sortir nosaltres mateixos més satisfets de la feina realitzada després de la xerrada amb el tutor.

A l'hora del pati comentem aquells punts més destacables i que el puguin ajudar a conduir millor al grup classe durant la segona part del taller. Al finalitzar el matí, i sempre fora ja de l'escola parlem amb l'educador sobre els punts forts i febles de

l'activitat desenvolupada i com els pot millorar. Si és necessari l'acompanyarem el següent dia per intentar millorar aquells aspectes imprescindibles per l'èxit d'aprenentatge dels alumnes.

En el moment que considerem que ja està preparat o preparada per continuar amb els tallers els deixem desenvolupar els tallers en solitari. Però sempre fent un control dels problemes o suggeriments que el dia a dia pot ocasionar.

Durant les vacances escolars de Nadal i Setmana Santa fem reunions periòdiques per exposar possibles problemes, materials o activitats a millorar, així com sobre propostes de futurs tallers en ocasions basades en les xerrades que s'acostumen a fer al finalitzar les activitats amb els mestres de les escoles.

12.2. Resultats

Els 25 anys d'experiència en la formació d'educadors ha fet que tinguem molt clares les necessitats que tenen a l'hora de desenvolupar aquesta feina davant de l'alumnat. En el cas d'Schola Didàctica Activa tenim una oferta didàctic considerable⁵¹ que fa que la preparació de temes, continguts, estructura dels diferents tallers i desenvolupament dels mateixos arribi a ser una feina aclaparadora. I és precisament per aquesta realitat que vam veure imprescindible la preparació d'una **documentació** relacionada a cada taller on es detalla el contingut general que s'ha de conèixer per dominar el tema, el contingut específic que s'ha d'explicar durant l'activitat, els procediments que són viables pel desenvolupament d'aquest taller concret, el material que acompanya al taller i el funcionament d'aquest. Aquesta informació se la proporcionem sempre uns dies abans del primer seguiment del taller, així ens assegurem que ja té uns coneixements previs sobre el taller en qüestió. No vol dir que amb aquesta informació tinguin suficient per poder desenvolupar l'activitat amb èxit. Cada persona té unes necessitats concretes en el moment d'assimilar una sèrie de coneixements nous, per

⁵¹ Veure capítol 6 "Context de la recerca".

aquest motiu ens agrada remarcar que és una base molt bona però que cadascú s'haurà de fer els seus propis apunts i personalitzar-los en funció de les seves necessitats. Totes les activitats tenen unes pautes que s'han d'acomplir però com s'arribi a elles dependrà de les capacitats i recursos que cada educador tingui. No tots sabem fer les mateixes bromes ni a tots ens funcionen les mateixes estratègies per això deixem llibertat per treballar amb allò que s'ajusti més al gust de cada persona en un moment concret. Es tracta d'arribar als alumnes i que aquests es motivin i participin activament no en marcar unes pautes estàtiques.

Recomanem que el dia del seguiment de l'activitat prenguin apunts, no tan sobre el contingut sinó sobre les estratègies que segueix el company, la col·locació en l'aula, el tipus de preguntes que formula, les reaccions dels alumnes davant de situacions concretes, els temps dedicats a cada part del taller, el to i volum de veu i que aquestes anotacions junt amb la documentació proporcionada siguin la base de la preparació del seu taller.

Tot i tenir tan clar el procés de formació que han de seguir no sempre és fàcil posar-se davant d'una classe i aconseguir que els teus objectius s'acompleixin, tal i com tenies pensat. És per aquest motiu pel que fem un seguiment i un assessorament al educador durant les seves intervencions en els tallers. Els aspectes més habituals a corregir són precisament aquells que hem destacat com fonamentals per l'èxit de l'experiència. Pensem que és necessari comentar-los per tal de tenir unes pautes clares per la millora general de la tasca didàctica relacionada amb el desenvolupament a l'aula dels tallers. Destacarem els errors més comuns que cometem quan comencem a treballar davant d'un grup classe i que en moltes ocasions no som conscients fins que un que s'ho mira amb perspectiva i des de fora ens ho explica. Els principals són:

- **Com dirigir-se als alumnes:** els nervis i la tensió són habituals quan ens posem les primeres vegades davant d'un grup, o bé quan hem d'estrenar una activitat nova. I és aquesta tensió la que ens porta a moure'ns molt, si estem drets d'un costat a l'altre, si estem asseguts a moure els braços i les mans constantment.

Hem de fer entendre a l'educador que exagerar amb la gesticulació pot distreure a l'alumne i que en lloc de cridar la seva atenció sobre allò que expliquem ho fem sobre les nostres extremitats. En ocasions es tan elevada la concentració que tenim, per no oblidar-nos d'ensenyar algun material, que continuem parlant mentre el busquem, i hem de corregir aquestes accions ja que en el moment que no mires directament al grup la veu es perd i no és tan intensa, també es perd el contacte visual amb ells facilitant el descontrol del grup. Hem de ser directes i clars quan parlem amb els infants i hem d'entendre que si un alumne té la necessitat de fer una pregunta que s'ha plantejat durant l'activitat aquesta ha de ser contestada. L'educador tendeix a tenir molt clar quan vol treballar cada concepte, i si l'alumne fa una pregunta relacionada amb un tema que es treballarà posteriorment té por a avançar informació i després quedar-se curt. Però per la seva banda l'alumne necessita la resposta en el moment en que té el dubte o la curiositat de saber. No podem dir *"aquesta pregunta la contestarem després"* ja que portem a l'alumne al desconcert, i fins i tot a pensar que no li fem cas. És recomanable donar una resposta curta que no distorsioni el ritme posterior de l'activitat però que satisfaci a l'alumne. Hem de donar confiança i tranquil·litat amb la forma de dirigir-nos a ells.

- **Quin vocabulari fa servir:** ha de ser clar, planer, divers i proper a l'alumne. Com és lògic introduïrem paraules noves en el seu vocabulari, per aquest motiu és necessari fer servir la paraula tècnica correcta seguida d'una explicació curta i clara sobre el significat de la paraula. I per reforçar l'aprenentatge d'aquesta serà necessari fer-la servir varies vegades més aprofitant per preguntar el seu significat directament a l'alumne, així podrem comprovar si el procés d'aprenentatge ha sigut el correcte o no. En quant a la forma d'expressar-nos és fàcil trobar que fem servir paraules sense sentit al final de les frases que en ocasions són molt repetitives i fan que sigui difícil seguir el fil argumental. Les més habituals són *"vale"*, *"d'acord"*, *"eh"*, *"està clar?"*, *"i més coses"*, *"no"*, desfer-nos d'aquestes manies és molt complicat recomanem molta concentració per tal d'intentar evitar-ho. També és cert que quan més concentrats estem més conscients som de que ens repetim i més nerviosos ens

posem. És un procés lent aconseguir alliberar-nos d'aquest costum però ens hem d'esforçar constantment.

- **Com es presenta i descriu l'activitat:** encara que amb els educadors treballem molt l'estructura dels tallers i les activitats que inclouen, a la pràctica comprovem com els hi costa molt mantenir el ritme constant i clar. Recomanem que en tot moment han de pautar molt cadascuna de les parts que conformen el taller. Encara que sigui repetitiu els alumnes necessiten referents per tal de portar a terme les activitats amb èxit. Per exemple, en el moment d'omplir una fitxa que conté diferents conceptes i activitats, s'ha d'explicar lenta i detalladament la primera que han de fer, donar el temps necessari per realitzar-la, i després comentar-la tots plegats. A continuació fer servir la mateixa estratègia pel següent punt. Mai s'ha d'explicar més d'una qüestió a la vegada ja que abocarem als alumnes al fracàs de l'activitat i a la decepció i desconexió. Destaquem que a més de pautar-la l'hem de conduir, sense donar les respostes, ni solucionar la recerca, però sí acompanyant als alumnes en tots aquells dubtes que tinguin. En resum s'han d'acostumar a fer explicacions curtes, concretes i clares, és un dels punts que, habitualment, més hem de treballar amb els educadors ja que sovint tenen la sensació de ser repetitius però és necessari fer-lo així amb aquestes edats.
- **Com estructura les preguntes que fa a l'alumnat:** en un primer moment tots podem pensar que és fàcil preguntar, i que el problema el tindran els que han de contestar a la qüestió plantejada. Però hem de fer entendre a l'educador que és tot el contrari. Intentem que a l'hora de plantejar una pregunta tingui molt clara la resposta que busca, i a partir d'aquesta pensi quina serà la forma més encertada de preguntar. Nosaltres som els que conduïm el grup i marquem les pautes. Si volem assegurar l'atenció i participació de tots hem de preparar tan seriosament les preguntes com la resta del contingut i materials de l'activitat. Sempre buscant preguntes que puguin contestar per referents que

tinguin o per haver explicat aquests continguts prèviament o haver-los treballat durant la recerca. Errors habituals que hem de corregir són:

- **Fer preguntes impossibles de ser contestades per aquesta edat:** si parlant de la vida de Pablo Picasso fem una pregunta com "Què sabeu on és Màlaga?" o "Què sabeu com és Màlaga?" per poder parlar de la ciutat on va néixer el pintor, ens trobarem que la gran majoria dels alumnes no tenen cap referent per poder contestar-la. Per tant aconsellem explicar que vivia en una ciutat i la comparem amb la seva per poder tenir aquests referents tan importants per ells, a partir d'aquí ja podrem dir el nom de la ciutat i fer que el retinguin preguntant en d'altres ocasions per aquesta qüestió.
- **Fer una bateria de preguntes:** com la metodologia emprada es basa en preguntar. Ens organitzem per tenir moltes preguntes preparades, tenim l'obsessió de que hem de fer moltes, tenim moltes al cap i les anem fent una darrera de l'altre sense esperar la resposta de l'alumne a la primera. Hem de ser endreçats i tranquils deixant sempre el temps d'espera necessari per rebre la resposta i poder comentar-la. Si no hi ha temps de fer-les totes no passa res, ens hem d'adaptar a les necessitats dels grups d'alumnes que tenim davant. Tan important és fer bones preguntes com comentar les respostes, felicitar a l'alumne que les ha donat i destacar la importància de la resposta en el funcionament de l'activitat concreta que s'està desenvolupant.
- **Fer preguntes i no obtenir resposta:** quan ens trobem amb un grup amb el qual estem treballant i no contesta és un moment de tensió, i de replantejar-nos si no estem fent bé la nostra feina. Però en lloc de començar a tenir pensaments negatius hem de buscar la manera de preguntar de forma diferent però

que la resposta a aquesta nova pregunta sigui la mateixa que buscava a priori. Deixar preguntes sense contestar és negatiu tant per l'alumne com per l'educador. Per exemple si preguntem: quins colors feia servir Joan Miró en aquest quadre i els alumnes no contesten res podem assenyalar directament color per color i tornar a preguntar directament. Serà molt més fàcil trobar la cooperació del grup.

- **Com controla el torns de paraula:** tan important és controlar-los com adonar-nos que hi ha alumnes que no participen en la conversa i fer-los participar. Destaquem que durant la presentació de l'activitat s'han de marcar les normes de comunicació:
 - Respectar i escoltar als companys
 - Aixecar la mà quan es vol parlar
 - Escoltar al mestre sense interrompre

En moltes ocasions amb la tensió del moment no som capaços de veure que sempre donem la paraula als mateixos alumnes, bé perquè són els primers en aixecar el braç o bé perquè els tenim més a prop en el nostre espai visual. I és molt bo fer un seguiment per poder marcar les millores que en aquest sentit podem realitzar. És important fer participar a tots, fer respectar els torns de paraula, agilitzar les respostes dels alumnes per no desesperar als que estan esperant. Quan més àgils siguin els torns de preguntes i respostes més fàcil serà mantenir l'atenció i la motivació de tots per participar.

- **Com soluciona els petits conflictes:** l'educador ha de ser conscient que la seva estada a l'aula és puntual, i que no pot tenir els mateixos mecanismes i recursos que el professorat habitual. Però això no vol dir que no sigui competència seva controlar el grup classe i intentar solucionar els petits conflictes. Convidem a l'educador a dialogar amb el tutor abans de començar el

taller per tenir informació concreta sobre el grup, els conflictes, la forma de treballar i relacionar-se, així com si tindrem en el grup algun alumne amb necessitats especials d'algun tipus. Davant d'un conflicte en lloc d'entrar en pànic hem de poder prendre una actitud orientada cap a la vessant positiva del problema, definint-lo i buscant les alternatives que es puguin aplicar cercant una solució i valorant els resultats. El control emocional mitjançant el diàleg pot ajudar a que els alumnes es puguin expressar des d'una certa serenitat. I l'ús de tècniques de resolució de conflictes com la mediació, la conciliació o la negociació ens poden ser d'utilitat.

- **Com dirigeix les diferents activitats que conformen el taller:** quan els educadors es posen davant del grup classe tenen molt definides les activitats que han de dur a terme i és habitual caure en el parany de presentar-les com si les unes no tinguessin relació amb les altres. Remarquem molt que els tallers són unes activitats complertes, on totes les activitats tenen una raó de ser-hi, i les primeres són necessàries per adquirir una sèrie d'aprenentatges necessaris per poder avançar amb les següents quant a creació de nous aprenentatges. Les unes sense les altres quedarien sense sentit. Hem d'entendre els motius de fer servir aquesta metodologia i la importància de lligar una activitat amb la següent com a estratègia també de motivació cap a l'alumne. Si comencen el taller presentant a l'artista a partir d'un conte manipulatiu introductori on es parla de la seva vida i de la seva obra, a l'acabar destacarem que una vegada que ja coneixement a l'artista i sabem que pintava anem a investigar com ho feia, quins colors feia servir, quins temes representava i a continuació expliquem l'activitat. Quan acaben aquesta fem veure que, com ja coneixen a l'artista i la seva obra, és el moment d'intentar expressar-nos artísticament seguint les pautes que hem vist que seguia ell. D'aquesta manera, l'alumne, en tot moment, veu que el seu treball té un sentit i un objectiu. A la vegada que intentem justificar cada bloc del taller, ho hem de fer sense perdre el ritme, no donant temps a que l'alumne pugui avorrir-se i desconnectar de la feina que està fent.

- **Com aprofita el material didàctic:** si partim de la base que el element identificador dels tallers són els seus materials didàctics els hem d'aprofitar al màxim i fer servir les estratègies necessàries i correctes. Ensenyar un quadre, una fotografia i un dibuix durant l'explicació del conte, perquè és el moment en que s'ha de treure, però sense donar-li el protagonisme necessari no es aprofitar aquest material únic i original. Ens esforcem per mostrar com treballar en profunditat amb els diferents materials, i que els nostres educadors entenguin les raons de perquè els fem servir, i les seves finalitats didàctics, i com poden ajudar en l'aprenentatge dels nostres alumnes. Si ensenyem un dibuix hem de fer que es fixin en ell, que expliquin que representa, quines són les persones dibuixades, quina roba porten, quins colors fan servir, si són més grans o petites que altres figures que surtin representades, si és una escena familiar, paisatge, natura morta o autoretrat. Hem de ser capaços d'analitzar tots els materials al màxim i aprofitar-los en funció de l'edat.
- **Com organitza el temps:** és possible que aquest punt sigui el que més fàcilment assimilen i menys problemes ocasiona en els educadors, sempre que sigui una activitat sense cap tipus d'interferència externa. En el moment en que s'ha d'allargar un horari de pati, els alumnes han de sortir 10 minuts abans o qualsevol altre alteració en el funcionament habitual provoca una inseguretats. Sempre pensen que no faran bé la feina sinó ho fan tal i com està estructurat des d'un principi. I a més a més, els hi costa molt decidir quina és la part de l'activitat susceptible de ser retallada per tal de finalitzar el taller amb èxit. Ens interessa molt que siguin capaços d'entendre que ens hem d'adaptar a qualsevol situació, que són tallers vius i que els podem adaptar a les necessitats del grup sense que això ens provoqui inseguretats innecessàries. Treballant precisament aquestes inseguretats serà fàcil solucionar aquest problema.
- **Quin és el grau de protagonisme que dóna als alumnes:** l'educador ha d'aconseguir ser un espectador de l'activitat, i un referent en cas de dubtes. També ha de ser el conductor del temps i de les pautes a seguir. Per tant té a

la seva mà aconseguir el protagonisme de tots durant tot el procés d'aprenentatge. En aquests edats és lògic que l'alumne tingui la necessitat d'explicar la seva experiència personal com *"el meu avi també és pintor"*, *"jo també vaig de vacances amb la família a la platja"*, *"la meua mare també és diu Pilar"*, per a ells aquestes aportacions són importants però per nosaltres resulten prescindibles. No podem donar mai la sensació de que no ens interessi per tal sempre hem de contestar de forma amigable i positiva *"què bé"*, *"clar és que és molt divertit"*, i intentar seguir ràpidament amb allò que intentàvem explicar. Un dels problemes habituals és que els alumnes són molts, i tots volen explicar els seus sentiments o experiències, però sense escoltar-se els uns als altres. És el moment de buscar estratègies que ens ajudin a controlar la situació: *"A veure quants aneu de vacances a la platja, aixequem el braç"*, *"quants teniu un pintor a la família"* és una manera ràpida de que tots puguin aportar la seva pròpia informació d'una forma controlada i ràpida, sense trencar el ritme de l'activitat i donant protagonisme a tota la classe. Per una altra banda, l'alumne se sent protagonista si aporta coses noves a la classe, si fa una pregunta i nosaltres diem *"molt interessant això que preguntes"* i a continuació busquem una resposta entre tots, estarem fent que se senti útil, reconegut i important. Mai podem deixar de contestar una pregunta ja que provocaríem uns sentiments totalment contraris als anteriors. També és molt important per l'alumne ser reconegut com un ésser diferent als altres companys, així que és necessari fer l'esforç de recordar els noms dels alumnes. És una feina que els educadors troben inútil fins que es posen davant del grup i observen les seves reaccions quan recordes els seus noms i els fas participar.

- **Quina relació manté amb els alumnes:** és fàcil adoptar una actitud de ser un alumne més, però sovint hem de recordar i remarcar la importància dels referents a l'educació infantil. L'alumne t'ha de buscar quan té dubtes, conflictes, inseguretats i necessitats varies. Per aquest motiu hem de establir una relació fluida i amable en tot moment. Ser un referent que, a més a més, sigui capaç de felicitar-los i animar-los durant els seus processos d'aprenentatge és una feina obligada per a tots els educadors. És necessari no

marcar distàncies físiques durant el desenvolupament de l'activitat. Si per exemple, fem rotllana a terra per explicar el conte ens hem d'asseure amb ells, no podem quedar-nos drets o asseguts en una cadira durant l'explicació sinó que hem d'intentar sempre estar a la mateixa alçada. Hem de transmetre un sentiment de confiança.

- **Quina relació manté amb el docent:** sovint l'educador se sent examinat pel mestre de la classe i té por o inseguretats a l'hora de parlar amb ell. Molts són els que decideixen fer la feina que s'espera d'ells sense mantenir converses ni preguntar l'opinió dels docents. Considerem imprescindible aquesta relació entre els dos i treballem per transmetre aquesta seguretat als educadors per tal de veure positiu aquest intercanvi d'idees i sensacions. Intentem transmetre que el mestre, per ser mestre, no vol dir que tingui més coneixements sobre el tema en qüestió que nosaltres. Ell tindrà experiència en el funcionament de la seva classe i nosaltres en el funcionament del nostre taller. És per això, que han de veure que la comunicació entre els dos és fonamental pel bon funcionament del taller. És un punt en el que s'han de treballar molt les inseguretats i donar valor i importància a la feina d'un mateix. També és un bon moment de preguntar quines necessitats tenen, quins aspectes del taller canviarien, quins altres artistes els interessaria treballar. És important que el docent senti que forma part del món dels tallers, dels seus canvis i modificacions així com de les noves creacions.

Els seguiments i el treball pautat d'aquests punts ens ajuda a donar les estratègies necessàries als nostres educadors així com a que adquireixin la seguretat en la seva capacitat i en la seva feina.

12.3. Conclusions

Després de 25 anys d'història i molts tallers realitzats hem aconseguit establir unes estratègies que considerem útils tant per assegurar l'èxit dels tallers com dels educadors que condueixen aquestes activitats. En destacarem:

- Curs de formació pels educadors. Hi ha dubtes sobre si el moment més oportú, per plantejar la formació, és quan ja han fet una sèrie de seguiments i ja veuen amb quins problemes o dubtes es poden trobar davant d'un grup classe, o bé abans de començar a treballar, pauta tradicionalment seguida a Schola. L'experiència, però, a partir dels seguiments fets als educadors, evidencia que aspectes treballats durant el curs no necessàriament els tenen presents durant el desenvolupament de l'activitat, ja que en aquell moment no van considerar que aquesta qüestió fos important i no la van interioritzar. En aquest sentit no es forassenyat programar els cursos de formació després dels primers contactes de seguiment a les aules.
- Proporcionar un guió explicatiu tant del contingut com dels procediments i materials necessaris pel desenvolupament del taller.
- Donar la possibilitat de fer seguiment diverses vegades d'un taller abans de que l'educador el realitzi per primera vegada. Tantes com ell consideri necessàries per tal de posar-se davant del grup amb seguretat. Recomanem que prenguin nota durant l'observació per tal de fer-se seu el funcionament i contingut del taller.
- Acompanyament durant el primer dia de realització de l'activitat, així com dels dies necessaris per assessorar-lo en possibles millores o canvis en el desenvolupament de la seva feina.

- Seguiment puntual i aleatori de tallers durant tot el curs escolar per tal de continuar millorant qüestions treballades anteriorment com la forma de dirigir-se als alumnes, el vocabulari que s'ha de fer servir segons les edats, com presentar el taller, com estructurar les preguntes que es dirigeixen als alumnes (clares, directes, possibles de contestar, respectant el torn de paraula...), com solucionar els petits conflictes de l'aula, com treballar els diferents materials didàctics de la forma més adient, com temporalitzar les diferents activitats que formen el taller, o com es relacionaran amb els alumnes i amb els docents.

Assegurar l'èxit dels tallers passa per parlar contínuament amb els educadors que estan dia a dia a les escoles, que es troben amb la realitat de les aules i dels diferents grups d'alumnes i de mestres. L'ensenyament no és estàtic i l'escola forma part d'una societat canviant i això fa que els tallers i els educadors s'hagin d'adaptar a aquests canvis de manera ràpida però meditada i organitzada. Per totes aquestes raons és tan necessari el seguiment continu de la feina així com el contacte directe amb els docents.

CAPÍTOL 13. CONCLUSIONS FINALS

Presentem les conclusions derivades de la discussió dels resultats obtinguts per a cadascun dels objectius establerts en aquesta investigació. A partir de les hipòtesis constatades, els indicis observats i la discussió dels nostres resultats en el marc teòric i la bibliografia utilitzada. Aquestes conclusions són la resposta a les preguntes inicials respecte als tallers d'història de l'art en l'Educació infantil a Catalunya durant el 2002-2016, i el paper de les empreses de serveis culturals.

Conclourem analitzant, verificant o qüestionant les hipòtesis inicials tot comentant les conclusions a les que hem arribat respecte a cadascuna d'elles.

Els tallers d'Història de l'art han estat útils per fomentar i fonamentar un coneixement significatiu sobre artistes rellevants i la seva obra en els entorns formals d'ensenyament aprenentatge de l'Educació infantil. La demanda en augment d'aquests tipus de taller que ha experimentat Schola Didàctica Activa en els darrers decennis evidencia l'èxit de la proposta.

A partir de l'anàlisi històric de la demanda de tallers d'història de l'art a Educació infantil podem afirmar que aquests han anat en augment des del mateix moment de la seva creació, tot evidenciant l'èxit d'aquesta proposta. Així doncs, per verificar aquesta hipòtesi hem analitzat el número de tallers realitzats entre els cursos 2002-2003 i el 2015-2016. Hem constatat el creixement general d'aquests tallers especificant a la vegada el cas concret de cadascun dels artistes ofertats per l'empresa i analitzant les raons que expliquen els resultats.

Observant l'evolució dels tallers d'història de l'art a Educació infantil podem afirmar que aquests tallers entre el primer curs analitzat (2002-2003) i el darrer (2015-2016) s'han gairebé, triplicat, passant de 146 a 411. Destacant els 497 tallers que es van realitzar durant l'any Dalí (2003-2004).

Ha sigut un creixement constant i sostingut amb l'excepció del curs 2006-2007, que va ser de baixada general en tota l'oferta, i el 2009-2010 i 2010-2011 amb una aturada per la crisi que remuntà ràpidament, assolint el darrer curs analitzat, 2015-2016, els 411 tallers. Lluny dels 497 de l'any Dalí, però el millor resultat després d'aquest. Davant d'aquests resultats tan satisfactoris podem afirmar que les escoles en general, i el equip de docents en particular avaluen molt positivament propostes didàctiques com les plantejades en aquesta investigació. Per demostrar aquesta afirmació hem analitzat les opinions dels equips docents participants d'aquestes activitats.

No només els resultats de l'anàlisi històric de les dades de l'empresa ens legitima a afirmar que els tallers d'Història de l'art han estat útils per fomentar i fonamentar un coneixement significatiu sobre artistes rellevants i sobre la seva obra, en els entorns formals d'ensenyament aprenentatge de l'Educació infantil, sinó que les opinions recollides per les enquestes realitzades als docents participants ens ho certifiquen. El 99,2% del total dels docents enquestats valoren amb la nota més alta, un 5, les estratègies desenvolupades i amb un 99,2% l'adequació dels continguts al nivell d'aprenentatge dels alumnes. Sobre la qüestió de si són significatius pels alumnes els conceptes treballats el 100% han contestat que sí.

Les empreses de serveis culturals que, mitjançant tallers i altres tipus d'activitats, operen des de la perifèria dels sistemes educatius i museístics en l'ensenyament aprenentatge de la Història de l'art en l'etapa d'Educació infantil incideixen de manera positiva en la formació dels alumnes. Si disposen de productes i personal de qualitat el seu coneixement i praxi, sobre temes i casos concrets, poden aconseguir nivells d'èxit superiors als dels mestres.

Podem afirmar que actualment, a la segona dècada del segle XXI, les empreses de serveis culturals són una realitat aliena a l'escola, i que la seva consideració per part dels entorns educatius formals continua condicionada a les possibilitats econòmiques i a l'imaginari del centre que en fa ús. Però davant del creixement constant de la demanda dels tallers d'història de l'art podem argumentar que un cop posats en marxa els tallers, provats en diferents escoles del país, adaptats a les necessitats reals de les escoles i dels aprenentatges per part dels alumnes, aquests resulten positius en la formació dels infants i que compten amb un alt nivell d'acceptació constatat per les enquestes de satisfacció realitzades a les escoles. I és per aquest motiu que moltes escoles busquen subvencionar-los amb l'ajuda de l'AMPA, de l'Ajuntament del seu municipi o reservant aquest taller com una de les sortides previstes durant el curs escolar encara que es realitzi al propi centre escolar.

També demostrem a partir d'aquestes enquestes de satisfacció que l'èxit es fonamenta en l'experiència, i major coneixement de l'objecte d'estudi, per part dels educadors sobre el tema concret a tractar i en la possibilitat que tenen les empreses de preparar materials didàctics específics a la mida de les necessitats de cada moment. Valoren molt positivament l'experiència de rebre a la classe un especialista en didàctica que, a més a més, també ho és en el tema concret que s'haurà de treballar. A la vegada que destaquen les reaccions dels alumnes davant d'una activitat i d'uns materials amb els que no treballen habitualment.

Les empreses de serveis culturals presenten avantatges quant a desenvolupament d'activitats d'ensenyament aprenentatge en un camp complex com el de la Història de

l'art, i en un període singular com és l'etapa d'Educació infantil, atès que sobre els continguts a desenvolupar compten amb experiència teòrica i empírica, i disposen de tot un seguit de recursos reavaluats i replantejats en funció de la praxi quotidiana.

L'èxit dels tallers és fonamenta en una experiència empírica i en una permanent estratègia d'assaig-error. Allò que no funciona en una determinada sessió d'un determinat tipus d'escola és reconsiderat i reformat. Per tant la rectificació i reavaluació del producte és una de les condicions que en garanteix l'èxit. En aquesta recerca hem volgut presentar l'exemple de tallers d'història de l'art a educació infantil que són "El món de Joan Miró" i "El món de Vincent van Gogh". Analitzar aquest dos va ser una decisió basada en l'èxit de la demanda del primer, així com en que és el segon taller d'artistes creat per l'empresa i que, per aquest motiu, podíem valorar la seva evolució i adaptació a les necessitats de l'aula amb el pas dels anys. El cas de Vicent van Gogh és molt diferent, vam considerar que seria important presentar el darrer taller que en l'inici de la recerca s'havia creat per tal de poder valorar si l'estructura, els plantejaments, els materials, la calendarització... era diferent o si davant de l'èxit del primer no havia sigut necessari canviar l'estructura i funcionament. Podem afirmar que l'estructura dels dos tallers és la mateixa, ja que l'experiència tant teòrica com empírica ens havia donat la informació necessària com per estar convençuts del que s'havia de proposar per assolir èxit. Així doncs, en començar presentant l'artista amb un conte, continuar amb una recerca sobre la seva obra i acabar amb una part pràctica sabíem que era una proposta correcta. Els recursos i procediments que faríem servir per arribar als nostres objectius és allò que hem intentat adaptar i innovar a cada taller. Els motius que ens porten a tenir clares aquestes premisses són diversos:

- La realitat de que hi ha escoles que, davant de l'èxit de resultats d'aquests tallers, ens demanen tenir una oferta més gran, i poder programar un taller i un artista diferent al llarg de l'Educació infantil. Al seu torn l'èxit ha motivat que sovint en els cicle d'inicial i mitjà de primària les escoles també ho vulguin treballar, i per tant considerem imprescindible poder disposar d'un ventall important d'artistes amb una sèrie de recursos i materials diferents per captar l'atenció i interès de l'alumne amb cada

taller any darrera any. I també per donar la possibilitat a les escoles a escollir entre tota l'oferta presentada.

- Satisfacció personal d'innovar i plantejar-nos nous reptes.
- Vivim en una societat canviant, amb noves tecnologies que ens permet crear de forma relativament econòmica nous materials manipulables i creatius que ens faciliten el treball amb els alumnes i ens donen possibilitats inimaginables fa uns anys. I que ens permeten pensar, crear i dissenyar materials molt diversos i atractius que facilitin l'aprenentatge de l'alumne.

Els Tallers d'Història de l'art ajuden a assolir les demandes curriculars de l'Educació infantil. L'opinió del professorat considera molt positivament aquest tipus d'activitats. Els equips docents d'educació infantil valoren positivament els tallers d'art que desenvolupa l'empresa Schola Didàctica Activa.

Durant aquesta recerca hem demostrat que els tallers d'art a educació infantil són un èxit, en termes relatius, i que la seva demanda ha crescut de forma constant. Per poder demostrar aquesta hipòtesi hem demanat l'opinió dels mestres que molt amablement han participat en aquest estudi. Ells són els que en definitiva prenen la decisió de contractar els serveis de l'empresa, i els que permeten l'accés a llocs tant reservats com són les seves aules.

Ens ha sorprès comprovar com el 58,7% del total d'enquestats han contestat que coneixen aquestes activitats per haver-les fet en d'altres ocasions i el 23,8% per recomanacions d'altres companys. Fet que ens fa entendre que la trajectòria positiva de 26 anys d'experiència de l'empresa Schola Didàctica Activa en el camp de la didàctica ens ha portat a fidelitzar als clients i a que aquests ens recomanin a d'altres escoles. Aquests docents consideren que el moment més idoni per programar el taller és com a introducció al tema segons el 70,7% del total. Destacant a un 60,3% que

realitzen una petita introducció el dia previ a la nostra vista per donar unes pinzellades generals sobre l'artista.

Aquest taller són un recurs pels mestres dins de tota la seva programació. Per un 46,3% del total el taller forma part del projecte de curs. Un 30,1% el treballaran durant un mes, un 18,7% un trimestre i només un 5% tot el curs. D'aquests un 62,3% ampliaran el tema posteriorment amb d'altres activitats plàstiques o un 18% amb realitzacions de reproduccions d'obres. Molt lluny queden els que realitzaran visites a museus amb un 12,3% o els que treballaran d'altres obres amb un 6,6%.

Els tallers es realitzen en el segon cicle de l'educació infantil i queden molt repartits la seva participació. Representant un 37,9% a grups de P-5, un 31,5% a grups de P-4 i el 30,6% restant a P-3.

En quant a com valoren l'activitat pràctica final el 88% ho fan amb un 5 sobre 5, el 11,2% amb un 4 i el 0,8% amb un 3. Considerant el 100% dels enquestats que els conceptes treballats són realment significatius pels seus alumnes. I valorant les estratègies desenvolupades amb un 92,1% amb un 5 també sobre 5, el 7,2% amb un 4 i el 1,6% restant amb un 3. I finalment el 99,2% dels enquestats valoren positivament l'adequació dels continguts al nivell dels alumnes.

[Els Tallers d'Història de l'art contribueixen a la renovació didàctica en l'Educació infantil.](#)

Hem demostrat el creixement constant de la demanda d'aquests tallers. Però quins són els motius que ens han conduït a aquesta situació? Per una banda l'oferta de les institucions museístiques, que hem constatat que és insuficient tal i com detallarem més endavant. Però aquest motiu no ens portaria a l'èxit si l'oferta d'Schola Didàctica Activa S.L. no fos funcional i de qualitat. Les escoles podrien provar un curs i no tornar a demanar mai més aquests tallers donant lloc a un producte efímer i en funció de les conjuntures. Lluny de trobar-nos en aquesta situació hem constatat com els tallers han tingut un èxit sostingut. Segons les opinions dels docents, aquests destaquen la

metodologia emprada ja que "dóna cohesió de grup i és treball cooperatiu", "els nens han gaudit, han après, han pintat...", "es tracta d'un taller molt participatiu i engrescador, just el que els alumnes necessiten per gaudir de l'art", "una experiència molt positiva. La millor part, l'activitat final", "les propostes són significatives", "està bé i l'activitat final és molt bona", "ha estat creatiu i una activitat diferent", "complet i adequat pel nivell al que va adreçat", "engrescador i molt participatiu" o "bona organització, temporalització adient a l'edat i al ritme de la classe".

Si parlem sobre quina part del taller valoren millor, ens ha sorprès molt que destaquin el conte amb un 49,2% del total ja que és un recurs que ja fan servir ells moltes vegades a l'escola. Però si relacionem aquest resultat amb l'opinió que tenen sobre els materials didàctics que fem servir podem constatar com el 92,1% del total els valoren amb un 5 sobre 5 i el 7,9% restant amb un 4. Així doncs podem entendre que encara que el conte és un recurs habitual a educació infantil els materials que l'acompanyen el fan únic i innovador.

Els tallers d'Història de l'art es dissenyen tractant tòpics que son d'interès per part dels mercats, siguin en aquest cas institucions escolars o museístiques, es fonamenten en la manipulació d'elements, en l'experimentació i en propostes lúdiques.

Els tallers d'Història de l'art per educació infantil dissenyats i executats per Schola Didàctica Activa s'han elaborat adaptant l'estructura dels tallers de ciències socials per educació primària i secundària en un primer moment. L'experimentació i el contacte diari amb les escoles ens va fer veure els nostres propis errors i la realitat d'un aula d'infantil. D'aquesta manera vam adaptar, modificar, dissenyar i desenvolupar tallers que encara que es fonamentessin en el mètode científic aquest s'havia d'adequar al currículum d'educació infantil i al nivell de coneixements d'aquesta franja d'edat. Les maquetes les vam substituir per dibuixos interpretatius, els powerpoint per explicació de contes, els documents per objectes, fotografies o dibuixos i la recerca per la relació de conceptes i imatges, la realització de puzzles o jocs de memòria en funció dels continguts treballats.

Mica en mica, i a partir de l'experiència, de les trobades de valoració amb els docents i les taules rodones amb els educadors vam anar perfilant l'estructura dels actuals tallers d'història de l'art a educació infantil.

El resultat de l'oferta actual ve donada per les necessitats que ens van transmetre algunes institucions com els Ajuntaments de Terrassa o Santa Coloma de Gramenet per una banda, o algunes escoles que per programació o per temàtica de la setmana cultural d'un any concret necessitaven treballar a un artista i ens demanaven si era possible poder disposar d'alguna activitat. Així doncs, els nostres clients han acabat sent la nostra principal referència en el moment de decidir quin artista hem de crear.

Som una empresa de serveis culturals que hem de donar resposta a les necessitats que escoles i docents tenen sempre controlant la metodologia utilitzada, els materials i la dimensió cultural i lúdica que s'ha d'assolir.

L'ús dels tallers didàctics com a estratègia rellevant en l'ensenyament-aprenentatge de la Història de l'art a Infantil no s'ha generalitzat en tant que el professorat té limitacions per preparar-los, i les empreses de serveis culturals tenen possibilitats limitades, així mateix els recursos econòmics de les escoles també posen límits a la contractació de tallers privats.

Hem demostrat que els tallers d'Història de l'art per educació infantil han estat una experiència exitosa, però solament s'han pogut desenvolupar en determinades ocasions. El taller requereix de materials i personal especialitzat la qual cosa suposa un cost. En aquest sentit tot i l'èxit de l'experiència aquesta únicament s'ha pogut desenvolupar si les condicions econòmiques i les decisions dels centres han possibilitat invertir en aquests tipus de formació i no en altres. en aquelles poblacions com Sant Cugat del Vallès, Terrassa o Santa Coloma de Gramenet que els Ajuntaments subvencionen una part del cost del taller, la demanda per part de les escoles dels municipis és molt elevada. Arribant en casos a no poder fer front a totes i decidint les escoles a fer l'esforç necessari per no deixar a cap grup interessat sense viure aquesta experiència.

Tot i que hem demostrat que el creixement es sostingut no és prou considerable com per poder afirmar que aquesta experiència s'ha generalitzat a les escoles catalanes.

L'èxit de casos com el de l'empresa Schola Didàctica Activa quant a disseny i execució de tallers d'Història de l'art a l'Educació infantil, es fonamenta en la qualitat dels seus equips, en la capacitat per generar materials i en l'experiència empírica.

Hem constatat al llarg de la investigació com Schola Didàctica Activa ha creat una sèrie de tallers que responen a les demandes dels docents. Això ha implicat l'aplicació de criteris de qualitat tant pel que fa al taller com al paper que ha de desenvolupar l'educador. Hem analitzat l'estructura dels tallers (introducció, recerca i part pràctica), el seu disseny, els materials, els continguts, les activitats desenvolupades, així com la forma com es transmeten els continguts a l'alumne per tal de poder valorar-ne la seva utilitat des d'una perspectiva curricular.

Tant important és el taller en si com el paper que ha de jugar l'educador en cada moment. És per aquest motiu pel que donem tanta importància a les seves opinions com a la seva formació. Fem reunions periòdiques, taules rodones on tractem temes com el funcionament dels propis tallers, si s'assoleixen els objectius plantejats, si és necessari la millora dels materials, quines percepcions han tingut amb les converses amb els docents. El dia a dia dona una perspectiva fonamental a l'hora de detectar aquells aspectes susceptibles de canvis. A més a més, cada any fem cursos de formació en didàctica per tal d'assegurar-nos l'èxit de les activitats, que l'educador tingui clar els motius que porten a decidir que un taller en concret tingui unes activitats i no unes altres, perquè els materials s'han creat d'una manera concreta i com s'han de treballar, sense oblidar aspectes com la col·locació davant del grup, el to de veu, la motivació, la forma de preguntar o de dirigir-se als alumnes, com controlar al grup classe entre d'altres.

L'educador és la imatge de l'empresa i s'ha de mimar i cuidar per assegurar-se el resultat final davant del grup classe.

L'augment sostingut, malgrat el període de crisi, quant a demanda de tallers d'Història de l'art d'Infantil a l'empresa Schola Didàctica Activa, evidencia l'interès cap al producte i la seva qualitat. Un dels motius del creixement quant a demanda de tallers d'art a educació infantil s'explica pel fet que les ofertes de les institucions de l'ensenyament reglat i museístiques és insuficient.

Davant de la constatació de que els tallers d'història de l'art a educació infantil tenien un creixement constant i sostingut, vam voler analitzar els possibles motius que ens conduïen a aquesta situació. Vam considerar interessant analitzar quina era l'oferta que les institucions museístiques del país ofertaven per educació infantil. Però en lloc de demanar una entrevista amb els departaments de didàctica dels museus per parlar de la seva oferta concreta, vam decidir posar-nos en la pell dels docents en el moment de buscar alternatives diferents per programar les activitats que duran a terme durant el curs escolar. Per aquest motiu vam analitzar l'oferta dels principals museus d'art de Catalunya adreçats a educació infantil a partir de la pàgina web de les diferents institucions. Com eren molts els casos en els que no tenien programats tallers vam enviar correus electrònics sol·licitant informació. Les respostes sempre eren que "en aquests moments no tenim oferta per educació infantil", o "no ens hem plantejat aquesta possibilitat". El resultat de la recerca ens va donar que les activitats ofertades pels museus en general són: visites guiades, visites dinamitzades, visita-taller, tallers, representacions teatrals, visites al patrimoni, concerts, combinació de varies activitats i activitat del museu a l'escola. Ens interessava investigar quins eren els museus que ofertaven tallers i com estaven estructurats aquests, quins temes tractaven i quina durada tenien. La sorpresa va ser comprovar que exclusivament trobàvem tallers sense combinació d'aquest amb visita a l'exposició o a les sales del museu en tres institucions catalanes: Cosmo Caixa, Museu Vil·la Casals i Fundació Miró.

Amb aquest anàlisi hem comprovat com l'oferta d'art centrada en el format taller a educació infantil és molt escassa en els nostres museus. A més, excepte els de la Fundació Miró, la resta són activitats curtes, entre 60' i 45', i no sempre sobre temes

curriculars. A més a més, Cosmo Caixa els oferta en funció de les exposicions que tindrà al llarg del curs i quan les escoles fan la programació a principi de curs no pot tenir a la seva disposició com serà el tallers, quins objectius, quines capacitats o quines activitats desenvoluparan.

Arribats aquest punt podem afirmar que els tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa són molt ben valorats pels seus clients directes, estan en un constant creixement des del seu inici, es fonamenten en temes curriculars a partir de l'observació, la manipulació, l'experimentació, el treball en grup, el companyerisme, el respecte, la creativitat, el descobriment i l'aprenentatge significatiu del propi alumne.

També podem afirmar que en els darrers anys no ha existit en el mercat un producte com els tallers didàctics d'història de l'art per educació infantil que ofereix l'empresa Schola Didàctica Activa tant pel que fa a l'estructura, els materials, els procediments, els continguts, les activitats o la durada. I amb l'afegit que no han de sortir de l'escola sinó que els educadors es traslladen fins allà amb tot el material necessari possibilitant l'estalvi del lloguer de l'autocar.

BIBLIOGRAFIA

AAVV. (1994). Memòria de l'Escola-Taller Mines Prehistòriques de Gavà, a La Sentiu. *Quaderns de divulgació* 19. Gavà: Museu de Gavà.

Acaso, M. (2008). El museo como plataforma de transformación de la pedagogía tóxica. Modelos educativos no tóxicos para una sociedad posmoderna. *I Congreso Internacional. Los museos en la educación. La formación de los educadores* (pp. 280-298). Madrid: Museo Thyssen-Bornemisza.

Agazzi, R. (1976). *Come inttendo il museo didattico*. Brescia: La Scuola.

Alderoqui, S., i Pedersoli, C. (2011). *La educación en los museos. De los objetos a los visitantes*. Buenos Aires: Paidós.

Almazán Fernández, I. (2009). *Didàctica del patrimoni. Camps de batalla a la Tercera Guerra Carlina*. (Tesis doctoral inédita). Universidad de Barcelona, Barcelona.

Altamira, R. (1997). *La enseñanza de la historia*. Madrid: Akal

Aluja, J., Virgili, M.J., i Moragues, R. (1998). Les propostes didàctiques del camp d'aprenentatge de la ciutat de Tarragona sobre el món romà. *Actes II Jornades d'Arqueologia i Pedagogia*. (pp. 185-189). Barcelona: Museu d'Arqueologia de Catalunya.

Álvarez Domínguez, P. (2011). La creación de un Museo del Bebé. *Cuadernos de pedagogía*, (413) (pp. 22-25).

Aragall, A. (1985) Actividades didácticas del Área de Difusión y Pedagogía de la Societat Catalana d'Arqueologia (Catalunya, España). *Pact News* 17 mai 1986. European University Centre for the Cultural Heritage.

Arbués, E., i Naval, C. (2014). Los museos como espacios sociales de educación. *Estudios sobre Educación*, 27, (pp. 133-151).

Ardila, E. (2010). Concepciones de los docentes de Ciencias Sociales sobre la naturaleza del pensamiento crítico. *Revista Aletheia, Revista de desarrollo humano, educativo y social contemporáneo*. [Revista electrónica], Vol. 2. Número 1. Recuperat 1 desembre 2016

Argelagués, M., Mascardó, C., i Carlús, X. (1998). Sis anys de difusió del patrimoni de Cerdanyola als centres d'ensenyament. *Actes II Jornades d'Arqueologia i Pedagogia*. (pp. 172-179). Barcelona: Museu d'Arqueologia de Catalunya.

Arnaiz, V. (2005). Dibujar: una manera de repensar. *Revista Guix infantil* 28, (pp. 5-6) Barcelona: Graó.

Asensio, M., i Pol Méndez, E. (2003). Aprender en el museo. *Íber: Didáctica de las ciencias sociales, geografía e historia*, 36 (pp. 62-77). Barcelona: Graó.

Asensio, M., Asenjo, E., i Rodríguez-Moneo, M. (2011). De la discusión teórica de los tipos de aprendizaje informal y motivado, dos etiquetas y un solo aprendizaje verdadero. A Asensio, M., i Asenjo, E., (Eds.). *Lazos de luz azul. Museos y tecnologías 1, 2 y 3.0* (pp. 49-78). Barcelona: Editorial UOC.

Ausubel, D. P. (2002). *Adquisición y retención del conocimiento. Una perspectiva cognitiva*. Barcelona: Paidós.

Ballart Hernández, J. (1997). *El patrimonio histórico y arqueológico: valor y uso*. Barcelona: Ariel.

Ballester, N., i Boj, I. (2003). Com emocionar-se a través de la música. *De l'escola especial a l'escola inclusiva. Revista Guix*, 299. (pp. 44-47). Barcelona: Graó.

Barron Ruiz, A. (1993). Aprendizaje por descubrimiento: principios y aplicaciones inadecuadas. *Enseñanza de las Ciencias*, II (I) (pp. 3-11).

Bassedas, E., Huguet, T. i Solé, I. (2000). *Aprender i ensenyar a l'educació infantil*. Barcelona: Graó.

Beaujean, D. (1999). *Vincent van Gogh. Vida y obra*. Barcelona: Könemann.

Benejam, P. (2003). Los objetivos de las salidas. *Íber: Didáctica de las ciencias sociales, geografía e historia*, 36, (pp. 7-12). Barcelona: Graó.

Besolí Martín, A. (2008). *Estratègies i recursos de comunicació audiovisual en museografia*. (Tesis doctoral inèdita) Barcelona: Universidad de Barcelona.

Bisquerra Alzina, R. (2004). *Metodología de la investigación educativa*. Madrid: La Muralla.

Blanco Jiménez, C., i Reyes Leoz, J. L. de los. (2009). Introducción: Universidad, museos y centros de enseñanza: un espacio educativo compartido. *Tarbiya: Revista de Investigación e Innovación Educativa del Instituto Universitario de Ciencias de la Educación*, 40, pp. 5-14.

Blasco, M. i Borrell, M. (2000). Reflexions entorn l'escola taller de les Mines Prehistòriques de Gavà. *III Seminari Arqueologia i Ensenyament* (pp. 131-143). Barcelona: Treballs d'Arqueologia, 6.

Boisvert, J. (2004). *La formación del pensamiento crítico. Teoría y práctica*. México: Fondo de Cultura Económica.

Boj, I., i Campins, Ll. (1998). Procediments i recursos didàctics aplicats a l'ensenyament de la història. *Actes II Jornades d'Arqueologia i Pedagogia*, (pp. 69-76) Barcelona: Museu d'Arqueologia de Catalunya.

Boj, I., Castellano, N., Poblador, E i Poblador, S. (1998). Treballar Antoni Gaudí a través d'un taller d'història. *Revista Guix* (pp. 21-26), Barcelona: Graó.

Boj, I., Castellano, N., i Poblador, E. (2005). El taller de historia en el aula. *Revista Iber. Laboratorios en Geografía e Historia*, 43, Barcelona: Graó.

Boj, I., Castellano, N., i Poblador, E. (2006). Arxius i empresa de didàctica: un exemple de col·laboració amb el món educatiu. G, Tribó (Coord). *Democràcia, ciutadania i arxius. Segones Jornades Educació Arxius* (pp. 85-98). Barcelona: ICE.

Boj, I. (2015). *Conèixer el passat per construir el futur. Dossier d'empresa d'Schola. Didàctica Activa, SL Celebració del 25è aniversari*. Barcelona: Schola Didàctica Activa.

Bolaños, M. (2008). *Historia de los museos en España*. (2a). Gijón: Trea.

Bonafoux, P. (2011). *Van Gogh. El sol en la mirada*. Barcelona: Blume.

Bosch Grau, C., Carreras Verdaguer, M., Castanys Jarque, M., Cela Ollé, J., Colomer Humbert, A., Giralt Bolasell, J., Jové Font, M., Olivé Ramon, M., Palou Sangrà, J., Ripoll Coll, J., i Teixidor Cormonias, M. (2005). La llengua oral a l'escola. 10 experiències didàctiques. *Revista Guix*, 143. Barcelona: Graó.

Buch, M., Palomo, A. (1998). Activitats experimentals: una eina per al coneixement del passat. *Actes II Jornades d'Arqueologia i Pedagogia* (pp. 231-235). Barcelona: Museu d'Arqueologia de Catalunya.

Calaf, R. (2009). *Didáctica del patrimonio: epistemología, metodología y estudio de casos*. Gijón: Trea.

Calaf, R. (2010). Un modelo de investigación didáctica del patrimonio. Enseñanza de las ciencias sociales. *Revista de investigación* 9, (pp. 17-28).

Careaga, A. (2015). El patrimonio cultural desde las voces de los jóvenes: Un punto de partida para la educación patrimonial. *Cuadernos de Investigación Educativa*, 6(2) (pp. 51-70).

Carretero, M. (1995). *Construir y enseñar. Las ciencias sociales y la Historia*. Madrid: Visor.

Carretero, M. (2001). La construcción de una identidad nacional. *Cuadernos de pedagogía* 308 (pp. 52-56).

Casanova, M. Á. (1995). *Manual de evaluación educativa*, Madrid: La Muralla.

Castellanos, M.M. (1998). Varietat i evolució dels tallers pedagògics en els museus d'arqueologia de França. *Actes II Jornades d'Arqueologia i Pedagogia* (pp.251-258). Barcelona: Museu d'Arqueologia de Catalunya.

Catalunya, Llei 9/1993, de 30 de setembre, del Patrimoni Cultural Català (DOGC núm 1807) (1993)

Coll, C., Pozo, J. I., i SARABIA, B. V. (1992). *Los contenidos en la Reforma. Enseñanza y aprendizaje de conceptos, procedimientos y actitudes*. Madrid: Siglo XXI.

Coll, C; Palacios, J. i Marrchesi, A. (1990). *Desarrollo psicológico y educación II. Psicología de la Educación*. Madrid: Alianza

Cohen, L., i Manion, L. (1990). *Métodos de investigación educativa*. Madrid: La Muralla.

Coma Quintana, L. (2011). *Actividades educativas y didácticas del patrimonio en las ciudades españolas*. (Tesis doctoral inédita). Universidad de Barcelona.

Comte-Surcin, S. i Justin, C (2004). *Dans l'univers de Miró*. Paris: Belem éditions.

Conde, M., Area, M., i Villar, R. (2009). El conte: un recurs per a la integració. *Revista Guix d' Infantil* 48. (pp. 41-44). Barcelona: Graó.

Consejo de Gobierno de la UAM. (2015). II Plan de Igualdad Universidad Autónoma de Madrid.

Coombs, P. H. (1971). *La crisis mundial de la educación*. Barcelona: Península.

Cooper, H. (2002). *Didáctica de la historia en la educación infantil y primaria*. Madrid: MECD-Morata.

Cuenca López, J. M. (2002). *El patrimonio en la didáctica de las ciencias sociales. Análisis de concepciones, dificultades y obstáculos para integración en la enseñanza obligatoria*. (Tesis doctoral inédita). Universidad de Huelva.

Cuenca López, J. M., Estepa Giménez, J., i Ballesteros Arranz, E. (2003). El patrimonio en las Ciencias Sociales: concepciones transmitidas por los libros de texto de E.S.O. A E,

Ballesteros., C, Arranz., J.A, Fernández Fernández., i A, Moreno Benito (Eds.), *El patrimonio y la didáctica de las Ciencias Sociales* (pp. 91-102). Cuenca: Asociación Universitaria de Profesores de Didáctica de las Ciencias Sociales.

Cuenca, J.M., i Martín, M. (2009). La formación del profesorado para formar ciudadanos: el papel de la educación patrimonial. A R.M, Ávila., B, Borghi., i I, Mattozzi, (Eds). *L'educazione alla cittadinanza europea e la formazioni degli insegnanti* (pp. 507-514), Bolònia: Ed. Pàtron.

Cuenca López, J. M., Estepa, J., i Martín Cáceres, M. (2011). El patrimonio cultural en la educación reglada. *Patrimonio Cultural de España*, 5, (p.p 45-58).

Cuenca López, J. M., Estepa Giménez, J., Martín Cáceres, M., i Wamba Aguado, A. M. (2013). Patrimonio y educación: quince años investigando. A A. J, Estepa Giménez. (Ed.), *La educación patrimonial en la escuela y el museo: investigación y experiencias* (pp. 13-24). Huelva: Universidad de Huelva.

Davallon, J. (1992). Le musée est-il vraiment un média ? *Publics et Musées*, 2(1) (pp. 99-123).

David, T. (1998). *Vincent Van Gogh: el puente de Arles*, Salamanca: Lóguez Joven Arte.

Delors, J. (1996). *La educación encierra un tesoro. Informe a la UNESCO de la Comisión Internacional sobre la Educación para el Siglo XXI*. UNESCO.

Dewey, J. (1966). *Democracy and education* (1st ed, 3rd printing). New York: The Free Press.

Dewey, J. (1989). *Como pensamos: nueva exposición de la relación entre pensamiento y proceso educativo*. Barcelona: Paidós.

Divall, C., i Scott, A. (2001). *Making histories in transport museums*. New York: Leicester University Press.

Domínguez Domínguez, C., Estepa Giménez, J., i Cuenca López, J. M. (Eds.). (1999). *El Museo: un espacio para el aprendizaje*. Huelva: Universidad de Huelva.

Durán Hernández, V., i Larumbe, J. Á. (1994). *La programación de actividades extraescolares: panorámica general*. España: Marcilla : Instituto de Bachillerato «Marqués de Villena».

Duran, M., Nolasco, N., i Prades, I. (1998). Didàctica i arqueologia al Museu d'Història de la ciutat de Barcelona. *Actes II Jornades d'Arqueologia i Pedagogia* (pp. 265-269). Barcelona: Museu d'Arqueologia de Catalunya.

España. Ley General de Educación y financiamiento de la Reforma educativa, Ley 14/1970 (1970).

España. Ley Orgánica General del Sistema Educativo, L.O.G.S.E. (1990).

España. Ley Orgánica de Educación, 2/2006, de 3 de mayo (2006).

España. Ley Orgánica para la Mejora de la Calidad Educativa, Ley Orgánica 8/2013 de 9 de diciembre (2013).

España. Real Decreto 479/2013, de 21 de junio, por el que se crea la Oficina para la ejecución de la reforma de la Administración., 479/2013 (2013).

Estepa Giménez, J. (2001). El patrimonio en la didáctica de las ciencias sociales. Obstáculos y propuestas para su tratamiento en el aula. *Revista Íber: Didáctica de las ciencias sociales, geografía e historia*, 30 (p.p 93-106). Barcelona: Graó.

Estepa Giménez, J., Ávila Ruiz, R. M., i Ferreras Listán, M. (2008). Primary and secondary teachers' conceptions about heritage and heritage education. A comparative analysis. *Teaching and Teacher Education*, 24(8), (pp. 2095–2107).

Estepa Giménez, J. (2009). Aportaciones y retos de la investigación en la didáctica de las ciencias sociales. *Investigación en la escuela*, 69, (pp. 19-30).

Estepa Giménez, J., Ferreras-Listán, M., y Morón Monge, M. del C. (2013). Resultados de investigación sobre concepciones del profesorado y gestores del patrimonio y análisis de libros de texto y materiales didácticos de los museos y centros de interpretación del patrimonio. A J, Estepa Giménez., (Ed.). *La educación patrimonial en la escuela y el museo: investigación y experiencias* (pp. 25-39). Huelva: Universidad de Huelva.

Estepa Giménez, J., Cuenca López, J. M., i Martín Cáceres, M. (2015). La enseñanza de las sociedades actuales e históricas a través del patrimonio Enseñando el presente a través del pasado. *Revista Íber: Didáctica de las ciencias sociales, geografía e historia*, 79, (p.p 33-40). Barcelona: Graó.

Feliu, M., i Jimenez, L (Coords). (2015). *Ciencias Sociales y educación inantil (3-6). Cuando despertó el mundo estaba allí*. Biblioteca de Infantil 41. Barcelona: Graó.

Fernández, M. (2003). Los museos. Espacios de cultura, espacios de aprendizaje. *Revista Íber: Didáctica de las ciencias sociales, geografía e historia*, 36, (pp. 55-61). Barcelona: Graó.

Fernández Salinas, V. (2005). Finalidades del patrimonio en la educación. *Investigación en la Escuela*, 56, (pp. 7-18).

Fontal, O. (2003b). *La educación patrimonial. Teoría y práctica en el aula, el museo e internet*. Gijón: Trea.

Fontal, O. (2010). La investigación universitaria en Didáctica del Patrimonio: aportaciones desde la Didáctica de la Expresión Plástica. *II Congreso Internacional de Didácticas. L'actividad del docent: Intervenció, Innovació, Investigació, 2010*. Gerona: Universitat de Girona.

Fontal, O. (2011). El patrimonio en el marco curricular español. *Revista patrimonio cultural de España, 5*, (p.p 21-41).

Fontal, O. (2013). Estirando hasta dar la vuelta al concepto de patrimonio. A O. Fontal Merillas (Ed.), *La educación patrimonial. Del patrimonio a las personas* (pp. 9-22). Gijón: Trea.

Fontal Merillas, O., i Gómez-Redondo, C. (2015). Evaluación de programas educativos que abordan los procesos de patrimonialización. *Didáctica de las Ciencias Experimentales y Sociales, 29*, (pp. 89-118).

Frabboni, F. (1990). Gli otto punti/qualità del laboratorio scolastico. A F, Frabboni., i G, Genovesi. (1990). *La scuola e i suoi problemi* (pp. 117-118). La Nuova Italia: Florencia.

Fullea García, F. (1987). *Programación de la visita escolar a los museos*. Madrid: Escuela española.

Garai, M. (2005). La importància del joc infantil en el desenvolupament humà. *Revista Guix infantil 25* (pp. 37-43). Barcelona: Graó.

García, J. E. (1999). Una hipótesis de progresión sobre los modelos de desarrollo en Educación Ambiental. *Investigación en la Escuela, 37* (pp. 15-32).

García Blanco, Á. (1994). *Didáctica del museo. El descubrimiento de los objetos*. Madrid: De La Torre.

García Blanco, Á. (2009). *La exposición. Un medio de comunicación*. Madrid: Akal.

García Blanco, Á., Sanz Marquina, T., Macua de Aguirre, J. I., i García-Ramos Sánchez, P. (1980). *Función pedagógica de los museos*. Madrid: Ministerio de Cultura.

García Fernández, J. (2007). La regulación y la gestión del Patrimonio Histórico-Artístico durante la Segunda República (1931-1939). *Revista electrónica de Patrimonio histórico, 1*, (pp. 105-164).

García Pérez, F. F. (2000). Un modelo didáctico alternativo para transformar la educación: el modelo de investigación en la escuela. *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales., 64*.

Generalitat de Catalunya. Departament d'Ensenyament. (1992). Currículum: Educació Infantil. Barcelona: Servei de Comunicació i Publicacions.

Generalitat de Catalunya. Departament d'Ensenyament. (2016). Currículum i orientacions. Educació Infantil, segon cicle. Barcelona: Servei de Comunicació i Publicacions.

González Gallego, I. (2010). Prospectiva de las Didácticas Específicas, una rama de las Ciencias de la Educación para la eficacia en el aula. *Perspectiva Educativa, 49(1)* (p.p 1-31).

González Monfort, N. (2006). *L'ús didàctic i el valor educatiu del patrimoni cultural* (Tesis doctoral inédita). Universidad Autónoma de Barcelona.

González Monfort, N. (2011). La presencia del patrimonio cultural en los currícula de educación infantil, primaria y secundaria obligatoria en España. *Patrimonio Cultural de España, 5*, (pp. 59-74).

González Monfort, N., i Pages Blanch, J. (2005). La presencia del patrimonio cultural en los libros de texto de la ESO en Cataluña. *Investigación en la Escuela*, 56 (pp. 55-66).

Gutiérrez, D. (2016). El taller como estrategia didáctica. *Revista Razón y Palabra*, Primera Revista Digital en Iberoamérica Especializada en Comunicología [Revista electrónica], Número 66.

Gutiérrez Berciano, S. (2014). Metodologías de evaluación. A A, Calaf Masachs., i M.A, Suárez Suárez. (Eds.), *La evaluación de la acción cultural* (pp. 71-83). Gijón: Trea.

Hein, G. E. (1998). *Learning in museum*. New York: Routledge.

Hein, G. E. (2006). Museum Education. A Sharoncdonald (Ed.), *A Companion to Museum Studies* (pp. 340-352). Malden, MA, USA: Blackwell Publishing Ltd.

Hein, G. E. (2009). *La responsabilidad social de los museos* (pp. 30-43). Presentat a la Conferencia Internacional de Educación de Museos «*La aportación educativa de los museos a la Sociedad, Museo de Arte de Ponce*», 2009, San Juan: Museo de Arte de Ponce.

Hernández, F.X. (2002a). *Didáctica de las ciencias sociales, geografía e historia*, Barcelona: Graó.

Hernández, F.X. (2002b). Dinámicas curriculares en ciencias sociales. La Reforma y su deconstrucción. *Revista Iber 33* (pp. 78-94), Barcelona: Graó.

Hernández, F.X. (2004). Museografía didáctica en historia. *Revista Iber 39* (pp. 5-6) Barcelona: Graó.

Hernández Cardona, X. (2003). El patrimonio como recurso en la enseñanza de las ciencias sociales. A E, Ballesteros Arranz., C, Fernández Fernández., J.A, Molina Ruiz, i P, Moreno Benito. (Eds.), *El patrimonio y la didáctica de las Ciencias Sociales* (pp. 455-

466). Cuenca: Asociación Universitaria de Profesores de Didáctica de las Ciencias Sociales.

Hernández Perelló, M. C. (2013). La Institución Libre de Enseñanza como iniciadora de la Educación Patrimonial en España. *I Congreso Internacional de Educación Patrimonial, 2012* (pp. 64-71). Madrid.

Hetebrügge, J. (2009). *Vincent van Gogh. 1853-1890*. Regne Unit: Parragon.

Hooper-Greenhill, E. (2007). *Museums and education: purpose, pedagogy, performance*. London New York: Routledge.

ICOM. (1956). Motion No10: Educational Tasks of Museums of Archaeology and History. En *4th General Conference and 5th General Assembly of ICOM*. Genova: ICOM.

IPCE. (2013). *Plan Nacional de Educación y Patrimonio*. Instituto de Patrimonio Cultural de España.

Juan-Muns, N., i Gurril, E. (1998). Seixanta anys d'experiència de les activitats didàctiques al Museu d'Història de Sabadell. *Actes II Jornades d'Arqueologia i Pedagogia* (pp. 271-279). Barcelona: Museu d'Arqueologia de Catalunya.

Kerr, D. (1999). Citizenship education. An international comparison. *The School Field, 10* (pp. 5-31).

Kisiel, J. F. (2003). Teachers, Museums and Worksheets: A Closer Look at a Learning Experience. *Journal of Science Teacher Education, 14*(1) (pp. 3-21).

Laguia, M. J., i Vidal, C. (1987). *Rincones de actividad en la escuela infantil:(0-6 años)*. Colección El lápiz. Barcelona: Graó.

León, O., i Montero, I. (2002). *Métodos de investigación en Psicología y Educación*. Madrid: McGraw-Hill.

Llopart, G., i Reyes, T. (1998). Tallers de romans com a postres de tallers de dinosaures. *Actes II Jornades d'Arqueologia i Pedagogia* (pp. 245-250). Barcelona: Museu d'Arqueologia de Catalunya.

Loison, M. (2008). Obstáculos epistemológicos, didácticos y pedagógicos para una enseñanza articulada del patrimonio I-II. *Revista Íber 57-58* (pp. 77-88). Barcelona: Graó.

López Arroyo, C.T. (2014). La enseñanza del patrimonio a partir del entorno próximo a los centros educativos. Propuesta didáctica. *Revista Íber, 78*, (pp. 61-71) Barcelona: Ed. Graó.

López Cruz, I. (2014). *La educación patrimonial. Análisis de tratamiento didáctico del patrimonio en los libros de Texto de CCSS en la Enseñanza Secundaria* (Tesis doctoral inédita). Universidad de Huelva

López Frias, B. (2013). *Pensamiento crítico y creativo*, Barcelona: Trillas.

López Martín, R. (2009). *Los elementos materiales como mediadores de la cultura de la escuela. A Doctor Buenaventura Delgado Criado, pedagogo e historiador* (pp. 161-180). Barcelona: Universidad de Barcelona.

López Martínez, E. (2009). *¿Profesionales de la educación en el museo?: Estudio sobre la formación y la profesionalización de los educadores de museos españoles* (Tesis doctoral inédita). Universidad de Barcelona.

Luengo Navas, J. J. (2004). La educación como objeto de conocimiento: el concepto de educación. A M. del M. Pozo Andrés, J. L. Álvarez Castillo, J. J. Luengo Navas, y E. Otero

Urtza, *Teorías e instituciones contemporáneas de educación* (pp. 45-60). Barcelona: Biblioteca Nueva.

Lukas, J. F., y Santiago, K. (2009). *Evaluación educativa* (2a). Madrid: Alianza editorial.

Majoral, S. (2012). *¡Podemos pintar los sueños! Fragmentos de un diario de clase*. Barcelona: Octaedro.

Marco Tello, P. (2007). *El diálogo entre el museo y la formación de maestros*. A R. Calaf, O. Fontal, i R. Eva Valle, *Museos de arte y educación : construir patrimonios desde la diversidad* (pp. 387-406). Gijón: Trea.

Marcos Palomo, I.C. (2009). Los talleres en educación infantil. *Revista Digital Innovación y Experiencias Educativas* 14 (pp. 1-20).

Martín Cáceres, M. (2012). *La educación y la comunicación patrimonial: : una mirada desde el Museo de Huelva* (Tesis doctoral inédita). Universidad de Huelva.

Marín López, F. (2010). Los talleres en educación infantil. *Revista Temas para la Educación*. Revista digital para profesionales de la enseñanza [Revista electrónica], 7.

Martín Piñol, C. (2011). *Estudio analítico descriptivo de los centros de interpretación patrimonial en España*. (Tesis doctoral inédita) Barcelona: Universidad de Barcelona.

Mattozzi, I. (2001). La didáctica de los bienes culturales: a la búsqueda de una definición. A J. Estepa Giménez, C. Domínguez Domínguez, y J. M. Cuenca López (Eds.), *Museo y patrimonio en la didáctica de las Ciencias Sociales* (pp. 57-95). Huelva: Publicaciones de la Universidad de Huelva.

MECD (2012). *Los profesionales de los museos. Un estudio sobre el sector en España*. Madrid España: Dirección técnica y coordinación: Subdirección General de Museos Estatales.

Meyers, C. (1986). *Enseñar a los estudiantes el pensamiento crítico*. San Francisco: Jossey-Bass.

Miguel Díaz, M. de. (2000). La evaluación de programas sociales: fundamentos y enfoques teóricos. *Revista de investigación educativa, RIE, 18*,(pp. 289-317).

Mink, J. (2000). *Miró*. Londres: Taschen.

Montenegro Valenzuela, J. (2011). El museo como instrumento en la didáctica del patrimonio. *Patrimonio Cultural de España, 5*, (pp. 137-149).

Morales Miranda, J. (2001). *Guía práctica para la interpretación del patrimonio. El arte de acercar el legado natural y cultural al público visitante (2a)*. Sevilla: Junta de Andalucía, Consejería de Cultura.

Pagès i Blanch, J., i Santisteban Fernández, A. (2014). Una mirada del pasado al futuro en la didáctica de las ciencias sociales. A *Simposio Internacional de Didáctica de las Ciencias Sociales. Una mirada al pasado y un proyecto de futuro: investigación e innovación en didáctica de las ciencias sociales, 2014* (pp. 17-41). Barcelona.

Parcerisa, A. (2006). Materiales didácticos de los museos: un recurso para el aprendizaje (pp. 23-27). *Revista Aula de Innovación Educativa, 148*. Barcelona: Graó.

Pastor Homs, M. I. (2011). *Pedagogía museística. Nuevas perspectivas y tendencias actuales*. Barcelona: Ariel.

Piaget, J. (1999). *La Psicología de la Inteligencia*. Barcelona: Crítica

Pluckrose, H. (1993). *Enseñanza y aprendizaje de la historia*. Madrid: Morata i Ministerio Educación y Ciencia.

Poblet Romeu, M. J. (2002). *Projecte d'intervenció didàctica sobre conjunts històrico-monumentals: creació d'una iconografia comprensiva. Exemplificació del castell templer i hospitaler*. (Tesis doctoral inédita). Universidad de Barcelona.

Portabella, M. (1996). El departament d'educació i acció cultural del Museu Arqueològic de Barcelona. *Actes I Jornades d'Arqueologia i Pedagogia. Museu d'Arqueologia de Catalunya* (pp. 60-65). Museu d'Arqueologia de Catalunya. Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya.

Pozuelos, F.J. (2001). La investigación escolar: una alternativa para innovar en el aula. A F.J, Pouelos., G, Travé (Eds). *Entre pupitres. Razones e instrumentos para un nuevo marco educativo*. Huelva: Servicio de publicaciones de la Universidad de Huelva.

Puig, I de., i Sàtiro, A. (2001). *Tot pensant. Recursos per a l'educació infantil*, Barcelona: Eumo Editorial.

Prats Cuevas, J. (1997). La Investigación en Didáctica de las Ciencias Sociales. (Notas para un debate deseable). Simposio Internacional de Didáctica de las Ciencias Sociales: La formación del profesorado y la Didáctica de las Ciencias Sociales, 1996 (pp. 9-26). Sevilla: Asociación Universitaria del Profesorado de Didáctica de las Ciencias Sociales: Díada editora.

Prats Cuevas, J. (2001b). Valorar el patrimonio histórico desde la educación: factores para una mejor utilización de los bienes patrimoniales. *Revista Histodidáctica* (pp. 157-171).

Prats Cuevas, J. (2002). La Didáctica de las Ciencias Sociales en la Universidad Española: estado de la cuestión. *Revista de educación*, 328 (pp. 81-96).

Prats, J., i Santacana, J (2009). Ciudad, educación y valores patrimoniales. La ciudad educadora, un espacio para aprender a ser ciudadanos. *Revista Iber*, 59 (pp. 8-21). Barcelona: Ed. Graó.

Prats Cuevas, J., i Valls Montés, R. (2011). La didáctica de la historia en España: Estado reciente de la cuestión. *Didáctica de las Ciencias Experimentales y Sociales*, 25 (pp. 17-35).

Pluckrose, H. (1993). *Enseñanza y aprendizaje de la historia*, Madrid: Morata.

Querol, M. Á. (2010). *Manual de gestión del Patrimonio Cultural*. Madrid: Akal.

Quilis Merín, M., Albelda Marco, M., i Josep Cuenca, M. (2012). *Guía de uso para un lenguaje igualitario*. Valencia: Unitat d'igualtat Universitat de Valencia.

Quinquer, D. (2004). Estrategias metodológicas para enseñar y aprender ciencias sociales: interacción, cooperación y participación. *Revista Iber 40* (pp. 7-22). Barcelona: Graó.

Quinto, B. (2005). *Los talleres en educación infantil*. Biblioteca de Infantil 12. Barcelona: Graó.

Rico, C., i Calle Vaquero, M. (Eds.). (2008). *Como enseñar el objeto cultural*. Madrid: Sílex.

Rico Cano, L., i Ávila Ruiz, R. M. (2003). Difusión del patrimonio y educación. El papel de los materiales curriculares. Un análisis crítico. A E. Ballesteros Arranz, C. Fernández Fernández, J. A. Molina Ruiz, i P. Moreno Benito (Eds.), *El patrimonio y la didáctica de las Ciencias Sociales* (pp. 31-40). Cuenca: Asociación Universitaria de Profesores de Didáctica de las Ciencias Sociales.

Robinson, K. (2011). *Out of our minds. Learning to be creative*. Oxford / Nova York: Capstone John Wiley.

Rodríguez Santana, G. (2012). Introducción a museos y educación. *Series de investigación iberoamericana en museología*, 2 (pp. 29-35).

Sada Castillo, P. (1998). Arqueologia, museus i escoles: experiències, proposta i perspectives. *Actes II Jornades d'Arqueologia i Pedagogia* (pp. 97-107). Barcelona: Museu d'Arqueologia de Catalunya.

Sagués, R. (1996). Los DEAC: La vivencia de un proceso. *XI Jornadas DEAC: Memoria, Realidad, Expectativas: una perspectiva europea de la educación y la comunicación museística* (pp. 9-23). Bilbao: Museo de Bellas Artes Bilbao.

Sánchez-Mora, M. del C. (2013). Museos de ciencias, escuelas y profesorado, una relación a revisarse. *Revista Eureka sobre enseñanza y divulgación de las ciencias*, 10(3) (pp. 377-393).

Santacana i Mestre, J. (1998). Museos, ¿al servicio de quién? *Revista Íber*, 15 (pp. 39-50). Barcelona: Graó.

Santacana i Mestre, J. (2005). *Museografía didáctica, museos y centros de interpretación del patrimonio histórico*. A J. Santacana i Mestre y N. Serrat Antolí, *Museografía didáctica* (pp. 63-101). Barcelona: Ed. Ariel.

Santacana i Mestre, J., i Hernández Cardona, X. (2006). *Museología crítica*. Gijón: Trea.

Santacana, J., i Hernández, F.X. (1999). *Enseñanza de la arqueología y la prehistoria*. Lleida: Milenio.

Santacana, J., i Serrat, N (2005). *Museografía Didáctica*, Barcelona: Ed. Ariel.

Santacana, J. (2005). Reflexiones en torno al laboratorio escolar en ciencias sociales. *Revista Iber 43*, Barcelona: Ed. Graó.

Santacana i Mestre, J., Pibernat, L., i Hernández Cardona, X. (1998). Fundamentación epistemológica de una didáctica del patrimonio. *Revista Íber*, 17, (pp 27-40). Barcelona: Graó.

Santacana, J., i Llonch Molina, N. (2012). *Manual de didáctica del objeto en el museo*. Gijón: Trea.

Selmi, L., i Turrini, A. (1988). *La escuela infantil a los cuatro años*. Madrid: Ediciones Morata.

Selmi, L., i Turrini, A. (1989). *La escuela infantil a los cinco años*. Madrid: Ediciones Morata.

Selmi, L., i Turrini, A. (1991). *La escuela infantil a los tres años*. Madrid: Ediciones Morata.

Serrat, A. (2005). *PNL per a docents. Millora el teu coneixement i les teves relacions*. Barcelona: Graó.

Serrat Antolí, N. (2004). Estaciones didácticas, diseño y experimentación. *Revista Íber*, 39, (pp. 31-44). Barcelona: Graó.

Serrat Antolí, N. (2005). ¿El museo como laboratorio? Una radiografía en los inicios del siglo XXI. *Revista Iber*, 43, (pp. 67-80). Barcelona: Graó.

Serrat Antolí, N. (2005). *Acciones didácticas en el marco de los museos. Estado de la cuestión y análisis*. (Tesis doctoral inédita). Universidad de Barcelona.

Serrat Antolí, N. (2005). Acciones didácticas y de difusión en museos y centros de interpretación. A J, Santacana Mestre., i N, Serrat Antolí. (Eds). *Museografía didáctica* (pp. 103-205). Barcelona: Ariel patrimonio.

Servei d'Ordenació Curricular d'Educació Infantil i Primària (2016). Currículum i orientacions. Educació Infantil, segon cicle. Servei de Comunicació i Publicacions Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament.

Sprünker, J., i Munilla, G. (2014). Museos, Escuela y Universidad, trabajando en red. Oportunidad para una educación patrimonial. *II Congreso Internacional de Educación Patrimonial. Reflexionar sobre las experiencias, 2014*. Madrid.

Stake, R. E. (1998). *Investigación con estudio de casos*. Madrid: Morata.

Stufflebeam, D., i Shinkfield, A. (1987). *Evaluación Sistémica: Guía teórica y práctica*. Madrid: Paidós/MEC.

Suárez Suárez, M. Á. (2014). Nuevas fronteras en la evaluación museal: el potencial educativo para el aprendizaje disciplinar. A R. Calaf Masachs, M. Á. Suárez Suárez, y S. Gutiérrez Berciano, *La evaluación de la acción cultural en museos*. Gijón: Trea.

Suárez Suárez, M. Á., Gutiérrez Berciano, S., Calaf Masachs, R., i San Fabián Maroto, J. L. (2013). La evaluación de la acción educativa museal: una herramienta para el análisis cualitativo. *Clío: History and History Teaching.*, 39. (pp. 9-45).

Tavernier, R. (1987). *La escuela antes de los seis años*. Barcelona: Martínez Roca.

Thomson, B. (2007); *La pintura de Van Gogh. Obras maestras*. Barcelona: Blume.

Throop, S. (1987). *Actividades preescolares de ciencias sociales*. Barcelona: Ediciones CEAC.

Tilden, F. (1957). *La interpretación de nuestro patrimonio* (2006 Primera edición en español). Sevilla: Asociación para la interpretación del patrimonio.

Tonnucci, F. (1990). *Ensenyar o aprendre? L'escola com a recerca quinze anys després*. Barcelona: Graó.

Trilla, J. (Coord.). (2010). *El legado pedagógico del siglo XX para la escuela del siglo XXI*. Barcelona: Graó.

Trueba, B. (1989). *Talleres integrales en educación infantil. Una propuesta de organización del escenario escolar*. Madrid: de la Torre.

Van Gogh, V. (2014). *Cartas a Theo*. Madrid: Alianza Editorial.

Vicent Otaño, N. (2013). *Evaluación de un programa de educación patrimonial basado en tecnología móvil* (Tesis doctoral inédita). Universidad Autónoma de Madrid.

Vigy, J. L. (1986). *Organización cooperativa de la clase. Talleres permanentes con niños de 2 a 7 años*. Madrid: Cincel.

Vygotsky, L. (1984). Aprendizaje y desarrollo intelectual en la edad escolar. *Infancia y Aprendizaje* 27-28 (pp. 105-118)

ÍNDIX PÀGINES WEB

BIBLIOTECA-MUSEU VICTOR BALAGUER:

<http://www.victorbalaguer.cat/ca/node/1459>

CASTELL GALA DALÍ (PÚBOL):

<http://www.salvador-dali.org/museus/teatre-museu-dali/activitats/actuals/>

CASA-MUSEU PALAU FERRE:

http://www.montblanc.cat/lavila/equipaments/museu_palau_ferre

CATALUNYA EN MINIATURA:

<http://www.catalunyaenminiatura.com/wp-content/uploads/2016/09/Ofertra-Escoles-2016-17-2-1.pdf>

CENTRE D'ART LA PANERA DE LLEIDA:

<http://www.lapanera.cat/>

CENTRE MIRÓ:

<http://www.centremiro.com/planes/centreMiro.php>

COSMO CAIXA BARCELONA:

<https://www.educaixa.com>

FUNDACIÓ MIRÓ DE BARCELONA:

<http://www.fmirobcn.org/activitats/centres-educatius/educacio-infantil/>

FUNDACIÓ SUÑOL:

<http://www.fundaciosunol.org/es/educacio/>

GAUDÍ CENTRE REUS:

<http://www.gaudicentre.cat/ca/content/promoci%C3%B3-escoles>

http://www.gaudicentre.cat/sites/gaudicentre/files/public_files/u28/gcr_escolars2015_fulleto.pdf

GAUDÍ EXPERIÈNCIA:

<http://www.gaudiexperiencia.com/ca/visita>

http://www.gaudiexperiencia.com/sites/default/files/gaudiexperiencia_escoles_cat.pdf

<http://www.gaudiexperiencia.com/ca>

<http://www.gaudiexperiencia.com/ca/recursos-educatius>

LA MASIA. FUNDACIÓ JOAN MIRÓ:

<https://www.youtube.com/watch?v=UnFRH0yZZQY>

LA TERRA LLAURADA. FUNDACIÓ JOAN MIRÓ.

<https://www.youtube.com/watch?v=MIGw1U8mxng>

LES PINTURES SALVATGES. FUNDACIÓ JOAN MIRÓ:

<https://www.youtube.com/watch?v=A51IMSB65bk>

MUSEU NACIONAL D'ART DE CATALUNYA (MNAC):

<http://www.museunacional.cat/es/escolares>

<http://museunacional.cat/es/sonido-y-color>

<http://museunacional.cat/es/danza-de-hadas-y-duendes>

<http://museunacional.cat/es/historias-en-relieve-la-escultura-para-los-mas-pequenos>

MUSEU DIOCESÀ I COMARCAL DE SOLSONA:

<http://museusolsona.cat/serveis-educatius/>

<http://museusolsona.cat/wp-content/uploads/2014/11/Alumnes-infantil.pdf>

<http://museusolsona.cat/wp-content/uploads/2014/11/professor-infantil.pdf>

MUSEU EPISCOPAL DE VIC:

<http://www.museuepiscopalvic.com/es/menu/aprender>

MUSEU D'ART JAUME MORERA:

<http://mmorera.paeria.es/index.php?op=27imodule=editor>

http://mmorera.paeria.es/resources/banners/P_Edu16_17.pdf

MUSEU DEL CAU FERRAT:

<http://museusdesitges.cat/ca/educacio>

MUSEU D'ART DE GIRONA:

<http://www.museuart.com/oferta-educativa/infantil-i-primaria/>

MUSEU DE L'EMPORDÀ:

<http://www.museuemporda.org/me.html>

http://www.museuemporda.org/pdf/2010-07/colors_amics_infantil.pdf

http://www.museuemporda.org/pdf/2010-07/linies_amb_ritme_infantil.pdf

MUSEU DE LLEIDA DIOCESÀ I COMARCAL:

<http://museudelleida.cat/wp-content/uploads/2016/07/Infantil-i-Prim%C3%A0ria.pdf>

MUSEU DE REUS:

<http://www.museudereus.cat/>
<http://www.museudereus.cat/serveis-educatius>
<http://www.museudereus.cat/visites-guiades>

MUSEU DE VALLS:

<http://visitmuseum.gencat.cat/ca/museu-de-valls/>

MUSEU DE MANRESA:

<http://www.museudemanresa.cat/talleres>

MUSEU D'ART DE SABADELL:

<http://museus.sabadell.cat/mas/activitats-escoles-grups-mas/taller>

MUSEU FREDERIC MARÉS:

<http://w110.bcn.cat/museufredericmares/ca/activitats-i-educaci%C3%B3?activities=2>

MUSEU ABELLÓ:

<http://www.museuabello.cat/activitats-a-la-casa-del-pintor/>

MUSEU PICASSO DE BARCELONA:

<http://www.bcn.cat/museupicasso/ca/educacio/programes-educatius.html>

MUSEU EUROPEU D'ART MODERN:

<https://meameducacio.wordpress.com/>
<https://meameducacio.wordpress.com/>

MUSEU VIL·LA CASALS:

<http://www.paucasals.org/ca/NOTICIES-MUSEU-PAU-CASALS/246/oferta-educativa-2016-2017/>

MUSEU D'ART SANTA MÓNICA:

<http://artssantamonica.gencat.cat/ca/detall/Interficies-programa-educatiu>

MUSEU D'ART CONTEMPORANI DE BARCELONA (MACBA):

<http://macba.es/ca/infantil-i-primaria>

MUSEU D'ART MODERN DE TARRAGONA (MAMT):

<http://www.diputaciodeltarragona.cat/mamt/> i

<http://www.dipta.cat/mamtpedagogic/que-oferim/escoles-i-centres/pintura>

MUSEU DIOCESÀ DE TARRAGONA:

<http://museu.diocesa.arquebisbattarragona.cat/activita.htm>

MUSEU DEU (EL VENDRELL):

<http://www.museudeu.com/activitats-pedag%C3%B2giques/>

MUSEU DE MÚSICA DE BARCELONA:

http://w110.bcn.cat/portal/site/MuseuDeLaMusica/index7a88.html?vgnextchannel=0000000285754148VgnV6CONT0000000000RCRDitema=005690200000iaction=acteilang=ca_ES

SCHOLA DIDÀCTICA ACTIVA:

www.scholactiva.com

TEATRE MUSEU DALÍ:

<http://www.salvador-dali.org/museus/teatre-museu-dali/activitats/actuals/>

THE HARLEQUIN'S CARNIVAL. FUNDACIÓ JOAN MIRÓ:

<https://www.youtube.com/watch?v=EyZKAeqdEN4>

ÍNDIX DE FIGURES

CAPÍTOL 4.:

Figura 1. Objectius dels tallers. Font adaptada (Aragall, 1986: 38).

Figura 2. Funció dels tallers. Adaptació dels objectius dels tallers elaborat a partir de la descripció (Aragall, 1986).

Figura 3. Objectius que han de complir les activitats. Adaptació del plantejament de Pilar Sada (1998: 104).

Figura 4. Característiques dels tallers en funció del lloc de realització. Elaboració pròpia.

CAPÍTOL 5:

Figura 5. Llistat de Museus analitzats per l'estudi sobre els tallers d'art adreçats a educació infantil ofertats per 35 museus catalans.

Figura 6. Activitats programades pels museus pel públic escolar. Font pròpia.

Figura 7. Alguns dels museus que no treballen amb Educació Infantil. Font pròpia.

Figura 8. Modalitats de visites programades pels museus per Educació Infantil. Font pròpia.

Figura 9. Museus que oferten tallers per Educació Infantil. Font pròpia.

CAPÍTOL 6:

Figura 10. Maqueta del claustre d'un monestir medieval. Schola Didàctica Activa S.L.

Figura 11. Maqueta de l'Eixample de Barcelona. Schola Didàctica Activa S.L.

Figura 12. Làmina imantada amb un dibuix de la Sagrada Família d'Antoni Gaudí. Schola Didàctica Activa S.L.

Figura 13. Lona del taller de Joan Miró. Schola Didàctica Activa S.L.

Figura 14. Equip d'educadors. Schola Didàctica Activa S.L.

Figura 15. Maleta didàctica "Eines de la Prehistòria". Schola Didàctica Activa S.L.

Figura 16. Maleta "MACOSA". Schola Didàctica Activa S.L.

Figura 17. Maleta els retaules medievals. Schola Didàctica Activa S.L.

Figura 18. Guia metodològiques: Les relacions intergeneracionals. Desenvolupament en el marc educatiu local. Schola Didàctica Activa S.L.

Figura 19. Quadern de treball de l'alumne (Museu del Mar de Lloret). Schola Didàctica Activa S.L.

Figura 20. Maqueta "Temple grec". Schola Didàctica Activa S.L.

Figura 21. Maqueta "Ciutat romana". Schola Didàctica Activa S.L.

Figura 22. Maqueta "Castell medieval". Schola Didàctica Activa S.L.

Figura 23. Part introductòria del taller de Kandinsky abans de començar l'activitat. Schola Didàctica Activa S.L.

Figura 24. Part introductòria del taller de Kandinsky durant l'explicació del conte. Schola Didàctica Activa S.L.

Figura 25. Visita Tarraco. Schola Didàctica Activa S.L.

Figura 26. Elaboració d'escuts medievals pels alumnes. Schola Didàctica Activa S.L.

Figura 27. Formació en tortuga. Schola Didàctica Activa S.L.

Figura 28. Escriptura medieval. Schola Didàctica Activa S.L.

Figura 29. Fabricació d'un mosaic romà. Schola Didàctica Activa S.L.

Figura 30. Estructura dels tallers. Font adaptada (Boj et al., 2005: 26)

Figura 31. Materials didàctics en els tallers de ciències socials a l'aula. Font adaptada (Boj et al., 2005: 29)

Figura 32. Taller "La Geografia de Catalunya". Schola Didàctica Activa.

Figura 33. Dibuix catifa de Virginia Vallés pel taller "Bandolers i pirates a Catalunya". Schola Didàctica Activa.

Figura 34. Targetes informatives per relacionar del Taller "El món de Kandinsky". Schola Didàctica Activa.

Figura 35. Plastificació d'un mapa, taller "1714. Viure lliures o morir". Schola Didàctica Activa.

Figura 36. Material del taller "Les Corts parlen". Arxiu Municipal del Districte de les Corts.

Figura 37. Procés de muntatge de la ciutat romana. Taller "Un dia a la Catalunya romana". Schola Didàctica Activa.

Figura 38. Maqueta muntada pels alumnes d'un monestir medieval. Taller "Monestirs, castells i masos a la Catalunya medieval" . Schola Didàctica Activa.

Figura 39. Dibuix de la maqueta d'un castell medieval al quadern de l'alumne. Taller "Monestirs, castells i masos a la Catalunya medieval". Schola Didàctica Activa.

Figura 41. Mesura del crani del material del taller "Caçadors i pagesos a la prehistòria". Schola Didàctica Activa.

Figura 42. Collage de Picasso. Schola Didàctica Activa.

Figura 43. Plastificació d'un mapa amb targetes informatives, taller "1714.Viure lliures o morir" d'Schola Didàctica Activa.

Figura 44. Dibuix didàctic d'Imma Mestieri pel taller "Antoni Gaudí, l'artista" . Schola Didàctica Activa.

Figura 45. Dibuix de la casa Milà d'Antoni Gaudí, taller "Antoni Gaudí, l'artista!". Schola Didàctica Activa.

Figura 46. Targetes del timeline. Schola Didàctica Activa.

Figura 47. Joc de taula dels mals usos. Schola Didàctica Activa.

CAPÍTOL 7:

Figura 48. Adaptació de les habilitats de pensament crític (Boisvert, 2004)

Figura 49. Capacitats treballades en els tallers d'història de l'art a educació infantil.
Font: elaboració pròpia.

Figura 50. Procediments i àrees emprades durant la introducció del taller. Font: elaboració pròpia

Figura 51. Procediments i àrees emprades durant la recerca i conclusions del taller.
Font: elaboració pròpia.

Figura 52. Procediments i àrees emprades durant la part pràctica final del taller. Font: elaboració pròpia

Figura 53 . Temporalització dels tallers d'història de l'art a educació infantil. Font: elaboració pròpia

Figura 54. Materials didàctics en els tallers de ciències socials al'aula. Font adaptada de Boj et al., (2005: 29)

Figura 55. Quadre catifa de lona inspirat en l'obra de Kandinsky pel taller "El món de Kandinsky". Schola Didàctica Activa.

Figura 56. Teatret amb titelles pel taller "El món de Salvador Dalí". Schola Didàctica Activa.

Figura 57. Lona penjada amb un dibuix de Xavier Càliz pel taller "El món d'Antoni Gaudí". Schola Didàctica Activa.

Figura 58. Lona penjada amb una sèrie de material didàctic pel taller "El món d'Antoni Gaudí". Schola Didàctica Activa.

Figura 59. Quadres i peces imantades pel taller "El món de Vincent van Gogh". Schola Didàctica Activa.

Figura 60. Quadres pel taller "El món de Pablo Picasso". Schola Didàctica Activa.

Figura 61. Material del taller "El món d'Antoni Gaudí". Schola Didàctica Activa.

Figura 62. Material del taller "El món de Salvador Dalí". Schola Didàctica Activa.

Figura 63. Dibuix didàctic d'Imma Mestieri pel taller "Antoni Gaudí, l'artista" . Schola Didàctica Activa.

Figura 64. Dibuix didàctic interpretatiu d'Imma Mestieri pel taller "Antoni Gaudí, l'artista" . Schola Didàctica Activa.

Figura 65. Puzzle, taller "El món de Salvador Dalí!". Schola Didàctica Activa.

Figura 66. Memory, taller "El món d'Andy Warhol" de nova creació. Schola Didàctica Activa.

Figura 67. Part pràctica del taller "El món d'Antoni Gaudí", realització d'un trencadís. Schola Didàctica Activa

CAPÍTOL 8:

Figura 68. Part introductòria del taller "El món de Joan Miró". Explicació d'un conte. Schola Didàctica Activa

Figura 69. Part introductòria del taller "El món de Joan Miró". Explicació d'un conte i protagonisme dels propis alumnes. Schola Didàctica Activa

Figura 70, 71 i 72. Part introductòria del taller "El món de Joan Miró". Explicació d'un conte i treball dels sentits. Schola Didàctica Activa

Figura 73, 74, 75 i 76. Material didàctic del taller "El món de Joan Miró", en concret escales, nens, ulls, sol, lluna i nena. Schola Didàctica Activa

Figura 77. Fitxa de l'alumne P-3: El sol. Schola Didàctica Activa

Figura 78. Fitxa de l'alumne P-3: La lluna. Schola Didàctica Activa

Figura 79. Fitxa de l'alumne P-4: L'escala i l'estrella. Schola Didàctica Activa

Figura 80. Fitxa de l'alumne P-5: La nena, el nen i el sol. Schola Didàctica Activa

Figura 81 i 82. Alumnes treballant les fitxes amb els símbols mironians. Schola Didàctica Activa

Figura 83. Alumnes relacionant els símbols mironians amb quadres de l'artista. Schola Didàctica Activa

Figura 84. Resultat de la relació dels diferents símbols mironians amb quadres de l'artista. Schola Didàctica Activa.

Figura 85. Part pràctica. Treballant el símbol de l'ocell amb les mans i el color groc. Schola Didàctica Activa.

Figura 86. Part pràctica. Treballant el color vermell amb el dit representant els símbol de les nenes i del sol. Schola Didàctica Activa.

Figura 87. Part pràctica. Treballant el color negre amb el pinzell prim representant els símbols de l'estrella, el nen i les constel·lacions. Schola Didàctica Activa.

Figura 88. Part pràctica. Treballant el color blau amb el pinzell gruixut representant el símbol de la lluna. Schola Didàctica Activa.

Figura 89. Part pràctica. Treball de grup amb la realització de diferents quadres mironians. Schola Didàctica Activa.

Figura 90 i 91. Part pràctica. Resultat del treball de grup amb la realització de diferents quadres mironians. Schola Didàctica Activa.

Figura 92. Material didàctic pel desenvolupament del conte sobre la vida de Vincent van Gogh. En concret membres de la seva família. Schola Didàctica Activa.

Figura 93. Material didàctic pel desenvolupament del conte sobre la vida de Vincent van Gogh. En concret quadres que ens ajuden a explicar on vivia i com. Schola Didàctica Activa.

Figura 94, 95 i 96. Puzzles que han de treballar sobre quadres de Vincent van Gogh. Schola Didàctica Activa.

Figura 97. Calaixera amb objectes que hauran de relacionar amb les imatges representades en els quadres de Vincent van Gogh. Schola Didàctica Activa.

Figura 98 i 99. Detall de la calaixera amb objectes que hauran de relacionar amb les imatges representades en els quadres de Vincent van Gogh. Schola Didàctica Activa.

Figura 100 i 101. Activitat de relacionar objectes i quadres del puzzle 1. Schola Didàctica Activa.

Figura 102. Activitat de relacionar objectes i quadres del puzzle 2. Schola Didàctica Activa.

Figura 103. Activitat de relacionar objectes i quadres del puzzle 3. Schola Didàctica Activa.

Figura 104. Activitat de relacionar objectes i quadres del puzzle 4. Schola Didàctica Activa.

Figura 105. Activitat de relacionar objectes i quadres del puzzle 5. Schola Didàctica Activa.

Figura 106. Activitat de relacionar objectes i quadres del puzzle 6. Schola Didàctica Activa.

Figura 107. Activitat de relacionar objectes i quadres del puzzle 7. Schola Didàctica Activa.

Figura 108. Activitat de relacionar objectes i quadres del puzzle 8. Schola Didàctica Activa.

Figura 109. Fitxa de treball de l'alumne per expressar la seva creativitat. Schola Didàctica Activa.

Figura 110 i 111. Procés creatiu dels alumnes. Schola Didàctica Activa.

Figura 112 i 113. Procés creatiu dels alumnes. Schola Didàctica Activa.

Figura 114. Resultat final del quadre realitzat pels alumnes seguint els coneixements adquirits durant el taller. Schola Didàctica Activa.

CAPÍTOL 9:

CURS 2002-2003:

Figura 115. Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 116. Activitats de creació pròpia de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 117. Tallers d'història de l'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 118. Tallers d'història de l'art dins a educació infantil de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

CURS 2003-2004:

Figura 119. Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 120. Activitats de creació pròpia de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 121. Tallers d'història de l'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 122. Tallers d'història de l'art dins a educació infantil de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

CURS 2004-2005:

Figura 123. Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 124. Activitats de creació pròpia de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 125. Tallers d'història de l'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 126. Tallers d'història de l'art dins a educació infantil de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

CURS 2005-2006:

Figura 127. Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 128. Activitats de creació pròpia de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 129. Tallers d'història de l'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 130. Tallers d'història de l'art dins a educació infantil de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

CURS 2006-2007:

Figura 131. Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 132. Activitats de creació pròpia de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 133. Tallers d'història de l'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 134. Tallers d'història de l'art dins a educació infantil de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

CURS 2007-2008:

Figura 135. Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 136. Activitats de creació pròpia de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 137. Tallers d'història de l'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 138. Tallers d'història de l'art dins a educació infantil de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

CURS 2008-2009:

Figura 139. Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 140. Activitats de creació pròpia de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 141. Tallers d'història de l'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 142. Tallers d'història de l'art dins a educació infantil de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

CURS 2009-10:

Figura 143. Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 144. Activitats de creació pròpia de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 145. Tallers d'història de l'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 146. Tallers d'història de l'art dins a educació infantil de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

CURS 2010-11:

Figura 147. Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 148. Activitats de creació pròpia de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 149. Tallers d'història de l'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 150. Tallers d'història de l'art dins a educació infantil de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

CURS 2011-12:

Figura 151. Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 152. Activitats de creació pròpia de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 153. Tallers d'història de l'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 154. Tallers d'història de l'art dins a educació infantil de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

CURS 2012-13:

Figura 155. Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 156. Activitats de creació pròpia de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 157. Tallers d'història de l'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 158. Tallers d'història de l'art dins a educació infantil de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

CURS 2013-14:

Figura 159. Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 160. Activitats de creació pròpia de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 161. Tallers d'història de l'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 162. Tallers d'història de l'art dins a educació infantil de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

CURS 2014-15:

Figura 163. Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 164. Activitats de creació pròpia de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 165. Tallers d'història de l'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 166. Tallers d'història de l'art dins a educació infantil de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

CURS 2015-16:

Figura 167. Activitats totals de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 168. Activitats de creació pròpia de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 169. Tallers d'història de l'art dins de l'oferta total de tallers de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

Figura 170. Tallers d'història de l'art dins a educació infantil de l'empresa Schola Didàctica Activa. Font: elaboració pròpia.

CONCLUSIONS FINALS:

Figura 171. Visites totals. Font: elaboració pròpia.

Figura 172. Crèdits i colònies. Font: elaboració pròpia.

Figura 173. Tallers totals. Font: elaboració pròpia.

Figura 174. Tallers de ciències socials. Font: elaboració pròpia.

Figura 175. Tallers d'història de l'art a educació infantil. Font: elaboració pròpia.

Figura 176. Comparació entre tallers de ciències socials i tallers d'història de l'art. Font: elaboració pròpia.

Figura 177. Taller "El món d'Antoni Gaudí". Font: elaboració pròpia.

Figura 178. Taller "El món de Joan Miró". Font: elaboració pròpia.

Figura 179. Taller "El món de Pablo Picasso". Font: elaboració pròpia.

Figura 180. Taller "El món de Salvador Dalí". Font: elaboració pròpia.

Figura 181. Taller "El món de Lluís Muncunill". Font: elaboració pròpia.

Figura 182. Taller "El món de Vincent van Gogh". Font: elaboració pròpia.

Figura 183. Taller "El món de Vasili Kaninsky". Font: elaboració pròpia.

CAPÍTOL 10:

Figura 184. Curs que ha realitzat el taller. Font: elaboració pròpia.

Figura 185. Taller d'història de l'art realitzat. Font: elaboració pròpia.

Figura 186. Com has conegut aquesta activitat?. Font: elaboració pròpia.

Figura 187. Utilitzes el taller com a introducció al tema a treballar?. Font: elaboració pròpia.

Figura 188. Ja havies introduït el tema abans del taller?. Font: elaboració pròpia.

Figura 189. Com l'havies introduït?. Font: elaboració pròpia.

Figura 190. Quantes sessions dedicareu a aquest tema?. Font: elaboració pròpia.

Figura 191. Quines altres activitats fareu relacionades amb el tema?. Font: elaboració pròpia.

Figura 192. De què et serveix el taller?. Font: elaboració pròpia.

Figura 193. Com valores el treball per grups?. Font: elaboració pròpia.

Figura 194. Com valores els materials?. Font: elaboració pròpia.

Figura 195. Com valores l'activitat pràctica final?. Font: elaboració pròpia.

Figura 196. Consideres significatius pels alumnes els conceptes treballats?. Font: elaboració pròpia.

Figura 197. Com valores les estratègies desenvolupades?. Font: elaboració pròpia.

Figura 198. S'ha adequat els continguts al nivell dels alumnes?. Font: elaboració pròpia.

ANNEXOS

C. Guadiana, 24 local. 08014 Barcelona
scholactiva@scholactiva.com
www.scholactiva.com

El món de Joan Miró!

Joan Miró (1893-1983) és un destacat pintor i escultor del segle XX. Era un gran coneixedor d'ell mateix, dels seus orígens, de la seva terra i de la seva gent. Per aquest motiu creà imatges lligades a la realitat i als somnis, i fins i tot entrelligades.

Entendre a Joan Miró és entendre els seus símbols i la seva forma d'entendre la vida. Seguint aquest perfil hem dissenyat un taller on l'alumne haurà d'arribar a conèixer a l'artista i a la persona per poder entendre el seu art.

Coneixements previs

- Haver parlat del què significa ser artista i de l'art.
- Haver parlat del que fa un pintor, i presentar Joan Miró com a tal.

Capacitats

Aprendre a ser i actuar

- Adquirir progressivament hàbits bàsics d'autonomia en accions quotidianes, per actuar amb seguretat i eficàcia.

Aprendre a pensar i a comunicar.

- Progressar en la comunicació i expressió ajustada als diferents contextos i situacions de comunicació habituals per mitjà dels diversos llenguatges.

Aprendre a descobrir i tenir iniciativa.

- Observar i explorar l'entorn immediat, amb una actitud de curiositat i respecte.
- Participar, gradualment, en activitats socials i culturals.

Aprendre a conviure i habitar el món.

- Comportar-se d'acord amb unes pautes de convivència que el portin cap a la col·laboració amb el grup.

Objectius

- Explicar la història de Joan Miró.
- Familiaritzar-nos i reconèixer els personatges i símbols de les seves obres d'art.
- Enumerar els colors i les formes que feia servir.
- Experimentar amb les diferents tècniques pictòriques.
- Identificar el seu estil propi.
- Estimar les manifestacions artístiques i el seu significat.
- Respectar el material de treball.
- Aprendre amb els companys.

Continguts

- Manipulació de símbols que fa servir a les seves obres.
- Identificació dels diferents símbols.
- Observació de materials didàctics.
- Experimentació amb els colors.
- Realització d'un treball de línies (corbes, primes, gruixudes...)
- Reproducció dels símbols de Joan Miró.

Idees claus

- La personalitat i les inquietuds de Joan Miró
- La vida a ciutat
- La vida a pagès
- Els símbols de Joan Miró.
- El cercol.
- Els colors primaris.
- Les taques.
- Les línies.
- Els temes a les obres de Joan Miró.

Mètode pedagògic

- A través d'un joc d'empatia s'explica la manera d'entendre el món i els aspectes més rellevants de la vida de Miró.
- Els alumnes manipularan i identificaran els símbols bàsics de l'obra de Joan Miró i els podran relacionar amb diferents quadres.
- Un cop s'hagin familiaritzat amb els símbols, podran reproduir-los tot completant una fitxa.
- Per finalitzar, els alumnes realitzaran un mural experimentant amb les tècniques, els traços i els colors, i utilitzant diferents pinzells per tal de recrear línies primes, gruixudes, rectes... tal i com ell ho feia.

Temps i necessitats

El temps total del taller és de 3 hores.

És recomanable fer aquesta activitat a una aula espaiosa, o bé disposar d'una aula de plàstica o similar.

Guió didàctic
Educació Infantil

El món de Vincent Van Gogh!

C. Guadiana, 24 local. 08014 Barcelona
scholactiva@scholactiva.com
www.scholactiva.com

El món de Vicent Van Gogh!

Vicent van Gogh (1853-1890) és un dels artistes més rellevants del segle XX. Era una persona inquieta, observadora, innovadora, amb forts extrems, malalta, conflictiva... Tota aquesta personalitat va influenciar totalment la seva producció artística. Com a pintor va observar atentament a grans mestres com a Millet, Rembrandt... Va tenir contacte amb Toulouse-Lautrec, Monet, Rodin, Matisse i Gauguin entre d'altres. Va experimentar amb l'art i amb el seu entorn deixant-nos una gran obra artística.

Coneixements previs

- Haver parlat del què significa ser artista i de l'art.
- Haver parlat del que fa un pintor, i presentar Vincent van Gogh com a tal.

Capacitats

Aprendre a ser i actuar

- Adquirir progressivament hàbits bàsics d'autonomia en accions quotidianes, per actuar amb seguretat i eficàcia.

Aprendre a pensar i a comunicar.

- Progressar en la comunicació i expressió ajustada als diferents contextos i situacions de comunicació habituals per mitjà dels diversos llenguatges.

Aprendre a descobrir i tenir iniciativa.

- Observar i explorar l'entorn immediat, amb una actitud de curiositat i respecte.
- Participar, gradualment, en activitats socials i culturals.

Aprendre a conviure i habitar el món.

- Comportar-se d'acord amb unes pautes de convivència que el portin cap a la col·laboració amb el grup.

Objectius

- Familiaritzar-nos amb la figura de Vincent van Gogh.
- Situar Vicent van Gogh en els conceptes temporals abans-ara.
- Observar algunes de les obres més representatives.
- Reconèixer algunes tècniques que feia servir.
- Observar diferents maneres de representar la realitat.
- Experimentar amb els colors i els pinzells.
- Respectar el material de treball.
- Aprendre amb els companys.
- Respectar el patrimoni artístic.
- Fomentar la sensibilitat davant d'una obra d'art.

Continguts

- L'adequació als coneixements previs dels alumnes mitjançant suport visual.
- La observació significativa de materials gràfics de gran format que formen part de la nostra cultura visual.
- La captació intuïtiva del missatge que ens donen les imatges.
- La manipulació de divers material didàctic.
- L'experimentació de tècniques plàstiques bàsiques: pintura.
- La representació i significació dels colors com a expressió de sentiment.
- La representació de tècniques pictòriques.
- L'elaboració d'una obra integrant-hi aspectes treballats.

Idees claus

- La personalitat i les inquietuds de Vincent van Gogh
- La vida a diferents ciutats i pobles
- Els colors

- Les taques
- Les línies
- L'expressió
- La tècnica
- Els temes a les obres de Vincent van Gogh

Mètode pedagògic

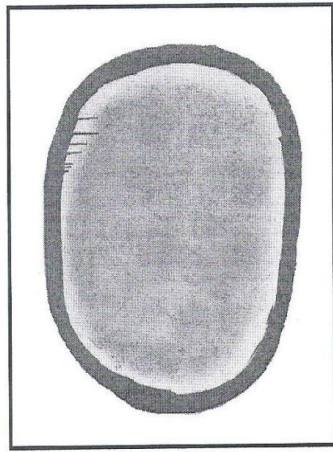
- A través d'una xerrada introductòria es copsaran els preconceptes dels alumnes
- La visualització de reproduccions de gran format i la realització de jocs visuals ajudaran als alumnes a entendre l'obra de Vicent van Gogh.
- Els alumnes manipularan i identificaran els elements presents en l'obra de Vincent van Gogh i els podran relacionar amb diferents quadres.
- Amb l'ajut de material gràfic que reproduueix algunes de les principals obres de Vicent van Gogh., es treballa per grups aspectes relacionats amb la temàtica, colors, tècnica...
- L'activitat pràctica serà la realització individual d'una obra de Vicent van Gogh utilitzant la gama cromàtica de l'artista i diferents tècniques.

Temps i necessitats

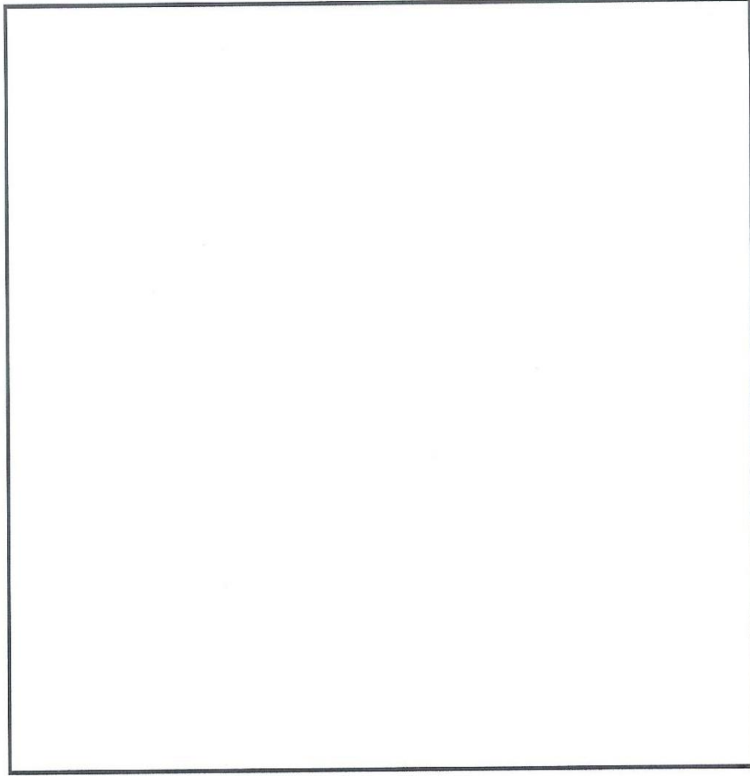
El temps total del taller és de 3 hores.

És recomanable fer aquesta activitat a una aula espaiosa, o bé disposar d'una aula de plàstica o similar.

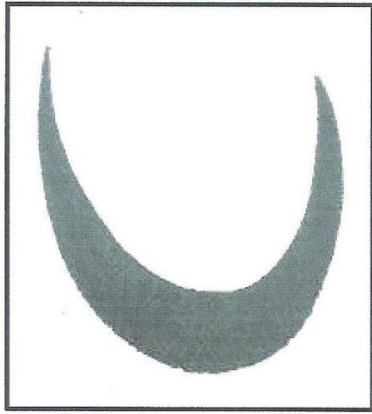
ELS SÍMBOLS DE MIRÓ (P-3)

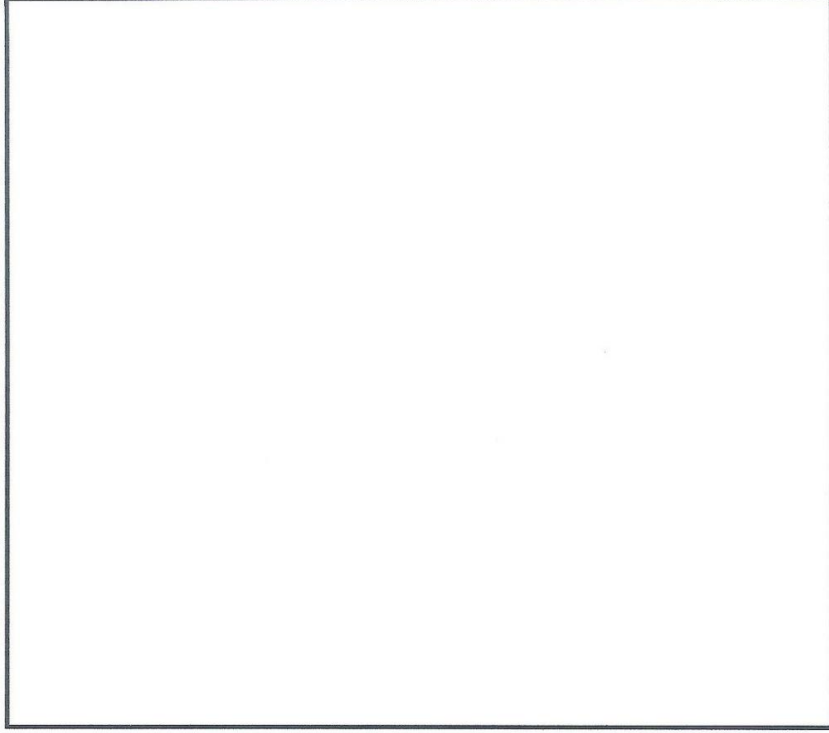
EL SOL

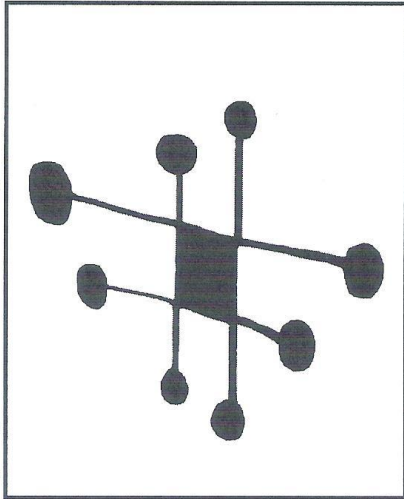
ELS SÍMBOLS DE MIRÓ (P-3)

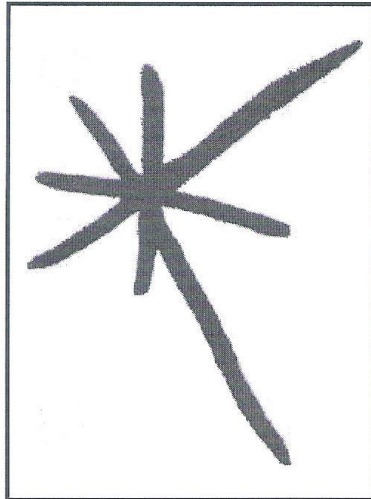
LA LLUNA

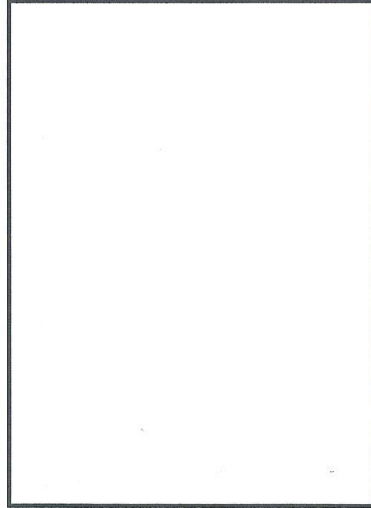
ELS SÍMBOLS DE MIRÓ (P-4)

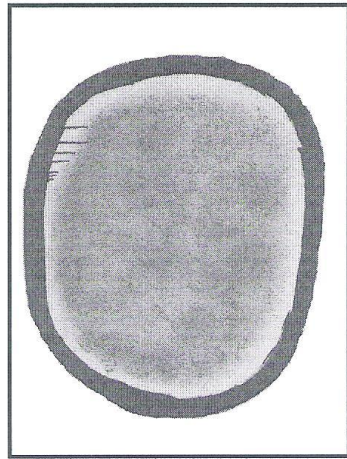
ESCALA

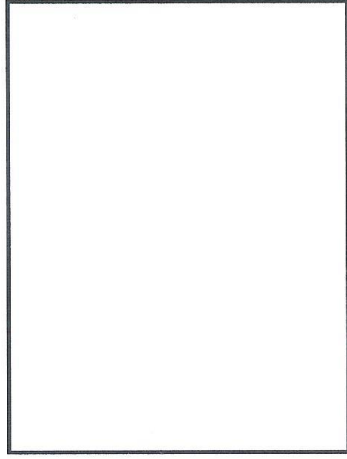
ESTRELLA

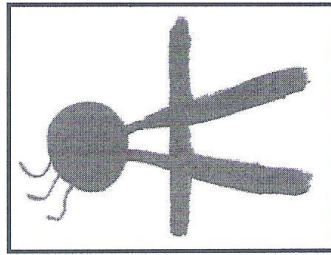
ELS SÍMBOLS DE MIRÓ (P-4)

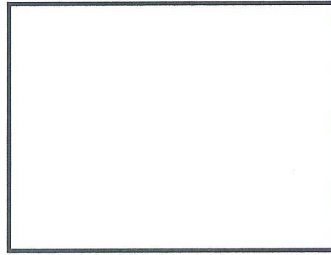
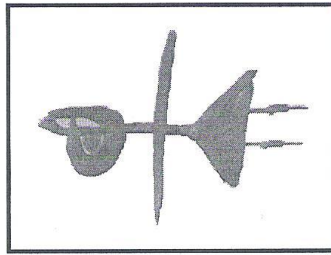
EL SOL

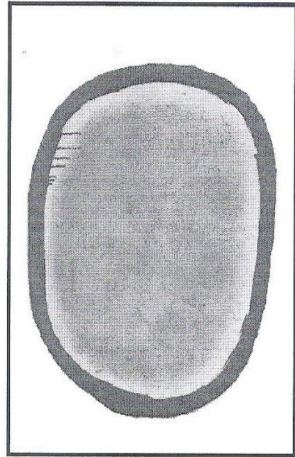
EL NEN

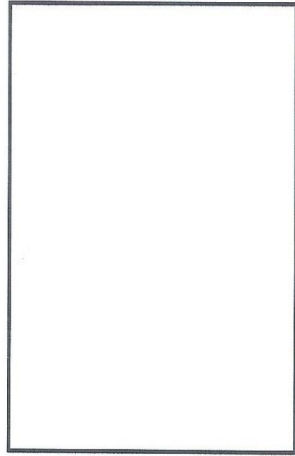
LA NENA

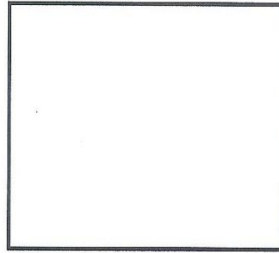
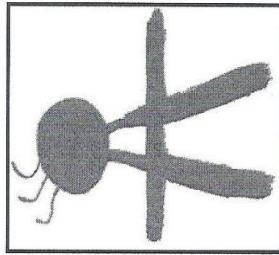
ELS SÍMBOLS DE MIRÓ (P5)

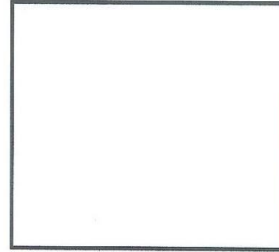
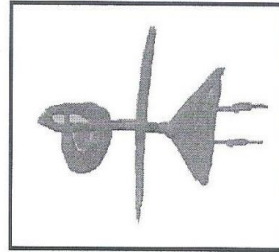
EL SOL

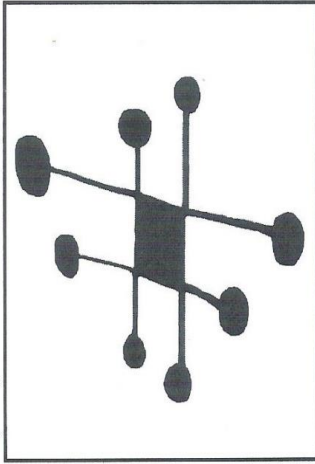
EL NEN

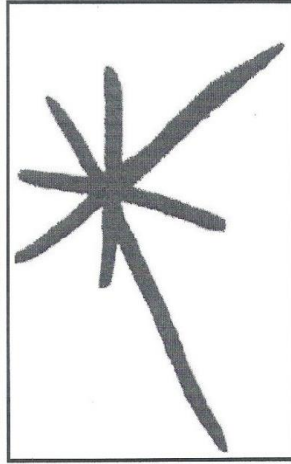
LA NENA

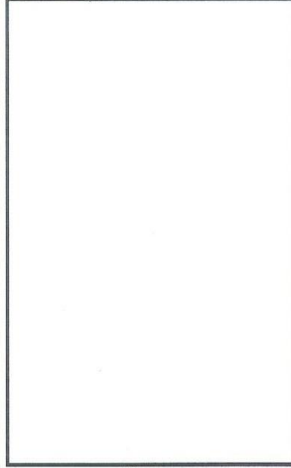
ELS SÍMBOLS DE MIRÓ (P5)

ESCALA

ESTRELLA

El món de Vincent van Gogh (educació infantil)